A PREFACE.

(Sanskrit and English)

OF

SRIMAN MAHABHARATAM.

उपोद्धातः ।

दाक्षिणात्यकोशानुसारेण मुद्रापितस्य श्रीमन्महाभारतस्य ।

अयम्
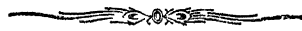
कुम्भघोणस्थेन मध्वविलासपुस्तकालयाधिपतिना टी. आर् कृष्णाचार्येण संपाद्य

मुंबापुर्यां

तुकाराम जावजी इत्येतेषां निर्णयसागरमुद्रणयन्त्रे मुद्रयित्वा प्रकाशित ।

शके १८३५ वत्सरे, सन १९१४.

PUBLISHED BY

T. R. KRISHNACHARYA

Proprietor Madhva Vilas Book Depot Kumbakonam

Printed by R Y Shedge, for the proprietor

at the "Nirnaya-sagar" Press, 23, Kolbhat Lane,

BOMBAY

1914

श्रीमन्महाभारतस्योपोद्घातः ।

श्रीमद्धनुमद्भीममध्वान्तर्गतरामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवाय नमः ।

जयत्यजोऽखण्डगुणोरुमण्डल-
सदोदितो ज्ञानमरीचिमाली ।
स्वभक्तहार्दोच्चतमोनिहन्ता
व्यासावतारो हरिरात्मभास्करः ॥

विदितमेवैतत्सर्वेषां भरतखण्डस्थानां संस्कृतविद्यायां कृतपरिश्रमाणां आस्तिकानां विदुषां यत् 'पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णात्पूर्णमुदच्यते' इत्यादिप्रकारेण बृहदारण्यादिषूक्तरीत्या स्वमूलरूपान्नारायणादनतिरिक्तेन अनादिकालमारभ्यापरोक्षितस्वपरस्वरूपेण कल्याणगुणसिन्धुना अज्ञानादिदोषदूरेण कालमहिम्ना गौतमऋषिशापेनच लुप्तज्ञानान् अतएव स्वात्यन्तिकेष्टानिष्टप्राप्तिपरिहारोपायानभिज्ञान् सज्जनान्दृष्ट्वा अनुक्रोशयुक्तानां ब्रह्मरुद्रेन्द्रादिदेवानां प्रार्थनया सज्जनोद्धारार्थं वासव्यां सत्यवत्यां पराशरादवतीर्णेन परमाप्ततमेन श्रीमता कृष्णद्वैपायनेन वेदविभागं कृत्वा तत्त्वजिज्ञासूनां द्विजानां वेदानधिकारिणां स्त्रीशूद्रादीनांच तज्ज्ञानजननार्थं कृपयाऽशेषान्वेदार्थान्पिण्डीकृत्य उत्पत्स्यमानानां युधिष्ठिरादीनां कथाकथनव्याजेन वेदसम्मितं महाभारताख्यं इतिहासरत्नं बहुविधोपाख्यानसमेतं लक्षग्रन्थात्मकं विरचितमिति ।

यदा मुद्रणविधिरस्मद्देशे प्रसिद्धिं गतस्तदारभ्यायं ग्रन्थः प्रथमं कलिकातायां ततो मुंबापुर्यांच देवनागराक्षरैर्मुद्रितः । तदनन्तरं मद्रासनगरे तैलङ्गाक्षरैः ततोप्यनन्तरं पुनः कलिकातायां देवनागराक्षरैः प्रतापचन्द्ररायमहाशयैश्च मुद्रितः । तथा मयापीदानीमेव मुद्रापित इत्यपि सर्वेषां विदितमेव ।

एवमनेकैर्महाशयैर्बहुवारं मुद्रितचरोऽयं ग्रन्थस्त्वया तपनप्रकाशितपदे खद्योतप्रकाशनमिव किमर्थं मुद्रापित इतिचेत्तत्प्रसक्तिस्साकल्येनोच्यते । तथाहि—

एतस्मात्पत्तनात्प्राच्यां दिशि दशक्रोशे कावेर्या दक्षिणे तीरे विद्यमाने 'मल्लिय'नाम्नि ग्रामे वसन् बाल्यएव पितुरभ्यस्तसाहित्यविद्योऽहं शास्त्राध्ययनार्थं इदं पत्तनमागतः । अत्र कंचन कालं सामान्यशास्त्राध्ययनानन्तरं स्वयं मध्वमतानुयायित्वात् माध्ववेदान्तशास्त्राध्ययनार्थं प्रवृत्तेन मया तद्ग्रन्थानां कुत्राप्यमुद्रितत्वात् तेषु केचनैव कष्टेन सपाद्याधीताः । अद्वैतविशिष्टाद्वैतवेदान्तग्रन्थवत् माध्ववेदान्तग्रन्थानपि मुद्रयित्वा अपेक्षितृजनसुलभान्विधित्सुना मया १८८९ तमे ख्रिस्ताब्देऽस्मिन्नेव क्षेत्रे 'मध्वविलास' नामानं पुस्तकालयं प्रतिष्ठाप्य ग्रन्थशोधनार्थं अनेकान्पण्डितान्नियुज्य ग्रन्था मुद्रापयितुमारब्धाः । तदाद्यावधि अनेकानि अत्यावश्यकान्यतिदुर्लभानिच पुस्तकानि मुद्रापितानि मुद्राप्यमाणानिच वर्तन्ते ।

अत्रान्तरे इतिहासावलोकनकुतूहलिना मया मुंबापुरीस्थगणपतकृष्णाजीमुद्रणयन्त्रे मुद्रितं स्वगृहएव स्थितं पुस्तकं सकृदान्तमवाचि । तस्मिन्पुस्तके पुरा प्राचीनलिखितपुस्तकान्यवलोक्यार्थं कथयतां मत्तातपादानां मुखाद्याः कथाः बाल्ये मया श्रुताः तास्वनेका अस्मिन्पुस्तके नोपलब्धाः । ततस्तत्त्वविचारणाय प्रवृत्तोऽहं लिखितपुस्तकान्यवालोकयं तत्र ताः सर्वाः कथा अभूवन् । एवं विचार्यमाणे महनीयचरितैः त्रिभिरपि भाष्यकारैः भाष्येषु अपरार्कचतुर्वर्गचिन्तामणिपराशरमाधवीयादिप्राचीनार्वाचीननिबन्धेषु "महाभारते" इत्युदाहृतानि मुंबापुरीमुद्रितपुस्तकेऽविद्यमानानि अनेकानि पद्यानि चात्रोपलब्धानि । उत्तरदेशस्थलिखितपुस्तकान्यपि मुद्रितपुस्तकसदृशान्येवाभूवन् । तस्मान्महाभारतस्य मूलपाठः औत्तराहदाक्षिणात्यभेदेन द्विविध इति परिज्ञातः ।

अथ दाक्षिणात्यः पाठः औत्तराहाणां दृष्टिपथं प्रायो

न गत । उत्तरदेशे मुद्रितैरेव पुस्तकैर्दक्षिणदेशस्यापि व्याप्तत्वात् दाक्षिणात्यानामपि दृष्टिपथ प्रायो नारूढ । तस्मा।ज्जीर्णतालपत्रादिष्वेव शयान पुन. कतिपयदिनावसाने विनशिष्यन्नय दाक्षिणात्य पाठ मार्मिकसर्वविद्वज्जनदृग्गोचरीकरणायावश्य मुद्रापणीय इति निरचिनव ।

यद्यपि ग्रन्थशोधकेन देशेदेशे गृहेगृहे चोपलभ्यमानानि सकलान्यादर्शपुस्तकान्येकीकृत्य विमर्शो विधेय इति सर्वसमत पन्था । सतु समाचरितुं न मर्त्यमात्रसुलभविभवेन केनाप्येकेन शक्यते ध्रुवम् । नहि तथापि परिमितविभवेन मार्गैकदेशोपि नातिक्रान्तव्य इति निषेधस्सभवति । तस्मात्स्वकीयकर्तव्यताबुद्ध्या कृतप्रयत्नोऽह् एकोनविंशति आदर्शपुस्तकानि सपाद्य एतच्छोधनार्थ पुनरनेकान्पण्डितानविकार्य तैस्सम्यक् शोधयित्वा सर्वजगत्प्रसिद्धे मुम्बयीस्थनिर्णयसागरमुद्रणयन्त्रे समुद्र्य नचिरात्प्राकाशयम् ।

आदर्शपुस्तकानां सूची ।

सङ्ख्या	सङ्केता	आदर्शपुस्तकदातॄणा नामानि ।	लिपि ।	स्वरूप	विशेषा
१	क.	ब्रह्मश्री रगस्वामितातार्चार्याः कुभघोण ।	द्राविडी	तालपत्राणि	शतवर्षदेशीय पुस्तक ।
२	ख	रा रा के रगनाथरायमहाशया । कुभघोण ।	देवनागरी	पत्राणि	शालीवाहनशके १६३० वत्सरे लिखित । अत्र कानिचन पर्वाणि रत्नगर्भव्याख्यानसहितानि ।
३	ग	रा रा हरिराव महाशया रङ्गिरायपौत्रा. कुभघोण ।	तथा	तथा	तजापुराधीशेन प्रतापसिंहमहाराजेन पण्डितवर्याय मुकुन्दव्यासयज्वने युवसवत्सरे श्रीरामनवम्या दत्त । इद पुस्तक औत्तराहपाठानुसारि ।
४	घ	रा रा आर् रघुनाथरायमहाशयाः दिवानबहदूर कुभघोण।	तथा	तथा	शालीवाहनशके १७४१ लिखित ।
५	ङ	रा रा. बेटवाल अप्पुरायमहाशया । भुवनगिरी ।	तथा	तथा	महापुरातन । अत्युत्तम । जयसवत्सरे लिखित ।
६	च	ब्रह्मश्री महामहोपाध्याय पेरुहवळदान रंगाचार्या । कुभघोण।	तैलङ्गी	मुद्रित	वेंकटसुब्बशास्त्रिणा मद्रासनगरे प्रजोत्पत्तिसवत्सरे मुद्रित । इद औत्तराहपाठानुसारि ।
७	छ.	रा रा. आर् रघुनाथरायमहाशया दिवानबहदूर कुभघोण ।	तथा	तालपत्राणि	महापुरातन । किंचिदपूर्ण च ।

सङ्ख्या	सङ्केता	आदर्शपुस्तक दातृणा नामानि ।	लिपि.	स्वरूप	विशेषा
८	ज	तथा ।	तथा	मुद्रितं	मुद्रणस्थलकालादिनिर्देशाभावात् च. पुस्तकादपि प्राचीनेन भाव्य ।
९	झ.	स्वीय ।	देवनागरी	तथा	मुबापुर्या गणपतकृष्णाजिमहाशयेन शालीवाहनशके १७९९ तमेब्दे औत्तराहपाठेनैव मुद्रित । नीलकण्ठीयसहित ।
१०	ञ	म शा स अपशृङ्गीकर रामचद्राचार्या भारतसिह इति बिरुदाङ्किता कुभघोण ।	तथा	तथा	१८८६ तमे ख्रिस्ताब्दे कलिकाताया प्रतापचन्द्ररायमहाशयेन मुद्रित । अस्मिन्पुस्तके 'त' पुस्तकापेक्षयापि अनेके श्लोका. न्यूना. ।
११	ट	रा रा कुत्ताल वेकटरावमहाशया । गुडरायपुत्रा । रामनाथपुर	तैलङ्गी	तालपत्राणि	लिपिसौष्ठवेन शुद्धपाठेनच अत्याश्चर्यकरमिद पुस्तक । प्रायोनेन द्विशतवर्षदेशीयविजयसवत्सरे लिखितेन भाव्य ।
१२	ठ	रा रा नारायणरायमहाशयाः । कुळित्तले ।	देवनागरी	पत्राणि	लक्षाभरणनामिका श्रीवादिराजयतीश्वरविरचिता दाक्षिणात्यपाठस्य महाभारतस्य व्याख्या ।
१३	ड	ब्रह्मश्री कल्याणसुन्दरशास्त्रिण । नल्लूर ।	द्राविडी	तालपत्राणि	असमग्र । प्राय. शुद्ध ।
१४	ढ	तञ्जापुरस्थराजकीयपुस्तकशाला ।	तथा	तथा	पञ्चाशदधिकशततमवर्षदेशीय ।
१५	ण	तथा ।	तैलङ्गी	तथा	तथा ।
१६	त	रा रा आर् रघुनाथरायमहाशया । दिवानबहदूर । कुभघोण ।	देवनागरी	मुद्रित	भारतवर्षे इदमेव प्रथमं मुद्रितपुस्तक । कलिकाताया १८३४ तमे ख्रिस्ताब्दे मुद्रित ।
१७	थ	ब्रह्मश्री अनन्दाळवार मैसूर ।	द्राविडी	तालपत्राणि	अत्यन्तशुद्ध । अपूर्ण ।
१८	द	तथा ।	तैलङ्गी	तथा	तथा ।
१९	ध	म शा स रामचन्द्राचार्याः पाण्डुरङ्गी ।	तथा	तथा	तथा ।

अस्मिन्पुस्तके विद्यमाना विशेषाः—

दाक्षिणात्यपाठेऽविद्यमानाः श्लोका अध्यायाश्च औत्तराहपाठादुद्धृत्यात्र समेलिताः। तत्रतत्र पाठभेदाः प्रदर्शिताः। यथायोग टिप्पणीच योजिता। तत्तदध्यायारम्भे तत्तदध्यायप्रतिपाद्योऽर्थः सङ्ग्रहेण प्रदर्शितः। वाचकजनसौकर्याय एकैकस्या पङ्क्तौ साधारणश्लोकाना एकमेवार्धं मुद्रितम्। वृत्तश्लोकाना तु एक एव पाद। अस्य महतो ग्रन्थस्य पर्वाध्यायक्रमेण एका विषयानुक्रमणी विचारकाणामुपकाराय निर्माय प्रचारिता। तथैवान्या समुद्रवदतिविपुलेऽस्मिन्ग्रन्थे विद्यमानाना रत्नसदृशाना महापुरुषादिनाम्ना विषयविशेषाणाच झटिति लाभार्थं महती वर्णानुक्रमणी क्वचित्पुराणान्तरादिस्पृष्टतयाच निर्माय प्रचारिता।

यद्यप्येतादृश महत्कार्यं न मादृशेन कर्तुं शक्य तथापि अघटितघटनापटीयस कीट राजीकृतवतो भगवतो बादरायणस्यानुग्रहबलात् पालकानामाश्रयबलात् पुस्तकक्रेतॄणामुपकारात् क्रयादधिकमपि पारितोषिक दत्तवतामौदार्याच्च सपूर्णमभूत्।

पालकादीनां नामानि।

१ श्रीमच्छृङ्गेरीशङ्कराचार्यस्वामिनः।
२ श्रीमन्महीशूरमहाराजाः।
३ श्रीमदनन्तशयनमहाराजाः।
४ श्रीमद्बरोडामहाराजा।
५ श्रीभावनगरमहाराजा।
६ श्रीपुदुकोटमहाराजाः।
७ दर्भङ्गामहाराजाः।
८ रा रा. आर् रघुनाथरायमहाशयाः।
९ रा रा वी. पी माधवरायमहाशया।
१० रा रा पी यस् शिवस्वाम्यार्यमहाशया.।
११ रा रा कान्तराजअर्समहाशयाः।
१२ रा रा आशुतोषमुकर्जीमहाशयाः।
१३ रा रा शारदाचरणमित्रमहाशया।
१४ रा. रा व्योमकेशचक्रवर्तिमहाशया।
१५ रा रा सुन्दरलालमहाशयाः।
१६ इन्दियागवर्नमेण्ट
१७ बङ्गालागवर्नमेण्ट।
१८ बाम्बेगवर्नमेण्ट।
१९ मद्रासगवर्नमेण्ट।
२० अलाहाबादगवर्नमेण्ट।
२१ पञ्जाबगवर्नमेण्ट।
२२ असामगवर्नमेण्ट।

इत्यादय। पुस्तकसग्रहणरूपेणोपकृतवता नामानि अङ्गलभाषाया मुद्रितानि। तत्रैव पारितोषिक दत्तवता द्रव्यसङ्ख्याच मुद्रिता।

अस्य ग्रन्थस्य अनेकानि व्याख्यानानि सन्ति। तेषु कानिचन उपलभ्यमानानि कानिचन व्याख्यानान्तरानुमेयानिच॥

व्याख्याननामानि।	कर्तृनामानि।
१ भारताकूतचन्द्रिका।	रत्नगर्भ।
२ भारतभावदीपः।	नीलकण्ठः।
३ विमलबोधीया।	विमलबोध।
४ आनन्दपूर्णीया।	आनन्दपूर्ण।
५ भारतार्थप्रदीपिका।	अर्जुनमिश्रः।
६ पद्मानन्दीया।	पद्मानन्द।
७ लक्षालङ्कारः।	वादिराजतीर्थः।
८ श्रीनिवासतीर्थीया।	श्रीनिवासतीर्थ.।
९ रत्नावलिः।	आनन्दपूर्णविद्यासागरः
१० देवबोधीया।	देवबोधः।
११ नारायणीया।	सर्वज्ञनारायणः।
१२ भट्टीया।	भट्ट।
१३ माधवीया।	माधवः। इत्यादयः।

तदिदं भारतं समुपजीव्याऽनेके काव्यादयो ग्रन्थाः प्रवृत्ताः । तेषु केचन मुद्रिता. केचनामुद्रिताः । तेच जैमिनिभारत । युधिष्ठिरविजय. । कौन्तेयवृत्त । धनञ्जयविजयः । कसवधः । बालभारत । भारतमञ्जरी । वेणीसहारः । महाभारततात्पर्यनिर्णयः । भारतभावसङ्ग्रह. । भारतचम्पू । राघवपाण्डवीय । इत्यादय. । अस्य महाभारतस्य महिमा न केनापि साकल्येन वक्तु शक्यते । तथापि दिङ्मात्र तत्स्थल प्रदर्श्यते ।, तथाहि । **आ० १ । ९८–१०८ ॥ २९०–३०० ॥ २ । ३८३–३९७ ॥ स्वर्गा० ५ । ४०–८६ ॥**

न केवल महाभारतमहिमा भारत एवोक्त किंतु मार्कण्डेयभविष्यत्पुराणमात्स्यस्कान्दब्रह्मवैवर्तपाद्मादिपुराणेष्वपि वर्णितः ।

एवं महामहिमोपेतेस्मिन्ग्रन्थे प्राचा या महत्त्वबुद्धिरासीत् सा इदानी कालबलात् आस्तिकानामपि शिथिलीभवति । किंचिदुर्वरितामपि श्रद्धाजडाना भारते महत्त्वबुद्धि तन्मूलभूते वेदे अपौरुषेयत्वबुद्धिंच सुतरामपोहितु कृतप्रयत्ना. स्वजन्मभूमे पुण्यभूमीतरत्वव्यवहारेण स्वेषु एतावदतिविपुलमहास्वारसिकानेककलासम्बन्धिग्रन्थाभावाच्चासूयावन्त. केचनान्यदेशजा हिन्दुमतेतरमतस्था विद्वास , तदनुसारिण. एतद्देशीया अप्याधुनिकाः केचन रसिकमन्या विद्वासश्च प्रथितयशोभिर्दक्षिणापथभूषणैस्त्रिकालज्ञैः भाष्यकृद्भिस्त्रिभिरप्याचार्यैरविवादमङ्गीकृतप्रामाण्येऽस्मिन्प्रबन्धरत्ने तेभ्योपि महान्तमेव विषणाप्रभावमात्मनि सभावयन्त' अनेकान्दोषानाक्षेपाश्चोद्भावयन्ति । तेचाक्षेपा श्रीमन्महाभारतगुणदोषविचारव्याजेन अङ्गलभाषायामन्यैर्मुद्रिताः । तेषा समाधानान्यनेकैर्दत्तान्येव स्युः । तथापि प्रकृते मन्मित्र रा रा. एम् ए उपपदधारी मद्रास प्रेसिडन्सीकालेजसहकारिसंस्कृतोपाध्यायः श्री सुब्बरायमहाशय' तेषामाक्षेपाणा मध्येऽनेकेषा उत्तर अङ्गलभाषायामेव लिखति तदपि मुद्रयिष्यते ।

एव मया महता परिश्रमेण अनेकेषा साहाय्येन· च यथाबुद्धिबल निष्पक्षपात निर्व्यलीक च स्वकीयकर्तव्यताबुध्या मुद्रितोऽय ग्रन्थ. । तथापि यदि यत्रकुत्रचित्प्रमादो भवेत्तर्हि भ्रान्तिः पुरुषधर्म इति क्षन्तव्यम् ।

गच्छतः स्खलन क्वापि भवत्येव प्रमादतः ।
हसन्ति दुर्जनास्तत्र समादधति सज्जना. ॥

अस्मत्कार्यसहायभूताना महाशयाना प्रत्युपकरणेऽशक्तः तच्छ्रेय.प्रार्थनापूर्वक कृतज्ञो भवामि ।

स्वस्ति प्रजाभ्यः परिपालयन्ता न्याय्येन मार्गेण मही महीशा. ।
गोब्राह्मणेभ्यः शुभमस्तु नित्य लोका. समस्ताः सुखिनो भवन्तु ॥

कुंभघोणम् ।
१९।११।१९१३

इति सकलसहृदयकृपाभिलाषी
टी. आर्. कृष्णाचार्यः ।

A

PREFACE

TO

THE MAHABHARATA.

The Mahabharata has, it may be said, attained the distinction of being a great work, perhaps, the greatest, not merely by its extent, but by some intrinsic greatness both in matter and manner Whatever might be our view with regard to the present text, the attractiveness of the work appears to have been the same, since it was first given to the world Wherein lies that greatness of this enviable monument of Sanskrit literature, must be a subject of perpetual interest to inquirers, for, it was great when genuine, and it is great even now when it is admittedly corrupt in many respects Scholarly labours at this day might be useful only in collating all the available versions of the text, and in exhibiting them all in the hope of facilitating investigation and of recovering ever so little of the past history By native enterprise an edition of the text, was brought out, sometimes with the commentary of Nilakantha also, in all the three Presidencies, mainly with the object of supplying the book to the Puranic Brahmin But no attempt was made towards bringing out a critical edition such as might earn the approbation of modern scholars It appears that many an ambitious editor or publisher was deterred from achieving such a purpose by the difficulties in collating the manuscripts and working at them towards such a critical edition

In undertaking the present edition, the editor did really start with an ambitious scheme, but he soon found the circumstances in which he had to bring it out, to be so unpromising that he chose to give at least a representative collection of the text rather than delay the publication and run the risk of doing incomplete work But this is no excuse to be made to scholars, who cannot be satisfied with anything less than the full exhibition of all the readings that the several manuscripts might present, for an editor, such is the canon, should not use his discretion in adopting or fixing the reading and thinking for other scholars The editor therefore makes no apology for not fully discharging one part of his duty, he has only to confess his inability, not in the matter of presenting all the readings, but in not having had means to lay out sufficient capital, which the nature of work required However he begs to submit that he has endeavoured, at least to make his edition representative of a certain

recension which a more fortunate editor in the future might use to his advantage The editor has consistently with his announcement made the edition to be different from that of Bombay or Bengal, and he has adopted the reading which is perfectly in consonance with the spirit with which the work has been preserved in Southern India Thus, if the edition does not exhibit in one place all that the inquirer would like to see at once, it presents something worth looking into, side by side with other editions

In the following list are noted the particulars about the various copies of the Mahabharata collated by the editor It will be seen that of the nineteen copies consulted in preparing this edition, only five are printed books, and one is a commentary by Sri Vadirajaswamin, a great scholar and saint who lived about 430 years ago

1 क This copy belongs to Brahma Sri Rangaswamy Tatachariar, Sanskrit Pandit, Kumbakonam, written in Grantha character on palm leaf A very old copy of more than one hundred years

2 ख was lent by Mr K Ranganatha Rao, B A, of Kumbakonam, written in Devanagari on paper This was written in Salivahana Sakabda 1630 corresponding to the approximate English year 1709 A D Some of the Parvans contain commentaries of Ratnagarbha

3 ग was obtained from M R Ry Hari Rao, the grandson of the renowned Reddi Rao of Kumbakonam, written in Devanagari on paper It is stated at the end of the book that this manuscript copy of the Mahabharata was presented to the then great Pundit Sri Mukunda Vyasa Yajvan, by His Highness Pratapa Singh, the Maharajah of Tanjore during Sri Rama Navami festival, in the year "yuva" corresponding to about 1815 A D

4 घ belongs to Dewan Bahadur R Ragoonatha Rao, Kumbakonam, written in Devanagari on paper This was written in the year 1741 of Salivahana Sakabda corresponding to A D 1822

5 ङ Received from Mr Bantwal Appu Rao of Bhuvanagiri in the South Arcot District, written in Devanagari on paper This was copied, as stated in the book, in Jaya samvatsara or about 1831 A D

6 च belongs to Mahamahopadhyaya Peruvalndan Rangachariar, retired Sanskrit Pandit, Kumbakonam, printed in Telugu characters This is an Edition of the Mahabharata printed in Telugu in Prajotpatti year i e about 1871 A D by Mr Venkatasubba Sastri, in Madras

7 छ Another copy from Dewan Bahadur R Ragoonatha Rao written in Telugu characters on palm leaf, rather incomplete

8 ज This is another printed Telugu Edition of the Mahabharata The exact date of the publication is not known, but it should be long before the edition च

9 झ This is the editor's own copy in Devanagari, printed in Bombay in the year 1799 of Salivahana by Ganapat Krishnaji *i e* about 1878 A D

10 ञ Got from S M S Apashangikar Ramachandracharya of Kumbakonam printed in Devanagari This is the Edition by Mr Pratap Chandra Roy of Calcutta about 1886

11 ट belongs to Mr Kuttalam Venkata Rao of Ramnad, written in Telugu on palm leaf This is the oldest of the manuscripts secured by the editor and its age is nearly 194 years This copy was got by the great grand father of the present owner while he was employed in the Government of His Highness the Maharajah of Mysore This is very, very old and is stated in the book to have been copied by one Datta Brahamananda Raju Yogi Kuppaiya in "Vijaya" Samvatsara corresponding to about 1713 A D

12 ठ This was got from S Narayana Rao, Esq Pleader at Kulitalai Trichinopoly District written in Devanagari on paper This is a commentary by name "Lakshabharanam" by Sri Vadirajaswamin

13 ड belongs to Kalyana Sundara Sastry, Nallur Tanjore, written in Grantha on Palm leaf This is also an old copy No exact date is given It appears to be more than 100 years old

14 ढ This was obtained from the Tanjore Palace Library, written on palm leaf in Grantha characters No exact date is known But from appearance its age may be more than 150 years Mr A C Burnell Ph D says in his classified Index of the Sanskrit MSS of the Tanjore Palace Library printed in London in 1880 —" It has been unusually supposed that the MSS of the Mahabharata belong, roughly speaking, to one recension, but this is not the case The Grantha and Telugu MSS in this Library present a distinct recension hitherto unnoticed "

15 ण This is also from the same Library printed in Telugu

16 This is a fourth copy from the Dewan Bahadur R Ragoonatha Rao, printed in Devanagari This is a Calcutta Edition in Devanagari In 4 Vol Mr A C Burnell says " The Mahabharata was first printed in Calcutta in

4 Vols (1834—39) Then in Madras (in Telugu characters) and lastly with Nila kanta's commentary at Bombay" This is the Edition referred to by Mr Burnell and its age is nearly 70 years

17 & 18 त & थ belong to Brahmasri Anandalwar, Mysore, both written on palm leaf, in Grantha and Telugu respectively, incomplete, and appear very old

19 ह This belongs to S M S Pandurangi Ramachandracharıar of Kumbakonam, written on palm leaf in Telugu characters written more than 100 years ago, Rudhirothkarinama Samvatsara

The copy obtained from Ramnad happens to be the oldest of the lot, written nearly two hundred years ago One might wish that copies of such a work were as old as two thousand years even Perhaps the materials used, in India at least, do not seem to admit the possibility of preserving a copy over such a long period We might expect inscriptions on stones or on copper plates to come down to us through any length of time We cannot, however, expect or even suppose that the people could have thought of such a means for preserving a work of this extent The differences, numerous as they are, both in the form and in the contents, do not completely obscure the style and spirit of antiquity And two provisions appear to have been naturally made and beneficially used by the good old people In the libraries of great literary patrons copies were renewed from time to time and mostly these happened to be true copies of their originals, for they often employed men of culture to superintend the work The Bharata has been a work which the world frequently heard expounded by scholars Now and then, great scholars who wrote commentaries have noted differences in the reading, as well as interpolations The conditions of the country and of the society not being favourable for easy communication between one part and another, some scholar in every part of the country took upon himself to write a commentary of his own for the people or pupils around him Sometimes he knew the existence of a commentary elsewhere, and still wrote another improving upon that Thus we may see there has always been some safeguarding of the texts in the various centres of culture Notwithstanding this, it may be granted that errors might have crept in as an effect of both the uncurbed imagination of the intelligent reader and the ignorance of the illiterate scribe Also errors occur which are due to careless transcriptions or to the difficulties in deciphering the originals, but this does not always happen to be the case and we may put the various copies under two heads (1) those that have been perpetuated in the libraries of scholars and of great literary patrons, and (2) those that have been maintained by the general body of the people

full of intense faith The former have in most cases been reliable copies, and the renewal from time to time has not changed the text in any appreciable degree, and they afforded authoritative references when discussions were held In such cases a late date of copying does not affect the representative character of the text as regards the antiquity of its reading

Southern India, where many centres of Sanskrit Learning had become early established, has been distinguished for an intelligent study of the literature and for the carefulness in preserving the texts in a state of comparatively greater purity If this edition presents that feature in any appreciable degree, that credit is wholly due to the aforesaid circumstance

On page 7 of the Journal of the Royal Asiatic Society for January 1913, it is thus noted "The recent South Indian Edition which may be quoted here as K or Kumbakonam edition, boasts of having used a manuscript from Ramnad which is styled by the editor 'very very old' its age being nearly 194 years" With reference to this remark we would only say that the editors description of it as 'very very old' naturally means that the particular copy belongs comparatively to a much earlier date than any other he has used In view of the method just explained of perpetuating the literature by renewing the copies, the date of the copy of which the editor seems to boast is not in itself valuable, but its value arises from the view it affords of the originals from which it must have descended and from the care with which the copy appears to have been made

If the Javanese recension had been available to the editor, he would have gladly made a very good use of it From the note which the learned scholar has given in the journal, we may believe that the reading secured in this edition is sure to become more interesting and useful in recovering the literary history of the work

The same scholar notes "This literature has been guarded--and so preserved to the world—by the piety of the Shaivas and Saugatas, or Shaivites and Buddhists, who came as refugees from Java after the Muhammadan conquest and settled in the smaller Island of Bali Generation after generation kept up there the old traditions, recopying the old palm leaf manuscripts, right down to the present day" Could we not with greater truth and force make the same remarks in relation to the Sanskrit literature that has been preserved in Southern India ? It is the same molestation by foreign invaders that drove the Aryan literature and scholars into the Southern Peninsula, but their tradition was not in any manner interrupted and their piety or faith diminished in any degree If great religious and philosophical thinkers of a

later age* are seen to belong by birth to the South, they indeed found preserved for them a genuine literature to be used with great effect by means of their extra ordinary intellectual force

In a country where no interruption of tradition could be dreamt of, where the devotion to preserving the text of their Sacred Books could not be considered as inferior to that of the refugees in the island of Bali, the suspicion which often agitates a foreign scholar, ought not to sway our judgment, too It would appear absurd to believe that the sacred works which happen to be all the year round read or expounded by one or other scholar, would have totally lost its genuineness Whatever might be the extent of the probable interpolations and corruptions of the text, sometimes by the hand of the intelligent and interested parties, the purity of the text in the main, in its historical aspect, could not have been so badly interfered with as one might suppose If the emigrants to Java were evidently Shaivaites and Buddhists, the text they had with them might be suspected by the orthodox as embodying changes, as early as that time, most agreeable to them Some might, on the other hand, say that the original Bharata itself had been written in the Shaivaite or Buddhistic spirit This is, however, a position which should appear untenable on the very face of it It is noteworthy that the Javanese recension also shows that the Pandavas are from the beginning associated with Sri Krishna Sri Krishna, as well as the reputed author Sri Badarayana Vyasa, so intimately connected with the Kurus and Pandus, is no where represented as other than an avatar of Sri Narayana or Vishnu Scholars who have carefully examined the scraps of information which a Megasthenes is said to have supplied to Europe, find that the story of the Mahabharata as known at that time —a time when Buddhism was at its zenith—breathed a Vaishnavite spirit

If the Javanese text or any other of the kind should become a standard of test, that available in India of unbroken tradition must in its turn throw better light on the nature of the text which the emigrants carried with them It is hoped that the care bestowed upon this edition will prove useful in such investigations

The editor actually began with the idea of fully exhibiting the various readings and patiently worked at it for some considerable time But two things stood in the way of his completely fulfilling the expectations of the modern critic and scholar In most cases, the errors, which we may now call typographical, happen to be so palpable and the editor was unwilling to give them a recognition in print, lest the volume should become

*(Between 800 A D to 1600 A D—a period which may be called the Revival of Sanskrit Learning that has given very many valuable works of perpetual interest such as Sayana's Bhashya

too big and too costly for his poor countrymen For these he primarily meant the edition, since they have been observed to be fast forgetting their noble traditions Secondly, when the differences in reading are found to be important and to deserve better consideration, they are either given in the foot note or embodied in the text itself The readings represented by other printed editions are not extracted here This however is an inexcusable defect, which makes the edition apparently unscholarly, though it may be acceptable in many other respects In compensation, the editor has however tried to embody into his text whole chapters which he found in his manuscripts,—chapters not to be found in the editions of Bombay, or Bengal, and very likely not to be found in other recensions The editor is also aware that there is still a considerable quantity of matter which, when procured, deserves to be included in the text, so that the text may be complete according to tradition With all his efforts he had no access to some of the copies Commentaries, several centuries old, are known to exist, which require the text to be more full, and there are quotations from the Bharata in works eight or ten centuries old, and the readings or the passages recognised by them could not be wholly traced out

---

THE SPECIAL FEATURES OF THIS EDITION

1 It includes very many chapters not found in Bombay or Bengal Edition

2 The Reading of the South Indian recension is carefully sifted and accuracy secured to a very great extent

3 Important differences in the readings of the manuscripts used by the Editor are given in the foot note

4 Short notes from the commentaries are given on many of the knotty passages

5 Every Adhyaya (chapter) has the argument succinctly given at the beginning

6 A part is devoted to descriptive contents

7 An exhaustive Index of names and important topics is added

8 This short preface is intended to warn the Hindu students against any neglect of the great work , and, towards that effect, much of the adverse criticism is shown to be ill founded

---

THE EXTANT TEXT AND INTERPOLATIONS

All the observations to be made here in support of the text of the Maha bharata, do not wholly bear upon the text as it now is For, whatever may be the state of that text, or the veneration with which we may regard it, our position should be clearly understood to be that even the genuine work at the beginning was of the reputed extent and character, since this view alone can afford an explanation which the general trend of the work may bear To understand the occasion and nature of the changes introduced into the work, it is necessary to review the conditions in which we have inherited the work

We know rather painfully with what effort the Aryan Society must have managed to maintain and hand down the remaining Vedic portions even as they have come down to us, and we cannot expect such a course or care possible to be extended to any and every work Unlike the Ramayana, the Bharata must have been handed down not merely by the power of memory, but possibly by other means, *viz*, by some kind of writing The Vedic texts that are embodied into the text of the Bharata often present readings different from those in the extant collections, and they are not explicable except by the supposition that they must belong to the lost *sakhas* The sanctity of the Bharata as a Veda had not evidently secured to it the careful treatment given to the Vedas proper, in being regularly committed to memory Though the sanctity and value attaching to this work was in no manner less than that attached to the Vedas, a distinction was still kept up, *viz*, that the regular Vedas were important by their vocabulary, while the Bharata was by its contents, by the wisdom and reliableness of its author, and, by the genuineness of its guidance to truth The vocabulary of the Bharata was not too rigid to be manipulated by the story-teller, not to say anything of the interference by mischievous hands or the ignorant reader, or the illiterate copyist

The work, it may be safely said, has suffered most at the hands of the people who, at different times, sought to introduce new matter or changes with some definite purpose of their own If, in fairness, it is granted that the Bharata was originally a popular exposition of the older literature, the most reasonable test to be applied should be in the first place to see what portions can even now be defended as genuine in comparison with the text of the existing Vedas Another large section has also to be allowed as the amplification of such matter (*vide* Chap I The Great Epic of India—Hopkins) Wherever we are compelled to admit the passages to be purely later additions, or, as relating to thoughts of very late development, we might with some justification presume that they are substitutions for older matter. This could have been easily done, since the back ground *viz*, many *sakhas* (now missing) came

to be withdrawn from our view If all the stories of persecution of Buddhists, or by Buddhists, were facts, they were more truly so in the mutilation or even destruction of hostile literature When Buddhism declined in name, many were still essentially and constitutionally Buddhists at heart, though from some necessity they might have agreed to conform to the Brahminic life and formalities, and these generally happened to be great scholars, as evidenced by a large portion of extant post-Vedic literature, and in fact intellectual giants that guided the rest of the literary world Having entered the Brahminic fold, with the influence they wielded, they could, with impunity and with marked success, change the character of the purely Brahminic literature, and to this source we may mainly attribute the presence of later and even heterodoxical ideas, and the foreign coloration to the older work For instance, the doctrines such as, 'Who longs for heaven, shall worship the holy sepulchre", " he shall pull out his hair &c " point to such interference

Even when the country fell under foreign sway, the sectarian prejudices were not interrupted in their growth, but they have been, as we know, actively exercised in this direction with the set purpose of disarming and disabling the opponent A single instance is sufficient to bear out the observation If we carefully compare the portions of the Bharata celebrating Siva with those that glorify Vishnu, and also consider the general tenor of the work as known to, and recorded by, foreigners, it does not require any great effort to perceive the intrusive parts distinct from those that have a natural relation in the setting The portion referring to the God Siva is however admitted to be genuine by Sri Madhwacharya, though not necessarily in the form in which it is now found, for the older form and its construction into the body would bear a significance and relation different from what it does in the present text Similarly, the most grateful ideas associated with Buddhism might have with ease been ranged along with the older ideas, and this might be for a double reason The truisms which any system may at any time claim to be its own products are often too common or too commonplace to be monopolised or even emphatically claimed as peculiar growth of its own, while there is a paucity of still grander thoughts and higher truths in the system All that may appear as simply excellent in, and peculiar to, Buddhism are not perhaps its own, but they are what it has or must have inherited from the Vedic parents If all those points of Brahminic faith and practices to which Buddhism appears to have raised serious objections should be set apart, the remaining ideas of the Brahminic or Vedic literature cannot be found wanting in anything that positively edifies Buddhism The vocabulary recognised by Panini must be admitted as unmistakable evidence

of the vast development of grand ideas in the society that preceded Buddha But for the circumstance of advanced culture, it would be inexplicable how the Brahminic faith could hold its own with equal strengh, even when Buddhistic influence was at its zenith, or how, when it began to decline, the Buddhistic ideas of a common character, (perhaps common to all humanity in its tender aspect), could be so easily imported into the orthodox literature and made acceptable to the masses, if not to the scholar keenly alive to the purpose or the consequences In literatures too, of modern development, secular or religious, such commonplace truths do, if we care to note, figure to an extraordinary extent, so that they shine only by this strength Taking this view, we might see how foreign matter and later topics have, to some extent, found their way into the work and seem to defeat the main purpose of the author

When Sri Badarayana had to restore the Vedas and arrange them into convenient groups, his work could not be complete without providing, with the means of knowing their contents, the people who might have neither capacities nor circumstances necessary for a full and accurate understanding of the older literature The Itihasas and Puranas are admittedly known to be *Upa brimhana, i e*, illustrative exposition of the Vedic knowledge For, the loss of books is indeed the loss of accumulated wisdom and of the means of realising it Such wisdom must be made available in a form fit to be grasped both by the common people and by the thoughtful inquirer With this object, Sri Badarayana wrote the Itihasas and Puranas which more directly appeal to the former, and the Brahma Sutras which specially guide the latter Thus the grand object of his writings has been to furnish a key to the traditional knowledge locked up in the Vedas

As there were systems before, there were also systems subsequent to the '*Restoration*,' which were antagonistic to the authority of the Vedas as well as to the truths contained therein Besides, the loss of the Vedas and the Vedic knowledge may in great part be attributed to the mischievous interference by the followers of such Schools of Thought Indeed the counter influence grew stronger and more steadily in the midst of very favourable circumstances, and this fact alone explains how the work of restoration by Sri Badarayana has been greatly undone It would appear that the truth of this observation is partially recognised by modern scholars, as for instance in their examination of the Vedanta Sutras and their Commentaries Thus the struggle between the two parties, Vedic, and non Vedic, may be said to be symbolised in the warfare between the Suras or Devas and the Asuras, described in the Rigveda and

philosophised upon in the Upanishads The puranic stories are only a further drawing out of the same idea But it is not all pure imagination, on the other hand, it is only a representation of facts in the general Should it not be for this feature, the Vedas, Puranas or Itihasas could not have become a study of general and perpe tual interest Later still, that is at the time when the great Itihasa was composed or interfered with, the struggle appears to have become much more keen in relation to *Knowledge* When the Greeks lost their imperial supremacy, their learning and wisdom did not perhaps suffer a fate so bad as the Vedic did, for, this was the result of an internecine war, never to cease While, on the one hand, the greatness of the original Bharata remains traditionally ineffaceable, and, on the other the circumstances that affected its true character are so patent, it is no matter for surprise or wonder that in considerable portions the existing Mahabharata should not appear a complete or even a faithful exposition of the ancient wisdom The one consolation is that, notwithstanding the serious interference, the spirit of the true Vedic wisdom is unmistakably the prevailing force, which an orthodox thinker would convey by a popular *simile*, the Ganges with all the adulterations is still the holy Ganges

The genius of the author is exhibited in collating two sets of truths in his great work There was the true history of the Kuru race and the Great War on the one hand, and, on the other, there was within his grasp a vast store of eternal, yet practical, knowledge embodied in the Vedas, which he had to recover, arrange and systematise He has blended the facts of history and the consecrated truths of old into a consis tent mass To a philosopher, nay, to a man of some clear penetration, the gross concrete facts are but particular expressions of the general and eternal truths, and so, he can make them speak what he reads in them Thus the work became an Itihasa, at once an authentic history and a striking exposition of didactic truths The grand living notion of the Mahabharata can be justified and realised only by taking our stand on this ground Otherwise, it would be absurd to suppose that the work was so great and so highly sanctified, simply because it consisted of 24,000 verses describing the discharge of arrows and weapons, bloodshed and atrocity, and the devilish dance of the headless bodies

GENERAL

This Bharata Khanda of ancient renown has been enviably distinguished as *Karma Bhoomi*, which means the land or place where the actions of man most rapidly fructify and lead him to the ultimate goal Only in the light of this notion, which influenced the thinkers and writers amongst us, all that section of literature peculiar to India should be properly read and understood But few are prepared

to allow such a monopoly of speciality to any section of human race That it has still a distinctive character cannot be altogether ignored Men of towering genius appeared from time to time and exercised their logical faculty in maintaining the value of their inherited lore They recognise two grand divisions of the literature (1) Vaidika and (2) Laukika The high esteem in which they held it and the grounds on which that rested are now being questioned by modern thinkers These cannot give this literature a place and value far different from, or better than, any other literature known to them They naturally hold "that the Vedic works like the Laukika or post vedic works in the Sanskrit language are compositions by men who lived at different times and places, exhibiting thereby their intellectual growth and strength, that the subject matter or the ideas mostly bear testimony only to their power of observation and to the things with which they were surrounded, or their power of imagination, creative faculty, though they represent all things as absolute realities or facts, that such a view might be due to their own illusion or to a profitable desire of keeping the common people enchanted, and for these reasons, neither the ideas nor the works can be admitted to be authoritative in any scientific sense" Agreeably to such an opinion they have formed, they have adopted certain principles of investigation, by which they hope to recover the blindly faithful from the blinding faith, and to show how they are specially privileged to perceive the merit and condemn the faults They seem to have to a great extent succeeded in ridiculing the idea of eternal Vedas and the believers in them All this view might, in the light of the present advancd culture, seem indisputable But there is yet and there will be, a section, however small, which is likely to continue in the same orthodox groove of blinding faith, and for its sake, it seems desirable to refer to the various critical observations and suggest explanations in support of the traditional views Now, it is here proposed to examine modern criticism upon the great work, the Mahabharata The criticisms may be grouped under four heads as those relating to —

(1) The authorship (2) The subject matter, (3) The date of the work and (4) The character of the composition

Many chapters are devoted to show that the work could not have been written by one author and we are asked to believe that many at different times contributed to make it a huge work as it is It is only under some constraint that the modern critic allows that the original Bharata was written by one poet who must have been an eye-witness of that history To more advanced thinker Krishnadwaipayana Vyasa seems to be but a name The vocabulary, the style, the

subject matter, are all shown to bear out the supposition of many authors Admitting to be true all the circumstances which a critic may point out, we may still continue to believe in the uninterrupted tradition that Badarayana Vyasa was a real person age, the real and sole author of the original Bharata If this tradition should be distrusted for a moment, we should be at a loss to explain how Vyasa has come to be so interwoven in the whole history much more intimately than Sri Krishna himself We have not as yet come across any literary production in the world in which we can note a parallel to the Kuru story in this respect It would be difficult to understand why the writer of such a book or story should claim to be the progenitor of such characters No dissenting voice is heard against the authorship of Vyasa or the fact that he is a historical person If there had been the least improbability about it, the party that so enthusiastically espoused the cause of Duryodhana, before and after his death, must have questioned, and cast doubts, on the authorship of Vyasa

In later times there were the Buddhists, Jains and other heterodoxical thinkers, who were interested in representing another side of the facts In the absence of any such dispute or difference of opinion, the statistics which are now exhibited to prove the contrary become otherwise explicable, For, the Samhitas, the Brahmanas and Upanishads of the different Vedas having been admittedly the antecedent literature, the differences in their style, vocabulary and matter became naturally reflected in this work, which is intended at once to show its connection with them and to make the exposition popular It is not unlikely that the Akhyanas or even particular passages were directly extracted into the work from still older productions which are lost, and this is borne out by the extracts which are traced to the existing Samhitas and the Upanishads Any few passages or even any portion of the matter which we might now consider interpolation cannot prove the multiplicity of authorship.

Further, the appellation Vyasa has always pointed to one person who was at one time able to cope with the gigantic work of compilation and the re-arranging of all the recoverable Vedas Only such a person should certainly be credited with the power of using all his lore towards a grand practical purpose as the production of the Mahabharata Through a want of special training, or natural tendency, or even a genuine wish, many cannot perceive the harmony in the huge mass of things, and may not be expected to do better justice In short, all the circumstances adduced in support of the theory of 'many authors' may be explained away by recognising a dramatic spirit in

the author, who apparently makes many and different characters speak the truth at every step Are we asked to believe that every such difference necessarily implies a different author ? No, we would do well to hesitate to draw such rapid and haphazard conclusions, when the premisses are of extremely doubtful accuracy That Badarayana Vyasa was the author of this stupendous work is not merely oral tradition, but it is a fact so frequently declared in the Puranas without an exception

The puranas are, if not all, most of them, admitted to be the works of the same Vyasa There is the story that Vyasa was not satisfied with the production of the puranas and the great Bharata, till he wrote the Bhagavata, into which he has extracted the essence of all his teachings, *viz*, the devotion to the Supreme Being, whom he has glorified in the form of Krishna in his grand Bharata as well as in the Bhagavata Purana Suppose for a moment that the Bhagavata, the work of some other hand, is simply ascribed to Vyasa Then, what a glorious author must Vyasa have become, so that the anonymous author chose to ascribe the work to him more than to any other Rishi of ancient renown Thus, even this supposition rather strengthens the view that the Vyasa the reputed author cannot be denied a real existence or such extraordinary capacity for literary activity Though the character and contents might be difficult to decide of the eighteen *upa puranas*, a class of writings known as the *puranas* has come down to us from the earliest *vedic* times If Vyasa did re arrange the recovered Vedas, it might be said that he also amplified those good old puranas in recasting them in a popular style The difference between the manner of exposition in the puranas and that in the Bharata is often ignored From the aforesaid character of the puranas they are partial expositions of some aspects of the world and its great author, with reference to the vedic portions with which they were severally connected On the other hand, the Bharata is a comprehensive exposition of all the Vedic Literature from the *mantras* to *upanishads*, in arranging which the author became Vyasa It is but natural that he as the *Vyasa* had the ambition to write a practical exposition of the matter which comprised the field of his labours and, in making his work brilliant with striking illustrations, enriched it with his own wisdom, a fact which edified the work in the view of sages and saints, so much so that they looked upon it as something superior to the *vedas* themselves Again He is recognised on all hands as the author of the Brahma Sutras and there is no doubt or dispute on this point The internal evidence afforded by the Sutras of Badarayana as well as by those of Jaimini makes it impossible to deny such a personality as of Krishna Dwaipayana Vyasa The reference in the Brahma Sutras to smritis is generally understood to be a reference to the Bharata, by all commentators and thinkers alike.

This circumstance may be taken to prove that their common author did so give references to his own work to secure its recognition among the authorities prior to the Sutras However, the Bharata is not mentioned by any name, but by traditional instruction, the source of reference is unmistakably known to successive generations

THE EXTENT AND NATURE OF THE WORK

When the reference to the Bharata as smriti is evidently recognised by great seers, the Itihasa assumes an authoritative character which no other epic in this or in any other literature can ever claim

The Brahma Sutras coming to investigate the general principles of interpretation of all the vedic sakhas as conveying the supreme nature of Para Brahmam call in the evidence of the Bharata smriti in support of the conclusions they draw No better evidence would be required then to prove how great an authority the Bharata had by that time become for deciding a question The term *smriti* as applied to such works does not mean memory or recollection, but it means the traditional knowledge derived from the Vedas Only by virtue of this origin, smritis became authoritative, while those that are not traced to a vedic source are rejected as spurious —Vedanta sutra 2 Adh sutra 1

Concise as the work must have been when compared with the extent of the Vedic literature, still the extent of the work by itself should necessarily be great, greater than that of any ordinary work The truths rendered into the popular language further required illustrative facts within the observation or the knowledge of the people for whom it was written Indeed, with such a purpose to be accomplished, the author made it so great, and it is but natural This unique character of the work, both as it was at the time of the sutras and as it is now, cannot be ignored, however prejudiced the modern thinker might happen to be, there is therefore no improbability in that Krishnadwaipayana wrote a work of *Laksha grantha* called the Mahabharata, excluding the Harivamsa which is an indispensable supplement Once more we may emphatically note that this great extent of the work originally bore a certain proportion to the extent of the earlier literature which Vyasa had to collect and edit It was not intended to be a hand-book of moral stories like the Pancha Tantra

The contention of the modern critic appears to comprise three important points (1) the work was originally an epic and it consisted of only 24,000 verses (2) The Akhyanas or episodes were mostly later accretions, as well as the didactic portions and (3) the foreign topics so introduced often mar the harmony and value of

the work, (a) as retarding the natural progress of the epic action, (b) as reducing the genuine value and character of epic poetry and (c) as presenting styles and pieces of information distinctly of later origin and development

Against this criticism, it should be first noted that the name *Epic* as applied to the Bharata is a misnomer The mistake of having applied that name and examined it in the light of its definition has led to much adverse criticism It is not just to compel the Bharata to conform to the definitions of an epic as known to a foreign literature or acceptable in classifying the later works

The Mahabharata was at no time thought to be a poem intended mainly to celebrate an epic action as any poem of a later poet may be An Epic poem, whatever might be its excellence as a literary production, does not seem to have at least in India risen to the rank of the *vedas,* to be authoritative like them For, in the Vedas themselves, the authoritativeness of some portions as Arthavadas is, according to some, not direct but dependent upon others which directly have it The other great poem, Valmiki's Ramayana, has not, with all the sanctity popularly attached to it, become a Veda like the Mahabharata On the other hand the great Bharata has been esteemed as a *veda* by itself—a Veda which encompasses all the knowledge of the earlier four, and includes something more which the divine author, by virtue of his unbounded wisdom, added to the stock The Upanishad speaking of the Mahabharata as वेदाना वेव recognises it not only as the fifth but as something more than the four To be ranked with the Vedas, the Mahabharata could not have been merely a fine yet lengthy description, as Sisupala Vadha, of an epic action or an epic hero, an account of fierce soldiers and bloody battle-fields, not even an account of the excellent characters to be dramatically developed or presented Moreover, at the time when the Bharata had its origin, the Vedas were not simply an expression of the fancies of the early man, nor his simple history But they were more or less a treasury of the thoughts of the highly philosophical man which he must have become, the more clearly he appears to have perceived the conditions of life, of a settled life in a society of a very complex character If the Bharata should now become something better than those Vedas, it must have been made a truer and more definite expression of that development

Again, the Bharata is not called an epic वीररसप्रधानकाव्य, a poem in which the emotions of the heroic spirit are depicted It is called Itihasa, which means "*things were so and so in the past*" From the frequent references to Itihasas either in the same work or in other works it is impossible not to perceive that the aim of the Itihasa is primarily and mainly to illustrate the general and abstract truths by

reference to authenticated history It should be noted that no genuine Aryan scholar ever understood the character of the work in any other light On the other hand, it has always been recognised as a link, a proud and incomparable link, in the growth of the traditional literature, connecting the Vedic on the one side, and all other post-Vedic on the other, and only as such it is strictly an Itihasa The puranas also having to some extent the same purpose to fulfil have become authorities Thus it is evident that there was a real necessity as well as a genuine ambition to interpret the Vedas in an intelligible language and in an impressive style and in so doing to increase its comprehension with matter of kindred nature

Having thus perceived its origin and connection in the growing Aryan Literature, one should consider twice before any presumption is made of the nature and extent of its contents Indeed, scholars both foreign and native have with an assurance of *infallible surmises* reiterated that it was nearly a fourth of its present bulk and all other portions are accretions of later ages Remarkably they find a support in the work itself which tells them that the Bharata consists of 24,000 verses *excluding* the Akhyanas It is then a matter of subtle understanding that we should be able to take this exclusion to mean that the Akhyanas were added later by other hands However, it cannot be said that the modern critics are prepared to give up all the *akhyanas*, the illustrative stories, which must really be history To claim for the Mahabharata the authoritativeness assigned to it by the Upanishad, it would not do to hold that the illustrations were fables or parables as in Æsop's book or even in still better books Again, if some at least of the Akhyanas had formed part of the original short genuine Bharata, the epic proper should comprise an extent much less than stated in the Bharata We do not, however, mean maintaining the genuineness of the present text as a whole for nearly eight centuries ago Sri Madhvacharya noted that the work had been so interfered with, that a millionth part of the Puranic and Itihasa literature could not be recognised as genuine The point is quite explicable In spite of the grand purpose with which the work was written, numerous were the difficulties in handing down the original in all its purity and entirety If we are astonished at the accuracy with which the extant Vedic texts are maintained and handed down, we should be still more surprised to know how infinitely larger portions came to be lost and how their loss leads every thinker to make his bold assumptions Here the puranas tell us that Sri Badarayana Vyasa was an *avatar* of the Supreme Being, come for the purpose of restoring to the world the lost knowledge of the Vedas The collection or the compilation he made was comparatively very limited, and even that was divided into very many

branches or Sakhas, so that men of poor intellect and limited span of life in the Kali age might adopt one or other Sakha for their study It would appear that at the time of his classification there were followers of all the Sakhas, whereas at the present day half a dozen could hardly be found to have living followers Now it cannot be said that the Bharata was an exposition of any one Sakha, on the other hand, it is repeatedly said that Sri Vyasa wrote that work as a succinct exposition of the knowledge to be derived from *all* the Sakhas, so that the philosophical student or the religious man might be in possession of the whole *vedic* knowledge, which according to his own sutras *Gatisamanyat, Sarvavedanta pratyayam chodanadyaviseshat* must precede the cognition of Brahman

The two great epics of Europe or still later epics, such as the Paradise Lost, may be taken to give us a conception of epic poetry, but it is quite incompatible with the Mahabharata or the lesser works called the Puranas The former appear to be fountain heads of the historical literature to which they belong They do not profess to be an exposition of an earlier recognised literature That is to say, beyond Iliad and Odyssey, nothing but imagination should go to find facts of a past time Again in the later works as the Paradise Lost, we find only the display of the imaginative faculty or the artistic skill in depicting a great event or action already well known in the literature, neither in the former nor in the latter there is any trace of compilation, or of a desire to form an encyclopœdia of the already accumulated knowledge recorded in the various branches of prior literature In works of modern times, references and allusions, innumerable as they may be, can only indicate the breadth of study on the part of the poet, but they may not come as regular interpretation of the antiquated Thought and modes of expression Perhaps, the poetic activity of Milton helped him on to hold an enquiry into the field of Christian Theology and beliefs and to arrive at a fixed notion as most defensible Sri Badarayana's work is intended to exhibit in a place the whole range of Vedic Thought in order to compel a certain conclusion for all times to come The sage found the Vedas speaking the truth observed both in the general and in the particular, and saw how appropriately the seer or the world could read those truths in the history of the Kurus and Pandus, that is, the theories of life exemplified in a very striking manner Admitting that the main effect is to show that evil and evil-doers must ultimately fall, and virtue must triumph, one might say that the Bharata bears likeness to the Paradise Lost or some other work of the kind But this is neither the main aim nor the real effect If the triumph of Virtue is illustrated in the success of the Pandus, the force which led that Virtue to success, namely Sri Krishna, the Supreme Being, the constant friend of Virtue, is really intended to be

glorified Otherwise, we could not see any meaning in the intimate association of Sri Krishna with the Pandus so constantly exhibited throughout the work and we should be at a loss to understand how the supplement Harivamsa became a desideratum Even to a casual reader, the general tenor of the work is evidently the glorification of Vishnu, and as such the work must be explained only with reference to the spirit of the Rigveda samhita The various literary works of later periods invariably recognise this tenor of the Bharata

The repeated reference to Vyasa as an avatar of Vishnu and that he made the Bharata Vaishnavite in spirit, must have some instrinsic relation and back ground to support the view To show that the same spirit pervaded all the literature would then be the effect the author intended to produce Whether forming genuine portions or interpolations, chapters dedicated to other deities have not been understood as in any manner subordinating the Vaishnavite spirit pervading the whole work That sectarian thinkers might interpret the book agreeably to their views is not a point to be discussed here, since the genius of the language and the rules of interpretation do not present insuperable difficulties to any thinker

The grafting of a vast extent of biographical information on the Kuru Pandava story may be explained in two ways First, that story becomes the known point from which other facts and lessons of past history (still earlier history) are brought into the work as illustrating the several aspects of the present story—a treatment which makes evident how the truth *history repeats itself*, is practically recognised Secondly, the desire to perpetuate the biographical information preserved by tradition or by earlier literature has been accomplished by a special use of the *catechistic* method It is really interesting to note that the several heroes and characters or even speakers, introduced by the way are represented as making enquiries into the older national literature and history And this has been the way of the Hindu to record and regularly hand down information of the worthy aspects or portions of his past history, and this has been his sacred inheritance which was useful to him, whether he required guidance for his life here, or he thirsted after wisdom that might lead him to final beatitude

The Bharata viewed in relation to the Puranas

The Puranas are known to belong to the earliest Vedic period Etymologically *purana* means what is old or past, that is events and facts, such as illustrated the maxims deduced from individual life or the life of a society as a whole Originally an account of facts might have led to the formulation of the maxim

or a current maxim might have been illustrated with reference to a past history Here the contention however of the modern critic is that the puranas in our hands are productions of a very late period We have already noted that the present puranas might at the most be said to be amplifications of the older authorities of the same name Otherwise we should be at a loss to understand how the notion of their authoritative character ever came to be at all Suppose we now hold that the Mahabharata is an encyclopœdic compilation of all the valuable information contain ed in the old puranas with other valuable additions This supposition might not, in any way, diminish or affect the character of the Mahabharata Perhaps one might think that it is supported by the oft quoted statement *Yadihasti tadanyatra yan nehasti na tat kvachit*, also by the following statement of a great sage and scholar *Rigadi sarvavedokta tadanukta Bharatokta tadanukta sampradayagata &c*

The character of the Bharata would be the same if it had been such a compila tion or if it had been only an original exposition by Vyasa of all the re arranged Vedic literature Thus the Bharata occupies a very high position in the Purana and Itihasa literature The former are in matter and manner partial representatives of the same truth, for they must have originally been such, and this explains the necessity for a Bharata At the same time the author has made the work exalted in every respect Also other Puranas so far as they are genuine, are known to be the works of Vyasa and he has been able to give a distinctive character to each of his production, and pre eminently to the Bharata If in any part of the present text we should find anything unworthy of its dignity, that might be safely regarded as the mischief of an evil or ignorant spirit The manner or the matter of the Puranas as they are to day, might not belong to an antiquity along with the Vedic Samhita or even the Bharata Hence the treatment of the same subject in the Bharata might have led to their amplification in the old puranas, too The relation between the Puranas as they are to day need not imply that their modernised form contributed to the compilation of the Bharata

The Epic portion

In determining the true nucleus or the genuine Bharata of the first author, the definition and notion of European Epic on the one hand and on the other the statement in the Bharata itself of its extent excluding the Akhyanas have as already noted, largely guided the critics At the outset it is pertinent to enquire why the Akhyanas are counted separately from the Bharata proper The modern thinker readily believes that they could not in any sense form part of the original work or

edify it in the least Now let us for a moment think with the modern critic Should we then suppose also that the Bharata proper contained no Akhyanas or no chapters of general instruction ? No, the Epic would not then appear to conform itself even to the definition which a Kalidasa's or Magha's work satisfies, and in the next place it would cease to be *smriti*

We find quotations from the Bharata in the logical philosophical or other works, they are not from that portion which describes the raging battle field or the formidable and atrocious deeds Even the modern critic feels compelled to suppose that a portion of the supposed original must have been Akhyanas Otherwise the Bharata proper should still further shrink in extent This cannot be presumed or granted, We are therefore inclined to interpret the Bharata statement in a more consistent way The story of the Kurus and Pandus was long indeed, and great too was the war they had to wage Greater still is the general significance of the life and character of the rival claimants, of those that rallied round the standard of either party, and that of the society which they ruled and defended When the war was a settled question and fought out to the destruction of a whole world as it were, it was, in the view of the author, really a destruction, not of the numerical world, but of many, many things that never deserve to be forgotten by or lost to the future world The author is evidently not a mere enthusiastic poet, but he is one who claims to be an intimate, important, relation, yet full of wisdom, and is intent upon benefitting the future world by perpetuating the typical history in all its grandeur and by showing how the sacred lessons of all times could be read in it The contention here again, is whether the author meant mainly to celebrate the war and to make any other thing to be his main theme The modern thinker readily adopts the first alternative and all his objections against the extent proceed from this standpoint But it has been repeatedly said in the previous sections that Vyasa was more interested in benefitting the world by means of the wisdom contained in the whole range of literature which he had to purify and edit This having formed his first theme, the history of his own race, the state of the society and the view he had of the future, all combined to concentrate his attention on the representative character of men and events that passed before his eyes Instead of writing two works he made the latter theme, the phenomenal phase of the world, serve as an apt illustration of the first The Upakhyanas are also generally historical in matter and in a measure typical accounts handed down through ages of antiquity The didactic portions are necessarily the inferences of the valuable truth flowing from the concrete history Whether by way of suggestion or actual statement, the living value of any great literary work consists in the

place given to general truths worth saying or worth knowing The special method of suggestion has been reserved for what are called the Kavyas On the other hand the Puranas and Itihasas have, as friends ought to, to state directly and clearly the lessons to be learnt Thus the present history comprises 24,000 *verses,* and the exposition na turally becomes three fold in extent,—an extent which cannot at all be surprising

Taking a comprehensive view of the vedic literature we see the stories recorded in the oldest literature from the Rig Veda down to the famous Upani shads refer to the struggle between the Suras and Asuras This may be re garded as a typical story of facts and the eternal strife between *the good* and *the evil* may be often seen to recur in the world below heaven The Bharata story too is shown to be but a repetition of the kind, by which the disposal of the Almighty Pro vidence is made visible, and such is the struggle between the two parties headed by Bhima and Duryodhana Thus ultimately the Bharata is intended to conclude as a story of the workings of Providence, and only in this light the full force of Vyasa's statement becomes evident, a statement which occurs both at the beginning and at the end *Nasti Narayana samam na bhuutam na bhavishyati Etena satya vakyena sarvartham sadhayamyaham*

That is to say, the Bharata is an explanation of the excellent powers and attributes of the Great Disposer

The principal and subordinate themes do not bear a contrast, for they cannot, in the subordinate theme of history or Epic action, Yudhishtira, his brothers, and his allies represent Virtue and her power, while Duryodhana, his brothers and supporters represent Vice and her influence The characters that are introduced in the various episodes such as Uttanka, Nala, and even Rama, too many to be enumerated, are historically real persons, heroes in themselves, known to illustrate by their life and history particular aspects of Virtue or Vice, which we are required to see repeated in the heroes of the Great War

The Pandus have seven Akshauhinis and their opponent has half as much again, and more too But Sri Krishna is placed on the weaker side This cannot be an arrangement of which the moral significance was not fully grasped and intended to be used by the author The truth that Vice generally seems to be over whelming is indeed very graphically brought out in the whole picture, and the help to Virtue is seen to come from higher regions, and that, too, after long trials and sufferings, and the ultimate triumph of Virtue is not shown as leading to transient glory and pleasures of this life This trend of the story as a whole is not subordinated

to any other theme or sense If the author had only meant to glorify the Pandus or the Kurus as agents or instruments of some great action, he could have poetically at least made this or that party achieve glorious triumph and left it in the full enjoyment of the desired results, and this we find in the story of the Ramayana We should therefore try to escape from the prejudice that makes the Bharata mainly a book dedicated to the Kuru Pandu story or war, a view which no Hindu could properly adopt

Sri Madhvacharya who lived about the twelfth century A D and established, a distinct School of Dualistic Thought has written an epitome of the Mahabharata, For, he recognises as self evident authorities, the Rig Veda, Yajus, Sama, Atharvana, Pancharatra, Bharata, Mula Ramayana, and Brahmasutra, and he endeavours to base his teachings only on these authorities Of these authorities, he emphatically states, the Bharata is the most explicit and unmistakable expression of truths, hence he devotes a special place and attention to the discussion of the highly authoritative character of the Mahabharata Works, he says, are of two kinds, viz, one that furnishes facts which should be understood as true in themselves, the other that lays down the general principles by which those facts may be correctly grasped and interpreted in their true relation The Bharata comes to occupy the first place among those of the first class (*Nirneya grantha*) and the Brahmasutras among those of the other, (*Nirnayaka-granthas*) Proceeding to examine in his own time the sacred books written by Sri Vyasa or other Rishis, Sri Madhvacharya tells us in what state he found them " In some places we find interpolations, in other cases texts are altogether lost, in some other, they have changed the character of the text either by mis take or on purpose Even those that might be said to be extant are in a state of utter confusion, mostly they are lost A millionth part of the genuine texts is not available, what could then be said of their meaning hard to be grasped even by the gods? I intend to present a clear view of the real events and true conclusions by the grace of Hari I have examined the various sastras and the vedas I have looked into the various forms of the texts in different parts of the country By the grace of the author Sri Badarayana I shall try to present what he had originally written, the true meaning of all the sastras, as supported by what is said in the Bharata itself For, it has been said that the Bharata is the guide to or standard of, all the right conclusions which the several sastras are intended to teach And these conclusions are illustrated in the Bharata by references to authenticated facts "

" In writing the Bharata, the Avatar of the Almighty Lord as Sri Krishna

being the nearest in time, the events of the world in relation to it are adopted as illustrations The earlier Avatara, of Rama, being prolific of great and glorious events, has also been included as told by Markandeya Hence what is not said in the Bharata could not be found elsewhere, on the other hand, whatever is found in other sastras is well explained and illustrated here,--these are the remarks which Vyasa himself makes regarding the Bharata in the Brahmanda Purana We find also praises of the Bharata in the Markandeya 'Just as Vysa is the foremost of all the deities, the Brahmana among the bipeds, the Vajra of all the weapons, and *Yava* of all the vegetable produce, so is the Bharata the foremost of all the sastras"

"The author himself tells us that the Bharata bears a triple interpretation Some take it as referring to *Manvadi*, others as *Astikadi* and some others as *Uparicharadi* This statement however gives occasion in the light of a strange training for a seemingly correct interpretation The stories of Manu, Astika, and Uparichara occur at particular stages, and we are asked to suppose that the book was written or rather edited and improved by three different authors at different times, one having begun it with Manu, another with Astika, and the third with Uparichara, on the other hand, the traditional explanation of the three terms is as follows "The meaning of the Bharata, in so far as it is a relation of the facts and events with which Sri Krishna and the Pandavas are connected, is called *Astikadi* (historical) That interpretation by which we find lessons on *Dharma*, *Bhakti* and other ten qualities, *sruta* (sacred study) and righteous practices, character and training, on Brahma and the other gods, is called *Manvadi* (Religious and Moral) Thirdly, the interpretation by which every sentence, word or syllable is shown to be the significant name, or to be the declaration, of the glories of the Almighty Ruler of the Universe, is called *Auparichara* (transcendental) *Bhakti* (devotion), *Gnana* (knowledge), *Vairagya* (renunciation) *Pragna* (intelligence), *Medha* (memory), *Dhriti* (enthusiasm) *Sthithi* (firmness), *Yoga* (piety) *Prana* (energy), *Bala* (strength),——all these ten constitute Bhima and hence he is Vayu, of whom the Vedas declare these qualities All branches of knowledge constitute Draupadi, and so she is identified with Sarasvati Duryodhana is Kali, the embodiment of Agnana (nescience) and all the evil qualities Dussasana is misapprehension The agnostic or the atheistic spirit is Sakuni, and similarly all the other sons of Dhritarashtra represent the various other evil qualities Ahankara is Drona's son, Drona and other chief leaders are the several senses and organs, and all the soldiery is representative of all sin The sons of Pandu on the other hand are righteous actions and Vishnu is their guide and ruler, Thus the whole Bharata bears

an ethical interpretation, whether in its historical aspect or any other, and appears essentially intended to glorify Vishnu " Such are the observations made by Vyasa himself ' (Vide Tatparya N) Enough has been said to show that in spite of our haphazard impressions, we might perceive, the Kuru Pandu story was originally intended to occupy a subordinate, though a useful, place with reference to the grand theme of the author, who was the sage of sages, who enlightened and saved many of the Bharata people with divine wisdom, and who was not a Kavyakara trying to write a fine poem or even a prolonged story

The date of the Bharata

Though the orthodox belief is hardly acceptable to any thinker in these days, it may still be mentioned, for, it is at least a sure indication of the author's extraordinary powers When Dwaipayana appeared as the son of Parasara in the Island of Jumna, long, long before Dhritarashtra and Pandu were born, he at once composed the whole Bharata and taught the work to Narada and the gods Having recognised him as an *avatar* of Vishnu, the people found no difficulty in believing that he wrote the Bharata in anticipation of the Kuru Pandu story This would at least mean that the Bharata was originally written as a popular exposition of the Vedic knowledge, and the story was afterwards well fitted into the work, and this character of the work in its origin might afford an explanation how the author came to be included in the list of Rishis for *Brahmayagna Tarpana* But the accept able view is that the original work must have been written, if not at the same time, at least at a time not far from the date of the stirring events In respect of this question we may for the present take as sound and valuable the arguments and conclusion of Rao Bahadur C V Vaidya, who fixes it at about B C 3100 Some others have, in a scholarly manner, tried to make out the dates of its composition and compilation as ranging from B C 1,700 to A D 200 or 300 In doing so they have been obliged to explain the advent of Kaliyuga in two ways They suppose that the astronomer's Kaliyuga has only an imaginary beginning, which is fixed at 3102 B C, and that the advent of Kali spoken of in the Bharata is quite another We are how ever disposed to think that the astronomer's calculation of Kaliyuga cannot be arbitrary, having no reference to some great event on this poor earth The Kali era must, as any other era, be explicable only from some remarkable circumstance or event which was necessarily associated with astronomical positions If the data available in the work should not be conclusive evidence of this or that view, the confusion or the mutilation of the text or our powers of interpretation must account for it Any

scholar who is bent upon further investigation of this question may carefully examine Mr Vaidya's discussion

The main subject matter of the Bharata

In his introduction to the Rig Veda commentaries Sayanacharya states that the Rig Veda is first commented upon, since it is everywhere spoken of as the first of the Vedas He also points out that the One Supreme Being is declared and described under various names as Indra, Mitra, Varuna, etc By the whole Vedas, by sentences phrases or words, the various forms in which the Supreme Being appears are described, in some places briefly with reference to a few, and in other places, *in extenso* This is the meaning intended to be ultimately conveyed In the intermediate stages, the Vedas may be interpreted as speaking of the other gods also, according as the context would require or permit In the works called Rik Samhita, Nirukta and Pravritta written by Vyasa, all this is explained directly by Him All the Vedas are His names, as also all these Riks Hence the Sruti itself authoritatively states that Indra, Mitra, Varuna, etc (Madhva's Rig Bhashya page 3, line 1 to 4 K Edn) In the course of the Rig Veda Samhita there are ever so many gods that are apparently sung and praised, still all the Veda conveys to the student, at a particular stage the idea of the *one* Supreme Being, whose powers and activities are variously declared Similarly the Bharata as an exposition of such Vedas includes an account of the many gods, though the main tenor is not allowed to be lost to the view This tenor is nothing newly imported into the Bharata, it is just the tenor of the main part of the existing Rik Samhita, where that is unmistakably old In the *avataras* of Rama and Krishna the glorious deeds and workings of Brahman are conveyed to men as fully as may be necessary hence, the exposition in the Bharata is made with reference to the nearer Avatara, of which the memories of people have been very vivid (Mahabharata Tatparya Nirnaya Adhy 2 verse 50, K Edn)

It is also repeatedly said, and there has been implicit belief in, that the Parasara Vyasa is also an avatar of Vishnu It is then no wonder that Vyasa as such has especially endeavoured to describe the glories of Sri Krishna, who made the Kuru Pandava affairs, a circumstance for revealing His own Supreme Nature Neither protest nor commentaries, nor interpolations of any kind have been sufficient to change the spirit of the work, or the opinion of those that believed in the truth of the statement, ***Surya chandramasau Dhata yatha-purvam akalpayat***

It has been further noted by many that notwithstanding the original tenor the different sectarians wished to make the Bharata appear as upholding the supre-

macy of the dieties which they severally worshipped The only difficulty is that we cannot understand how Sri Krishna's complex relation and activity are thought separable from that of the other main actors The Vedic seers and the great sages such as Pila, Vaishampayana, Jaimini, Badari, Audulomi, Karshnajini, who were pupils of Sri Vyasa, have handed down this account of the divine author and of Sri Krishna

The work is not a mere Allegory

An allegory has always had a ground of facts beneath it Anybody inclined to regard the Bharata story as an allegory, knowingly or unknowingly grants that some historical facts and personages are here made to stand for particular traits of char acter, so that the world may be impressed with each aspect as it is striking in one or the other And there is in the Bhagavata (IV) an allegory where the various qualities are introduced as so many persons acting and reacting upon one another We should now be able to make out how an allegory may not pass for a historical description and *vice versa*

For instance, we read the allegory of Hercules and three Graces and find that each is a simple character unmixed of any other nature In the Kuru Pandava story each individual actor is a complex character, true to nature For instance, Bhima is not merely the personification of physical strength, on the other hand, he combines in himself a spirit of just pride and revenge, a keen sense of his own power, and yet du tifulness towards the weak and conciliating Yudhishtira, and, when necessary, self discipline for curbing his own feelings

Does the Historic setting become incompatible with the didactic form ?

When a history is being written or even when a glowing account is ambitio-usly sought to be given, the writer, if he happens to be a genius, cannot but be led now and then to indulge in reflections upon the general nature of man and his life From this point of view the didactic passages in the Bharata would appear accept-able to any critic provided that they are within certain limits and do not offend pro priety The author of the Bharata or those that interpolated seem to exceed all limits of propriety, they might be charged with indulging in reflections or discussions which are by no means necessary to advance the main theme Now it would follow that they expect the didactic portion to be subsidiary or serve as a foil to the main action The utmost that could be said against an author in respect of such excesses is a want of perception on his part of the proportions which go to make a symmetrical and har-

monious whole But the lengthy and tedious didactic passages in the Bharata or even the other stories that are told by the way, for instance, those in the Shanti and Anushasana Parvans or the accounts of the Tirthayatras in the Bhishma Parvan or the exposition of Philosophy by Sri Krishna and by others, a description of the nature of the world to come and of the gods known and yet to be known—they are each given a place and occasion in which they justify themselves, when we consider that a dramatic purpose is at the bottom Further it has been shown that the exposition of didactic truths is the main theme and history comes in as illustration, and *that* history is made very striking, as illustrations ought to be Then it is but natural that " the story holds enthralled the throng that listens to the recitation of the Great Epic "

Modern Criticism on the Origin and Development of the Epic

It is said that "the story is in its detail so abhorrent to the writers of the Epic that they make every effort to whitewash the heroes, at one time explaining that what they did would have been wicked, if it had not been done by divinely inspired heroes, at another frankly stating that the heroes did wrong" (Hopkins)

This is generally the view most agreeable to modern critics The remark is however calculated at once to prejudice the reader against the great work and its contents, and, indeed, nothing can be more damning than such an observation Nevertheless, the sincere reader should remember that the merit of the work can never be appreciated so long as he views it from a standpoint which does not make him sympathetic and enable him to realise the force of the author's intention, and to grasp the consistent truth The critic rejects or even ridicules the explanation that the heroes are of the divine order, or are guided by divinities, but the idea of divine inspiration does not seem to have been a new or strange one In our country and literature, belief and experience in relation to this principle are so common that we cannot, till we are *led*, afford to reject it altogether The heroes or personages of the grand story are, it should be noted, not mere mortals favoured by certain divinities, but they are spoken of as the gods and demons themselves, who are necessarily born in the mortal world to work out their own destinies For the gods themselves are, in the Hindu conception, not absolutely immortal [vide Brahma sutra III-1-7], nor are they exempt from the law of Karma Their life and conduct are at the same time meant to be exemplary, and they are truly so, in an eminent manner, and it is an economical arrangement of the Providence that such beings serve a double purpose in their mortal life. Only the history of pre-eminent mortals be

comes exemplary in a pre eminent degree, and only as such it becomes worthy of being recorded The inconsistency which the critic notes between the "whitewashing" and the frank statements regarding the heroes' faults, is itself an argument that the story is a life-picture—the picture of a life which, in spite of the more than mortal character of the heroes, obeys the same force as governs the purely mortal beings, who alone are supposed to be characterised by both qualities and defects However, the distinction drawn between the demonaic and godly spirits depends upon the essential nature which prevails and asserts itself It is not to be supposed that in the mundane life the latter consists of absolutely good tendencies and the former of absolutely wicked tendencies, on the other hand, the conditions of mortal life always show a mixture of virtue and vice, without permanently altering the essential nature of goodness or wickedness It is unnecessary to attempt to depict that Arjuna was absolutely faultless and Duryodhana was all wickedness, but it is necessary to observe that the good traits in Duryodhana are found in him only as contributing to the development of his evil nature, whereas any defect in Arjuna soon becomes a lesson to himself for correction and amelioration By the way it may be observed that the moral or ethical code which an impartial yet sympathetic inquirer might form out of these works is found to agree with true human possibilities, but not to remain a code of ideals or the product of some pure imagination.

The theory of transmigration was not a mere supposition but a matter of regular observation and preception to the sages that preceded or succeeded Vyasa The first pada of the third Adhyaya of the Vedanta sutras is devoted to proving this point So they argue that the mortal life of an individual at a given time could not be a drop unconnected with all the past and the future, that is to say, the links in the chain of evolution of every individual worker and his environments were matter of direct observation to them The theory was not the product of priest craft, for the priest could have succeeded better without a strange theory, as the priest elsewhere For the gods are not, in the Hindu mythology, or even in philosophy, the Supreme Being, they are also souls that have a corporeal body and a conditioned life, though they may in many respects differ from the ordinary mortals They are also bound by certain responsibilities, sometimes err and abide by the consequences Subject to this grand law of embodied existence, they are born on this low earth and, more often than not, act as we do The Almighty Ruler makes them as well as any other being the instrument of his workings and perhaps in a greater measure and with better effect, indeed the lesser mortals are incapble of such forcible and exemplary activities So long as the notion of the soul

separate from the body, immortal in essence, and of its experiences in many lives, persistently holds the mind of some men, the remarks of an unbeliever should be regarded as the necessary counterpart of the poor mental faculty and could not therefore interfere with the hopeful belief of the orthodox

Now it is easy to see that there is nothing improbable about the accounts of men who are said to be the gods born on earth and they are now acting as the gods and now as ignorant men Hence the grand principle *Nareshu jatasya Naravat pravritih* has been recognised

If he who sets an example to other people should not appear as one among them having similar faculties, the example would cease to be of force, for then these could not think that the course is either meant for them or possible to imitate

Nothing can be more astonishing to us than to be told that all the sacred literature of an advanced society was, improperly grafted on to a wholly worldly story If any one finds improbability against harmonising the different parts of the work, we find that he asks us to take for granted most improbable suppositions It is rather judiciously observed that "the lays were recited with the object of praising the Kuru race, but not read or recited conversationally as stories of ancient times" It is further noted that "no judicious historian can ascribe priority to either of these elements, both being equally old' We are glad that by the way the antiquity of the heroic tale as well as of the lays is so far admitted It is true that "it is the story, not the sermon, that holds enthralled the throng that listens to the recitations of the Great Epic" But as a matter of fact we know that the actors in the Bharata story, when not placed in the light shed by the didactic passages, could never become interesting to us any more than our own neighbours, and we are sorry to note that the critic's reading of the Hindu mind and heart is often but poor

Again Arjuna's Brahmacharya furnishes critics another abhorrent detail Arjuna's Tirthayatra or Vanavasa was as agreed but for *twelve months* We do not know by what or whose mistake the period has become twelve years for the critic, which again has enabled him to make a long list of unbecoming acts, he looks upon Arjuna's suit to Subhadra's hand as a case of rape—a view which the Hindu is now for the first time asked to take Would critics ask us to regard Dushyanta's Gandharva Vivaha with Sakuntala as a case of Rape? On the other hand, it is an arrangement by Sri Krishna, to prevent her being offered to a Dhartharashtra as Balarama was inclined to do,

The only one case in which he might be said to have violated the vow within that one year, is the accepting of the hand of Ulupi, a *Naga kanya* in the Nagaloka Vide Adi Parvan Chap 234 Ulupi herself understands the difficulty in the way of Arjuna and argues thus "It is righteous duty why you left the capital, and here too (in granting my desire) you will not be violating your righteous duty You are bound to protect the distressed In protecting me, your duty is not affected Suppose there is a slight violation of that duty (vow), that would become righteousness in giving me my life I am devoted to you Please accept me And this is approved of the wise If you do not, be certain that I am dead By giving me life, do you an unsurpassed act of duty I have sought thy protection, O man among men!" Thus importuned by the Nagakanya he granted her prayer, having still righteousness as the motive Sri Madhvacharya also notes (Bharata Tatparya Nirnaya Adhyaya 20 verse 155 160) that "the period of exile was one year, and Arjuna left Ulupi as soon as she was delivered of a son according to the request of her father It is no sin or violation of promise on the part of Arjuna, for he is is full of divine fire and spirit Moreover nothing is considered to become a besetting sin or reckoned as violation in the case of exalted souls, other than the offence given to their superiors This is the conclusion of the Shastra On account of their great love to Arjuna this violation was pardonable in the eyes of his elder brothers, for in spite of the vow, Yudhishtira had at the beginning requested him not to go to Vana" It is only on the expiry of the whole year, he was offered Chitrangada by the king of Pandyas That Arjuna stayed out for more than a year and he did not return till he had secured the hand of Subhadra, has been plainly mistaken to have occurred within the period of exile The exile for twelve years is unfounded and the analogies drawn out on this mistake are pure fancies

Another abhorrent detail is pointed out to be that Bhima jumped over a fire that surrounded them on one occasion and at another with his brothers and mother escaped through a subterranean passage Is this an instance of inconsistency or abhorrent detail?

As to the word '*Suranga*' traced to the Greek origin, we would, admitting it is, ask whether it could not be a word that had travelled towards the east long, long before Alexander's invasion of India, or a common word once to both Greek and Sanskrit? Again a reference is made to the defence by Sri Krishna of Bhima's conduct in insulting the fallen foe, which Sanjaya is said to characterise as *Dharmachchala*. Looking into the passage we cannot but regret to find that mis-

interpretation is the cause of adverse remarks Wo are afraid that most passages have only suffered the same fate The present passage is intended to bring out the difference of perception between Sri Krishna and Balarama, whose sympathy with Duryodhana is so patent when he says" *Duryodhanopi Dharmatma gatim Yasyati sasvatim* In fact ' Balarama does not see, it would mean, how Duryodhana could notbe thought righteous and fit for the heavenly abode The Dharmachchala or the pretended right eous course is to be explained in the terms of the Bharata itself thus *Nikritya nikritiprajnam yo hanyat Vairinam rane | Adharmo vidyate Natia yad Bhima hatavan ripum*

Similarly, a misapprehension of the sense and purpose of the passages has been made the basis of eloquent observations as to the discord in matter and manner of the work in general

Dharmachchalam papa janeshu Dharmah This is one of the principles which affords an explanation of how the Pandus or their allies acted in their transactions with Duryodhana and his party But, till the battle was begun to be fought, Sri Krishna had not kept anything from the knowledge of the opponents Only when all advice and soft means proved futile the destruction of the evil doers was decided upon, and, in the struggle, to strike the enemy, such an enemy, at his weak point is but natural Otherwirse, if an enemy is surprised by the other party, we should pronounce that course as inconsistent with all the sound principles of morality Should we think that it is fair to allow an enemy to grow as strong or even stronger than ourselves, before we challenge him to a fight ? Whatever might be the theoritical talk, it is impossible to understand how the evil deserves to be cherished with a good will, until it should grow too strong for us, or why advantage should not be taken of the weak points in the opponent who is nothing but Evil

The principle of practising *Dharmachchala* in dealing with the wicked hardly seems objectionable For it is just giving the dev[illegible]ts due The soundness of this principle is too often acknowledged by all in everyday life This is not justifying the means by the end, but it is the natural course to be adopted towards the end In the acts of Bhima there is not even a shadow of any casuistic morality

In Adi 68-157 some inconsistency is seen by the critic in saying that Draupadi is Sri or Sachi and so on In this edition, it may be seen, the passage remains bracketed and likely to be explained away as interpolation, but when we remember the explanation of Draupadi's five fold nature by Vyasa after *Swayamvara* and have reasons to believe in the theory of many souls consciously tenanting a body, it is not

difficult to perceive the consistency of this passage Further the term Sri is used in the Vedas to denote not only Lakshmi, but many others as *Siva Veda bhimanitvat Srir Brahmani cha Bharati* (vide Rig Bhashya by Sri Madhwacharya) Again, in Arjuna we admit an *amsa* of the Supreme Being called Nara, and, corresponding to that an Avesa of Sri or Lakshmi in Draupadi might be an equally admissible explanation to the believer, though to the unbeliever no explanation of the kind would become satisfactory

Of many other little points that are noted by modern critics as ungracious in the great work, there is one very curious incident, that is, the Pandavas' jointly marrying Draupadi The first and most curious point about the criticism is the bold generalisation from but a single instance of doubtful nature In a society whose moral code does not contemplate or countenance the question of polyandry at all, in which the custom of a woman's marrying many husbands even successively has been a matter for the worst social stigma, or in which it was glory to the wife to be burnt with her husband, a single curious incident must certainly be accounted for on grounds other than the supposition that polyandry was a racial custom This generalisation is only matched by the other about the widow hood of women living a happy life after the death of their husbands—a supposition supported by the single instance in the Bharata of Kunti surviving Pandu If polyandry had been a racial custom, it is not easy to understand how in this one instance alone, it became noteworthy, or how Drupada came to question the propriety of the five marrying one woman, even after he knew that the disguised Brahmans were members of the Kuru family There is no mention that Drupada thought them to be of some un known race though modern critics would readily think of the sudden advent of a new race on the occasion of the *swayamvara* It is not easy to understand how Draupadi, such as she was, the common wife of the five, became such a virtuous character that she has come to be reckoned as one among the virtuous women, to remember whose names constitutes a virtue Had it not been for the explanation which Vyasa gives of her five fold nature and the vision with which Drupada was favoured to see the truth directly, Draupadi's character could not have been so highly regarded both at the time of the Bharata story and in times later

In the next place some emphatic remarks are made on the habits of drinking and meat eating and these are all beside the point Just as there were different schools of thought in speculative philosophy so also there were different communities which, though kept together by some common bond, had severally different customs and habits of life, even as we find to-day among the peoples of this country That some

ate meat or drank intoxicating liquors is no evidence of the recognition of such habits, at least in the Indian world For want of space, we cannot here discuss the references to Srauta and Grihya sutras

The statistics exhibited in relation to some of the foremost characters only show how misapprehension is constantly caused Reluctant therefore to notice such trivial objections calculated to spoil the taste of the reader, we should once for all say that the remarks might be right only in the view of those whose happy portion it is not to know the traditional meaning, which is of the most edifying character It may be seen that certain habits and customs are shown as worthy of condemnation, not because they are such in the Hindu view, because that they are condemned in the view of the modern critic or of other societies

The facts that are cited to enforce the conclusion regarding the best course of moral conduct are misinterpreted If the violations of the accepted moral code are exemplified by the individuals of the Bharata society, they are only just like the violations of the men of modern civilisation, whose code of morals is presumably much higher There were in those days Charvaka notions, as there are now the notions based upon modern Desires for some always think that the violation of the moral code is the Royal Road to finding pleasure (Vide Apastamba Dharmasutra)

If in the Ramayana the lesson taught is that one should act like Rama and not like Ravana, the lesson taught in the Bharata would certainly be that one should act like the Pandavas, but not like Duryodhana and his brothers Such a lesson is not however to be derived, the modern critic says, from the Bharata story, since he finds inconsistencies in the character of every one of Pandu's sons Our experience and notion have been on the other hand that the conduct of Pandu's sons have been exceptionally righteous, and that generation after generation has become better for the knowledge which they have gained of the heroes by the study of great work Two-fold is the explanation which sets the Hindu mind at rest regarding the seeming irregularity or inconsistency in their conduct 1 The faults in the heroes are such as cannot take away or reduce our high esteem for them, and 2 The heroes dealt with other people according to their own desert, and in short they may be said to have given each his due, that is to say, their understanding of men and their character was not of a superficial character, but they looked into men Further, to a Hindu the heroes do not appear men of the common run, but as higher beings that are placed on earth to work out their own destiny and at the same time make their example felt by all around On the other hand, if the faults had been really

so serious as the present critics make out, the influence exercised by the story should stand unaccountable

Accordingly, this fertile source of misinterpretation and misrepresentation was fully realised by Sri Madhvacharya and, in explaining the necessity for his writing the Mahabharata Tatparya Nirnaya, makes the following observation "Thus from all the Puranas, from the Pancharatras, from the Bharata, from the Vedas, and from the Ramayana, this holy story is extracted, all the contradictions being explained away, the truth being conclusively shown, by the strength of reasoning and under standing, and by the Grace of the Lord Himself And this holy story is told by me so that it may accord with the accounts given in works of many Kalpas This is not based upon one particular work Therefore no inconsistency here should be thought of In some places one thing for another, or the contrary, is stated to confound the Asuras Hence this *Nirnaya* is made by me Similarly, in *the portions* to come no inconsistency should be thought of This is conformable to all Kalpas or ages, and this course is the one traditionally handed down through all times In the Puranas, state ments in certain cases might be attributed to one while they are made by some other, for instance, the glorious Krishna tells Draupadi that all the hundred, Duryodhana and others—I shall show you how the hundred were slain or smitten down by the arrows of Arjuna, and I shall show them to you But the fact they were killed by Bhimasena is evidenced by many texts In a detail account they are killed by Bhima, and in the brief account they are said to have fallen by the hand of Arjuna "

SRI KRISHNA IN THE MAHABHARATA

Even when we consider the Bharata as a stirring story of a great war between the Kurus and Pandus, we cannot fail to see how Sri Krishna's life and work are inseparable from it Perhaps the author has prophetically made a provision against any other view regarding Sri Krishna's relation to the Bharata story The Pedigree of the Kuru race is sketched so as to make Sri Krishna a descendant of a branch of the Lunar race Yayati was an emperor of the Vedic times He married Devayani, the daughter of Sukra, the Brahman preceptor of Asuras, and Sarmishta a princess Devayani bore him two sons, Yadu and Turvasu, and Sarmishta three, Druhyu, Anu and Puru Sri Krishna comes of a line of which Yadu was the progenitor, while the Kurus were the descendants of Puru by Sarmishta Both the Yadavas and Pauravas (or later the Kauravas) were distinguished as great rulers, warriors and benefactors of the world Generally relations between the descendants of both the branches appear to have been very intimate and friendly At the time of the present

story the relation—ship of the Yadavas to the Kauravas, including Pandu's sons, is seen to be so near that Kunti happens to be the aunt of Sri Krishna Naturally, then, the interest which the Yadavas felt in the Kurus and Pandus was equal, as we see, even at the time of the war However, the righteous sons of Pandu always perceived the greatness of Sri Krishna and found in him a true friend, a just and wise counsellor Accordingly there was no great achievement in which they did not seek Sri Krishna's counsel and help, which they proved to deserve

Chapter 68 of the Adi Parvan tells us of the antedents of the various personages that played a prominent part in the history of the Great War Some might think that this chapter and the ideas in it belong to a much later age, but the genuineness of the information recorded in this chapter is proved by the references given to it in later works, and by the frequent use made of it in later literature The Vedas, Upanishads and tradition, all favour the view, and the ideas belong to Vedic antiquity Apart from this consideration, the account of *Amsas* is a piece of unmist akable evidence of the immortality of the soul, for this account makes it clear that these personages as well as the lesser beings must be connected with a life, before and after that in which they were actors in the Bharata history Thus the theory, so beautifully and effectively expressed in the twelfth verse of the Second Adhyaya of the Bhagavad-Gita, also most agreeable to the Sutrakara and the sages of the Upani shads, is a brief statement of the account of the Bharata men in this chapter As in the Vedic, so in the Bharata struggle, both the Devas and Danavas are cencerned, ei ther as men or as beings of still lower order A brief yet comprehensive view is here afforded in the concrete of two opposite forces, *viz* Good and Evil In the first place, only for this world tossed by these two forces, there is the necessity for a God of perfect wisdom and goodness

Advanced thinking has, no doubt, made that God either no ruler or alto gether powerless—a position which may in effect be equivalent to denying Him The Bharata, however, takes a different view in the matter He is, indeed, immeasurable and incomprehensible in His unlimited nature All the same, He is in close contact with every being and definitely useful to it To fulfil this function, to give limited beings an opportunity for knowing Him ever so little, He appears among men and other beings to define and differentiate their workings towards their destinies (Gita) Such is the purpose and truth of every Avatara of the Supreme Being, and this can not be denied a place in our serious Thought, since our perception does not always rise to that height of clearness *Naisha tarkena matirapaneya* In the Gita this idea has been very vividly put forward thus " *Sambhavami yuge yuge*" if not every day

At the juncture when the feuds of the Kurus and Pandavas grew so serious as to mark the transition of a *yuga*, there indeed was a great necessity for His appearance to settle the course of Righteousness between the Yuga that was passing and the Yuga to follow So the eternal God of gods, Narayana, not to be confounded with any other, came to be among men as the glorious Vasudeva Sesha, His constant attendant was Balarama and Sanatkumara was Pradyumna and several other great men of distinction were the *amsas* of the several gods Commanded by Indra, the whole society of Apsaras, celestial damsels, were born on earth as the sixteen thousand queens of Sri Krishna Sri Lakshmi was also by an amsa Rukmini on earth, as also Satya Bhama

When he so appeared on earth He behaved himself in many respects like men, though occasionally he gave proofs of his Supreme nature As one connected with a branch of the lunar race of kings, which made him equally kindred to the rival parties, it would be interesting to review Sri Krishna's relation to the Kurus and Pandus, and to the world in general how far he acted as man in this relation and how at the same time he acted consistently with his Supreme nature

At Hastinapura the sons of Pandu had been admitted into the royal household on the representation of the sages of the *Narayanasrama* Their ability and skill, and their virtuous disposition soon won for them the admiration of the people, love of the subjects and affection of their blind uncle, Bhishma, and other elders But all this could not save them against the jealousy of their hundred cousins That feeling grew in their heart only by virtue of their nature, but was not induced by any defect in the character and conduct of the five brothers During their pupilage under Drona the feeling became a deep rooted hatred, as the Kurus, day after day, marked the matchless strength of Bhima and the skill of Arjuna Bhima became a special object of Duryodhana's hatred, and the malevolent activity towards him was more marked than towards others, for Bhima's arm appeared sufficiently strong to defend Pandu's sons against all the rest of the world Poison was administered, which Bhima digested, venomous reptiles were brought to bite him, but they died He was thrown overboard into a deep whirlpool in the Ganges, but he came out unscathed Thus failing in all these simple stratagems Duryodhana designed their burning in a house of wax It would appear that Pandu's sons underwent all these ordeals without having displayed in any manner their great power and skill to defend themselves against the wrong doers Even when they knew their intentions, they did not rebel or return the injury, for they felt strong in their righteous and dutiful course When, at last, they were to be burnt with the house,

the wisdom of Vidura and the self-discipline of the Pandavas quietly defeated the duplicity of Duryodhana, and they carefully escaped leaving the citizens around to mourn for them and condemn the wicked plotter

All this time we do not find Sri Krishna either questioning the conduct of the Kurus or rendering any special help to the Pandavas, though he is more intimately connected with the latter, who were his own aunt's children Nor is Sri Vyasa seen to interfere in these inimical relations of the coparceners Vyasa, who appears unto the Pandavas to recommend to Bhima the acceptance of Hidimbi and consequently knows everything about the treatment, does not think of settling their relations They may both be seen to simply watch the development of the innate tendencies, so that the world itself might find justification for their relations in their later political life The grand truth, here made patent, is that even a positive all powerful God of the universe allows the growth of the individual responsibility in the limited beings and regulates the consequences of their abiding by, or violating, a law Now the world having reason to condemn the Kurus, Sri Krishna also could do, unsuspected of any partiality His anxious enquiries after the Pandavas had brought him news that they had probably escaped from the fire

Draupadi's Swayamvara was proclaimed, Sri Krishna expected the Pandavas, if alive, to compete, and went thither in the hope of seeing them In the rank of the competitors Krishna noted the five in disguise and pointed them out to Balarama who was also pleased to slowly recognise them When other princes withdrew after unsuccessful attempts, and Arjuna *incognito* rose and advanced towards the bow, 'Sri Krishna, the foremost of Vrishnis, who was far superior to Suras and Danavas, (Vaisampayana says) pressed the hand of Balarama in great joy, being sure of Arjuna's success'

When Arjuna accompanied by Bhima with an uprooted tree in his hand-stood forth to beat back the riotous princes, Sri Krishna again tells Balarama, "As surely as I am Vasudeva, this noble youth stringing the great bow is Arjuna, and this again who pulling a tree by the root, hastens to rout the other princes cannot but be Bhima, here is Dharmaputra fair of complexion and of prominent nose These two youngsters of fascinating form are those born of Asvins So do I think" It is now certain that Sri Krishna, though able, had not come as a competitor 'He came only to see the living Pandavas of whom he had heard reports' For he knew that all the other princes would prove powerless and Arjuna alone could draw that bow, and so 'he did not wish to string the bow and the sons of Pandu were so beloved of him.' When he meets them in the cottage of the potter, his congratulation reveals

what just feeling Sri Krishna cherished towards these and the Kurus, and he accordingly says, 'Fortunately, you have all, Pandavas, escaped from the fire, fortunately the wicked son of Dhritarashtra and his counsellors are thwarted of their hopes' The triumph of Virtue and the discomfiture of Vice can be the only grand things that should delight the great, and here Sri Krishna gives expression to nothing more and nothing less This impartial disposition, the absolute attribute of the Supreme Divine Justice is manifested at the very outset

Sri Krishna attends the marriage, honours his aunt and Draupadi with ornaments to the great joy of the Pandavas, and leave them safe in the city of the Panchalas Sri Krishna, unlike other princes is rejoiced at the success of the deserved

Dhritarashtra also seems rejoiced at the survival of Pandu's sons and to feel abashed at the treacherous conduct of his sons ,apparently shares with the rest in the joy of their success in the *Swayamvara* Vidura makes him understand that it would be safe, nay, glorious to take them back under his protection and care Dhritarashtra then desires Vidura himself to convey the message

When Vidura communicated the desire of the king in the presence of Sri Krishna, Drupada and others, a question naturally arose about the intentions of the king and his sons and the probable dangers Kunti asks Vidura to consider well the advisability of the course, since he himself had saved her sons by timely advice Vidura's reply is characteristic and full of significance He tells her, "Your mighty sons will never come to ruin and soon they will have their own kingdom and enjoy it in the midst of all kith and kin, grieve not, Kunti' Sri Krishna was however, the first, to approve of their return to Hastinapura, (verse 6 Chap 226), and he accompanies them all to the city From this moment Sri Krishna takes care to see that the Pandavas are well established and become enviably prosperous, and to show that, by virtue of a certain Power, they could not be easily done away with as Duryodhana thought By his grace they obtain Indraprastha, which was built for them by Visvakarman, the architect of the gods Till interview was had with Maya after the burning of the Khandava forest, Sri Krishna had stayed with them for a considerable period

His consent to Arjuna's suit to his sister Subhadra's hand and frequent visits mutually between the Pandavas and Sri Krishna form an essential part of the story that it is difficult to regard Sri Krishna's connection as not intrinsic If Balarama and most of the Yadavas were equally interested in the two parties, they

do not, however, seem to have a special attraction for or perception of the merit in Pandu's sons On the other hand, Sri Krishna knows it, and is therefore fre quently in their midst Before the war when both Arjuna and Duryodhana went to secure his alliance, Sri Krishna incidentally and with great subtlety dis- covers to our view the submissive character of the former, and the pride and haugh tiness of the latter Thus step after step it is observed that the Pandavas deserved his grace and he was always helpful to them The haughty Duryodhana, unwill ing to sit at the feet of Sri Krishna, betrays his want of humility and could not necessarily deserve his grace or help

The wonderful sabha built by Maya, and the desire of Yudhishtira to perform Rajasuya at the instance of Narada, are the two points which may be re- garded as the revival of the feuds Now the one insuperable obstacle which Yudhi shtira saw before him, was how to subdue Jarasandha At least in this connection Sri Krishna's personality must be taken as proved It is quite inconceivable, as the Bharata makes it clear, how without Sri Krishna's help the vanquishing of Jarasandha could have been accomplished Sri Krishna describes the strength of Jarasandha and tells Yudhishtira that Jarasandha, when challenged to a fight, would offer to try his strength against Bhimasena only, who is more than a match to him and that Yudhishtira need not be diffident of Bhima's strength, or success When entrusting Bhima and Arjuna into his hands for the purpose (ii 20 6&7), Yudhishtira with con fidence says, "Certainly, you do not lead them on whom Lakshmi frowns, and thou leadest only those upon who she smiles I am sure Jarasandha is killed and Raja- suya is accomplished by me, in as much as I abide by thy bidding' (10&11) At last all the princes are brought into subjection and made to pay tribute and the Rājasuya is also gloriously accomplished, and the sacrifice could not close but event fully Here follows the famous passage where in response to Yudhishtira's request to know who first deserved *argha* or *puja*, who was the one that deserved it, Bhi shma declared Sri Krishna as the most worthy of all that were present With the approval of Bhishma, Sahadeva duly paid the honour to the glorious Sri Krishna, the whole assembly of the princes looking on with approbation There was one excep tion, Sisupala could not bear to see the honour done to Sri Krishna In chapters 41-58, Bhishma is compelled to prove how the honour was due to none but Kri shna Unless one reads the glowing words in the original, the intensity of the truth felt by the great Bhishma and other great men of the time cannot be fully perceived In the light of this passage it would be absurd to deny Sri Krishna's personality, his intimate connection in the Kuru Pandu story and his glorious way such as be

come none but the Supreme Being The genuineness of the passage is borne out by references to it in good old works Among classical poets Magha makes a beautiful abstract of the speech of Bhishma who concludes as follows

Dhanyosi yasya Hari resha samaksha eva Duradapi kratushu yajvabhiri-jyate yah | Datvargham atrabhavate bhuvaneshu yavat samsaramandalam avapnuhi sadhuvadam

Now Duryodhana with his uncle Sakuni stays for some time in the court of Yudhishtira He makes a leisurely survey of the wonderful sabha He is laughed at when he mistakes a crystal enclosure for a water-pond, or tumbles down in a pool of water, or strikes his head against mirrors counterfeiting open doorways Having thus made himself ridiculous, he could no longer stay there Now it is not the ridicule that worked up to a point his innate evil nature, but it is the sight of the marvellous fortune and prosperity of his cousins, whom he would have burnt or driven to be beggars The sneaking evil nature could not act as a true Kshatriya ought to, and only finds an inexhaustible fountain head of wickedness in Sakuni at which he could drink to his heart's content To him Duryodhana speaks his heart in transparent words of his purely evil nature (Sabha 74 31 34-37)

" What man of any fire would brook to see his born enemies prosper, while he is not? Such as I am, I am neither a woman nor no woman, neither man nor no-man—I, who to day bear to see such prosperity of theirs Having seen in them that Lordship over the world, that richness of wealth, that great Yagna, who, being one of my position and temperament, would not burn to hate them? I am but single and powerless to rob them of their royal fortune, I do not find helpers , so I think of death That fate is Supreme and man's power is in vain, I think, when I see in Kunti's son that undiminished and unblemished fortune, O, Saubala I already endeavoured to bring about his ruin He escaped all that, nay, he is prosperous, even as the lotus in water So, I think that Fate is all powerful, and empty is man's power Dhritarashtra's sons go down and Pritha's sons go up day after day Further there is Krishna, who with all his heart promotes their fortune " The nature of simple and absolute envy is in its entirety discovered to the great master of crooked ways When Duryodhana says that he is but single and has no helpers, evidently he himself proves that he was left alone to envy, while all the other princes and men were generally rejoiced at the great good fortune of the righteous king Perhaps, he has one in his uncle, who standing on an eminence of kindred nature appreciates him with a whole heart That Krishna, whom Duryodhana would not dissociate from the Pandavas, cannot for any reason be eliminated from the story

Since that hour the brutal passion rankled in Duryodhana's heart Sri Krishna had just then left the Pandavas and might not soon return Uncle Sakuni sharply placed his scheme, which Duryodhana eagerly welcomed, for Sakuni well knew of Yudhishtira's overpowering passion for a game at dice The plan quite suited the cowardly wickedness of the prince Soon he and his party succeeded in prevailing upon the blind king to give effect to their scheme When Dhritarashtra proposed to consult Vidura, before he could give his consent, Duryodhana remarks, " Vidura is something more than Krishna, full of penetration, always counselling what is right, which is not the course to our success, and success by a righteous means is out of question " Thus Duryodhana plainly states how both Vidura and Krishna are friends to Right, and so they are friends to the righteous Pandavas Duryodhana's wickedness is not an unconscious instinct or propensity, but a well meditated course of Vice Well aware of the noble, straight forwad disposition of Yudhishtira and of his docile nature and constancy in the step once taken, he hopes of deluding Pandu's son

The most revolting behaviour and the tortuous policy adopted in the gambling, or the suggestion made to Yudhishtira to stake his brothers and his wife, may be here passed over, but it is not possible to conceive the intensity of the evil nature that suggested the disgusting treatment of the innocent noble queen of the Pandavas The miraculous, yet the undoubted fact of the protection of her honour—what can it tell us? Whom did she call upon for protection when her chivalrous husbands were tied down by the force of a promise or a spirit of dutifulness? Who doubts, or ever doubted, that the succour came to her from the Almighty Lord alone, the true and constant friend of helpless innocence, whom she always identifies with Sri Krishna (Sabha 90-41-45) Now there was a veritable miracle, which foiled the devilish purpose of the miscreants Perhaps, this one incident was sufficient in the eye of all good people, to proclaim the Supreme nature of Sri Krishna, and the generality of the world could neither forget the miracle nor neglect to hand down the sacred tradition Though Duryodhana and his evil associates were, by virtue of temporal power and previous arrangement, able to carry out the cruel and shameful scheme, it is evident that all the great preceptors, princes, ministers and elders loudly condemned it The scene is one which nothing but actual history can give us, for, imagination would shrink from the creation of such an awkward situation

After Sri Krishna had left them at the close of Rajasuya, he meets the Pandavas only in the forest to give them some solace in the misfortune that had

befallen them We see therefore that the wicked plan was conceived and executed with a promptitude of which consummate wickedness alone is capable

Though there had been no time to think of Sri Krishna's advice before assenting to play, though there was no such necessity felt by Yudhishtira, we might still wish that Sri Krishna, the Almighty who rules from within and from without, had given Yudhishtira a better mind and heart, but that is not the course which the Almighty prescribes for the souls that have to work out their own destinies in the mundane life While he makes Yudhishtira act on his own responsibility, he affords opportunities for the evil nature also to develop until its destruction becomes inevitable and justifiable This truth is to be read in Sri Krishna's brief, yet clear words of consolation (Vana 12-5-7) *Nikrityabhi charan vadhya esha Dharmas sanatanah*

He who behaves himself hypocritically, is fit to be destroyed, this is the Eternal Law' Thus an evil doer cannot be said to have worked out his own destiny until he has wronged the righteous Whether he is the invisible Lord of the Universe, or Sri Krishna in the finite form, He always works the same law, and nowhere do we find Him acting in any other manner This last observation is fully borne out by the next speech of Sri Krishna (45-48) He says to Arjuna, "Thou art mine own and I am thine own, those that are mine own, are thine indeed, he who hates thee, hates Me, he who follows thee, follows Me Thou art Nara, matchless (Arjuna), as surely as I am Narayana and Hari We are both of divine nature and come into this world at *the* time, O Partha thou art not other than Myself and I am not other than thyself It is not possible to know the differnce between us, O the best of Bharatas!" And to Draupadi, who pours out her grief in a lengthy account of her sufferings, who recognises Sri Krishna, as the One Ruler of all beings, gods and men, Sri Krishna encouragingly says "The wives of those at whom thou art enraged, will bewail their husbands weltering in blood, stretched on the ground, covered with the arrows of Arjuna Whatever is befitting to the Pandavas, I shall see that done, grieve not I truly tell thee that thou wilt be the queen of those that rule The heavens might give way, the Himalayas might be rent, the earth might go to pieces the sea might be dried up, O, Krishna, My word will never prove vain" Supposing for a moment that this scene in the forest is of the poet's making, we can still see that the character of Pandu's sons and the support which they find in Sri Krishna must have been facts before imagination could work it up into the story From the last two passages now quoted, it is clear that all right thinkers had soon recognised the Supreme nature in Sri Krishna and the righteous character of the Pandavas, and the passage con-

veying the assurance which Sri Krishna gives of his own self, of Arjuna's self, and of the punishment awaiting the wicked, are all intended to record the understanding of the contemporaries, the belief of the author, the fact which had to be perpetuated through future

Sri Krishna pays another visit to the Pandavas, when they had returned to the Kamyaka forest After mutual greetings Sri Krishna assures Yudhishtira that "he has won both this and the world to come by his truthfulness and straightforwardness For, righteousness is far superior to the possession of a kingdom, and to this possession too, Tapas is the basis" The sufferings which the Pandavas undergo, are thus considered by Sri Krishna to be the preparation for a glorious empire, and there fore, we should see, He did not prevent the misfortune Trials form the way to enduring happiness, here or hereafter, (Vana 190) Markandeya who was present during Sri Krishna's visit, describes the Matsya avatara of Hari, and in a lengthy discourse tells Yudhishtira of the future kali yuga, and lastly of Hari's avatara as Kalkin—all tending to show that the Pandavas' faith in Sri Krishna was the right-path for a glorious success Markandeya himself was led to such a discourse by the visit of Sri Krishna

When Sri Krishna, king Drupada, and all met at Virata's capital for the marriage of Abhimanyu and Uttara, it was decidedly known that the Kurus were resolved to give no share in the kingdom to the Pandus Still all the right minded princes, anxious to save the total destruction of the races proposed to send messengers for negotiations of peace Now Sri Krishna asked Drupada to manage the affair as best as he could, for he did not wish to reduce the human responsibility, which individuals ought to bear in their mutual relations He stands out as the General Director and the Great Disposer

Duryodhana and Arjuna both approached Sri Krishna to secure his alliance He noticed Arjuna first and Duryodhana later, and in reply to their request he tells Duryodhana that he would help both, but would give the choice first to Arjuna for two reasons

Duryodhana came first and Arjuna was first seen, the rule of Sruti is that choice should be given first to the younger and their desire fulfilled The alternatives proposed are (1) that Sri Krishna would be on one side and desist from active fighting and (2) that all the Yadava warriors would fight on the other Duryodhana of course was left to choose the latter, which he was glad to do and having chosen it discovers his faith in physical power So Duryodhna returns elated with success, that

he had deceived Sri Krishna *Krishanam chapahritam matva samprapa paramam mudam*

In chapter 29 of this Parvan Sri Krishna plainly tells Sanjaya what his attitude is towards both the Kurus and the Pandus In the very first sentence he strikes the key note too distinctly to be mistaken He says " Sanjaya, I do wish the prosperity, safety, and the good of the Pandavas, and equally I wish the prosperity of King Dhritarashtra, the father of many sons It is always my wish that I should have to tell them nothing else than" Be Peaceful " Having next pointed out the righteous course of life, especially for a Kshatriya, and having emphasised that virtue and justice form the basis of all good actions Sri Krishna refers to the most ruffian-like behaviour of the Kurus towards Draupadi, and in this connection makes him understand that only the wrongs done to innocent righteousness would rouse him to action and such wickedness, he would not let go unpunished Sri Krishna could not distinguish Duryodhana " from a veritable thief who would rob others either unseen or by force when seen "

Then Sanjaya is asked to form an impartial judgement of the character and the suffering of Pandu's sons and to bear in mind that he could still bring about peace, if the Pandava's interest should not suffer, and *that* he would consider a meritorious act on his own part, and that the Kurus might, by such a course, escape from the jaws of death He says, ' Do you think that Dhritarashtra's sons would listen to me when I come and speak words wholly righteous, and harmless to all ? Do you think they would honour me when I come? If they do not, know thou, the haughty Dhartarashtras will be burnt up by their own action The forest protected by the lion or the lion protected by the forest will not come to destruction " This scene is not a mere imagination, it must be bare fact It is the most striking occasion when Sri Krishna 's character as the Supreme Deity is made manifest, for we expect God only to interfere when innocent piety is helpless, and that he does now, still affording Duryodhana a chance of retuning to the right path and of escaping destruction The simplicity and naturalness of this scene precludes the region of *mere poetic* fancy If there must be any one person who had so acted in the Kuru-Pandava history, we cannot suppose that there was any other than Sri Krishna

On his return Sanjaya reports " The words of Krishna were very soft, but severe in effect His speech was well measured and thoughtful It delights our mind, and then it harasses the heart He has asked me to tell you in the court, in the presence of the old Bhishma and the preceptor that if the Kurus would care for happiness,

they should make over to the Parthas their share, otherwise these should hasten to enjoy all the pleasure, before peril should overtake them Sri Krishna says that the cry of Draupadi that called Him from a great distance does not cease to ring in his ears, or drop out of his heart, even as a growing debt, and that enmity has been now kindled between Kurus and Parthas togather with him This word of Krishna has filled me with great fear, as I see the growing covetousness of your son, if the dull fellow, counting upon Bhishma and Drona and the prattling Karna, does not understand the valiant two, brilliant like Soma and Indra Disposed as he is to settle matters most favorably to the Kurus, Sanjaya feels compelled to open the eyes of Dhritarashtra and his sons to the glories of Sri Krishna and his power, and endeavours, in the name of justice or for the sake of self protection, to exhort Dhritarashtra to desist from the purpose of trying the fortune in a field of battle

Also Bhishma, though constant on the side of the Kurus, does not hesitate to acknowledge and declare the glorious nature and power of Sri Krishna and the righteousness of the cause He espouses, and to advise the Kurus to resort to peaceful means (V-40)

Dhritarashtra's regret for being blind would be unmeaning if, Sri Krishna were no real person, and if his visit were not a fact (V-70)

At the request of Yudhishtira Sri Krishna agreed to go to the Kurus and sincerely propose peace to them for that is the course which every good and humane person ought to pursue till it becomes actually impossible By nature Yudhishtira has a rather tender heart that he would have peace at any price Sri Krishna, therefore, assures him again (Chap 71- Verses 87 89) that he would strive for the welfare of both, would gladly have peace without prejudice to the Pandava interest, and save the lives of the Kurus and Srinjayas Yudhishtira after all concludes with 'Thou knowest us, Thou knowest the others, Thou knowest the things as well as how to say So Duryodhana must be told whatever is good to us. All that could be said without violating Dharma, mayest Thou speak, whether it is for peace or for any other thing' There must be a real person to do this request, to convey such a message

The intention of Sri Krishna is so far truly consonant with that of Yudhishtira or any other disposed to be peaceful But at the same time Sri Krishna tells Arjuna what his perception is of the actual conclusion, and that all his endeavours to make peace are in deference to the wishes of Yudhishtira He perceives that "Duryodhana's nature is essentially bad, and it is like a ground that, in spite of all labours of the tiller, would bear no crops for want of rain, and man's exertion

stops short of it, and, that the field lies fallow scorched up, is the work of Daiva, the unseen Power " 'Both that power and man's exertion are jointly the cause, and I shall do that portion which is man's duty It is not possible for me to do the work of Daiva, too " He thus draws a vivid picture of the willfully wicked Duryodhana, who is not ashamed of his wrong doing

Bhima and Arjuna are also inclined to peace from considerations of humanity Sri Krishna, however, just tests whether their chivalrous spirit was in any degree quenched It is not (Ud 73 78) All the five do know that their cause is right, that they have strength to fight it out, but their good-nature compels them to try the soft means , Sahadeva, however, feels the force of the arguments frequently advanced by Sri Krishna, perceives the true character of the enemy and accordingly the war prefers to peace, even if the Kurus should offer to have it (v 80 1-2)

(v 81) Draupadi exhorts Sri Krishna to bring condign punishment upon the wrong-doers, for, nothing else would give her peace In reply to her Sri Krishna states the true conclusion of the affair and assures her of satisfaction

It is noteworthy that Sri Krishna does not accept the reception arranged for him on the way by Dhritarashtra and he is not to be gained over by gifts and honours, of which Vidura tells the blind king —

Anyat Kumbhat apam purnat, anyat padavanejanat (avasechanat) | Anyat kusala samprasnat nachechchhati (naivekshyati) janardanah

Again Bhishma warns Duryodhana against any neglect towards Krishna or of His counsel and predicts that he and his ministers would in no time be destroyed (v 88) (21)

On the first day of reception Sri Krishna was asked why he refused to accept what Dhritarashtra and his people offered,and he plainly tells them," Ambassadors accept the invitation or other mark of honour when their embassy is accomplished" Again Duryodhana desired him not to entertain any misapprehension and wished to know why he refused Sri Krishna replies (v 91 25-26-27-30-34-45) ' I cannot abandon Dharma for gain, through impatience, from hatred, for lucre or under any pretext Invitation is accepted under force of love or peril, you bear no love to Me, nor am I in peril One ought not to eat of the enemy's food or to offer him food Those that hate the Pandavas hate Me and those that are attached to them are also attached to Me Know I am one with the Pandavas constant in the path of right. All this should not to be eaten, being associated with evil

intention I believe that only the food of Vidura is fit to be accepted " Accordingly Sri Krishna accepted the preparations of Vidura, being wholesome and taste ful on account of his true devotion and sincere heart Before leaving Hastinapura Sri Krishna bestowed upon the blind king a sight of his Viswarupa, proved futile the hopes of Duryodhana and his party to bind Him and made it evident how ineffectual their little power was against him, and finally gives them the choice between a happy peace with the Pandavas or utter destruction (v 95)

At the request of Dhritarashtra, Sri Krishna tells Duryodhana how advisa ble it would be to be peaceful with the Pandavas and how ruinous it might be to be hated by them (v 124-862) However, Duryodhana is imprudent enough to say (v 127-5), *Nachaham lakshaye Kamchit vyabhi charam ihatmanah*—the same Duryodhana who importuned his father to avoid Vidura's counsel

Now we have been viewing Sri Krishna from two positions,(1)to discover how He was a real personage and was really an important factor in the Bharata history and (2) how the finite individual Krishna came to be believed as the Supreme Being Of the few facts noted above, His relation by birth, His sympathies induced by kinship or by their vituous qualities, His principle of moderation and guidance, His fearless outspokenness before friend or foe, His judicious speeches and replies adapted to different characters or temperaments, all go to prove His individuality

Again, His unperturbed mind unclouded reason, immeasurable wisdom, unqulified love of the righteous, the complete absence in Him of erroneous views or notions, the spirit of guiding the individuals by conviction and self choice,the occasion al proofs afforded of His divine nature and the utter absence of dependence on others are in evidence of His Supreme nature, though He often seemed to think, speak and act like men in whose midst He had chosen to appear

The never to-be-forgotten miracle that protected the honour of Draupadi, the embassy which He undertook to the Court of Duryodhana, the fact of His having been the charioteer of Arjuna, the very remark of Duryodhana that, like Sri Krishna Vidura was capable of giving only good counsel, the destruction of Jarasandha which made the Rajasuya possible, and Duryodhana's complaint to Sakuni that there was Krishna ever ready to promote the cause of Kunti's sons, are a few points which clearly prove that, but for Sri Krishna, there could have been no great Bharata or Epic action at all. For, the story would have otherwise sharply ended, when the tourna ment was held at the close of their pupilage under Drona, Bhima being anxious to crush Duryodhana, or later, when they were asked to go to Varanavata, or in the

battle after *swayamvara*, or when Draupadi was dragged into the court, or when Duryodhana was taken a captive by the King of Gandharvas But Yudhishtira delayed it, hopeful of a better turn, and Sri Krishna often asked the Pandavas to patiently bear the sufferings, till the enemy should bring himself to the brink of ruin If such a course had not been regulated by a real person as Sri Krishna, there could have been no great Bharata The unfailing faith which every one of the Pandavas had in Sri Krishna, and, in spite of the promptings of their passions and sentiments, their looking up to him before taking a decisive step in any important measure, such as the Rajasuya or the final war itself,—all enhance the greatness of the war and the righteousness of their cause

The character of Sri Krishna is so noble and good that unless his association with the heroes is denied there might be very little for adverse criticism When any character happens to be good, good beyond all human calculations, it is natural that in the distance of time he appears more an abstraction than a real concrete being In all the connections with the Pandavas and Kauravas, Sri Krishna appears to do nothing but absolute justice This peculiarity must have led the good old sages and even the common people to recognise in Him the Supreme Divine nature In the absence of any evidence or even a hint, it is a strange sense that makes Him an unreal being or at the best a human hero

Heroes, as conceived by the latest thinkers, there have been many in our country from time to time, but they were not all regarded as the Supreme Being or as *avataras* According to the theory of absolute identity of all, every one might be regarded an avatar, but practically the system allows a distinction between an avatar and the individual being that is not an avatar, great sages and saints that are known to have ruled the elements, such as Agastya, are not regarded as avataras So then it would not do for other people to consider lightly, and summarily dispose of our well established idea of an avatara or the fact of it

Though Sri Krishna assures Kunti or Draupadi of the utter destruction of the evil doers or seems to advocate only war, still it would be a gross mistake to suppose that He acts like one who has a passion for war and takes delight in the destruction of God's creatures or in their sufferings (vide His reply to Yudhishtira when talking about peace) All his assurances, on the other hand, are simple statements of the only possible course that would be ultimately open to the Pandavas, that Duryodhana would, by virtue of his immutable nature, inevitably work towards his own destruction, and that therefore a peaceful conclusion could not be hope-

fully expected This perception of Sri Krishna and the fact in the end bear out the two positions (1) that His was the transcending wisdom and (2) that the agents who seem to act, are but the necessary instruments

Having well impressed Duryodhana with the ruin that awaited him, and driven him to the necessity of betraying his own inclination to war, Sri Krishna makes the Pandavas see how it is unavoidable He does not keep secret his opinion of the two parties, or his judgment of the consequences Why does He warn Arjuna against choosing Him, though He is not inclined to fight, for his help? Indeed, He does not want to throw the weight of His strength into the scale, but He would rather oppose the moral strength of the Pandavas to the greater physical force on the other side And the consistent conduct and dispassionate judgment observed in Sri Krishna have not been found to characterise any Epic hero Bhishma, Drona and many others are admittedly great men and are seen to be equally related to the parties and to be fully conscious of the wickedness of Duryodhana and the righteousness of the Pandava cause, but they could not rise above the circumstances—something still compelled them to fight for the wrong doer To a worthy mind, such was the subtle and sufficient evidence, more than any miracle, of His Supreme nature The Aryan descendant of to day knows that miracles are wrought by much lesser beings, in whom many inconsistencies prove that the man hero, who, in some cases, seems to rule the circumstances and environments, becomes powerless in other cases This is not the picture of our Hero, Sri Krishna, He is an avatar, who out of mere grace has come into our view Unless the whole thing is viewed in this light, or granted to have been the matter of such understanding, any one author or many authors could not have made so many men speak of Krishna as the Supreme Being or made their Krishna himself tell Arjuna or another, that He is the Supreme Being, Very many are the statements of Sri Krishna, in and out of Gita, where He actually tells them so—those that are sincere and virtuous and do not deserve to be deluded

For the protection of the righteous, for the destruction of the evil doers and for the purpose of firmly establishing Dharma I appear in every yuga (age) (gita IV 8)

This piece of Truth may be regarded as either intimated by Sri Krishna, or attributed to Him by some great thinker Any how, it must have been sought out in explanation of ethical phenomena and from ethical necessity The distinction of right and wrong, of good and bad, cannot be relegated to the region of fancy It is forced upon us by oppressive facts of every day Some rather most of us, are necessarily led astray by circumstances, a few are seen able to turn those circumstances to their own

advantage, and fewer still are those that pursue and accomplish a grand purpose, in spite of the circumstances Those of the last category become to some extent models for guiding the world, but even these hardly set up any new ideals either by enunciating them or by exemplary life The world, therefore, requires at long intervals the intervention of some power far, far greater than what is represented by the heroes, whom Sri Krishna describes thus —"Whatever existence or being is the excellent of its kind, is splendid, of the deep rootd life, understand *that* to have come into existence with a a spark of Mine (Gita x 41)

That is, the types of natural classes, though imbued with divine spark, have after all a partial influence, which sooner or later becomes overwhelmed and nullified, and the ethical standard of actions becomes almost lost, the restoration does not appear possible by means of minor powers, severally or collectively Now, there is a just and real craving of the human mind that expects only the Universal Power to do the grand work, when the work is so done, that mind does not hesitate or fail to recognise that Agent as that very Power Sri Krishna came into the world when a Yuga was to be succeeded by another, and He did such work For such reasons, Sri Krishna was evidently an avatar to those sages that had been blessed with that insight So the student should not allow himself to be misled by the objection which the gross world often finds and to interpret literally the various statements of seeming inconsistency, but to remember that all the details of Sri Krishna's life must have been observed to be so excellent as to make him so great both during his time and thereafter

In the Bharata as a whole Sri Krishna is observed, (i) to be connected with the story, and (ii) to be one Supreme Being whose glories are suug The extant text has many more chapters celebrating His glories and His teachings, whether they were directly communicated to the world by Himself, by a Vidura, a Bhishma or a host of other wise men, who one and all conclude with the praises of His Supremacy The most unsympathetic criticism cannot then compel us to believe that in the original Bharata there was no mention of Sri Krishna as the Supreme Being and His workings, either as one of the actors or even as the God of the author or of the community, by whom, or for whom it was written Therefore it may be emphatically stated that Sri Krishna is the one main Heroe or Object intended by the author to be celebrated in his grand work

Some Important characters

The theory that the original Bharata was a pure Epic celebrating the war must, in the view of the orthodox people, have no force, on the other hand, the

story or any other form of the original must have been such as admitted of expansion which the work is said to have undergone The threefold interpretation of the Vedas cannot be said to have come to be recognised after the Mahabharata was written This work being a compilation of the ideas of older works, it is natural that the Bharata was written to be a representative of the Vedic knowledge in the Paurusheya form Accordingly the threefold interpretation of the Bharata has been indicated in a previous paragraph One of these interpretations requires the author to tell us of the Amsas and of the previous births and actions of the most important actors, which he does in an ***avantara parvan*** called Amsavatarana

Reflections upon those Amsas and the ethical value of the theory require a separate volume for elucidation We may now assume that Amsavatarana is true of the prominent actors, and accordingly sketch the character of some who must always be remembered The modern critic rejects the theory of Amsavatarana, so that his remaks become pointed Impartial students must hesitate to disallow any theory of the kind proposed as an explanation of the life and conduct of intelligent beings

Next to Sri Krishna, Vyasa is the most prominent figure He describes his own birth, his work, his relation to the Kauravas and Pandavas, and writes the history of these people, and survives them too, as the sage of sages in a hermitage on the Himalayas Sri Sankaracharya claims to have met him , as also Sri Madhvacharya On various occasions Vyasa comes in, just as Sri Krishna, to look after the Pandavas in his own way These details would have no meaning if a real personage as Vyasa should not be granted In this country his personality was never doubted He always appears as one who speaks the truth, and, as a sage, does not interfere with political affairs He helps Yudhishtira in the Asvamedha, consoles him with philosophical explanations, or settles Drupada's doubt with a revelation of truths beyond the ken of ordinary mortal sense The explanations were satisfactory to those men as well as to generations afterwards In no manner it is possible to conceive that Vyasa had motives to write for the world of things that were not true

Dhritarashtra was born blind, as foretold by Vyasa himself, and capable of understanding, but his sense was vitiated by the love to his sons, though he often seemed not to be blind to the merits of Pandu's sons Naturally this passion taught him duplicity, and while he talked well of Pandu's sons, he was prepared to sanction the wicked designs of Duryodhana Thus Dhritarashtra illustrates in himself how correct knowledge of things is by itself no proof against the force of passion

Karna became an early friend of Duryodhana, his jealousy of Arjuna's prowess made that friendship closer, which was still further strengthened by his ambition to be-

come a ruling prince and to distinguish himself as a warrior against Arjuna In his private life Karna's generosity and munificence have given him undying fame Sooner or later he must have perceived the righteous cause of the Pandavas and of the greatness of Sri Krishna, but when he was told of his relation to the Pandavas, Karna tells Sri Krishna that he had given his word to Duryodhana and he would not forsake him at that stage This is another passion powerful enough to subdue reason

Asvatthama is another constant friend of Duryodhana, far abler than Karna, his actions are impelled by a spirit of revenge, not wholly on account of the wrong done to him or to his father, but to his friend Duryodhana, and under this impulse he kills the Pandaveyas and others in sleep and attacks the *garbha* of Uttara—acts unbecoming him as a warrior or even as a Brahman, and all that to no grand purpose

Bhishma, Drona and Kripa are admittedly great men and sages, never blind to the truth They are throughout represented as having a regard for the qualities of the Pandavas and esteemed their cause as a right one, and as having constantly spoken to Dhritarashtra of justice Still they do not abandon the cause of Wrong and side with Right How could this be explained? Bhishma who is said to have been living for several hundred years, and fit for expounding Dharmas in Shanti and Anusasana, had not a mind to force Dhritarashtra or Duryodhana to peaceful measures, or to go over to the Pandavas Drona and Kripa would not do so for the sake of Aswatthama their son and nephew These three characters still further illustrate how after all small considerations are sufficient to dictate the conduct of man, rather than his wisdom It is now easy to see that the least touch of passion or regard for worldly considerations would make it impossible for one to stand on the side of right

Vidura is put on the side of Dhritarashtra, but he is alone He fearlessly tells the truth to the face of Duryodhana and his father, and on that account he is accused by Duryodhana of bearing ill will towards the Kurus Nobody, no Vidura, desired Duryodhana to throw away all good counsel and to bring himself to ruin by denying a share to the Pandavas, which they deserved at least under the promise that they should have their kingdom on return from exile That Vidura gave timely warning to the Pandavas of dangers would only indicate how his remonstrance in the court of Dhritarashtra was useless and how else he could not help the righteous people against the wicked The truths which Vidura laid bare, seemed all falsehood to Duryodhana, necessarily when on his way to destruction

The most important character on the Kuru's side is Sakuni He is the most unobtrusive yet unfailing spring of wicked action, enlisting Duryodhana's ab-

solute confidence Karna and other people on whom Duryodhana depended were only regarded by Duryodhana as units of physical strength, and Sakuni was, on the other hand, his moral strength So he would stand behind and make Sakuni play for him Morally both being of kindred nature, Sakuni excels by his capability for designing and accomplishing the purpose Those that would make Duryodhana the hero of the whole work, might with better effect recognise Sakuni as the hero Merely that Duryodhana was the prince cannot take away the greater force of Sakuni's part His character is further so sustained throughout, that for any artistic presentation of Evil Nature, no better hero could be found Sakuni believed and told Yudhishtira, too, that it is right to be hypocritical on the part of the hypocrite and he proved his words true by his actions

Gandhari, Kunti and Draupadi represent types which must always be found true in nature These are not abstractions Gandhari is righteous, absolutely *pativrata*, and full of that merit to burn anything down which she might look on with angry eyes, but, especially, as a woman as a mother, she could not prevent her son from having his own wicked course, and she would rather make him invulnerable by her virtuous touch Kunti throughout appears a warrior's wife and a mother of warriors, too She would only see her sons live as Lords of what they must conquer, not beg for a share as for alms At the same time her association with all her relations including Dhritarashtra and Gandhari breathes a healthy spirit, since her regard and dutifulness towards elders were in no manner allowed to be affected by the political relations

Draupadi is not, as is often supposed, the main hinge on which the Epic action turns She supplies only the circumstance which blackens the conduct of the jealous Duryodhana, who was bent upon depriving the Pandus of their fortune After her sufferings, her constant remonstrance with Yudhishtira and his brothers, and her beseeching them for a full measure of revenge, all become a woman in the ordinary sense Born of no mortal parents, her perception was indeed clear, her sense of truth was so exact that the absolute evil nature of Duryodhana, she knew, could not be rectified and therefore it must be killed out Very often, women are seen to shrewdly hit at the right point, and it is no wonder that the extraordinary Draupadi did so She was educated and wise, and, by her conduct and life, has won everlasting fame Except that she had to marry five husbands, no vioce is heard against her virtue , for, that was not a choice of her own, nor was it a choice of Arjuna or Bhima or any other We should note what Yudhishtira himself says when the question came up for his opinion It is one of the exceptional occurrences which human sense is too weak to grasp in the right light

Yudhishtira or Dharma appears throughout very attractive by his tender ness and a peculiar disposition to be lenient to evil doers also They are attracted to such a character, not by appreciation, but by the hope of using him for their purposes That he told a lie at the instance of Sri Krishna shows how all his intense faith in Him was put to test on a particular occasion, and he is made to witness the sufferings in hell for having doubted the righteousness of Sri Krishna's words Generally our sense of right is limited, and the standard of right cannot, therefore, be as we might set up Only higher beings must be looked to for fixing it with due regard to reasons and consequences far and near This idea, it is the endeavour of Vyasa to impress as thoroughly as possible Ydhishtira is not, however, represented as an amsa of Kali or any other Daitya, for the matter of uttering that faleshood or for doubting the rigteousness of Sri Krishna's advice

If Arjuna was made a skilful soldier by Drona, Bhima is represented throughout the Bharata as a warrior whose adamantine frame and immense energy enabled him to bear successfully the brunt of the battle and directly avenge the wrongs upon the hundred sons of Dhritarashtra Finally the slayer of Jarasandha is brought to fight with Kali directly, to break his thigh bones and set his left foot on his head Really such strength is necessary to crush down the Obstinate Evil Even a humane judgment would not require any trace of the evil to be allowed to survive Bhima conscious of his strength was never swayed by undeserved tenderness towards evil He always pleads for immediate action before the evil should grow Like polyandry, cannibalism is projected on to the Bharata society by some thinkers seeing that Bhima tore up the bosom of Dussasana and *seemed* to drink of the blood Either in this act or in that of breaking Duryodhana's thigh, the adverse criticism might not find a place, if the passages were generously interpreted in the light of authorities or even with the force of common sense It may be asked why Bhima should not be considered the hero, who was persecuted from the beginning, but consciously and dutifully refrained from retaliation, and retained his unabatad spirit and finally punis hed his enemies with his own hands and gladly shared the glory with his brothers

It would be out of propriety to make this preface still longer, or to deal with the innumerable topics in the Mahabharata, or to write an exhaustive criticism on the modern observations But, the effect of modern criticism has been to show the work in a very undesirable light—an effect really deplorable for many reasons, and against it we have endeavoured to urge the antiquated and orthodox ideas in the hope of giving some consolation to kindred thinkers, whose feelings are made sore by

the free observations of modern Scholars Admirable are their methods and labours The historical sense, which they command and appeal to in us, is so convincing and commendable, but after all it becomes a source of amusement, if conclusions are drawn and presented, while they admit the unsatisfactory character of the premisses The conclusions prominetly boom in the eyes of the common reader, but not the saving clauses which effectually weaken them For instance, Hopkins, comparing the two epics and drawing his own inferences, takes care to note,, "In sum, chance lateness of this sort is evidence only for the Epic as we have it, tampered with by a thousand diadochoi (page 82) Later on he again notes," Yet in showing this they indicate again that, in our estimate, as to the relative age of the Epics, nothing can be absolute or universal, but all must be stated relatively and partially If it be said that this judgment lacks definitiveness, the reply is that it accords with facts, which do not admit of sweeping statements (Page 84 The Great Epic of India)

In various other respects the conclusions or remarks may be found equally defective, though they come to be regarded as veritable statements of truth by some who are carried away by the novelty of new thoughts A closer examination would disclose that the observations are generally characterised by a want of understanding of the text or topic It has therefore been our desire to show that sufficient grounds are not yet made out for questioning the veneration with which we regard the work Two points have been, therefore, dealt with at some length from various points of view, (i) that the Bharata has been from the very beginning a work of the reputed extent and character, and (ii) that Sri Krishna, as an avatar of the Almighty God, was really connected with the Epic story, which is but a subordinate theme in the work

The defects in the various characters, the peculiarity of their habits and customs should not be understood or interpreted so as to deprecate the heroes, their moral code, and the beneficial influence which their life and example have for ages exercised upon the Hindu We hope we shall benefit more by cherishing our truthful lore and traditions than by learning to condemn them For,the endeavours of the Hindu mind to investigate into Truth, both practical and speculative, cannot be said to fall short of those of any other

TRIPLICANE,
21*st* *February*, 1914

S SUBBA RAO M A

Printed at the Commercial Press, Madras, S E

Mahabharata Subscribers and Donors.

The numerical figures within brackets against some of the names refer to the number of copies purchased, and the amount specified is the donation paid

UPPER INDIA

Name	Place		Donation
Mr Pandit Ramamony, A D Bhansarkety	Nepal		
The Principal, S P College	Srinagar Kashmir		
Mr J C Chatterjee, B A Superintendent Research Dept	do do		
The Government of India	Simla (3)		
The Director General of Archaeology India	do		

PUNJAB

Name	Place		Donation
Mr Bihari Lal Varma Vigna Samsthapaka	Gujranwalla		
Mr Haricharana Das Datt Lala Asst Inspector of Schools	Jallandhar City	Rs	5 0 0
Mr Pandit Ramkrishna Sarma, Sanskrit Teacher, Raijugol	Ludhiana		
The Government of Punjab	Lahore (3)		
The Secretary, Punjab Public Library,	do		
Mr Raghubar Dayal, M A, Shastry, Prof of Sanskrit, St Stephen's College—	Delhi		
The Secretary, Punjab Text Book Committee—	Lahore		
The Principal, Government College	do		
The Secretary, Dayanand Anglo Vedic College, Managing Committee	do		

UNITED PROVINCES OF AGRA AND OUDH

Name	Place		Donation
Mahamahopadhyaya Dr Babu Ganganathjha M A, Professor of Sanskrit, Muir Central College	Allahabad	Rs	5 0 0
Dr Satish C Banarji M A, LL D, Advocate High Court	do	,,	32 0 0
The Director of Public Instruction United Provinces	do (8)		
The Hon'ble Dr Sundar Lal C I E, LL D, Vice-chancellor, University of Allahabad	Allahabad		
The Hon'ble Pandit Madan Mohan Malavya	do		
Mr Pandit Mohan Lal B A, LL B, High Court Vakil	do		
The Librarian Public Library	do		
Mr Venimadhavachar, Udipi Mutt Daraganj	do		
,, Jnanendranath Sen—	Alinagar Gorakhpur Dt		
,, Lala Baij Nath, Retired Judge, Civil Lines	Agra		
,, Sri Krishna Joshi Chandrahas Bhawan	Hathounda Barabanki Oudh		
,, Tonapay, Dodda Bapu Acharya, Uttaradi Mutt	Benares	Rs	7 0 0
,, Babu Bhagavan Das Saheb, M A, Sivasrama Sigra	do	,,	5 0 0
,, ,, Sri Govinda Das Durgakhand	do	,,	5 0 0
Mrs Annie Besant	do (2)	,,	100 0 0
The Honorary Secretary Hindu Girls School	do		
Mr Babu Upendranath Basu Sahib Choukamba	do		
,, P K Telang, M A, Prof Central Hindu College,	do		
,, Jehangir Sorabji General Secretary Theosophical Society	do		
His Highness The Maharaja of Ramnagar	do	Rs	10 0 0
Mr Shiva Prasad Gupta, Nandan Sahu Street	do		
,, Lala chhota Lal Executive Engineer—	do		
,, Pandit, Damodar Lal Shastry Goswamy—	do		

Name	Place		Amount
Secretary, Chawkhamba, Sanskrit Series	Benares		
Mr C P Anantanarayan Iyer Acctt Military Accts Office	Lucknow		
„ Shamsul Ulama Syed Ali Bilgrami M A, D Litt Bar at Law	Hardoi		
„ Pandit, Giridhar Sarma Lal Shastry, Rishikul	Hardwar		
„ Rishidev Brahmachari Mahavidyalaya	Jwalapur		
„ Padma Simha Sarma Editor Bharatodaya do	do		
„ Pandit Dhundiraj Deokota Nepalgunj—Post Junnah	(Bahruch Dt)		
„ Mangal Dev, Arya Samaj, Kalan—Mawana—	(Meerut Dt)		
„ K S Gopalachari—B A Extra Asst Supt Triangulation Survey of India—	Mussoie	Rs	1 0 0
„ Jotish Shiva Prakash Rais	Muttra		
His Highness Hathras King	Brindaban		
Mr Thakur Jaganath Bakshi Sing, Talugdar	Rahwan		

BIHAR AND ORISSA

Name	Place
Mr Satya Narayan, Pandaya—Head Pandit Zillah School	Arrah Chowk
„ Anadinath Banerji Station Road—	Bhagalpur
„ M Taraknath Ghose	Champanagore
His Highness—The Hon'ble	
Sri Rameswar Sing Maharaj Bahadur, K C I E,	Durbhanga (5)
Mr Suvanani Vabu Veeraganj Kumaltola—	Raksal

CENTRAL PROVINCES

Name	Place		Amount
Mr V K Rajwade, B A, LL B, Pleader	Akola	Rs	3 0 0
„ Purushothama Laxman Damble M A, LL B, Pleader	Buldana		
„ W V Chandekar, Tahsildar	Chandur		
„ M B Deshpande, Pleader	Daryapur		
„ S N Pande, Secretary Edward Library	do		
„ Madhav Narayan Daoo B A BL Medalist—Pleader	Darwha	Rs	5 0 0
„ Pandit Rambhadra Oja Hit Karni High School	Jubbulpore	„	5 0 0
„ Martand Bapuji Waiker, Pleader	Karanja	„	5 0 0
„ T S Radhakrishna Iyer, B A Bazar Street	Sitabuldi Nagpur		
„ Vishnu Narayan Bapat M A, LL B, Munsiff	Sakoli		
„ Pandit Linga Rajeshwar—Additional Dt Judge	Balaghat	Rs	5 0 0

NIZAM'S DOMINIONS,

Name	Place
Mr Gargi Sitaram Rau, Pensioned Tahsildar	Hyderabad
„ B Ranga Rao, Head Accountant, Resident's Office	do
The Principal, Nizam's College,	do
Mr A Srinivasa Rao Rao Saheb	Secundrabad
„ C Bheemappa Cullapa, Sowcar & Landlord	do
„ V Rajagopalachariar	do
„ B Srinivasacharlu-Atmakur Samsthanam Janampet	
„ Kisan Rau Pleader Chincholi	Tandur Post
Sri Uttarrdi Mutt Samstanam	

RAJAPUTANA AND CENTRAL INDIA.

Name	Place
Mr Rao Saheb Gopal Singhji of	Kharwa
„ Dewan Bahadur Paramanand Chaturvedi Dewan	Jhalrapatan (2)
„ Thakur Kesri Sing Barahat Rajkavi Kotah State—	Kotha

Name	Place		Amount
Mr Sree Devapradeepam Ramanujacharya Swami—	Kotah		
His Highness The Maharaja Bahadur,	Chhatarpur		
Mr Bhawani Dutt Joshi B A, Head Master V H School	Sutna		
His Highness the Maharaja, Sri Vyankatesh Raman Sing Bahadur G C S I,	Rewa		
Mr Balvanta Rao Bhaia Saheb, Srimanta	Gawalior	Rs	50 0 0
„ Purushottama Sastry Parakajikavata, Dwarkadhisaka Mandir Laskar	do	„	5 0 0
„ Pandit Kedarnath, Sanghi Road	Jaipur		
„ „ Rambhadra Ojha	do		
„ „ Jaldhar Ojha Vidyadhara road	do		
„ „ Suryanarayan Sharma, Vyakarnacharya Head Pt Maharajas Collegiate School	Jaipur		
„ Chandradai Guleri guardian to the Raja of Khetri Jaipur house Mayo College	Ajmere	Rs	2 0 0
The Principal, Mayo College	do		
Mr Ananta Balvanta Shende, Military, Dy Comptroller Office	Mhow		
Rao Saheb Dr P R Bhandarkar, Surgeon	Indore		
Dr G R Tambe, State Surgeon	do		
Rao Bahadur Krishna Rao, V Mulye Member—of Council	do		
Mr I W Johory M A, Prof C M College	do		
„ Pandit Shri Krishnacharya tutor to H H Maharaja Saheb—of Sitamane	do		
The Hon'ble Sir Narayan Ganesh Chandavarkar, K T, B A, LL B (late High Court Judge Bombay and Vice chancellor Bombay University) now Dewan Indore state—	Indore	Rs	25 0 0

BENGAL PRESIDENCY

Name	Place		Amount
The Government of Bengal	Calcutta (20)		
Mr S V Rangachari Clerk T M Office	do		
„ Heerendranath Datta Solicitors	do	Rs	10 0 0
„ Mahamahopadhyaya Hara Prasada Sastri M A, C I E, Principal, Sanskrit College and Registrar Sanskrit Examinations (Retired)	do	Rs	20 0 0
The Principal Sanskrit College	do		
Mr S C Mitra Chief Justice (Retired)	do (2)	„	50 0 0
„ Rajendranath Vidyabhushan Professor Hindu Law	do	„	5 0 0
„ Isan Chandra Ghosh, Hare school, College square	do		
„ Sri Jagannatha Prasada Pande	do		
„ Sri Swami Yuktananda Ashrama	do		
„ Bhagvat Kumara Shastri M A, Professor Hugli College	Chinsura—	Rs	7 0 0
„ Ramendra Sundara Trivedi, M A, Principal Ripon College	Calcutta	„	12 0 0
„ The Principal Metropolitan Institution	do		
„ Babu Rasamaymitra M A, Head Master, Hindu School	do		
Messrs R Cambray & Co Law Publishers	do		
Mr S Krishna Iyer, Offg Superintendent—Accountant General's Office	do	Rs	2 0 0
„ Iswara Prasad Sing Examiner of Translations High Court Roormal Goenka	do	„	10 0 0
57, Burtola Street	do		
The Hon'ble Sir Ashutosh Mukerji K, T C S I, M A L,—High Court Judge and Vice Chancellor Calcutta University	do	Rs	25 0 0
„ „ Sir Gurudas Banerji, (Retd) High Court Judge	do		
The Principal Ripon College	do		

Name	Place		Amount
Mr N Vijayaraghavan M A, Dy Comptroller Post Offices	Calcutta	Rs	10 0 0
„ N R Aiyar of Messrs Andrew Yule & Co	do		
Secretary Bhangiya Sahitya Parishad	do		
Mr Rai Bahadur Rajendra Chandra Shastry M A, Bengali Translator to Government	do		
„ Rao Bahadur K Balarama Iyer, Examiner Ry Accounts	do	Rs	10 0 0
„ T R V Sarma, Asst Examiner Ry accounts	do		
The Hon'ble B Chakravarti, Bar at law	do		
Mr B K Lahiri do	do		
„ P Mitter do	do		
„ Ramchandra Majumdar Pleader	do		
The Calcutta University Library	do		
Mr Nitya Swarupa Brahmachari—Devkinandan Press	do		
The Librarian Govt of India Imperial Library	do		
Mr Raja Peary Mohan Mukerjee, M A, BL, C S I,	Utterpara do		
„ Jyotindranath Sen Gupta—Pleader, Dt Court	Comilla do	Rs	2 0 0
„ Babu Ananga Mohan Ghosh BL,	do		
„ Tara Sundar Roy Pleader Gaibanda	(Rungpur Dt)		
„ Beni Madhava Das do do	do		
The Hon'ble Maharaja Manindra Chandra Nandy Bahadur—Maharaj	Kasimbazar		
Mr Saratchandra Deb Pleader,	24 Parganas		
„ Bhushan Chandra Das Professor of English Krishnanath College	Berhampore	Rs	2 0 0

ASSAM

Name	Place		Amount
The Government of Eastern Bengal & Assam, Shillong—(5)			
Mr Keertichandra Vidya Bhushan Goswami—Sanskrit Teacher, Valigram Jorhat Post			
„ Vanamali Vedanta Tirtha Chakravarti M A, Prof cotton college,	Gauhati	Re	1 0 0

BURMA

Name	Place		Amount
The Government of Burma	Rangoon		
Mr S Subramanian, Accountant, P W Examiners Office	do		
„ H Bhimasena Rao, Asst Accountant General	do		
„ J R Narasimhan	do		
„ T Rajagopal Iyengar, Accountant,	Bhamo	Rs	5 0 0

Bombay Presidency

AHMEDABAD Dt

Name	Place		Amount
Mr Jeevan Ram J Bhatt B A, LL B, Khatri Pole	Ahmedabad		
„ Ganesh B Sapre P R Training College Nawa Darwaja	do	Rs	8 6 0
„ Rungchore Lal Chhote Lal & Co Spinning and weaving Co	do		
„ A B Dhruva, Prof of Sanskrit, Guzerat College	do		

AHMEDNAGAR Dt

Name	Place		Amount
Mr Sriman Nagar Sanathana Dharma Sabha	Ahmednagar		
„ Govind Balvanta Laghate B A, LL B, Sub Judge	Nasik		
„ Narayan Ramchandra Dy Tahsildar	Rahuri		

BARODA

Name	Place		Amount
His Highness Maharaja Sir Sayaji Rao Gaekwar Bahadur G C S I,	Baroda (30)	Rs	250 0 0
Mr Vasudev Keshav Deshpande	do		
„ Naravan Dalapatram Bhagat Dt. Inspector, Chhote Udepur Via Baroda			

BOMBAY

Name	Place		Amount
The Government of Bombay (50)	Bombay		
Mr Sıdhar Ramkııshna Bhandarkar M A, Professor Sans Elphınstone College	do		
„ B V Vıdvans B A, LL B, Lımaye's chawl	do	Re	1 0 0
„ K S Vısvanatha Iyer, Vıctorıa Buıldıngs	do	Rs	15 0 0
„ Shankar Canojı Medıcal Practıtıoneı Dr Prabhakar's chawl	do	„	2 0 0
„ Jyestaram Mukundjı Bookseller Kalbadevı	do		
Messrs Ramchandra Govınd & Sons, Booksellers	do (5)		
Mr Khemraj Srıkrıshna Das, Srı Venkateswar Press	do (5)		
Messrs Gopal Narayan & Co Bookselleıs	do		
Mr Vasudeva Shastry Panasıkar—Pandıt Nırnaya Sagaı Press	do (2)		
„ Jagannath Raghunath Ghaıpure B A, LL B, Honoı's ın Law	do		
„ Vısvanath P Vaıdya Bar at Law	do		
„ S S Setlur, B A, LL B, Hıgh Court Vakıl	do		
„ B Raghavayya B A, LL B, Solıcıtor	do		
„ P P Khare B A, LL B, Hıgh Couıt Vakıl	do		
„ D B Chıtnıs do Solıcıtor	do		
„ Rao Bahadur V J Kırtıkar, Bar at Law	do		
„ S R Bakhle B A, LL B, Hıgh Court Vakıl	do		
„ Gopal Krıshna Dandekar B A, LL B, do	do		
„ Raghunandan Nanu Kothare do do	do		
„ Harı Gangadhar Kulkaını Mahagaonkar do do	do	Rs	3 0 0
„ K H Kelkar B A, LL B, Pleader	do		
„ D G Dalvı B A, LL B, Hıgh Court Vakıl	do		
„ L C Gole, B A, LL B, do	do		
„ N M Patvardhan B A, LL B, Hıgh Court Vakıl	Bombay	Rs	5 0 0
„ S S Patkar do do	do		
„ Vıshwanath Madan do do	do		
„ Dajı Abajı Khaıe Bellasıs Road near Byculla club	do		
„ Krıshnajı Narasımha Marlıhallı—Asst Sherıstadar Hıgh Court	do	Re	1 0 0
„ M D Rane Byculla Superıntendent P W D Secretarıat	do		
„ Srıyukta, Gokulnathjı Jeevanajı Maharaja Bhuleswaı, Badamandır	do	Rs	25 0 0
„ Manılal Itchaıam Desaı, 5 Bhaskar Lane Cathedral St	do (2)		
„ Jata Sankar Jaya Krıshna Vyas do	do		
„ L P Kulkarnı, Personal Assıstant to the Post Master General	do	Rs	2 0 0
„ Nand Lal Motılal, Jeweller & Precıous Stones Com Agent	do	„	5 0 0
„ Narotham Morarjı Gokuldas Shantı Bhavan	do		
„ Dharmsey Morarjı Gokuldas do	do		
„ Morarjı Gokuldas Deojı—Kennedy Brıdge	do		
„ B S Suktankar, Shantaram House Malabar Hıll	do		
„ Bhalachandra Sıtaram do do	do (2)		
Dr Sır Bhalachandra Krıshna Bhatawadekar, K T Charnı Road	do	Rs	25 0 0
Mr Haıı Mahadeo Bhatkamkar—B A, Prof of Sanskrıt, Wılson College	do		
Dr Y G Nadgır, Prof Anatomy Grant Medıcal College	do	Rs,	10 0 0
The Secretary Royal Asıatıc Socıety Bombay Branch—Town Hall	do		

BELGAUM DISTRICT

Mr Badarayana Venkatesh Katte Clerk Dist Court — Belgaum
„ Vasudeva Rao Navalgund B A B L 3rd Assistant Sirdhar H School — do
„ Jayarayacharya Koujalgi — do
„ H S Kamalapur Clerk Collor's Office S D — do
„ G V Patvardhan Inspecting Sub Judge — do — Rs 7 0 0
„ Gandi Rao Hanmant—Pensioned Sub Registrar — do
„ Krishnaji Annaji Potdar Sowkar — do
„ Abaji Ramchandra Savant—Bookseller — do
„ Narayan Guru Rao Joshi, B A, LL B, Pleader — Athani
„ Gurunath Gangadhar Nargund, B A, LL B, Sub Judge — Bailhongal — Rs 5 0 0
„ Jayarayacharya Hukeri — Koujalgi
„ Srinivasacharya, Nargundkar — Ramdurga
„ Panduranga Srinivas Naik Patakut — Nandgad
„ T V Naik Landholder & Pensioner — Khanapur — Rs 7 0 0
„ Vadirajacharya Ayyachita Jamkhandikar — Surpali — Re 1 0 0
„ Govind Gowda Timmanna Gowda Patil — Yadvad

NORTH KANARA DISTRICT

Mr Srimad Indirakanta Tirtha Sripadangalu Gokarna Mutt — Partagali
„ Seli Venkatesh Narayan Bhatt — Majali
„ Ramchandra Sridharacharya — do
„ Vaikunta Srinivasa Prabhu School Master — Ankola — Re. 1 0 0

BIJAPUR DISTRICT

Mr Rao Sahib, Subba Rao Seshagiri Rao Phadanis Subordinate Judge — Bijapur
„ Swami Rao Tilgulkar Sheristadar Dist Court — do (10)
„ Govinda Rao Venkatesh Hubli Record keeper do — do
„ S A Umarjikar Sectioner do — do — Rs 4 0 0
„ Rao Sahib Raghavendra Rao Krishna Pleader do — do — „ 10 0 0
„ Guru Rao Venkatesh Harholikar, Acct, Collr's Office — do
„ Guracharya Surpalaya — do
„ S S Bilgi Mamlatdar — do — Re 1 0 0
„ Hanumantacharya Katte at Torvi — do
„ Swamirayacharya Raghavendracharya Dwarapalak Karkoon Mamlatdar's Office Bagalkot — Rs 5 0 0
„ R V Kaveri — do
„ Bhimaji Raghavendra Jainapura Cotton Press — do — Rs 2 8 0
„ Narayan Srinivas Nargundkar — do — „ 10 0 0
„ Vedavyasacharya Umarjikar — Kolhar
„ Balacharya Umarji — Badigi Bilgi
„ Hanmant Krishna Mirji Clerk Sub Court — Muddebihal — Rs 2 0 0
„ Srinivasa Hayagrivacharya Kaulgi B A Ag Mamlatdar — Hire Kerur — „ 5 0 0
„ G K Puranik M A Assistant Master High School — Bijapur — „ 7 0 0
„ S V Koujalgi — do — „ 10 0 0
„ M R Murnal Assistant Collector's Office — do
„ Vasudev Rao Navalgund B A Educational Inspector — do — Rs 3 0 0
„ Venkatesh Hanumanta Rao Haveri Treasurer — do — „ 3 0 0
„ Bodha Rao Vasudeva Rao Dharwedkar B A, LL B, Pleader — do
„ M G Hungund Sheristadar Mamlatdar's Office — do

	Name	Place	Amount
Mr	Madhva Rao R Badgundi Pleader	Bagalkot	
,,	Hanumanta Rao Chebbi B A do	do	
,,	Govind Venkatesh Badgundi Municipal Secretary	do	
,,	Hanumanta Venkatesh Savanoor L M & S Medical Practitioner	do	
,,	Ananta Krishna Asundi B A, LL B, Sub Judge	do	Rs 3 0 0
,,	A J Deshpande Secretary General Library	Muddebihal	
,,	Appacharya Guracharya Jahagirdar	Arkalgud	
,,	Hanumantacharya bin Raghavendracharya	Hungund	
,,	Jivaji Balvanta Head Master	Halsangi	
,,	Jayaramacharya Krishnacharya Mangalgi Sanskrit School Teacher	Sangam	
His	Highness The Rajasaheb of Mudhol	Mudhol	Rs 25 0 0
Mr	N G Paranjpe	do	,, 5 0 0
,,	Srimanta Hanappa Donkappa Desai	Muddapur	

DHARWAR DISTRICT

	Name	Place	Amount
Mr	Bhima Rao Vyenkatesh Kathargi Pensioner	Dharwar	Re 1 0 0
,,	Lakshman Rao Raghavendra Pensd Sub-Registrar	do	
,,	Hanumantacharya Pandurangi Madihal	do	
,,	Pandurangi Huchacharya Tumminakatte Madihal	do	
,,	Gurunath Balakrishna Phatak Pleader	do (2)	Rs 10 0 0
,,	Venkatesh Bhima Rao Alur B A, LL B, Pleader	do	
,,	T K Pitre do do	do	
,,	A K Katte do do	do	Rs 10 0 0
,,	Narayana Rao R Deshpande do do	do	
,,	Narahara Bhagavan Limaye do	do	
,,	Raghavendra Rao Krishna Alur Sheristadar to the Assistant Collector	do	Re 1 0 0
,,	Hanumantacharya bin Gundacharya Morab Teacher Private High School	do	,, 2 0 0
,,	G S Dixit Chitnis to the Collector	do	
,,	Govind Rao Guru Rao Huilgol	Gadag	
,,	Guru Rao Kasinath Kurtkoti Pleader	do	
,,	Bhima Rao Visvanath Godkhindi do	do	
,,	Narayan Rao Venkatesh Melgiri do	do	Rs 5 0 0
,,	Krishnacharya Lakshmikant Hari Bhatt Clerk Sub Judge's Court	do	,, 2 0 0
,,	Bhima Rao G Kulkarni Pleader	do	
The	Secretary Native General Library	do	
Mr	Venkatesh Krishna Mulgund Mahalaxmi Press	do	
,,	Narasinga Rao S Desayee Kallapur	Hangal	
,,	Ramacharya bin Annacharya Pandurangi	Ranebinnur	
,,	Venkatesh Sreenivas Naik, Vice President Taluk and Local Board	do	
,,	Pandurangi Hubli Katte Huchacharya	do	
,,	Sitaramacharya Pandurangi	Tumminakatte	
,,	Asvatha Rao Raghavendra Mahishi	Sirahatti	Rs 10 0 0
,,	Hanumanthacharya Pandurangi	Kalasa Kudgeri	
,,	M H Dambal School Master	Dharwar (2)	
,,	K G Kalghatke Dt Deputy Collector	do	
,,	V K Namjoshi do	do	
The	Hon'ble Rao Bahadur Srinivasa Rao K Rodda	do	
Mr	S V Desayee Inamdar	do	
,,	Y B Jathar Pleader	do	

Name	Place		Amount
Mr V V Joshi Pleader	Dharwar		
" K G Kulkarni do	do		
" Rama Rao N Bellary do	do		
" N G Karigudigiri do	do		
" Visvanath M Harlikar Government Pleader	do		
" Ramchandra Srinivas Morab Mamlatdar Office	do	Re	1 0 0
" Srinivasa Rao S Kamalapur Retd Dy Collector	do		
" B R Heblikar Retired Huzur Dy Collector Hebli via	do	Rs	5 0 0
" Laxman Rao Raghavendra Pensioned Sub Registrar	Hubli	"	10 0 0
" Rao Bahadur Raghavendra Rao, Panduranga Bengeri Retd Dy Collector	do	"	10 0 0
" Laxman Rao Bhima Rao Berur Clerk Sub Court	do	Re	1 0 0
" Swami Rao Ranga Rao Bengeri West Patent Press	do		
" Bhimacharya Guracharya Kalghatke do	do	Rs	2 0 0
" H V Chinmulgund Joint Sub Judge	do		
The Secretary Native General Library	do		
Mr Subba Rao Ramchandra Pleader	do		
" Sitaram Rao Narayan Guttal do	do		
" Srinivasa Rao Raghavendra Valvikar	do		
" Hanamanta Narashimha Talpadutur B A, LL B, Pleader	do		
" Siddha Ramappa D Pavate B A, LL B, do	do		
The Secretary Sri Adi Sri Shankaracharya Utsava Committee	do		

KATHIAWAR

Name	Place		Amount
His Highness the Maharaja Saheb of Bhavnagar, through the Dewan Saheb The Hon'ble Prabhashankar D Pattani—C I E,		Rs	100 0 0
Mr Parasuram B Junnarkar B A, LL B, Minister Palanpur State			
" Balvant Rao Ramchandra Junnarkar, Customs Office	Dhrangadhra		
" D B Redkar Civil Station	Rajkot		
" Vishram Pitamber Manek	do (2)		
" G N Pandit Superintendent, Sourashtra High School, Vithaldas Girja Shanker Trivedi	do		
The Honorary Secretary Lang Library	do		
Mr Hari Jivan B Shukla, B A, LL B, High Court Pleader	do		
" Mani Shanker Raja Ram Trivedi	Junnagada		

KHANDESH Dt

Name	Place		Amount
Mr S S Dev Pleader	Dhulia		
" Gopal Govind Modak, Sub Engineer	Dharangaon		
" R B Pansalkar Mamletdar	Nandurbar		
" Magan Bhai Chatur Bhai Patel B A, LL B, Bar at Law Nadiad	Kaira Dt		
" Moro Ganesh Londhe, Pensioned Master	Pen Kolaba Kolaba Dt	Re	1 0 0

POONA Dt

Name	Place		Amount
Mr H N Apte B A, Superintendent Anandasarma	Poona		
" G R Savanur, Head Clerk, Inspector of European Schools	do	Re	1 0 0
" N B Pavji, Mamlatdar Shree Sotya Mhasoba lane	do	Rs	5 0 0
Dr Ramkrishna Gopal Bhandarkar, M A, C I E, Sangam	do	"	20 0 0
Mr Shanker Sripat Deshpande, Retd Asst Engineer Sanivarpet	do		
" N A Dravid, M A Servants of India Society	do		
" K B Pathak, Retired Prof of Sanskrit	do		

The Principal, Fergusson College	Poona		
The Superintendent, Nutan Marathi Vidyalaya	do		
The Hon'ble Sardar, Kuppusami Mudaliar	do		
Mr V S Ghate, M A, Prof of Sanskrit Deccan College	do		
,, F W Bain, M A, Principal do do	do		
,, Keshava Rao Rowji Gondhalekar, Jagadhitechchu Press—Proprietor	do		
Messrs G V Chiplunkar & Co Bharata Publishers	do (2)		
Mr Appashastry Vachaspati, late Editor Samskrita Chandrika	do		

SHOLAPUR

Mr Gopal Narayan Tuljapurkar, Retired Sheristadar	Sholapur City		
,, Govinda Krishna Muddebihalkar, Retired Nazir	Sholapur		
,, T R Gune, L M S, Medical Officer	Pandharpur		
,, L K Nulkar, Sub Judge	do		
,, Srinivas Bhikajee Sardesayee	Govindpur		

THANA Dt.

Mr N B Utgikar, M A, Teacher High School	Thana	Rs	2 0 0
,, Madhav Narayan Devr, Secretary Native General Library	Bhiwandy		

RATNAGIRI DISTRICT

Mr Vedavyas Narasinh Navaratna, Sub Judge	Devgad		
,, R V Chakradev, B A, Mamletdar	Chiplun		
,, Anantaramacharya Joshi Athnikar, Avalkarkun	do		
,, Shankar Anant Desayee, R B A, S T C D High School Teacher	Rajapur	Re	1 0 0
,, Hari Krishna Patankar, Bhat Ali	do (3)	Rs	5 0 0
Rao Sahab Ganpat Raghavendra Kalyanpurkar, B A, Dy Collector	Ratnagiri		

SATARA Dt

Mr Ganpat Rao Bhatye, Govt Pleader	Karad		
,, Krishnaji Lakshman Desayee, Pleader, Sub Judge's Court	Islampur	Rs	5 0 0
,, Raghunath Bhikaji Gogte, Sub Judge	Satara		
,, V D Puntambekar Dy Collector	do	Rs	2 0 0
The Chief of Sangli Iron Roof	Mahableshwar		
Mr Srimanta Balasaheb Pant Pratinidhi, Chief of Aundh	Aundh (2)		
,, Shankar Rao Bhimaji Hebbal, Government Telegraph Master	Hulkarni	Rs	2 0 0

KOLHAPUR Dt

The Editor Sanskrit Chandrika	Kolhapur		
Mr Krishnaji Narayan Pandit, Retd Chief Judge	do		
Rao Saheb V S Gokhale, B A, LL B, Joint Sessions Judge	do		
Mr R V Sabnis, B A, Rao Bahadur Dewan Saheb	do		
,, R V Khedkar, Darbar Surgeon	do		
His Holiness Sri Karavira Simhasanadhiswara Jagadguru Shri Shankaracharya	do		
Mr V B Modak, Ravivarpeth	do		
,, Vasudeva Ramachandra Astaputre, Clerk Chief Judge Court	do		
,, Dhondo Narayan Shiralkar,	Miraj		
,, G R Dharwedkar, Secretary Native General Library	Sangli		
,, Hanamanta Pandurang Kotnis, Pleader	do		
,, K R Chhapkhane do	do		

The Hon'ble Srimanta Narayan Rao Babasaheb Ghorepade, Chief of Ichalkaranji Rs 25 0 0
Srimanta Abasaheb Pant Pratinidhi, Chief of Vishalgad

MADRAS PRESIDENCY ANANTAPUR DISTRICT

	Name	Place		Amount
Mr	A S Arunachela Iyer, B A , L T , Head Master Municipal High School	Anantapur		
„	M S Subramanya Iyer, Revenue Inspector	Yellanur		
„	A D Gundu Rao sub magistrate	Yadiki		
„	W Krishna Rao Hd Asst collector's Office Head Clerk	Penukonda		
„	P Sreenivasachari Pleader	do		
„	Ch Raghavendrachar, Tahsildar, Madakasira	do		
„	S Venkatarama Iyer, B A , L T , Headmaster L M H School	Gooty		
„	P Subba Rao, B A , Pleader	do		
„	Vedanti Seshacharya Shanubhog	Pargi	Re	0 8 0

NORTH ARCOT AND CHITTOOR Dts

	Name	Place		Amount
Mr	A Swaminatha Shastri, Clerk Collector's Office	Tiruvannamalai		
„	C K Krishna Rao, do	Vellore	Rs	2 0 0
„	M K Ramanatha Aiyar, Acct Rev Dy Office	Ranipet		
„	P Desikachari, B A , B L , Vakil	Chittoor	Rs	2 0 0
„	K S Laxminarasiah, B A , B L , District Munsiff	Ranipet		
„	C R Parthasarathy Iyengar, B A , B L , High Court Vakil	Chittoor		
„	V Gopala Iyer, B A , B L , Vakil	do		
„	T G Nayar, Try Dy Collector	do		
„	P Krishna Rao, Dy Collector	do		
„	B V Subramania Iyer, Sub Magistrate	do		
„	V K Srinivasa Rao, Clerk Sub Court	do		
„	A Hari Rao,	Belupalli		
„	T Subramanya Shastri, Revenue Inspector	Baireddipalle		
„	P Madhvachar, Pleader	Tiruvannamalai	Re	1 0 0
„	R V Krishnasamier	do	Rs	2 0 0
„	Ravula Bhima Rao, Ag Sub Magistrate	Changam	Re	1 0 0
„	K Dorasami Iyer, Hd Classifier Rev Settlt	Tiruvetipuram	Rs	4 0 0
„	C A Satagopachary, Hd Classiffier Rev Settle	do	Re	1 0 0
„	Narasimhachariar, Sans Pt Raghunadasamudram	Chetput Polur		
„	F S Subba Rao, Tq Hd Acct	do		
„	R V Venkatasubbier, M A , Miner and Farmer	Siruvallur		
„	M V Subramania Iyer, B A , Retd Hd Master Bd H School	at Mosur	Re	1 0 0
„	S N Venkataramiah, Sub Asst Inspector of Schools	Vellore		
„	C Raghunath Rao, Retired Dy Tahsildar	do	Re	1 0 0
„	R Ramchandra Rao, Military Pensioned Dy Tahsildar	do	Re	1 0 0
„	T S Venkasami Rao, C/o S Gopal Rao Sub Overseer D P W	Panappakham		
„	Chakravarti Raghavachar Puranik	Karvetnagar	Rs	5 0 0
„	V Rangachariar, V M Velanguppam	Kalambur	Re	1 0 0
„	L Gururajacharya, Rev Inspector	Wandiwash	„	1 0 0
„	K Sitarama Iyer, Brahmin Street	do		
„	Srinivasachar Aurasur	do	„	0 8 0
„	T Subrahmanya Aiyar, Rev Inspector	Palmaner	Rs	2 0 0
„	K Ramanathasastri, Hd clerk Dy Tahsildar Office	Pernamallur	„	2 0 0
„	S Venkasami Rau	Seri		

Mr V N Krishna Rao, Cloth Merchant	Velur	Re.	1 0 0
„ Nagar Srinivasa Rao,	Madanapalle		
„ A Setumadhavachar Pundit, Sans College	Tirupati		
The Head Master Sri Mahant High School	do		
Mr H Srinivasacharya Gumasta, to H H Mysore Maharaja's Charities Tirumalai	do		
„ Sri Mahant Prayag Dasjee Varu Hatheeramjee Mutt Vicharana Kartha Tirumalai Temple	do	Rs	10 0 0

SOUTH ARCOT DISTRICT

Mr S Narayanaswami Iyer, B A, B L, High Court Vakil	Cuddalore		
„ A V Kuppuswamy Iyengar, Pleader	do	Rs	7 0 0
„ Shadagopachari do	do	„	11 4 0
„ L A Jayaramachandraiyar, B A, B L, 1st grade Pleader	do	„	7 0 0
„ S R Sreenivasarao, Clerk Dt Board Engineer's Office	do	Re	1 0 0
„ V Raghunatharao, B A, L T, Professor St Joseph's College	do	„	1 0 0
„ V Vaidyanatha Iyer, Clerk Collector's Office	do	„	1 0 0
„ S Ramaswami Iyer, Store keepar Ex Engineer's Office	do	„	1 0 0
„ C V Visvanatha Sastry B A, B L, Dt Munsiff	do		
„ S Krishna Iyer, Head Clerk Collector's Office	do	Re	1 0 0
„ P Narayanachari, B A, B L, Dt Munsiff	do		
„ R Gopal Rao, M A, B L, do	do		
„ K Sambasiva Iyer, Sub Divisional Officer P W D	do	Re	1 0 0
Rao Saheb P Govinda Menon, B A, Dy Collector	do	Rs	10 0 0
Mr Tiruvadi Rangandhacharya Pudupalayan,	Tirupapulyur	Rs	7 0 0
„ V Srinivasachari, B A, B L, High Court Vakil	do		
„ M Tiruvenkatachariar, 1st Grade Pleader	do		
„ Ramayanam Sreenivasacharya,	Chidambaram		
„ B Appurao Union Chairman,	Bhuvanagiri		
„ Visvanatha Bhattar,	do		
„ Subbaratna sastri,	do		
„ Madhvarao,	Kunjimedu		
„ Tammanna N Srinivaschary,	do	Rs	3 0 0
„ Venkobarayaru,	Melpattiturkudi		
„ Asuri Narasimhachari,	Olakur	Rs	2 0 0
„ S Rengaswamy Iyengar, B A, Police Inspector	Chidambaram	„	3 0 0
„ K Krishnarao, Clerk S R O	Villupuram		
„ Sreenivasavaradachari,	Perangiyur	Rs	2 0 0
„ O V Raghavachari, Schoolmaster	do		
„ V Rangarao, Police Inspector	Chinnasalem	Rs	2 0 0
„ P Ramachendra Iyer, Town Sub Magistrate	Vriddachelam		
„ C S Rangasamy Iyengar, B A, L T, Ag Superintending Headmaster, Bd Secondary Schools	Villupuram	Re	1 0 0
„ Veeraraghavachettiar, Sub Registrar	Kattumannarkoil		
„ N S Rangasami Iyengar, do	Kurindjipadi	Rs	3 0 0
„ N R Ranga Rao, B A, Joint Sub Registrar	Panruti	Re	1 0 0
„ Rayajji Srinivasacharya,	Vellimedu		
„ Shatagopa Iyengar, Local Fund Overseer	Merkanum		
„ Sadasivampillai Keelanedumbur,	Komaratchi		

Name	Place	Amount
Mr P Ramaswami Iyer,	Porto Novo	
,, V Narayanarao, Retired District Munsiff	Tirukoilur	Rs 5 0 0
,, G T Sreenivasaiyengar, Taluk Office	Kallakuruchi	
,, K Venkobacharya,	kampattu Tandarai Post	
,, T V Srinivasa Iyengar, B A, Pleader	Tirukoilur	
,, S V Ramarao, Hd Clerk Taluka Board Office	Tirdivanam	Rs 2 0 0
,, T E Krishnamurti Iyengar, Pleader	do	
,, T M Satagopachary, Sub Assistant Inspector of Schools	do	Rs 5 0 0
,, S Krishnasami Iyengar, B A, Clerk Sub Collectors Office	do	

BELLARY DISTRICT

Name	Place	Amount
Mr Hubli Venkobacharya, Clerk L F Engr's Office	Bellary	
,, P Varadachari, Head Clerk Inspector of Schools	do	
,, Sunkada Srinivasacharya,	Kamalapur	
,, Ratni Krishnacharya Pleader	Hospet	
,, S Sarvagnacharya do	do	Rs 2 0 0
,, B Gopalacharlu, B A, do	do	
,, M R Srinivasa Rao, Sub Registrar	Huvinahadagalli	Rs 5 0 0
,, T C Kuppusamy Sastry, L F Assistant Engineer T R S Dn	Bellary	,, 7 0 0
,, B V Narayanrao, Agricultural Institution Govt Training college	do	,, 2 0 0
,, B Raghavendra Rao, Executive Engineer's Office Manager	do	
,, V Ranga Rao, B A B L, Retd Sub judge	do	Rs 100 0 0
,, P Srinivasacharlu	Kavutalam	
,, M Guru Rao, Inspector of Post Offices	Adoni	
,, P K Subba Rao, Head Master M S School	do	Re 1 0 0

CHENGLEPUT Dt

Name	Place	Amount
Mr Ramaswamy Shastri of	Sengalipuram Hodgsonpet	Rs 3 0 0
,, Srinivasacharya Purohita,	Vadakupattu—Singaperumalkoil	
,, T Rangacharya Tamil Pandit, F C M High School	Conjeevaram	
,, Srimad Paramahamsa Vadikesari Alagiyamanavala Ramanuja Jeer	do	Rs 7 0 0
,, P B Srinivasachari,	Little do	
,, P E Venkatachari, Sanskrit Pandit	do	
,, Rayajji Srinivasachar,	Tirumazhisai	
,, K Arunachella Iyer, Pensioned Revenue Inspector	Kunnathur	
,, Ahmedabad Devaraja Ramanuja, Das	Sriperumbudur	
,, A Ramanujachari, B A, B L, Vakil	Ramamandiram—Chengleput	
,, P Ramakrishna Iyer, 11 Brahmin St	do	Rs 3 0 0
,, D Srinivasacharya, Pensioner Anaikatte Street	L Conjeevaram (2)	
,, A Singaracharier, Komalavilas	do	Rs 2 0 0
,, Prativadi Bhayankaram Anantachar, Editor Manjubhashani	do	,, 10 0 0
,, A Ramanuja Iyengar, B A, L T, Asst Pachayappa's High School	do	
,, M A Kutti Tiruvenkatacharier, Sans Pandit	do	
Sri Saila Thathacharier, Hd Pt Satagopanilayam Sans College	do	
Mr M E Srirangacharier, B A, B L, High Court Vakil	do	
,, S L Narayana Rao, Salt Abkari Inspector	Tiruvallur	Rs 10 0 0
Dewan Bahadur T T Rangacharyar, B A, B L, Retd Dt Judge	do	,, 20 0 0
Mr T Srinivasa Rao, Retd Sub Assistant Inspector of Schools	do	,, 2 0 0
,, K Rangachary, Ag Clerk Collector's Office	Saidapet	,, 3 0 0
,, T Srinivasaraghavacharier—Inspector of Police	do	,, 3 0 0
,, G Srinivasaraghavacharya, Hd Classifier Rev Settlt	do	,, 3 0 0

COIMBATORE DISTRICT

Mr N V Desikachariya, M A, Vakil	Coimbatore	Rs	7 0 0
" C M Padmanabhachar, B A, B L, High Court Vakil	do	"	10 0 0
" H Rama Rao, Pleader	do	"	5 0 0
" R Krishnaswami Iyer, D T Institution	do	"	2 0 0
" T R Sanjivi Rao, Amin District Munsif Court	do	"	5 0 0
" Vaidya Rangachar,	do (2)	"	7 0 0
" G V Krishnaswamy Rao, Copyist District Court	do		
" M Govinda Rao, Pleader	Erode		
" Vengarai Subbarayacharya,	do		
" V Narsimhacharya,	do	Re	0 4 0
" K Ramachandra Sastri, Head Clerk Salt Inspector's Office	do		
" D S Krishna Rao Vakil	do		
" S Ramasamy Sastry Sanskrit Pandit L M H School	do	Re	1 0 0
" Kallakurichi Setumadhavachariya,	do		
" Veerajamangalam Ramachariya,	do	Re	0 8 0
" C B Venkata Rao, Treasurer, Bank	do		
" D Subbiah, Railway Contractor	do		
" K S Srinivasa Iyengar, Inspector of Post Offices	Coimbatore		
" C S Venkataramana Rao, B A, B L, Dt Munsiff	do	Rs	7 0 0
" T Ramanuja Iyengar, Manager Forest Conservator Office	do		
" R Venkataramana Iyr Ag Eng Hd clerk Collectors Office	do		
" K Ganapati Iyr B A, B L, High Court Vakil	do	Rs	5 0 0
" C V Rangasami Iyengar, High Court Vakil	do	"	2 0 0
" C R Kalyana Sundram Iyer, do	do		
" C R Krishna Rao, Pleader,	do		
" K Narayansastry, B A, B L, Free Public Library	do		
" N Sivarama Iyr B A Pleader	Erode		
" Kalamangalam Srinivasamurti Rao,	do	Rs	5 0 0
" V S Narayan Rao, Sub Assistant Inspector of Schools	Gobichettipalayam	"	2 0 0
" G R Srinivasa Iyer, Mirasdar	do	Re	1 0 0
" R Srinivasa Iyer, Pudukaraimaniyam	Gobichettipalayam		
" K Raghavendrachar son of Bhavani Krishnachariya	Pallapalaiyam	Rs	2 0 0
" V Sanjiva Rao, Flutist	Palladam		
" C R Sivaramakrishna Iyer	Chinnadharapuram		
" Talayur Sheshagiri Row,	do		
" Sahasranama Raghavendracharya	Dharapuram		
" K A Subrahmanya Sastri, Pleader	Udumalpet	Rs	2 0 0
" T K Venkoba Rao, Station House Officer	Nambeyur	"	3 0 0
" M V Sreenivasa Rao, Station master	Perundurai		
" A Puttanna,	Mamballi		
" S V S Seshadri Iyengar,	Vangal	Re	1 0 0
" Jeevanna Rao,	Unjalur	Rs	2 0 0
" J Srinivasa Rao, Inspector R M S	Erode	"	2 0 0
" K S Ganapati Iyer, Branch Post Master	Kaatholuvu	Re	0 8 0
" T A Tirumalachar Sub Magistrate,	Palladam		
" K N Raghavachari, Mirasdar	Udumalpet		
" Jayathirthachar,	Andancoil	Rs.	2 0 0

Mr S Kuppasamy Iyer, Revenue Inspector	Kollegal	Rs	3 0 0
„ K Tiruvengadachari, Perumalkoil Street	Mettupalaiyem		
„ K Ramanathasastry, Hd Clerk Dy Tahsildar Office	Perumanallur	Rs	2 8 0
„ Putti Venkatasubbarayar,	Nanjai Pugalur		
„ T L Narasiah, Pensioned Police Inspector	Satyamangalam		
„ S Kalliana Venkatarama Sastry	do		
„ R Kuppier, Karnam	Kunnathur		
„ K Venkataramana Iyer, Kondompatti Village	Keenathukadavoo		

CUDDAPA DISTRICT

Mr R Narayanachar Short hand writer Dt Court	Cuddapa		
„ Cowkoor Ramachandia rao, B A , B L , High Court Vakil	do (2)		
„ Bhallaki Bhimasenachar, Clerk District Court	do		
„ K Madhav Rao, Retired Tahsildar	Cuddapa		
„ P Sundar Ramji, Head Singnaller	do		
„ S Venkatsubba Iyer, Sub Assistant Inspector of Schools	do	Rs	3 0 0
„ C S Gopalkrishna Rao, Overseer P W D Kurubalakota		Rs	5 0 0
„ P Vedavyasacharlu, Pleader	Nandalur	Rs	2 0 0
„ Bellary Bhujanga rao,	Vayalpad		
„ Jagir Shama rao, Cashier S I Ry	Kumpanipuram		
„ Palle Seshachar	Rayachoti	Re	1 0 0
„ M Bapu rao Sty Sub Magistrate	Piler		
„ M Gururajacharya Mattampalli village	Gorantlapalli		
„ Pathi Madhava Rao, Sub Registrar,	Pulivendla		
„ K Srinivasa Rao Talug, Head Accountant	do		

SOUTH CANARA DISTRICT

Rao Bahadur S Raghunathaiah, Retd Sub Judge	Mangalore	Rs	2 0 0
Mr Rangappa Bhandari, 1st grade Pleader	do	Rs	7 0 0
His Holiness The Admar Mutt Swamigalu	Udipi (4)		
Do Sri Krishnapura Mutt, Swamigalu	do		
Do Sri Serur Mutt Swamigalu,	do		
Mr Puranik Srinivasacharya Puttige Mutt,	do		
„ Mukhyapranacharya Bhimanakatte Mutt,	do		
„ N Lakshmanarao, Secretary Theosophical Society	do (4)	„	8 0 0
„ N Rajagopala Krishnarao, Kadikar Estate	do	„	15 0 0
„ Pavanji Guru Rao, Manager M S P Sans School	do (2)		
„ U Purushothama Bhatt,	Uppinangudi	„	5 0 0
„ A Ratnakara Joshi, Patel	Alur village		
„ A Durasami Iyer, Ware house Officer	Udipi		
„ B Narayan Rao, Vakil	do		
„ P Kalinga Rao,	do	Rs	7 0 0
„ V Aiyasami Iyer, Sheristadar Dt Court	Mangalore		
„ K Nagaraja, Clerk Collector's Office	do		
„ V Chellam Iyengar, B A , Asst Government College	do	Rs	2 0 0
„ Kesava Sarma Manjula Raja Purohita	Manjeshwar		
„ M Vaikunta Bhatt, Zamindar	do	Rs	7 0 0
„ S M S Govindacharya, of Chitrapur Mutt	Suratkal		
„ Maniel Subbannashastry, Punacha Village	Vittal		

Mr Ketaki Narasimhacharya,	Ramakunjagramam (2)		
„ Ramakrishnacharya,	Nagari village		
„ G Narasimh Prabhu, Teacher	Hosdroog	Rs	2 0 0
„ E B Appu Rao, Pensioner	Coondapur	Re	1 0 0
„ N Raghavendra Rao, Kadikar	Udipi	Rs.	10 0 0
„ Udiyavara Venkatavarahachar	do	„	10 0 0
„ H H Srikerur, Mutt Sripadangalu	do		
„ Bailoor Rama Rao,	do		
„ H H Sri Palmar Mutt,	do		

GANJAM DISTRICT

Mr D S Appala, Narasimha Pantlugaru Acct Collr's Office	Chatrapur	Rs	2 0 0
„ T S Subrahmanya Iyer, Supervisor P W D	do		
„ K V Seshagiri Rao, Salt Sub Inspector	Berhampur	Rs	2 0 0
Dewan Bahadur C V Kumaraswamy Sastry, B A , B L , Dt and Sessions Judge	do	„	30 0 0
Mr A Sarvothama Rao, Additional Superior of Revenue Settet	Buguda	Re	1 0 0

GODAVARI DISTRICT

Mr Yadavalli Ramkrishna Sastri,	Rajahmundry (5)	Rs	5 0 0
„ Baru S Narasimha Rao, Pantlu B A , B L , High Court Vakil	do	Rs	5 0 0
The Hon'ble Nyapati Subharao Pantlu, do	do		
Mr A Sambamurti Iyr B A , B L , Sub Judge do	do		
„ Ch Narayanmurti Rao, Hd Master A E L M Girls school	do	Rs	4 0 0
„ Darbha Sri Rama Sastri	Vetlupalam		
„ I V Sayanna, Tahsildar	Cocanada	Rs	5 0 0
„ Soumya Venkata Rao, Sanitarium	do	Rs	10 0 0
„ Yeleswarapu Sundararama Sastri, Salt Sub Inspector	Tuni		
„ Vadaly Nukaraju,	do		
„ Nittalu Venkatu Sastri, Sans Pandit	do	Rs	2 0 0
„ Chavati Subrahmanya Sastri,	do		
„ Konakanchi Subbarayudu,	do		
„ Maddala Venkanna,	do	Re	1 0 0
„ Sri Rajah Datla Venkata Suryanarayana Jagapaty Raju Bahadur Garu, Proprietor Puvinanji	Tuni		
„ Gunturi Somappa Sastry Garu,	do		
„ Vinjamuri Venkata Jagannath,	Samalkot	Re	1 0 0
„ Karrajogayya, Teacher B H School	Amalapuram	Re	1 0 0
„ C Perayyanaidu 1st grade Pleader	do	Rs	2 0 0
„ Ganti Seshadri, Clerk District Munsif Court	do	Re	1 0 0
„ Peri Sitaramiah, Sanitary Inspector—	Rajahmundry		
„ M Seshagiri Prabhu, M A , Training College	do	Rs	20 0 0
„ R Narasimha Iyengar, Ex Engineer	do	Rs	6 0 0
„ D Laxmipati Sastri, Proprietor Lalita cotton Ginning Factory	Tuni		
„ J Suryanarayana, Rice Mill Engineer	Cocanada	Rs	2 0 0
„ Mahindravada, Soure Narayanamurti Instituteur de langue Inde Francaise Yanam	(Cocanada)		

GUNTUR Dt

Mr C Sitaramiah Sastry, Ayurvedic Physician	Guntur	Rs	2 8 0
„ Etoor Sitaramasastry, Assistant Town High school	do	„	2 0 0

	Name	Place		Amount
Mr	Kotıswara Sarma, Chıdananda Asramam	Guntur		
,,	R Kııshna Rao, Clerk Collector's Office	do		
,,	T R Rangasamı Iyengaı, B A, L T, A E L M College	do	Re	1 0 0
,,	P Negesha Rao, Dy Collector	Tenalı	Rs	10 0 0
,,	L V Gopal Rao, Revenue Inspector	do	,,	2 0 0

KISTNA Dt

	Name	Place		Amount
Mr	K Muthuswamı Iyer, Salt Sub Inspector	Chınna Ganjam		
,,	V Sıvaramasastry Satavadhanı,	Ankırıpallı		
,,	O R Venkateswaıalu, Land holder and Unıon Chaırman and Talug Board Member	Chırala		
,,	Guddımalla Varadacharyalugaru,	Chıttugudur		
,,	L Sıvasamba Iyeı, B A, L T, Asst Hındu Hıgh School	Masulıpatam		
,,	J Gourınatha Sastry, Pleader	do		
,,	N Balaram Das, B A, B L, Addıtıonal Dt Munsıff	Bapatla		
,,	Yeleswarapu Sundararamasastry, Salt Sub Inspectoı	Naısapuı	Rs	2 0 0
,,	D Lakshmıpatı Sastrı, Travellıng Engıneeı	Bezwada	,,	5 0 0

KURNOOL DISTRICT

	Name	Place		Amount
Mı	M Krıshnamurtı rao, Tıeasureı	Kuınool		
,,	N Narasıah, Headmaster C M Hıgh School	do	Re	1 0 0
,,	B Raghavendra Rao, Inamdar	Atmakur	Rs	2 0 0
,,	Madakasıra Konerı, Tg Sherıstadar	Koılkuntla		
,,	D Kııshna Rao, Head Accountant Collector's Office	Kurnool	Re	1 0 0
,,	N Rangasamı Iyengaı, B A, 1st grade Pleadeı	do		

NELLORE DISTRICT

	Name	Place		Amount
Mr	S Srınıvasacharı, Agent Best and Co	Nelloıe		
,,	Patooru Subbaıamaıya Garu, Rev Inspectoı	Kovuı	Rs	2 0 0
,,	K Anantachaılu, Pleader	Ongole		
,,	A Sarvottama Rao Addl, Supervısoı Rev Settlement	do		
,,	S L Narayana Rau, Salt and Abk Inspı	Woollapalıeyam		
,,	R Tırumal Rao, Head Accountant Retd	Nelloıe		
,,	M Raghavachary, Supervısor Elementary Schools	do		
,,	B Krıshna Rao, B A, B L, Sub Judge	do	Rs	6 0 0
,,	P S Soundararaja Rao, Typıst Collector's Office	do	Re	1 0 0
,,	Ramanujacharıar, Tamıl Pandıt V R. H. School	do	,,	0 8 0
,,	T P L Naıasımhaswamy, Dy Collector	do		
,,	S Krıshnamacharı, Salt Sub Inspector	Muthukur	Rs	2 0 0
,,	M S Krıshnamurtı, Dy Inspector	Kanıgırı		
,,	K Rangasamy Iyengar, Dy Collectoı	Kavalı	Rs	6 0 0

NILGIRIS DISTRICT

	Name	Place		Amount
Mr	G Venkoba Rao, B A, Sub Asst Supdt Epıgraphy	Ootacamund	Rs	10 0 0
,,	Balasubramanıa Iyer, B A, Dıstrıct Polıce Office	do	,,	2 0 0
,,	Rao Bahadur V Venkıah, Asst Archıtect Supdt Office	do	,,	15 0 0
,,	C H Venkataramıah, Hd Acct Collr's Office	do	,,	2 0 0
,,	B Ramamurtı Iyer, Supeıvısor, Draınage Works	do	,,	10 0 0
,,	H. Kııshna Sastıı, Suptd Epıgraphıst Office	do	,,	10 0 0

Name	Place	Amount
Mr M V Srinivasa Rao, Station Master Nilgiri Ry	Kallai „	3 0 0
„ V R Rede, Manager Waterfall Estate	Katary	

MADRAS

Name	Place	Amount
The Government of Madras	Madras (14)	
Mr C V Muniswami Iyer, Reporter Madras mail	do	
„ C Duraiswami Iyengar, B A	do	
„ S Ramachandra Rao, 177 Govindapa Naik street	do	Re 1 0 0
„ K V Lakshminarasimhan No 67, 68 do	do	
„ G Subrahmanya Iyer, Post master General's office	do	
„ Kandadai Srinivasachariyalu, B A, L T, Pachayappa's College	do (2)	Rs 5 0 0
„ S K Ramamanuja Iyengar, Mint street	do	
„ N T Shamanna, Advocate	do	Rs 2 0 0
„ Daivasikhamany Iyengar, Pethunaickenpet	do	
„ V Raghavacharya, office of Inspr Genl Registration	do (2)	
„ R Srinivasa Iyer B A, Examiner P W Accounts	do	Rs 20 0 0
, A B Srinivasa Rao, Clerk P W Examiner's Office	do	
„ A Kuppacharya do do	do	Rs 10 0 0
„ A Rama Rao, do do	do	
„ S Hari Rao, clerk do	do	Rs 7 0 0
„ T Ananda Rao, B A Clerk Birth and Death Registrar's Office	do	
„ C Ramachandra Iyer, Clerk Accountant Genls' Office	do (2)	Re 1 4 0
„ S Venkataramana Iyer, Superintendent do	do	Rs 10 0 0
„ A Gopala Iyengar, do (separate Rev)	do	
„ N Kuppuswami Iyer, Head Clerk Board of Revenue Settlement Dept	do	
„ R Ramachandra Iyer, Clerk Board of Revenue		
„ M P Kukillaya do do	do	
„ S Padmanabha Rao do do	do	Re 1 0 0
„ M R Rajagopala Iyengar do	do	
„ N Kailasam Iyer do do	do	Re 1 0 0
„ A Nammalvai Aiyah do do	do	
„ E Srinivasaraghavachari, do	do	Re 1 0 0
„ M Sampatkumaiachari, B A., Clerk Board of Revenue	do	Rs 2 0 0
„ S Ganapati Iyer, do do	do	„ 2 0 0
„ T V Srinivasa Iyer, do	do	Re 1 0 0
„ A V Natesa sastri, Hd clerk Depot circle	do	Rs 3 0 0
„ C Raghavachari, Librarian Board of Revenue	do	
„ C S Anantarama Iyer, Under Secretary to the Government of Madras	do	
The Hon'ble Sir S Subrahmanya Aiyar, K C S I Dewan Bahadur, Judge, High Court Retired	do	
The Hon'ble V Krishnaswami Iyer, B A, B L, (late) Member of Council	do (2)	Rs 10 0 0
Mr S Srinivasa Iyer, do High Court Vakil	do	
„ V C Seshachari, do do	do	
„ S Srinivasa Iyengar, do do	do	
„ K Srinivasa Iyengar, do do	do	Rs 12 8 0
„ V Venkatachariar, do do	do	
„ T Narasimhachariar, do do	do	Rs 7 0 0
„ K Lakshmi Narasimhalu Naidu, do do	do	
„ K Kuppuswamy Iyer, do do	do	

Mr B Panchapagesha Sastri, A B, B L, High Court Vakil,	Madras	Rs	5 0 0
The Hon'ble T V Sheshagiri Iyer, do do	do	„	10 0 0
Mr V V Srinivasa Iyengar, do do	do		
„ M Narayanaswami Iyer, do do	do		
Rao Saheb G Subbiah Chettiyar, Sea Custom's Office	do	Rs	2 8 0
Mr C R Duraiswami Iyer, Clerk do	do		
„ Chirasagara Rama Rao, Sowcarpet	do		
Rao Bahadur, M Rangacharyar, M A, Professor of Sanskrit Presidency College	do		
Mahamahopadhyaya Mr V Swaminatha Iyar, Tamil Pandit do	do		
Mr R Krishnamacharyar, M A Sub Assistant Inspector of Sanskrit Schools	do		
„ J Rajagopalachari, M A, B L, Asst Professor Law College	do	Rs	3 0 0
„ P R Ganapati Iyar, B A, BL, 1st Assist Professor do	do		
„ P S Chandrasekhara Iyer, B A, M D, Assist Professor Medical College	do	Rs	5 0 0
„ M Goolab Rai, 2nd Assistant Chemical Examiner do	do		
„ K Krishnaswami Iyengar, B A, Teacher Christian College	do		
„ N Ramanujachariyar, M A, L T, Asst Professor Pachaiappas' College	do	Rs	7 0 0
„ V Rangachary, M A, L T, Professor Presidency College	do		
„ S Subba Rao, M A, Assistant Professor of Sanskrit do	do		
„ K B Ramanatha Iyer, M A L T, Pachayappa's College	do	Rs	7 0 0
„ S Vasudevacharyar, B A L T, Headmaster Weslyan Mission College	do		
„ T R Srinivasa Iyengar, B A L T, Asst do	do	Rs	5 0 0
„ Krishnamacharya, Sans Pandit do	do		
„ A Varadachari, B A L T 1st Asst City High School	do	Re	1 0 0
„ V Anantachari, Sans Pandit C S M College	do	„	1 0 0
„ Venkataramanujachar, Asst Telgu Pundit do	do		
„ T Bhawanswami Rao, B A L T, 1st Asst Govt Madrasa i Azam	do	Re	1 0 0
„ V Krishnamachari, Clerk Madras University	do		
„ K C Srinivasa, Iyengar, Asst Tutor for Minor Zamindars	do		
„ A Ramanuja Iyengar, B A L T, Asst Tondamandalam High School	do		
„ T K Rajagopala Iyer, Clerk Military Accounts Deptt	do		
„ S Vijaya Rao Draftsman P W D	do	Rs	2 0 0
„ R Suriyanarayana Iyer, Draftsman Superintending Engineer's Office	do		
„ T S Ramaiah, Office of the Chief Engineer for Irrigation	do	Re	1 0 0
„ M Ramaswami Iyer, Head Clerk Deputy Director of Land Records office	do		
„ R Krishnaswamy Iyer, Clerk do	do		
„ T R Sreenivasa Iyer, Head Clerk City Civil Court	do	Re	1 0 0
„ P Ramachandra Rao, Chief Interpretor High Court	do		
„ P Natesa Iyer, B A Additional Translator do	do		
„ N Arunachella Iyer, do do	do		
„ L V Ramachendra Iyer, Proprietor Oriental Press	do		
„ P Hanumanta Rao, Clerk Dead Letter Office	do	Rs	2 0 0
„ K Bhashyakaracharya, 87 China Bazaar Street	do		
„ M Rangaswamy Iyengar, Short hand writer Coral Merchant Street	do		
„ R M M S T N Gopalacharya, do	do		
„ N G Parthasarathi Iyengar, George Town	do		
„ Bhatta Sri C R Narayan Sastri, Gita Lecturer	do		
„ D Bapu Rao, Mint Street	do	Re	1 0 0

Name	Place		Amount
Mr T P Kodandarama Iyer, B A, B L, Manager, Administrator Genls' Office	Madras		
„ V Ranganatham Chettiyar, The Ananda Press	do	Rs	10 0 0
„ S Anantanarayana Sastri, B A Clerk L F Municipal Secretariate	do	Re	1 0 0
„ K Rangaswami Iyengar, Government Office	do		
„ S Rajagopalachari, Clerk P W Secretariate	do		
„ G Subrahmania Iyer, B A Editor The Swadeshamitran	do		
„ S Veeraraghavachari, Cash keeper Madras Bank	do	Rs	5 0 0
„ C Sambasiva Mudaliar, Chief Clerk, Presidency Magistrate's Court	do		
„ C Murugesha Nungambakam,	do		
„ V Srinivasachari, 4 17 Sunkavar Agrahar Chintadripet	do (2)	Rs	4 0 0
„ V K Rangachari, 12 Agraharam Street do	do	„	2 0 0
„ S N Subrahmanya Iyer, Suriyanarayana Chetty Street Rajapuram	do		
„ A S Nageshwar Iyr, Overseer Kachaleswar Agraharam	do	Rs	5 0 0
„ T Sivarama Tiruvedi, Translator Bank of Madras	do	„	2 0 0
„ R V Krishnamachari, Supervisor of Sanskrit Schools	do		
The Hon'ble Justice P R Sundara Iyr, B A, BL,	do		
Mr C P Ramaswami Iyr, B A, BL, High Court Vakil	do		
„ Dorasamy Iyengar, 74 Anna Pillai St Sowcarpet	do		
The Hon'ble P S Sivaswami Iver, B A, B L, C S I, C I E, Executive Member of Council Government of Madras	do		
Mr S. Bhaskara Iyer, Executive Engineer P W D	do		
The Hon'ble Justice T Sadasiva Iyer, B A, M L, High Court	do		
Mr V Damodar Naik of Messrs Rama Naik & Co	do	Rs	4 0 0
„ A K Srinivasa Iyengar, Sub Post Master Fort St George	do		
Messrs P Rungachariar & Co Booksellers	do		
The Head Master Muthialpet High School	do		
Mr Vidya Sagar Pandya, Secretary Indian Bank	do		
„ K R Srinivasa Iyengar, Post Master General Office	do	Rs	2 0 0
„ B Rangasami Iyengar, Nore Veerasamy Iyer, St	do		
„ V Subba Rao, Garu Telugu Pandit Presidency College	do	Rs	5 0 0
„ R Shadagopachary B A, BL High Court Vakil	do	„	30 0 0
„ C Padamanabha Iyengar, B A, BL, do	do		
„ D S Subbachar, Thanicachella Pillai St	do	Re	1 0 0
„ K Krishnasamy Iyengar, B A, Teacher Christian College	do	Rs	7 0 0
„ A Alwar Iyengar, Pethunaickenpet	do		
„ Ramchandra Sastry, B A, L T, Assistant Tondamandalam High School	do		
„ S C Ananthachary, Chief Judges Court of Small Causes	do		
„ P Varadachary, B A, Librarian Government Oriental Library	do	Rs	5 0 0
„ T V Krishnasamy Iyer, Govt Telegraph Office	do	Re	1 0 0
„ M S Ramakrishna Iyer, Clerk Board of Revenue	do	„	1 0 0
„ K K Srinivasacharya, Clerk do	do	„	1 0 0
„ K Srinivasa Iyengar, B A, Ware House Officer	do		
„ Saraswati Venkatasubbarama, sastry Telugu Pandit Vepery	do	Rs	2 0 0

EGMORE.

Name	Place		Amount
Mr G Krishnasami Rao, Jahagirdar	Kilpauk	Rs	50 0 0
„ K Srinivasachari, 2-1 Perumal koil street	Egmore		
„ B E Chidhambara Mudaliyar, 6 Sonammal street	do	Rs	2 0 0

Name	Place		Amount
Mr Doctor Otto Schrader Ph D Director Adyar Library	Adyar		
For Adayar Library	do		
„ R Bhaskara Iyer, 17 High Road	Egmore	Rs	2 0 0
The Chairman Madras University Committee	do		

MYLAPORE

Name	Place		Amount
Mr T R Ramachandra Iyer, B A, BL, High Court Vakil The Luz	Mylapore		
„ K R Subramania Sastry, B A, BL, do	do		
„ G Krishnasastri, General Secretary Vedic Mission	do	Rs	10 0 0
„ R Vasudeva Rao, Madhavabog	do	Rs	50 0 0
„ M S Krishnamurti, Brodies Road	do		
The Principal Sanskrit College	do		
Mahamahopadhyaya Brahma Sri R Chandrasekara, Shastri Pandit	do	Rs	2 0 0
Mr T R Krishnasami Iyer, P W Department	do (2)		
„ C S Ramachandra Iyer C/o do	do		
„ A Panchapagesha Iyer, M A, L T, Head master P S High School	do	Rs	2 0 0
The Head master, do	do		
Mr K Krishnamacharya, Teacher do	do		
„ R Krishna Rao, Jumna House	do	Rs	15 0 0
„ Krishnamachariar, B A Madhavaperumal street	do		
„ V K Subrahmanya Iyer, Vakil Gumasta	do		
„ M C S Pattabirama, Mudaliar Progressive Union School	do	Rs	2 0 0
„ G S Krishnasamier, No 3 North Mada St	do		
„ Urgudi Vijayaraghavachariar C/o Mr K S Iyengar	do (3)		
„ S Gopalasami Iyengar, B A Madhava Perumal Koil St	do	Rs	2 0 0
„ A Swaminathan, B A, BL, High Court Vakil	do	Rs	5 0 0
„ K Ramalinga sastri, Sanskrit College	do		
„ P A Rama Iyer, The Luz	do		

TRIPLICANE

Name	Place		Amount
Mr Srinivasa Iyengar, B A, B L, South Mada street	Triplicane		
„ T A T Kumaratatacharya,	do	Rs	2 0 0
„ V M Gopalakrishnamachari, Thulasingaperumal street	do	Re	1 0 0
„ S Narayana Iyengar, do	do	Re	1 0 0
„ K A Srinivasa Rao, do	do	Rs	5 0 0
„ D Gopala Rao, do	do		
„ Singarachariar, do	do		
„ Pandit T Lakshmanacharya, Gita Lecturer	do		
The Headmaster, Hindu High school	do		
Mr Tiruvengadathaiyangar B A L T Asst do	do	Rs	5 0 0
„ B Narasinga Rao, Assistant do	do	Rs	3 12 0
„ P K Ramachandra Rao, do do	do	Rs	2 0 0
„ T P Krishnasamier Sami Pillai St	do	Re	1 0 0
„ Ramanujacharyar, Vanamamalai Mutt	do		
„ R. M V Gopala Rao, do			
„ K S Vaikuantam, 108 Big street	do		
„ P S Subrahmanyan 51 do	do (3)		
„ T K Ramachandra Rao,	do	Rs	5 0 0
„ Ramiah Sastri, Sydoji Lane			

	Name	Address	Place		Amount
Mr	D Raghavendra Rao, Singarachari street		Triplicane		
„	V Rangachariar,	do	do		
„	T S Rangachari, B A	do	do		
„	M Tirumalachariar,	do	do		
Mr	T S Krishnamachari,	do	do		
„	Bhashyakaracharya,	do	do		
„	N S Shadagopachari,	do	do		
„	S N Tirumalachari,	Car street	do	Rs	15 0 0
„	M Krishnamachari, M A, B L, M R A S,	do	do		
„	M Tirumalachari,	do	do		
„	Echambodi Bhashyam Iyengar,	do	do		
„	S N Venkatesan, 206	Victoria Hostel	do		
„	S Varadachari,	Temple view	do	Rs	3 0 0
„	Mannar Govindacharya Vyasaraja Mutt	do	do (2)		
„	E Srinivasachari	104 Big street	do		
„	P Subrahmanyan	17 Sydojy lane	do		
„	Appu Rao, Retired Police Inspector		do		
„	G Subramani,—Post Master General's Office		Mount Road		
„	P Hari Rao, B A, B L, Law Printing House		do		
Messrs	T A Venkasami Rao, & T S Krishnasami Rao, Proprietors Law Printing House		do	Rs	25 0 0
Mr	A K Rangachariar, Singarachary St		Triplicane		
„	A M Srinivasacharyar,	do	do		
„	B R Rao, F T S Raja Hanumanta Lala St		do		
„	M V Srinivasa Iyer, Hd Draftsman D P W		do		

MADURA DISTRICT

	Name	Address	Place		Amount
Mr	T A Ramchandra Aiyar, Sub Assistant Inspector of schools		Madura		
„	V Krishna Rao,	Collector's Office	do	Rs	2 0 0
„	S Tiruvengadathiengar	do	do		
„	G N Sakharama Rao Clerk	do	do		
„	E Raghunatha Rao Clerk Dy	do	do		
„	V Narasimhachari Hd Clerk Taluk Board Office		do	Re	1 0 0
„	V Shankarasubrahmanya Aiyar, Clerk Taluk Office		do		
„	K S Srinivasa Aiyangar B A, Head Clerk Postal Superintendent's Office		do		
„	M K Gopalaratnam Iyer, Clerk Postal Supdt's Office		do		
„	C A Subrahmanya Aiyar, Pleader		do		
„	G Raghupati Rao, Pensioned Rev Inspector		do	Re	1 0 0
„	V Kuppuswami Rao, Acct, M H P Fund		do	Rs	5 0 0
„	K Subrahmanya Aiyar, D T S Office S I Ry		do		
„	N Ramaswamy Aiyar, B A, B L, High Court Vakil		do	Rs	10 0 0
„	K Ramaswami Aiyar,	do do	do	„	7 0 0
„	A Rengasami Iyer,	do do	do		
„	K Rama Iyengar,	do do	do	Rs.	7 0 0
„	V Appaswami Aiyar,	do do	do		
„	K V Srinivasa sastri,	do do	do	Rs	7 0 0
„	V Ramaswami Iyer,	do do	do		
„	V Ramachandra Iyer,	do do	do		
„	V Krishnaswami Iyer,	do Pleader	do	Rs.	3 0 0

Mr T N Sundararaja Iyengar, A B, B L, High Court Vakil,	Madura	Rs. 5 0 0
,, K P Velayudha Menon, do do	do	
,, V S Ramasami sastri, do do	do	Rs 5 0 0
,, A Vedarama Iyer, do do	do	
,, R Krishnamachari, do do	do	
,, V Sundaram Iyer, do do	do	Rs 7 0 0
,, V Visvanatha Iyer, do do	do	,, 4 0 0
,, T C Srinivasachari, B A, B L, Vakil and Secretary Tamil Sangam	do	
,, R Venkatachellam Aiyar, do Pleader	do	
,, P V Subbarama Iyer, B A 1st Grade do	do	
,, P N Naganatha Iyer, do do	do	Rs 2 0 0
,, D K Anantapadmanabha Iyer, do	do	
,, S A Rangaswami Iyer, do	do	Rs 2 0 0
,, P Narayana Iyer, B A, B L, Retired High Court Vakil	do	
The President Theosophical Society	do	
The Secretary Dharmasastra sabha	do	
The Principal Madura College	do (2)	
Mr A Rajaram Iyer, B A, Principal do	do	Re 1 8 0
,, M Venkatrama, sastri Assist do	do	
,, P Srinivasa Iyer, B A, L T 1st Assistant Setupati High School	do	Rs 3 0 0
,, Sundara sastri Asst Pandit do	do	
,, T R Krishnamachari B A, L T, Head master Sourashtra High School	do	
The Head Master do	do	
Mr P K Swaminatha Iyer, Teacher do	do	
,, V G Somasundaram Iyer West Avanimoola Street	do	Rs 2 0 0
,, M N Subrahmanya Sastri, West Chitra street	do (2)	,, 3 0 0
,, K Venkoba Rao, Tanappa Mudali street	do	,, 7 0 0
,, P K Ranganatha Iyer, Dt Registrar's Office	do	Rs 2 0 0
,, N Srinivasachari, Clerk Dt Court	do	
,, J S Venkatarama Iyer, Head Master Sourashtra Girls' school	do (2)	
,, K Raghunatha Rao, Gopalakothan street	do	Re 1 8 0
,, Subbaraya Sastri, Amman sannadhi street	do	
,, Krishna Sastri, Perumal Teppakulam street	do	
,, M S Ramaswamy Iyer, B A B L, L T, 1st grade Pleader	do	
,, P S Venkasamy Iyer, c/o Mr P Sami Iyer Tahsildar	do	
,, T V Raghupati Rao, North Avani street	do	Re 1 8 0
,, G A Narayansami Iyer, B A B L, Vakil New Street	do	
,, N Raja Iyer, B A, B L, Vakil	do	Re 1 0 0
,, P V Rama Rao, Clerk Collector's Office	do	
,, T N Raghavashastri,—Son of Nilakanthasastry New St	do	Rs 15 0 0
,, V Gangadhara Iyer, 1st Asst Sourashtra High School	do	
,, T S Venkateswara Iyer, Kakatope St	do	
,, S Sanjivi Rao, Head Clerk P W D	do	
,, Krishnaswami Ghanapatigal,—Perumalkoil Teppakulam St	do	Rs 2 0 0
,, R Rangasami Iyer, 1st grade Pleader	do	,, 3 0 0
,, R S Narayansamy Iyer, B A, B L, Vakil	do	,, 2 0 0
,, K Panchananda Iyer, Supervisor P W D	do	
,, S D Krishna Iyengar, B A, B L, Vakil New street	do	
,, R A. Krishnaswami Iyer B A, B L, District Munsif	Dindigal	

Name		Place		Amount
Mr K Ramaswami Iyer,	Pleader	Dindigal	Rs	2 8 0
„ P V Bhima rao, B A	do	do	„	7 0 0
„ L A Venguswami Iyer,	do	do	„	5 0 0
„ V Duraiswami Iyer B A	do	do	„	2 0 0
„ S Subrahmanya Iyer,	do	do	„	10 0 0
„ K S Balakrishna Iyer, B A	do	do	„	2 0 0
„ N Ramachandracharya, Sanskrit Pandit M H school		do		
„ T Rajagopala Iyengar, agent Best & co		do		
„ P S Venkataramaiyer, Head Acct Taluk Office		do		
„ D V Krishna Iyer, B A, Pleader		do		
„ T K Srinivasachary, Inspector of Police		do	Rs	7 0 0
„ K Kuppusami Iyer, B A, B L, High Court Vakil		do	„	10 0 0
„ P K Ramaswami Iyer, B A, B L, do		do	„	3 0 0
„ R Vasudeva Rao, Land Record Inspector		do	„	2 0 0
„ M Muthukrishna Iyer, B A, B L, Pleader		Periyakulam	„	2 0 0
„ V Vengusami Iyer,	Pleader	do	Re	1 0 0
„ P S Subbarama Iyer, B A, B L, Pleader		do	Rs	2 0 0
„ A R Rajagopala, Chettiar B A Sty Sub Magistrate		do	„	14 0 0
„ A R Sitaram Iyer, Pleader		do		
„ G Gurumurti Iyer, Pleader		do	Re	1 0 0
„ Madhvarayacharya, North street		do		
„ P R Ramakrishna Sastry, Perumal Koil St		do	Re	1 0 0
„ R Sundara Raja Iyer, Secretary Theosophical Society		do		
„ C Visvanatha Sarma,—Melmangalam via		Periyakulam		
„ T K Subba Iyer, B A, B L, Dt Munsiff		Melur		
„ M R Venkatarama Sastry, Sub magistrate		do	Re	0 12 0
„ S Vaidyanatha Iyer, Dy Tahsildar		Tirupatur	Rs	10 0 0
„ A Anantacharya Sub Registrar		Sholavandan		
„ Madura V Renganathacharya		Orasur		
„ T P Krishnamachari,		Karaikudi		
„ Pundit Sri A K Swaminatha Sastri		do	Rs	2 0 0
„ D K Krishna Sastry, Head Clerk Taluq Office		Palni	„	2 0 0
„ R Vembu Sastry, Stamp Vendor		Betlagundu	Re	1 0 0
„ Krishna sastry		Chinnammanur	Rs	2 0 0
„ P S Ramaswamy Iyer, Pensioner Palangathan		Pasumalai	Re	1 0 0
„ T R Aravamuda Iyengar, B A Sub Registrar		Kadayam		

MALABAR DISTRICT

Name	Place		Amount
Revd Charles Renz Ph D Basel Missionary	Calicut	Rs	3 0 0
Mr P S Ramaswami Iyer Sheristadar Dist Court (Rtd)	do	„	7 0 0
„ V Rama Iyer, B A Revenue Inspector	do		
„ K Kunjunni Menon, Retd Magistrate	Malappuram	„	2 0 0
„ V Sivaram Panikar, B A, 1st grade pleader	Ponnani		
„ K Vasudevan Moosad, Native Physician	Cootipuram		
„ R V Subrahmanya Iyer, Sub Registratar	do		
„ A V Venkatarama Iyer, Clerk T K Office	Manantoddy	Re	1 0 0
„ N Kunhiram, Pattiyar Clerk Wynad Taluk office	do		
„ P Narayana Sarma,	Perumudiyur		
Rev J Meyer, Ph D, B G M	Nettur (2)	Rs	10 0 0

Mr T Nilakantan Moosad,	Tirupirangod	Re	0 8 0
,, Aiyankulath Parameswaran moosad,	do		
,, Patinjattakath Sankara Sarma,	Tirukandiyur		
,, K Sridhara Sarma,	do		
,, Sankara Josier,	Vilayanur		
,, S Raghunathaiya B A, Sub Judge	Palghat		
,, K Vasudevan Moosad, Native Physician	Vandur		
The Hon'ble K C Manavedan Raja Retd Dt Judge	Malabar		
H H Vidvan Mana Vikrama, Etten Raja Raja of	Calicat		
Mr S Gopalkrishna Iyer, Clerk Wynnad Ty Office	Manantoddy	Re	1 0 0
,, P R Subharama Sastry, Bookseller	Chalapuram		
,, V Narayana Menon, Editor K K Press	Mangalam	Rs	5 0 0
,, S Dorasamy Iyengar, Assistant Raja's High School	Kollengode		
,, P Gopalan Nayar, Malayalam Munshee do	do		
,, Vaikam S Sivasubramania Iyer,	Koodalur Pallasena		
,, Subramaniaghanapaty, Kilakanchery Village	Vadakkanchery Post	Re	0 4 0
,, C V Krishna Iyer, Manager Veda sastra Patasala Chittur	Palghat	Rs	5 0 0
,, A Ramkrishna Iyer, Secretary Sans College	do		
,, C S Anantasubramania Iyer, Thekki Village	do		
,, Varahur Shamu, Menon Sessions Court Vakil	do	Re	1 0 0
,, C R Narasinga Rao, Durga Koshtam Village	do		
,, C S Swaminatha Pattar,—Kariakar—Kalpathy	do		
,, C G Ramakrishnasastry,—New Agraharam Puduchery	do		
,, A S Venkatakrishna Iyer, Thekkeejeevuly—Big Bazar	do		
,, N V Shankara Narayana Iyer,	do		
,, V A Krishna Iyer, & Sons Cloth Merchant	do	Rs	2 0 0
,, S K Ramaswamy Iyer, 1st grade Pleader	do		
,, Mana Vikrama Raja Raja of	Nilambur (2)		
,, P Sekhara Menon, Sub Asst Surgeon	Beltangady		
,, K V Kannan Nair,—Salt Asst Inspector	Tollichery	Re	1 0 0
,, Krishna Iyer, Dt Registrar	do	Rs	7 0 0
,, C Ramunni Menon, do on leave	do	,,	8 0 0

RAMNAD Dt

Mr Ramaswami Sastri, Sans Pundit Jaipal L S School	Ramnad	Re	1 0 0
,, N S Raghunathachari, salt sub Inspector	do		
,, N Ramachandra Sastri, Nilakanti street	do		
,, K Mulla, Bhattar Raja Rajeswara Temple	do	Re	1 0 0
,, D K Govinda Rao, Lessee's sheristadar	do		
,, S P Nagaswami Iyer, Pleader	do	Rs	5 0 0
,, Seshadri Iyengar, Sanskrit Pandit High School	do	Re	1 0 0
,, K Seshadri Iyer, Western Bank	do		
,, R Gopal Rao, M A, B L, Sub judge Sivaganga	Ramnad		
,, T K Sreenivasachari Police Inspector	Paramakudi		
,, N Seshagiri rao, Head Clerk Dist Munsif Court	do		
,, K Rajagopala Rao, Clerk do	do		
,, A S Krishnaswami, sastri B A Pleader	do		
,, K Gopalaiyengar, do	do		
,, S Narayanaswami Iyer, do	do		

	Name		Place		
Mr	S Vedantam Iyengar,	do	Paramakudi		
„	T V Kodandaramaiyengar,	do	do		
„	M S Varadaiyengar,	do	do	Rs	3 0 0
„	P R Sreenivasa Rao,	do	do		
„	C Rajagopala Rao,	Commissioner	do		
„	V Veeraraghavaiyengar	Vakils' Clerk	do		
„	R V Srinivasa Rao, Pleader		do		
„	A Sreenivasaraghavaiyengar, Vakil		Manamadura	Rs	3 0 0
„	K Subbaiyar, Pleader		do	Re	1 0 0
„	Dharmaraja vadyar, Sarasvati vilas		do		
„	M S Srinivasa Iyengar Manager H L S School		do	Rs	3 0 0
„	Haridas Seshasayi Acharya		do		
„	T N Narasimhacharya,		do		
„	P S Subbiayar, Taluk clerk		Satur		
„	Vengu Iyer, Pleader		do		
„	M V Bhagavant Rao,	do	do		
„	K Swaminadha Iyer, Head clerk Taluk Board office		do		
„	T Sundaraja Rao Manager, Zamin Panali		do		
„	R Srinivasa Iyengar, Spl Dy Collector		do		
„	P R Subramania Iyer, Sub Magistrate		do		
„	S Soumia Narayana Iyer, of Villoor Sivancoil Fast St		Devakota		
„	Subramania, Iyer Devasthanam Superintendent		Kaliarkoil		
„	Ramaswamy sastry, Theosophical Society		Sivaganga		
„	M S Krishnaswami Iyer, Overseer		do		
„	S Duraiswami Iyengar, Assistant Rajah's High school		do		
„	Desikachari Sanskrit Pundit,	do	do		
„	L Seshadri Iyengar, Pleader	do	do		
„	U G Shankarnarayana Iyer	do	do		
„	G Sundarasrinivasa Iyengar, B A 1st grade Pleader		do	Rs	3 0 0
„	L Sundram Iyer, c/o Mr Ramadurai Iyer, Native Dr		do	„	2 0 0
„	V R Kuppuswami Iyer, B A., B L, District Munsiff		Srivilliputhur		
„	G Narayana Rao, Head clerk	do	do	Re	1 0 0
„	S Raghava Iyengar,	do	do		
„	V Vedantachari,	do	do		
„	Appan Tatachari, Sans Pundit H H school		do		
„	R Appu Iyengar, Head Tamil Pundit	do	do	Rs	3 0 0
„	Chakravarti Iyengar, North Mada street		do		
„	Gopalswami Tatachari,	do	do		
„	Vedapiran Bhattar Krishna Iyengar,	do	do	Re	1 0 0
„	N Srinivasa Iyer, Tahsildar		do	„	1 0 0
„	K Swaminathan, Dy Surveyor		do	Rs	2 8 0

SALEM DISTRICT

	Name	Place		
Mr	Vaniyambadi Seshacharya,	Salem		
„	B S Narayana Rau, B A, Inspector Post Offices	do	Rs	3 0 0
„	C S Desikachari, Hd clerk Dist Court	do	„	3 0 0
„	K V Kuppuswami, Iyengar Clerk Collr's Office	do		
„	A Seshacharya, The Aramanai	do	Rs	2 0 0
„	Palani Subraya Iyer, Pleader 2nd Agrahar	do		

	Name	Place		Amount
Mr	C Sundara Iyer, Translator sessions Court	Salem	Rs	3 0 0
„	C Raghunatha Rao, Manager Municipal Office	do	Re	1 0 0
„	Muthiar Krishnacharya Rangarao Choultry,	do		
„	E Venkataramana Iyer, B A, B L, Public Prosecutor	do		
„	S Ponnusamy Iyengar, Dt Police Office	do		
„	S Ranga Rao, Karnam Ayodhyapatnam	do	Re	1 0 0
„	R G Raghavachary, Virana Agraharam	do	Rs	2 0 0
„	P Subbarayan Zamindar,	do	„	10 0 0
„	K Venkata Rao, C/o Raghavendra Rao, Asst Surgeon	do	„	1 0 0
„	P Desikachari, Eng Hd Acctt Collector's Office	do		
„	Navaladi Ramiah, B A, B L, 1st grade Pleader	do		
„	K Vittal Rau, Hd clerk Tq Office	Tirupatur		
„	K Hanumanta Rau, Taluka Sheristadar	Uttankarai		
„	S Ramaswami Achariar,	Anichampalayam		
„	V Appannachar Peyyeri, Village Munsiff	do		
„	K Narasinga Rau, Zamindar	Kambainallur	Rs	10 0 0
„	K Seshagiri Rau, do	do	„	5 0 0
„	P Subba Rau, Mitta Gumasta	do		
„	C R Venkoba Rau, Sub Registrar	Hosur		
„	S V Rangacharya, clerk Dt Suptd Office	Jalarpet		
„	Belgaum Ramachandra Rao, Ramanaikpet	do	Rs	5 0 0
„	K Setu Rau, Pensioned Police Inspector	do		
„	V Lakshminarayanacharya,	Vengarai		
„	C Venkata Rao, Headmaster L M School	Atur		
„	K T Parthasarathi Iyengar,	Velur	Re	1 0 0
„	Gopinathaiyanavaru, Pensioned Sub Magistrate	do		
„	Ugracharya,	Paupairapatty		
„	Venkataramana Aiyah, District Board Member	Jammanhalli		
„	C N Lakshmana Rau, Pensioned Forest Officer	Harur	Rs	5 0 0
„	Yanga Narayana Dikshitar, Headmaster Girls' School	do	Re	1 0 0
„	K Ranga Ramanujachakravarti,	Kootandikuppan		
„	S Rama Rao, Landlord Arasampatti	Barur		
„	S Sivaramakrishna Dikshadar, Supervisor P W D	Atur	Rs	5 0 0

TANJORE DISTRICT

	Name	Place		Amount
Mr	Brahma Sri M Lakshmana Sastri, Sans Pandit	Tanjore		
„	T Rajam Iyengar 1st Asst K H School	do	Re	1 0 0
„	T R Sreenivasa Iyengar, Asst do	do	„	1 0 0
„	S Subramanya Sastri, Sans Pundit do	do	„	1 0 0
„	S Ramaswami Iyer, Huzur Treasurer	do	Rs	2 0 0
„	A Shadagopachari, Acct Tanjore Collectorate	do		
„	G Narayana Rao, do Try Dy Collr's Office	do (2)		
„	S Sitarama Iyer, do do	do	Rs	2 4 0
„	T B Ramachendra Rao, Clerk do	do	„	2 0 0
„	G V Lakshmana Sastri, Manojappa Street	do		
„	C Gopala Rao, B A, B L, High Court Vakil	do	Rs	20 0 0
„	P R Natesa Iyer, B A, B L, High Court Vakil	do		
„	K Anantarama Iyer, M A, B L, do	do	Rs	7 0 0
„	T. Kodandarama Iyengar, B A, M L, do	do	„	7 0 0
„	G Narasimha Chari, B A, B L, do	do	„	7 0 0

Mı	K Subbuswamy Rao, Pleader	Tanjore		
„	R Subbarayar, do Karuthattangudı	do	Re	1 0 0
„	Manoba Sahıb, East Maın Street	do		
„	V Kuppuswamı Raju, North Maın Street	do	Rs	7 0 0
„	R Sankararao, Pensd Acct T D C,	do		
„	Naıayan Ramachender, Clerk Asst Inspector of Schools	do		
„	V Rajagopala, Iyer Hd Clerk, Dy Collectors Office	do		
„	T N Sundaram Iyer Clerk, do	do		
„	A Rangasamı, Iyengar Head Master S P G Secondary School	do		
„	R Raghunatha Rao, Salt Sub Inspector	do	Rs	2 0 0
„	N Krıshnamurtı Rao, Hd clerk Office of the Asst Inspector of Schools	do	„	2 0 0
„	M Narayansamı Iyer Vakıl	do		
„	T Sambamurtı Rao, B A B L, Hıgh court Vakıl	do		
„	P V Kııshnasamy Naık Sakhanaık st	do		
„	T S Somanatha Sastry, West maın st	do		
„	V R Rajagopalachary Pleader	do		
„	T V Govında Josıer, Noıth Street,	Tıruvadı	Re	1 0 0
„	Narayan Jayavant Goswamı,	do	Rs	7 0 0
„	Srınıvasa Rau, Mırasdar	do	„	7 0 0
„	R Narayanswamy Rau, Clerk Mf Court	do	Re	1 0 0
„	P N Sıtarama Iyer, Pleader do	do		
„	T S G Bhatt Goswamı Govınd mandır	do	Rs	5 0 0
„	S M S Varkhedı Ranganathacharya Sans College	do		
„	Unnatha Purısa Sastry, Boardıng Superıntendent do	do		
„	S Kuppusamy Sastry, M A, L T, Prıncıpal do	do	Rs	8 0 0
„	N S Ramaswamy Iyaı, B A, Dy Tahsıldar	do		
„	K L Ramıah Sastry, North Madavala Street	do	Re	1 0 0
„	Josıem Sesha Iyengar,	Thıllasthanam		
„	B Guruswamy Sastry, B A, L T, Hıgh School	Tırucattupalle	Rs	3 0 0
„	A Krıshnaswamıer Agent	Ukkadaı		
„	V Sambasıvan	Poovattagudı Arantangı Post		
„	Venkataıama Sastrı	Dıkshasamudram		
„	A Bhasya Ramanuja	Lower Anıcut	Rs	5 0 0
„	Lokanatha Sastrı	Tyagasamudram		
„	S Appaswamı Iyer Mırasdar	Alavandıpuram	Rs	25 0 0
„	V K Subrahmanya Iyer, Sanskrıt Pundıt	Tıpparajpuıam	Re	0 8 0
„	N Rengaswamı Iyengar,	do	„	0 4 0
„	M S Sreenıvasa Iyer,	do	„	0 8 0
„	K Chıdambara Iyer,	Kadıramangalam		
„	Gopala Iyer	Melapalayur		
„	Sundaram Iyengar	Codavasal		
„	P R Shankara Iyer,	Agara Ogaı do		
„	Raja Sastrı,	do do		
„	Seshadrı Iyengar, velukkudı	Koradacherı	Rs.	2 0 0
„	S N Tıruvengadacharı,	Thırukkannapuıam		
„	S S Rama Iyer,	Sammangudı (2)		
„	Tambu Ramaswamı Iyengar,	Kottayur		
„	Vaıdyanathaswamı Iyer,	Kondasamudram		
„	Ramachendra Iyer,	Manjakudı		

Mr	T R Bhaskar sastri	Tiruvalangadu		
,,	T S Natesa Sastri	do	Re	1 0 0
,,	M Kalyanam Iyer, Karnam	do		
,,	V Raghavendra Rao clerk Sub Registrar Office	Peralam		
,,	S N Subramania Iyer	Tiruvalangadu		
,,	Doraswami Iyer, Karnam	Kilavidayal		
,,	M R Srinivasaiyar B A, B L, Vakil	Mannargudi	Rs	7 0 0
,,	K Krishnaswami Iyer, do	do	,,	7 0 0
,,	G Seshadri sastri Asit Findaly Colledge	do	Re	1 0 0
,,	S Ramadurai Iyer secretary N H school	do	Rs	10 0 0
,,	M S Rajagopaliyengar Sans Pundit do	do		
,,	T S Vaman Rao, B A, Tahsildar	do	Rs	5 0 0
,,	Dasaratha Kuppuswami Iyer, Mirasdar	do		
,,	M R Krishnaswami Iyengar, Tirumanjana St	do	Re	1 0 0
,,	Desi Varadachariar Vidvan Serangulam,	do		
,,	R M Krishna Iyer, Agent to Mr Kunniyur Sambasiva Iyer, Adichhapuram	do		
,,	S Srinivasa Vedantachari,	Kovalavalli	Re	1 0 0
,,	S Parthasarathi Iyengar	Srirameliknudi (2)		
,,	Pandit Samam Rajagopalacharya	Tembarai		
,,	V Krishna Rao, Clerk Taluka office	Pattukota		
,,	C Madhavrao, do do	do		
,,	T S Shadagopachari 1 Asst Board Middle School	do		
,,	Sriman T Anandalvarswami	Peravurni	Re	1 0 0
,,	V S Krishnamacharya station master S I Ry at Vilakudy	do	,,	1 0 0
,,	T Krishnaiyengar Post Master	do	,,	1 0 0
,,	V S Gopalachari do	Siruvaviduli		
,,	Ranganathacharya	Vattangadu		
,,	V Desikachari South Street	Peruvalndan	Re.	1 0 0
,,	Ramaswamy Iyengar Village Munsiff	Neduntheru		
,,	N Veeraraghavacharya B A, Tahsildar	Papanasam		
,,	A R Subramanya Pant Clerk S R O	Tiruturaipundi	Re.	1 0 0
,,	V Srinivasraghavachari, Dist Munsif Court	do		
,,	Soundararajaiyengar,	Kottaham village		
,,	Ariyalur Desikachariar,	Udyamartandpuram		
,,	K V Subramania Iyer,	Pullamangalam		
,,	K Rajagopal Iyengar, Hindu High School	Shiyali		
,,	T V Venkatrama Iyer, B A, B L, 1st grade pleader	do	Rs	2 0 0
,,	K Muthuswami Iyer, Salt Sub Inspector on leave	do		
,,	Kuppuswamier Pleader	do		
,,	Revd M Wannske Lutheren Mission	do		
,,	Kunnam S. Subramaniyar, Tadalankoil	do		
,,	Gopalakrishnacharya Karnam do	do		
The Hon	K Chidambaranatha Mudaliar Mirasdar	do		
Mr	N Vasudevaiyar Teacher Mudaliars High school	do		
,,	Vedavyasachariyar do do	do (2)		
,,	V Ramaswamy Iyer, Clerk District Munsif Court	do		
,,	R S Sundaram Iyer, Clerk do	do		
,,	Sundarachari, do	do	Rs	2 0 0
,,	T R. Sreenivasachari, B A do	do		

Name	Place	Amount
Mr Visvanathaiyar, do	Shiyali	
„ Kodandaramaiyar, Achalpuram	do	Rs 3 0 0
„ S Veythinatha Iyer, Nalla Vinaykapuram	do	„ 3 0 0
„ N Swaminath Iyer, Mirasdar	Nelpathur	
„ P Lakshmanarao, Pensioner	Kumbakonam	
„ Dewan Bahadur R Ragunatha Rao, C S I	do (2)	Rs 7 0 0
Maha Mahopadhyaya P Rangacharyar, retired sans Professor Govt College	do	
Mr K Ranganatharao, B A Mirasdar	do	Rs 5 0 0
„ T Madhavaswamirao,	do	
„ A Srinivasaiyer, Native Doctor	do	
„ Urgudi Vijayaragavacharya, do	do (2)	
„ Raghavacharya, Patrachar street	do	
„ Agnihotram Chakrapani Patrachariya, do	do	
„ T Ramaswami Iyenger, do	do	
„ Tiruvengadathaiyengar, do	do	
„ R Chakrapany Iyengar,	do	
„ R Narayanacharya, do	do	
„ K Sundararama Iyer M A Lecturer Govt College Retd	do	Rs 5 0 0
„ T V Sivakumara Sastri, B A, L T, do	do	
„ K Sreenivasa Patrachari, M A, L T, do	do	
„ T E Sreenivasachariar, Sans Pundit do	do	
„ Veeraraghavachariar varaha, Tank Street	do	
„ K S Venkatacharya, do	do	
„ Setlur Sundararajachari, do	do	
„ K R Krishnamachari, do	do	
„ Ghanapati Ramaswami Iyengar, of Peruvalndan	do	
„ Kanchinatha Iyer, Big street	do	
„ A Vasudevarao, East Iyen street	do	
„ Khapey Venkatesachariya, do	do	
„ R Ramachendrarao, west Iyen street	do	
„ S Hari Rao, Sub Registrar	do	
„ G K Ramachendrarao, Rev Inspector	do	
„ Srinivasa Dikshitar, Iron shop	do	
„ Tyagaraja Sastri, Karnam Valayapettai	do	
„ K Annasami Iyengar, Clerk sub Court	do	
„ P Panchapagesha Iyer, Rangarayar Agraharam	do	
„ S Gopalaswamy Iyengar, Vyasarao's street	do	
„ S M S Bhagavat Shamacharya Pundit, do	do	
„ T D Natasa Sastri, East Dabir street	do	
„ C S Krishnaswami Iyer, B A, B L, Vakil	do	
„ R Narasingarao, B A, B L, High Court Vakil	do	
„ T Ramaswami Sastri, Pleader	do	
„ V Ramachendrarao, B A, B L, High Court Vakil	do	
Hon'ble Rao Bahadur N Krishnaswamy Iyengar, B A, B L, High Court Vakil	do	
Mr M K Sankara Iyer, Clerk Sub Court	do	
„ Subrahmanya Ganapati Solayappa, Mudali Street	do	
„ C S Rajagopala Iyer, do	do	
„ Veeraswami Sastri, do	do	

Name	Place		Amount
Rao Bahadur, S Appu Sastri B A Manager and Headmaster Native High School	Kumbakonam		
Mr, S K Narayanaswami Iyer, B A L T, Asst do	do		
,, S Rajarama Iyer, Secretary, Municipality	do		
,, S M S Khapey Ramachendracharya, Venkatarao's st	do		
,, Sreenivasatatacharya, do	do		
,, Gopaladesika Chari, do	do		
,, S Rangachari, do	do		
,, R Krishnaswamy Sastri, Reddirao's Tank square	do		
,, C V Rajagopalachary, Big Street	do		
,, S Natesa Dikshatar, Try Hd Acct, on leave	do		
,, Devalai Seshachar,	do		
,, Chakrawarty Iyengar, Retd Edt Officer	do	Rs	3 8 0
,, Venkata Rao, Retired Post Master	do		
,, C M Subramania, Iyer Clerk Tg Office	do		
,, S Srinivasa Iyengar, B A, B L, Head clerk Collectors Office	do		
,, V Rajagopala Iyer, do	do	Re	1 0 0
,, Eachambady Rangachariar,	do		
Rev Math Ellwin Luthern Mission,	do	Rs	10 0 0
Mr M V Ramanujachariar, Tamil Pundit Govt College	do		
His Holiness Sri Kanchi Kamakotipitadhipathi, Jagadguru Sri Shankaracharya,	do	Rs	25 0 0
Mr Ramanuja Iyengar, Clerk Sub magistrate Office	do		
,, Rangaswamy Tathachar, Sans Pandit	do		
,, K R Doraswami Iyer, Govt College Lecturer	do		
,, A S Balasubramania Iyer, B A, B L, Sub Judge	do	Rs	10 0 0
,, K Rama Iyer, Meliyur	Tiruvadamaiudur	,,	3 0 0
,, V Ramaswamy Iyer, do	do		
,, Ramaswamy Sastry,	do		
,, B S Natraja Sastri, B A, B L, High Court Vakil	Negapatam	Rs	2 0 0
,, K Narayanswami Iyer, B A, B L, Pleader	do	,,	2 0 0
,, V Appaswamy Iyengar, B A, B L, do	do		
,, M S Sreenivasa Iyengar, do do	do	Re	1 0 0
,, N P Shrenivasa Iyer, do	do		
,, K N Venkatrama Iyer, RM AR, AR RM,	do	Rs	2 0 0
,, N Ramchendra Iyer, Clerk Sub Collector's Office	do	,,	2 0 0
,, C R Kunchitapadam Iyer, B A, B L, High Court Vakil	do		
,, S A Balakrishna Iyer, Vakil,	do	Rs	5 0 0
,, N Visvanath Sastri, do	do	,,	2 0 0
,, S Renganadha sastry, Clerk Sub Court	do		
,, K T Srinivasacharya, Sans Pandit N H School	do		
,, S Venkata Rao, Dy Tahsildar	Tiruvalur	Rs	2 0 0
,, Venkatarama Iyer, Manager Radamangalam School	Tevur		
,, K Rajachar, Assistant, Board High School	Tiruvalur		
,, P A Tiruvengadathaiyengar, do do	do	Re	1 0 0
,, Sreenivasa sastri, Western Bank	do	,,	1 0 0
,, C S Subbarrama Iyer, Copyist Taluk Office	Nannilam		
,, V S Ramachendra sastri,	Vishnupuram		

	Name	Place		
Mr	P Krishnaswamy Aiyah, pleader	Mayavaram		
„	Raghavendracharya vichitra Rayar, Agrahai	do		
„	Ranganatharao, B A, Sub Registrar	do		
„	M Mahalinga sastri, Teacher Municipal High School	do		
„	P Subrahmanyaiyar, do	do	Re	1 0 0
„	P Balasubramania Iyer, B A B L, High Court Vakil	do		
„	T S Renganathaiyengar, Clerk Taluk Office	Nannilam	Re	1 0 0
„	S Ramaswami Iyer,	Asikadu	Re	1 0 0
„	V Kuppuswami sastri,	Madhimangalam		
„	Subramaniya sastri,	Sivaiamapuram		
„	Krishnamurti Iyer,	do		
„	Vedasubrahmanya sastri,	Terizhandur	Re	1 0 0
„	R Kuppusami Iyengar,	Tirumananjeri		
„	S Ramanatha Iyer, in the house of Natesa Iver,	Mudikondan	Rs	2 0 0

TINNEVELLY DISTRICT.

	Name	Place		
Mr	N Ramarao Zamindai,	Tinnevelly Bridge	Rs	15 0 0
„	T V Krishnaswami Iyer, B A, B L, Pleader	do	„	7 0 0
„	A Ganapati Sastri, do do	do	„	7 0 0
„	G Putarjuna Dikshitar do do	do	„	3 0 0
„	M Rajagopalaiyar, do do	do	„	7 0 0
„	R Sreenivasiyar, do do	do	„	2 0 0
„	B K Rama Iyer, do High Court Vakil	do	„	7 0 0
„	P S Subrahmanyaiyar,	Tinnevelly Bridge		
„	M Subrahmanyaiyar, Clerk Dt Court	do		
„	T K Raghavendiacharya, Asst Sans Pandit Hindu College	do	Rs	2 0 0
„	T S Sreenivasa Rao, Pudur House N 7 Perumacoil St	do	„	5 0 0
„	Gopalaswamy Iyengar, Deputy Collector	do	„	7 0 0
„	M S Sundaramaiyer, L F Hd Accountant	do	Re	1 0 0
„	G P Seetaramaiyer, Clerk Dt Registrar Office	do		
„	P Ramachandraiyar, Land Records Tahsildar	do		
„	V S Annasamy Iyengar, B A, Inspector of Salt and Abkari	do		
„	P Ganesa Iyer, Pleader	do	Rs	7 0 0
„	Rev H Schaffter, M A., Principal C M College	do		
„	T R Krishna Rao, Rev Settlement Office	do		
„	V Ramaswamy Iyengar, 3rd Clerk Dt Registrar Office	do		
„	K Seshaiyengar, B A, B L, 1st grade Pleader, Vannarpet	do		
„	T K Venkatachari, Pleader do	do		
„	Kongo R Koneri Rao, Perumalkoil South Car Street	do	Rs	3 0 0
„	S R Venkata Rao, Inamdar	Velumgulam	„	10 0 0
„	T Krishnaswamy Iyer, District Registrar	Tinnevelly	„	7 0 0
„	T S Bhujangadas Rayar, Perumal Koil Mada St	do	„	10 0 0
„	M A Krishna Rao, Sheristadar Dt Court	do	„	3 0 0
„	K N Shankara Iyer, 1st Grade Pleader	do	Re	1 0 0
„	S K Ramaswamy Iyer, B A, B L, Vakil	do	Rs	2 0 0
„	K G Krishnaswami Iyer, B A, 1st Grade Pleader	do		
„	G Ramachandra Iyer, B A, B L, Vakil	do		
„	T S Venkateswara Iyer, F T S Retired Engineer	do		
„	A Ramakrishna Sastry,	do		

Mr Mahalinga Iyer, B A, Teacher Hindu College	Tinnevelly	Rs	7 0 0
" T S Seshaiyar, 2nd grade Pleader	Ambasamudram		
" N Seshagiri Rao, Pudugramam Street	do		
" A Srinivasa Iyengar, Pattadar do	do		
" K R Krishna Aiyar, School master	Kallidaikurichi		
" R Kalyanasundram Iyer, Landlord	do		
" K P Ramasamy Aiyar, Hd Master H L S School	do		
" S Sitaram Iyer,	do		
The Head Pandit Local Fund Sanskrit School	do		
Mr P R Raghavendra Rao, Foreign Sorter Office Hd Clerk	Tuticorin	Rs	4 0 0
" S Narasinga Rao, Post Master	do		
" S Vaidyanathaiyar, Pleader	do	Rs	2 0 0
" M J Ramaswami Iyer, B A Pleader	do		
" K R Venkataramaiyar, B A, B L, do	do		
" T S Narayanaswamy Sastry, B A, Ist grade Pleader	do	Rs	3 0 0
" K V Subrahmanya Sastry, Hd Clerk Sub Court	do	Re	1 0 0
" P S Sundaram Iyer, Agent Best & Co	do	Rs	4 0 0
" S R Rama Iyengar, Sans Pandit St Fancis Xavier's High School	do		
The Head master do	do		
Mr T R Samu Iyer, Head Clerk Salt Inspr Office	do		
" P S Ramasesha Iyer, Manager High School	Pattamadai		
" R Srinivasa Iyer,	Ravanasamudram		
Sri Sri Ramanujaswami Sannidanam Vanamamalai Mutt,	Nanguneri (2)	Rs	50 0 0
Mr R Muthuswami Sastry,	Kalakadu		
" N S Shatagopa Iyengar, Secretary Saraswati Sala	Nanguneri		
" P S Subramanian,	Pattamadai(3)	Rs	2 0 0
" Gopalkrishna Iyer, Head Master High School	Gopalsamudram		
" Swaminatha Iyer, Sub Assistant Inspecter of Schools	Srivaikuntam		
" R Sesha Iyengar, Ag Sub Registrar	do		
" T R Harisankaraiyar, Headmaster School	Taruvai		
" Lakshminarayana Sastry,	do		
" V S Venkatarama sastry, Sanskrit Teacher H L S School	do		
" K Rangachari, B A, B L, Vakil	Palamkotta		
" A Ramakrishnaiyer, do do	do	Rs	7 0 0
" K T Sundararaja Iyengar, do do	do	"	5 0 0
" S Ramakrishna Iyengar, B A, B L, High Court Vakil	do	Rs	3 0 0
" Sri Rama Desikachariar,	Tirukoshtiyur	"	2 0 0
" M R Rajagopala Iyengar, Tempry Supervisor Rev Settlt	Tirukraugudy	Re	1 0 0
" Garudappa Alwar Iyengar, Sannidhi St	Alvartirunagari		
" T Govindam Iyengar, Udayavar Sannidhi St	do		
" Tirupati Venkata Desikam Iyengar,	do		
" K, Sitaram Iyer, Timber Merchant	Tenkasi		

TRICHINOPOLY DISTRICT

Mr K G Ramachandra Rau, Clerk Asst Inspector of Schools	Trichinopoly(2)	Re	1 0 0
" S Venkataram Aiyer, Head Master Aryan Lower secondary School	do (6)	Rs	5 0 0
" T K Visvanatha Aiyar, Copyist Examiner	do		
" O R Visvanatha Iyer, B A, Teacher St Joseph's College	do		
" V B Venkataramana sastri, Tamil Pandit st Joseph's High School	do		

	Name	Place		Amount
Mr	Kallacharya Krishnaswami, Store Killedar Street	Trichinopoly		
,,	Gopalakrishna Sastri, Pundit Melachintamani	do		
,,	K Vaidyanatha Sastri, Book seller	do (2)		
,,	T C Kuppusami Sastri, Overseer P W D	do		
,,	K L Ramiah Sastri, Andar Street	do		
,,	Aravamudachari, L F Supervisor	do		
,,	Rangachari, Head Clerk District and Sessions Court	do		
,,	S Gundopant Rao, Shroff Audit Office S I Ry	do	Rs	4 0 0
,,	Krishnasami Iyengar, Dy Examiner's Office	do	,,	2 0 0
,,	K Madhavachari, Chief Audit Office do	do		
,,	V Rangachari, Clerk Statistical Branch do	do		
,,	R Sanjiva Rao, Shroff cash Office do	do	Re	1 0 0
,,	T S Vyasa Rao, Clerk Dt Engineers Office do	do	,,	1 0 0
,,	T Ramachandra Aiyar, Pleader	do		
,,	S V Krishnaswami Aiyar, Instructor Government Telegraph	do		
,,	M Swaminatha Aiyar, Vakils' Clerk	do		
,,	N Balasubramania Sarma,	do	Rs	2 0 0
,,	R Dorasami Iyer, C/o C Ramier, Eng, Hd Clerk Collectors Office	do	,,	2 0 0
,,	Mahadeva Sastry, Bhagavat Puranik Andar St	do		
,,	S Subramania Sastry, Ac clerk Dy Chief Engr Office S I Ry	do		
,,	S Mahadev Sastry, B A, B L, Sub Judge	do		
,,	K Ramasami Iyengar, Ware house Officer	do	Re	1 0 0
,,	S Rajagopalachari, P W D Superintending Engineers Office	do		
,,	A Ramaswamy, Sastry B A, B L, Subjudge	do	Rs	5 0 0
,,	Shankarasadasiva Iyer, Hd clerk Postal Superintendent Office	do		
,,	T Kondal Naidu, Retd Asst Rev Board	do	Re	1 0 0
,,	V Vijendra Rao, Land Record Tahsildar	do	,,	1 8 0
,,	R Krishnaswamiar, High Court Vakil	do		
,,	V Rama Iyer, B A, B L, Vakil	do		
,,	S Rama Rao, Translator Dt Court	do		
Dewan Bahadur,	T Desikacharya B A, B L, H C Vakil	do	Rs	10 0 0
Mr	C P Swaminathan, Merchant Andar St	do		
,,	G Govinda Rao, clerk Traffic Manager Office	do		
,,	C R Srinivasa Iyengar, B A, Prof S P G College	do		
,,	N Thiagaraja Iyer, Head clerk S I Ry	do		
,,	Tiruvengadachariar Tennur Agraharam,	do		
,,	R Chakrapani Rao, B A, Dt Registrar	do	Rs	3 0 0
,,	S Rangachar,	Srirangum	,,	3 0 0
,,	A V Gopalachari, M A, B L, Vakil	do	,,	7 0 0
,,	S Vijayaraghavachari,	do		
,,	K V P Rangachari, Trustee Pagoda	do	Rs	7 0 0
,,	M Gopala Bhagavatar, Sans Pundit High school	do		
,,	V T Raghunatha Chari,	do		
,,	M Parthasarathy Iyengar, Sub Assistant Inspector of Schools	do		
,,	R Krishna Iyengar, B A, B L, Pleader	do		
,,	S Kuppusamy Iyengar, Ry Accountant	do		
,,	Kodiyalam, V Rangasami Iyengar, Mirasdar	do	Rs	20 0 0
,,	P Hari Rao, Pleader	do		
,,	Ayodhya Ramanuja Das, Srirangrajajeer Mutt	do		

Mr S Rangacharya, Sathavadhani West Chitrai St	Srirangum	Re	1 0 0
Rai Bahadur Arcot Srinivasacharlu,	do	Rs	7 0 0
Mr Venkatagiri Acharya, Omayapuram	Musiri		
„ R V Srinivasa Rao,	do	Rs	2 0 0
„ Srinivasa Iyengar,	Pandamangalam		
„ Venkatarayacharya,	Musiri		
„ V Subramanya Aiyar, Karnam	Murungakalatur	Re	1 0 0
„ T R Lakshmana Rao,	Pudukota		
„ T S Venkoba Rao, Asst Accountant P W D	do		
„ S Govinda Rau, Clerk Dewan Peishkar Office	do		
„ S Ratnaswami Aiyar, B A, Asst Superintendent Rev Survey	do		
„ Puranik Krishnacharya, do	do		
„ P S Venkataraman, Small Cause Clerk	Arimalam		
„ Subrahmanya Sastri,	Natchandupatti	Re	0 8 0
„ A S Panchapagesa Sastry, Teacher School	Perungalur	„	0 8 0
„ M S Krishnaswami Iyer, Supervisor	Keeranur		
„ Pandurangi Vedavyasacharya,	Pudukota		
„ C V V Dikshita, Registrar Chief Court	do		
His Highness The Maharaja of Pudukota	do	Rs	100 0 0
Mr Jayanarasaiyer,	Kondayampet		
„ D S Appaji Rao, Retd Post Master	do	Rs	2 0 0
„ V Krishnacharya, do	do		
„ V Vaidyanatha Aiyar, Head Master Sessional School	Kulitalai		
Rao Bahadur Gopalkrishna Iyer, B A, B C E, Retired Ex Engineer	Lalgudy	Rs	12 0 0
Mr A Annaswami Iyer, B A, B L, Retd Dt Munsif and Honry Dy Collector	Mutharasanallur	Rs	10 0 0
„ C Rajagopala Rao, Sub Registrar	Manaparai	„	2 0 0
„ A Rangasami Aiyar, Clerk District Munsif Court	Kulitalai	Re	1 0 0
„ S Narayana Rao, Pleader	do(2)	Rs	25 0 0
„ T Chandrasekara Rao, do	do	„	10 0 0
„ N Venktarama Aiyar, do	do	„	15 0 0
„ V L Sundaram Aiyar, do	do	„	5 0 0
„ B S Ramaswami Aiyar, do	do	„	2 0 0
„ A K Shrinivasa Aiyar, Land Records' Inspector	do		
„ Natesa Iyer, Dy Nazir Munsiff court	do	Re	1 0 0
„ R T Varada Iyengar, B A, B L, Pleader	do		
„ K Laxminarayanacharya, Clerk Additional Munsiff court	Ariyalur	Re	1 0 0
„ C S Mahadeva Iyer, B A, B L, Dt Munsiff	do		
„ N S Ramaswamy Iyer, Clerk Dt Munsiff Court	do		
„ N Sesha Iyengar, Clerk do	do		
„ P S Subramaniya Iyer, SubRegistrar	do		
„ V Aravamudachary, Local Fund Overseer	Jayan Kondasolapuram	Rs	3 0 0
„ K S Venkataraman Sastry, Asst Master M H School	Karur	„	2 4 0
„ Ranga Rayaru, South St.	do		
„ R A Krishnasami Iyer, B A, B L, Dt Munsiff	do	Rs	7 0 0
„ T Gopalachary, P W Sub Inspector S I Ry	do		
„ T M Vankataraghavachary, B A, B L, Dt Munsiff	do	Rs	5 0 0
„ C M Ranga Rao, B A, Pleader	Namakal	„	5 0 0
„ Dharmapuri A Ramaswami Ayanavaru	do	Re	1 0 0

Mr S Ponnusami Iyengar, Sub Post Master	Karambakudy		
„ M S Narayansami Iyer, Overseer	Perambalur		
„ T S Sivasubramannia Sarma, Clerk Tq Office	do	Re	1 0 0

VIZAGAPATAM DISTRICT

„ D V Jagannatha Rao Govt, Telegraph	Vizagapatam		
„ Chaintamani Bhotla Venkatareddy Pantlugaru, Clerk Collector's Office	do		
„ V Durgaprasad Rao, B A, B L,	do		
„ G Ramadas, Mis A V N, College	do		
„ N S Somasundara Sastry, Dy Collector	do	Rs	5 0 0
„ A Goutami Rao, Sanitary Inspector	Anakapalle		
His Highness The Maharaja of Jeypore,	Jeypore		
Mr Adi Appadu Pantlugaru, Dewan of Kurupam	Kurupam		
„ V Sundram Iyer, Supervisor P W D	Viraghattam		
„ Vedurmadi Rama Rao, Pantlugaru Pleader	Vizianagram		
Dewan Bahadur Narayanamurti, Pantlugaru Dewan	do		
Mr N Venkatarama Iyer, Lecturer Maharaja's College	do	Rs	5 8 0
„ G V Apparao Pantlugaru, B A, Fort	do		
Rao Bahadur K Ramanujachari M A, Principal Maharaja's College	do		
The Principal do	do		

BANGALORE.

Dewan Bahadur P N Krishnamurti, Esq, B L, C I E, Retired Dewan of Mysore Jagirdar of Yelandur	Bangalore		
Mr V Subrahmanya Sastri, B A, Suptd General and Rev Secretarial	do	Rs	5 0 0
„ G Venkata Rao Clerk Dewan's Office	do	„	2 0 0
„ K Rama Rao, Manager Archæological survey	do		
„ Chincholi Venkannacharya Pundit do	do		
„ R A Narasimhachari M A, Asst to the Director of Archæological researches	do	Rs	2 0 0
„ R Gundacharya, Clerk Govt Stationery Depot	do	„	3 0 0
„ M Shama Rao, M A, Inspector General of Education	do	„	20 0 0
„ T S Ramachandra Rao, Clerk Military Asst Office	do	„	2 0 0
„ T Narasimhachar, Balepetta	do		
„ S Krishnaswami Iyengar, M A, M R A S, F R H S, Mysore Educational service	do (3)	Rs	7 0 0
„ G V Krishnacharya, Pundit Central College	do		
„ B Venkatesacharya, M A, Prof Science do	do	Rs	7 0 0
„ D Srinivasacharya, M A, Prof • do	do (3)		
„ B Ramacharya, 48 Hospital Road	do (7)		
„ D Venkataramanacharya, Head Acct	do	Rs	7 0 0
„ A Nanjundiah, Cloth merchant	do	„	10 0 0
„ Kalyani Srinivasacharya Siddicutta	do		
„ N S Setlur do	do	Rs	10 0 0
„ B D Raghavendra Rao, Asst Surgeon Chamrajpet	do	„	15 0 0
„ Kaiwar Venkata Rao, do	do		
„ Narasappa, do	do		

	Name	Locality	Place		Amount
Mr	Dasarathi,	Chamarajpet	Bangalore		
„	T K Rama Rao, Munsiff	do	do	Rs	5 0 0
„	N Raghunatha Rao, Pensioned Overseer	do	do		
„	Rangaswami Dikshitar,		do	Rs	7 0 0
„	Baily Venkata Rao,	Chamarajendrapet	do	Rs	5 0 0
„	A Vasudeva Rao,	do	do		
„	C Chokkanna Arlepet,		do (2)	Re	1 0 0
„	K Nanjunda Sastri, Sans Student		do		
„	M Narasinga Rao, Basvangudy		do		
„	K S Visvanatha Iyer, Seshadripuram		do		
„	Brahma Sri K Venkatachela Avadani Pt		do		
„	Subba Rao Basavapura		do	Rs	5 0 0
„	M R Gundu Rau Executive Engineer's Office		do		
„	T K Arunachalaiyar Electrical Engineer		do	Rs	10 0 0
„	Nijakal Venkata Rao, Asst Engineer		do		
„	Singaracharaya, Balepet		do		
„	S Samacharya, B A, LL B, Advocate		do		
„	Visvanatha Sastri Ulsurpet		do		
„	A Ananthachar, alias Anandalwar Pt Archeological Dept		do		
„	Karpur Srinivasa Rao, chief Engineer		do (2)	Rs	5 0 0
„	T Ramaseshasastry, Assistant Accountant Eng Office		do	Rs	2 0 0
„	Maddur Raghavendracharya, Head Clerk Excise Commissioner Office		do		
„	T S Bhimasena Rao, Clerk Genl and Rev Secretariat		Bangalore		
„	M A Srinivasachar, Retd Asst Comptroller Malleswaram		do		
„	M T Narasimha Iyengar, B A Asst Central college		do		
„	C V Vasudeva Rao Asst to the Inspector General of Edn		do		
„	Ponui Venkatrama Sastry, Sans Pandit Hindu A V School		do		
„	S Varadaraja Iyengar, B A, Retd Sub Judge		do	Rs	5 0 0
„	R Krishnacharya B A, Clerk Rev Secretariat		do		
„	V Rama Rao Nazir, Addl Dt Munsiff Court		do		
„	A Singarachary, c/o Ahobalacharya, Acctt Office		do	Rs	3 0 0
„	S Shamanna, B A, L L B, Advocate	Sultanpet	do	„	15 0 0
„	N U Narasing Rao, Muzarai Secretariat		do	Re	1 0 0
„	I Sundara Sastry, Uperhalli		do		
„	M Vasudeva Rao Retd Asst Commissioner	Ulsurpet	do		
„	G Madhva guru Rao,	Chamarajapet	do		
„	Rao Bahadur, D Shama Rao Mysore Rev Survey	do	do		
„	N Murti Rao, Suptd General and Rev Secretariat	do	do		
„	B V Laxmana Rao, Suptd Dewan's Office	do	do		
„	A Seshagiri Rao, Dasamati Vilas		do		
„	N Srinivasa Rao, Chid Vilas Basvangudy		do	Rs	5 0 0
„	A Raja Rao,		do		
„	V H Kharve, Retd Ex Engineer		do		
„	H V Nanjundiah M A, M L, Member of Council		do		
„	C Subba Rao, Asst Suptd General Rev Secretariat		do	Rs	5 0 0
„	T Ananda Rao, B A, C I E, Retired Dewan of Mysore		do		
„	V P Madhava Rao, B A, C I E,, do	do	do		
„	B S Venkatachariar, Retd Ex Engineer	do	do		
„	M Bhima Rao, Advocate Fort		do		

Name	Place		Amount
Mr E R Subbaraya Iyer, Retd Comtroller	Bangalore city	Rs	20 0 0
„ M S Narayan Rao, Retd Dy Commissioner	do	„	10 0 0
„ C S Balasundaram Iyer, Secretary to the Govt of Mysore	do		
„ D Laxminarayan Rao, Chamarajapet	do		
„ K T Chandrasekhar Iyer, B A, Chief Judge	do		
„ Suphala Srinivasacharya,	Chennapatna		
His Highness Shree Krishna Raja Wodiyar Bahadur, G C, S I, Maharaja of Mysore	Mysore	Rs	100 0 0

MYSORE PROVINCE

Name	Place		Amount
The Government of His Highness, The Maharaja of	Mysore (100)		
Mr Pandurangi Bhimasenacharya Rama Vilas Agrahar,	Mysore	Re	0 8 0
„ M B Ranga Rao, do	do(2)	Rs	2 0 0
„ V Narayana Rao, Sub Pleader do	do(2)	„	5 0 0
„ Udipi Govinda Rao, Advocate	do		
„ N K Sreenivasa Rao, Fort	do	Rs	5 0 0
„ M Padmanabha Rao, Hd Clerk Dy Comr	do	„	3 0 0
„ G Krishnamurti Rao, Kurahatti Street	do		
„ H Venkataramana Aiyah Book seller,	do(35)		
„ A Govindacharya Vedagriham,	do		
„ A Mahadeva Sastri, B A, Curator, Government Oriental Library	do	Rs	10 0 0
„ Magadi Ramachandracharya, Parakalamutt	do(23)		
„ B Desikachari, Retired Dy Inspr of Schools	do	Rs	5 0 0
„ S Sreenivasa Iyer, Sub Asst Engineer	do	„	10 0 0
„ Challakere Narsimha, Sastri Maharajah's Sans College	do		
„ Masti Ramanuja Iyengar, do	do	Re	0 8 0
„ S Bhima Rao, Librarian Maharajah's College	do	Rs	2 11 0
„ H V Venkatesa Iyer,	do	„	3 0 0
„ B Ramakrishna Rao, Officer in charge of Palace Establishment	do		
„ K Narasimha Sastri Old Agrahar	do		
„ Karur R P Seshachar Jyotisha Vidvan	do	Re	1 0 0
„ N Shamanna Copyist,	do		
„ L Saminatha Iyer, Asst Engineer	do	Rs	5 0 0
„ Lakshminarasimha Iyengar, B A, B L Sheristadar Sub Judge's Court	Mysore		
„ Prapagoram Krishnamachari, Chamarajpet	do		
„ K C Rajagopalachari, Sahitya Vidvan	do		
„ T R Srinivasamurti, Taluk Nagadi Gumasta	do	Rs	2 8 0
„ M Gundappa P W D Contractor	do		
„ Sthanikam Yoga Narasimhachar,	do		
„ B C Varadachar, Standard Life Insurance Co,	do	Re	1 8 0
„ G Subbuswami Iyer, B A, L T, Superintendent Government Industrial School	do	Rs.	3 0 0
„ Ramagiri K Shamacharya, Katwadipura Agrahar	do		
„ Tiru Tiru Rangaswami Iyengar, Tirumakudlu	do		
„ Tirupati Krishnamurti Acharya, Bommanahalli Inamadar	do	Rs.	2 0 0
„ Tirumalachari, Assistant Master A V School	Nagamangala		
„ H Tirumalachar Parupattegar,	do	„	3 0 0
„ Hedatale S Srinivasa Desikachari,	Nanjangud		
„ Tarkavidvan Hariharapuram Srirangachar,	Sosale	Re	1 0 0

	Name	Place		Amount
Mr	Vajapeyam Srinivasa Desikachar,	Sosale	„	1 0 0
„	D R Subba Rau, Shekdar	Begurhubli	Rs	1 8 0
„	Kotikanyadanam T Venkatanarasimhachari,	Megadahalli		
„	S Venkatakrishnamachariar, Pandit	Kudair village		
„	S Venkatasubba Josier, Assistant Master	Talkod		
„	G Shama Rau, Taluk Gumasta	Yedatore		
„	C B Gundappa Mica Mines,	French Rocks	Rs	2 0 0
„	Subbarama Iyer, Taluk Maistry	do		
„	B Krishna Rau, C/o G Devaji Rao, Pleader	Seringapatam	Rs	7 0 0
„	G G Narasimhachary, Rev Head Accountant	Mysore		
„	A Krishna Rao, Inspector of Vaccination	do		
„	T S Raghavachary, Asst Engineer	do	Rs	20 0 0
„	S Krishnamurti Rao, Accountant P W D Cavery Reservoir	do (2)		
„	Y Srinivas Rao, Retd Dy Chief Engineer	do	Rs	50 0 0
„	M Shama Rao, Sub Overseer Dewan s Road	do		
„	Udipi Govinda Rao, Advocate	do	Rs	7 0 0
„	M K A Srinivasa Iyengar, Retd Suptd General and Rev Secret	do		
„	Nallavaripalle Rangacharlu Parakala Mutt,	do		
„	C R Narasimha Sastry, Katvadipara Agrahar	do		
„	T Venkata Krishna, Chamarajpur	do		
„	Hosadurga Shrinivasa Raghavachar, do	do		
„	A Thondoni Rao, Sub Assistant Engineer	do	Rs	3 0 0
„	M Kantha Raja, Urs B A, Member of Council	do	Rs	100 0 0
„	A Kuppu Rao, Cashier City Improvement Board	do		
„	H Narasinga Rao, Advocate	do		
„	V N Narasimha Iyengar, Anandasram	do	Rs	30 0 0
„	P Raghavendra Rao, B A, B L Private Secretary to H Highness the Maharaja	do		
„	Ramanuja Iyengar, Retd Dy Commissioner	do		
„	B Gopalkrishnayya, Clerk Dt Judge's Court	do	Rc	1 0 0
„	M H Ranga Iyengar, Treasurer Palace Treasury	do		
„	P Shrinivasa Rao, City Magistrate	do		
„	Raghavalu Naidu, Executive Engineer	do	Rs	10 0 0
The	Rana Saheb, of Vana	Mysore		
Mr	C Ramanuja Iyengar, B A, Asst Master Maharaja's College	do		
„	Bidaram Krishnappanavam, Sangita Vidvan	do		
„	M Srinivasa Rao, Inspector of Schools	do	Rs	7 0 0
„	Yagneswara Sarma, Somayajulu, Weavers lines	do		
„	M Ranga Rao, B A, Asst Commissioner the Palace	do		
„	Raghavendracharya Chittaldrug, Old Agrahar	do		
„	A Sundararajachar Krishnamurtipuram,	do	Rs	5 0 0
„	J Krishnamurti Rao, Narayan Rao, Agrahar,	Nanjangud	„	2 0 0
His	Holiness Sri Sir Raghavendraswami Mutt,	do		
Mr	Dwaipaynachar, B A, Sub Registrar	do		
„	B Srinivasa Iyengar, Hd Gumasta	do	Rs	3 0 0
„	T. Srinivasa Rangachar	Srirangarajapuram		
„	P Srinivasa Raghavachar,	do		
„	A Seshagiri Rao, Sub Asst Surgeon	Sivasamudram		
„	Venkatanarasa Iyer, Taluq Head Munshi	Yelandur		

Mr M Venkatasubba Rao, Head Master	Yedatore		
„ Y Subramania, Rice Mill	do		
„ P Sundara Rao, Sub Post Master	Gundlupet		
„ H Krishna Rao, Shekdar	Mandya		
„ M Krishnamurti Rao, Attender S R O,	do		
„ A Krishna Urs Amildar,	do		
„ K Venkatachar, Sub Registrar	do		
„ M Narayan Rao, Tank Inspector	do	Re	1 0 0
„ M V Subramania Iyer, Channel Sub Overseer	Hunsur	„	1 0 0
„ Krishna Rao, Sub Overseer P W D	do		
„ A Puttanna,	Mamballi	Re	1 0 0

KOLAR DISTRICT

Mr H Bhima Rao, Deputy Gumasta Deputy Inspector of Schools	Chikballapur	Re	1 0 0
„ H Sripati Rao, Retired Overseer P W D	do	Rs	3 0 0
„ T Rajagopalacharyar, School master	Hebbari	Re	1 0 0
„ M S Krishna Rao, Pleader	Goribidnur		
„ Kallakurichi Timmannacharya,	Hebbani		
H H Sri Sri Medhanidhi Sri Padangalu Sri Padarayaru Mutt,	Mulbagal		
Mr G Vedavyasacharya, Hd Master A V School	Goribidnur		
„ D Srinivasayya, Sheristadar	Bowringpet		
„ T Narasimhachar,	Gudibanda	Re	1 8 0
Mr Y S Ramakrishna Rao, Dt Normal School	Kolar		
„ M K Venkatachariar, Tank Inspector	Malur	Re	1 0 0

KADUR DISTRICT

Mr N Sesha Sastri, B A, B L, Advocate	Yedahalli		
„ A Seshachallaya, Pleader	Chikmagalur		
„ Amble Subrahmania Iyer, B A, Dy Commissioner	Kadur	Rs	25 0 0
„ S Subba Rao, Sub Overseer	Balehonnur		
„ B Venkoba Rao, Sub Dy Officer	Chikmagalur		
„ T Narsinga Rao, Dt Treasurer	do		
„ C Srinivasa Rao, Land Holder and Coffee Planter	do		
„ Jeevuly Ganesa Rao, do	do		
„ Suryanarayana Sastry, Sahitya Vidvan	Patnageri Kadur Post		
„ H Ranganadhacharya, School master A V School	Tarikee		
„ M Venkatacharya, Tank Inspector	Nelamangala		
„ Subbaraya Bhatt, Land holder	Sakrepatna		
His Holiness Sri Sri Jagadguru Sri Shankarachdrya,	Sringeri	Rs	500 0 0

TUMKUR DISTRICT

Mr A Arunachelam, District Treasurer	Tumkur	Rs	5 0 0
„ K Venkatavaradachar, Sanskrit Pandit	Amurtur	Re	1 0 0
„ A Ramaswami Iyengar,	do		
„ G B Seshacharya,	Holavanahalli		
„ Hoskote Sridhara Rao, Jodidar	Atchamanahalli		
„ K Lakshmipati Rao, Acctt Commissioner Office	Maddagiri		
„ Srinivasa Rao, Land holder	Chiknaikenhalli		
„ G S Satyaji Rao, B A B L, Munsiff	Tumkur		

CHITTALDROOG DISTRICT

Name	Place		
Mr K V Koneri Rao, Shekdar	Harihar		
„ Ganti Alasingachar, Kanada Pandit	Davanagere	Re	1 0 0
„ R Ragoonatha Rao, B A, Head Master High School	Chittaldroog		
„ R S Navaratna, Ex Engineer	do		
„ T Narasimha Iyengar, Sub Dn Office	Challakere	Re	1 0 0
„ D Venkoba Rao, C/o D V Rama Rao, Tank Inspector	Arsikere	Rs	3 0 0

SHIMOGA DISTRICT

Name	Place		
Mr Tirumalai Chakravarti,	Malur		
„ S R Balakrishna Rao, B A B L, Advocate	Shimoga		
„ Harihar Krishna Rao, Retd Sub Overseer	do		
„ V Kadacharya, Asst Master A V School	Tirthahalli		
„ B K Anantarama Iyengar, Excise Asst Inspector	Chennagiri	Rs	4 0 0
„ Swami Rao, Pensioned Sheristadar	Sorab		
„ Ananta Rao,	do		
„ Hanumant Rao, Shroff	Harnahalli	Re	1 0 0
„ Dasarathi, Excise Inspr	Tirthahalli	Rs	2 0 0
„ S Rajagopalachari School Master	Mulbagalu		
„ A Narasimhachar,	Shikarpur		
„ H S Nanjundiah,	Harohalli		
„ Raghavendra Balkrishna Satwik, Pensioner D P W	Kudli		
„ D M Ramachandra Rao, B A, B L, Vakil	Shimoga		
„ B S Krishnaswami Iyengar, B A, B L, Ag Dt and Sessions Judge	do		
„ Subba Rao, V Bapat B A, Sub Registrar	do	Rs	3 0 0
„ N Seshasastry, B A B L, Advocate	do	„	3 0 0
„ N T Gopala Iyengar, B A B L, Ag Sub Judge	do	„	2 0 0
„ K Subramania Sastry, Asst Master,	Tirthahalli		

HASSAN DISTRICT

Name	Place
Mr V Subbannacharya	Belur
„ Malalahalli Narayanabhatt	Ponnathapura
„ Subbanna *alias* Putta Samacharya	Hole Narsipur
„ Srinivasachari Vidvan	Grama
„ Jodimedanur Narayana Iyengar,	do
„ Somajiyandan Janardana Iyengar,	do
„ Alasingacharyar,	do
„ M A J Tirumalai Iyengar, Hd Govt English School	Chennarayapatna
„ K Venkatachar, Sub Registrar	Arkalgud
„ Venkanna Rao, Landholder	Hole Narsipur
„ Kumbakonam, Raghavendrachar Sahukar	do
„ R K Shamiah, C/o Krishnappa Hd Master Govt School	Ramnathapura

COORG DISTRICT

Name	Place		
Mr M V Krishna Rao, Advocate	Mercara	Rs	20 0 0
„ M Eswara Iyer, Cloth Merchant Post Master	Bahgamundla		
„ Subbanna Vaidya	do		
„ T Krishnacharya,	do		
„ S Nanjundiah,	do		
„ Sridharan, School Master	Talekaveri		

COCHIN STATE

Name	Place		Amount
Mr N Nılakantan Pattar,	Ernakulam		
„ K Kunhunnı Nayar, High Court Vakıl	Tıichur	Rs	3 0 0
„ Parvathınatha Sastrı,	do		
„ V Narayana Menon, Manager K K Press	do		
„ V Shrınıvasa Bhatt, Archak Tııumalaı Devaswam	Ernakulam		
„ P Gopala Menon, B A, Chief Couıt Vakıl	do	Rs	10 0 0
„ K Narayana Pısherodı, B A, B L, High Court Vakıl	do		
„ K Raja Ram Rao, Pleader	do	Rs	7 0 0
„ V T Krıshnamacharı, Dewan Peıshkar	do		
„ Narasımha Paı, Adhıkarı Tırumalaı Devaswam	Cochın		
„ K S Narayan Sastry, Sans Pt T D High School	do		
„ Raghavaparambıl Ramar Tıruvappad,	Trıppunıttura		
„ Kanchımadam Mukund Sastry,	do		
His Highness Kerala Varma, B A, 9th Pıınce of Cochın		Rs	30 0 0
His Highness Ravıvarma, 6th Prınce of Cochın			
His Highness the Rama Varma, 11th Pıınce of Cochın	do	Rs	5 0 0
The Head master, C M S High School	Trıchur	„	2 0 0
Mr P S Chandıasekhara Iyer, Dt Court Vakıl	do		
„ P K Chandrasekhara Namburı, Thekkılmadam	do		
„ Kuıoor Manakal Damodara Nambudrı Pad Adat-Vıllage	do		

TRAVANCORE STATE

Name	Place		Amount
His Highness Kerala Varma, C S I, M R A S, F R H S, Valıya Koıl Tampuran	Trıvandrum(2)	Rs	20 0 0
Mr A R Raja Raja Varma, M A, Prof of Sans Maharaja's College	do	„	10 0 0
„ V Nagam Iyer, F R H S Senıor Dewan Peıshkar	do		
„ K Venkata Rau, Asst Secretary to Govt	do		
„ K V Rangaswamı Iyengar, M A, Prof History	do		
„ S Rama Rau, Hanumad Vılas	do	Rs	12 8 0
„ M R Krıshna Rau, Retd Dırector of Regıstratıon	do		
„ H Venkateswara Iyer, B A, Tutor to His Highness The Ranees of Travancore	do		
„ Rangacharya Sastrı, Japa Dakshınadhıkarı	do	Rs	5 0 0
„ P Krıshna Iyer, Late Dewans house Karamanaı	do		
„ R Anantaswamı Iyer, do	do		
„ M. K Ramachendra Rao, Judge High Court	do	Rs	10 0 0
„ V Ramakrıshna Sastrı, Copyıng Cleık do	do	Re	1 0 0
„ V S Subramanya Iyer, B A, B L, High Court Vakıl	do		
„ R Sundara Rao, Vakıl, Munsıf Court	do		
„ R Ramalınga Iyer, B A, Genl and Rev Secretarıat	do		
„ L Sakharama Rao, Public Office Road	do	Rs	7 8 0
„ V Sıtaram Iyeı, Dewan's Office	do	Rs	5 0 0
„ T A. R Dabır do	do	Rs.	5 0 0
„ R Venkataıama Dıkshıtar, Asst Supdt Survey Office	do	Rs	10 0 0
„ B S Narayanaswamı Iyer, B A Supdt Agrıcultural Farm	do	„	5 0 0
„ V Krıshna Iyer, Pensıoned Supervısor do	do		

Name	Place		Amount
Mr T R Ratnam Iyer, B A, Asst Officer in charge of Central Accounts Tycaud	Trivandrum		
„ S Venkatarama Iyer, Examiner Central Accounts and Audit Office	do	Rs	2 0 0
„ K Padmanabha Pillai, Accountant do	do		
„ A V Narasimha Iyer, do do	do	Rs	5 0 0
„ V Vaidyanatha Iyer, Headmaster Fort High School	do	„	2 0 0
„ K Venkatarama Iyer, Vice Principal Training College	do	„	7 0 0
„ K Narayana Iyer, Supt School of Arts	do	„	7 0 0
„ Anantasubramania Sastri, Sans Pandit Karamanai	do	„	3 0 0
„ L Venkata Rao, Public Office Road	do	Rs	15 0 0
„ P K Narayana Pillai, Assistant Maharajah's College	do		
„ S Padmanabha Iyer, Mathematical Teacher do	do		
„ K Raghunatha Iyer, B A, Headmaster High School	do	Rs	5 0 0
„ T Subba Rao, Secretary T P Fund	do		
„ S Venkata Rao, New Street Chalai Bazzar	do		
„ S K Ramaswami Iyer, B A	do		
„ Krishnaji Haripant Sone, Phavadai Alandi	do		
„ S R Ramakrishna Sastri Store Keeper, Vallakadavu	do	Rs	1 0 0
„ S Vaidyanatha Sastri, Karamanai	do	„	7 0 0
„ O R Visvanath Iyer, Teacher St Joseph High School Dharmalayam	do		
„ M P Kukilayya, Clerk Board of Revenue	do	Re	1 0 0
„ Parvatinatha Sastry Upadhyaya Sans Pt Training College	do	„	1 0 0
„ C S Krishnaswami Iyer, Ag Suptd Central Account Office	do	Rs	5 0 0
„ V Muthusami Iyer, Suptd Stationery Records	do		
„ M Raja Raja Varma M A, B L, Educational Secretary	do	Rs	10 0 0
„ R Rajaram Rao, Residency Road Tycaud	do		
„ P Krishna Iyer, Late Dewan's house Shankara Vilas	do	Rs	15 0 0
„ K G Shankara Iyer, B A, C/o Mr K G Sesha Iyer, B A, B L Vakil High Court	do		
Mr C S Swaminatha Sastri, Govt Pleader	Quilon		
„ K Raju Vadyar, South Tirumalai	do		
„ K Sankara Sastri, Sans Pandit St Aloysious High School	do		
„ S Sundaranatha Iyer, Asst Master do	do		
„ R V Ramakrishna Sastri,	do		
„ V Rama Iyer, B A Sub Magistrate and Tahsildar Tangaseri	do	Rs	3 0 0
„ D Venkateswara Bhatt, near Tirumalai Pagoda	do	Re	1 0 0
„ N Ramachandra Iyer, B A, B L, Judge	do	Rs.	7 0 0
„ V S Subramania Iyer, B A, B L, High Court Vakil	Trivendrum	„	2 0 0
„ T R Narayan Sastry, Hd Master H H Maharaja's Sanskrit Patasala	do	„	2 0 0
„ K N Ramasubba Iyer, Financial Depot	do		
„ C S Ramaswami Iyer, B A, B E, C E, Asst Engineer	do	Rs	5 0 0
„ Parameswaram Moothath, Palace Physician	do		
„ M Purushothama Padmanabha Periyanambi,	do		
His Highness Sri Padmanabha Dasa Vanji Sir Bala Rama Varma Kulasekhara Kiritapati Mani Sultan Maharaja Raja Rama Raja Bahadur Shamser Janj, G C S I, G, C I E, F M U, M R A S, F R G S Maharaja of Travancore	Trivendrum (20)		
Mr A Keshava Iyer, Hd Clerk, Munsif's Court Krishnapuram	do		

	Name	Place		
„	N Krishna Vadyar, Ammankoil	Kayankulam		
„	S Sivaramakrishna Iyer, S V High School	Haripad		
„	K Anantasubba sastri	do	Re,	0 8 0
„	Subramanya Iyer, B A, L T Teacher H S School	Mavellikere	Re	1 0 0
„	Shankaranarayan Pillai, Naley at mannar	Tiruvella		
„	Katakkot Parameswaran Mootath	Thottagam	Re	1 0 0
„	K Damodara Kamial	Vetchoor	Rs	2 0 0
„	K Narayana Kamial, Valliarampathu House	do	Rs	2 0 0
„	Rama Varrier Native Physician	do		
„	Damodara Panikar	do		
„	Mithram Mithram Rajah	Kodumeloor Mannanam		
„	A S Purushothama Panikar,	Tiruvella		
„	Narayansharma Kilakkanadai Embirammadam	Haripad		
„	S Padmanabha Iyer, B A Hd Master Govt High School	Kottar	Rs	3 0 0
„	Ananthanarayana Sastry, Vadiveswaram Gramam	do	„	3 0 0
„	S Srinivasa Iyer, B A Hd Master High School	do		
„	K V Natesa Iyer, B A, B E C E, Engineer	do		
„	K Srinivasa Rao, Sub Registrar	Neyyathankaai		
„	E Raja Raja Varma Raja of Ennakod, Coddarum Chengannore	Mavellikarai		
„	Veeramany Iyer, Tamarakulam	Mylady Post		
„	R Mahadeva Sarma puttan madam,	Ambalapuzha		
„	K Rajagopala Iyer, Overseer P W D	Nagercoil	Rs	7 0 0
„	R Sulapani Warrier Head Master Convent school Pulinkunnu	do		
„	S Venkateswar sastri, Malayalam Munshee E M school Eranial	Neyyur	Re	1 0 0
„	R Krishnaswami Rao, B A Tahsildai do	do	Rs	10 0 0
„	P Keralavarma Rajah Rohini Tirumal	Poonjar	Rs	2 0 0
„	Revd F N Askwith M A Principal, College	Kottayam		
„	M Raja Raja Varma M A B L, Inspector of schools	do		
„	R Mahadeva Sarma Hd Malayalam Pandit College	do		
„	Subramanian C/o Asst Superintendent of Police	Kottayam	Rs	5 0 0

FOREIGN PLACES.

Otto Harrassowitz Esquire Oriental Book seller and Agent to the Asiatic Society of Bengal, Leipzing — Germany (25)

Otto Strans Esquire, Ph D Reventlen Allee 12 Kiel — (Germany)

M Sylvain Levi Esqr Professor in College de France 9 ru Guy de Labrosse Paris

Professor Marcel Mauss Esquire 3 rue de cluny — do

Professor Finot Esquire 11 rue Poussin — do

Jules Block Esquire, Member French School of the Far Beast Hanoi Tonkin Indo Chinese Peninsula

F Lacote Esquire, Lyon 20 cours *Morand* — (France)

The Director Ecole Francoise D Extreme Orient- Hanoi- — (Tonkin)

David Will M Burn, Esquire, Gironde Elgiu Road Morington — (New Zealand)

F Washburn Hopkins Prof of Sanskrit Yale University Lawrence Street, New Haven Conn — U S America

The Librarian Yale University do do do

Dr Sten Konow, University of Christiania Norway (Formerly The Government Epigraphist India) Rs 10 0 0

J F Fleet, Esquire, 8 Leopold Road Ealing W — London
Professor James H Wood, Esqr, 2, Chestnut Street — Boston U S America
Messrs Luzac & Co, Publishers and Booksellers 46, great Russel Street, London (2)

NON-SUBSCRIBER DONORS

Mr	Sourirajah Naid, B A, B L	Negapatam	Rs	3 0 0
„	Venkatarama Iyer,	do	„	2 0 0
„	Pakiriswami Pillai,	do	„	2 0 0
„	G S Krishnamachari, B A, B L	Tanjore	„	2 0 0
„	T R Srinivasaraghavachary, P W D	Trichy	„	5 0 0
„	M K Ramaswami Iyer,	Kulitalai	„	1 0 0
„	C S Mahadev Iyer, B A, B L	do	„	3 0 0
„	V Rangaratnam Iyer,	Manathattai	„	10 0 0
„	Prasanna Venkatesa Rao,	Peramoor	„	15 0 0
„	Sitapati Aiyah,	Tirukambuliyar	„	2 0 0
„	Venkataramaniah,	do	„	2 0 0
„	D Appa Rao,	Bangalore	„	3 0 0
„	Jagannatha Chetty,	do	„	1 0 0
„	T V Krishnamurti,	Mysore	„	2 0 0
„	T V Narasimhamurti,	do	„	2 0 0
„	Nanjundaraj Urs,	do	„	5 0 0
„	T Venkatasubbachetty	Bangalore	„	1 0 0

In publishing this list of the names of the several Governments of the British Indian Empire, the Maharajas, Rajas, and Princes, the ornaments of the Aryan community, the noble and generous donors and subscribers, that have all by their help evinced their love of literature, I beg to state that I cannot sufficiently thank them and the only humble tribute I can pay is to perpetuate their names and the nature of the help rendered by them in this record along with my book—i e the INDEX which is the result of my own labours It is just possible that some names are still omitted, their titles and addresses are not correctly given, or the amounts of donation are not accurately noted

I request that the generous patrons may be so kind as to excuse me and to inform me of any such omission It is also possible for the munificent patrons of literature to compare the quantity of work turned out during the last five and twenty years, and its probable costs with the extent of encouragement I have been able to receive I hope to find further encouragement which may be adequate, on this evidence of actual work and the gratitude with which I remember their help

MADHVA VILAS BOOK DEPOT
KUMBAKONAM,
(South India)
2nd Febry 1914

T. R KRISHNACHARYA,
PROPRIETOR,
Camp Triplicane

A

DESCRIPTRIVE CONTENTS

OF

SRIMAN MAHABHARATAM.

विषयानुक्रमणी

दाक्षिणात्यकोशानुसारेण मुद्रापितस्य

श्रीमन्महाभारतस्य ।

इदं पुस्तकं

कुंभघोणस्थेन मध्वविलासपुस्तकालयाधिपतिना

टी. आर्. कृष्णाचार्येण

मुंबापुर्यां

तुकारामं जावजी इत्येतेषा निर्णयसागरमुद्रणयन्त्रे मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

शके १८३४ वत्सरे, सन १९१२
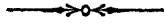
EDITED AND PUBLISHED BY

T. R. Krishnacharya,

Proprietor, Madhva Vilas Book Depot, Kumbakonam.

1912.

श्रीवेदव्यासाय नमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमण्या भूमिका ।

एकवारपठितमहाभारतानां जनानां एकदैव समग्रमहाभारतकथोपस्थित्यर्थमियं विषयानुक्रमणी मुद्राप्यते ।

अत्र तिस्रः सङ्ख्याः प्रदर्शिताः तासु प्रथमा सङ्ख्या अस्मन्मुद्रितपुस्तकानुसारेणाध्यायस्य । द्वितीया (झपाठानुसारेण) मुंबय्यां गणपतकृष्णाजीइत्येतैर्नीलकण्ठीयव्याख्यानेन सह मुद्रापितस्य पुस्तकस्यानुसारेणाध्यायसङ्ख्या । तृतीया अस्मत्पुस्तकानुसारेणाध्यायस्य श्लोकसङ्ख्या ।

झपाठस्थाने विद्यमानं + इदं चिह्नं एतत्पुस्तके विद्यमानः सोऽध्यायः कथा वा झपुस्तके नास्तीत्यस्य ज्ञापकं । इति ।

टी. आर्. कृष्णाचार्यः ।

श्रीवेदव्यासाय नमः ।

श्रीमन्महाभारतस्थपर्वावान्तरपर्वाध्यायश्लोकानां अनुक्रमणिका । (कोष्टकं)

		अवान्तर-पर्वाणि	अध्याया	श्लोका
१	आदिपर्व	१९	२६०	१०८८९
२	सभापर्व	८	१०३	४३६७
३	वनपर्व	२१	३१५	१२४७६
४	विराटपर्व	५	७८	३४९४
५	उद्योगपर्व	१०	१९६	६७'१३
६	भीष्मपर्व	४	१२२	५८०९
७	द्रोणपर्व	८	२०३	१००१२
८	कर्णपर्व	१	१०१	४९७५
९	शल्यपर्व	३	६६	३५९६
१०	सौप्तिकपर्व	२	१८	८१५
११	स्त्रीपर्व	३	२७	८०७
१२	शान्तिपर्व	३	३७५	१५१५१
१३	अनुशासनपर्व	२	२७२	११११४
१४	आश्वमेधिकपर्व	३	११८	४५५५
१५	आश्रमवासिकपर्व	३	४१	१०९८
१६	मौसलपर्व	१	९	३०१
१७	महाप्रस्थानिकपर्व	१	३	१११
१८	स्वर्गारोहणपर्व	१	५	२३२
१८		९८	२३१२	९६६४५

आदिपर्व ॥ १ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ १९ ॥ अध्यायाः ॥ २६० ॥ श्लोकाः ॥ १०८८९ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येतदन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका.
१	अनुक्रमणिकापर्व ।	१	१	३०१	११	चैत्ररथपर्व ।	१७९–१९९	२१	७२३
२	पर्वसग्रहपर्व ।	२	१	२९७	१२	स्वयंवरपर्व ।	२००–२०७	८	३०४
३	पौष्यपर्व ।	३	१	१८८	१३	वैवाहिकपर्व ।	२०८–२१६	९	२७७
४	पौलोमपर्व ।	४– १२	९	१८३	१४	विदुरागमनराज्यलभ-			
५	आस्तीकपर्व ।	१३– ५८	४६	१२२४		पर्व ।	२१७–२३२	१६	६४१
६	अशावतरणपर्व ।	५९– ६५	७	४६०	१५	अर्जुनवनवासपर्व ।	२३३–२३८	६	२०४
७	सभवपर्व ।	६६–१५३	८८	४१७४	१६	सुभद्राहरणपर्व ।	२३९–२४४	६	२९८
८	जतुगृहपर्व ।	१५४–१६३	१०	३७६	१७	हरणाहरणपर्व ।	२४५–२४७	३	१५४
९	हिडिंबवधपर्व ।	१६४–१७०	७	२८८	१८	खाण्डवदाहपर्व ।	२४८–२५३	६	२६३
१०	बकवधपर्व ।	१७१–१७८	८	३३९	१९	मयदर्शनपर्व ।	२५४–२६०	७	२०५
					१९			२६०	१०८८९.

सभापर्व ॥ २ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ८ ॥ अध्यायाः ॥ १०३ ॥ श्लोकाः ॥ ४३६७ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येतदन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	मन्त्रपर्व ।	१–१९	१९	८४८	५	अर्घाहरणपर्व ।	३९– ६२	२४	८५०
२	जरासन्धवधपर्व ।	२०–२५	६	३०९	६	शिशुपालवधपर्व ।	६३– ७२	१०	४०२
३	दिग्विजयपर्व ।	२६–३५	१०	४२४	७	द्यूतपर्व ।	७३– ९५	२३	९९२
४	राजसूयपर्व ।	३६–३८	३	१०५	८	अनुद्यूतपर्व ।	९६–१०३	८	४३७
					८			१०३	४३६७

वनपर्व ॥ ३ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ २१ ॥ अध्यायाः ॥ ३१५ ॥ श्लोकाः १२४७६ ॥

	अवा तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	किर्मीरवधपर्व ।	१– ११	११	४६६	१२	द्रौपदीसत्यभामा-सवादपर्व ।	२३४–२३६	३	९३
२	अर्जुनाभिगमनपर्व ।	१२– ३७	२६	१०९५					
३	कैरातपर्व ।	३८– ४१	४	१९८	१३	घोषयात्रापर्व ।	२३७–२५८	२२	६३९
४	इन्द्रलोकाभिगमनपर्व ।	४२– ४८	७	३०६	१४	मृगस्वप्नोद्भवपर्व ।	२५९	१	१७
५	नलोपाख्यानपर्व ।	४९– ७७	२९	११२१	१५	व्रीहिद्रौणिकपर्व ।	२६०–२६२	३	१२९
६	तीर्थयात्रापर्व ।	७८–१५७	८०	२९१२	१६	द्रौपदीहरणपर्व ।	२६३–२७२	१०	२९५
७	जटासुरवधपर्व ।	१५८	१	७२	१७	जयद्रथविमोक्षणपर्व ।	२७३	१	८३
८	यक्षयुद्धपर्व ।	१५९–१६५	७	३८७	१८	रामोपाख्यानपर्व ।	२७४–२९३	२०	७६९
९	निवातकवचयुद्धपर्व ।	१६६–१७७	१२	४१९	१९	पतिव्रतामाहात्म्यपर्व ।	२९४–३००	७	६०१
१०	आजगरपर्व ।	१७८–१८३	६	२२३	२०	कुण्डलाहरणपर्व ।	३०१–३११	११	३१०
११	मार्कण्डेयसमास्यापर्व ।	१८४–२३३	५०	२१०४	२१	आरणेयपर्व ।	३१२–३१५	४	२३७
					२१			३१५	१२४७६

विराटपर्व ॥ ४ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ५ ॥ अध्यायाः ७८ ॥ श्लोकाः ३४९४ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका.
१	पाण्डवप्रवेशपर्व ।	१–१४	१४	६१६	४	गोग्रहणपर्व ।	२९–७३	४५	१९१६
२	समयपालनपर्व ।	१५	१	६३	५	वैवाहिकपर्व ।	७४–७८	५	१७७
३	कीचकवधपर्व ।	१६–२८	१३	७२२					
								७८	३४९४

उद्योगपर्व ॥ ५ अवान्तरपर्वाणि ॥ १० ॥ अध्यायाः ॥ १९६ ॥ श्लोकाः ॥ ६७५३ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	सेनोद्योगपर्व ।	१–१९	१९	६०६	६	भगवद्यानपर्व ।	७१–१५०	८०	२५५२
२	सञ्जययानपर्व ।	२०–३२	१३	३८१	७	सैन्यनिर्याणपर्व ।	१५१–१५९	९	३०३
३	प्रजागरपर्व ।	३३–४०	८	६०९	८	उलूकदूतागमनपर्व ।	१६०–१६४	५	३००
४	सनत्सुजातपर्व ।	४१–४६	६	२०४	९	रथातिरथसख्यानपर्व ।	१६५–१७२	८	२२५
५	यानसन्धिपर्व ।	४७–७०	२४	७७०	१०	अम्बोपाख्यानपर्व ।	१७३–१९६	२४	८०३
					१०			१९६	६७५३

भीष्मपर्व ॥ ६ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ४ ॥ अध्यायाः ॥ १२२ ॥ श्लोकाः ॥ ५८०९ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	जम्बूखण्डनिर्माणपर्व ।	१–१०	१०	३९४	३	भगवद्गीतापर्व ।	१३– ४२	३०	१०२९
२	भूमिपर्व ।	११–१२	२	९२	४	भीष्मवधपर्व ।	४३–१२२	८०	४२९४
					४			१२२	५८०९

द्रोणपर्व ॥ ७ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ८ ॥ अध्यायाः ॥ २०३ ॥ श्लोकाः ॥ १००१२ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत दन्त	अध्याया	श्लोका.
१	द्रोणाभिषेकपर्व ।	१–१६	१६	७००	५	जयद्रथवधपर्व ।	८५–१५३	६९	३७८८
२	संशप्तकवधपर्व ।	१७–३२	१६	८२१	६	घटोत्कचवधपर्व ।	१५४–१८४	३१	१७६६
३	अभिमन्युवधपर्व ।	३३–७१	३९	१०७४	७	द्रोणवधपर्व ।	१८५–१९३	९	५२५
४	प्रतिज्ञापर्व ।	७२–८४	१३	५६४	८	नारायणास्त्रमोक्षपर्व ।	१९४–२०३	१०	७७४
					८			२०३	१००१२

कर्णपर्व ॥ ८ ॥ अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ १०१ ॥ श्लोकाः ॥ ४९७५ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	कर्णपर्व ।	१–१०१	१०१	४९७५				
			१०१	४९७५				

शल्यपर्व ॥ ९ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ६६ ॥ श्लोकाः ॥ ३५९४ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येतदन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	शल्यवधपर्व ।	१–२७	२७	१४८७	३	गदायुद्धपर्व ।	५६–६६	११	६१५
२	हृदप्रवेशपर्व ।	२८–५५	२८	१४९२					
					३			६६	३५९४

सौप्तिकपर्व ॥ १० ॥ अवान्तरपर्वणी ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ १८ ॥ श्लोकाः ॥ ८१५ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येतदन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	सौप्तिकपर्व ।	१–९	९	५४६	२	ऐषीकपर्व ।	१०–१८	९	२६९
					२			१८	८१५

स्त्रीपर्व ॥ ११ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ २७ ॥ श्लोकाः ॥ ८०७ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	जलप्रदानिकपर्व ।	१–१५	१५	३९९	३	श्राद्धपर्व ।	२६–२७	२	७७
२	स्त्रीविलापपर्व ।	१६–२५	१०	३३१					
					३			२७	८०७

शान्तिपर्व ॥ १२ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ३७५ ॥ श्लोकाः ॥ १५१५१ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	राजधर्मपर्व ।	१–१३०	१३०	५०९३	३	मोक्षधर्मपर्व ।	१७३–३७५	२०३	८४०३
२	आपद्धर्मपर्व ।	१३१–१७२	४२	१६५५					
					३			३७५	१५१५१

अनुशासनपर्व ॥ १३ ॥ अवान्तरपर्वणी ॥ २ ॥ अध्यायाः ॥ २७४ ॥ श्लोकाः ॥ १११९४ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येतदन्त	अध्याया	श्लोका
१	दानधर्मपर्व ।	१–२७२	२७२	१११०७	२	भीष्मस्वर्गारोहणपर्व ।	२७३–२७४	२	८७
					२			२७४	१११९४

आश्वमेधिकपर्व ॥ १४ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ११८ ॥ श्लोकाः ॥ ४५५५ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	अश्वमेधपर्व ।	१–१६	१६	४४८	३	वैष्णवधर्मपर्व ।	९६–११८	२३	१६४४
२	अनुगीतापर्व ।	१७–९५	७९	२४६३					
					३			११८	४५५५

आश्रमवासिकपर्व ॥ १५ ॥ अवान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ४१ ॥ श्लोकाः ॥ १०९८ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका		अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	आश्रमवासपर्व ।	१–३०	३०	७५६	३	नारदागमनपर्व ।	३९–४१	३	९३
२	पुत्रदर्शनपर्व ।	३१–३८	८	२४९					
					३			४१	१०९८

मौसलपर्व ॥ १६ ॥ अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ९ ॥ श्लोकाः ॥ ३०१ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	मौसलपर्व ।	१–९	९	३०१				
			९	३०१				

महाप्रस्थानिकपर्व ॥ १७ ॥ अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ३ ॥ श्लोकाः ॥ १११ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका
१	महाप्रस्थानिकपर्व ।	१–३	३	१११				
			३	१११				

स्वर्गारोहणपर्व ॥ १८ ॥ अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्यायाः ॥ ५ ॥ श्लोकाः ॥ २३२ ॥

	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत-दन्त	अध्याया	श्लोका	अवान्तरपर्वाणि ।	एतदाद्येत दन्त	अध्याया	श्लोका
१	स्वर्गारोहणपर्व ।	१–५	५	२३२				
१			५	२३२				

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

॥ १ ॥ आदिपर्व ।

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ १९ ॥ अध्यायाः ॥ २६० ॥ श्लोकाः १०८८९

अनुक्रमणिकापर्व ॥ १ ॥

अध्याय ॥ १ ॥ श्लोका ॥ ३०१ ॥

अध्याय	झपा अ[1]	श्लोक	
१	१	३०१	मङ्गलाचरण । उग्रश्रवसोनैमिशारण्यप्रतिगमन । भारतकथनार्थंऋषीणाचोदना । सौतिनामङ्गलाचरणपूर्वकमहाभारतमहिमवर्णन । ब्रह्माण्डसृष्टिमारभ्यसर्वेपिविषयाइहसन्तीतिकथन । श्रीवेदव्यासेनश्रीमन्महाभारतनिर्माणकालकथन । व्याससमीपेब्रह्मागमन । तत्रगणेशागमन । व्यासेनशिष्याणाभारताध्यापन । सक्षेपेणपाण्डो पाण्डवानाचकथा । महाभारतप्रशसा ।

पर्वसग्रहपर्व ॥ २ ॥

अध्याय ॥ १ ॥ श्लोका ॥ ३९७ ॥

अध्याय	झपा अ	श्लोक	
२	२	३९७	समन्तपञ्चकाख्यान । परशुरामकथा । अक्षौहिण्यादिपरिमाण । महाभारतप्रशसा । महाभारतस्यावान्तरपर्वसग्रह । आदिपर्वादिहरिवशपर्वान्तपर्वणासक्षेपेणवृत्तान्तस्यचअध्यायश्लोकसख्यादीनाचकथन ।

पौष्यपर्व ॥ ३ ॥

अध्याय ॥ १ ॥ श्लोका ॥ १८८ ॥

अध्याय	झपा अ	श्लोक	
३	३	१८८	प्रायेणगद्यात्मकोयमध्याय । जनमेजयप्रतिसरमाख्यदेवशुनीशाप । शापनिवारणार्थजनमेजयेन ऋषे सोमश्रवस पौरोहित्ये वरण । आरुण्युपाख्यान । उपमन्यूपाख्यान । अश्विस्तोत्र । बैदोपाख्यान । उत्तङ्कोपाख्यान । पौष्योपाख्यान । उत्तङ्केनजनमेजयमेत्यतत्पितरपरीक्षितदष्टाहतवतस्तक्षकस्यमारणार्थसर्पसत्रकरणविधान ।

अथ पौलोमपर्व ॥ ४ ॥

अध्याया ॥ ९ ॥ (४–१२) ॥ श्लोका ॥ १८३ ॥

अध्याय	झपा अ	श्लोक	
४	४	१२	सौतिशौनकसवादमुखेनकथोपोद्धात ।
५	५	३६	भृगुवशकथनारभ । भृगुभार्याया पुलोमाया पुलोमनाम्नाराक्षसेनापहार ।
६	६	१४	च्यवनोत्पत्ति । राक्षसविनाश । अग्नेर्भृगुशाप ।
७	७	२९	क्रोधेनाग्निकृतआत्मोपसहार । ब्रह्मोक्तसान्त्ववचनेनाग्ने सतोष ।
८	८	२७	रुरुचरित । प्रमद्वरायारुरुणासहविवाहप्रसङ्गेसर्पदशनेनतस्यामरण ।
९	९	२९	देवदूतवचनेनरुरुकृतस्वायुःप्रदानेनप्रमद्वरायाउज्जीवन । तयासहरुरोर्विवाह ।
१०	१०	८	रुरोर्डुण्डुभेनसहसवाद ।
११	११	१९	डुण्डुभोपाख्यान ।
१२	१२	९	जनमेजयसर्पसत्रप्रस्ताव ।

समाप्त पौलोमपर्व ॥ ४ ॥

अथास्तीकपर्व ॥ ५ ॥

अध्याया ॥ ४६ ॥ (१३–५८) ॥ श्लोका ॥ १२२४ ॥

अध्याय	झपा अ	श्लोक	
१३	१३	३३	जरत्कारोस्तत्पितृणाचसवाद ।
१४	१४	७	वासुकिभगिन्याजरत्कावांजरत्कारोर्विवाह ।
१५	१५	११	आस्तीकोत्पत्ति । सक्षेपेणसर्पमोचनवृत्तान्त ।
१६	१६	२७	आस्तीकोपाख्यानविस्तर । कद्रूविनतयो कश्यपाद्वरलाभ. । कद्र्वा सर्पो

[1] झपाठ नीलकण्ठीयव्याख्यानसहित' मुबय्या गणपतकृष्णाजीइत्येतेषा मुद्रणयन्त्रे मुद्रित पाठः ।

समाप्त आस्तीकपर्व ॥ ५ ॥

अथांशावतरणपर्व ॥ ६ ॥

अध्याया. ॥ ७ ॥ (५९-६५) ॥ श्लोका ॥ ४६० ॥

समाप्तमंशावतरणपर्व ॥ ६ ॥

अथसभवपर्व ॥ ७ ॥

अध्याया. ॥ ८८ ॥ (६६-१५३) ॥ श्लोका ॥ ४१७४ ॥

* अत्र उपरितनी सख्या छापाठस्याध्यायस्यअधस्तनीसख्यातुतस्मिन्नध्याये अमुकश्लोकप्रारभ्यअमुकश्लोकपर्यंन्तमित्यस्य ज्ञापिका

+ इदचिह्न एतच्चिह्नितोऽध्याय. झ पाठेनास्तीत्यस्यज्ञापकम्

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
१२९	१२२ ४०-४४ १२३ १-१० ११५ १०-२४ १२३ १०-१९ ११५ २६-४४	८८	धर्मात्कुन्त्यायुधिष्ठिरोत्पत्ति । कुन्त्या पुत्रोत्पत्तिश्रवणदु खितयागान्धार्याघातितात्स्वोदरान्मासपेशीजनन । मासपेशीएकोत्तरशतधाविभज्य पृथक्पृथक्कुण्डेषुनिधायरक्षण । कुन्त्यावायोर्भीमसेनोत्पत्ति । मातुरङ्काच्युतस्यभीमस्यपतनात् शैलसचूर्णन । दुर्योधनादिशतपुत्रोत्पत्ति । दुश्शलाजननच । युयुत्सूत्पत्तिश्च ।
१३०	११६	२०	दुश्शलाजननप्रकारकथनं ।
१३१	११७	१९	धार्तराष्ट्राणानामकथन । दु शलाविवाह ।
१३२	१२३ २० ७८	६५	कुन्त्याइन्द्रादर्ज्जुनोत्पत्ति ।
१३३	१२४ १ ३१	५८	माद्र्याअश्विभ्यानकुलसहदेवोत्पत्ति । युधिष्ठिरादीनानामकरण । †पाण्डवानामुपनयनादिसस्कारा । †शर्यातिपुत्राच्छुक्रात्पाण्डवानाधनुर्वेदशिक्षण ।
१३४	१२५	११३	†पाण्डवानावय्र कथनपाण्डोर्मरण । माद्र्या सहगमन ।
१३५	१२६	४७	ऋषिभिस्सहपाण्डवानाहास्तिनपुरगमनं ।
१३६	१२७	३५	पाण्डोरस्थिसस्काराद्यन्तेष्टिविधि ।
१३७	१२८ १-३२	५२	पाण्डो श्राद्धदान । सत्यवत्यावनगमन । कुमाराणाक्रीडावर्णन । तत्रदुर्योधनादीनापराभव । दुर्योधनेनसुप्तस्यभीमस्यप्रमाणकोट्यापातन । सर्पैर्दशन । विषमिश्रभक्ष्यप्रदान ।
१३८	१२८ ३३-७२	४२	पुनर्भीमायविषमिश्रभक्ष्यदान । शूलकीलितायाप्रमाणकोट्यापुनर्भीमस्यप्रक्षेप । नागलोकप्राप्तेनतेनवासुकिदत्तरसपान ।
१३९	१२९	४२	रसपानेननागायुतबलवताभीमेनपातालात्प्रत्यागमन । कुमाराणाकृपाचार्याद्धनुर्वेदशिक्षण ।
१४०	१३०	६९	कृपद्रोणाश्वत्थामादीनामुत्पत्तिकथन । द्रोणाचार्यस्यपरशुरामादस्त्राभ्यास ।
१४१	१३१	८०	द्रोणाचार्यस्यद्रुपदकृतभर्त्सन । तस्य हास्तिनपुरगमन । वीटाकन्दुकयोरिषीकयाकूपादुद्धरण ।
१४२	१३२	८९	कुमाराणामस्त्राभ्यास । एकलव्यस्यास्त्राभ्यास । द्रोणाचार्येणशिष्याणापरीक्षा ।

अध्याय	छपा.अ	श्लोक	
१४३	१३३	२७	स्नानार्थगङ्गामवतीर्णस्यद्रोणस्यजङ्घाया ग्राहेणग्रहण । अर्ज्जुनेनग्राहहनन ।
१४४	१३४	४६	अस्त्रपरीक्षार्थरङ्गनिर्माण । युधिष्ठिरादीनापरीक्षा । भीमदुर्योधनयोर्गदायुद्धपरीक्षा ।
१४५	१३५	३३	अर्ज्जुनस्यपरीक्षा । कर्णस्यरङ्गप्रवेशः ।
१४६	१३६	४६	कर्णस्यपरीक्षा । कर्णार्ज्जुनयोर्युद्धप्रसङ्ग । कृपाचार्येणकर्णस्याधिक्षेप । कर्णस्याङ्गराज्येऽभिषेक ।
१४७	१३७	२५	भीमेनकर्णस्याधिक्षेप ।
१४८	१३८	८२	द्रुपदग्रहणार्थपाञ्चालपुरंप्रतिसशिष्यस्यद्रोणस्यगमन । तत्रकौरवाणापराजय । अर्ज्जुनेनद्रुपदग्रहण । द्रोणेन द्रुपदस्यार्धराज्यापहार ।
१४९	+	७६	याजोपयाजयाजनेनद्रुपदस्यपुत्रोत्पत्ति द्रौपद्युत्पत्ति ।
१५०	+	२१	द्रुपदोत्पत्ति ।
१५१	१३९	५५	युधिष्ठिरस्ययौवराज्येभिषेक । भीमसेनस्यबलरामाद्गदायुद्धशिक्षण । भीमार्ज्जुनदिग्विजय ।
१५२	१४१ २० ३८	३३	युधिष्ठिरोराज्येऽभिषेक्तव्यइतिपौरवार्ताश्रुतवतोदुर्योधनस्यपित्राविवाद ।
१५३	१४०	१११	कणिकदुर्नीति । जम्बुकोपाख्यान ।

समाप्त सभवपर्व ॥ ७ ॥

अथ जतुगृहपर्व ॥ ८ ॥ अध्याया ॥ १० ॥

(१५४–१६३) ॥ श्लोका ॥ ३७६ ॥

अध्याय	छपा.अ	श्लोक	
१५४	१४१ १-१९ १४२ ३-२४	४१	सग्रहेणजतुगृहदाहकथन । पुनर्विस्तरेणतत्कथारभ । दुर्योधनधृतराष्ट्रसवाद ।
१५५	१४३	२२	दुर्योधनेनदानादिनाप्रकृतिवशीकरण । पाण्डवानावारणावतयात्रार्थधृतराष्ट्रानुज्ञा ।
१५६	१४४	२२	पुरोचनेनवारणावतेजतुगृहनिर्माण ।
१५७	१४५	३३	विदुरेणपाण्डवानाम्लेच्छभाषया उपदेश ।
१५८	१४६	४९	पाण्डवानावारणावतप्रवेश ।
१५९	१४७	२०	विदुरप्रेरितेनखनकेनसुरङ्गानिर्माण ।
१६०	१४८	२८	भीमेनजतुगृहदीपन । सुरङ्गाद्वारापाण्डवानाबहिर्निर्गमन ।
१६१	१४९	२८	पाण्डवानाविदुरप्रेषितदूतदर्शितयानौकयागङ्गोत्तरण ।

+ इद चिह्न एतच्चिह्नितो विषय झ पाठेनास्तीत्यस्य ज्ञापकम्

समाप्तचैत्ररथपर्व ॥ ११ ॥

अथस्वयवरपर्व ॥ १२ ॥ अध्याया ॥ ८ ॥

(२००–२०७) ॥ श्लोका ॥ ३०४ ॥

१ सौदासस्यैवकल्माषपादइतिनामान्तरम् ।

अध्याय	छपा अ.	श्लोक	
२०७	१९२	१८	पाण्डवावासभूतायाकुलालशालायाधृष्टद्युम्नस्यनिलीयावस्थान । भीमायानीतस्यभैक्षस्यकुन्त्याज्ञयाद्रौपद्यापरिवेषण । पाण्डववृत्तान्तसर्वंज्ञात्वाधृष्टद्युम्नस्यप्रतिनिवर्तन ।

समाप्तंस्वयंवरपर्व ॥ १२ ॥

अथवैवाहिकपर्व ॥ १३ ॥ अध्याया ॥ ९ ॥ (२०८–२१६) ॥ श्लोका ॥ २७७ ॥

अध्याय	छपा अ.	श्लोक	
२०८	१९३	३०	धृष्टद्युम्नवार्ताश्रुतवताद्रुपदेनतत्वविवित्सयापाण्डवान्प्रतिपुरोहितप्रेषण ।
२०९	१९४	१८	कुन्त्यासहपाण्डवानाद्रुपदगृहगमन । परीक्षणार्थंद्रुपदेनअनेकविधवस्तूपहरण । द्रौपद्यासहकुन्त्याअन्त पुरप्रवेश । भोजनानन्तरपाण्डवानासाङ्ग्रामिकवस्तुपूर्णप्रदेशप्रवेश ।
२१०	१९५	३३	द्रुपदप्रश्नानन्तरयुधिष्ठिरेणस्वेषापाण्डवत्वकथन । द्रौपदीपञ्चानापत्नीभवत्वितियुधिष्ठिरेणोक्तेतत्रद्रुपदस्यविवाद । तत्रव्यासागमन ।
२११	१९६	२४	एकस्याबहुभार्यालेशङ्कमानान्द्रुपदादीन्प्रतिव्यासेनस्वस्वाभिप्रायनिवेदनचोदना । तै स्वस्वमतेकथितेव्यासेनास्वविवाहस्यधर्म्यत्वकथन ।
२१२	+	२८	इन्द्रसेनानाम्न्यानालायन्याउपाख्यान। तयास्थविरस्यपत्युर्मौद्गल्यस्यआराधन। तुष्टेनतेनरूपपञ्चकस्वीकारेणतस्यारमण । सैवनालायनीतवदुहिताजातेतिद्रुपदप्रतिव्यासस्योक्ति ।
२१३	+	२९	कथनालायनीमत्पुत्रीजातेतिद्रुपदप्रश्नेपुनर्नालायनीकथाकथन । कामातृप्ता यानालायन्या पञ्चपतित्वशाप । तयारुद्रप्रतितप करणम् । तयापतिंदेहीतिपञ्चकृत्व प्रार्थितेनरुद्रेणअन्यजन्मनिपञ्चतेपतयोभविष्यन्तीतिवरदान । पुनारुद्रान्नित्यकौमारवरप्राप्ति । त्वयिगङ्गाजलस्थायातत्रेन्द्र आगमिष्यतितमानयेतिरुद्रस्याज्ञा ।
२१४	१९७	६७	पञ्चेन्द्रोपाख्यान । बलरामश्रीकृष्णद्रौपद्यादीनामुत्पत्तिकथन । व्यासदत्तदिव्यदृष्टेर्द्रुपदस्यपाण्डवद्रौपद्यादीना पूर्वरूपदर्शन ।
२१५	१९८	२९	युधिष्ठिरादीनाक्रमेणद्रौपद्या,पाणिग्रहण ।
२१६	१९९	१९	द्रौपदीप्रतिकुन्त्याआशीर्वाद । श्रीकृष्णप्रेषितालकारादीनापाण्डवै स्वीकार ।

समाप्तवैवाहिकपर्व ॥ १३ ॥

अथविदुरागमनराज्यलाभपर्व ॥ १४ ॥ अध्याया ॥ १६ ॥ (२१७–२३२) ॥ श्लोका ॥ ६४१ ॥

अध्याय	छपा अ.	श्लोक	
२१७	२०० १–७	४५	चारद्वारापाण्डववृत्तान्तश्रवणेनअन्येराजभिर्भीष्मधृतराष्ट्रादीनाधिक्कार । धार्तराष्ट्रैर्मन्त्रालोचन । पाण्डवाहन्तव्याइतिशकुनेरुक्ति । पाण्डवानाहन्तुमशक्यत्वात्तैस्सहसन्धि कर्तव्यइतिसोमदत्तेरुक्ति ।
२१८	+	७५	पाण्डवाहन्तव्याएवेतिकर्णस्योक्ति । पाञ्चालनगरप्रतियुद्धार्थंदुर्योधनादीनागमन । ते सहयोद्धुसपाण्डवस्यद्रुपदस्यागमन । कर्णजयद्रथाभ्यासुमित्रप्रियदर्शनयोर्वध । अर्जुनेनकर्णजयद्रथपुत्रयोर्वध । कर्णदुर्योधनादीनापराजय । पराजितानाहास्तिनपुरगमन । कृष्णबलरामयो पाञ्चालपुरेवास ।
२१९	२०० ८–३१	३८	विदुराद्विदितवृत्तान्तेनधृतराष्ट्रेणद्रौपद्यानयनार्थमाज्ञापन । धृतराष्ट्रसमीपे कर्णदुर्योधनयोर्भाषण ।
२२०	२०१	२२	धृतराष्ट्रदुर्योधनसवाद ।
२२१	२०२	२५	दुर्योधनप्रतिकर्णेनोक्तश्रुतवतोधृतराष्ट्रस्यभीष्मादिभिस्सहमन्त्रण ।
२२२	२०३	१९	भीष्मेणपाण्डवेभ्योऽर्धराज्यदातव्यमितिस्वाभिप्रायकथन ।
२२३	२०४	२८	पाण्डवा सविभाज्याइतिद्रोणवचन। तद्विरोधितयाकर्णेनअम्बुवीचवृत्तान्तकथन। मद्वचनाकरणेकुरवोविनङ्क्ष्यन्तीतिद्रोणोक्ति ।
२२४	२०५	३२	भीष्मद्रोणाभ्यामुक्तमेवकर्तव्यपाण्डवाजेतुनशक्या दुर्योधनादीनावचनमाकुर्वितिविदुरस्योक्ति ।
२२५	२०६	२७	धृतराष्ट्राज्ञयाविदुरस्यद्रुपदनगरगमन। तत्रकृष्णादीनासमीपेधृतराष्ट्रसदेशकथन ।
२२६	२०७ १-२२	४२	पाण्डवानाहास्तिनपुरगमनप्रतिश्रीकृष्णद्रुपदयोराज्ञा । पृथाविदुरसवाद । द्रुपदेनपारिबर्हदान । पाण्डवानाहास्तिनपुरप्रवेश ।

अध्याय झपा अ श्लोक

२२७ { २०७ (२३-५२) } १०९ द्रौपद्यानमस्कृतयागान्धार्यातद्रूपदर्शनेनतस्या स्वपुत्रमृत्युलवितर्क । युधिष्ठिरस्यार्धराज्येऽभिषेक । पाण्डवानाखाण्डवप्रस्थगमन । विश्वकर्मणा इन्द्रप्रस्थनामकपुरनिर्माण ।

२२८ २०८ ५२ पाण्डवसमीपेनारदागमन ।

२२९ २०९ ३३ सुन्दोपसुन्दकथारभ । तयोर्ब्रह्मणोवरलाभ ।

२३० २१० २७ तयोर्दिग्विजय कुरुक्षेत्रेनिवासश्च ।

२३१ २११ ३४ सुन्दोपसुन्दकृतोपद्रवनिवेदयदेवादिभिप्रार्थितेनब्रह्मणाआज्ञप्तेनविश्वकर्मणा तिलोत्तमासृष्टि । तयाब्रह्माज्ञास्वीकार ।

२३२ २१२ ३३ सुन्दोपसुन्दसमीपेतिलोत्तमागमन । तस्यासकामयोस्तयो परस्परगदाप्रहारेणमरण । इमाकथाश्रुतवद्भि पाण्डवैर्द्रौपदीविषयेसमयकरण ।

समाप्तविदुरागमनराज्यलाभपर्व ॥ १४ ॥

अथार्जुनवनवासपर्व ॥ १५ ॥ अध्याया ॥ ६ ॥
(२३३-२३८) ॥ श्लोका ॥ २०४ ॥

२३३ २१३ ३६ तस्करै कस्यचिद्ब्राह्मणस्यगोहरण । चोरितानागवाप्रत्यानयनार्थंद्रौपदीयुधिष्ठिराधिष्ठितेआयुधागारेऽअर्जुन स्यप्रवेश । प्रत्याहृतागाब्राह्मणाय दत्वायथासमयमर्जुनस्यतीर्थयात्रा ।

२३४ २१४ ३७ तीर्थान्यटतोऽर्जुनस्यस्नानार्थंगङ्गायामवतरण । तत्रनागकन्ययोलूप्या गृहीतस्यार्जुनस्यनागलोकगमन । अर्जुनेनोलूप्यासहविवाद । पश्चात्तस्या परिग्रह । इरावतउत्पत्ति ।

२३५ २१५ २८ अर्जुनस्यमणलूरपुरगमन । चित्राङ्गदापरिग्रह ।

२३६ २१६ २३ अर्जुनस्यग्राहेणग्रहण । अर्जुनेनजलात्तदुद्धरणे ग्राहरूपपरित्यज्यनिज रूपप्राप्तयावर्गानाम्न्याऽप्सरसास्वप्र भृतीनापञ्चानामप्सरसाशापकथन ।

२३७ २१७ ३८ वर्गयाऽर्जुनप्रतिपञ्चानाविशापकथन । अवशिष्टानाग्राहरूपाणामप्सरसामर्जुनेनतत्तत्तीर्थेभ्यउद्धरणेतासा स्वस्वरूपप्राप्ति । पुनर्मणलूरपुरमागत्यचित्राङ्गदायाजातबभ्रुवाहननामानस्वपुत्रश्वशुरेसमर्प्यार्जुनस्यगो कर्णक्षेत्रगमन ।

२३८ २१८ ४२ अर्जुनस्यप्रभासतीर्थगमन । तत्रस्मृतिपथागतसुभद्रारूपलावण्यादिकचिन्तयतोर्जुनस्यपरिव्राजकवेषस्वीकारेण तस्याहरणेनिश्चय । अर्जुनस्यचिन्तितज्ञातवताश्रीकृष्णेनहसितेसहशायिन्यासत्यभामयाहासकारणप्रश्नेताप्रत्यर्जुनवृत्तान्तकथन । चारमुखेनार्जुनस्यतत्रागमनश्रुत्वाश्रीकृष्णस्य तत्रगमन । अर्जुनेनसहसभाष्यश्रीकृष्णस्यपुनर्द्वारकागमन ।

समाप्तमर्जुनतीर्थयात्रापर्व ॥ १५ ॥

अथ सुभद्राहरणपर्व ॥ १६ ॥ अध्याया ॥ ६ ॥
(२३९-२४४) ॥ श्लोका ॥ २९८ ॥

२३९ २१९ २८ रैवतकप्रत्युत्सवार्थश्रीकृष्णादीनागमन । तत्रार्जुनदर्शन । सुभद्रादर्शनेनसजातहृच्छयस्यार्जुनस्ययतिरूपेण सुभद्राहरणेश्रीकृष्णानुज्ञा । दूतैर्निवेदितद्वृत्तान्तेनयुधिष्ठिरेणतदभ्यनुज्ञान ।

२४० + ३१ द्वारकायाउपवनेवसतोयतिरूपधरस्यार्जुनस्यरैवतकपर्वतात्प्रतिनिवृत्तैर्यादवैर्दर्शन । यति कुत्रवसत्विति यादवै पृष्टेनबलरामेणसुभद्रागृहेवसत्वित्युक्ति ।

२४१ + ९० यतेसुभद्रागृहेस्थापन । सुभद्रयायतिंप्रत्यर्जुनादिकुशलप्रश्न । अर्जुनेनस्वयाथार्थ्येकथितेमोहितायासुभद्रायारुक्मिण्याश्वश्रूसमीपेतद्वृत्तान्तकथन । देवक्यासुभद्राश्वासन । गूढसुभद्रायाविवाहचिकीर्षयाश्रीकृष्णेनमहादेवपूजाव्याजेनसर्वैयादवै सहान्तर्द्वीपगमन ।

२४२ + ५२ सुभद्राविवाहः ।

२४३ + ३८ श्रीकृष्णरथमारुह्यसुभद्रयासहार्जुनस्येन्द्रप्रस्थप्रतिगन्तुयत्न ।

२४४ { २२० (९-३२) } ५९ द्वारकायाबहिर्निर्गच्छतोर्जुनस्यविपृथुनासहयुद्ध । विपृथुजित्वार्जुनस्य खाण्डवप्रस्थप्रतिगमन । युद्धोद्युक्ता नायादवानाबलरामवाक्यान्निवृत्ति । बलरामस्यकोप ।

समाप्तसुभद्राहरणपर्व ॥ १६ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

सभापर्व ॥ २ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ ८ ॥ अध्याया ॥ १०३ ॥ श्लोकाः ४३६७.

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
			मन । अदित्यैकुण्डलादिसमर्पण । शच्यासत्कृतयासत्यभामयासहद्वारकाप्रतिप्रत्यागमन ।
५७	+	६३	द्वारकावर्णन । रुक्मिणीसत्यभामादिगृहवर्णन । श्रीकृष्णेनस्वर्गादानीतस्यपारिजातस्यप्रतिष्ठापन ।
५८	+	३३	बन्धुभ्योवित्तादिदान । इन्द्रस्यश्रीकृष्णचरित्रप्रशसनपूर्वंस्द्वारकात स्वलोकगमन ।
५९	+	१८	श्रीकृष्णेनाहृतविभूतिविलोकनायदेवकीरुक्मिण्यादिस्त्रीणामागमन । स्वदर्शनार्थमागतायायशोदासुताया श्रीरामकृष्णाभ्यासत्कार ।
६०	+	३८	बाणासुरेणस्वतनययोषयासहगूढरममाणस्यानिरुद्धस्यकारागृहप्रापण । नारदाद्विदिततद्वृत्तान्तेनश्रीकृष्णेनबाणनिर्जित्योषयासहानिरुद्धानयन ।
६१	+	३४	भीष्मेणश्रीकृष्णमाहात्म्योपसहार ।
६२	३९	१८	भीष्मवाक्योपरमेसहदेवेनश्रीकृष्णपूजाविरुद्धभाषिणोवधेप्रतिज्ञातेराज्ञातूष्णीभाव । सहदेवमूर्ध्निपुष्पवृष्टि । नारदेनश्रीकृष्णानर्चकस्यनिन्दन । सहदेवेनसभ्यपूजनपूर्वककर्मसमापन । शिशुपालेनयज्ञविघातायराज्ञा प्रोत्साहन ।

समाप्तमर्घाहरणपर्व ॥ ५ ॥

अथ शिशुपालवधपर्व ॥ ६ ॥ अध्याया ॥ १० ॥

(६३–७२) ॥ श्लोका ॥ ४०२ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
६३	४०	१५	राज्ञारणोद्यमाद्भिभ्यतोयुधिष्ठिरस्यभीष्मेणसमाश्वासन ।
६४	४१	५२	शिशुपालेनभीष्मस्तुतकृष्णचरित्रापहसनपूर्वकभीष्मोपालभन ।
६५	४२	२१	श्रीकृष्णनिन्दाश्रवणेनशिशुपालजिघांसयोत्पततोभीमस्यभीष्मेणनिवर्तन ।
६६	४३	२५	भीष्मेणशिशुपालस्यबाल्यचरित्रकथन ।
६७	४४	४२	शिशुपालेनभीष्मगर्हण । इतरराजानाप्रशसनच । भीष्मेणराज्ञामपमानकरण ।
६८	४५ (१–२०)	३९	भीष्मवाक्यात्कुपितेनशिशुपालेनसर्वान्राज्ञ सनाह्ययुद्धायकृष्णाह्वान । श्रीकृष्णेनस्वस्मिन्शिशुपालेनकृतानामपराधानाकथन । श्रीकृष्णभीत्यासर्वपार्थिवपलायन । एकाकिन शिशुपालस्यश्रीकृष्णप्रतियुद्धायागमन ।
६९	+	५३	शिशुपालेयुद्धायसन्नद्धेसत्युत्पातदर्शनेनभीतस्ययुधिष्ठिरस्यप्रश्नेनारदेनतत्फलकथन ।
७०	४५ (२१–३६)	६६	श्रीकृष्णशिशुपालयोर्युद्ध । शिशुपालवध ।
७१	+	५०	विस्तरेणराजसूयवर्णन ।
७२	४५ (३७–६८)	३९	युधिष्ठिरेणव्यासादीनापूजन । राज्ञा युधिष्ठिरमामन्त्र्यस्वदेशगमन । श्रीकृष्णस्यद्वारकाप्रतिगमन ।

समाप्त शिशुपालवधपर्व ॥ ६ ॥

अथ द्यूतपर्व ॥ ७ ॥ अध्याया ॥ २२ ॥

(७३–९५) ॥ श्लोका ॥ ९९२ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
७३	४६	३६	व्यासप्रतियुधिष्ठिरेणोत्पातफलप्रश्नेतेनतत्कथनपूर्वककैलासगमन । व्यासोक्तभ्रातृसुनिवेद्यशोचतोयुधिष्ठिरस्यार्जुनेनसमाश्वासन । युधिष्ठिरेण समयकरण ।
७४	४७	३९	युधिष्ठिरसभायादुर्योधनेनिर्जलदेशे जलभ्रमेणपरिधानमुत्कर्षतिसतितथा सजलदेशेस्थलभ्रान्त्याऽनवधानगमनेनजलेपततिचसतिभीमादिभिरुपहास । चिन्तातान्तदुर्योधनप्रतिशकुनिनाचिन्ताहेतुप्रश्नेदुर्योधनेनतत्कथनपूर्वकधृतराष्ट्रेस्वदु खनिवेदनाय शकुनिंप्रतिचोदन ।
७५	४८	२५	शकुनिनापाण्डवानापौरुषेणाजय्यत्वकथनपूर्वकद्यूतेनजेष्यामीतिसमाश्वासन ।
७६	४९	८५	शकुनिनादुर्योधनस्यचिन्तयाकार्श्यादिकबोधितेनधृतराष्ट्रेणदुर्योधनप्रतिचिन्ताकारणप्रश्न । दुर्योधनेनतत्कथनपूर्वकधृतराष्ट्रप्रतिद्यूताभ्यनुज्ञानप्रार्थन । धृतराष्ट्रेणद्यूतसभानिर्माणाज्ञापनपूर्वकपाण्डवानयनायविदुरचोदन ।
७७	५०	३८	विस्तरेणद्यूतवृत्तान्तकथनं । विस्तरेणद्यूतनिषेधन । दुर्योधनेनधृतराष्ट्रप्रतिभीमादिकृतस्वापहासादिकथन ।

समाप्त द्यूतपर्व ॥ ७ ॥

अथानुद्यूतपर्व ॥ ८ ॥ अध्याया ॥ ८ ॥

(९६-१०३) ॥ श्लोका ॥ ४३७ ॥

समाप्तमनुद्यूतपर्व ॥ ८ ॥

सभापर्वचसंपूर्ण ॥ २ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

वनपर्व ॥ ३ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ २१ ॥ अध्याया ॥ ३१५ ॥ श्लोका ॥ १२४७६ ॥

अथ किर्मीरवधपर्व ॥ १ ॥ अध्याया ॥ ११ ॥

(१-११) ॥ श्लोका ॥ ४६६ ॥

समाप्त किर्मीरवधपर्व ॥ १ ॥

अथार्जुनाभिगमनपर्व ॥ २ ॥ अध्याया ॥ २६ ॥

(१२-३७) ॥ श्लोका ॥ १०९५ ॥

अध्याय	छपा.अ	श्लोक	
४७	५०	१२	पाण्डवानावनेभोज्यवस्तुकथन ।
४८	५१	४६	धृतराष्ट्रेणपुत्रान्प्रतिपरिशोचन । सञ्जयेनधृतराष्ट्रप्रतिस्वस्यचारमुखात्पाण्डवदिदृक्षयावनगतानाश्रीकृष्णादीनादुर्योधनादिवधप्रतिज्ञाश्रवणकथन ।

समाप्तमिन्द्रलोकाभिगमनपर्व ॥ ४ ॥

अथ नलोपाख्यानपर्व ॥ ५ ॥ अध्याया ॥ २९ ॥

(४९–७७) ॥ श्लोका ॥ ११२१ ॥

अध्याय	छपा.अ	श्लोक	
४९	५२	६४	भीमयुधिष्ठिरसवादसमयेबृहदश्वागमन । युधिष्ठिरप्रतिबृहदश्वेननलोपाख्यानकथनारभ ।
५०	५३	३३	नलेनउपवनेहसग्रहण । हसेनदमयन्तीसमीपेनलगुणानुवर्णन ।
५१	५४	३१	नारदेनेन्द्रादीन्प्रतिदमयन्तीस्वयवरकथन । तत्स्वयवरार्थमागच्छद्भिरिन्द्रादिभि पथिदृष्टस्यनलस्यदमयन्तीघटनायादूत्येनप्रेषण ।
५२	५५	२६	नलेनदमयन्त्यामिन्द्रादिनिदेशकथन।
५३	५६	३१	नलदमयन्तीसवाद । नलेनेन्द्रादीन्प्रतिदमयन्तीवचननिवेदन ।
५४	५७	५०	स्वयवरमण्टपेइन्द्राग्नियमवरुणैर्नलरूपधारणेनतत्पार्श्वेसमुपवेशन । दमयन्त्यास्वगुणसतुष्टेन्द्रादिप्रसादेननलस्यैववरण ।
५५	५८	१५	दमयन्तीविवाहानन्तरदिवगच्छद्भिरिन्द्रादिभिर्मध्येमार्गकलिद्वापरयोर्दर्शन । तै स्वयवरेदमयन्त्यानलवरणनिवेदितेनद्वापरद्वितीयेनकलिनानलपराभवप्रतिज्ञान ।
५६	५९	२०	कलिचोदनयापुष्करेणनलाह्वान । नलपुष्करयोरक्षदेवन ।
५७	६०	२६	द्यूतेनलस्यपराजय । दमयन्तीचोदितेनसारथिनातत्पुत्रमिथुनस्यभीमनगरप्रापण ।
५८	६१	३७	नलदमयन्त्योर्वनप्रवेश । हिरण्मयशकुनिभिर्नलवस्त्रापहरण ।
५९	६२	३०	नलेनस्वपन्त्यादमयन्त्यावस्त्रार्धच्छेदनपूर्वकत परित्यज्यापयान ।
६०	६३	३९	दमयन्त्याअजगरेणग्रहण । व्याधेनाजगरवध । ताकामयमानस्यव्याधस्यदमयन्तीपातिव्रत्यमहिम्नामरण ।
६१	६४	१३२	नलमन्वेषयन्त्यादमयन्त्यावनमध्येहस्त्यश्वरथसकुलजनसार्थदर्शन । तथा सार्थेनसभाषण ।
६२	६५	७६	दमयन्त्यासार्थेनसहचेदिराजपुरप्रतिप्रस्थान । वनमध्येसरस्तीरशायिन सार्थस्यवनगजयूथेनोपमर्द । कोलाहलश्रवणेनदमयन्त्याजागरण । हतावशिष्टेनसार्थेनसहदमयन्त्याचेदिराजपुरगमन । राजमात्रादमयन्त्या स्वान्त पुराधिवासन ।
६३	६६	२६	दमयन्तींपरित्यज्याटव्यामटन्तनलप्रतिवनवह्निवेष्टितेनकार्कोटकेनात्मपरिरक्षणप्रार्थना । दावाग्नितोमोचितेनकार्कोटकेननलगात्रेदशनेनवैरूप्यकरण । निजरूपप्राप्तावुपायोपदेशश्च ।
६४	६७	२०	कार्कोटकवचनान्नलेनायोध्यायाबाहुकइतिस्वनामनिर्देशपूर्वकमृतुपर्णनृपसमीपोपसर्पण । ऋतुपर्णेनतस्यसारथ्येनियोजन ।
६५	६८	४४	भीमराजेननलदमयन्त्यन्वेषणायनानादेशेषुब्राह्मणानाप्रस्थापन । सुदेवनाम्नाविप्रेणचेदिराजगृहेदमयन्तीदर्शन । विप्रेणसहबाष्पभाषमाणादमयन्तींदृष्ट्वाराजमात्राविप्रप्रतिदमयन्त्या कुलशीलादिप्रश्न ।
६६	६९ (१–२८)	२८	सुदेवेनदमयन्त्यास्तत्वनिवेदितयाराजमात्रापिप्लुरूपलाञ्छनेनतत्स्वनिर्धारणपूर्वकतस्या पितृपुरंप्रतिप्रापण ।
६७	६९ (२९-५०)	२२	दमयन्तीप्रेषितैर्विप्रैस्तत्रतत्रनलान्वेषणम् ।
६८	७०	२८	नलान्वेषिणापर्णादनाम्नाद्विजेनऋतुपर्णगृहेबाहुकसकाशेदमयन्तीवचनानुवाद । तेनदमयन्तीवचनस्योत्तरदान । पर्णादेनविदर्भान्पुनरागत्यदमयन्तीसकाशेबाहुकवचननिवेदन । दमयन्तीचोदनयासुदेवेनायोध्यामेत्यऋतुपर्णसकाशेदमयन्त्या पुन स्वयवरोभवितेतिकीर्तन ।
६९	७१	३९	ऋतुपर्णेनदमयन्तीस्वयवरायबाहुकसारथ्येनियोज्यवार्ष्णेयेनसहविदर्भा-

* १४४ तमोऽध्यायोदाक्षिणात्यकोशेषुनदृश्यते । दृश्यतेच्च औत्तराहादिकोशेष्वेव ।

समाप्ततीर्थयात्रापर्व ॥ ६ ॥

अथजटासुरवधपर्व ॥ ७ ॥ अध्याय ॥ १ ॥

(१५८) ॥ श्लोका ॥ ७२ ॥

समाप्तजटासुरवधपर्व ॥ ७ ॥

अथयक्षयुद्धपर्व ॥ ८ ॥ अध्याया ॥ ७ ॥

(१५९–१६५) ॥ श्लोका ॥ ३८७ ॥

समाप्तयक्षयुद्धपर्व ॥ ८ ॥

अथनिवातकवचयुद्धपर्व ॥ ९ ॥ अध्याया ॥ १२ ॥

(१६६–१७७) ॥ श्लोका ॥ ४१९ ॥

* गद्यपद्यात्मकोऽयमध्याय ।

† १९८, १९९, २०० एतदध्यायत्रय झ पुस्तक एव दृश्यते नेतरकोशेषु ।

समाप्तमार्कण्डेयसमास्यापर्व ॥ ११ ॥

अथद्रौपदीसत्यभामासवादपर्व ॥ १२ ॥ अध्याया ॥ ३ ॥ (२३४-२३६) ॥ श्लोका ॥ ९३ ॥

समाप्तद्रौपदीसत्यभामासवादपर्व ॥ १२ ॥

अथघोषयात्रापर्व ॥ १३ ॥ अध्याया ॥ २२ ॥ (२३७-२५८) ॥ श्लोका ॥ ६३९ ॥

अध्याय	छापा अ	श्लोक	
			वैकङ्कादीनायुधिष्ठिरादित्वकथन । अर्जुनस्यदशनाम्नानिर्वचन ।
४४	४५	६०	उत्तरेणस्वापराधक्षमापन । अर्जुनेन स्वस्यक्लैब्यप्राप्तिहेतुकथन । उत्तरसारथित्वेनार्जुनेनरणायाभियान ।
४५	४६ १-२३	२८	अर्जुनेनहनुमद्ध्वजस्यरथेस्थापन । तथास्वशङ्खादिशब्दश्रवणवित्रस्तस्योत्तरस्यसमाश्वसनपूर्वंरणाभियान ।
४६	४६ २४-३३	१८	द्रोणेनदुर्योधनप्रतिबृहन्नलाया अर्जुनत्वकथनपूर्वकदुर्निमित्तकथन ।
४७	४७	३५	द्रोणवचनाद्बृहन्नलाया अर्जुनत्वनिर्धारणेनविषादात्तूष्णींभूतेषुस्वीयेषुदुर्योधनेनतेषांसमरप्रोत्साहन ।
४८	४८	२८	कर्णेनात्मश्लाघनपूर्वकमर्जुनपराभवनप्रतिज्ञान ।
४९	४९	२६	कृपाचार्येणार्जुनप्रशंसनपूर्वककर्णगर्हण । तथास्वेष्वेकैकेनार्जुनस्यदुर्जयत्वकथनपूर्वकसंभूयाभियाननिर्धारण ।
५०	५०	४१	कर्णेनकृपाचार्यगर्हण । तदसहिष्णुनाऽश्वत्थाम्नासमर्मोद्घाटनंकर्णदुर्योधनोपालभ ।
५१	५१	२४	सक्रुद्धमश्वत्थामानंप्रतिभीष्मेणद्रोणादिप्रशंसनपूर्वकपरिसान्त्वन। दुर्योधनेनभीष्मकर्णाभ्यांसहकृपद्रोणक्षमापन ।
५२	५२	३३	भीष्मेणदुर्योधनंप्रतिहेतूपन्यासपूर्वकयुधिष्ठिरप्रतिश्रुतवनवासादिकालस्यपरिसमाप्तिकथन । भीष्मेणद्रोणवचनाद्रोभिः सहदुर्योधनस्यप्रस्थापनपूर्वकसेनायाव्यूहीकरणेनसमरायाभियान ।
५३	५६	२१	इन्द्रेणसुदर्शननामनिकामगामिनिप्रासादेदेवगणसमारोपणपूर्वकरणावलोकनायगगनाङ्गणावतरण ।
५४	५३	२२	सैन्यमध्येदुर्योधनमनवलोकयताऽर्जुनेनोत्तरंप्रतितत्पदवीमनुरथयापनचोदना । तथाद्वाभ्यांद्वाभ्यांबाणाभ्यांद्रोणाद्यभिवादनपूर्वकताभ्यामेवतत्तत्कर्णमूलेकुशलप्रश्न । द्रोणेनतत्कौशलश्लाघन ।
५५	५४	४६	अर्जुनेनसेनामध्येसुयोधनानवलोकनेनतस्यगवामादानेनगमनसंभावनयारथेनगवाग्रंप्रत्यभियान । भीष्मेण पार्थभावविज्ञानेनसेनयासहतमनुधावन । गवान्तिकमुपगतवताऽर्जुनेनतद्रक्षिणाबाणगणैरभिहननेनगवांनिवर्तन ।
५६	५५	२८	अर्जुनेनोत्तरंप्रतिद्रोणकर्णादिरथानामसाधारणध्वजचिह्नप्रदर्शनपूर्वकंतत्तन्नामनिर्देशेनतत्तत्पराक्रमवर्णन ।
५७	५४	६८	अर्जुनस्यभीष्मद्रोणादिभिः सहयुद्ध । अर्जुनेनकर्णस्यपराजय ।
५८	५४ ६०	७७	अर्जुनेनकर्णपराजय । अर्जुनपराजितेनकर्णेनरणाङ्गणादपयान ।
५९	५८	९८	द्रोणार्जुनयोर्युद्धवर्णन । अर्जुनबाणाभिहतिविषण्णेद्रोणेऽश्वत्थाम्नातद्रक्षणायार्जुनंप्रत्यभियान । अत्रान्तरे द्रोणेनापयान ।
६०	५९	१७	अर्जुनेनाश्वत्थामपराजय ।
६१	५७	६२	अर्जुनस्यकृपाचार्येणसहयुद्ध । समराङ्गणवर्णन ।
६२	६४	३४	भीष्मार्जुनयोर्युद्ध ।
६३	६४	५३	अर्जुनेनभीष्मपराजय ।
६४	६२ ६३	२७	अश्वत्थाम्नाकर्णगर्हण । कर्णादिपञ्चमहारथैरर्जुनंप्रत्यभियान ।
६५	६१	५४	अर्जुनेनदुःशासनादिपराभवनपूर्वकंभीष्मादिभिः सहायोधन ।
६६	६५	५१	अर्जुनेनभीतमुत्तरंसमाश्वास्यदुर्योधनरथंप्रतिस्वरथयापनचोदना । तथायुद्धेपलायमानदुर्योधनंप्रतिसोपहासमाह्वान ।
६७	६६	४६	दुर्योधनेनपुनः परावृत्त्याभियान । भीष्मादिभिस्तद्रक्षणायपरितोऽवस्थान । अर्जुनेनतैः सहचिरंप्रयुध्यपश्चात्समोहनास्त्रप्रयोग । उत्तरकुमारेणार्जुनचोदनयाऽस्त्रमोहितानांवस्त्रापहरण । अर्जुनेनबाणैर्भीष्माद्यभिवादन ।
६८	६७	२४	अर्जुनेनोत्तरंप्रतियुधिष्ठिरादितत्त्वप्रकाशनप्रतिषेध । तथाशमीतरावायुधनिधानपूर्वकबृहन्नलावेषपरिग्रहेण सारथ्यकरण । उत्तरेणार्जुनचोदनयास्वजयोद्घोषणायनगरंप्रतिदूतप्रेषण।
६९	६८ १-२८	३५	विराटेनयुधिष्ठिरादिभिः सहसुशर्मादिजयानन्तरंपुरंप्रत्यागमन । तथोत्तरस्यकुरुविजयायबृहन्नलयासहगमनश्रवणेनतद्रक्षणायसेनाप्रेषणचोदना ।

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
			अत्रान्तरेविराटायदूतैरुत्तरजयनिवेदन । कुमारानयनायवादित्रादिप्रेषण।
७०	६८ (२९ ४९)	५१	उत्तरजयश्रवणहृष्टेनविराटेनयुधिष्ठिरेणसहद्यूतदेवन । विराटेनोत्तरप्रशसनेकङ्केनबृहन्नलयाकुरुपराजयकथन। ततोरुष्टेनविराटेनतस्यमुखेऽक्षेणताडन । क्षतात्प्रस्रवतोरक्तस्यसैरन्ध्यानिजोत्तरीयेणग्रहण ।
७१	+	३१	अर्जुनकौरवयुद्धदिदृक्षयासमागतानादेवानापुनः स्वर्गप्रतिगमन ।
७२	६८ (५० ७६) ६९	६९	उत्तरेणराजाभ्यनुज्ञयाऽन्तःपुरमेत्य तदभिवादन । युधिष्ठिरव्रणावलोकनभीतस्योत्तरस्यचोदनयाविराटेनयुधिष्ठिरक्षमापन । ततोर्जुनस्यान्तःप्रवेश । विराटेनोत्तरप्रशसनेतेनतप्रतिकस्यचिद्देवपुत्रस्यजेतृत्वकथन । ततोऽर्जुनेनोत्तराप्रभृतिभ्य कुरुवस्त्रदान ।
७३	+	१९	भीमार्जुनादिभीरात्रौयुधिष्ठिरसमीपगमन । युधिष्ठिरेणसहर्षस्तानभिभाषणे अर्जुनेनभीमप्रतितत्कारणप्रश्न । युधिष्ठिरेणतप्रतिविराटेनाक्षताडनस्य तत्कारणत्वकथन । भीमादिभि क्रोधाद्विराटवधाध्यवसायेयुधिष्ठिरेणसहेतुकतत्प्रतिषेधन ।

समाप्त गोग्रहणपर्व ॥ ४ ॥

अथ वैवाहिकपर्व ॥ ५ ॥ अध्याया ॥ ५ ॥

(७४–७८) ॥ श्लोका ॥ १७७ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
७४	७०	३०	परेद्यु प्रभातेयुधिष्ठिरादिभीराजलक्षणधारणेनसिंहासनादिषूपवेशन । तत्रागतवताविराटेनयुधिष्ठिरस्यसिंहासनोपवेशनाक्षेप । अर्जुनेनतस्ययाथातथ्यकथन ।
७५	७१	३६	अर्जुनेनविराटप्रश्नाद्बल्लवादीनाभीमसेनादित्वकथन । उत्तरेणयुधिष्ठिरादीनापराक्रमवर्णन । ततोविराटेन युधिष्ठिरादीनाप्रसादन ।
७६	+	२०	उत्तरेणविराटप्रतियुधिष्ठिरादिकृतोपकारस्मारणपूर्वकमुत्तराया प्रदानेनतत्प्रसादनचोदना । उत्तराया पुरस्कारेणसप्रणामप्रसाद्यतेविराटायाभयप्रदान ।
७७	७२ (१–१३)	३७	विराटेनार्जुनप्रतिस्वकुमार्योउत्तरायाभार्यात्वेनप्रतिग्रहणप्रार्थनेतप्रत्यर्जुनेनसहेतुकयनस्नुषात्वेनपरिग्रहाङ्गीकरण । दुर्योधनेनयुधिष्ठिरप्रतिदूतमुखेनत्रयोदशवत्सरस्यासपूर्तावेवार्जुनेनात्मप्रकाशनात्पुनर्वनेवासविधेयतानिवेदन । युधिष्ठिरेणतप्रतितेनैवदूतेनभीष्ममुखात्सदेहस्यपरिहरणीयताप्रतिवेदन । भीष्मेणविचार्यनिर्धारणपूर्वकसकेतकालस्यपूर्णत्वोक्ति ।
७८	७२ (१४–४०)	५४	उपप्लाव्यप्रतिकृष्णागमन । तत्रद्रुपदाद्यागमन । उत्तराभिमन्योर्विवाह ।

सपूर्णवैवाहिकपर्व ॥ ५ ॥

विराटपर्व सपूर्ण ॥ ४ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

उद्योगपर्व ॥ ५ ॥

अवान्तरपर्वाणि ॥ १० ॥ अध्याया ॥ १०६ ॥ श्लोका ॥ ६७५३ ॥

समाप्त यानसन्धिपर्व ॥ ५।

समाप्तभगवद्यानपर्व ॥ ६ ॥

अथसैन्यनिर्याणपर्व ॥ ७ ॥ अध्याया ॥ ९ ॥
(१५१–१५९) ॥ श्लोका ॥ ३०३ ॥

समाप्त सैन्यनिर्याणपर्व ॥ ७ ॥

अथोलूकदूतागमनपर्व ॥ ८ ॥ अध्याया ॥ ५ ॥
(१६०–१६४) ॥ श्लोका ॥ ३०० ॥

समाप्तमुलूकदूतागमनपर्व ॥ ८ ॥

अथ रथातिरथसङ्ख्यानपर्व ॥ ९ ॥ अध्याया ॥ ८ ॥
(१६५–१७२) ॥ श्लोका ॥ २२५ ॥

अध्याय	छपा.अ	श्लोक	
१६७	१६७	३८	तथा ।
१६८	१६८	४२	भीष्मेणकर्णस्यार्धरथत्वेकथितेतेनभीष्मोपालभनपूर्वकतज्जीवितावधिखेन युद्धाकरणप्रतिज्ञा । भीष्मेणकर्णगर्हणेदुर्योधनेनभीष्मप्रतिसान्त्वनपूर्वक परसेनायारथातिरथसङ्ख्यानप्रार्थना ।
१६९	१६९	२८	भीष्मेणपाण्डवसेनायारथातिरथसङ्ख्यान ।
१७०	१७०	१४	तथा ।
१७१	१७१	२७	तथा ।
१७२	१७२	२१	भीष्मेणदुर्योधनप्रतिशिखण्डिन पूर्वे स्त्रीत्वमभिधायतेनसहयुद्धाकरणप्रतिज्ञा ।

समाप्त रथातिरथसङ्ख्यानपर्व ॥ ९ ॥

अथाम्बोपाख्यानपर्व ॥ १० ॥ अध्याया ॥ २४ ॥

(१७३–१९६) ॥ श्लोका ॥ ८०३ ॥

अध्याय	छपा.अ	श्लोक	
१७३	१७३	२४	भीष्मेणाम्बोपाख्यानकथनारभ । स्वेनस्वयवरेऽम्बादिकन्यात्रयहरणकथन ।
१७४	१७४	१०	भीष्मेणविचित्रवीर्यस्यकन्यात्रयेणविवाहप्रयतनेऽम्बयास्वस्यसाल्वकामत्वकथनपूर्वकतत्समीपगमनेभीष्मप्रत्यनुज्ञायाचन ।
१७५	१७५	४६	साल्वगतायाअम्बायास्तेनपरित्याग । अम्बयाभीष्मस्यप्रतिचिकीर्षयातापसाश्रममेत्यतेषुस्ववृत्तान्तकथन ।
१७६	१७६	५९	तत्रहोत्रवाहननाम्नोऽम्बामातामहस्यागमन । तेनाम्बाया परशुरामप्रति शरणागतिचोदना । तत्रयदृच्छयासमागतेऽकृतव्रणनाम्निमहर्षावम्बया स्ववृत्तान्तनिवेदन ।
१७७	१७७	४२	अकृतव्रणेनसविमर्शेभीष्मस्यप्रतीकारनिर्धारण । अम्बयापरेद्युरागतजामदग्न्यप्रतिभीष्मवधप्रार्थना ।
१७८	१७८	९५	श्रीपरशुरामेणाम्बादिभि सहकुरुक्षेत्र गत्वाभीष्मानयन । रामेणस्वेनचोदनेऽपिभीष्मेणाम्बापरिग्रहानङ्गीकारेयुद्धायतस्याह्वान ।
१७९	१७९	३९	भीष्मजामदग्न्ययुद्ध ।
१८०	१८०	३८	तथा ।
१८१	१८१	१६	तथा ।
१८२	१८२	३०	रामेणरथादध पातितस्यभीष्मस्यदिव्यपुरुषै समाश्वासन । भीष्मेणरामस्यरथादध पातन । पुनर्युयुत्सोरामस्यमहर्षिभिर्युद्धात्प्रतिनिवर्तन ।
१८३	१८३	१९	सप्रणामदेवादिप्रार्थनापूर्वकशयितस्य भीष्मस्यदिव्यपुरुषै स्वप्नेसमाश्वासनपूर्वकज्ञातपूर्वप्रस्वापनास्त्रानुस्मारण ।
१८४	१८४	२३	ततोरामभीष्मयोर्युद्ध । भीष्मस्यप्रस्वापनास्त्रप्रतिभान ।
१८५	१८५	३७	भीष्मेरामप्रतिप्रस्वापनास्त्रप्रयोक्तुकामेनारदेनतन्निषेधन । रामेणस्वस्यपराजितत्वोक्तिर्युद्धोपरमश्च ।
१८६	१८६	४१	राममामन्त्र्यगतयाऽम्बयापुण्याश्रमादिषुदुष्करतपश्चरण ।
१८७	१८७	१९	अम्बयातपस्तोषितान्महादेवाज्जन्मान्तरेपुस्त्वप्राप्त्याभीष्महननरूपवरमुपलभ्याग्नौप्रवेश ।
१८८	१८८	२०	पुत्रार्थतपस्यतेद्रुपदायमहादेवेनस्त्रीभूत्वापुमान्भविष्यतीतिवरदान । द्रुपदभार्ययाक्त्र्यपत्यजननेपितस्यपुस्त्वख्यापन । द्रुपदेनतस्यस्त्रीत्वप्रच्छादयपुवज्जातकर्मादिकरण ।
१८९	१८९	२५	पुवेषगूहितयाशिखण्डिन्याद्रोणाद्धनुर्विद्याभ्यास । तस्यादशार्णाधिपतिकन्ययाविवाह । स्वदुहित्राशिखण्डिन्या स्त्रीत्वविज्ञापितेनदशार्णेनदूतमुखेनद्रुपदप्रतिस्वविप्रलम्भकस्यतस्य सबन्धो समुच्छेदनिवेदन ।
१९०	१९०	२२	द्रुपदेनपत्न्यासहकर्तव्यालोचन ।
१९१	१९१	३०	शिखण्डिन्यास्वपित्रो शोकस्यस्वमूलकत्वचिन्तनेनदुर्गमारण्यमेत्यस्थूणनाम्न कुबेरानुचरस्यगृहसमीपेप्रायोपवेश । स्थूणचोदितयाशिखण्डिन्यात प्रतिस्वस्यपुस्त्ववरण ।
१९२	१९२	७०	स्थूणेनशिखण्डिन्यैतदीयस्त्रीत्वस्वीकारेणस्वीयपुस्त्वसमर्पण । दशार्णाधिपतिनाशिखण्डिन पुंस्त्वमुपायैर्निर्धार्यलज्जयास्वपुरगमन । अत्रान्त

समाप्तमम्बोपाख्यानपर्व ॥ १० ॥

उद्योगपर्व च सपूर्ण ॥ ५ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ भीष्मपर्व ॥ ६ ॥

अवान्तरपर्वाणि ॥ ४ ॥ अध्यायाः ॥ १२२ ॥ श्लोका ॥ ५८०९ ॥

अथ जम्बूखण्डविनिर्माणपर्व ॥ १ ॥ अध्याया ॥१०॥ (१-१०) ॥ श्लोका ॥ ३९४ ॥

समाप्तं जम्बूखण्डविनिर्माणपर्व ॥ १ ॥

अथ भूमिपर्व ॥ २ ॥ अध्यायौ ॥ २ ॥ (११-१२) ॥ श्लोका ॥ ९२ ॥

समाप्त भूमिपर्व ॥ २ ॥

अथ भगवद्गीतापर्व ॥ ३ ॥ अध्याया ॥ ३० ॥ (१३-४२) ॥ श्लोका ॥ १०२९ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
३९	३९	२०	,, पञ्चदशोऽध्याय १५
४०	४०	२४	,, षोडशोऽध्याय ॥१६॥
४१	४१	२८	,, सप्तदशोऽध्याय १७
४२	४२	७८	,, अष्टादशोऽध्याय १८

समाप्तं भगवद्गीतापर्व ॥ ३ ॥

अथ भीष्मवधपर्व ॥ ४ ॥ अध्याया ॥ ८० ॥ (४३–१२२) ॥ श्लोका ॥ ४२९४ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
४३	४३	१११	युधिष्ठिरेणरथादवरुह्यभीष्मद्रोणाद्यभिवादनपूर्वकतेभ्योजयाशीर्ग्रहण ।
४४	४४	३०	सेनयोर्युद्धारभ ।
४५	४५	८७	द्वन्द्वयुद्धवर्णन ।
४६	४६	४९	सकुलयुद्ध ।
४७	४७	६७	उत्तरकुमारवध ।
४८	४८	१२१	श्वेतयुद्धंभीष्मेणतद्वधश्च ।
४९	४९	५३	शङ्खयुद्ध ।

इति प्रथमदिवसयुद्ध ॥ १ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
५०	५०	५८	धृष्टद्युम्नेनक्रौञ्चव्यूहनिर्माण ।
५१	५१	३०	भीष्मादिभि प्रतिव्यूहरचना ।
५२	५२	७१	भीष्मार्जुनयोर्युद्ध ।
५३*	५३	४१	द्रोणधृष्टद्युम्नयुद्ध ।
५४	५४	१२४	भीमेनकलिङ्गादिवध ।
५५	५५	४५	अर्जुनयुद्धवर्णन ।

इति द्वितीयदिवसयुद्ध ॥ २ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
५६	५६	२२	उभयपक्षयोर्व्यूहरचना ।
५७	५७	४०	सकुलयुद्ध ।
५८	५८	४६	अर्जुनयुद्धवर्णन ।
५९	५९	१४०	स्वप्रतिज्ञाविहायगृहीतचक्रेणश्रीकृष्णेनपादचारेणभीष्महन्तुमभियान । अर्जुनेनश्रीकृष्णस्यप्रतिनिवर्तन ।

इति तृतीयदिवसयुद्ध ॥ ३ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
६०	६०	३०	भीष्मार्जुनयुद्ध ।
६१	६१	३६	धृष्टद्युम्नेनशलपुत्रवध ।
६२	६२	६५	भीमसेनादियुद्ध ।
६३	६३	३३	सात्यकिभूरिश्रवसोर्युद्ध ।
६४	६४	८८	भीमेनदुर्योधनानुजाष्टकवध । घटोत्कचभयेनकुरुभि सेनावहार ।

इति चतुर्थदिवसयुद्ध ॥ ४ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
६५	६५	७१	विश्वोपाख्यान ।
६६	६६	४१	तथा ।
६७	६७	२४	विश्वोपाख्यानेभीष्मेणदुर्योधनप्रतिवासुदेवमाहात्म्यकथन । युधिष्ठिरस्य कृष्णसमाश्रयणेनविजयइतिभीष्मेण दुर्योधनप्रतिकथन ।
६८	६८	२०	भीष्मेणदुर्योधनप्रतिब्रह्मर्षिकृतकृष्णस्तवनकथन । तथाश्रीकृष्णस्यपाण्डवेषुप्रीतिकथनपूर्वकतैस्सहशमविधान ।
६९	६९	३९	कुरुपाण्डवसेनयोर्मकरश्येनव्यूहरचन ।
७०	७०	२९	सकुलयुद्ध ।
७१	७१	४४	तथा ।
७२	७२	३५	तथा ।
७३	७३	४३	तथा ।
७४	७४	४०	भूरिश्रवसासात्यकिपुत्रदशकवध । सात्यकिभूरिश्रवसोर्युद्ध ।

इति पञ्चमदिवसयुद्धं ॥ ५ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
७५	७५	३७	कुरुपाण्डवयो क्रौञ्चमकरव्यूहरचना ।
७६	७६	२६	धृतराष्ट्रेणस्वसेनाक्षयश्रवणेनशोचन ।
७७	७७	८४	भीमद्रोणपराक्रमवर्णन ।
७८	७८	३६	सकुलयुद्ध ।
७९	७९	६७	तथा ।

इति षष्ठदिवसयुद्ध ॥ ६ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
८०	८०	१९	भीष्मदुर्योधनसवाद ।
८१	८१	४६	भीष्मेणदुर्योधनसहर्षण ।
८२	८२	६२	द्रोणेनविराटसूनो शङ्खस्यवध । द्वन्द्वयुद्ध ।
८३	८३	५९	द्वन्द्वयुद्ध ।
८४	८४	५५	युधिष्ठिरादियुद्ध ।
८५	८५	४०	सकुलयुद्ध ।
८६	८६	५७	तथा ।

इति सप्तमदिवसयुद्ध ॥ ७ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
८७	८७	३९	उभयसेनयोर्व्यूहरचनापूर्वकपरस्पराभियान ।
८८	८८	४४	भीमेनसुनाभादिदुर्योधनानुजाष्टकवध ।
८९	८९	४०	धृतराष्ट्रेणपुत्रवधश्रवणाच्छोचन ।
९०	९०	९६	इरावताशकुन्यनुजानावध । आर्ष्यशृङ्गिनाम्नाराक्षसेनइरावतोवध ।
९१	९१	३१	दुर्योधनघटोत्कचयोर्युद्ध ।
९२	९२	४३	घटोत्कचयुद्धवर्णन ।
९३	९३	४३	सकुलयुद्ध ।
९४	९४	५०	घटोत्कचयुद्ध ।
९५	९५	८६	भगदत्तादियुद्ध ।

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
९६	९६	८०	भीमेनदुर्योधनानुजानाकतिपयानावध ।

इत्यष्टमदिवसयुद्धं ॥ ८ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
९७	९७	४३	भीष्मोन्यस्तशस्त्रश्चेदहपाण्डवाञ्जेष्यामीतिकर्णबोधितेनदुर्योधनेनरात्रौभीष्ममेत्यकर्णस्ययुद्धानुज्ञाप्रार्थना ।
९८	९८	५१	भीष्मेणदुर्योधनप्रत्यर्जुनपराक्रमप्रशसनपूर्वकपाण्डवानामजय्यत्वमभिधायशिखण्डिवर्जपाञ्चालादिवधप्रतिज्ञा ।
९९	९९	३०	कुरुपाण्डवसेनयोर्व्यूहरचनापूर्वकपरस्पराभिगमन ।
१००	१००	५४	अलबुसस्यद्रौपदेयैस्सहयुद्ध । अभिमन्युनासमागमश्च ।
१०१	१०१	५९	अभिमन्युनाअलबुसपराजय ।
१०२	१०२	४०	द्रोणार्जुनयुद्ध । भीमसेनपराक्रमश्च ।
१०३	१०३	४७	सकुलयुद्ध ।
१०४	१०४	३८	तथा ।
१०५	१०५	३७	युधिष्ठिरादियुद्ध ।
१०६	१०६	८४	भीष्मपराक्रममसृष्यताश्रीकृष्णेनरथादवरुह्यतद्वधायाभियान अर्जुनेनपश्चादनुधाव्यनिवर्तितस्यश्रीकृष्णस्यतेनसहपुनारथारोहण ।

इति नवमदिवसयुद्ध ॥ ९ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
१०७	१०७	१०८	युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णेनसहसमन्त्र्यरात्रौभीष्ममेत्यतद्वधोपायकथनप्रार्थना । तत्प्रतिभीष्मेणतत्कथन ।
१०८	१०८	६०	भीष्मयुद्ध । शिखण्डिनोभीष्मेणसहसवादोयुद्धसन्नाहश्च ।
१०९	१०९	४१	भीष्मदुर्योधनसवाद । भीष्मपराक्रमवर्णन ।
११०	११०	४८	अर्जुनदुश्शासनयुद्ध ।
१११	१११	५८	द्वन्द्वयुद्ध ।
११२	११२	४२	द्रोणेनाश्वत्थामानप्रतिदुर्निमित्तप्रदर्शनपूर्वकयुद्धानुशासन ।
११३	११३	५३	भीमसेनपराक्रमवर्णन ।
११४	११४	४७	भीमार्जुनपराक्रमवर्णन ।
११५	११५	४३	युद्धेविरक्तेनभीष्मेणयुधिष्ठिरंप्रतिस्ववधोद्यमचोदना ।
११६	११६	८०	सकुलयुद्ध ।
११७	११७	७२	तथा ।
११८	११८	५४	भीष्मपराक्रमवर्णन ।
११९	११९	१२५	भीष्मनिपात ।
१२०	१२०	७१	कुरुपाण्डवैरन्यैराजभिश्चभीष्माभिवादन । अर्जुनेनभीष्मायबाणमयोपधानसमर्पण ।
१२१	१२१	५८	तृषार्तेनभीष्मेणपानीययाचन । राजभिरानीतजलविनिन्द्यार्जुनप्रतितद्याचन । अर्जुनेनपर्जन्यास्त्रेणभूमिंभित्वोत्थापितसलिलधारयाभीष्मस्यतृष्णाशमन । भीष्मेणदुर्योधनप्रत्यर्जुनप्रशसनपूर्वकपाण्डवै सहशमोपदेश ।
१२२	१२२	४४	अपगतेषुराजसुकर्णेनभीष्ममेत्यरहस्यभिवादन । भीष्मेणकर्णंप्रतितस्य कुन्तीसुतत्वोक्त्यापाण्डवै सहसगमचोदना । कर्णेनसयुक्तिकपाण्डवै सहसगमस्यदुष्करत्वमभिधायभीष्मक्षमापनपूर्वकस्वावासगमन ।

इति दशमदिवसयुद्ध ॥ १० ॥

समाप्तं भीष्मवधपर्व ॥ ४ ॥ भीष्मपर्वसपूर्ण ॥ ६ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ द्रोणपर्व ॥ ७ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ ८ ॥ अध्याया. ॥ २०३ ॥ श्लोका' ॥ १००१२ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
१६०	१५९	९८	कृपगर्हणाममर्षमाणस्यकर्णवधाया-भ्युत्तिष्ठतोऽश्वत्थाम्न कृपदुर्योधना-भ्यानिवारण । अर्जुनेनकर्णपराजय । दुर्योधनेनरणायगन्तुद्रौणिंप्रतिचो-दना ।
१६१	१६०	५८	द्रौणिधृष्टद्युम्नयोर्युद्ध । द्रौणिपराक्रम ।
१६२	१६१	१९	सकुलयुद्ध ।
१६३	१६२	५५	सात्यकिनासोमदत्तवध । द्रोणयुधि-ष्ठिरयुद्ध ।
१६४	१६३	३९	सेनाद्वयेदीपोद्योजन ।
१६५	१६४	३५	सकुलयुद्ध ।
१६६	१६५	४१	कृतवर्मणायुधिष्ठिरपराजय ।
१६७	१६६	६४	सात्यकिनाभूरिनाम्नोराज्ञोवध । द्रौ-णिनाघटोत्कचपराजय । भीमेन-दुर्योधनपराजय ।
१६८	१६७	४८	कर्णेनसहदेवस्यपराजयपूर्वकमवहेळ-न । शल्येनविराढपराजय । अर्जुने-नालायुधपराजय ।
१६९	१६८	४७	सकुलयुद्ध ।
१७०	१६९	४९	नकुलेनशकुनिपराजय । कृपेणशि-खण्डिपराजय ।
१७१	१७०	७०	सकुलयुद्ध ।
१७२	१७१	५६	तथा ।
१७३	१७२	४०	द्रोणकृपयो सात्यकिधृष्टद्युम्नाभ्यायुद्ध ।
१७४	१७३	६९	कर्णयुयुत्सोरर्जुनस्यश्रीकृष्णेनसहेतुक तेनयुद्धनिषेध । श्रीकृष्णार्जुनचोद-नयाघटोत्कचस्यकर्णेनसहरणारंभ ।
१७५	१७४	४५	घटोत्कचेनालम्बलवध ।
१७६	१७५	११६	कर्णघटोत्कचयुद्ध ।
१७७	१७६	२३	अलायुधेनराक्षसेनघटोत्कचप्रत्यभि-यान ।
१७८	१७७	४९	भीमालायुधयोर्युद्ध ।
१७९	१७८	४१	घटोत्कचेनालायुधवध ।
१८०	१७९	६४	कर्णेनेन्द्रदत्तयाशक्त्याघटोत्कचवध ।
१८१	१८०	४३	घटोत्कचनिधनात्सर्वेषुशोचत्सुहर्षोदा-त्मानपरिष्वजमानश्रीकृष्णप्रत्यर्जुनेन हर्षकारणप्रश्न । श्रीकृष्णेनतदभिधा-नपूर्वककर्णप्रभावप्रशंसन ।
१८२	१८१	३३	श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतिजरासन्धादिपरा-क्रमकथनपूर्वकतेषादुर्जेयतयापूर्वमेव-स्वेनोपायैर्हननकथन ।
१८३	१८२	४७	धृतराष्ट्रेणसंजयप्रतिकर्णेनार्जुनेशक्तेर-मोक्षणकारणप्रश्नेसञ्जयेनसात्यकिप्र-तिश्रीकृष्णोक्ततदुत्तरकथन ।
१८४	१८३	६७	कर्णशक्तेर्घटोत्कचवधेनवैफल्याद्धृत-राष्ट्रेणशोचन । युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णे घटोत्कचकृतोपकारनिवेदनपूर्वकशो-चन । व्यासेनक्रोधात्कर्णजिघांसयाग च्छन्तंयुधिष्ठिरमेत्यसमाश्वसनेनतनि-वर्त्यपुनरन्तर्धान ।

समाप्त घटोत्कचवधपर्व ॥ ६ ॥

अथ द्रोणवधपर्व ॥ ७ ॥ अध्याया ॥ ९ ॥

(१८५–१९३) ॥ श्लोका ॥ ५२५ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
१८५	१८४	५७	निद्रोपद्रुतानासैनिकानामर्जुनाज्ञया-स्वापेनश्रान्तिमपनीयचन्द्रोदयानन्त-रयुद्धारम्भ ।
१८६	१८५	३७	दुर्योधनोपालम्भकोपितेनद्रोणेनपार्थ-दुर्योधनप्रशंसाधिक्षेपपूर्वकरणायनि-स्सरण ।
१८७	१८६	५९	द्रोणेनद्रुपदविराटादीनावध । भीमे-ननिष्ठुरभाषणेनधृष्टद्युम्नमुद्योज्यद्रोणा नीकाभिगमन ।

इति चतुर्दशरात्रियुद्धं ॥ १४ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
१८८	१८७	५४	सकुलयुद्ध । नकुलेनदुर्योधनपरा-जय ।
१८९	१८८	५७	सकुलयुद्ध ।
१९०	१८९	६५	तथा ।
१९१	१९०	५८	श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिद्रोणजयेतस्य-शस्त्रन्यासस्य तत्रचाश्वत्थामवधश्रव-णस्य हेतुत्वकथन । भीमेनाश्वत्थामना-म्निमजेनिहतेयुधिष्ठिरेणश्रीकृष्णचोद-नयाद्रोणप्रतितद्विवक्षयाअश्वत्थामाह-तइतिकथन ।
१९२	१९१	५१	अश्वत्थामवधश्रवणनिर्विण्णद्रोणमार-णायधृष्टद्युम्नसमुद्यम । द्रोणग्रस्तस्य धृष्टद्युम्नस्यसात्यकिनाविमोचन ।
१९३	१९२	८७	द्रोणधृष्टद्युम्नयोर्युद्ध । द्रोणेनसोपाल-भभीमवचश्श्रवणेनशस्त्रन्यासपूर्वक-योगेनशरीरत्याग । शरीरान्निर्गच्छ-तस्तेजोरूपस्यद्रोणस्यसञ्जयादिभि प-

अध्याय	झपा अ	श्लोक	
			श्चभिरेवावलोकन । धृष्टद्युम्नेनद्रोणशिरश्छेद ।

समाप्त द्रोणवधपर्व ॥ ७ ॥

अथ नारायणास्त्रमोक्षपर्व ॥ ८ ॥ अध्याया ॥१०॥

(१९४–२०३) ॥ श्लोका ॥ ७७४ ॥

अध्याय	झपा अ	श्लोक	
१९४	१९३	७०	दुर्योधनचोदनयाकृपेणद्रोणवधश्रावितस्याश्वत्थाम्न कोपोदय ।
१९५	१९४	१५	धृतराष्ट्रेणसञ्जयप्रत्यश्वत्थाम्नाकिमुक्तमितिप्रश्न ।
१९६	१९५	४८	अश्वत्थाम्नासकोधयुधिष्ठिराद्युपालम्भ । तथाद्रोणस्यनारायणास्त्रलाभप्रकारादिकथनपूर्वकतेनपाण्डवादिवधप्रतिज्ञान ।
१९७	१९६	५५	अर्जुनेनयुधिष्ठिरोपालम्भ । आत्मोपालम्भश्च ।
१९८	१९७	५०	साधिक्षेपमश्वत्थामतोयुधिष्ठिरभीषयन्तपार्थंप्रतिभीमेनसामर्षमात्मबलवर्णनपूर्वकस्वेनाश्वत्थामादिविजयप्रतिज्ञान । धृष्टद्युम्नेनाप्यर्जुनप्रतिसक्रोधक्षात्रधर्मादिकथनपूर्वकस्वकृतद्रोणवधस्यधार्मिकत्वकथन ।
१९९	१९८	६९	सात्यकिनिष्ठुरभाषणरुष्टेनधृष्टद्युम्नेनसमर्मोद्घाटनतद्गर्हण । धृष्टद्युम्नजिघासयागदामुद्यम्यापतत सात्यके श्रीकृष्णचोदितेनभीमेननिवारण । सर्वेषा पुनर्युद्धोद्यम ।
२००	१९९	७१	अश्वत्थाम्नानारायणास्त्रप्रयोग । अस्त्रतेजसापीड्यमानै श्रीकृष्णवचनाद्यानावरोहणशस्त्रन्यासादिनाऽऽत्मरक्षण । भीममात्रेशस्त्रधारणेनप्रतियुध्यमानेसतितन्मस्तकेऽस्त्रस्यप्रज्वलन ।
२०१	२००	१३२	नारायणास्त्रावेष्टितेभीमेश्रीकृष्णार्जुनाभ्याहस्तत शस्त्रापकर्षणपूर्वकरथादवरोपितेसत्यस्त्रस्यप्रशमन । तत सकुलयुद्ध ।
२०२	२०१	१०५	नारायणास्त्रेविफलीकृतेपुनरश्वत्थाम्नाऽऽग्नेयास्त्रप्रयोग । तस्यापिपार्थेन व्यर्थीकरणेदूयमानेनद्रौणिनाशस्त्रन्यासपूर्वकरणाङ्गणान्निर्याण । निर्गच्छताचतेनयदृच्छासमागतव्यासप्रतिनिजास्त्रवैफल्यकारणप्रश्न । श्रीव्यासेनश्रीकृष्णार्जुनयोर्नरनारायणात्मकत्वे कथितेप्रतिनिवृत्तेनद्रौणिनासेनावहार ।
२०३	२०२	१५९	इतरालक्षितपुरत स्वानुकूल्युध्यमानशूलपाणिकचनपुरुषप्रवरमवलोकयतापार्थेनसकइतियदृच्छासमागत व्यासप्रतिप्रश्न । तेनतप्रतितस्यपशुपतित्वोक्त्याशतरुद्रीयपठनेनसविस्तरतद्गुणगणवर्णन ।

इति पञ्चदशदिवसयुद्ध ॥ १५ ॥

समाप्त नारायणास्त्रमोक्षपर्व ॥ ८ ॥

द्रोणपर्व च समाप्त ॥ ७ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ शान्तिपर्व ॥ १२ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्याया ॥ ३७५ ॥ श्लोका ॥ १५१५१ ॥

† झपुस्तके २२८ तमी अध्यायसङ्ख्या प्रमादात्त्रुटिता वर्तते ।

समाप्त मोक्षधर्मपर्व ॥ ३ ॥ शान्तिपर्व च सपूर्णम् ॥ १२ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथानुशासनपर्व ॥ १३ ॥

अत्रावान्तरपर्वणी ॥ २ ॥ अध्याया ॥ २७४ ॥ श्लोका. ॥ ११९०७ ॥

अथ दानधर्मपर्व ॥ १ ॥ अध्याया ॥ २७२ ॥

(१–२७२) ॥ श्लोका ॥ ११०२० ॥

अध्याय	झपा अ	श्लोक	
१	१	८४	युधिष्ठिरेणभीष्मप्रतिपुन शमादिकथनप्रार्थना । भीष्मादिनिधनेस्वस्यैव हेतुत्वबुद्ध्यास्वोपालम्भनपूर्वकशोचन्तयुधिष्ठिरप्रतिभीष्मेणजीवस्यकर्मण्यस्वातन्त्र्यमभिधायतन्निदर्शनतया लुब्धगौतमीसवादानुवाद ।
२	२	११२	गार्हस्थ्याश्रयणेनातिथिसत्कारस्यश्रेयस्साधनतायादृष्टान्ततयासुदर्शनोपाख्यानकथन ।
३	२७	३०	ब्राह्मण्यस्यक्षत्रियादिदौर्लभ्येदृष्टान्ततयामतङ्गोपाख्यानकथन । तत्रेन्द्रमतङ्गसवाद ।
४	२८	१६	मतङ्गेनब्राह्मण्यप्राप्तयेतपश्चरण । तप्रतीन्द्रेणब्राह्मण्यस्यदुर्लभत्वोक्ति ।
५	२९	२८	पुनरपितपस्यतेमतङ्गायेन्द्रेणब्राह्मण्यस्यदुष्प्रापत्वकथनपूर्वकमितराभीष्टदान ।
६	३	१९	युधिष्ठिरेणभीष्मप्रतिविश्व मित्रचरित्रानुवादपूर्वकतस्यब्राह्मण्यप्राप्तिहेतुप्रश्न ।
७	४	६२	भीष्मेणयुधिष्ठिरंप्रतिविश्वामित्रोत्पत्तिप्रकारकथनेनैवब्राह्मण्यप्राप्तिप्रकारकथन ।
८	३०	६७	वीतहव्यस्यब्राह्मण्यप्राप्ति ।
९	६	५१	पुरुषकारस्यप्राबल्येवसिष्ठब्रह्मसवाद ।
१०	७	३०	शुभाशुभकर्मफल ।
११	५	३२	शुकवासवसवादानुवादेनानृशस्यप्रशसन ।
१२	८	३२	ब्राह्मणप्रशसन ।
१३	+	५	क्रोधस्यातिथेश्चक्रमेणनिंदाप्रशसनपरवेदचतुष्टयसवाद ।
१४	+	६	ब्राह्मणानापतिव्रतानाचमहिमप्रतिपादकेन्द्राग्न्यादिसवाद ।
१५	+	१२	भगवन्महिमप्रतिपादकव्यासवासुदेवसवाद ।
१६	+	८	भगवन्महिमप्रतिपादकव्यासवचन ।
१७	+	५	भक्तिश्रद्धादीनामुक्तिसाधनताप्रतिपादकव्यासवाक्य ।
१८	+	१२	श्रीकृष्णमहिमप्रतिपादकव्यासमद्रराजसवाद ।
१९	+	८	श्रीकृष्णेनभीष्मप्रतियुधिष्ठिरायगरुडोपाख्यानकथनचोदना ।
२०	+	२२	कश्यपेनस्वभार्ययो कद्रूविनतयो क्रमेणपुत्रसहस्रतद्वयलाभरूपवरदान । विनतयाएकाण्डभेदन । असमग्रतयाजातेनारुणेनमात्रेदासीभवनरूपशापदान ।
२१	+	१५	गरुडोत्पत्ति. । कद्रूविनतयोरुच्चैश्श्रवोवालरूपविषयेविवाद । पराजितायादासीभावरूपपणबन्ध ।
२२	+	२०	कद्र्वास्वपुत्रान्प्रत्युच्चै श्रवोवालस्यनैल्यसपादनचोदना ।
२३	+	१५	कद्र्वास्ववचनतिरस्कारिण काश्चनस्वपुत्रान्प्रतिजनमेजयसत्रेनिधनरूपशापदान । कैश्चनसर्पैर्वालस्यनैल्यसपादन । हयवालेनैल्यदर्शिन्याविनतयास्वस्यकद्रूदासीभवनाङ्गीकरण ।
२४	+	२३	नारदेनगरुडप्रतिविनतायाकद्रूदास्यनिवेदन । गरुडेनकद्रूप्रतिस्वमातुर्दास्यान्मोचनयाचना । कद्र्वागरुडप्रत्यमृतानयनेमातुर्दास्यान्मोचनोक्ति ।

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
२५	+	२८	गरुडेनस्वपितरिअमृताहरणायस्वगमननिवेदन । कश्यपेनतप्रतिगजकच्छपभक्षणपूर्वकममृताहरणचोदना ।
२६	+	३७	गरुडेनचरणाभ्यागजकच्छपग्रहण । तेनतयोर्भक्षणायनैमिशारण्यस्थमहातरुशाखायावेगान्निपतन । स्वनिपतनमात्रेणभज्यमानशाखाया अधोभागेलम्बमानमुनिगणावलोकनात्तुण्डेनतच्छाखाग्रहणपूर्वकतस्यपुनरुत्पतन । तेनसमुद्रान्तेशाखाविसर्जनेनतन्निवासिनाकुविन्दानाहनन ।
२७	+	१४	गरुडेनशैलाग्रेउपविश्यगजकच्छपभक्षण । तत स्वर्गेऽमृतसमीपगतेन तेनतत्रपरितोज्वलदग्निदर्शनभयाद्ब्रह्माणप्रतितच्छमनोपायप्रश्न । ब्रह्मणातप्रतिनवनीतप्रक्षेपेणाग्निसशामनचोदना ।
२८	+	२३	गरुडेननवनीतप्रक्षेपेणमन्दीभूताग्न्युल्लङ्घनपूर्वकममृतरक्षिणापक्षप्रहारेण निराकरण । तथाऽमृतमाहृत्यवियतिसमुत्पतन । गरुडोपरिइन्द्रेणवज्रायुधपातन ।
२९	+	२२	गरुडेनइन्द्रप्रत्यमृतनयनकथन । तयाविनतायादास्यान्मोचन । गरुडेनेन्द्रायपुनरमृतप्रत्यर्पण ।
३०	९	२८	भीष्मेणयुधिष्ठिरप्रतिब्राह्मणायप्रतिश्रुतार्थाप्रदानस्यानर्थहेतुतायादृष्टान्ततयासृगालवानरसवादानुवाद ।
३१	१०	७५	शूद्रोपदेशस्यानर्थहेतुतायादृष्टान्ततयामुनिशूद्रयो कथा ।
३२	११	२४	महालक्ष्म्यारुक्मिणींप्रतिस्वावासस्थलनिदेश ।
३३	+	२५	कृतघ्नस्यप्रायश्चित्तविषयेदृष्टान्ततयावत्सनाभमुनिचरित्र ।
३४	१२	५४	स्त्रीपुंसयो समायोगेस्त्रियाएवसुखाधिक्येसवादतयाभङ्गास्वनोपाख्यानकथन ।
३५	१३	७	मनोवाक्कायरूपकरणैर्दुष्कर्मपरित्यागपूर्वकशुभकर्मकरणस्यभगवत्प्रसादनहेतुत्वोक्ति ।
३६	+	६५	युधिष्ठिरेणभीष्मप्रतिस्वेनश्रुतान्धर्माननूत्यप्राणिनासासारिकदु खानुवर्णनपूर्वकस्वस्यससारनिर्वेदनिदर्शनेनपुनर्विस्तरेणवैष्णवधर्मकथनप्रार्थना ।
३७	+	१८	ब्राह्मणादिसर्वजगतामनित्यत्वकथनपूर्वकनारायणस्यनित्यत्वकथनेनतदुपासनविधान ।
३८	+	६५	तत्त्वसङ्ख्यादिप्रतिपादकनारदसनत्कुमारसवादानुवाद ।
३९	+	३८	प्रलयप्रकार ।
४०	+	७९	ब्रह्मणादेवान्प्रतिनारायणमहिमप्रतिपादकगरुडकश्यपसवादानुवाद ।
४१	+	४४	गरुडस्यबदरीनारायणानुगमनादिप्रतिपादकगरुडमुनिगणसवादानुवाद ।
४२	+	६८	श्रीनारायणमहिमप्रतिपादकगरुडमुनिगणसवाद ।
४३	+	७३	बदरीनारायणेनगरुडप्रतिस्वमहिमोक्ति. । गरुडेनमुनिगणान्प्रतिस्वानुभूतनारायणमहिमोक्ति ।
४४	+	१२	सुपर्णोपाख्यानसमापन ।
४५	१४	४१७	श्रीकृष्णेनभीष्मनियोगाद्युधिष्ठिरप्रतिमहादेवमहिमकथन ।
४६	१५	११	श्रीकृष्णेनपार्वतीपरमेश्वराभ्यास्वस्यैववरप्रदानकथन ।
४७	१६	७६	उपमन्युनाश्रीकृष्णप्रतितण्डिकृतमहादेवस्तुत्यनुवाद ।
४८	१७	१८२	शिवसहस्रनाम ।
४९	१८	८४	महादेवमहिमा ।
५०	१९	११०	स्त्रीस्वभावप्रदर्शनायाष्टावक्रोपाख्यानकथनारम्भ । अष्टावक्रेणवदान्यंप्रतिकन्यायाचन । तथावदान्यनियोगादुत्तरदिग्गमन । तत्रजरतीरूपधारिण्योत्तरदिगभिमानिदेवतयासवाद ।
५१	२०	२६	तयादेवतयापरदारत्वशङ्कयास्वभोगमनङ्गीकुर्वाणमष्टावक्रप्रतिजरतीरूपत्यागेनकन्यारूपस्वीकरणपूर्वकस्वपाणिग्रहणप्रार्थना ।
५२	२१	२३	तयादेवतयास्वीयप्रार्थनाया स्त्रीचापलप्रदर्शनार्थकत्वकथनपूर्वकमष्टावक्रस्यधर्मोपदेशेनस्वगृहप्रतिप्रेषण । अष्टावक्रेणवदान्यकन्यापाणिग्रहणेनस्वाश्रमेसुखनिवास ।

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
१२२	+	१४	फेनपस्यगोभक्त्युद्रेकसतुष्टाभिर्गोलोकादागतगोमातृभिर्योगप्रभावेणशरीराद्वियोजनेनस्वलोकप्रापणपूर्वकत स्मिन्कपिलानिश्चयनिवेदन । तत कपिलाभिर्यथाप्रतिज्ञश्रृङ्गाघातादिनाफेनपस्यकुणपशरीरविभेदन । गोमातृभिरितरगवाममेध्यवदनत्वरूपशापदान ।
१२३	+	२३	फेनपस्यगोभीरन्तिदेवप्रतितत्सत्रेखेषापशुत्वेनविनियोगप्रार्थना । तेनगवामध्येकस्याश्चिदप्यकामलज्ञानेसत्रविरामरूपसमयकरणेनसत्रारभ । कदाचनकस्याश्चिद्गोर्वत्सस्नेहात्स्मरणेदु खावगमेनयागोपरम ।
१२४	+	४४	गोमाहात्म्यप्रतिपादकव्यासशुकसवाद ।
१२५	+	११	ब्राह्मणेतरवर्णानाकपिलाक्षीरपानानर्हत्व ।
१२६	+	११	कपिलानावरिष्ठत्वेकारण ।
१२७	+	१७	कपिलालक्षण ।
१२८	८२	२७	गोमूत्रपुरीषयो श्रियोनिवासस्यकथन।
१२९	८३	४९	गोलोकस्यदेवलोकादप्युत्तमत्वेनिमित्तप्रतिपादकब्रह्मशक्रसवाद ।
१३०	८४	८२	रुद्रवीर्यात्सुवर्णस्योत्पत्तिकथन । भवस्यभवान्यासहरतियोगेतद्वीर्यभीरुभिर्देवै प्रार्थितेनदेवेनवीर्यस्योर्ध्वनिरोधनेप्रजोच्छेदकुपितयादेव्यादेवानामपत्यत्वरूपशापदान ।
१३१	८५ (१–८६)	८३	तारकासुरबाधितैर्देवै ब्रह्माणप्रतिखेषापार्वतीशापेनानपत्यत्वकथनपूर्वकमसुरवधोपायकथनप्रार्थना । ब्रह्माणादेवान्प्रत्यग्नेरसनिहितत्वेनदेवीशापाविषयतयादेवेनस्ववीर्यनिरोधकालेभुविप्रस्कन्नकिचिद्वीर्याशस्यतस्मिन्स सृष्टतयाचतेनगङ्गायाकुमारोत्पादनकथनेनाग्न्यन्वेषणचोदना । अग्निनादेवानाप्रार्थनयागङ्गायास्वसस्पृष्टरुद्रवीर्याधान । गङ्गयाऽग्निनास्वस्मिन्नाहितगर्भस्यमेरुगिरौसमुत्सर्जनेतदीयतेजोव्याप्तयावद्वस्तूनाकाञ्चनीभावप्राप्ति ।
१३२	८५ (८७–१६८)	८१	वसिष्ठेनपरशुरामप्रतिसुवर्णप्रभावकथनप्रसगेनभृग्वङ्गिर प्रभृतीनाप्रभावकथन ।
१३३	८६	३५	कुमारोत्पत्तिप्रकारस्यदेवादिभिस्तस्मैक्रीडनकादिदानस्यतारकासुरवधादेश्चकथन ।
१३४	८७	२१	प्रतिपदादितिथिषुश्राद्धकरणस्यप्रत्येकफलकथन ।
१३५	८८	१५	श्राद्धेतिलमासदानस्यफलविशेषकथन
१३६	८९	१५	अश्विन्यादिनक्षत्रेषुश्राद्धकरणस्यफलविशेषकथन ।
१३७	९०	५६	श्राद्धेनिमन्त्रणार्हाणालक्षण ।
१३८	९१	४५	श्राद्धेवर्जनीयधान्यशाकादिप्रतिपादकात्रिनिमिसवाद ।
१३९	९२	२३	निमिकृतश्राद्धप्रकारानुवादेनश्राद्धविधिकथन ।
१४०	९३ (१–१७)	१७	उपवासब्रह्मचर्यादीनालक्षण ।
१४१	९३ (१८–६१)	४९	असाधुभ्य प्रतिग्रहस्यनिन्द्यत्वेसप्तर्षिवृषादर्भिसवाद । वृषादर्भिणाराज्ञाकश्यपादिसप्तर्षिभि स्वस्मात्प्रतिग्रहनिराकरणेतज्जिघासयाकृत्योत्पादन । तन्नामार्थपरिज्ञानेनतद्वधचोदितयाकृत्ययावनेतत्समीपप्रतिगमन ।
१४२	९३ (६२–१४९)	८७	वनेविचरतासप्तर्षीणापरिव्राड्रूपधारिणेन्द्रेणसमागम । अरुन्धत्यातस्यातिपीनाङ्गत्वेकारणपृष्टैस्तैस्तत्कथन । तथाकामपिपद्मिनीमवलोकितवद्भिस्तैर्बिसग्रहणायतत्समीपगमन । तत्रतद्रक्षिण्यावृषादर्भिनिर्मितयाकृत्ययास्वस्वनामनिर्वचनेनसर प्रवेशचोदितैस्ताप्रतितन्निर्वचन । भिक्षुरूपिणेन्द्रेणसकृत्स्वनामनिर्वचनेपिपुन पृच्छन्त्या कृत्यायादण्डेनमारणपूर्वकऋषीन्प्रतिस्वस्वरूपप्रकटन ।
१४३	९४	५४	सभूयतीर्थयात्राकुर्वद्भिर्द्विजर्षिभीराजर्षिभिश्चक्रमेणब्रह्मसर प्रतिगमन । तत्रागस्त्येनह्रदात्समुद्धृतस्यपद्मस्यधर्मशुश्रूषुणेन्द्रेणगूढमपहारेऋषिभीराजभिश्चस्वेषुपुष्करस्तेयशङ्कमानमगस्त्यप्रतिप्रत्येकशोनानाशपथकरण । पश्चादिन्द्रेणस्वस्वरूपप्रकाशनपूर्वकस्वे-

अध्याय	झपा अ	श्लोक	
			नपुष्करापहारस्यऋष्यादिभ्योधर्मशुश्रूषाप्रयोजनकत्वनिवेदनेनतत्प्रसादन ।
१४४	९५	२८	जमदग्निनारेणुकयासहबाणक्रीडा ।
१४५	९६	२२	छत्रोपानहोरुत्पत्ति ।
१४६	+	६४	शूद्रधर्माणाम्मृत्तिकाशौचादीनाचनिरूपण ।
१४७	+	३१	ब्राह्मणादिधर्मनिरूपण । शूद्रस्ययतिशुश्रूषाप्रकार ।
१४८	+	१४	यतिशुश्रूषाप्रशसन ।
१४९	+	२६	तथा ।
१५०	+	३७	पुरुषस्यमृतिसूचकलिङ्गै स्वमरणनिश्चयेनभगवत्स्मरणादिपूर्वकदेहत्यागे स्वर्गभोगप्रकारस्यसुकृतशेषेणपुनर्भूलोकेजननादेश्चकथन ।
१५१	+	३५	पुरुषस्यपुण्यविशेषेणपुन पुन स्वर्गभूम्यादिषुपरिवर्तनेनजातवैराग्यस्यब्रह्मज्ञानेनापुनरावर्तिशाश्वतपदप्राप्त्यादिप्रकारप्रतिपादन ।
१५२	+	३१	चातुर्वर्ण्यस्यश्रेयस्साधनोपायप्रतिपादकपराशरवचनानुवाद ।
१५३	+	१७	सकलसेव्यताप्रयोजकगुणप्रतिपादकेन्द्रमातलिसवाद ।
१५४	९७	२६	गृहस्थधर्मप्रतिपादकपृथिवीवासुदेवसवादानुवाद ।
१५५	९८	६६	पुष्पधूपदीपदानादिप्रशसापरबलिशक्रसवाद ।
१५६	९९	२९	बलिदीपप्रदानकथनोपयोगितयानहुषचरितारभ । देवैर्वरदानपूर्वकमिन्द्रपदप्रापितेननहुषेणदर्पात्सप्तर्ष्यादिभि पर्यायेणस्वयानवाहन । अगस्त्यस्यतद्यानवहनपर्यायेभृगुणाऽगस्त्यप्रतिस्वेनननहुषस्याध पातनप्रतिज्ञान ।
१५७	१००	३९	नहुषेणागस्त्यस्यस्वयानेयोजन । तथातेनश्रुतिप्रामाण्यविवादेस्वविरुद्धभाषिणोऽगस्त्यस्यमस्तकेस्वपादेनताडन। तदक्षतज्जटान्तर्निगूढेनभृगुणाशापदानेनतस्याध पातन । ततोदेवैरिन्द्रस्य स्वपदेऽभिषेचन नहुषस्यस्वकृतपूर्वबलिदीपदानादिजसुकृतमहिम्नापुन स्वर्गप्राप्ति ।

अध्याय	झपा अ.	श्लोक	
१५८	१०१	३३	ब्रह्मस्वापहारस्यानर्थहेतुतायाप्रमाणतयानृपचण्डालसवाद ।
१५९	१०२	६३	पुण्यपापकर्मफलभेदस्यपुण्यकर्मणाच्च तरतमभावस्यचबोधनायतादृशकर्मविशेषसाध्यफलविशेषप्रतिपादकशक्रगौतमसवाद ।
१६०	१०३	४६	विप्रवचनस्यैहिकपारत्रिकश्रेयस्साधनत्व । अनशनस्यमहातपस्त्व ।
१६१	१०४	१७३	आयुष्यानायुष्यकारणशुभाशुभकर्मप्रतिपादन ।
१६२	१०५	१९	ज्येष्ठकनिष्ठयो परस्परस्मिन्वर्तनप्रकारादिकथन ।
१६३	१०६	७०	पक्षोपवासमासोपवासफलप्रतिपादकाङ्गिरोवचनानुवाद ।
१६४	१०७	१३३	यज्ञप्रतिनिधिकर्माणि ।
१६५	+	४२	तत्वसृष्टिप्रतिपादकरुद्रसनत्कुमारसंवाद ।
१६६	+	४२	तत्वलयक्रम ।
१६७	+	५१	देहावयवाश्रितदेवताकथनपूर्वकयोगनिरूपण ।
१६८	+	४५	अव्यक्तादितत्वानातारतम्यकथनपूर्वकतत्सृष्टलयादिकथन । तथातज्ज्ञानस्यससारतारकत्व ।
१६९	+	५५	मरणसूचकदुर्निमित्तानितत्परिहारोपायश्च । तथामरणपरिहारानिच्छोर्भगवद्ध्यानेनशरीरत्यागस्यपारत्रिकसुखसाधनत्वोक्ति । तथाभगवज्ज्ञानप्रशसनपूर्वकृतदुपदेशपरपराकथन ।
१७०	१०८	२१	तीर्थशौचनिरूपण ।
१७१	१०९	१७	मार्गशीर्षादिकार्तिकान्तेषुद्वादशमासेषुद्वादशद्वादशीषुकेशवादिदामोदरान्तभगवद्रूपविशेषपूजाफलविशेषकथन ।
१७२	११०	१०	शरीरसौन्दर्यादिफलकचान्द्रव्रत ।
१७३	१११	१३३	बृहस्पतिनायुधिष्ठिरप्रतिदेहिनाजननादिप्रकारनिरूपण । प्राणिनादुष्कर्मविशेषफलतयातिर्यग्योनिविशेषेषुजनन ।
१७४	११२	३५	पश्चात्तापादेर्ब्राह्मणेभ्योन्नदानस्यचपापपरिहारोपायत्वकथन ।
१७५	११३	११	अहिंसाप्रशसन ।

* २०२* आरभ्य २५० पर्यन्तविद्यमानानां ४९ अध्यायानां स्थाने झ. पाठे १३९ आरभ्य १४६ पर्यन्ता ८ एव अध्याया एतदर्थैकदेशप्रतिपादकादृश्यन्तेमत्वेतदनुक्तार्थप्रतिपादका ।

* झ० पुस्तके १४९ तमाध्यायादनन्तर १५० तमरूपाएकाध्यायसख्यात्रुटितावर्तते ।

समाप्त दानधर्मपर्व ॥ १ ॥

अथ भीष्मस्वर्गारोहणपर्व ॥ २ ॥ अध्यायौ द्वौ ॥ २ ॥

(२७३-२७४) ॥ श्लोका ॥ ८७ ॥

समाप्तं भीष्मस्वर्गारोहणपर्व ॥ २ ॥ अनुशासनपर्व च संपूर्णम् ॥ १३ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

आश्वमेधिकपर्व ॥ १४ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्याया. ॥ ११८ ॥ श्लोकाः ॥ ४५५५ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
			भेदेनव्याधेर्द्वैविध्याभिधानपूर्वकंतत्परिहारोपायकथन ।
१३	१३	२२	कामस्यदुर्जयत्वकथनपूर्वकतज्जयोपायकथन ।
१४	१४	१६	व्यासादिभिर्युधिष्ठिरंसमाश्वास्यान्तर्धान । युधिष्ठिरेणहास्तिननगरप्रवेश ।
१५	+	३१	युधिष्ठिरस्यप्रजापालनकालेप्रजादीनामभ्युदयप्रकारवर्णन ।
१६	१५	३५	हास्तिनपुरेश्रीकृष्णार्जुनविहारप्रकारवर्णन ।

समाप्तमश्वमेधपर्व ॥ १ ॥

अथानुगीतापर्व ॥ २ ॥ अध्याया ॥ ७९ ॥ (१७--५) ॥ श्लोका ॥ २४६३ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
१७	१६	४६	श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतिस्वस्यैब्राह्मणोक्तसिद्धकाश्यपसंवादरूपानुगीतारंभ ।
१८	१७	४२	प्राणिनांजननमरणादिप्रतिपादन ।
१९	१८	३६	जीवस्यगर्भप्रवेश ।
२०	१९	२६	मोक्षसाधनकथन ।
२१	२०	२८	भूतादिसृष्टिप्रतिपादकब्राह्मणदंपतिसंवाद ।
२२	२१	२६	दशेन्द्रियगुणप्रतिपादन ।
२३	२२	२९	पृथग्घ्राणादीन्द्रियगुणप्रतिपादनपूर्वकंतेषामनसासहविवादप्रतिपादकब्राह्मणदंपतिसंवाद ।
२४	२३	२५	प्राणापानादीनांस्वस्वश्रैष्ठ्येविवाद ।
२५	२४	१९	सृष्ट्यादिप्रतिपादकनारददेवमतसंवाद ।
२६	२५	१७	कर्तृकर्मादिप्रतिपादन ।
२७	२६	१८	प्रजापतिनाएकेनैवशब्देनपरब्रह्मोपदेशेदेवासुरादीनांस्वस्वयोग्यतानुसारेणनानार्थावगम ।
२८	२७	२५	विद्याब्रह्मणो अरण्यत्वेननिरूपण ।
२९	२८	२८	यागीयहिंसायाअधर्म्यत्वाभाव ।
३०	२९	२२	परशुरामचरित्रकथनारंभ । रामेण कार्तवीर्यहनन । तदनुयायिभिर्जमदग्नेर्हनन । रामेणत्रिः सप्तकृत्वोनिःक्षत्रियीकरण ।
३१	३०	३२	अलर्कोपाख्यान । रामेणहिंसातोनिवृत्तस्यतपश्चरण ।
३२	३१	१३	अंबरीषगीता । कामक्रोधादिपरित्यागस्यपरमपुरुषार्थसाधनत्व ।
३३	३२	२६	ब्राह्मणजनकसंवाद । ममतावर्जनस्यपरमपुरुषार्थसाधनत्वं ।
३४	३३	८	ब्राह्मणेनब्राह्मणीप्रतिस्वमाहात्म्यकथन ।
३५	३४	१२	ब्राह्मणब्राह्मणीक्षेत्रज्ञशब्दार्थ ।
३६	३५	५१	श्रीकृष्णेनार्जुनप्रतिपरब्रह्मस्वरूपतत्प्राप्तिसाधनादिप्रतिपादकगुरुशिष्यसंवादानुवाद ।
३७	३६	३६	ब्रह्मणामहर्षीन्प्रतितमोगुणकार्यनिरूपण ।
३८	३७	१८	रजोगुणकार्यनिरूपण ।
३९	३८	१५	सत्वगुणकार्यनिरूपण ।
४०	३९	२५	सत्वादिगुणत्रयनिरूपण ।
४१	{ ४० ४१ }	१८	महदहंकारतत्वनिरूपण ।
४२	४२	६४	अहंकारतत्वाद्भूतादिसृष्टि ।
४३	४३	४२	ब्रह्मणामहर्षीन्प्रतिमनुष्येषुक्षत्रियाणांरजोगुणकार्यबलप्रधानतयातेषांसत्वप्रधानब्राह्मणरक्षणस्यकर्तव्यत्वकथनप्रसङ्गेनतत्तज्जातिश्रेष्ठवस्तुकथन। अहिंसादिधर्मादिप्रतिपादन ।
४४	४४	२२	स्वस्वजातिश्रेष्ठवस्तुप्रतिपादनपूर्वकंज्ञानस्याविनाशित्वकथनेनतस्यैवश्रेयस्साधनत्वोक्ति ।
४५	४५	२६	कालचक्रनिरूपण । गृहस्थधर्मनिरूपण ।
४६	४६	५८	ब्रह्मचारिवानप्रस्थधर्मनिरूपण ।
४७	४७	१७	सन्यासज्ञानतपसांपरमपुरुषार्थसाधनत्व ।
४८	४८	१३	योगिविभाग । मुमुक्षुवेद्यार्थकथन ।
४९	४९	१७	महर्षिभिर्ब्रह्माणंप्रतिधर्मविषयेनानाविधवादिविप्रतिपत्तिप्रदर्शनपूर्वकंतत्प्रयुक्तस्वीयसंशयनिवर्तनप्रार्थना ।
५०	५०	५६	ब्रह्मणामहर्षीन्प्रतिधर्मप्रदर्शनपूर्वकतदनुष्ठानसहकृतज्ञानस्यैवपरमपुरुषार्थसाधनत्वोक्ति । तथाक्षेत्रक्षेत्रज्ञसंबन्धकथन । तथापृथिव्यादिभूतगुणप्रतिपादन ।
५१	५१	५४	श्रीकृष्णेनार्जुनंप्रतिमुक्त्युपायप्रतिपादकगुरुशिष्यसंवादानुवादसमापनपूर्वकंस्वस्यनिजनगरजिगमिषानिवेदन।

अध्याय	छपा.अ	श्लोक	
			अर्जुनेनतप्रतियुधिष्ठिराभ्यनुज्ञानसंपादनपूर्वकगमनानुज्ञान ।
५२	५२	५८	अनुगीतोपदेशानन्तरश्रीकृष्णार्जुनाभ्याहास्तिनपुरप्रतिप्रस्थान । तत्र मध्येमार्गमर्जुनेनश्रीकृष्णप्रतिस्तुतिपूर्वकव्यासनारदादिभ्य स्वस्वश्रीकृष्णयाथात्म्यावगतिनिवेदन । तत श्रीकृष्णेनसहार्जुनेनहास्तिनपुरमेत्यधृतराष्ट्रादिभ्य पादाभिवादन । ततोयुधिष्ठिरानुमत्यासुभद्रामानीयद्वारकाप्रतिप्रस्थान ।
५३	५३	२६	कुरुपुराद्द्वारकामागच्छताश्रीकृष्णेनमध्येमार्गमुदङ्केनसहसंवाद । कौरवादिविनाशेस्वोपेक्षायाहेतुत्वधियाशापदानोद्यतोदङ्कपरिसान्त्वनायतप्रतितत्वकथनोपक्रम ।
५४	५४	२५	श्रीकृष्णेनोदङ्कप्रतिस्वमाहात्म्यप्रकाशनपूर्वककुरूणास्ववचनातिक्रमणादिरूपस्वापराधेनैवनिधनोक्ति ।
५५	५५	४१	श्रीकृष्णेनोदङ्कायविश्वरूपप्रदर्शनपूर्वकंपिपासाकालेजललाभरूपवरदान । श्रीकृष्णेनोदङ्कायामृतदानचोदितेनेन्द्रेणकदाचिद्वनमध्येपिपासुमुदङ्कप्रतिचण्डालवेषेणजलस्वीकारप्रार्थनेउदङ्केनचण्डालबुध्यातदविक्षेप । पश्चात्तस्यतिरोधानेनपरितप्यन्तमुदङ्कप्रति तत्रसंनिहितेनश्रीकृष्णेनेन्द्रकृतवञ्चनानिवेदनपूर्वकमरुप्रदेशेजललाभरूपवरदान ।
५६	५६	३४	उदङ्कोपाख्यानकथनारंभ । उदङ्ककृतपरिचर्यातुष्टेनगौतमेनतस्मैप्रीत्यतिशयेनचिरादपिगृहगमनायानभ्यनुज्ञान । कदाचनगुरुशासनेनकाष्ठभारमाहृतवतोदङ्केनकाष्ठलग्नजरापलितनिजकेशावलोकनेनपरिदेवन । ततस्तदवबोधितनिजरोदनहेतुनागुरुणातस्मैनिजतनयाप्रतिपादन । ततस्तेन गुरुपत्नीनिदेशेनकुण्डलयाचनायसौदासप्रतिगमन ।
५७	५७	२८	शापाद्राक्षसत्वगतेनसौदासेनोदङ्कभक्षणोद्यमेउदङ्केनपुन प्रत्यागमनप्रतिज्ञापूर्वकंतप्रतिकुण्डलयाचन । उदङ्केनसौदासवचसातत्पत्नीप्रतिकुण्डलयाचनेतयातप्रतिमणिकुण्डलमहिमादिकथनपूर्वकराजाभिज्ञानानयनचोदना ।
५८	५८	६०	उदङ्केनाभिज्ञाननिवेदनेनमदयन्तीत कुण्डलग्रहणपूर्वकप्रतिनिवर्तन । मध्येमार्गक्षुधाविष्टेनतेनबिल्वतरुमारुह्यशाखायांकुण्डलासञ्जनपूर्वकफलपातनायशाखाचालन । तत्रपतत्फलघट्टनेनकुण्डलयोरध पतनेकेनचिदुरगवरेणतदपहृत्यनागलोकगमन । इन्द्रादिसाहाय्येननागलोकगतेनोदङ्केन सर्पेभ्य कुण्डलानयन । तयागुरुपत्न्यैकुण्डलदान । उदङ्कोपाख्यानोपसंहार ।
५९	५९	२८	उदङ्कायवरदानात्परद्वारकामागच्छताश्रीकृष्णेनमध्येरैवतकप्रवेश । रैवतकोत्सववर्णन । तत श्रीकृष्णेनस्वभवनगमन ।
६०	६०	३६	श्रीकृष्णेनवसुदेवादीन्प्रतिकुरुपाण्डवयुद्धप्रकारकथन ।
६१	६१	४१	श्रीकृष्णेनवसुदेवप्रत्यभिमन्युनिधनाकथनेसुभद्रयातप्रतितत्कथनचोदनापूर्वकशोकान्मोहाविशेनभुविनिपतन । तत श्रीकृष्णेनवसुदेवपरिसान्त्वन ।
६२	६२	२०	वसुदेवादिभिरभिमन्यवेश्राद्धदान । व्यासेनहास्तिनपुरमेत्यउत्तरादिपरिसान्त्वनपूर्वकयुधिष्ठिरप्रत्यश्वमेधकरणसचोदनेनपुनरन्तर्धान ।
६३	६३	३१	युधिष्ठिरेणव्यासाज्ञयाभीमादिभि सहालोच्ययज्ञार्थधनाहरणायहिमवत्पार्श्वप्रतिप्रस्थान ।
६४	६४	१७	युधिष्ठिरेणहिमवद्गिरिमेत्यतत्रब्राह्मणचोदनयाउपवासादिव्रताचरण ।
६५	६५	२२	युधिष्ठिरेणत्र्यंबकपरितोष्यविविधकनकभाण्डाहरणेननगरप्रत्यागमन ।
६६	६६	२९	श्रीकृष्णेनबलभद्रसुभद्रादिभि सहयज्ञार्थंहास्तिनपुरप्रत्यागमन । तत परीक्षितोजनन । अश्वत्थामास्त्रेणजननकालएवशवभूतस्यतस्योज्जीवनाय कुन्त्यादिभि श्रीकृष्णप्रतिप्रार्थना ।

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
९१	९० (१-२२)	२२	नकुलाख्यानारभ । अश्वमेधावसाने बिलान्निस्सृतेनकनकपार्श्वेनकेनचिन्न कुलेनमदस्यान्प्रत्युञ्छवृत्तिब्राह्मणस्य सक्तुप्रस्थदानप्रशसनपूर्वकयुधिष्ठिराश्वमेधगर्हण । तथासदस्यचोदनया तत्कथनोपक्रम ।
९२	९० (२३-१२०)	९८	नकुलेनयुधिष्ठिरादीन्प्रतिसकुटुम्बस्योञ्छवृत्तेर्ब्राह्मणस्यधर्मपुरुषायसक्तुप्रस्थदानमहिमावर्णनपूर्वकपुनस्तत्रैवान्तर्धान ।
९३	९१	३६	जनमेजयेननकुलकृतयज्ञनिन्दाकारणपृष्टेनवैशपायनेनतप्रतिसत्यदानतपोभिरेवस्वर्गादिसिद्धौपशुहिसाहेतुयज्ञस्यनातिप्रशस्ततरत्वमितिनकुलाभिप्रायवर्णन ।
९४	९२ (१-३८)	३८	पशुहिसाविनैवध्यानदानादिभिरेवयज्ञफलससिद्धौदृष्टान्ततयाऽगस्त्ययज्ञप्रकारकथन ।
९५	९२ (३९-५३)	१५	वैशपायनेनजनमेजयप्रतिनकुलस्यनिजस्वरूपकथनपूर्वकतस्यनकुलत्वप्राप्तिविमोक्षकारणाभिधान ।

समाप्तमनुगीतापर्व ॥ २ ॥

अथ वैष्णवधर्मपर्व ॥ ३ ॥ अध्याया ॥ २३ ॥ (९६-११८) ॥ श्लोका ॥ १६४४ ॥ [*]

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
९६	+	७३	युधिष्ठिरेणश्रीकृष्णप्रतिवैष्णवधर्मप्रशसनपूर्वकतत्कथनप्रार्थना । वसिष्ठादिभिस्तच्छुश्रूषयातत्समीपोपसर्पण । श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरादीन्प्रतिवैष्णवधर्मप्रशसनपूर्वकस्वमहिमानुबोधन ।
९७	+	४६	श्रीकृष्णेनयुधिष्ठिरप्रतिचातुर्वर्ण्यधर्मनिरूपण ।
९८	+	९९	जन्मदानजीवितानावैयर्थ्योपादकधर्मनिरूपण । तथादानानासात्त्विकत्वादिकथनपूर्वकतत्तत्फलानात्रैविध्यादिप्रतिपादन । दानपात्रनिरूपण । ब्राह्मणमहिमानुवर्णन ।
९९	+	६१	बीजयोन्यो शुद्ध्यशुद्धिनिरूपण । गायत्रीमहिमा । ब्राह्मणमहिमा । ब्राह्मणावमन्तृगानारकयातनानुवर्णन ।
१००	+	१२२	सुकृतिदुष्कृतिजनप्राप्यवैवस्वतपुरमार्गादिप्रतिपादनपूर्वकतेषातद्गमनप्रकारवर्णन ।
१०१	+	९०	जलदानान्नदानफल । अतिथिलक्षणतत्पूजाफलच ।
१०२	+	८४	भूगोतिलकन्यादानफल ।
१०३	+	१२५	वृषभग्रहशय्यादिदानप्रशसा । गोब्राह्मणरक्षणादिनानाधर्मकथन ।
१०४	+	११५	पञ्चमहायज्ञनिरूपण । स्नानविधि वैष्णवलक्षणाभिधान । श्रीकृष्णपूजायोग्यायोग्यपुष्पविवेचन ।
१०५	+	८३	कपिलाप्रभेदकथन । तद्दानप्रशसा ।
१०६	+	१०९	कपिलादानप्रशसा । कपिलासृष्टि । रुद्रादिदेवै कपिलायैवरदान । देवर्ष्यादिभि स्वनिवासायकपिलावयवसमाश्रयण । हव्यकव्यदानकालनिरूपण । श्राद्धार्हानर्हब्राह्मणा । स्वर्गनरकप्रापकसुकृतदुष्कृतकथन ।
१०७	+	३८	ब्रह्महत्यासदृशपापानि । अभोज्यान्नानापापिनालक्षण ।
१०८	+	४९	यत्नाग्निमहिमा । दानपात्राणिब्राह्मणा । अन्नदानप्रशसा ।
१०९	+	३९	भोजनविधि । गोग्रासदान । तिलप्रशसन । यन्त्रेतिलनिपीडनस्यइक्षुनिपीडनस्यचब्राह्मणेनाकर्तव्यत्वकथन।
११०	+	६५	आपद्धर्मकथन । प्रशस्ताप्रशस्तब्राह्मणा । ब्राह्मण्यसिद्धिप्रकारा । गुर्वाचार्योपाध्यायलक्षण ।
१११	+	१०१	अग्निसृष्टिप्रकार । आहवनीयादिनामनिर्वचन । यज्ञाग्निहोत्रप्रशसन ।
११२	+	४९	चान्द्रायणविधिनिरूपण । तदाचरणफलच ।

[*] अत्र मुद्रितमिद त्रयोविंशत्यध्यायात्मक वैष्णवधर्मपर्व दाक्षिणात्यकोशेष्वेव वर्तते । अवश्य वर्तितव्य चैवानेन । अपरार्के चतुर्वर्गचिन्तामणिप्रभृतिधर्मशास्त्रनिबन्धनग्रन्थकारैस्तत्रतत्र स्वोक्तार्थे प्रमाणतया "तथा चोक्तमाश्वमेधिकेपर्वणि" इति प्रतिज्ञायोदाहृताना श्लोकानामत्रैव दृश्यमानत्वात् । अन्यथा तेषा वचनाना निर्मूलत्वापातात् । किंच विनैतत्पर्व कथाविच्छेदोपि न विदुषा हृदयङ्गम । औत्तराहपाठे एतदमुद्रणस्य कारणतु नज्ञायते ।

समाप्त वैष्णवधर्मपर्व ॥ २ ॥ आश्वमेधिकपर्व च संपूर्ण ॥ १४ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

आश्रमवासिकपर्व ॥ १५ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ ३ ॥ अध्यायाः ॥ ४१ ॥ श्लोकाः ॥ १०९८ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
२१	{२० / १-२२}	२२	तत्रनारदादीनामागमन । नारदेन धृतराष्ट्रप्रतितत्तपोवनस्यसहस्रचित्यादिराजर्षीणास्वर्गप्रापकत्वमहिमोक्तिपूर्वकविदुरादिभि सहतस्यापिभविष्यत्सिद्धिप्रदत्वकथन ।
२२	{२० / २३-३८}	१६	शतयूपपृष्टेननारदेनतंप्रति धृतराष्ट्रस्य वर्षत्रयादूर्ध्वगान्धार्यासहकुबेरलोकप्राप्तिकथन ।
२३	२१	१६	युधिष्ठिरादिभि कुन्तीधृतराष्ट्रादीनाप्रव्रजनशोकेनाभिमन्युप्रभृतिबन्धुजनानुस्मरणजशोकेनचस्वस्वव्यापारेष्वनादरण ।
२४	२२	२६	युधिष्ठिरेणवनस्थकुन्तीधृतराष्ट्रादिदिदृक्षयाद्रौपद्यादिभि पौरैर्भ्रातृभिश्चवन प्रतिप्रस्थान ।
२५	२३	१८	युधिष्ठिरेणनानायानारूढै पौरैर्भ्रातृभिश्चसह धृतराष्ट्रादिदिदृक्षयाशतयूपाश्रमवनप्रवेश ।
२६	२४	२०	युधिष्ठिरादिभिर्धृतराष्ट्रादीनुपेत्यपादाभिवादन । धृतराष्ट्रेणस्वावस्थादर्शनेनशोचतातेषासमाश्वासन ।
२७	२५	१९	सजयेनतापसान्प्रतियुधिष्ठिरादीना द्रौपद्यादिस्त्रीणाचाङ्गुलिनिर्देशेननामनिर्देश ।
२८	२६	३८	धृतराष्ट्रयुधिष्ठिराभ्यापरस्परकुशलप्रश्नादिपूर्वकसंलाप । युधिष्ठिरेणधृत राष्ट्रप्रतिविदुर क्वेतिप्रश्नेतत्रत्येनकेनचिद्यदृच्छयाधृतराष्ट्रमुपसर्पतोजनावलोकनेनप्रतिनिवर्तमानस्यचतस्यप्रदर्शन। ततोयुधिष्ठिरेणानुधाव्यतत्समीपगमन । ततोविदुरेणयोगात्स्वशरीरत्यागेनतच्छरीरप्रवेश । युधिष्ठिरेणधृतराष्ट्रादिषुतदद्भुतनिवेदन ।
२९	२७	२६	युधिष्ठिरेणधृतराष्ट्राभ्यनुज्ञयाभ्रात्रादिभि सहमहर्षीणामाश्रमदर्शन । शतयूपादिभि सशिष्येणव्यासेनच युधिष्ठिरादिभि परिवृतस्यधृतराष्ट्रस्याश्रमप्रत्यागमन ।
३०	२८	२५	व्यासेनधृतराष्ट्रप्रतिकुशलप्रश्नपूर्वकविदुरस्यनिजस्वरूपादिप्रतिपादन । तयाइतरमहर्षिदुष्करतदभीष्टाश्चर्यकर्मकरणप्रतिज्ञान ।

समाप्तमाश्रमवासपर्व ॥ १ ॥

अथपुत्रदर्शनपर्व ॥ २ ॥ अध्याया ॥ ८ ॥

(३१-३८) ॥ श्लोका ॥ २४९ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
३१	२९	५६	धृतराष्ट्राश्रमेभ्रात्रादिभि सैन्येनचसह मासमेकनिवसतियुधिष्ठिरेकदाचन व्यासधृतराष्ट्रौपरिवार्यनारदादिभिर्गान्धार्यादिभि पाण्डवैश्चसमुपवेशन । तत्रगान्धार्याव्यासप्रति धृतराष्ट्रस्यपुत्रदिदृक्षानिवेदनेव्यासेनकुन्तीप्रतितदभीष्टनिवेदनचोदना ।
३२	३०	२४	कुन्त्याव्यासप्रतिस्वस्मिन्दुर्वासस प्रसादेनसूर्यात्कर्णस्योत्पत्तिकथनपूर्वक स्वस्यतद्दिदृक्षानिवेदन । व्यासेनकुन्तीप्रतिहेतूपन्यासेनतत्प्रयुक्तदोषशङ्कानिरसन ।
३३	३१	२५	व्यासेनगान्धारीप्रतिसमरहतानादुर्योधनादीनासर्वेषारात्रौप्रदर्शनप्रतिज्ञान पूर्वकधृतराष्ट्रादीनाविशिष्यगन्धर्वाद्यशत्वकथन । धृतराष्ट्रादिभिर्व्यासवचनाद्गङ्गातीरमेत्यबन्धुदर्शनौत्कण्ठ्येन कृच्छ्रादहर्यापन ।
३४	३२	२१	व्यासेननिशायागङ्गाजलावगाहनेनसमाह्वानेपुरासमरनिहतै कुरुपाण्डवोभयपक्षीयै सर्वै स्वस्वाभरणायुधवाहनादिभि सहसलिलादुद्गम्यतीरोत्तरण। धृतराष्ट्रेणव्यासप्रसादलब्धदिव्यचक्षुषादुर्योधनादीनासर्वेषामवलोकन ।
३५	३३	३४	धृतराष्ट्रयुधिष्ठिरादिभिर्व्यासप्रसादोज्जीवितैर्हतपूर्वबन्धुभि सहयावद्रात्रिसुखेनविहरण ।
३६	३४	१८	त्यक्तदेहानामपिकुरुपाण्डवपक्षीयाणाकथपुनरागमनमितिजनमेजयप्रश्नस्यसोपपत्तिकमुत्तरदान ।
३७	३५	१८	जनमेजयेनपरीक्षित्प्रदर्शनेप्रार्थितेव्यासेनपरीक्षित शमीकमहर्षे शृङ्गिणश्चप्रदर्शन । जनमेजयेनावभृथस्नानानन्तरमास्तिकपूजनपूर्वकवैशंपायन प्रतिकथाशेषकथनप्रार्थना ।

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
३८	३६	५३	धृतराष्ट्रेणपुत्रदर्शनानन्तरयुधिष्ठिरादिभि सहपुन स्वाश्रमप्रत्यागमन । व्यासेनधृतराष्ट्रप्रतियुधिष्ठिरादीनानगरप्रस्थापनचोदना । नगरप्रतिपुनर्गमनमनिच्छताऽपियुधिष्ठिरेणधृतराष्ट्रस्यकुन्तीगान्धार्योश्चनिदेशनिर्बन्धेनपुन सर्वे सहहास्तिनपुरप्रत्यागमन ।

समाप्तं पुत्रदर्शनपर्व ॥ २ ॥

अथ नारदागमनपर्व ॥ ३ ॥ अध्याया ॥ ३ ॥

(३९–४१) ॥ श्लोका ॥ ९३ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
३९	३७	४५	कदाचनहास्तिनपुरमुपागतेननारदेन पाण्डवान्प्रति धृतराष्ट्रादीनास्वर्गप्राप्तिनिवेदन । धृतराष्ट्रेगान्धारीकुन्तीसञ्जयै सहगङ्गायामाप्लुत्यस्वाश्रममागच्छतिसतिमध्येमार्गदावाग्निनातत्परिवेष्टन। धृतराष्ट्रेणसञ्जयप्रत्यग्नितोदूरापसर्पणप्रेरणापूर्वककुन्तीगान्धारीभ्या सहवह्नौप्रवेश ।
४०	३८	२१	युधिष्ठिरेणधृतराष्ट्रादिनिधनश्रवणेन भ्रातृभि सहसकरुणपरिदेवनपूर्वकसतिसंस्कृताग्नौ तेषावृथाग्निनादाहप्रत्यनुशोचन ।
४१	३९	२७	नारदेनयुधिष्ठिरप्रतिधृतराष्ट्रादिदाहकाग्नेमन्त्रपूतत्वकथन । युधिष्ठिरेण युयुत्सुपुरस्कारेणगान्धारीधृतराष्ट्रयोरुदकदानपूर्वकंकुन्त्याश्चविधिवच्छ्राद्धदान । ततोनारदगमनानन्तरप्रजापाल्नेननिजनगरेभ्रात्रादिभि सहसुखविहार ।

समाप्त नारदागमनपर्व ॥ ३ ॥ आश्रमवासिकपर्व च सपूर्ण ॥ १५ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ मौसलपर्व ॥ १६ ॥

अत्रावान्तरपर्वाणि ॥ १ ॥ अध्याया. ॥ ९ ॥ श्लोकाः ॥ ३०१ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक	
			मौसलपर्व ॥ १ ॥ अध्याया ॥ १ ॥ (१-९) ॥ श्लोका ॥ ३०१ ॥
१	१ (१-११)	१२	प्रजापालनेननिजनगरेभ्रातृभि सह सुखनिवासिनायुधिष्ठिरेणकदाचनाशुभसूचकोत्पातदर्शन । तत कालान्तरे रामकृष्णयोर्देहत्यागेनस्वलोकगमनस्य सर्वयादवानापरस्परमुसलप्रहारेणनिःशेषनिधनस्यचश्रवण ।
२	१ (१२-३१)	२०	वैशपायनेनजनमेजयप्रतियादवाना मुसलेननिधनप्रकारकथनारभ । कदाचनविश्वामित्रादिमहर्षिषुद्वारकामागतेषुकैश्चनयादवै साबस्यस्त्रीवेषपरिकल्पनेनमुनीन्प्रतिगर्भिणीयकिरूपमपत्यप्रसविष्यतइतिप्रश्न । ततो रुष्टैर्महर्षिभि स्वकुलविनाशकमायस मुसलप्रसविष्यतइतिशापदान । तत परेद्यु साबेनमुसलेप्रसूतेभीतैस्तैराजाज्ञयातस्यचूर्णीकरणेनसमुद्रेप्रक्षेपण ।
३	२	२४	द्वारकायानानोत्पातप्रादुर्भाव । तद्दर्शनात्कृष्णेनगान्धारीशापदानानुस्मरणेनतस्यसत्यताचिकीर्षयाभटै सर्ववृष्ण्यादीनातीर्थयात्रोद्घोषण ।
४	३	४८	तत कृष्णाज्ञयासस्त्रीबालवृद्धै प्रभासक्षेत्रगमन । तत्रनृत्तगानादिमहोत्सवानुभवपूर्वकमद्यपान । तत्रसभायासात्यकिनास्यमन्तकमणिहरणादिमर्मोद्घाटनपूर्वकंकृतवर्मगर्हण । मणिवृत्तान्तश्रवणखिन्नसत्यभामाम्‌ प्रसादनायसात्यकिनाखड्गेनकृतवर्मण शिरश्छेदन । तत कृतवर्मसात्यकिपक्षीयै मौसलतृणै परस्परप्रहारेणपरस्परमारण ।
५	४	३५	सर्वयादवेषुनिहतेषुबभ्रुदारुकाभ्यासहबलभद्रमन्वेषमाणेनश्रीकृष्णेनवने वृक्षाश्रितस्यतस्यदर्शन । तत श्रीकृष्णेनपाण्डवान्प्रतिदारुकप्रेषण । बलभद्रेणयोगात्सर्पशरीरस्वीकारेणसमुद्रप्रवेश । श्रीकृष्णेनशरीरत्यागाययोगेन शयन । व्याधेनमृगबुद्ध्याश्रीकृष्णस्य पादतलेसायकेनगाढवेधन । श्रीकृष्णेनपश्चात्समीपमागतवत पश्चात्तापेनप्रणमतोव्याधस्यदेवैस्स्वर्गप्रापण । तत शरीरत्यागपूर्वकदिवगतेनश्रीकृष्णेनदेवै पुष्पवर्षणपूर्वकस्तुत्याप्रत्युद्गम्यमानेनसतानिजपरधामप्रवेश ।
६	५	१५	दारुकेणहास्तिनपुरमेत्यपाण्डवेषुसर्वयादवक्षयनिवेदन । अर्जुनेनद्वारकामेत्यरुक्मिण्यादिपरिसान्त्वनपूर्वकवसुदेवगृहप्रतिगमन ।
७	६	२७	वसुदेवेनस्वगृहमागतेऽर्जुनेयादवक्षयनिदाननिवेदनपूर्वकंश्रीकृष्णाद्यनुस्मरणेनपरिशोचन । तथातंप्रतिश्रीकृष्णवचननिवेदनेनराज्यस्त्रीधनादिसमर्पणपूर्वकस्वेनस्वप्राणत्यजनप्रतिज्ञान ।
८	७	७७	अर्जुनेनवसुदेवसमाश्वासनपूर्वकसकलपौरान्प्रतिनातिचिरादेवद्वारकाया समुद्रेणसमाप्लावननिवेदनपूर्वकंसर्वेषामिन्द्रप्रस्थप्रतिप्रयाणसन्नाहचोदना । तथापरेद्युर्योगेनशरीरत्यक्तवतोवसुदे-

अध्याय.	झपा अ	श्लोक	
			वस्यपत्नीभि सहसस्करणपूर्वकराम-कृष्णशरीरयोर्दाहन । ततोवज्रार्जुन-पुरस्कारेणसकलपौरजनेपुर पुर प्रया तेसमुद्रेणपश्चाद्भागेपौरजनमुक्ततत्त-द्भागस्यस्वजलेनसमाक्रमण । अर्जुने-नमध्येमार्गेचोरापहृतावशिष्टयादवक-लत्रादिभि सहस्वदेशमेत्ययुधिष्ठिराज्ञ-यावज्रस्येन्द्रप्रस्थराज्येऽभिषेचन । सात्यकिसुतादीनातत्रतत्रराज्येऽभि-षेक । रुक्मिण्यादिभि काभिश्चिदग्नि-प्रवेशनं । सत्यभामादिभि काभिश्च-नतपसेवनगमन ।
९	८	४३	अर्जुनेनव्यासाश्रमेतद्दर्शन । तस्मि-न्द्वारकावृत्तान्तनिवेदन । व्यासेनार्जु-नप्रतियुधिष्ठिरादीनामपिस्वर्गगमन-सूचन । ततोऽर्जुनेनहास्तिनपुरमे-त्ययुधिष्ठिरेद्वारकावृत्तान्तादिनिवेदन।

समाप्तं मौसलपर्व ॥ १६ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ महाप्रस्थानिकपर्व ॥ १७ ॥

अत्रावान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्याया. ॥ ३ ॥ श्लोकाः ॥ १११ ॥

अध्याय	छपा अ	श्लोक.	
			अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्याया ॥ ३ ॥ श्लोका ॥ १११ ॥
१	१	४७	भ्रातृभिर्द्रौपद्याचसहस्वर्गंजिगमिषुणायुधिष्ठिरेणयुयुत्सौराज्यभारनिवेशनपूर्वकपरिक्षितोराज्येऽभिषेचन । —तथाकृच्छ्रात्पौरानुमतिसंपादनेनवल्कलधारणादिपूर्वकंशुनासहगृहात्प्रस्थान । अर्जुनेनमध्येमार्गमग्निवचसासनिषङ्गस्यगाण्डीवस्यवरुणोद्देशेनसमुद्रेप्रक्षेपण ।
२	२	२६	मेरुगिरिंप्रतिगच्छन्तंयुधिष्ठिरंज्यैष्ठ्यक्रमादनुगच्छत्सुभीमादिषुयोगभ्रंशाद्युत्क्रमेणभूमौनिपतत्सुभीमप्रश्नात्तत्प्रतियुधिष्ठिरेणतेषांपतनेहेतुकथन । तथातत शुनाकेवलमनुगम्यमानेनसतापुरोगमन ।
३	३	३८	शुनासहगच्छन्तयुधिष्ठिरप्रतीन्द्रेणस्वर्गगमनायनिजरथारोहणचोदना । युधिष्ठिरेशुनाविनारथारोहणमरोचयमानेयमेननिजस्वरूपप्रकाशनेनतत्प्रशसन । ततोयमेन्द्रादिभीरथेनस्वर्गंप्रापितेनयुधिष्ठिरेणतत्रभीमाद्यदर्शनादिन्द्रप्रतिभ्रात्रादीन्विनास्वस्यस्वर्गेप्यनभिरुचिकथनपूर्वकंतत्समीपगमनेच्छानिवेदन ।

महाप्रस्थानिकपर्व संपूर्ण ॥ १७ ॥

श्रीवेदव्यासायनमः ।

श्रीमन्महाभारतविषयानुक्रमणी ॥

अथ स्वर्गारोहणपर्व ॥ १८ ॥

अत्रावान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्याया ॥ ५ ॥ श्लोकाः ॥ २३२ ॥

अवान्तरपर्व ॥ १ ॥ अध्याया ॥ ५ ॥ श्लोका ॥ २३२ ॥

अध्याय.	छपा.अ	श्लोक.	
१	१	२५	स्वर्गगतेनयुधिष्ठिरेणतत्रमहासमुच्छ्रयेणशोभमानदुर्योधनदर्शन । तथातदुत्कर्षासहिष्णुतयातदीयदोषोद्घाटनेनतेनसहस्वेनस्वर्गवासानभिरोचननिवेदनपूर्वकनारदप्रतिस्वस्यभ्रात्रादिदिदृक्षानिवेदन ।
२	२	५४	स्वर्गेकर्णादिबन्धुजनानपश्यतायुधिष्ठिरेणदेवान्प्रतियत्रक्कापिबन्धुजनैसहैवस्वस्यनिवासेच्छानिवेदन । देवैर्युधिष्ठिरायबन्धुजनप्रदर्शनचोदितेनदेवदूतेनतस्यनरकप्रदेशप्रापण । दुर्दर्शनरकदर्शनासहिष्णुतयादूतेनसहप्रतिनिवर्तमानेनयुधिष्ठिरेणश्रुतपूर्वकण्ठध्वनिश्रवण । ततोयुधिष्ठिरपृष्टैस्तैस्तप्रतिस्वेषाकर्णभीमादित्वकथन । ततस्तेनदूतप्रतीन्द्रेस्वस्यतत्समीपप्रत्यनागमनचोदना । दूतेनेन्द्रेयुधिष्ठिरचिकीर्षितनिवेदन ।
३	३	४५	तत्रैवावस्थानपरीक्षयापरितुष्टेषुयमेन्द्रादिषुयुधिष्ठिरसमीपमुपगतेषुतदृष्टपूर्वनरकादीनाक्षणेनान्तर्धानं । धर्मेणयुधिष्ठिरप्रतिसप्रशसनतदृष्टनरकस्यपरीक्षणार्थेन्द्रमायासृष्टत्वकथन । ततोयुधिष्ठिरेणगङ्गायामवगाहनान्मानुषशरीरपरित्यागपूर्वकदिव्यशरीरपरिग्रहणेनमहर्ष्यादिभि स्तूयमानेनसतादेवैस्सहभ्रात्राद्यधिष्ठितदिव्यस्थानगमनं ।
४	४	२२	युधिष्ठिरेणस्वर्गेनिवसताश्रीकृष्णकर्णादीनादर्शन । इन्द्रेणयुधिष्ठिरायद्रौपदेयादीनातत्तत्स्थानगतानापृथक्पृथक्प्रदर्शन ।
५	५	८६	वैशपायनेनजनमेजयप्रतिभीष्मद्रोणादीनास्वस्वसुकृतफलत्वेनस्वर्गभोगानन्तरंस्वै स्वैरंशिभिस्सहैक्यप्राप्तिकथन। जनमेजयेनयज्ञान्तेसबहुमानमास्तीकादिप्रेषणपूर्वकतक्षशिलातोहास्तिनपुरमेत्यप्रजापालनपूर्वकसुखेननिवास । सौतिनाशौनकादीन्प्रतिजनमेजयायवैशपायनोक्तभारतकथाकथनसमापनपूर्वकभारतमहिमप्रशसनम् ।

स्वर्गारोहणपर्व संपूर्ण ॥ १८ ॥

श्रीमन्महाभारतं सपूर्णम् ॥

AN

ALPHABETICAL INDEX

OF

SRIMAN MAHĀBHĀRATAM.

COMPILED AND PUBLISHED

BY

T. R. Krishnacharya,

Proprietor, Madhva Vilâs Book Depot, Kumbakonam

Printed by R Y Shedge for the proprietor,

at the "Nirnaya-sagar" Press, 23, Kolbhat Lane

BOMBAY.

1914.

वर्णानुक्रमणी

दाक्षिणात्यकोशानुसारेण मुद्रापितस्य

श्रीमन्महाभारतस्य ।

इदं पुस्तकं

कुम्भघोणस्थेन श्रीमन्मध्वविलासपुस्तकालयाधिपतिना

टी. आर्. कृष्णाचार्येण

विरच्य

मुंबापुर्यां

तुकाराम जावजी इत्येतेषा निर्णयसागरमुद्रणयन्त्रे मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

शाके १८३५ प्रमादिनामसंवत्सरे ।

श्रीः

वर्णानुक्रमण्या व्यवस्था ।

अनेकवारं महाभारतं पठितवतामपि विदुषा रत्नाकरवदतिविपुले ग्रन्थे का. कथाः कुत्र वर्तन्ते, कस्य केन कीदृश. सबन्ध, केनकेन कानिकानि कर्माणि कृतानि, इत्यादयो विषयाः झटिति ज्ञातु न सुशक । तदर्थं इय विपुला वर्णानुक्रमणी कृत्वा मुद्रिता । मुख्याना कथाना आवश्यकस्थले पुराणान्तरादिनिर्देशश्चात्र कृतः ।

मुख्यपदानि स्थूलाक्षरैर्मुद्रितानि । क्वचित्तेषा विवरणमपि साधारणाक्षरै कृत । तदनन्तर तेषा पर्वनामप्रदर्शनार्थं प्राय पर्वनाम्ना आद्याक्षराणि स्थूलाक्षरैर्मुद्रितानि । तत. स्थूलाङ्कैरध्यायसङ्ख्या, साधारणाङ्कै श्लोकसङ्ख्या च मुद्रिता ।

तत्र पर्वणां संकेताः ।

आ० आदिपर्व ॥ १ ॥
स० सभापर्व ॥ २ ॥
व० वनपर्व ३ ॥
वि० विराटपर्व ॥ ४ ॥
उ० उद्योगपर्व ॥ ५ ॥
भी० भीष्मपर्व ॥ ६ ॥
द्रो० द्रोणपर्व ॥ ७ ॥
क० कर्णपर्व ॥ ८ ॥
श० शल्यपर्व ॥ ९ ॥
सौ० सौप्तिकपर्व ॥ १० ॥
स्त्री० स्त्रीपर्व ॥ ११ ॥
शां० शान्तिपर्व ॥ १२ ॥
अनु० आनुशासनिकपर्व ॥ १३
अश्व० आश्वमेधिकपर्व ॥ १४ ॥
मौ० मौसलपर्व ॥ १५ ॥
आश्र० आश्रमवासिकपर्व १६
महा० महाप्रस्थानिकपर्व ॥ १७
स्व० स्वर्गारोहणपर्व ॥ १८ ॥

अध्यायश्लोकसख्ययोर्मध्ये एका ऊर्ध्वा रेखा दत्तास्ति । द्वयोः अध्यायसख्ययोर्वा श्लोकसख्ययोर्वा मध्ये या तिरश्चीना रेखा दत्तास्ति सा एतदारभ्यैतत्पर्यन्तमित्यस्य ज्ञापिका । तद्यथा **आ० ४ । २५** आदिपर्वणि चतुर्थेऽध्याये पञ्चविंश. श्लोक. ॥ **आ० ४–१० ॥** आदिपर्वणि चतुर्थादिदशमाध्यायपर्यन्ताः । **आ० ४ । २५–३० ॥** आदिपर्वणि चतुर्थाध्याये पञ्चविंशादित्रिंशश्लोकपर्यन्ताः इति । नामवाचकेतरपदाना आदौ + एव सकेत. कृतः । यथा **+ वैवाह्किपर्व** । अनेकश आगताना समानाकाराणा पदानामादौ १ ।२ । ३ इत्यादि सकेतः कृतः । इतरपुराणस्थाना विषयाणा [' ' ' '] एव सकेत' । पाठभेदस्थले तु (   ) एव ॥ सू० व० सूर्यवश्य. । सो० वं० सोमवश्य. । इत्यर्थः ।

इतरपुराणानां संकेताः ।

भा० श्रीमद्भागवत ।
हरि० हरिवश. ।
विष्णु० विष्णुपुराण ।
मत्स्य० मत्स्यपुराण ।
कूर्म० कूर्मपुराण ।
वरा० वराहपुराण ।
वाम० वामनपुराण ।
वायु० वायुपुराण ।
रा० वाल्मीकिरामायण ।
ब्रह्म० ब्रह्मपुराण ।
पद्म० पद्मपुराण ।
शिव० शिवपुराण ।
ब्रह्मवै० ब्रह्मवैवर्तपुराण ।
स्कांद० स्कादपुराण ।
लिंग० लिंगपुराणं ।
मार्कण्डे० मार्कंडेयपुराण ।
बृहन्नार० बृहन्नारदीय ।
गरुडपु० गरुडपुराणं ।
देवीभा० देवीभागवतं ।

श्रीः

महाभारतवर्णानुक्रमणिकायाः शुद्धिपत्रम्।

पृष्ठं	भागः	पङ्क्तिः	अशुद्धं	शुद्धं
१	२	५	मौ० ५।	मौ० ९।
३	२	३४	३१	३१ ॥
७	१	३२	आ ६७।	आ० ६७।
८	२	१	अनुल्हा	अनुह्ला
११	१	५	स्वस्याः	स्वस्य
,,	२	८	Gudh,	Oudh,
१६	२	३२	६८ ॥	६८ ॥
२१	२	१५	aud	and
२८	२	१७	९।	९ ॥
३२	१	४	th	the
३२	२	२८	६७ ॥	६८ ॥
३३	१	३३	६७।	६७।
३५	२	९	स्वायभव	स्वायभुव
३६	२	९	३८–	३०८–
३९	२	११	२५२।	२५२ ॥
४०	१	१५	पश्चिमस्या	पश्चिमाया
४१	१	२२	७० ॥	७ ॥
४६	१	२७	११५।	१२५।
४६	२	१५	दर्शनस्तुतात्	दर्शनस्तुतात्
४७	१	२८	२६०।	२०६।
५०	२	३४	७७ ॥	७० ॥
५२	१	२१	१७१।	१७१।२०॥
५३	१	६	क्षेमङ्कर	क्षेमङ्करः।
५४	२	२८	६९।	आ० ६९।
,,	,,	३०	२८।	८२।
५५	१	२६	अध्यापना	अपध्याना
६०	१	२२	अ० ७।	अनु० ७।
,,	२	३२	चन्द्रकेतुः।	२ चन्द्र-केतुः।

पृष्ठ	भाग	पङ्क्ति	अशुद्धं	शुद्ध
६५	२	२१	शुक्रऋषे	शुकऋषे
६९	१	२८	१५५ ॥	५५ ॥
७१	२	१६	Azamharh	Azamgarh
७२	१	१३	क०	क०
७६	२	२०	२०–५४ ॥	२०–५५ ॥
७८	१	३३	ततस्तुति	तत्स्तुति
,,	,,	३४	दुर्गाणिषट्। शां० ८६। ५ ॥	इद तस्मिन्नेव पृष्ठे द्वितीय-भागे चतुर्थ-पङ्क्तौ लेख्य।
८०	२	२१	दुश्शासन।	दुश्शासनः।
८१	२	२३	६७।	६८।
८३	२	१३	अनु०	३३ ॥ अनु०
९६	२	१८	नलकूवरः	नलकूबरः
,,	,,	२६	९७।	९७ ॥
९७	१	३	गतेन्द्र	गते इन्द्र
९८	१	३	तस्या कम्प	तस्याकम्प
९९	२	१८	कश्चिस्प्रश्न	कच्चित्प्रश्न
,,	,,	२२	८१।	८१ ॥
,,	,,	२४	निष्ठानकः।	इय पङ्क्तिः नी-तिकथनं इ-त्यस्मात्पूर्वं लेख्या।
१००	२	१०	१८८।	१८८ ॥
१०२	१	२८	बृहद्द्युम्न	बृहद्द्युम्न
१०३	१	२३	अनु० १७।	अनु० ७।
,,	२	२	भागिनेयः	भागिनेय ।
१०६	१	३	८ ॥	८ ॥
११७	२	२३	वि०	व०

पृष्ठं	भागः	पङ्क्तिः	अशुद्ध	शुद्ध
११८	२	१५	१४।१५॥	१४—१५॥
,,	,,	२९	अनु० ६०। २९॥	इत्यनन्तर अश्व० १०७। २॥ इति योज्य
११९	१	१२	अश्व० १०७।२॥	इत्यस्य उद्धाप. कर्तव्य.।
,,	,,	२४	९४।९६॥	९४–९६॥
,,	,,	३४	२२३।	२३३।
१२०	२	१४	सुन्दा	सुनन्दा
१२१	२	५	"तस्य पुत्र शक्रदेवः भी० ५४। २४" इत्येतत्	"भानुमान्। कालिङ्गः। भीमेन हत.। भी० ५४। ३९।" इत्यस्यानन्तर लेख्य।
१२४	१	५	प्रत्युक्त	प्रयुक्त
१३२	२	११	मूषकुकथा।	मूषककथा।
१३६	२	१५	तद्धर्पा.।	तद्धर्माः।
१४१	२	१	राक्षसीनां। गर्भे	राक्षसीनां गर्भे
१४३	१	६	विष्णु० ५। ८॥	विष्णु० ५। २८॥
१४५	१	२०	२०३।	२३०।
१४८	१	३४	शां० ३८–	शां० ३०८–
१५२	२	२	१३।३१॥	१३॥३।१।
१५३	२	२	रा ३।	रा० ३।
१५५	२	६	१३०१	१३१
१६८	२	२८	१६८।	आ० १६८।
१७१	२	११	आ० ८।	आ० ८॥
१७२	१	३०	निषाधा	निषादा
१७६	२	२४	तीर्थं।	तीर्थं
१७७	१	१९	विदर्भराज–	विदर्भराज–
१८०	२	३३	८।	८।
१८१	१	२१	सम्मोहन।	सम्मोहनं।
१८२	२	२०	२ सहदेव।	२ सहदेवः।
१८४	१	११	२ सारसः।	सारसः।
१८५	१	३३	१ सिन्धु-द्वीपः।	सिन्धुद्वीपः।
१८८	१	२१	५०॥२३२।	५०–२३२।
,,	,,	२७	५०॥२३२।	५०–२३२।
१८९	२	१७	स्त्र० ४।	स० ४।
१९२	१	६	तत्पुत्र' परा-चीनः।	तत्पुत्रोऽपराचीन.।
,,	२	१६	आ २२१।	आ० २२१।
,,	,,	१७	आ ६६।	आ० ६६।

श्रीवेदव्यासाय नमः ॥

श्रीमन्महाभारतस्थानां मुख्यनाम्नां मुख्यविषयाणां च वर्णानुक्रमणिका ॥

अंशः । कश्यपस्य पुत्र. । तन्माता अदिति. । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । **आ० ६६** । १५ ॥

+ **अंशावतरणपर्व** । **आ० ५९—६५** ॥

१ **अंशुमान्** । क्षत्रियः । सू० व० असमञ्जसपुत्रः । सगरस्य पौत्र । **व० १०७** । ८ ॥

२ **अंशुमान्** । क्षत्रियः । द्रौपदीस्वयवरार्थमागतः । **आ० २०१** । ११ ॥

३ **अंशुमान्** । क्षत्रिय । पाण्डवपक्षीयो भोजः । द्रोणाचार्येण हतः । **क० ३** । १४ ॥ पूर्वोक्तोप्ययमेवेति भाति ।

अकम्पनः । (**अनुकम्पकः**) । क्षत्रिय । सङ्ग्रामे मृतं हरिनामानं पुत्रमुद्दिश्य विषीदन्त य प्रति नारदेन मृत्युसृष्टिकथा कथिता । **द्रो० ५२** । २१ ॥ **शां० २६२** । ७ ॥

अकर्करः । सर्पः । **आ० ३५** । १६ ॥

+ **अकालमृत्यूत्पत्तिः** । अनायुष्यकरशब्दं पश्यत ।

+ **अकीर्तेर्नरकप्रापकत्वं** । **व० २०२** ॥

अकूपारः । इन्द्रद्युम्नसरस्स्थ कूर्म । य इन्द्रद्युम्नस्य लुप्ता कीर्तिं भूमौ प्रथयाचकार । **व० २०२** । ८ ॥

अकृतव्रणः । ब्रह्मर्षि. । परशुरामस्य सखा । तत्समीपे युधिष्ठिरस्य गमनं । **व० ११६** । ३ ॥ तत्समीपे अम्बाया गमन । **उ० १७६** । ३५ ॥

अक्रूरः । क्षत्रिय. । सो० व० नहुषवशान्तर्गतसात्वतवशीयस्य श्वफल्कस्य पुत्र. । तन्माता गान्दिनी । तद्भार्या आहुकपुत्री सुतनुः । द्रौपदीस्वयवरार्थं तस्य गमन । **आ० २०१** । १८ ॥ युधिष्ठिरसभाया तस्य गमन । **स० ४** । ३६ ॥ **१४** । ३४ ॥ युधिष्ठिरसमीपे उपप्लाव्य प्रति गमन । **वि० ७८** । ६ ॥ [भा० ९ । २४ ॥]

तस्य बभ्रुरिति नामान्तर । मौ० ५ । १ ॥

[तस्य प्रस्थापन श्रीकृष्णं प्रति कंसेन । भा० १० । ३६ ॥ हरि० २ । २२ ॥]

[तेन यामुनह्रदे श्रीकृष्णदर्शनं । भा० १० । ३९ ॥ हरि० २ । २६ ॥]

अक्रोधनः । क्षत्रिय । सो० व० अयुतानायिपुत्र· । तन्माता भासा । तद्भार्या कण्डू. । तत्पुत्रो देवातिथि । **आ० ६३** । २१ ॥

अक्षद्यूतं । युधिष्ठिरस्य । **स० ८५** ॥ नलस्य । **व० ५६** ॥ विराटस्य । **वि० ७०** ॥

अक्षहृदयं । द्यूतशास्त्रं । तत्प्राप्ति ऋतुपर्णान्नलस्य । **व० ७०** । २९ ॥ बृहदश्वाद्युधिष्ठिरस्य । **व० ७७** । ४९ ॥

अक्षमाला । वसिष्ठपत्न्यरुन्धती । **उ० ११७** । ११ ॥

+ **अक्षयपात्रप्राप्तिः** । सूर्याद्युधिष्ठिरस्य । **व० ३** । ५२ ॥

अक्षीणः । ऋषि. । विश्वामित्रपुत्रः । **अनु० ७** । ५० ॥

+ **अक्षौहिण्यादिपरिमाणं** । **आ० २** । १७ ॥

[**अगस्त्यः** । ब्रह्मर्षि· । पुलस्त्यपुत्र । तन्माता कर्दमप्रजापतिसुता हविर्भुक् । भा० ४ । १ ॥ अय स्वायंभुवमन्वन्तरीयः ।]

अगस्त्यः । मित्रावरुणयोः पुत्रः । **स० ११** । २२ ॥ **शां० २०७** । ३१ ॥

[स. उर्वशीदर्शनक्षुभितात् कुम्भेपतितात् मित्रावरुण-वीर्याज्जात । भा० ६ । १८ ॥ मत्स्य० ६१ ॥ २०१ ॥ पद्म० ५ । २२ ॥] अय वैवस्वतम-न्वन्तरीय ।

तस्य विदर्भराजपुत्र्या लोपामुद्रया विवाह । **व०** ९५ ॥

तस्य दृढस्यु(दृढास्य)नामकपुत्रोत्पत्ति. । **व०** ९७ । ३१ ॥ दृढस्यो. इध्मवाहइति नामान्तर । **व०** ९७ । ३३ ॥

तेन गर्ते लम्बमानाना स्वपितॄणा दर्शन । **व०**९ ४ । १४ ॥

तस्य शिष्य अग्निवेश्य । **आ० १५१** । १० ॥

तस्य चरित्र । **व०** ९४–९७ ॥ १०२–१०४ ॥ [रा० ३ । ११ ॥ स्कान्द० वैष्णवख० पूर्वार्ध० ४–५ ॥]

तेन समुद्रजलपान । **व०** ९९ । २ ॥ १०२–१०४ ॥ **शां०** २०८ । १६ ॥

तेन स्वपीतसमुद्रजलजीर्णीकरणं । **व०** १०४ । १७ ॥

तस्य धनार्जनार्थं श्रुतर्वणः ब्रध्नश्वस्य त्रसदस्योश्च समीपगमन । **व०** ९६ ॥

तस्य धनार्जनार्थं वातापील्वलसमीपगमनं । **व०** ९६ । २० ॥

तेन मेषमासरूपेण स्वोदरं प्रविष्टस्य वातापेर्नाशनं । **व०** ९७ । ९ ॥

तेन इल्वलभस्मीकरण । **व०** ९७ । २३ ॥

तेन यक्षेभ्य· शापदान । **व०** १६३ । ३९ ॥

तेन नहुषाय सर्पो भवेति शापदान । **व०** १८१ । १४ ॥ **उ०** १७ ॥

तज्जटान्तर्गतेन भृगुमहर्षिणा नहुषाय शापदान । **अनु०** १५७ । २२ ॥ [स्कान्द० केदारखं० १५ ॥]

तस्य नहुषमिन्द्रपदाच्च्यावयितु भृगुमहर्षिणा सवाद । **अनु०** १५६ । १६ ॥

तेन नहुषस्य शिबिकावहन । **उ०** १५ ॥ **अनु०** १५७ । १९ ॥

तेन देवापकारकारिणा दैत्यानां भस्मीकरण । **अनु०** २६० । १४ ॥

तेनानीतस्य पुष्करस्येन्द्रेणापहार । **अनु०** १४३ । ८ ॥

तेन यज्ञकरण तदर्थं मृगयाकरण च । **अश्व०** ९४॥

तेन सूर्यगति निरुन्धानस्य विन्ध्याद्रे· कुण्ठन । **व०** १०३ ॥ [रा० ३ । ११ ॥ देवीभा० १० । ३–७ ॥ स्कान्द० काशीख० पूर्वा० ४–५ ॥]

अगस्त्यतीर्थं । दक्षिणसमुद्रसमीपस्थ नारीतीर्थे-ष्वन्यतम तीर्थं । तत्रार्जुनस्य तीर्थयात्रार्थं गमनं । **आ०** २३६ । ३ ॥

अगस्त्यपर्वतः । कालञ्जरपर्वतस्योपपर्वत. । **व०** ८५ । २१ ॥

अगस्त्यवटः । हिमवत्पार्श्वस्थं पुण्यक्षेत्र । **आ०** २३५ । २ ॥

अगस्त्याश्रमः । पञ्चवटीसमीपस्थ पुण्यक्षेत्र । तत्र लोमशेन सह युधिष्ठिरस्य गमन । **व०** ९४ । १ ॥ Agastipuri twenty-four miles to the south-east of Nāsik, now called Agastipuri

+ **अगुणेष्वपि गुणग्रहणं** । **आ०** ९९ । १५–२० ॥

अग्निः । पञ्चभूतेष्वन्यतम तेजोरूपं भूत तदभि-मानिदेवता च । भगवतो मुखादुत्पन्न. । **अश्व०** १११ । ११ ॥

तस्य अत्र्य उत्पत्ति. । **उ०** १५ । ३७ ॥ **उ०** ३८ । १३ ॥

तदुत्पत्तिः प्रजापतिकोपात् । **शां०** २६२ । १६ ॥

तद्भार्या दक्षप्रजापतिपुत्री स्वाहा । तत्पुत्र. स्कन्दः । **व०** २३१ । ३ ॥

तस्यान्या भार्या सुदर्शना। इक्ष्वाकुवश्यस्य दुर्योधनस्य पुत्री। तत्पुत्रः सुदर्शन। अनु० २। २१॥
तेन सप्तर्षिपत्नीकामनं। व० २२६। ३०॥
तद्रूपवर्णन। आ० २४८। ४३॥
तद्गुणनिरूपण। भी० ५। ६॥ शां० २६१। ५॥
तन्महिमानुवर्णन। श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरं प्रति। अश्व० १०८। १३॥
तन्महिमानुवर्णन स्वयमेवाग्निना। आ० ७। ६॥
तत्स्तुतिः। मन्दपालकृता। आ० २५५। २३॥
तत्स्तुतिः। जरितार्यादिकृता। आ० २५८। ७॥
तत्स्तुतिः। माहिष्मतीनगरे सहदेवकृता। स० ३२। ४३॥
तत्स्तुतिः। बृहस्पतिकृता। उ० १६। १॥
तेन खाण्डववनदाहः। आ० २५०-२६०॥
तेन खाण्डवदाह पञ्चदशदिनानि। आ० २५४। ४६॥ एकविंशतिदिनानि। आ० २६०। १५॥
तस्मादर्जुनस्य कपिध्वजरथस्य गाण्डीवधनुष अक्षय्यतूणीरयोश्च प्राप्तिः। आ० २५१। ९॥
तस्माच्छ्रीकृष्णस्य चक्रायुधप्राप्तिः। आ० २५१। २३॥
तेन समुद्रे प्रवेशः। व० २२४। ७॥ शा० ४८। १६॥
तद्वंशकथन। व० २२०-२२४॥ [वायु० २९॥ मत्स्य० ५१॥]
तेन ब्रह्महत्याभिया पलायितस्येन्द्रस्यान्वेषणं। उ० १५। ३१॥
तस्मै भृगुणा सर्वभक्षकत्वशापदान। आ० ६। १४॥ शा० ४८। १७॥
तेन इन्द्रकृतब्रह्महत्यायाश्चतुर्थांशग्रहण। शां० २८८। ३१॥
तेन रामं प्रति सीताया निर्दुष्टत्वकथन। व० २९२। २८॥
तेन गोब्राह्मणाग्नीनां पदाऽस्पृश्यत्वरूपधर्मरहस्यकथन। अनु० १८९। २७॥
तस्य इन्द्रेण ब्राह्मणमहिमविषये सवादः। अनु० १४॥
तद्भक्तत्व शृगालस्य। व० २२६। १८॥

अग्निकुण्डं। नरकविशेषः। अनु० २३०। ११॥

अग्नितीर्थं। यमुनानद्या दक्षिणतो विद्यमान तीर्थं। व० ८१। १३८॥ शा० ४८। १९॥

अग्निधारा। गौतमवनसमीपस्था नदी। व० ८२। १४६॥

अग्निमान्। प्रायश्चित्ताग्निविशेष। व० २२३। ३१॥

अग्निवेश्यः। ब्रह्मर्षिः। द्रोणाचार्यस्य द्रुपदस्य च अस्त्रविद्यागुरु। आ० १४०। ४१॥
सः द्रोणाचार्यस्य पितृव्य भरद्वाजस्यानुज। आ० १४०। ४२॥
स अगस्त्यस्य शिष्य। आ० १५१। १०॥

अग्निष्वात्ताः। पितृगणेष्वन्यतमो गण। स० ८। ३०॥
[ते कश्यपस्य पुत्राः। मत्स्य० १४-१५॥ हरि० १। १८॥]

अग्नीषोमौ। अग्निवंशोद्भवौ। अग्नि सोमश्च। स० ७। २१॥ व० २२३। १५॥
तयोरेकयोनित्व। शां० ३५१॥

अग्रणीः। अग्निविशेष। व० २२३। २२॥

+ **अग्रपूजा**। श्रीकृष्णस्य। स० ३९। ४८॥

अग्रयायी। क्षत्रिय। सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र.। आ० १३१। ११॥

१ **अङ्गः**। दुर्योधनपक्षीयो म्लेच्छराजः। भीमसेनेन हतः। द्रो० २६। १४-१७॥ तत्पुत्रस्य वधो नकुलेन। क० ६०। १५-१८॥

२ **अङ्गः**। क्षत्रियः। षोडशराजकीयान्तर्भूत तच्चरित्रं नारदेन सृञ्जयाय कथित। द्रो० ५७॥ शां० २८। ३१ अस्य बृहद्रथ इति पौरव इति च

नामान्तरे। स. मान्धात्रा पराजित. । **शां० २८ । ८८ ॥**

२ अङ्गः । क्षत्रिय । सो० व० अनुवशोत्पन्नस्य बलिनामकस्य राज्ञो भार्याया सुदेष्णाया दीर्घतमसऋषेर्जात पुत्र । तद्भ्रातरो वङ्गः कलिङ्ग पुण्ड्र सुह्मश्च । **आ० ११३ । ५३ ॥**

१ अङ्गदः । वालिपुत्रो वानरः । तन्माता तारा । **व० २८५ । ७ ॥**

२ अङ्गदः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । तस्योत्तमौजसा युद्ध । **द्रो० २५ । ३९ ॥**

अङ्गमलजाः । देशः । **भी० ९ । ५० ॥**

अङ्गाः । अङ्गराजेन निर्मितो देशः । गङ्गासरय्वोर्मध्ये विद्यमान । **आ० ११३ । ५४ ॥ भी० ९ । ४६ ॥** The country of Bhagalpur

तस्य राजधानी चम्पापुरी । **व० ८३ । १४ ॥ ११४ । १५ ॥**

तत्र रोमपादे राजनि अनावृष्टिप्रादुर्भाव । **व० १११ । २१ ॥** [रा० १ । ९ ॥]

तस्य निन्दा शल्येन । **क०३८ । ३८ ॥**

तत्र ऋश्यशृङ्गागमनेन वृष्टिप्रादुर्भाव । **व० ११४ । १० ॥** [रा० १ । १० ॥]

तस्मिन्राज्ये दुर्योधनेन कर्णस्य पट्टाभिषेकः । **आ० १४६ । ३८ ॥**

अङ्गारः । मान्धात्रा पराजितः कश्चन क्षत्रिय. । **शां० २८ । ८८ ॥**

१ अङ्गारकः । नवग्रहेष्वन्यतम. । **स० ११ । २९ ॥**

२ अङ्गारकः । क्षत्रिय. । जयद्रथभ्राता । **व० २६६ । ११ ॥**

अङ्गारपर्णः । **(अङ्गारवर्णः)** प्रथम चित्ररथशब्दं पश्यत ।

अङ्गिराः । ब्रह्मर्षि. । ब्रह्मणो मानसः पुत्र. । **आ० ६६ । १० ॥ ६७ । ४ ॥ स० ११ । १९ ॥**

तस्य रुद्रयज्ञाग्नौ पतितात् ब्रह्मणो रेतस उत्पत्ति. । **अनु० १३२ । २० ॥** [मत्स्य० १९५]

तस्य भार्या वसुदा । (सुभा) । **व० २२१ । १ ॥**

तस्या एव शिवेति च नामेति भाति । **व० २२७ । १ ॥**

तत्पुत्रा. बृहत्कीर्ति. बृहज्ज्योति. बृहद्ब्रह्मा बृहन्मना. बृहन्मन्त्र. बृहद्भास बृहस्पति इति सप्त । **व० २२१ । २ ॥** अत्र बृहत्कीर्त्यादीनि षडपि पदानि बृहस्पतेर्विशेषणानीति नीलकण्ठाचार्य ।

तत्पुत्रा बृहस्पतिः उचथ्य. सवर्त इति त्रय. । **आ० ६७ । ५ ॥**

तत्पुत्रा. बृहस्पति. उचथ्य वयस्यः (पयस्य.) शान्ति. घोरः विरूपः सवर्तः सुधन्वा इत्यष्टौ । **अनु० १३२ । ४२ ॥**

तत्पुत्र्य भानुमती रागा (राका) सिनीवाली एकानेका (कुहू.) अर्चिष्मती (हविष्मती) महिष्मती महामती इति सप्त । **व० २२१ । ३ ॥**

[तत्पत्नी कर्दमप्रजापतिपुत्री श्रद्धा । तत्पुत्रौ उचथ्यो बृहस्पतिश्च । तद्दुहितरः सिनीवाली कुहूः राका अनुमतिश्च । भा० ४ । १ ॥]

[तत्पत्न्यौ द्वे । स्वधा सती च । स्वधापुत्राः पितरः । सतीपुत्रोथर्वाङ्गिरा. । भा० ६ । ६ ॥]

[तत्पत्न्यौ द्वे दक्षपुत्र्यौ । हरि० १ । ३]

तेनाभीभूय प्रज्वलन । **व० २२० । ८ ॥**

तस्य गौतमंत्वोपहृ नानातीर्थमाहात्म्ये सवादः । **अनु० ६४ ॥**

तेन दीपदानप्रशसनं । **अनु० १९० । ८ ॥**

तेन पुष्करास्तैन्ये शपथः । **अनु० १४३ । २० ॥**

अत्रेद बोध्य । अङ्गिरसो द्विवार जन्म । प्रथम स्वायम्भुवमन्वन्तरे ब्रह्मणो मानसपुत्रत्वेन । द्वितीय वैवस्वतमन्वन्तरे वरुणयज्ञे । एवमनेकेषा देवाना ऋषीणा च बहुवार जन्म बोध्य ।

अङ्गिरसांवरः । द्रोणाचार्य. । **आ० १४२ । ८१ ॥**

अचलः। गान्धारराजस्य शकुनेर्भ्राता। एकरथ। उ० १६८। १॥ अर्जुनेन हत। द्रो० ३०। २-१२॥ तद्भ्रातरो द्वादश। शकुनिशब्द पश्यत।

अच्छोदं। काश्मीरदेशे विद्यमान सिद्धाश्रमसमीपस्थ सर। आ० ६४। ९४॥ In Kashmir near Marttanda

अच्छोदा। बर्हिषदनाम्ना पितॄणा कन्या। याऽन्यजन्मनि सत्यवती जाता। आ० ६४। ९४॥ [मत्स्य० १४॥]

[सा अग्निष्वात्तनाम्ना पितॄणा कन्या। हरि० १। १८॥]

अच्युतः। श्रीकृष्ण। तन्नामनिर्वचन। शां० ३५२। १६॥

१ **अजः**। सू० व०। इक्ष्वाकुवश्य क्षत्रिय। दशरथस्य पिता। व० २७५। ६॥

२ **अजः**। पाण्डवपक्षीय क्षत्रिय। उ० १७१। १२॥

+ **अजगरः**। बृहद्दीर्घशरीरो वन्य सर्प।
तेन भीमसेनस्य ग्रहण। व० १८०। २७॥
तेन दमयन्त्या ग्रहण। व० ६०। २१॥
[तेन नन्दस्य ग्रहण। भा० १०। ३४॥]
तेन युधिष्ठिर प्रति प्रश्नकरण युधिष्ठिरेण तदुत्तरदानं च। व० १८२॥

१ **अजमीढः**। क्षत्रिय। सो० व० भुमन्युपुत्रस्य सुहोत्रस्य पुत्र। तन्माता ऐक्ष्वाकी। तद्भ्रातरौ सुमीढ. पुरुमीढश्च। तद्भार्यास्तिस्र.। प्रथमा धूमिनी तत्पुत्रः ऋक्षः। द्वितीया नीली तत्पुत्रौ दुष्यन्तः परमेष्ठी च। तृतीया केशिनी तत्पुत्रो जह्नुः यो गङ्गामपिबत्। आ० १०१। १८॥

२ **अजमीढः**। क्षत्रिय.। सो० व० विकुञ्जनपुत्रः। तन्माता सुन्दरा। तस्य भार्या पञ्च कैकयी नागा गान्धारी विमला ऋक्षा चेति। तासु ऋक्षापुत्रः सवरणः। आ० ६३। ३८॥

अजातशत्रुः। युधिष्ठिर। भी० ८५। १९॥

अजैकपात्। एकादशरुद्रेष्वन्यतमः। आ० ६७। २॥

+ **अज्ञानं**। तन्निन्दा। शां० १५७॥
तन्निमित्तकानर्थप्राप्ति। शां० ३०९॥

अञ्जनः। दिग्गज। उ० ९९। ८॥

अञ्जनपर्वा। घटोत्कचपुत्रो राक्षस। उ० १९४। २०॥ अश्वत्थाम्ना हत। द्रो० १५७। ८९॥

अञ्जनाभः। पर्वत। अनु० २७१। ३२॥

अटवीशिखराः। कलिङ्गदेशस्य दक्षिणतो विद्यमानो देश.। भी० ९। ४८॥

अठिदाः। देशः। भी० ९। ६४॥

अणीमाण्डव्यः। ब्रह्मर्षि.। स० ४। १८॥
तन्नामप्राप्तिकारण। आ० ६४। १३४॥
तस्य शूलारोपणादिकथा। आ० ११६-११७॥ [पद्म० ५। ४८॥ मार्कण्डेयपु० १६॥ स्कान्द० आवन्त्यखण्डान्तर्गतरेवाखं० १७०-१७२॥ नागरखं० १३६-१३८॥]
तेन यमाय शापदान। आ० ११७। १७॥ आश्र० ३०। १२॥
तस्य जनकेन सह तृष्णात्यागस्य सुखसाधनताविषये सवाद। शां० २८२॥
तेन रुद्रमाहात्म्यकथन। अनु० ४९। ४६॥
[शूले आरोपितेन तेन रात्रौ वेश्यागृह गमयितु भार्ययोढाय मार्गे अवशात्स्वचालकाय कस्मैचन ब्राह्मणाय सूर्योदयात्प्राक् मरिष्यसीति शापदान। गरुडपु० १४२॥ मार्कण्डेय० १६॥]

+ **अतिथिः**। तस्य लक्षण। अश्व० १०१। ५७॥ तत्पूजन। उ० ३६। ३४॥ उ० ३८। १॥ शां० १४५। २१॥ तत्पूजने दृष्टान्ततया कपोतव्याधोपाख्यान। शां० १४३-१४८॥
तत्पूजनाभावे दोष.। शां० १८९। १२॥

अतिबाहुः । अप्सरा. । अरिष्टायाः पुत्री । **आ० ६६ । ५१** ॥

अतिभीमः । यज्ञमुट्सु पञ्चदशदेवेष्वन्यतमोऽग्नि- विशेषः । **व० २२२ । ११** ॥

अतिरथः । क्षत्रिय । सो० व० मतिनारपुत्र । **आ० ८८ । १३** ॥ विशेष मतिनारशब्दे पश्यत ।

अत्रिः । ब्रह्मर्षि । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । **आ० ६६ । १०** ॥ **६७ । ४** ॥ **स० ११ । १९** ॥ [मत्स्य० १४४ ॥]

तत्पुत्रा बहवो महर्षयः । **आ० ६७ । ६** ॥

[तत्पत्नी कर्दमपुत्र्यनुसूया । तत्पुत्रा दत्तात्रेयः दुर्वासाः चन्द्रः इति त्रयः । भा० ४ । १ ॥]

[तस्य नेत्राच्चन्द्रोत्पत्ति । भा० ९ । १४ ॥]

तस्य पुत्रौ सोमः अर्यमा च । **शां० २०७ । १०** ॥

तस्य गौतमेन सह ब्राह्मणमाहात्म्ये विवादः । **व० १८८** ॥

तेन चन्द्रीभूयान्धकारनिवारण । **अनु० २६१** ॥

अथर्वा । (अथर्वाङ्गिरसः । अथर्वाङ्गिराः) । ऋषि । [अङ्गिरस पुत्र । तन्माता सती । भा० ६ । ६ ॥] **स० ११ । २०** ॥ **उ० १८ । ६** ।

[तत्पत्नी शान्ति कर्दमपुत्री । तस्याः चित्तिरिति नामान्तरं । तत्पुत्रोऽश्वशिरा' । अश्वशिरसएव दध्यङ् दधीचि इत्यपि नामेति भाति । भा० ४ । १ ॥]

तेन महार्णवे मग्नस्याग्नेरुद्धरण । **व० २२४ । ८** ॥

+ अदक्षिणयज्ञनिन्दा । शां० १६३ । २३–२९ ॥

अदितिः । प्राचेतसस्य दक्षप्रजापतेः पुत्री । कश्यपस्य भार्या । तत्पुत्रा द्वादशादित्याः । **आ० ६६ । १२** ॥

तस्या विवस्वत उत्पत्तिः । **आ० ६३ । ४** ॥

अदृश्यन्ती । पूर्वं वैश्यस्य पश्चात्तपेसा ब्राह्मण्यं प्राप्तस्य चित्रमुखनाम्नः पुत्री । **अनु० ५३ । १७** ॥ वसिष्ठपुत्रस्य शक्तेर्भार्या । **आ० १९३ । १४** । (अधिकपाठे ११० तमे पृष्ठे २३ ॥)

तत्पुत्र पराशरः । **आ० १९४ । १** ॥

अद्भुतः । अग्निविशेष । तस्य भार्या प्रिया । तत्पुत्रो विडूरथ । **व० २२४ । २७** ॥

अद्रिका । अप्सरा' ब्रह्मशापान्मीनभाव प्राप्ता यमुनाया सञ्चरन्ती या श्येनतुण्डाज्जले पतित उपरिचरवसो रेत पीत्वा मत्स्य नाम राजानं पुत्र मत्स्यगन्धा नाम पुत्री चोत्पादयामास । **आ० ६४ । ७३** ॥

१ **अधर्मः** । ज्येष्ठादेव्याः पुत्र । तद्भार्या निर्ऋतिः । तस्या पुत्रा भयः महाभय मृत्युश्च । **आ० ६७ । ५३** ॥

२ + **अधर्मः** । पाप । तस्यासमृद्धिकारणत्व । **व० ९२** ॥

तस्य निन्दा । **शां० ९६** ॥

तदुत्पत्तिप्रकार. । **शां० २७९ । ३–११** ॥

+ अधार्मिकस्वरूपं । **उ० ९२ । २** ॥

+ अधिक्षेपः । निन्दा । तस्य वधप्रतिनिधित्व । **क० ७२ । ८०** ॥

तत्करण अर्जुनेन युधिष्ठिराय । **क० ७३ । १–३५** ॥

अधिदैवत अधिभूत अधियज्ञानां कथनं । भी० ३२ । ४ ॥ **शां० ३१८** ॥

अधिरथः । सूतः । तस्य पत्नी राधा । तस्याभिमानिकः पुत्रः कर्णः । **आ० ६८ । १४०** ॥ **१४७ । १** ॥

तस्य राधायामुत्पन्ना पुत्रा' । शत्रुंतप' द्रुमः वृकरथः शत्रुजयः विपाठ' इत्यादय. । विशेषं कर्णशब्दे पश्यत ॥

[स. सो० व० ययातिपुत्रस्य अनोर्वंशोत्पन्नस्य सत्यकर्मनामकस्य अङ्गराजस्य ऊढाया ब्राह्मण्या जातः पुत्रः । भा० ९ । २३ ॥ हरि० १ । ३१ ॥]

[तस्य वंशः । हरि० १ । ३२ ॥]

अधिराजः । राजसूयार्थं सहदेवेन जितो देश । तस्य राजा दन्तवक्र । **स० ३२ । ३** ॥ Datiha in the Gwalior territory where Dantavakra was killed

अधूर्तरजाः । क्षत्रिय । सू० व० गयस्य पिता । **व० ९३ । २०** अमूर्तरयाइत्यपि नामान्तर ॥

अधृष्या । नदी । **भी० ९ । २४** ॥

अधोक्षजः । श्रीकृष्ण । तन्नामनिर्वचन । **उ० ६९ । १०** ॥ **शां० ३५२ । १८** ॥

अधोलोकाः । पाताललोकशब्द पश्यत ॥

अध्यात्मनिरूपणं । सनत्सुजातेन धृतराष्ट्राय । **उ० ४१ । ४६** ॥ **शां० १९२ ॥ २५३ ॥ २९१** ॥

अनघः । देवगन्धर्व । **आ० १३२ । ३७** ॥

अनङ्गः । ऋषि । कर्दमप्रजापते पुत्र । **शां० ५८ । ९९** ॥

अनङ्गा । नदी । **भी० ९ । ३५** ॥

अनन्तः । सर्प । कश्यपपुत्र । तन्माता कद्रू । **आ० ६६ । ४१** ॥ **स० ९ । १३** ॥

अनन्तविजयः । युधिष्ठिरस्य शङ्ख । **भी० २५। १६ ॥ ५१ । २६** ॥

अनन्तसेनः । कश्चन देव स्कन्दो रुद्रो वा । तेन भीष्मघातार्थं अम्बायै मालादान । **आ० १०९। ९७** ॥

अनरकं । तीर्थं । **व० ८१ । १६८** ॥

अनरण्यः । क्षत्रिय । सू० व० इक्ष्वाकुवश्यस्य पुरुकुत्सस्य पुत्र. । **अनु० १७७ । ६६ ॥ २७१ । ५९** ॥

१ **अनलः** । अष्टवसुष्वन्यतम । **आ० ६७ । १८** ॥

२ **अनलः** । गरुडस्य पुत्र । **उ० १०१ । ९** ॥

३ **अनलः** । यमसभावासी राजा । **स० ८ । ११** ॥

अनला । सुरभीपुत्र्या रोहिण्या पुत्री । तत्पुत्री शुकी । **आ ६७ । ६७–७४** ॥

अनवद्या । प्राधापुत्री अप्सरा । **आ० ६६ । ४५ ॥ १३२ । ४३** ॥

अनशनव्रतं । उपवासशब्द पश्यत ।

अनश्वान् । क्षत्रिय । सो० व० पूरुवशोद्भवस्य कुरुपुत्रस्य विदूरथस्य पुत्र । तन्माता सप्रियानाम्नी मागधी । तद्भार्या अमृता । तत्पुत्र परीक्षित् । **आ० ९३ । ४४** ॥ सकारान्तोऽय शब्द ।

अनागतविधाता । तन्नामक कश्चन मत्स्य । अनागतापत्प्रतिविधाने दृष्टान्ततया तस्य कथा भीष्मेण युधिष्ठिर प्रति कथिता । **शां० १३७** ॥

१ **अनाधृष्टिः** । क्षत्रिय । सो० व० पूरुवशोत्पन्नस्य रौद्राश्वस्य पुत्र । **आ० ८८ । ११** ॥ तन्माता काचनाप्सरा ।

२ **अनाधृष्टिः** । श्रीकृष्णानुयायी यादव । **आ० २४७ । १५** ॥ **स० १४ । ६१** ॥ **वि० ७८ । ६** ॥ **उ० १५१ । ६७** ॥

अनाधृष्यः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० ६८ । १०४** ॥

+ **अनायासजीविका** । **उ० ३७ । ४१** ॥

अनायुष्यकराणि कर्माणि । **उ० ३७ । ९** ॥ **शां० १९१** ॥ **अनु० १६१** ॥ **अश्व० १८** ॥

+ **अनार्यजातिजः** । **अनु० ८३ । ४०** ॥

+ **अनावृष्टिः** । सवरणस्य राज्ये । **आ० १८९ । ४३** ॥ अङ्गदेशे रोमपादस्य राज्ये । **व० १११ । २१** ॥ [रा० १ । ९ ॥ गौतमाश्रमे । शिवपु० कोटिरुद्रस० २४–२७ ॥]

अनिकेतः । यक्ष । **स० १० । १९** ॥

अनिमिषः । गरुडस्य पुत्र । **उ० १०१ । १०** ॥

अनिरुद्धः । श्रीकृष्णपुत्रस्य प्रद्युम्नस्य पुत्र. । तन्माता रुक्मवती । **आ० २०१ । १९** ॥ **स० ४ । ३४** ॥ **द्रो० ११ । २७** ॥

[तस्य भार्या रोचना रुक्मिण पौत्री । भा० १० । ६१ ॥ तस्य पुत्रो वज्र १ । १५ ॥]

तस्य बाणासुरपुत्र्या उषया (ऊषया) विवाह ।

स० ६० ॥ [भा० १० । ६२–६३ ॥ हरि० २ । ११८ ॥ विष्णु० ५ । ३२ ॥]

१ **अनिलः** । गरुडस्य पुत्र । उ० १०१ । ९ ॥

२ **अनिलः** । अष्टवसुष्वन्यतमः । तद्भार्या शिवा । पुत्रौ मनोजव· अविज्ञातगतिश्च । **आ० ६७** । १८–२५ ॥

३ **अनिलः** । क्षत्रिय । वृषादर्भिपुत्रः । आर्त्विज्य-दक्षिणात्वेन तत्पित्रा दत्त य मृत पक्त्वा सप्तर्षयो भोक्तुमयतन्त । **अनु० १४१** । ८ ॥

अनीकविदारणः । क्षत्रिय । जयद्रथस्य भ्राता । **व० २६६** । १३ ॥

अनीलः । सर्प । **आ० ३५** । ७ ॥

अनुः । क्षत्रिय । सो० व० ययातिपुत्र. । तन्माता शर्मिष्ठा वृषपर्वपुत्री । **आ० ६३** । ७ ॥

[तस्य वशः । भा० ९ । २३ ॥]

अनुकम्पकः । अकम्पनशब्द पश्यत ।

+ **अनुक्रमणिकापर्व** । **आ० १** ॥

+ **अनुगीतापर्व** । **अश्व० १७–९५** ॥

+ **अनुद्यूतपर्व** । **स० ९६–१०३** ॥

अनुयायी । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८** । १०२ ॥ भीमसेनेन हत । **द्रो० १५८** । १७ ॥

+ **अनुलोमजातिः** । सकरजातिशब्द पश्यत ॥

१ **अनुविन्दः** । आवन्त्य क्षत्रिय । विन्दस्य भ्राता । दुर्योधनपक्षीय । अर्जुनेन हत. । **द्रो० ९९** । २७–३० ॥

२ **अनुविन्दः** । दुर्योधनपक्षीय कैकय क्षत्रिय । विन्दस्य भ्राता । सात्यकिना हत । **क० १०** । २१ ॥

३ **अनुविन्दः** । क्षत्रिय । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० ६८** । ९४ ॥ **१३१** । ३ ॥ घोषयात्राया । **व० २४३** । ९ ॥ भीमेन हत । **द्रो० १२७** । ४८ ॥

अनुष्णा । नदी । **भी० ९** । २४ ॥

अनुल्हा(ह्रा)दः । असुर । हिरण्यकशिपो पुत्र । **आ० ६६** । १८॥ [तन्माता कयाधू । भा० ६ । १८ ॥]

अनूचाना । अप्सरा । **आ० १३२** । ४३ ॥

अनूपः । कार्तवीर्यस्य देश । तस्य राजधानी माहिष्मती । **व० ११७** । २० ॥ Mhow in Malwa

+ **अनृतं** । असत्य । तस्य लक्षणं । **शां० १०९** ॥ तस्य कचिदपातकत्व । **आ० ७६** । २४ ॥ **क० ७२** । ३४ ॥ **शां० १६३** । ३० ॥

+ **अनृतसाक्ष्यफलं** । **उ० ३५** । ४० ॥

१ **अनेनाः** । क्षत्रिय । सू० व० इक्ष्वाकुवश्यस्य ककुत्स्थस्य पुत्र । धुन्धुमारोपाख्याने । **व० २०५** । २ ॥

२ **अनेनाः** । क्षत्रिय. । पुरूरव पुत्रस्य आयो कनिष्ठ· पुत्र । तस्य ज्येष्ठा. भ्रातरो नहुषादयश्चत्वार । तस्य माता स्वर्भानवी । **आ० ६९** । २८ ॥

[तस्य वश । हरि० १ । २९ ॥]

अन्तर्गिरिः । देश । अर्जुनेन राजसूयोत्तरदिग्विजये जित । **स० २८** । ३ ॥

अन्तर्गिर्याः । देश· । **भी० ९** । ४९ ॥

अन्तर्द्वीपः । द्वारकाया उपद्वीप । तत्र महादेवमहोत्सवार्थ यादवाना गमन । **आ० २४१** । ७१ ॥

अन्त्यनारः । (**अन्तिनारः अन्तिभारः मतिनारः** ।) सो० व० पूरुवश्यस्य ऋचपुत्रस्य ऋक्षस्य पुत्र । तन्माता ज्वलन्ती तद्भार्या सरस्वती नदी । तत्पुत्र. त्रसु. । **आ० ६३** । २५ ॥

अन्धः । सर्वभूतविनाशनाय ब्रह्मण प्राप्तवर. तेनैवान्धीकृतश्च कश्चन श्वापद । तद्वधेन बलाकनाम्नो लुब्धकस्य स्वर्गप्राप्ति· । **क० ७२** । ३७–४४ ॥

१ **अन्धकः** । असुरः । रुद्रेण हत । **द्रो० ४९ ।** ११ ॥ २०२ । ७५ ॥

[सः दिते पुत्र रुद्रेण हतः । हरि० २ । ८६ ॥]

२ [**अन्धकः** । यदुवशोद्भवस्य क्रोष्टो पौत्र । हरि० १ । ३४ ॥ यदुवशोद्भवस्य अनो पुत्र । भा० ९ । २४ ॥]

अन्धकाः । पूर्वोक्तान्धकवश्या । **आ० १४२ ।** २० ॥ २०२ । ८ ॥ २३९ । २ ॥

अन्धकारकः । क्रौञ्चसमीपस्थ पर्वतः । **भी०** १२ । १८ ॥

+ **अन्धत्वापादकानि कर्माणि । अनु०** २२० । १–५ ॥

+ **अन्नदानप्रशंसा । अनु० ९८ ॥** २३५ । ५–२१ ॥ **अश्व०** १०८ । २८–४९ ॥

+ **अन्यपूर्वा** । परपूर्वा तस्या अपरिणेयत्वं । **उ०** १७५ । ६ ॥

अन्वग्भानुः । क्षत्रिय । सो० व० पूरो' पौत्रस्य मनस्योः मिश्रकेशीनाश्यामप्सरसि जात पुत्र' । **आ०** ८८ । ७ ॥

अपरनन्दा । ऋषभकूटपर्वतसमीपस्था नदी । **आ०** २३५ । ७ ॥ **व०** ११० । १ ॥ A small stream called the Sukinadi which flows through the districts of Gaya and Patna and falls into the Ganges

अपरवल्लवाः । देश । **भी०** ९ । ६२ ॥

अपरसेकाः । सेकदेशस्य समीपे विद्यमानो देश । सहदेवेन राजसूयार्थं विजित । **स०** ३२ । ९ ॥

अपराचीनः । क्षत्रिय । सो० व० पूरुवशोद्भवस्य जयत्सेनस्य पुत्र । तन्माता सुश्रवा । तद्भार्या मर्यादा । तत्पुत्रोऽरिह । **आ०** ६३ । १६ ॥

१ **अपराजितः** । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ०** ६८ । १०१ ॥ भीमेन हत । **भी०** ८८ । २२ ॥

२ **अपराजितः** । सर्प' । **आ०** ३५ । १३ ॥

३ **अपराजितः** । कालेयाश कश्चन क्षत्रिय' । **आ०** ६८ । ४९ ॥

अपरान्ताः । देश । **भी०** ९ । ४७ ॥ Konkan and Malabar

+ **अपशकुनानि** । उत्पातशब्द पश्यत ।

अपान्तरतमः । नारायणस्य वागवतार । सारस्वतनामा ब्रह्मर्षि । **शां०** ३५९ । ३९ ॥

तस्य प्राचीनगर्भ इति वेदाचार्य इति च नामान्तरे । **शां०** ३५९ । ६६ ॥

+ **अपाण्डवेयास्त्रं** । अश्वत्थाम्ना प्रयुक्त । **सौ०** १३ । १९ ॥ इदमेव ऐषीकास्त्र ।

+ **अपात्रदानफलं** । **क०** ३३ । ४ ॥

+ **अप्सरसः** । स्वर्वेश्या । तासा नामानि । **आ०** ६६ । ४९ ॥ १३२ । ४३ ॥ **स०** १० । ११ ॥ **व०** ४३ । २९ ॥ **अनु०** ५० । ४७ ॥ २७१ । १५ ॥

अप्सुहोम्यः । ऋषि । **स०** ४ । १८ ॥

+ **अभिचारः** । कृत्याशब्द पश्यत ।

अबलः । अग्निविशेष' । **व०** २२२ । ११ ॥

अभयः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ०** ६८ । १०४ ॥ भीमेन हत । **द्रो०** १२७ । ४४ ॥

अभयदानं । **शां०** २६८ । १८ ॥

अभिभूः । काशिराजस्य पुत्र । पाण्डवपक्षीय । **उ०** १५१ । ६३ ॥ **द्रो०** ९५ । ३९ ॥ वसुदानपुत्रेण हत । **क०** ३ । २३ ॥

अभिमन्युः । क्षत्रियः । सो० व० पूरुकुलोत्पन्नस्य पाण्डुपुत्रस्य कौन्तेयस्यार्जुनस्य पुत्र । तन्माता सुभद्रा श्रीकृष्णस्य स्वसा । रथयूथपयूथप । **उ०** १७० । २ ॥

तस्योत्पत्ति । **आ०** ६४ । १६३ ॥ २४७ । ६१ ॥ [भा० ९ । २२]

तस्य सोमपुत्रवर्चोंशत्व । **आ०** ६८ । ११२ ॥

तस्य सारथि सुमित्र । **द्रो० ३५ । ३२ ॥**
तस्य भार्या विराटराजपुत्री उत्तरा । तस्या विवाह ।
वि० ७८ । ४३ ॥
तस्य पुत्र परीक्षित् । **आ० ६३ । ८२ ॥**
तस्य पराक्रमवर्णन । **द्रो० १४ । ५० ॥**
तस्य युद्धवर्णन । **द्रो० ३६–४१ ॥ ४४–४७ ॥**
तेन दुर्योधनपुत्रस्य लक्ष्मणस्य पराजय । **भी० ५५॥**
तेन लक्ष्मणस्य वध । **द्रो० ४६ । १८ ॥**
तेन अलम्बुसपराजय । **भी० १०१ ॥**
तेन अम्बष्टपराजय । **भी० ९६ । ३८ ॥**
तेन कौरवपक्षीयपद्मव्यूहभेदन । **द्रो० ३५ ॥**
तस्य वधो दुश्शासनपुत्रेण । **द्रो० ४९ । १४ ॥**
तस्य वधकथा सक्षेपेण । **द्रो० ३३ । २१ ॥**
विस्तरेण । **द्रो० ७३ ॥**
तच्छववर्णन । **स्त्री० २० । १ ॥**

+ अभिमानः । गर्व । तस्य पतनकारणत्व । **व० १८३ । ३३ ॥ उ० १२३ । १५ ॥**

अभिष्यन्तः । क्षत्रिय । सो० व० कुरुपुत्रः । तन्माता वाहिनी । **आ० १०१ । ३८ ॥**

अभिसाराः । (अभिसारी) । तक्षशिलाया उत्तरतो विद्यमानो देश । तस्य राजा चित्रसेन. । अर्जुनेन राजसूयदिग्विजये पराजित । **स० २८ । १९ ॥ भी० ९ । ५४ ॥** The country of Hayara

अभीरुः । राजर्षिः । **आ० ६८ । ५३ ॥**

अभीषाहाः । देशः । **भी० ११९ । ८५ ॥**

+ अभोज्यभोजने प्रायश्चित्तं । अनु० १९९ ॥

+ अभ्यागतः । अश्व० १०१ । ५७ ॥

+ अमात्यः । मन्त्री । तस्य लक्षण । **शां० ८३ ॥ ८५ ॥**

अमावसुः । क्षत्रिय । सो० वं० पुरूरवसः पुत्र. । **आ० ६९ । २७ ॥**

अमाहठः । सर्प. । **आ० ५७ । १६ ॥**

अमितौजाः । क्षत्रिय । पाण्डवपक्षीय पाञ्चाल्य । **उ० १७१ । ११ ॥**

+ अमित्रलक्षणं । शां० ८० ॥

अमूर्तरयाः । अधूर्तरजश्शब्द पश्यत ।

+ अमृतं । पीयूष । सुधा । तदाहरण गरुडेन । **आ० ३३ । ११ ॥ अनु० २८ । ८ ॥**
तत्प्रेषण श्रीकृष्णेन उदङ्काय । **अश्व० ५५ । २० ॥**

+ अमृतमथनं । आ० १८ ॥ [भा० ८ । ६ ॥ रा० १ । ४५ ॥ विष्णु० १ । ९ ॥ पद्मपु० ३ । ९ ॥ ६ । २६० ॥]

१ **अमोघः** । स्वाहाया. पुत्रोऽग्निविशेष । **व० २२१ । ३२ ॥**

२ **अमोघः** । यक्ष । **व० २३२ । ८ ॥**

अम्बरीषः । क्षत्रियः । सू० व० वैवस्वतमनुपुत्रस्य नाभागस्य पुत्र । **स० ८ । १२ ॥**
तदुपाख्यान । **द्रो० ६४ ॥ शां० २८ । १०० ॥**
[तस्य एकादशीव्रतकरण । तत्र द्वादशीपारणार्थं दुर्वासस ऋषेरागमन क्रुद्धेन ऋषिणा तन्मारणार्थं कृत्यासर्जन तद्रक्षणार्थं भगवद्दत्तेन चक्रायुधेन तस्य सरक्षण इत्यादिकथा । भा० ९ । ४ ॥]
[तस्य विरूपः केतुमान् शम्भु. इति त्रय. पुत्राः । भा० ९ । ६ ॥]
तस्य इन्द्रेण सह सवादो युद्धेन स्वर्गलोकप्राप्तिविषये । **शां० ९८ ॥**
तत्कृत पुष्करास्तेये शपथः । **अनु० १४३ । २९॥**

२ [अम्बरीष । क्षत्रिय । सूर्यव० मान्धातुः पुत्रः । तन्माता बिन्दुमती । भा० ९ । ७ ॥ तस्य यज्ञे शुन शेपेन पशूभवन । **रा० १ । ६१ ॥**]

१ **अम्बष्टः । (अम्बष्टकः)** दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रिय. । तस्य अभिमन्युना सह युद्ध । **भी० ९६ । १८ ॥** अर्जुनेन हत । **द्रो० ९३ । ६५–७३ ॥**

२ **अम्बष्टः** । पाण्डवपक्षीयः क्षत्रियः । तत्पुत्रस्य वधो लक्ष्मणेन । **क० ३ । १० ॥**

अम्बा। काशिराजसुता। अम्बिकाम्बालिकयोर्ज्येष्ठा स्वसा।
तस्या स्वयवरे स्थिताया भगिनीद्वयसहिताया· भीष्मेण अपहरण। **आ० १०९**। १९॥
तया भीष्म प्रति स्वस्या सौभपतिकामुकत्वकथन। **आ० १०९**। ६३॥
तस्या उपाख्यान सग्रहेण। **आ० ११०**॥ विस्तरेण। **उ० १७३**॥ **१८७**॥
तया तप करण। **आ० १०९**। ९३॥ **उ० १८६**॥
तया परशुराम प्रति भीष्मवधप्रार्थना। **उ० १७७**॥
तयाऽन्यजन्मनि शिखण्डिनामकद्रुपदपुत्रत्वेन जनन। **उ० १८८**॥

अम्बालिका। काशिराजसुता। अम्बाया यवीयसी स्वसा। विचित्रवीर्यस्य भार्या। **आ० ६३**। ५४॥
तस्या विवाह। **आ० १११**॥
तस्या व्यासात्पाण्डोर्जनन। **आ० ११५**। ३१॥
तद्दास्या व्यासाद्विदुरस्योत्पत्ति। **आ० ११५**। ४३॥
तस्या श्वश्र्वा सह तपोवनगमन। **आ० १३७**। १२॥

१ **अम्बिका**। काशिराजसुता। अम्बाया यवीयसी स्वसा। विचित्रवीर्यस्य भार्या। **आ० ६३**। ५४॥
तस्या व्यासाद्धृतराष्ट्रस्योत्पत्ति। **आ० ११५**। १०॥
तस्या श्वश्र्वा सह तपोवनगमन। **आ० १३७**। १२॥

२ **अम्बिका**। अप्सरा। **आ० १३२**। ४४॥

अम्बुमती। नदी। **व० ८१**। ५६॥

अम्बुवाहिनी। नदी। **भी० ९**। २७॥ **अनु० २७१**। २०॥

अम्बुवीचः। मागधराज। तन्मन्त्री महाकार्णिः + तयो· कथा। **आ० २२३**। १७॥

अम्भोरुदः। विश्वामित्रऋषे पुत्र। **अनु० ७**। ५९॥

अयतिः। क्षत्रिय। सो० व० नहुषस्य पुत्र। ययातेर्भ्राता। **आ० ६९**। ३३॥

अयश्शिराः। दनुपुत्रोऽसुर। **आ० ६६**। २३॥

अयुतानायी। क्षत्रिय। सो० व० पूरुवशोद्भवस्य महाभौमस्य पुत्र। तन्माता सुयज्ञा। तद्भार्या भासा। तत्पुत्रोऽक्रोधन। **आ० ६३**। १९॥

अयोध्या। सरयूनदीतीरस्था कोसलदेशस्य राजधानी। **व० २९२**। ६१॥ Gudh, the birth place of Rama

अयोबाहुः। क्षत्रिय। धृतराष्ट्रपुत्र·। **आ० ६८**। ९८॥ **१३१**। ६॥

अयोभुजः। क्षत्रिय। धृतराष्ट्रपुत्र। भीमेन हत। **द्रो० १५८**। १७॥

+ **अरणीहरणं**। मृगरूपिणा यमेन वने पाण्डवसमीपे विद्यमानाना ऋषीणा। **व० ३१२**॥

अरालिः। विश्वामित्रपुत्र। **अनु० ७**। ५८॥

अरिमेजयः। क्षत्रिय। सोम० व० वृष्णिकुलोत्पन्न। **द्रो० ११**। २८॥

१ **अरिष्टः**। (**रिष्टः**)। यमसभास्थ क्षत्रिय। **स० ८**। १५॥

२ **अरिष्टः**। तार्क्ष्यापरनामा मुनि·। यो हैहयराजकुमारेणाज्ञानाद्धत स्वपुत्रमुज्जीवितवान्। **व० १८७**। ९॥

३ **अरिष्टः**। वृषभरूपोऽसुर। श्रीकृष्णेन हतः। **स० ५३**। २८॥ [भा० १०। ३६॥ हरि० २। २१॥ विष्णु० ५। १४॥]

१ **अरिष्टनेमिः**। विनतापुत्र। **आ० ६६**। ४०॥

२ **अरिष्टनेमिः**। यमसभास्थ क्षत्रिय·। **स० ८**। २२॥

३ **अरिष्टनेमिः**। पाण्डुपुत्रस्य सहदेवस्य विराटनगरे नामधेय। **वि० १३**। १२॥

४ **अरिष्टनेमिः**। कश्यप। **शां० २०७**। ८॥

५ **अरिष्टनेमिः**। ब्राह्मण। तस्य सगरेण मोक्षसाधनविषये सवाद·। **शा० २९४**। २॥

अरिष्टसेनः । दुर्योधनपक्षीय क्षत्रियः । **श० ५ ।** ३ ॥

अरिष्टा । कश्यपभार्या हाहाहूहुादिगन्धर्वाणा अलम्बुषाद्यप्सरसा च माता । **आ० ६६ ।** ४९ ॥

अरिहः । क्षत्रिय' । सो० व० अपराचीनस्य पुत्र । तन्माता वैदर्भी मर्यादा । तद्भार्या आङ्गी । तत्पुत्रो महाभौम. । **आ० ६३ ।** १७ ॥

अरुजः । रावणानुचरो राक्षस । विभीषणेन हतः । **व० २८६ ।** २ ॥

अरुणः । अनूरु. । विनतायाः पुत्र । गरुडस्य ज्येष्ठो भ्राता । **आ० ६६ ।** ४० ॥

तस्योत्पत्ति । **आ० १६ ।** १७ ॥ **अनु० २० ।** १४ ॥

तेन सूर्यस्य सारथ्यकरण । **आ० २४** ॥

तद्भार्या ताम्रायाः पुत्री श्येनी । तत्पुत्रौ सपातिर्जटायुश्च । **आ० ६७ ।** ७४ ॥

तेन स्वमात्रे दासीभवनशापदान । **आ० १६ ।** १८ ॥ **अनु० २० ।** २० ॥

१ **अरुणा** । अरिष्टायाः पुत्री अप्सराः । **आ० ६६ ।** ५० ॥

२ **अरुणा** । कुरुक्षेत्रसमीपस्था नदी । **श० ४४ ।** २९ ॥

अरुणाः । ऋषय । **शां० १९ ।** १६ ॥

अरुन्तुकं । तीर्थं । **व० ८१ ।** १५ ॥ **श० ५४ ।** २८ ॥

अरुन्धती । वसिष्ठस्य पत्नी । तत्पुत्रः शक्तिऋषि । **स० ११ ।** ४२ ॥ **व० १३२ ।** १७ ॥ तस्या अक्षमालेति नामान्तर । **उ० ११७ ।** ११ ॥

[इयं कर्दमप्रजापतिपुत्री । तन्माता स्वायंभुवमनुपुत्री देवहूतिः । तस्या' स्वसार । १ मरीचिपत्नी कला । २ अङ्गिरसः पत्नी श्रद्धा । ३ पुलस्त्यभार्या हविर्भुक् । ४ पुलहभार्या गति. । ५ क्रतोर्भार्या क्रिया । ६ भृगोर्भार्या ख्यातिः । ७ अथर्वाङ्गिरसो भार्या शान्ति. । ८ अत्रिपत्न्यनसूया च । तद्भ्राता कपिलमहर्षि' । भा० ३ । २४ ॥ अस्या ऊर्जेति नामान्तर । भा० ४ । १ ॥ मत्स्य० २०१ ॥]

तस्या. पत्युरपध्यानात्सूक्ष्मरूपप्राप्ति । **आ० २५९ ।** १६ ॥

तद्रूपधारणे स्वाहादेव्याः शक्त्यभाव' । **व० २२७ ।** १६ ॥

तस्या वसिष्ठपुरत. स्थितेरुत्पातसूचकत्व । **भी० २ ।** ३१ ॥

तया आयसबदरपाचन । तस्यै रुद्रेण वरदान च । **श० ४९ ।** ३३ ॥

तस्या' (तन्नामकनक्षत्रस्य) अदर्शनस्य मरणसूचकत्वं । **शां० ३२२ ।** ९ ॥

तन्नामनिर्वचन । **अनु० १४२ ।** ३९ ॥

तत्कृता पुष्करास्तेयप्रतिज्ञा । **अनु० १४३ ।** ३८ ॥

तया ऋषिगणाय धर्मरहस्योपदेशः । **अनु० १९३ ।** १–११ ॥

अरुन्धतीवटः । तीर्थविशेषः । **व० ८२ ।** ४१ ॥

अरूपा । प्राधाया पुत्री । **आ० ६६ ।** ४६ ॥

अर्कपर्णः । कश्यपभार्यायां मुनिनाम्न्या देवगन्धर्व । **आ० ६६ ।** ४३ ॥

+ **अर्घाहरणपर्व** । **स० ३९–६२** ॥

अर्चिष्मती । अङ्गिरसः पुत्री । पूर्णिमाभिमानिनी । **व० २२१ ।** ७ ॥

अर्चिष्मन्तः । तन्नामकाः पितर । **शां० २७५ ।** १५ ॥

१ **अर्जुनः** । क्षत्रिय । सो० व० पूरुवशोत्पन्नस्य विचित्रवीर्यपुत्रस्य पाण्डो पुत्र. । तस्य भार्याः द्रौपदी सुभद्रा उलूपी चित्राङ्गदा च । पुत्रा. श्रुतकीर्ति' अभिमन्यु' इरावान् बभ्रुवाहनश्च । असदृशरथः । **उ० १६९ ।** १७ ॥

तस्योत्पत्तिः कुन्त्यामिन्द्रात् । **आ० ६३ ।** ६५ ॥ **१३२** ॥

तदुत्पत्तिकालीनग्रहस्थितिः । **आ० १३२ ।** १७ ॥

तन्माहात्म्य आकाशवाण्या उक्त। **आ० १३२।१८॥**
तत्प्रशसा कृपाचार्येण। **वि० ४९**। २०॥ भीष्माचार्येण। **भी० १२१**। ३१–३८॥
तत्पराक्रमवर्णन। धृतराष्ट्रेण। **उ० ५२**॥ स्वेनैव। **वि० ६५**॥ **भी० ८१**। ३८॥ **११४**॥ **क० ८१**॥
तेन जले द्रोणाचार्यं गृहीतवतो ग्राहस्य हनन। **आ० १४३**। १२॥
तस्य तीर्थयात्राया शापाद्ग्राहरूप प्राप्ताना पञ्चानामप्सरसा मोचन। **आ० २३६**॥ **२३७**॥
तेन द्रौपदीस्वयवरे कर्णपराजयः। **आ० २०५**॥
तेन गुरुदक्षिणात्वेन द्रुपदस्य जीवग्राहग्रहण। **आ० १४८**। ६२॥
तस्य द्रुपदनगरमार्गे गङ्गातीरे चित्ररथनामकेन गन्धर्वेण सह युद्ध। **आ० १८६**॥
तेन द्रोणाचार्यकृतास्त्रपरीक्षाया लक्ष्यवेध.। **आ० १४३**॥
तेन द्रौपदीस्वयवरे लक्ष्यवेध। द्रौपद्या तत्कण्ठे मालाप्रक्षेपश्च। **आ० २०३**॥
तस्य द्रौपद्या विवाह। **आ० २१५**॥
तस्य सुभद्रया विवाह। **आ० २४२**॥
तस्य चित्राङ्गदया विवाह। **आ० २३५**। १६॥
तेन नागकन्यकाया उलूप्या परिग्रह। **आ० २३४**। ११॥
तस्य द्रौपदीयुधिष्ठिराभ्यामधिष्ठिते आयुधागारे प्रवेश। **आ० २३३**। ११॥
तस्य तीर्थयात्रा। **आ० २३३**। ३५॥ [स्कान्दपुराणमाहेश्वरखण्डान्तर्गतकौमारिकाखण्ड० १॥]
तस्य तीर्थयात्राया मणलूरुगमन। **आ० २३५**। १७॥ अश्वमेधीयाश्वरक्षणसमये मणलूरुगमन। **अश्व० ७९**॥
तस्य तीर्थयात्राया प्रभासतीर्थगमन। **आ० २३८**। २॥
तस्य सैन्यासः। **आ० २३८**। ४॥ [भा० १०। ८६॥]

तस्य यतिवेषेण सुभद्रागृहे वासः। **आ० २४०**। २४॥
तस्य मयासुराद्देवदत्तनामकवारुणशङ्खप्राप्ति। **स० ३**। ९॥
तस्य अग्नेर्गाण्डीवनामकधनुष प्राप्ति। **आ० ६१**। ४९॥ **२५१**। २०॥
तस्याग्नेस्सकाशाद्रथप्राप्ति.। **आ० २५१**। १०॥
तद्ध्वजस्तम्भे हनूमतोऽवस्थान। **आ० २५१**। १६॥ **व० १५३**। १८॥ **उ० ५६**। ९॥
तस्याग्नेस्सकाशादक्षयतूणीरप्राप्ति। **आ० ६१**। ५०॥ **२५१**। ४॥
तस्य खाण्डवदाहकाले इन्द्रेण सह युद्ध। **आ० २५३**॥
तस्य कुलिङ्गादिदेशविजय प्राग्ज्योतिषे भगदत्तविजयश्च। **स० २७**॥
तस्य उत्तरदेशविजये अन्तगिरि उलूकपुर मोदापुर उरगापुर काम्भोज ऋषिकप्रभृतिदेशविजय। **स० २८**॥
तस्य किम्पुरुषखण्डविजय। **स० २९**॥
तस्य इलावृत केतुमालादिखण्डविजय। **स० २९**॥
तस्य सारथि पूरु। **स० ३६**। ३०॥
तस्य श्रीकृष्णेन सारथ्यकरण। **उ० ७**। ३९॥
तेनेन्द्रकीलपर्वते शिवोद्देशेन तपश्चरण। **व० ३७**। ७६॥
तस्य किरातरूपिणा रुद्रेण युद्ध। **आ० ३९**॥
तत्कृता रुद्रस्तुति। **व० ३९**। ७४॥
तस्य रुद्रात्पाशुपतास्त्रप्राप्ति। **व० ४०**। १५॥
तस्मै यमकुबेरादिभिरस्त्रप्रदान। **व० ४१**॥
तस्य देवलोके वास। तत्र चित्रसेननाम्नो गन्धर्वाद्गान्धर्वविद्याभ्यासश्च। **व० ४३**। ३९॥
तेन निवातकवचवध। **व० १७०–१७४**॥
तेन हिरण्यपुरवासिना पौलोमाना कालकेयाना च वध। **व० १७५**॥
तस्येन्द्रेण कवचकिरीटादिदान। **व० १७६**। ४॥

[सः वत्सस्य पुत्रः काशीश । तत्पुत्र सनतिः । वायु॰ ९२ ॥]

[तस्य वश । हरि॰ १ । ३२ ॥]

२ **अलर्कः** । कर्णस्योरुभेदकः क्रिमि । **शां॰ ३ । १३** ॥

अलायुधः । दुर्योधनपक्षीयो बकभ्राता राक्षस । **द्रो॰ ९६ । २७** ॥ **श॰ २ । ३९** ॥

तस्य पराजयोऽर्जुनेन । **द्रो॰ १६८ । २७** ॥

तस्य भीमसेनेन सह युद्ध । **द्रो॰ १७८** ॥

तस्य घटोत्कचेन हनन । **द्रो॰ १७९ । ३२** ॥

अलोलुपः । क्षत्रिय । सो॰ व॰ धृतराष्ट्रपुत्र । **आ॰ ६८** । १०३ ॥ **१३१ । १२** ॥ **भी॰ ६४ । २९** ॥

+ **अल्पायुष्यकारणं** । अनायुष्यकरशब्द पश्यत ।

अवन्ती । सेकापरसेकयोर्नर्मदायाश्च दक्षिणतो विद्यमानो मालवदेशान्तर्गतो देश. । **व॰ ८७ । १** ॥ तस्याधिपती विन्दानुविन्दौ । तयोस्सहदेवेन राजसूयदिग्विजये जयः । **स॰ ३२ । ११**

The country of which Ujjain was the Capital

[तत्र बलरामकृष्णाभ्या सान्दीपिन्याचार्याद्विद्याभ्यास॰ ॥ हरि॰ २ । ३३ ॥ विष्णु॰ ५ । २१ ॥ भा॰ १० । ४५ ॥]

अवाकीर्णं । सरस्वतीतीरस्थतीर्थविशेषः । **श॰ ४२ । १२** ॥

१ **अविक्षित्** । (**आविक्षित्**) । क्षत्रिय. । अस्य अश्ववान् इति प्रसिद्धं नाम । सो॰ व॰ कुरुपुत्र । तन्माता वाहिनी । तत्पुत्रा अष्टौ । परीक्षित् शबलाश्व आदिराज॰ विराजः शाल्मलि उच्चैश्श्रवा भङ्गकारक जितारिश्चेति । **आ॰ १०१ । ३८–४०** ॥

२ **अविक्षित्** । (**आविक्षित्**) । क्षत्रिय॰ । सू॰ वं॰ करन्धमपुत्रः । तत्पुत्रो मरुत्त । **अश्व॰ ४ । १७–२३** ॥

अविज्ञातगतिः । अनिलनामकवसोः पुत्रः । तन्माता शिवा । **आ॰ ६७ । २५** ॥

अविन्ध्यः । विभीषणसचिवो राक्षस । **व॰ २८१ । ५७** ॥ **२९२ । ६** ॥

अविमुक्तं । पुण्यक्षेत्र । **व॰ ८२ । ७८** ॥

+ **अविश्वास्याः** । विश्वासानर्हशब्द पश्यत ।

अविस्थलं । युधिष्ठिरप्रार्थितेषु पञ्चग्रामेष्वन्यतमः । **उ॰ ३१ । १९** ॥ **७१ । २३ । ८१ । ७** ॥

अवीचिः । नरकः । **अनु॰ २३० । १६** ॥

+ **अव्रतघ्नानि** । अष्टौ । **उ॰ ३९ । ७१** ॥

+ **अशरीरवाक्** । आकाशवाणीशब्द पश्यत ।

१ **अशोकः** । (**विशोकः**) । भीमसेनस्य सूतः । **भी॰ ६४ । ११ । १८** ॥

२ **अशोकः** । क्षत्रियः । **आ॰ ६८ । १४** ॥

१ **अश्मकः** । क्षत्रिय । सू॰ व॰ सौदासस्य कल्माषपादस्य भार्याया मदयन्त्या वसिष्ठेनोत्पादित पुत्र । **आ॰ १२८ । ५०** ॥ तन्नामनिर्वचन । **आ॰ १९३ । ४५–४९** ॥

२ **अश्मकः** । तन्नामकदेशाधिपति । **स॰ ७८** । २४ ॥ अभिमन्युना हत. । **द्रो॰ ३७ । २२** ॥

अश्मकुट्टाः । ऋषय. । **अनु॰ ४९ । ४१** ॥

+ **अश्मरीरोगापादकानि कर्माणि** । **अनु॰ २२०** । २०–२३ ॥

अश्मा । ब्राह्मण । तस्य क्षत्रियधर्मविषये जनकेन सवाद । **शां॰ २७** ॥

अश्रुतायुः । (**अच्युतायुः**) । दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रिय । तत्पुत्रो नियुतायु । अर्जुनेन हत. । **द्रो॰ ९३** । ७–२४ ॥

१ **अश्वः** । दनुपुत्रोऽसुर । **आ॰ ६६ । २४** ॥

+ २ **अश्वः** । अश्वत्वजातिविशिष्ट. । तदुत्पत्तिः । **आ॰ ६७ । ६८** ॥

तद्वर्णन कुरुपाण्डवसेनायां । **उ॰ ५६** ॥ **द्रो॰ २३** ॥

तल्लक्षणानि । **व० ६९ । १९ ॥**

अश्वकेतुः । क्षत्रिय । दुर्योधनपक्षीय । मागधस्य पुत्र अभिमन्युना हत. । **द्रो० ४८ । ७ ॥**

अश्वक्रन्दः । अमृतरक्षको देव. । **आ० ३२ । १८ ॥**

अश्वग्रीवः । दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६ । २५॥**

अश्वचक्रः । साम्बेन हत कश्चन क्षत्रिय । **व० १२१ । १५ ॥**

अश्वतरः । सर्प । **आ० ३५ । १० ॥ उ० १०३ । ९ ॥**

अश्वतीर्थं । कान्यकुब्जसमीपस्थ तीर्थविशेष । यस्मिन्नृचीकेन वरुणादेकत श्यामकर्णाना हयाना सहस्र प्राप्त । **व० ९३ । ३ ॥ ११६ । २७ ॥** The confluence of the Ganges and the Kalinadi in the district of Kanouj

+ **अश्वत्थः ।** वृक्षविशेष । तत्प्रशसा । **अश्व० ११७ ॥**

१ **अश्वत्थामा ।** द्रोणाचार्यस्य पुत्र । कृपाचार्यस्य भागिनेय । तन्माता गौतमी कृपी । **आ०६४। १४८ ॥ ६८ । ७३ ॥ १४० । ४९ ॥** असख्येयगुणरथ । **उ० १६७ । ३ ॥**

तन्नामनिर्वचन । **आ० १४० । ४९ ॥ द्रो० १९७ । ३२ ॥**

तेन क्षीरप्रतिनिधितया पिष्टोदकपान । **आ० १४१ । ५२ ॥**

तेन कर्णगर्हण उत्तरगोग्रहणे । **वि० ६४ । ३ ॥**

तेनार्जुनप्रशसन । **वि० ६४ । ४ ॥**

तेनार्जुनाद्द्रोणरक्षण । **वि० ५९ । ९३ ॥**

तस्य पराजयोऽर्जुनेन । **वि० ६० ॥ क० ५३ ॥**

तस्य भीमसेनेन सह युद्ध । **क० १२ ॥**

तस्य सैनापत्ये दुर्योधनेनाभिषेक । **श० ६६ ।३७॥**

तेन दुर्योधनसमीपे पाण्डववधप्रतिज्ञान । **श० ६६ । ३५ ॥ सौ० ३ ॥**

तत्पराक्रमवर्णन । तेन पाण्ड्यवधश्च । **क० ५६ ॥**

तेन माहिष्मतीपतेर्नीलस्य वध । **द्रो० ३१ ॥**

तस्य घटोत्कचेन सह युद्ध । **द्रो० १५७ । ५७ ॥**

तेन कर्णवधोद्यम । **द्रो० १६० ॥**

तेन नारायणास्त्रप्रयोग । **द्रो० २०० । १७ ॥**

तस्य युद्ध । **द्रो० २०१ ॥**

तस्य शस्त्रन्यासपूर्वक रणाङ्गणान्निर्गमन । **द्रो० २०२ । ४६ ॥**

तस्य धृष्टद्युम्नेन सह युद्ध । **क० ५८ ॥**

तेन दुर्योधनाय पाण्डवैस्सह शमविधान । **क० ९४ । २० ॥**

तस्य ह्रदनिमग्नदुर्योधनसमीपगमन । **श० ३० । ११ ॥**

तेन घूकक्कतबहुकाकवधदर्शन । **सौ० १ ॥**

पाण्डवशिबिरद्वारि महाभूतदर्शन । **सौ० ६ ॥**

तस्य निन्दा युधिष्ठिरेण । **क० ५० । ३३ ॥**

तस्याग्निप्रवेश । **सौ० ७ । ५५ ॥**

तेन पाण्डवशिबिर प्रविश्य प्रसुप्तजनमारण । **सौ० ८ ॥**

तेन शिबिरे हता । धृष्टद्युम्न उत्तमौजा युधामन्यु पञ्चद्रौपदेया शिखण्डी इत्यादय । **सौ० ८॥**

तस्य वधाय द्रौपदीप्रेरितेन भीमेन गमन । **सौ० ११ । २९ ॥** [भा० १ । ७ ॥]

तेन पाण्डववधाय ब्रह्मशिरोस्त्रप्रयोग । तदेव ऐषीकास्त्र अपाण्डवेयास्त्र च । **सौ० १३ । १८ ॥** [भा० १ । ७ ॥]

तस्मै श्रीकृष्णेन शापदान । **सौ० १६ । १ ॥**

तन्मस्तकस्थमणे पाण्डवैरादान । **सौ० १६ । १६॥** [भा० १ । ७ ॥]

२ **अश्वत्थामा ।** मालवेन्द्रस्येन्द्रवर्मणो गज. । भीमसेनेन हत । **द्रो० १९१। १४ ॥ १९४ । ५५ ॥**

अश्वनदी । काचन नदी । यस्या कुन्ती स्वपुत्र कानीन कर्ण मञ्जूषाया निधायावासृजत् ।

व० ३०९ । ८ ॥ सा चर्मण्वतीनद्या मिलति । **व० ३०९ । २६** ॥

१ **अश्वपतिः** । दनुपुत्रोऽसुर' । **आ० ६६ । २४** ॥

२ **अश्वपतिः** । क्षत्रियः । सावित्र्याः पिता मद्रराज' । **व० २९४ । ६** ॥

[तस्य भार्या मालती । ब्रह्मवै० प्रकृतिख० २३ ॥]

अश्वमेधः । यज्ञविशेष । तत्करण युधिष्ठिरेण । **अश्व० ९०** ॥ सगरेण । **व० १०६ । ११** ॥

तेन ब्रह्महत्यापरिहार । **शां० १५१** ॥

तस्य क्रतुश्रेष्ठत्व । **आ० १२९ । ४६** ॥

[तत्करणप्रकार विस्तरेण । रा० १ । १४ ॥]

अश्वमेधदत्तः । क्षत्रिय । सो० व० शतानीकपुत्र' । जनमेजयस्य पौत्र' । तन्माता वैदेही । **आ० ६३ । ८८** ॥

अश्ववान् । क्षत्रियः । सो० व० कुरुपुत्रः । अधिक अविक्षिच्छब्दे पश्यत । **आ० १०१ । ३८** ॥

अश्वशङ्कुः । दनुपुत्रोऽसुर' । **आ० ६६ । २३** ॥

१ **अश्वशिराः** । दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६ । २३** ॥

२ **अश्वशिराः** । बदरिकाश्रमस्थ' ऋषि' । यः शाश्वतान्वेदान्नित्यशः पठति । **शां० १२७ । ३** ॥

[अयमथर्वाङ्गिरसः पुत्रः । **भा० ४ । १** ॥]

अश्वसेनः । सर्प । तक्षकपुत्र । खाण्डवदाहे उर्वरितेष्वन्यतमः । **आ० २५३ । ५** ॥ **२५४ । ४७** ॥ **श० ६२ । ३४** ॥

तेन कर्णेनार्जुन प्रति प्रमुक्तेऽस्त्रे प्रवेशः । **क० ९७ । १२** ॥

तस्य वधोऽर्जुनेन । **क० ९७ । ४७** ॥

+ **अश्वहृदयं** । अश्वशास्त्र । तद्दानं नलेन ऋतुपर्णाय । **व० ७९ । १८** ॥

अश्विनौ । देवभिषजौ । बडवारूपधारिण्यां त्वाष्ट्र्या स्वभार्याया सूर्याज्जातौ । **आ० ६७ । ३५** ॥ [भा० ६ । ६ ॥ ८ । १२ ॥ वराह० २० ॥ वायु० ८४ ॥ हरि० १ । ९ ॥ ब्रह्म० ६ ॥ पद्म० ५ । ८ ॥ विष्णु० ३ । २ ॥ शिवपु० उमास० ३५ ॥]

तयोर्देवेषु शूद्रजातित्व । **शां० २०७ । २६** ॥

ताभ्या च्यवनाश्रम प्रति गमन । **व० १२४ । ६** ॥

ताभ्या पाण्डुभार्यायां माद्र्या नकुलसहदेवोत्पत्ति । **आ० ६३ । ६६** ॥ **१२३ । १८** ॥

तयो स्तोत्र । अर्कपत्रभक्षणेनान्धीभूतेनोपमन्युऋषिणा गुरोरापोदस्य धौम्यस्याज्ञया चक्षु प्राप्त्यर्थ कृत । **आ० ३ । ५६** ॥

ताभ्या उपमन्यो चक्षुर्दान । **आ० ३ । ७३** ॥

अश्विनोस्तीर्थं । **व० ८१ । १७** ॥

अष्टकः । ऋषि । विश्वामित्रपुत्र । ययातिपुत्र्या माधव्या जात । **उ० ११९ । १८—२०** ॥

तेन ययाति प्रति कृता. प्रश्ना । **आ० ८२–८४** ॥ [मत्स्य० ३८ ॥]

तत्कृता पुष्करास्तेयप्रतिज्ञा । **अनु० १४३ । ३६** ॥ [तत्पुत्रो लौहि । **हरि० १ । २७** ॥]

+ अष्टमदिवसयुद्धारम्भः । **भी० ८७** ॥ तत्समाप्ति. । **भी० ९६** ॥

अष्टवसवः । धर्मप्रजापतेर्वसुनाम्न्या दक्षपुत्र्या जाता. । ते च धर ध्रुवः सोम. अह अनिलः अनल. प्रत्यूष प्रभास इति ॥ **आ० ६७ । १७** ॥ अहस्य सावित्र इति नामान्तर । **अनु० २५५ । १७** ॥

[ते च द्रोण. प्राण. ध्रुव अर्क अग्निः दोष वसुः विभावसु. इत्यष्टौ । भा० ६ । ६ ॥]

[ते च आप ध्रुवः सोमः धर्म अनिल. अनल. प्रत्यूष. प्रभास इत्यष्टौ । विष्णु० १ । १५ ॥]

[ते च आप धर ध्रुव सोम अनिल अनल प्रत्यूषः प्रभासः इत्यष्टौ । हरिवं० १ । ३ ॥]

तेषा वसिष्ठेन शाप' । **आ० १०२ । १०** ॥ **१०६** ॥

तेषा गङ्गया सह भूमावुत्पत्त्यर्थ सवादः । **आ० १०२ । १७** ॥

तेषा पुत्राः भार्याश्च । **आ० ६७ । १९ ॥**

अष्टाङ्गः । आयुर्वेदस्य कर्ता ऋषि । **स० ११ । २५ ॥**

+ अष्टादशदिवसयुद्धारम्भः । श० ९ ॥

१ अष्टावक्रः । ऋषि. कहोलस्य पुत्र. । उद्दालकस्य दौहित्र॰ । श्वेतकेतो स्वस्रीय. । तन्माता सुजाता । **व० १३४ ॥**

तन्नामनिर्वचन । **व० १३४ । १२ ॥**

तस्य जनकराजेन सह विवादः । **व० १३५ । २२ ॥**

तस्य वरुणपुत्रेण बन्दिना विवाद । **व० १३६ । १॥**

तेन गर्भस्थेन स्वपितु. कहोलस्याध्ययने दोषोद्भाटने पित्रा तस्मै अष्टावक्रत्वशापदान । **व० १३४ । १० ॥**

तस्योपाख्यान स्त्रीस्वभावकथनाय भीष्मेण युधिष्ठिर प्रति कथित । **अनु० ५० ॥**

तस्य सुप्रभानाम्या वदान्यऋषिपुत्र्या विवाहोद्यमः । **अनु० ५० । ११ ॥**

तस्य सुप्रभया विवाह. । **अनु० ५२ । २१ ॥**

तस्य पितुराज्ञया समङ्गानद्यवगाहनेन अवक्रदेहप्राप्ति । **व० १३६ । ३९ ॥**

तस्य जरतीरूपधारिण्या दिग्देवतया सवाद । **अनु० ५० । ५७ ॥**

२ अष्टावक्रः । सर्प. । **आ० ५७ । १७ ॥**

असमञ्जः । क्षत्रिय॰ । सू० व० सगरस्य पुत्र । तन्माताऽरिष्टनेमिदुहिता सुमतिः । रथ्याया क्रीडतो बालकान्गृहीत्वा सरय्वा क्षिपन्त य पिता विवासयामास । तत्पुत्रोऽशुमान् । **व० १०७ । ८ ॥** [भा० ९ । ८ ॥ रा० १ । ३८ ॥ हरि० १ । १५ ॥ विष्णु० ४ । ४ ॥]

असमञ्जाः । भोजपुत्र । य पित्रा पौराणा हितकाम्यया परित्यक्तः । **स० ८६ । ७ ॥** अय पूर्वोक्तादनन्य इति सगरस्यैव भोज इति नामान्तरमिति च भाति ।

असिक्नी । नदी । **भी० ९ । २३ ॥** The river Chenab (chandrabhaga).

१ असितः । ऋषि. । अस्य देवल इति नामान्तरमिति भाति । **आ० ५३ । ८ ॥ स० ४ । १६ ॥ ११ । २४ ॥ श० ५१ । १ ॥ शां० २३६ । ३ ॥ २८१ । १ ॥**

तत्स्मरणस्य सर्पभयपरिहारकत्वं । **आ० ५८ । २३॥**

[तद्भार्या हिमवतः पुत्री एकपर्णा । हरि० १ । १८॥]

२ असितः । मान्धात्रा पराजित कश्चन क्षत्रिय. । **शां० २८ । ८८ ॥**

+ असिः । खङ्गशब्द पश्यत ।

असिलोमा । दनुपुत्रोऽसुर. । **आ० ६६ । २३॥**

असुरा । प्राधाया पुत्री अप्सरा. । **आ० ६६ । ४५ ॥**

+ असुराः । दैतेयादय । तेषां नामानि वशाश्च । **आ० ६६ । १७ ॥ शां० २३४ । ४९ ॥** [भा० ६ । १८ ॥ विष्णु० १ । २१ ॥]

तेषा राजवशे उत्पत्ति । **आ० ६५ । २७ ॥**

तेषा युद्ध । आ० १९ ॥ [भा० ८ । १० ॥]

असुरायणः । ऋषि । विश्वामित्रपुत्रः । **अनु० ७ । ५६ ॥**

असुर्याः । अन्धेन तमसाऽऽवृता पापिजनप्राप्या लोका । **अनु० ११२ । ५ ॥**

असूया । दोष । तस्या धर्मविघातकत्व । **उ० ३७ । ८ ॥ शां० ९० । २४ ॥**

अस्तिः । जरासन्धपुत्री कसभार्या । तस्या भगिनी प्रास्ति. (प्राप्ति) । **स० १४ । ३२ ॥**

अस्त्रपरीक्षा । कौरवपाण्डवाना द्रोणाचार्येण । **आ० १४२—१४६ ॥**

अहंयातिः । क्षत्रिय. । सो० व० शय्यातिपुत्रः । तन्माता त्रिशङ्कुदुहिता वराङ्गी । तद्भार्या कृतवीर्यदुहिता भानुमती । तत्पुत्र. सार्वभौमः । **आ० ६३ । १३ ॥**

१ अहः । तीर्थविशेष । **व० ८१ । १०० ॥**

२ अहः । अष्टवसुष्वन्यतम । धर्मप्रजापते. पुत्रः । तन्माता रता । **आ० ६७ । २० ॥** अस्य सावित्र इति नामान्तर । **अनु० २५५ । १७॥**

तत्पुत्रा ज्योति॰ शम शान्त मुनि॰ इति चत्वारः । **आ० ६७ । २३ ॥**

+ **अहङ्कारतत्वनिरूपणं । अश्व० ४१ ॥**

अहल्या । गौतमऋषिभार्या । सा गुरुदक्षिणा किं ददानीति पृष्टवन्तमुदङ्क सौदासपत्न्या विधृते कुण्डले आनेतुमाज्ञापयामास । **अश्व० ५६ । २६ ॥**

[तत्पुत्र शतानन्द । शतानन्दपुत्र सत्यधृति । सत्यधृतिपुत्र शरद्वान् । भा० ९ । २१ ॥]

[तस्या पिता मुद्गलः । भा० ९ । २१ ॥]

[सा ब्रह्मणो मानसी कन्या । रा० ७ । ३० ॥]

[सा वध्र्यश्वान्मेनकाया जाता । हरि० १ । ३२]

[तद्भ्राता दिवोदासः । भा० ९ । २२ ॥ हरि० १ । ३२ ॥]

तस्या धर्षणमिन्द्रेण । **उ० १२ । ६॥ शां० ३५१ । २३ ॥** [रा० १ । ४८ ॥ ७ । ३० ॥]

[तस्या कथा । ब्रह्मपु० ८७ ॥]

अहल्याह्रदः । तीर्थं । **व० ८२ । १०९ ॥**

+ **अहिंसाप्रशंसा । आ० ११ । १३ ॥ व० ३१५ । ८ ॥ उ० ३३ । ५९ ॥ अनु० १७५ ॥ १७८ । ४० ॥ २१३ ॥**

अहिच्छत्रं । (आहिच्छत्रं) । उत्तरपाञ्चालदेश॰ । द्रुपदाद्रोणाचार्येणापहृत । **आ० १४८ । ८१॥**
Ramnagar–twenty miles west of Bereli It was the capital of North–Panchala, in Rohilkhand

अहिर्बुध्न्यः । एकादशरुद्रेष्वन्यतम॰ । **आ० ६७ । २ ॥**

आ.

आकर्षाः । देशः । तत्रत्या जनाश्च । **स० ३७ । १४ ॥**

आकाशः । पञ्चमहाभूतेष्वन्यतमः । तद्गुणनिरूपणं । **व० २१५ । ७ ॥ भी० ५ । ६ ॥ शां० २५८ । ३ ॥ २६१ । ७ ॥ अनु० २४५ । २९ ॥**

आकाशगङ्गा । बदरीप्रभवा नदी । **आ० २ । ३७६ ॥ व० १४४ । ४ ॥**

+ **आकाशवाणी ।** अशरीरवाक् । भरतजननसमये शकुन्तला प्रति । **आ० ९८ । ५६ ॥** शकुन्तलाया अङ्गीकरणीयत्वे दुष्यन्त प्रति । **आ० १०० । १ ॥** युधिष्ठिरजननसमये । **आ० १२९ । २२ ॥** अर्जुनजननसमये । **आ० १३२ । १८ ॥** अश्वत्थाम्नो जननसमये । **आ० १४० । ५० ॥** द्रौपद्या जननसमये । **आ० १४९ । ६५ ॥** युधिष्ठिर प्रति गन्धमादनस्य दुर्गमत्वे । **व० १५७ । १३ ॥** श्रीकृष्णस्याग्रपूजने सहदेव प्रति । **स० ६२ । ७ ॥**

आग्नेयः । स्कन्द । **व० २३३ । ३ ॥**

आग्नेयास्त्रं । अग्निदेवताकमस्त्र । तत्प्रयोगोऽर्जुनेनाङ्गारपर्ण प्रति । **आ० १८६ । ३१ ॥**

तत्प्रयोगोऽश्वत्थाम्ना पाण्डवान्प्रति । **द्रो० २०२ ॥**

आग्रयणः । अग्निविशेष । **व० २२३ । १३ ॥**

आङ्गिरसी । काचन ब्राह्मणी या स्वेन सह मैथुनधर्मस्थस्य भर्तुर्वधात् (सौदास) कल्माषपाद त्व तव भार्यया सह मैथुनसमये मरिष्यसीत्यशपत् । **आ० १९८ । २४ ॥**

आङ्गी । सो० व० अपराचीनपुत्रस्य अरिहस्य भार्या । तत्पुत्रो महाभौम । **आ०६३ । १८॥**

आङ्क्किः । विश्वामित्रऋषे पुत्र॰ । **अनु० ७ ।५४॥**

आचारः । बहूना प्रेक्षावतामाचरण । तस्य धर्मत्व । **शा० १३२ । १५ ॥ अनु० १६१ । ६–९ ॥**

१ **आचार्यः ।** गुरु । तल्लक्षणं । **अश्व० ११० । ५९ ॥** तन्महिमा । **शां० १०८ । २३–२८ ॥**

२ **आचार्यः ।** द्रोणाचार्य । **आ० १४४ । २२॥**

आचार्यपुत्रः । अश्वत्थामा । **आ०१५५ । १६॥**

आजगरः । यदृच्छोपागतेन तुष्टः कश्चन ब्राह्मणः । तस्य प्रह्लादेन सवादः । **शां० १७७ ॥** [भा० ७ । १४ ॥]

+ **आजगरपर्व** । **व० १७८—१८३** ॥

आजगरप्रश्नाः । अगस्त्यशापेनाजगरत्वं प्राप्तेन नहुषेण युधिष्ठिरं प्रति कृता प्रश्ना । **व० १८२** ॥

आजगवं । पृथुराजस्य धनु. । **द्रो० ६९** । ३० ॥

+ **आततायी** । वधोद्यत । तद्धननस्य न्याय्यत्व । **भी० १०७** । १०१ ॥ **शां० १५** । ५५ ॥

१ **आत्रेयः** । ऋषि । वामदेवस्य शिष्य । **व० १९५** । ४६ ॥

२ **आत्रेयः** । जनमेजयस्य सर्पसत्रे सदस्यो ब्रह्मर्षि । **आ० ५३** । ८ ॥ **शां० ४६** । ८ ॥ [अथ कौषारवो ब्रह्मर्षि । तेन विदुराय ज्ञानोपदेश । भा० ३ ॥]

३ **आत्रेयः** । हसरूपी सचरन्कश्चन ऋषि । तेन साध्यान्प्रति नीतिकथन । **उ० ३६** ॥

आत्रेयाः । देश । **भी० ९** । ६८ ॥

आत्रेयी । नदी । **स० ९** । २६ ॥

+ **आत्मप्रशंसा** । तस्या आत्मवधप्रतिनिधित्वं । **क० ७३** ॥

+ **आत्मरक्षणस्य कर्तव्यत्वं** । **शां० १३१** । १४१ ॥

+ **आत्मश्राद्धकरणं** वराहेण । **शां०३५५**।**१४**

आदित्यः । सूर्यशब्द पश्यत ।

आदित्यकेतुः । क्षत्रिय । धृतराष्ट्रपुत्र । भीमेन हत । **भी० ८८** । २८ ॥

आदित्यतीर्थं । **श० ५०** । १६ ॥

+ **आदित्यहृदयं** । **आ० १८९** । २४ ॥

आदित्याः । कश्यपपुत्राः अदित्या जाता द्वादश । ते च धाता मित्रः अर्यमा शक्र वरुण अंशः भगः विवस्वान् पूषा सविता त्वष्टा विष्णु इति । **आ० ६६** । १४ ॥ **१३२** । ४८ ॥ **शां० २०७** । १७ ॥ अंश भग. मित्रः वरुण. धाता अर्यमा जयन्त भास्कर. त्वष्टा पूषा इन्द्र विष्णुः इति । **अनु० २५५** । **१५** ॥ [विष्णु० १ । १५ ॥ भा० ६ । ६ ॥] [तेषां भार्या. पुत्राश्च । भा० ६ । १८ ॥]

आदित्याश्रमः । क्षेत्रविशेष । **व०८१**।१८४॥

आदिराजः । क्षत्रिय । सो० व० अविक्षित पुत्र । **आ० १०१** । ४० ॥

आदिशेषः । शेषशब्द पश्यत ।

आधिरथिः । कर्णशब्द पश्यत ।

आधूर्तरजाः । (**अमूर्तरयः**) । गयराजस्य पिता । **व० ९३** । १९ ॥

आनर्ताः । देश । **भी० ९** । **५५** ॥ Guzerat and part of Malwa

आनुः । अनुशब्द पश्यत ।

आनृशंस्यं । गुण । **अनु० ११** ॥

आन्ध्रकाः । कृष्णागोदावर्योर्मध्ये विद्यमानो देश । **भी० ९** । ४९ ॥ The country between Godavery aud Kııshna

१ **आपः** । जलशब्दं पश्यत ।

२ **आपः** । अकारान्तोयं शब्द । अग्निविशेष. । तस्य भार्या मुदिता । **व० २२४** । १ ॥

आपगा । काचन नदी । **व० ८१** । ६८ ॥ **क० ३७** । २० ॥ The Ayuk-nadı to the west of the Ravı ın Punjab

+ **आपत्** । विपत् । तदर्थं धनरक्षण । **आ० १७२** । ३५ ॥

तस्या पात्र । **उ० ३२** । २६ ॥

+ **आपद्धर्मपर्व** । **शां० १३१–१७२** ॥

आपवः । वसिष्ठ । **आ० १०५** । १०६ ॥

आपस्तम्बः। भृगुवंशोत्पन्नो ब्रह्मर्षिः। **व० २९९**। १८ ॥ [मत्स्य० ७ ।]

[तस्य भार्या अक्षसूत्रा । तत्पुत्र. कर्कि । ब्रह्म० १३० ॥]

आपोदः । (**आयोदः**) । धौम्यनामा ब्रह्मर्षिः । तस्य त्रय शिष्या. । उपमन्यु आरुणि बैदः इति । **आ० ३** । २१ ॥

आभीराः । देश. । **भी० ९** । ४७ ॥

आम्बिकेयः । धृतराष्ट्रः । **आ० १६२** । **७६** ॥

आयतिः । क्षत्रिय । सो० वं० नहुषस्य पुत्र । ययातेर्भ्राता । **आ० ६९ । ३३ ॥**

१ **आयुः** । क्षत्रियः । सो० व० ऐलस्य पुरूरवस. पुत्रः । उर्वश्या जात । तद्भ्रातर. पञ्च । धीमान् अमावसुः दृढायुः वनायु॰ शतायु इति । तद्भार्या स्वर्भानवी । तत्पुत्रा नहुष वृद्धशर्मा रजि. गय अनेना इति । अय शब्द उकारान्तः सकारान्तश्च । **आ० ६३ । ५ ॥ ६९ । २९ ॥**

[तस्य वंश । हरि० १ । २८ ॥ ब्रह्म० ११ ॥ वायु० ९२ ॥ भा० ९ । १७ ॥]

२ **आयुः** । मण्डूकराज । **व० १९९ । ३२ ॥**

+ ३ **आयुः** । पुरुषस्य जीवितकाल । तद्वृद्धिकारण । **उ० ३९ । ५३ । ७५ ॥ अनु० १६१ ॥**

तद्ध्रासकारण । अनायुष्यकरशब्द पश्यत ।

+ **आयुधग्रहणमर्जुनेन । आ० २३३ ॥**

+ **आयुधनिक्षेपः शमीवृक्षे । वि० ७ ॥**

आयुर्वेदः । ऋषि । **स० ११ । २५ ॥**

आयुष्यकराणि कर्माणि । अनु० १६१ ॥

आयोदः । आपोदशब्द पश्यत ।

आरट्टाः । देश । बाह्लीकशब्द पश्यत । **भी० ९० । ३ ॥ द्रो० १९४ । १३ ॥** The Province of Punjab

तेषा निन्दा । **क० ३७ ॥**

आरणेयः । शुक्राचार्यः ।

+ **आरणेयपर्व । व० ३१२–३१५ ॥**

+ **आरण्यकं** । उपनिषद्विशेष । **उ० १७५ । ३९ ॥**

१ **आरुणिः** । ऋषिः । आपोदस्य शिष्य । तस्य उद्दालक इति प्रसिद्ध नाम । **आ० ३ । २३ ॥**

२ **आरुणिः** । सर्पः । **आ० ५७ । १९ ॥**

३ **आरुणिः** । विनताया पुत्र. । **आ० ६६ । ४० ॥**

आरुषी । भृगुपुत्रस्य च्यवनस्य भार्या मनुपुत्री । तत्पुत्र और्व । **आ० ६७ । ४६ ॥**

आर्चीकः । पर्वतः । **व० १२६ । १६ ॥**

आर्जयः । (**आर्जवः**) । क्षत्रिय । शकुनेरनुजः । धृतराष्ट्रस्य श्याल । इरावता हत॰ । **भी० ९० । ३० ॥**

आर्जुनिः । अभिमन्यु । **भी० ५५ । १५ ॥**

आर्तायनिः । ऋतायननाम्नो मद्राधिपस्य पुत्रः शल्य । **भी० ६२ । १४ ॥**

आर्तिमान् । ऋषि । यस्य स्मरणमात्रेण सर्पबाधा नश्यति । **आ० ५८ । २३ ॥**

आर्द्रकः । क्षत्रिय । सू० व० इक्ष्वाकुवंश्यस्य विष्वगश्वस्य पुत्र । तत्पुत्रो युवनाश्व । **व० २०५ । ३ ॥**

आर्यकः । सर्प । **आ० ३५ । ७ ॥ १३८ । ३४ ॥ उ० १०३ । ११ ॥ १०४ ॥**

आर्यावर्तः । विन्ध्यहिमवतोर्मध्ये विद्यमानो देश । **शां० ३३३ । १५ ॥**

आर्श्यशृङ्गिः । बकस्य ज्ञाति राक्षस । दुर्योधनपक्षीय । तेन इरावतो वध । **भी० ९० ॥**

तस्य युद्ध । **भी० १०१ । १११ ॥**

अयमेवालम्बुस इति भाति । **द्रो० १०९ । ४८ ॥**

अयमलम्बुसादन्य इत्यपि भाति । **श० २ । ३९ ॥**

१ **आर्ष्टिषेणः** । गन्धमादनपर्वतस्थे कस्मिंश्चिदाश्रमे वसन्राजर्षि । पाण्डवैस्तत्समीपगमन । **व० १५९–१६१ ॥**

२ **आर्ष्टिषेणः** । कृतयुगे भवः कश्चन राजर्षि. । पश्चात्तपश्चर्यया ब्राह्मणोऽभूत् । **स० ८ । १४ ॥ श० ४० । ३६ ॥ ४१ । ३ ॥**

आलम्बः । ऋषि. । युधिष्ठिरसभाया । **स० ४ । २० ॥**

आलम्बायनः । इन्द्रस्य सखा । तेन रुद्रमाहात्म्यकथनं । **अनु० ४९ । ५ ॥**

+ **आलस्यं** । दुर्गुण । तस्यानर्थकारणत्वं । **शां० ११२ ॥**

आवसथ्यः । अग्निविशेष. । **व० २२३ । ५ ॥**

इ.

तस्योत्पातप्रादुर्भाव । आ० ३० । ३२ ॥
तेन वालखिल्यानामपहास. । आ० ३१ । ८ ॥
तन्नाशाय वालखिल्यऋषिभिर्यज्ञकरण । आ० ३१। ११ ॥
तेन सर्पाणा सकाशादमृतप्रत्यानयन । आ० ३४ । २३ ॥
तेन भूमाववतर्तुं श्रीमन्नारायण प्रति प्रार्थना । आ० ६५ । ५२ ॥
तत्सभावर्णन नारदेन युधिष्ठिरसमीपे । स० ७ ॥
तदागमनमिन्द्रकीलपर्वतेऽर्जुन प्रति । व० ३७ । ७८ ॥
तस्य दमयन्तीस्वयवरगमन । व० ५१ । २६ ॥
तस्यागमन गन्धमादनपर्वते पाण्डवसमीपे । व० १६७ । ७ ॥
तेन रावणेन सह युध्यमानाय रामाय मातल्यधिष्ठित-स्वरथप्रेषण । व० २९१ ॥
तेन विश्वरूपाचार्यहनन । उ० ९ । २३ ॥ [भा० ६ । ९ ॥]
तस्य विश्वरूपाचार्यहनननिमित्तकब्रह्महत्याप्राप्ति । उ० ९ । ४५ ॥
तस्य वृत्रासुरवधाद्ब्रह्महत्याप्राप्ति । उ० १० । ४१ ॥ शां० २८८ ॥ अश्व० ११ । १४ ॥ [भा० ६ । १२ ॥ पद्म० २ । २४ ॥ ५ । १९ ॥ रा० ७ । ८५ ॥]
[तस्य दुर्वासस शापेन राज्यभ्रशः । पद्म० ३ । ८ ॥ ब्रह्मवै० प्रकृतिख० ३६ ॥]
तस्य पद्मनाले प्रच्छन्न वास । उ० १४ । १० ॥
तेन कर्णस्य कवचकुण्डलभिक्षण । आ० ६८ । १४४ ॥ व० ३११ ॥
तेन नमुचिवध । श० ४४ । ३३ ॥
तस्य बृहस्पतिना सह सान्त्वगुणस्य श्रैष्ठ्ये सवाद । शां० ८४ ॥
तस्य बृहस्पतिना सह शत्रुजयोपायविषये सवादः । शां० १०३ ॥

तस्य महालक्ष्म्या सवाद । शां० २३२ ॥
तस्य नमुचिना सह भगवदनुचिन्तनस्य श्रेयस्साधनताया सवाद । शां० २३३ ॥
तस्य महाबलिना सवाद । शां० २३० ॥ २३२॥
तस्य मान्धात्रा सह राजधर्मविषये सवाद. । शां० ६३ ॥
तस्याम्बरीषेण सह युद्धस्य स्वर्गप्रापकताया सवाद । शां० ९८ ॥
तेन प्रह्लादे शिष्यत्वमूढ्वा तदीयसच्छीलादीना अपहारः । शां० १२४ ॥
तस्य प्रह्लादेन सह सच्छीलस्य धर्मादिप्रतिपादकत्वे सवाद । शां १२४ ॥ २२९ ॥
[तस्य बृहस्पत्यपमानेन राज्यभ्रंश । भा० ६ । ७ ॥ स्कान्दपु० केदारख० ९ ॥]
तस्याग्निना सह ब्राह्मणाना पतिव्रताना च माहात्म्ये सवाद. । अनु० १४ ॥
तमुद्दिश्य मतङ्गेन ब्राह्मण्यप्राप्तये तप.करण । अनु० ४ ॥
तस्य शम्बरेण सह ब्राह्मणमाहात्म्ये सवादः । अनु० ७१ ॥
तस्य शुकपक्षिणा सह आनृशस्यविषये सवादः । अनु० ११ ॥
तस्य मातलिना सह सकलसेव्यताप्रयोजकगुणविषये सवादः । अनु० ११ ॥
तत्कृता पुष्करास्तेयप्रतिज्ञा । अनु० १४३ । ४४॥
तस्य धृतराष्ट्ररूपधारिणा गौतमेन सवादः । अनु० १५९ ॥
तदीयवज्रायुधस्तम्भन सवर्तेन । अश्व० १० ॥
तेन च्यवनमारणाय वज्रायुधोद्यमन । च्यवनेन तद्बाहुस्तंभनं च । व० १२५ ॥
तन्मारणाय च्यवनेन मदनामककृत्यासर्जनादिकथा । व० १२६ ॥
तेनामृतदानविषये उदङ्कऋषेर्वञ्चनं । अश्व० ५५॥

इन्द्रकीलः । पर्वत । तत्रार्जुनेन रुद्रमुद्दिश्य तप - करण । **व० ३७ ॥**

इन्द्रजित् । रावणपुत्रो राक्षसः । **व० २८६ ॥**
तस्य वधो लक्ष्मणेन । **व० २९० ॥**

इन्द्रतापनः । दैत्य' । **स० ९** । १९ ॥

इन्द्रतीर्थम् । **श० ४९** । १८ ॥ ५० । १ ॥

१ **इन्द्रद्युम्नः** । क्षत्रिय । श्रीकृष्णेन हत । **स० ६१** । ६ ॥

२ **इन्द्रद्युम्नः** । ऋषिः । **व० २६** । २२ ॥

३ **इन्द्रद्युम्नः** । क्षत्रिय' । **स० ८** । २१ ॥ भूमौ तस्य कीर्त्यभावाद्देवैः स्वर्गाद्भ्रंशित । पुनरकूपारनाम्ना कच्छपराजेन ख्यापिता तत्कीर्तिं विज्ञाय देवदूतैः स्वर्ग प्रापित । **व० २०२ ॥**

४ [**इन्द्रद्युम्नः** । पाण्ड्यो वैष्णवो राजाऽगस्त्यऋषिशापाद्गजेन्द्रत्व प्रापित । ग्राहग्रस्तो हरिणा मोचितश्च । भा० ८ । ४ ॥] अय पूर्वोक्तेष्वन्यतमोऽन्यो वेति न ज्ञायते ।

इन्द्रद्युम्नसरः । तृतीयेन्द्रद्युम्नकृतदानोदकनिर्मित सर । यस्मिन्नकूपारनामा कच्छप उवास । **आ० १२४** । ५१ ॥ **व० २०२** । ७ ॥

इन्द्रद्रुमिः । ऋषि । **शां० २४०** । १८ ॥

+ **इन्द्रध्वजोत्सवः** । उपरिचरवसुकृत । **आ० ६४ ॥**

इन्द्रप्रस्थः । हास्तिनपुरसमीपस्था पाण्डवराजधानी । विश्वकर्मणा तन्निर्माण पाण्डवाना तत्र गमन च । **आ० २२७ ॥** The old Delhi on the banks of the river Jumna
तत्र श्रीकृष्णपौत्रस्य वज्रस्य राज्याभिषेक. । **मौ० ८** । ७३ ॥
तस्मान्मगधदेशमार्गे । **स० २०** । २६–३० ॥

इन्द्रमार्गः । क्षेत्र । **व० ८१** । १८१ ॥

इन्द्रवर्मा । मालव क्षत्रिय । यस्य गजोऽश्वत्थामनामा भीमसेनेन हत । **द्रो० १९१** । १४ ॥

इन्द्रलोकाभिगमनपर्व । **व० ४२–४८ ॥**

१ **इन्द्रसेनः** । पाण्डवाना दूत' । **स० १३** । ५० ॥ ३६ । ३० ॥ **व० २७० ॥ स्त्री० २६** । २५ ।
तस्य पाण्डवैर्द्वारका प्रति प्रेषण । **वि० ५ ॥**

२ **इन्द्रसेनः** । नलराजस्य पुत्रः । **व० ५४** । ४९॥

३ **इन्द्रसेनः** । क्षत्रिय । सो० व० तृतीयस्य जनमेजयस्य पुत्र । **आ० १०१** । ४३ ॥

४ **इन्द्रसेनः** । क्षत्रिय । कौरवपक्षीय' । **द्रो० १५७** । १२२ ॥

१ **इन्द्रसेना** । नालायनीशब्द पश्यत ।

२ **इन्द्रसेना** । नलराजस्य पुत्री । तन्माता दमयन्ती । **व० ५४** । ४९ ॥

इन्द्राणी । इन्द्रस्य भार्या शची । तया स्वसङ्गमं प्रार्थितवन्त नहुष प्रति समयकरण । **उ० १५॥**

इन्द्राभः । क्षत्रिय । सो० व० षष्ठस्य धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० १०१** । ४७ ॥

+ **इन्द्रियाणि** । चक्षुरादीनि । तेषा गुणा । **अश्व० २२ ॥**
तन्निग्रहस्यावश्यकत्व । **उ० ३३** । ८४ ॥ **शां० २५६**
तेषा मनसा विवाद । **अश्व० २३ ॥**
तन्निग्रहस्य कष्टसाध्यत्व । **भी० २६** । ६० ॥
तद्विषयाणा तदभिमानिदेवताना च कथन । **शां० ३१८ ॥**

इन्द्रोतः । शौनकनामा ऋषि । तेन चतुर्थस्य जनमेजयस्य ब्रह्महत्याया अश्वमेधयाजनेनापनोदन । **शां० १४९-१५१** ॥ [हरि० १।३०॥]

१ **इरा** । अप्सरा. । **स० १०** । १२ ॥

२ **इरा** । कश्यपप्रजापतिभार्या । **स० ११** । ३९॥ तत्पुत्र्यस्तिस्रः वृक्षाणा वनस्पतीना वीरुधा च मातर । **आ० ६७** । ६९ ॥

इरावती । नदी । **स० ९** । २३ **भी० ९** । १६ ॥ **क० ३७** । २७ ॥

इरावान् । अर्जुनस्य नागकन्यायामुलूप्या जात. पुत्र । **आ० ६३** । ८० ॥ **२३४** । ३५ ॥

तेन शकुनिभ्रातृणा षण्णा वध । भी० ९० । ३०–५० ॥

तस्य वधः आर्श्यशृङ्गिणा राक्षसेन । भी० ९० । ८० ॥

इला । वैवस्वतमनोरपत्य । आ० ६३ । ४ ॥ ६९ । १९ ॥ तत्पुत्र बुधाज्जातः पुरूरवाः । आ० ६९ । २१ ॥ [हरि० १ । १० ॥ ब्रह्म० ७ ॥ मत्स्य० ११ ॥ भा० ९ । १ ॥]

इलावृतः । जम्बूद्वीपस्थः खण्डः । स० २९ । १२ ॥ भी० ६ । ३८ ॥

तद्विजयोऽर्जुनेन । स० २९ ॥

इलिलः । क्षत्रिय । सो० व० त्रस्रो पुत्र । तन्माता कालिन्दी । तद्भार्या रथन्तरी । आ० ६३ । २८ ॥ तस्य इलिन इति त्रस्रो. तसुरिति च नामान्तर । आ० ८८ । १५ ॥

तत्पुत्राः पञ्च । दुष्यन्त शूर भीम प्रवसुः वसु इति । आ० ८८ । १७ ॥

इल्वलः । दैत्यः । वातापेर्ज्येष्ठो भ्राता । व० ९४ । ४ ॥ ९६ । २० ॥ [रा० ३ । ११ ॥ सः हिरण्यकशिपोर्भागिनेयः । मत्स्य० ६ ॥ हिरण्यकशिपुपुत्रस्य ह्रादस्य पुत्र । भा० ६ । १८ ॥]

तस्यागस्त्येन भस्मीकरण । व० ९७ । २३ ॥

तस्य पुरी मणिमती । व० ९४ । ४ ॥

[तस्य पुत्रो बल्वलः । बलरामेण हतः । भा० १० । ७९ ॥]

इषीकः । ब्राह्मणः । गङ्गातीरवासिनं यं शिखण्डी स्वस्य पुस्त्वप्राप्त्यर्थं पर्यचरत् । आ० ११० । २३ ॥

इषीकास्त्रं । (**ऐषीकास्त्रं**) । अश्वत्थाम्ना पाण्डवविनाशाय विसृष्टमस्त्र । इदमेवापाण्डवेयास्त्र । सौ० १३ । १८–१९ ॥

इषुपात् । दनुपुत्रोऽसुरः । आ० ६६ । २५ ॥

ई.

ईजिकाः । देशः । भी० ९ । ५२ ॥

ईलिनः । क्षत्रिय. । सो० व० तंसो पुत्रः । आ० ८८ । १५ ॥ विशेष इलिलशब्दे पश्यत ।

१ **ईश्वरः** । एकादशरुद्रेष्वन्यतम । आ० ६७।३ ॥

२ **ईश्वरः** । क्षत्रिय । सो० व० पूरो पुत्र. । तन्माता पौष्टी । आ० ८८ । ४ ॥

उ.

उक्थ्यः । अग्निविशेष । व० २२१ । ३३ ॥

उग्रः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । भीमेन हत । द्रो० १५८ । १७ ॥

उग्रकर्मा । साल्वराज । भीमेन हत. । क० २।४४ ॥

१ **उग्रश्रवाः** । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० ६८ । १०० ॥

२ **उग्रश्रवाः** । रोमहर्षणपुत्र सौति । पौराणिक. । आ० १ । ५ ॥

१ **उग्रसेनः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० ६८ । १०० ॥

२ **उग्रसेनः** । स्वर्भानोरंश कश्चन क्षत्रिय. । आ० ६८ । १३ ॥

३ **उग्रसेनः** । क्षत्रियः । सो० वं० पाण्डवपौत्रस्य परीक्षितः पुत्र । जनमेजयस्य भ्राता । आ० ३ । १ ॥

४ **उग्रसेनः** । क्षत्रिय । सो० वं० कसस्य पिता । स० २३ । ४ ॥ [आहुकस्य पुत्र । तद्भ्राता देवकः । भा० ९ । २४ ॥ विष्णु० ४ । १४ ॥]

तस्य राज्याभिषेक श्रीकृष्णेन । स० ५३ । ३३ ॥

५ **उग्रसेनः** । कश्यपभार्याया मुने पुत्रो देवगन्धर्वे । आ० ६६ । ४२ ॥

उग्रायुधः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० ६८ । ९९ ॥

उचथ्यः । (**उतथ्यः**) । ऋषि । अङ्गिरस पुत्रः । तस्य भ्रातरौ बृहस्पतिः सवर्तश्च । आ० ६७ । ५ ॥ अनु० १३२ । ४२ ॥

तस्य भार्या ममता । पूर्वमेव उचथ्येनाहितगर्भायास्तस्या बृहस्पतिना धर्षण । आ० ११३ । ९ ॥ शां० ३५० । ५० ॥ तस्या उचथ्यवीर्याज्जातः पुत्रो दीर्घतमाः । आ० ११३ । २२ ॥ [तस्या

बृहस्पतिवीर्यजो भरद्वाजः । भा० ९ । २० ॥ विष्णु० ४ । १९ ॥ मत्स्य० ४९ ॥]

तस्यान्या भार्या सोमपुत्री भद्रा । **अनु० २५९ ।** १० ॥ तामपहृतवतो वरुणस्य प्रतिकारार्थं उचथ्येन समुद्रशोषण । **अनु० २५९ । २३ ॥**

तस्य मान्धात्रा सह क्षात्रधर्मविषये सवादः । **शां० ९० ॥**

१ **उच्चैःश्रवाः** । क्षीरसमुद्रे अमृतमथनसमये उत्पन्नः इन्द्रस्याश्वः । **आ० १८ । ५१ ॥**

तस्य दर्शनं कद्रूविनताभ्या । **आ० १७ । १ ॥ २१॥**

तद्वालस्य कद्रूपुत्रै. सर्पै कृष्णीकरण । **आ० २० ।** ६ ॥ **२२ ।** ३ ॥

२ **उच्चैःश्रवाः** । दाशराजः । चतुर्थ्या. सत्यवत्याः पोषकः पिता । **आ० १०७ । १०५ ॥**

३ **उच्चैःश्रवाः** । क्षत्रिय । सो० व० अविक्षितः पुत्र । तन्माता वाहिनी । **आ० १०१ । ४१॥** तद्भ्रातर. परीक्षित्प्रभृतय सप्त । प्रथमे अविक्षिच्छब्दे द्रष्टव्या ॥

उच्छिखः । सर्प. । **आ० ५७ । ९ ॥**

उज्जयनः । ऋषि । विश्वामित्रस्य पुत्र. । **अनु० ७ । ५८ ॥**

उज्जयन्तः । सुराष्ट्रेषु प्रभाससमीपस्थ पर्वत. । **व० ८६ । २१ ॥** Mount Girnar, close to Junagar in Kathiawar

उज्जानकः । तीर्थं । **व० १३२ । १७ ॥** A sacred place on the river Indus immediately west of Kashmir

१ **उञ्छवृत्तिः** । ऋषि । तस्योपाख्यान । **शां० ३६२–३६३ ॥**

२ **उञ्छवृत्तिः** । ब्राह्मण । तस्य सक्तुप्रस्थ इति नामान्तर । **अश्व० ९२ । ६ ॥**

उतथ्यः । उचथ्यशब्द पश्यत ।

उत्कलाः । कलिङ्गदेशादुत्तरतो विद्यमानो देश । Orissa

उत्कोचकः । तीर्थं । तत्र तपस्यतो धौम्यस्य पाण्डवै पुरोहितत्वेन वरण । **आ० १९९ । २ ॥**

× **उत्क्रमणं** । मरण । तत्स्थानविशेषेण फलविशेष । **शां० ३२२ ॥**

उत्तङ्कः । (**उदङ्कः**) । ऋषि । वेदशिष्यः । **आ० ३ । ८३ ॥ ५० । ३१ ॥**

तस्य पौष्यभार्याया. कुण्डले भिक्षितु गमन । **आ० ३ । ११६ ॥**

तेन नागाना स्तुति । **आ० ३ । १३४ ॥**

तेन तक्षकप्रतीकारकरणार्थं जनमेजयसमीपगमनं । **आ० ३ । १७० ॥**

उत्तमौजाः । क्षत्रिय. । पाञ्चाल्य । **उ० १९६ । २ ॥ द्रो० २१ । ५० ॥ २५ । ३९ ॥ १३० । ३३ ॥** अश्वत्थाम्ना शिबिरे हत । **सौ० ८ । ४१ ॥**

उत्तरः । क्षत्रिय. । **उत्तरकुमारः** । विराटस्य पुत्र. । **वि० ३८ । ६० ॥** रथोदार । **उ० १७० । १ ॥** तद्भ्राता श्वेत । **भी० ४७ । ४४ ॥**

तस्य द्रौपदीस्वयवरार्थं पाञ्चालनगरं प्रति गमन । **आ० २०१ । ८ ॥**

तस्य उत्तरगोग्रहणे कुरुसैन्यदर्शनजभयात् युद्धात्पलायन । **वि० ३९ । ३२ ॥**

तस्य वध शल्येन । **भी० ४७ । ३५ ॥**

उत्तरकुरवः । मेरोरुत्तरभागस्थो देशः । **भी० ७ । २ ॥**

तद्देशस्य स्वर्गतुल्यत्वं । **अनु० २४० ॥**

+ **उत्तरगोग्रहणं** । **वि० ३७–७१ ॥** तस्यारम्भो नवम्या । **वि० ३२ । ६४ ॥**

× **उत्तरदिग्देवता** । सैव रात्रिदेवता प्रतिश्रुति । तत्समीपे अष्टावक्रऋषेर्गमन । **अनु० ५० । १० ॥ ५२ ॥**

तया कन्यारूपग्रहणेन अष्टावक्रप्रलोभनं । **अनु० ५१ । २४ ॥**

× **उत्तरदिक्** । तद्वर्णन गरुडेन गालव प्रति । **उ० १११** ॥

तद्विजयोऽर्जुनेन । **स० २८** ॥

उत्तरा । विराटराजस्य दुहिता अभिमन्योर्भार्या । तत्पुत्रः परीक्षित् । **आ० ६३ । ८२ ॥ वि० ११ । १८ ॥ ३८ ॥ ६७ ॥ अश्व० ६८–७०** ॥

तस्या विवाह । **वि० ७८ । ४३** ॥

तस्या गर्भेऽश्वत्थाम्ना ऐषीकास्त्रप्रयोग. । **सौ० १५ । ३१** ॥

तस्या. अभिमन्युशवमालिङ्गच प्रलाप' । **स्त्री० २०** ॥

उत्पलिनी । नैमिषारण्यसमीपस्था नदी । **आ० २३५ । ६** ॥

× **उत्पातः** । अपशकुन । तत्फल । **स० ६९ ॥ वि० ४६ ॥ उ० ८४ ॥ भी० २–३ ॥ शां० ३२२ ॥ मौ० ४** ॥

उत्सवसंकेताः । काश्मीरदेशे विद्यमान पर्वतप्रायो देशः । तत्स्था राजानश्च । **स० २८ । १६ ॥ भी० ९ । ६१** ॥ पुष्करारण्यवासिनो राजान । **स० ३५ । ८** ॥

उदङ्कः । (**उत्तङ्कः**) । मरुधन्ववासी कश्चन महर्षि । **व० २०४ । ११** ॥

तेन विष्णुमुद्दिश्य तप करण । **व० २०४ । १२** ॥

तेन कुवलाश्वेन राज्ञा धुन्धुनामकदैत्यघातन । **व० २०५** ॥

तेन श्रीकृष्णाय शापदानोपक्रम । **अश्व० ५३ । १९** ॥

तदनुग्रहाय श्रीकृष्णेन स्वमाहात्म्यकथन । **अश्व० ५४** ॥

तस्मै श्रीकृष्णेन विश्वरूपप्रदर्शनं । **अश्व० ५५ । ४** ॥

तं प्रति चण्डालरूपिणेन्द्रेणामृतानयन । **अश्व० ५५ । २०** ॥

तस्य गौतमे गुरुकुलवास । **अश्व० ५६ । ४** ॥

तद्गुरुपत्न्या अहल्यया गुरुदक्षिणात्वेन सौदासपत्न्या विधृते कुण्डले भिक्षितु तस्य प्रेषण । **अश्व० ५५ । २८** ॥

तस्य तक्षकापहृतकुण्डलानयनार्थं नागलोकगमन । **अश्व० ५८ । ३४** ॥

उदपानं । तीर्थं । **शा० ३७ । ५** ॥

उदपारकः । सर्पः । **आ० ५७** ॥

उदररोगापादकानि कर्माणि । **अनु० २२० । १४–१९** ॥

उदरशाण्डिल्यः । ब्रह्मर्षि' । **स० ७ । १३** ॥

उदापेक्षी । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्र । **अनु० ७ । ५९** ॥

उद्दालकः । ऋषिः । प्रथमस्य धौम्यमहर्षे शिष्य' । तस्य आरुणिरिति नामान्तरं । **आ० ३ । ३१ ॥ ८ । २५** ॥

तद्भार्या कुशिकसुता । तत्पुत्र श्वेतकेतु नचिकेताश्च । तत्पुत्री कहोलभार्या सुजाता । **व० १३४ । ९** ।

तद्भार्यायाः केनचिद्वृद्धेनापुत्रेण ब्राह्मणेन तस्या पुत्रोत्पादनार्थं याचन । तच्छ्रुत्वा कुपितेन श्वेतकेतुना स्त्रीपुसयोर्मर्यादाकरण च । **आ० १२८ । १२** ॥

तद्दौहित्रोऽष्टावक्र. । **व० १३४ । ९** ॥

उद्धवः । श्रीकृष्णस्य मन्त्री । **आ० २०१ । १८ ॥ २३९ । ११** ॥

उद्भिदादिभेदेन प्राणिनां चातुर्विध्यं । **अनु० २२७ । ९** ॥

उपकीचकाः । कीचकस्य भ्रातर. । केकयनाम्नः सूताधिपस्य पुत्राः । तन्माता मालवी । **वि० २१ । १२** ॥

तेषा भीमसेनेन वधः । **वि० २७ । २६** ॥

उपगहनः । ऋषि । विश्वामित्रपुत्रः । **अनु० ७ । ५६** ॥

उपगिरिः । उत्तरदिक्स्थः पर्वतः । तत्र राजसूयदिग्विजयार्थं अर्जुनस्य गमन । **स० २८ । ३** ॥

उपचित्रः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र ।

आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥ भीमेन हत । द्रो० १३६ । २० ॥

उपदानं । पुण्यतीर्थभूत कूप. । व० ८२ । १२६ ॥

१ **उपनन्दकः** । सर्पः । उ० १०३ । १२ ॥

२ **उपनन्दकः** । क्षत्रिय । सौ० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र. । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥

उपप्लाव्यं । विराटनगरसमीपस्थ पुर । उ० २३ । १ ॥

१ **उपमन्युः** । धौम्यमहर्षे शिष्य । तस्य अर्क पर्णभक्षणेनान्धीभूतस्य कूपे पतन । अश्विस्तुत्या तस्य चक्षु प्राप्तिश्च । आ० ३ । ३४ ॥

२ **उपमन्युः** । शिवभक्त । ऋषि । व्याघ्रपादस्य पुत्र । तद्भ्राता धौम्य । अनु० ४५ । ९६ ॥

तेन शिवसहस्रनामकथन । अनु० ४८ । ३१ ॥

[तस्य कथा । लिङ्गपु० पूर्वार्ध० १०७ ॥ शिवपु० उमास० १ ॥]

उपयाजः । ऋषि । काश्यपगोत्रज । तस्य भ्राता याज । सभ्रातृकेण तेन द्रुपदस्य पुत्रकामेष्टियाजन द्रौपदीधृष्टद्युम्नयोरुत्पत्तिश्च । आ० १४९॥ १८१ ॥

उपरिचरः । उपरिचरवसुः । क्षत्रिय । [सो० व० पूरुकुलोत्पन्नसवरणवशोद्भवस्य कृतिराजस्य पुत्र । भा० ९ । २२ ॥] चेदिदेशाधिपति । आ० ६४ । १ ॥ स० ८ । २० ॥

तस्य भार्या गिरिका । आ० ६४ । ५३ ॥

तत्पुत्राः पञ्च । बृहद्रथ कुशाम्ब प्रत्यग्रह मत्सिल्ल यदुश्चेति । आ० ६४ । ४२ ॥

तेन इन्द्रध्वजोत्सवकरण । आ० ६४ । १७ ॥

तच्छुक्र पीतवत्या मत्स्या उदरात् मत्स्यनामा पुत्र. मत्स्यगन्धानाम्नी पुत्री च जातौ । आ० ६४ । ७८ ॥

तस्य इन्द्रात् उपरिचरविमानप्राप्ति. । आ० ६४ । १३ ॥

तस्य यागादिकथा । शां० ३४४–३४५ ॥

\+ **उपवासः** । अनशनव्रत । तस्य फल । अनु० १६० । ३ ॥ १६४ ॥

उपश्रुतिः । रात्र्यभिमानिदेवता दुर्गादेवी । सैव उत्तरदिग्देवतापि । तत्पूजनमिन्द्राण्या । उ० १३ । २७ ॥

उपसुन्दः । दैत्य । सुन्दस्य भ्राता । सुन्दोपसुन्दशब्द पश्यत ।

\+ **उपाध्यायलक्षणं** । अश्व० ११० । ५८ ॥

उपानत् । पादुका । तस्या प्रवर्तन सूर्येण । तद्दानफल च । अनु० १४५ ॥

उपावृत्ताः । देश । भी० ९ । ४८ ॥

उपेन्द्रा । नदी । भी० ९ । २७ ॥

उम्लोचा । अप्सरा । आ० १३२ । ४७ ॥

उरगापुरी । तत्र राजसूयदिग्विजयार्थं अर्जुनस्य गमन । तद्राजस्य रोचमानस्य पराजयश्च । स० २८ । १९ ॥ Negapatam, a seaport town in the District of Tanjore It was once the capital of Pandya

उर्वरा । अप्सरा । अनु० ५० । ४७ ॥

उर्वशी । (ऊर्वशी) । अप्सरा । आ० १३२ । ४८ ॥ स० १० । १२ ॥ अनु० ५० । ४८ ॥ २७१ । १५ ॥

[तस्या मित्रनामकसूर्यस्य शापात् भूमौ पुरूरवसि वास । रा० ७ । ५६ ॥ पद्म० ५ । २२ ॥]

तस्या पुरूरवस· आयु प्रभृतीना षण्णा पुत्राणा उत्पत्ति । आ० ६९ । २७ ॥ [भा० ९ । १४॥]

तया अर्जुनाय षण्डत्वशापदान । व० ४४ । ६५॥

तस्या सौन्दर्यवर्णन । व० ४४ । २१ ॥

[तदुत्पत्ति नारायणस्य ऊरुप्रदेशात् । देवीभा० ४ । ६ ॥]

उर्वशीतीर्थं । व० ८२ । १५६ ॥

१ **उलूकः** । अमृतकलशरक्षक. देव. । आ० ३२। १९ ॥

२ **उलूकः** । ऋषि । विश्वामित्रस्य पुत्र. । **अनु०** ७ । ५१ ॥

३ **उलूकः** । क्षत्रियः । शकुनिपुत्र । **आ०** २०१। २२ ॥

तस्य दुर्योधनेन युधिष्ठिर प्रति दूत्येन प्रेषण । **उ०** १६० ॥

तेन युधिष्ठिर प्रति दुर्योधनवाक्यकथन । **उ०** १६३॥

तस्य युयुत्सुना सह युद्ध । **क०** १६ । ५ ॥

तस्य वध सहदेवेन । **शा०** २७ । ३१ ॥

+ ४ **उलूकः** । घूकनामा पक्षिविशेष. । तत्कृतस्य बहुकाकवधस्य अश्वत्थाम्ना दर्शन । **सौ०** १ ॥

+ **उलूकदूतागमनपर्व** । **उ०** १६०–१६४ ॥

उलूकाः । देशः । तस्य राजा बृहन्तः । **स०** २८ । ५ ॥

उलूताः । देश । **भी०** ९ । ५४ ॥

उलूपी । नागकन्या । अर्जुनभार्या । तत्पिता कौरव्यनामा सर्पराज । **आ०** २३४ । १८ ॥

तस्या अर्जुनात् इरावन्नामकपुत्रोत्पत्तिः । **आ०** ६३ । ८० ॥ २३९ । ३४ ॥

तया बभ्रुवाहनेन हतस्य अर्जुनस्य सजीवनमणिना उज्जीवनं । **अश्व०** ८१ ॥

तस्या' पाण्डवकृताश्वमेधार्थ हास्तिनपुरगमन। **अश्व०** ८९ ॥

तया पाण्डवाना महाप्रस्थानगमनसमये गङ्गाया निमज्य स्वलोकगमन । **महा०** १ । २८ ॥

उशङ्गुः । (**रुशङ्गुः**) । ऋषि । यः आत्मानं प्रवयस ज्ञात्वा पृथूदकतीर्थे देह त्यक्त्वा वैष्णव पदमाप । **शा०** ४० । २७ ॥

तस्याश्रमे आर्ष्टिषेणविश्वामित्रसिन्धुद्वीपदेवापिभिस्तपस्तप्त्वा ब्राह्मण्यप्राप्तिः। तत्र बलरामस्य तीर्थयात्रार्थ गमन। **श० ४०** । २४ ॥

१ **उशीनरः** । क्षत्रियः । वृष्णिवश्यः । **आ०** २०१ । २० ॥

२ **उशीनरः** । क्षत्रिय. । सो० व० अनुकुलोत्पन्नः । भोजदेशाधिपति. । तस्य ययातिपुत्र्या माधव्या जातः पुत्र. शिबिः । **स०** ८ । १४ ॥ **व०** १३२ । २१ ॥ **उ०** ११८ ॥

[अय सो० व० अनोर्वंशोत्पन्नस्य सृजयपुत्रस्य महामनसः पुत्र. । भा० ९ । २३ ॥

उशीरबीजं । हिमवत्पार्श्वस्थ क्षेत्र । तत्र मरुत्तेन यज्ञकरण । तत्रैव जीमूतस्य विप्रर्षे स्थान जाम्बूनदसरश्च । **उ०** १११ । २३ ॥

उषा । (**ऊषा**) । बाणासुरपुत्री । तया प्रच्छन्न रममाणस्यानिरुद्धस्य बाणासुरेण कारागृहे निरोध'। श्रीकृष्णेन बाण जित्वा उषानिरुद्धयोर्द्वारकानयन । **स०** ६० । ८ ॥ [भा० १० । ६२ ॥ हरि० २ । ११८ ॥ विष्णु० ५ । ३२ ॥]

+**उष्ट्रकथा** । अलसताया अनर्थहेतुत्वख्यापनार्थ भीष्मेण युधिष्ठिर प्रति कथिता । **शां०** ११२ ॥

उष्णतोयवहा । बदरीस्था नदी । **व०** ८८। २५ ॥

उष्मा । अग्निविशेषः । **व०** २२३ । ४ ॥

ऊ.

ऊर्जयोनिः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । **अनु०** ७ । ५९ ॥

ऊर्णनाभः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ०** ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥

ऊर्णायुः । देवगन्धर्वः । तद्भार्या मेनका । **उ०** ११७ । १६ ॥

ऊर्ध्वभाक् । अग्निविशेष' । तस्य बडवाग्निरिति नामान्तरं । **व०** २२१ । २८ ॥

ऊर्वशी । उर्वशीशब्द पश्यत ।

ऊषा । उषाशब्द पश्यत ।

ऊष्मा । उष्मशब्दं पश्यत ।

ऋ.

१ **ऋक्षः** । क्षत्रियः । सो० वं० ऋचस्य पुत्रः ।

तद्भार्या तक्षकदुहिता ज्वलन्ती । तत्पुत्रोन्त्यनार । **आ० ९३ । २५ ॥**

२ **ऋक्षः** । क्षत्रिय॰ । सो॰ व॰ अजमीढस्य पुत्र । तन्माता धूमिनी । तद्भार्या रथन्तरी । तत्पुत्र॰ सवरण । **आ० १०१ । २२ ॥**

+ ३ **ऋक्षः** । भल्लूक. । तज्जातेर्मृगमन्दायास्सकाशादुत्पत्तिः । **आ० ६७ । ६२ ॥**

ऋक्षदेवः । क्षत्रिय॰ । सो॰ व॰ द्रुपदपुत्रस्य शिखण्डिन पुत्र । **द्रो० २३ । २५ ॥**

ऋक्षवान् । कुलपर्वत । **भी० ९ । ११ ॥** The eastern part of Vindhya Range

ऋक्षा । अजमीढस्य भार्या । तत्पुत्र सवरण । **आ० ९३ । ४० ॥**

ऋचः । क्षत्रियः । सो॰ व॰ पूरुवशीयस्य देवातिथे पुत्र । तन्माता वैदर्भी मर्यादानाम । तद्भार्या अङ्गराजकन्या वामदेवी । तत्पुत्र ऋक्ष । **आ० ९३ । २४ ॥**

१ **ऋचीकः** । ऋषि । और्वस्य पुत्र । **आ० ६७ ।** ४७ ॥ स भृगो पुत्र । **व० ११६ । २० ॥ शां० ४८ । ७ ॥**

तस्य अश्वतीर्थे एकत श्यामकर्णाना हयाना सहस्रस्य प्राप्ति । तेषा हयाना गाधये शुल्कदानेन तत्क॰न्याया सत्यवत्या परिणयश्च । **व० ११६ ॥ अनु० ७ ॥**

तस्य सत्यवत्या जमदग्नेरुत्पत्ति । **व० ११६ । ४४ ॥ अनु० ७ । ४६ ॥** [भा० ९ । १५॥ वायु० ९१ ॥ ब्रह्म० १० ॥]

तस्यान्य पुत्र॰ शुन शेप । अनु० ३ । ६ ॥ [रा० १ । ६१ ॥]

२ **ऋचीकः** । विवस्वतः पुत्र । आ० १ । ५५ ॥

३ **ऋचीकः** । क्षत्रिय. । सो॰ व॰ दुष्यन्तपौत्रस्य भुमन्यो पुत्र । तन्माता पुष्करिणी । **आ० २०१ । १३ ॥**

ऋचेयुः । क्षत्रियः । सो॰ व॰ रौद्राश्वस्य अप्सरसि जात पुत्र । तद्भ्रातर कक्षेयुप्रभृतयो नव । अस्य अनाधृष्टिरिति नामान्तरमिति भाति । तत्पुत्रो मतिनार । **आ० ८८ । ९ ॥**

+ **ऋणत्रयं** । क्रियाऋण ब्रह्मचर्यऋण प्रजाऋण चेति । **आ० २५५ । ११ ॥** अस्यैव देवऋण ऋषिऋण पितृऋण इत्यपि नामान्तर ।

ऋतधामा । श्रीमान्नारायण । तन्नामनिर्वचन । **शां० ३५२ । ४ ॥**

ऋतुपर्णः । क्षत्रिय । सू॰ व॰ अयोध्याधिपति । तस्मिन्नलराजेन बाहुकनामस्वीकारेण सारथीभूय वास । **व० ६३ ॥**

[स सिन्धुद्वीपस्य पौत्र । तत्पौत्र सुदास । हरि० १ । १५ ॥ भा० ९ । ९ ॥]

तस्मिन्नलसारथिना वार्ष्णेयेन सारथीभवन । **व० ५७ । २६ ॥**

तस्य सारथि जीवल । **व० ६४ । ८ ॥**

तस्य नलराजादश्वहृदयप्राप्ति । **व० ७५ । १७ ॥**

तेन नलराजाय अक्षहृदयोपदेशः । **व० ७०।२९॥**

ऋतुस्थला । अप्सरा । **आ० १३२ । ४७ ॥**

+ **ऋत्विग्लक्षणं** । **शां० ७९ ॥**

ऋद्धिः । कुबेरस्य भार्या । **स० १० । ६ ॥**

ऋश्यमूकः । पर्वत । तस्मिन्वालिन सकाशाद्भीतेन सुग्रीवेण हनुमदादिभिस्सह वास । **व० २८० ।** ४४ ॥ A mountain situated eight miles from Anagundi on the bank of the river Tungabhadra

ऋश्यशृङ्गः । ब्रह्मर्षि. । उपस्पर्शनार्थं ह्रद गतस्य विभाण्डकऋषे उर्वशीदर्शनक्षुभित रेत जले पपात । तच्च काचन मृग्यपिबत् तस्माज्जात । **व० १११ । ६ ॥**

तन्नामनिर्वचन । **व० १११ । १७ ॥**

तस्य अङ्गदेशगमनेन तत्रत्यानावृष्टिनिवृत्ति । **व० ११४ । १० ॥** [रा० १ । १० ॥]

तस्य रोमपादपुत्र्या शान्तया विवाह । **व० ११४ ।** ११ ॥

ऋश्यशृङ्गाश्रमः । कौशिकीतीरस्थ क्षेत्रविशेष । तत्र लोमशेन सह युधिष्ठिरस्य गमन । **व० १११ ।** १ ॥ The hermitage of the Rishi near th river Kusi situated at Singheswar in the District of Bhagalpur

१ **ऋषभः । (वृषभः)** । पाण्ड्यदेशस्थ· पर्वत । तत्र युधिष्ठिरस्य तीर्थयात्रार्थं गमन । **व० ८३ ।** २१ ॥ Alagiri Hills in the District of Madura

२ **ऋषभः । (वृषभः । ऋषभकूटः)** । मगधदेशस्थ पर्वत· । **स० २१** । २ ॥

३ **ऋषभः** । उत्तरसागरान्तिके विद्यमान· पर्वत. । तत्र शाण्डिलीनाम्न्या ब्राह्मण्या तपश्चरण । **११३** । १ ॥

४ **ऋषभः** । ऋषभकूटपर्वतवासी विप्रर्षि । **व० ११०** । ९ ॥

५ **ऋषभः** । ब्राह्मण । तस्य तनुनामकेन ब्राह्मणेन सवाद. । **शां० १२७ ॥** अय चतुर्थोऽन्यो वेति न ज्ञायते । तस्य युधिष्ठिरसभागमन । **स० ११** । २४ ॥

६ **ऋषभः**। कोसलदेशीय तीर्थं । **व० ८३** । १० ॥

७ **ऋषभः** । सर्प. । **आ० ५७** । १७ ॥

ऋषयः । तापसाः । तेष्वनेकेषा नामानि युधिष्ठिरसभाया· । **स० ४ ॥** इन्द्रसभाया । **स० ७ ॥** ब्रह्मसभाया **११** । १८ ॥ युधिष्ठिरेण सह वने । **व० ८३** । ११९॥ सन्ध्यर्थं हास्तिनपुर गच्छत श्रीकृष्णस्य मार्गमध्ये । **उ० ८३ ॥** द्रोणाचार्यं युद्धान्निवर्तयितुमागता. । **द्रो० १९१** । ३१ ॥ भीष्माचार्यस्य शरीरत्यागसमये । **शां० ४६ ॥ २०७** । २८ ॥ प्रात काले सर्तव्याः । **अनु० २७१** । ३७ ॥ **२५५** । ३० ॥

तेषा धर्माः । **अनु० २०९—२१० ॥**

ऋषिकाः । उत्तरस्या दिशि काम्भोजसमीपे विद्यमानो देश । **स० २८** । २५ ॥ **भी० ९** । ६४ ॥ The Russian Empire

ऋषिकुल्या । कलिङ्गदेशस्था नदी । **व० ८२ ।** ४८ ॥ **भी० ९** । ३६ ॥ This is a river on which Ganjam is situated It rises in the Mahendra Hills

ऋषिगिरिः । मगधदेशस्थः पर्वतः । **स० २१**।२ ॥

ए.

एकचक्रः । दनुपुत्र· । **आ० ६६** । २५ ॥

एकचक्रा । बकासुराध्युषिता नगरी । **आ० ६१ ।** २७ ॥ **६३** । ७३ ॥

तत्र पाण्डवाना वास । **१७१–१७८ ॥**

तन्नगर्या पाञ्चालनगरं अहोरात्रगमनसाध्य । **आ० १८६** । २ ॥

एकतः । गौतमस्य पुत्र । ऋषि । तद्भ्रातरौ द्वित. त्रितश्च । **स० ७ । ११ ॥ शा० ३७** । ७ ॥

+ **एकतःश्यामकर्णा हयाः** । ऋचीकेन कन्याशुल्कार्थं गाधिराजाय दत्ता । **व० ११६**। २२ ॥ **अनु० ७** । १२ ॥

तदानयनार्थं गालवस्य विश्वामित्रेणाज्ञापन । **उ० १०६** । २७ ॥

एकपर्वतः । इन्द्रप्रस्थान्मागधपुरगमनमार्गे विद्यमान पर्वतः । **स० २०** । २७ ॥

+ **एकपुत्रत्वनिन्दा** । **व० १२८** । १२ ॥

एकरात्रं । तीर्थं । **व० ८१** । १८२ ॥

एकलव्यः । हिरण्यधनुष· पुत्रो निषादः । **आ० १४२** । ४० ॥ **स० ४४** । ६९ ॥

तस्य धनुर्विद्याभ्यासः । **आ० १४२** । ४३ ॥

तेन द्रोणाचार्याय गुरुदक्षिणात्वेन स्वदक्षिणहस्ताङ्गुष्ठस्य छित्त्वा दान । **आ० १४२** । ६७ ॥

तत्पुत्रः केतुमान् । भीमेन हतः । **भी० ५४** । ५ ॥

तद्वधः श्रीकृष्णेन । **द्रो० १८२** । २१ ॥

एकशयः । सर्पः । तक्षकपुत्रोश्वसेनः। **क० ९७**। १९ ॥

एकहंसः । तीर्थं । **व० ८१** । २० ॥

एकाक्षः । दानव. । **आ० ६६ । २९ ॥**

+ एकादशदिवसयुद्धारम्भः । द्रो० १२ ॥ तत्समाप्ति. । **द्रो० १६ ॥**

+ एकादशरुद्राः । मृगव्याध सर्प' निर्ऋति' अजैकपात् अहिर्बुध्न्य' पिनाकी दहन' ईश्वर' कपाली स्थाणु भग इति । **आ० ६७ । १ ॥ १३२ । ५१** ॥ अजैकपात् अहिर्बुध्न्य विरूपाक्ष रैवत हर बहुरूप त्र्यम्बक सुरेश्वर सावित्र. जयन्त पिनाकी इति । **शा० २०७ । २१** ॥ अजैकपात् अहिर्बुध्न्य पिनाकी ऋतः पितृरूपः त्र्यबकः महेश्वरः वृषाकपि. शम्भु हवनः ईश्वर । **अनु० २५५ । १२** ॥ [भा० ६ । ६ ॥ हरि० १ । ३ ॥ विष्णु० १ । १५ ॥]

एकानङ्गा । यशोदायाः पुत्री । श्रीकृष्णभगिनी । **स० ५९ । ९ ॥**

एकानेका । अङ्गिरस पुत्री । अस्याः कुहू' इतिनामान्तर । **व० २२१ । ६ ॥**

+ एकान्तिधर्माः । शां० ३५८ ॥

एकोनपञ्चाशन्मरुतः । मरुत इत्यत्र पश्यत ।

एरकः । सर्प । **आ० ५७ । १३ ॥**

एलपत्रः । सर्प । **उ० १०३ । १० ॥**

एलापत्रः । सर्प. । **आ० ३८ । ३९ ॥**

ऐ.

ऐक्ष्वाकी । सो० व० भुमन्युपुत्रस्य सुहोत्रस्य पत्नी । तत्पुत्रा अजमीढादय । **आ० १०१ । १८ ॥**

ऐन्द्रिः । अर्जुनः । **आ० १४५ । ८ ॥**

ऐरावतं । इलावृतसमीपस्थ वर्षे । **भी० ६ । ३७ ॥ ८ । १० ॥**

१ ऐरावतः । सर्प । **आ० ३५ । ५ ॥ स० ९ । ९ ॥ उ० १०३ । ११ ॥**

२ ऐरावतः । देवगज । भद्रमनसः पुत्र । **आ० १८ । ५२ ॥ ६७ । ६३ ॥**

ऐलः । इलाया पुत्र पुरूरवा । **आ० ६९ । २१॥ स० ८ । १६ ॥**

तस्य कश्यपेन सवादः । **शां० ७३ । ४५ ॥**

ऐलबिलः । कुबेर ।

ओ.

ओघरथः । क्षत्रियः । सू० व० ओघवतः पुत्र' । तत्पुत्रो नृग' । **अनु० २ । ५४ ॥**

१ ओघवती । ओघवतो दुहिता । सू० व० सुदर्शनस्य भार्या । **अनु० २ । ५४ ॥**

तस्या स्वार्धशरीरेण नदीभूय प्रवहन । **अनु० २ । १०० ॥**

२ ओघवती । नदी । **भी० ९ । २२ ॥ श० ३९ । २७ ॥ ६३ । ४७ ॥**

ओघवान् । क्षत्रिय । सू० व० प्रतीकस्य पुत्र । तत्पुत्र ओघरथ. । तत्पुत्री ओघवती । **अनु० २ । ५४** । [भा० ९ । २ ॥]

ओड्राः । देशः । **भी० ९ । ५७ ॥**

औ.

औदुम्बराः । देशः । **स० ७८ । ८९ ॥**
Cutch, its ancient capital was Koteswara or Kachchheswara

औद्दालकं । तीर्थं । **व० ८२ । १६० ॥**

औद्भिदं । क्रौञ्चद्वीपस्थ वर्षं । **भी० १२ । १२ ॥**

और्वः । च्यवनपुत्र । तन्माता मनुकन्या आरुषी । **आ० ६७ । ४६ ॥ १९४ । २१** ॥ तस्य लोकविनाशार्थं यत्न. । **आ० १९५ । ९ ॥** तेन समुद्रे क्रोधत्याग । **आ० १९६ ॥**

औशनसं । तीर्थं । **व० ८१ । १३५** ॥ अस्य कपालमोचनमिति नामान्तर । **श० ४० । ४॥**

औशनसव्यूहः । रावणस्य । **व० २८६ । ६ ॥**

औशिजः । ऋषि । कक्षीवान्नाम उशिक्सुत. । **स० ४ । २३ ॥ अनु० २७१ । ३७ ॥**

औशीनरिः । उशीनरपुत्र शिबि । **स० ८ । १४ ॥ शा० २८ । ३९ ॥**

औषदश्विः । वसुमान् । **आ० ८७ । १ ॥**

क.

कंसः । उग्रसेनस्य पुत्र' । तत्पत्न्यौ अस्ति प्राप्तिश्च जरासन्धसुते । **स० १४ । ३१ ॥ २३ । ४ ॥**

[स द्रुमिलनामकेन दानवेन उग्रसेनभार्याया जात. पुत्र. । ह० २ । २८ ॥]

तस्य कालनेम्यशत्व । **आ० ६८ । ६७ ॥**

तेन देवकीहननोद्योग. । **स० २३ । १३ ॥** तस्य वध श्रीकृष्णेन । **स० ५३ । ३२ ॥** [हरि० २ । ३० ॥ भा० १० । ४४ विष्णु० ५ । २० ॥]

ककुत्स्थः । क्षत्रिय । सू० व० शशादस्य पुत्र । इक्ष्वाको पौत्र. । तत्पुत्रोऽनेना । **व० २०५ । २ ॥**

१ कक्षसेनः । क्षत्रिय । युधिष्ठिरसभाया । **स० ४ । २८ ॥**

२ कक्षसेनः । प्राक्कालीन क्षत्रिय । यमसभाया । **स० ८ । १८ ॥**

३ **कक्षसेनः** । राजर्षि. । **अनु० २०० । १५ ॥**

कक्षाः । देशः । **भी० ९ । ४९ ॥**

कक्षीवान् । उशिक्सुत. औशिज । ऋषिः । **स० ७ । १८ ॥**

१ कङ्कः । क्षत्रिय । सो० व० वृष्णिवश्यः । **आ० २०१ । १९ ॥**

२ कङ्कः । अज्ञातवासे यतिवेषधारिणो युधिष्ठिरस्य नाम । **वि० २ । २३ ॥**

कचः । बृहस्पतिपुत्रः । तस्य शुक्राचार्ये गुरुकुलवास. । **आ० ७० । १७ ॥ अनु० ६५ । ८ ॥**

तस्य देवयान्याश्च परस्परशापदान । **आ० ७१ । १६ ॥** [तदुपाख्यानं । मत्स्य० २५ ॥]

+ **कच्चिदध्यायः** । **स० ५ । २० ॥**

कच्छाः । देश. । **भी० ९ । ५६ ॥** Kheda in Guzerat, a large town between Ahmedabad and Khambay.

कटदेशः । देश । यस्य राजा सुनाभ । अर्जुनेन राजसूयदिग्विजये पराजितः । **स० २७ । १२ ॥** Katwa, in the District of Burdwan

कठः । ऋषि । **आ० ८ । २५ ॥ स० ४ । २४ ॥**

+ **कठवल्ल्यर्थप्रतिवादनं** । **शां० २५२ ॥ अनु० १०६ ॥**

कणिकः । धृतराष्ट्रमन्त्री ब्राह्मण । **आ० १५३ । ८ ॥** अस्य कुलिङ्ग इति नामान्तर । **आ० ६१ । १० ॥**

तेन जम्बुकोपाख्यानकथनं । **आ० १५३ । ३५ ॥**

कण्टकावनं । महारौरवादप्यतिशयितो नरक. । **अनु० २३० । १० ॥**

कण्डूः । कालिङ्गी । अक्रोधनस्य भार्या । तत्पुत्रो देवतिथि । **आ० ६३ । २२ ॥**

कण्वः । कश्यपगोत्रोत्पन्न ऋषि. । तत्कथा । **आ० ९१—९६ ॥**

तत्पिता मेधातिथि । **अनु० २५५ । ३१ ॥**

तस्य पोषितदुहिता शकुन्तला । **आ० ९३ । २३ ॥**

तस्य शकुन्तलया सह दुष्यन्तविवाहे सवाद. । **आ० ९४ । ५० ॥**

तेन दुर्योधनं प्रति "तव ऊरावेव मृतिर्भविष्यति" इति शापदान । **उ० १०५ । ४३ ॥**

तेन दुर्योधनं प्रति मातलिवरान्वेषणकथाकथन । **उ० ९७-१०५ ॥**

कण्वाश्रमः । **व० ८० । ४६ ॥** Bijnour in Lucknow west of Ajodhya. This was formerly a jungle

कदलीवनं । कदलीषण्डः । हनूमदावासभूतं वनं । **व० १४८ । ६३ ॥ १५२ । ४ ॥**

१ कद्रूः । दक्षप्रजापतिपुत्री । कश्यपभार्या । सर्पाणा माता । **आ० १६ । ६ ॥ २०-२१ ॥ २५—२७ ॥ ६६ । १३ ॥ स० ११ । ४१ ॥ अनु० २०—२५ ॥**

तस्याः सर्पाणामुत्पत्ति. । **आ० १६ । १३ ॥**

तत्पुत्राणा नामानि सर्पशब्दे पश्यत ।
तस्या विनतया सह उच्चैश्श्रवसो दर्शन। **आ० १७**॥

२ कद्रूः । स्कन्दग्रह. । यया गृहीता गार्भिणी सर्प प्रसूते । **व० २३०** । ३७ ॥

कनकध्वजः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र' । **आ० १३१** । १४ ॥ द्रौपदीस्वयवरे । **आ० २०१** । ३ ॥ तस्य वधो भीमेन । **भी० ९६** । २७ ॥

कनखलं । सप्तगङ्गसमीपस्थ तीर्थ । **व० ८२** । ३० ॥ A small village two miles to the east of Hardwar

कनकाङ्गदः।क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः। **आ० ६८** । १०५ ॥

कनकायुः । क्षत्रिय'। सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० ६८** । ९९ ॥

+ **कनिष्ठस्य ज्येष्ठे वर्तनप्रकारः** । **अनु० १६२** ॥

कन्यकाः । देश' । **भी० ९** । ५२ ॥

कन्या। ऋतुमती अनूढा नारी। **अनु० २४९**। ५॥
तद्दानकालः। **अनु० ५५** ॥ ७९—८० ॥ **२४९** ॥
तद्दानफल । **अनु० २३५** ॥ ६८—७४ ॥

कन्यागर्भः । कर्ण । **आ० १४६** । ३ ॥

कन्यातीर्थं । दक्षिणसमुद्रतीरस्थ तीर्थ । **स० ३२** । ७५ ॥ **व० ८१** । ११२ ॥ **८३** । २३ ॥ अस्य कन्याकुमारीति नाम। Cape Comorin

कन्याभर्ता । स्कन्द. । **व० २३३** । ६ ॥

कन्याश्रमः । क्षेत्र । **व० ८१** । १८९ ॥

कन्यासंवेद्यं । तीर्थ । **व० ८२** । १३६ ॥

कपः । देवयोनिविशेष. । **अनु० २६२** । ४ ॥

कपालमोचनतीर्थं । अस्य औशनसतीर्थमिति नामान्तर। **व० ८१**।१३७ ॥ **शा० ४०**।४ ॥

कपाली । एकादशरुद्रेष्वन्यतम. । **आ० ६७** । ३ ॥ **१३२** । ५२ ॥

कपिञ्जलतीर्थं । **व० ८१** । ७४ ॥

कपिञ्जला । नदी । **भी० ९** । २६ ॥

कपिञ्जलादः । चाण्डाल्यामुत्पन्नो ब्रह्मर्षि । **अनु० ५३** । १६ ॥

१ कपिलः । श्रीमन्नारायणावतार ऋषि' । **व० १०६** । ३० ॥ **१०७** ॥ **उ० १०९** । १८ ॥
अस्याग्न्यधिकारोप्यस्ति । **व० २२३** । २१ ॥
तस्य आसुरिणा सवाद । **शां० ३२६—३२८** ॥
[स कर्दमप्रजापते पुत्रः। तन्माता स्वायभवमनुपुत्री देवहूतिः । तत्वसारः अरुन्धत्यादयो नव । ताश्चारुन्धतीशब्दे द्रष्टव्या । **भा० ३** । २४॥]

२ कपिलः । कश्चन यति । तस्य गा प्रविश्य स्थितेन स्यूमरश्मिनाम्ना ऋषिणा सह गवा यज्ञेप्यवध्यत्वविषये सवाद । **शां० २७४—२७६** ॥

३ कपिलः । अग्निविशेषः। **व० २२३** । २१ ॥
अयं प्रथम कपिल एव ।

४ कपिलः । विश्वामित्रपुत्र । **अनु० ७** । ५६॥

कपिलतीर्थं । **व० ८२** । ३२ ॥

१ कपिला। गोविशेष । तत्सृष्टिकथा । तद्दानफलं च । **अश्व० १०६** ॥ तन्माहात्म्य । **अनु० १२५—१२७** ॥

२ कपिला । दक्षप्रजापतिकन्या । कश्यपभार्या । **आ० ६६** । १२ ॥ तत्पुत्रा अमृत ब्राह्मणा गाव गन्धर्वा अप्सरसश्च । **आ० ६६** । ५२॥

३ कपिला । नदी । **भी० ९** । २८ ॥

कपिलातीर्थं । **व० ८१** । ४७ ॥

कपिलावटः । क्षेत्र । **व० ८२** । ३१ ॥

कपिलाश्वः । क्षत्रियः । सू० व० कुवलाश्वपुत्र । **व० २०७** । ३७ ॥

कपोतः । गरुडस्य पुत्र. । **उ० १०१** । १३ ॥

कपोतरोमा । शिबिराजस्य पुत्र । **स० ८** । १७ ॥ **व० २००** । २७ ॥

+ **कपोतव्याधोपाख्यानं** । **शा० १४३–१४८** ॥

+ **कपोतश्येनचरित्रं** । **व० १३३** । २०० ॥
कबन्धः । राक्षस । रामेण हतः । **स० ५०** । १४ ॥ **व० २८०** । २८ ॥ [रा० ३ । ७० –७१ ॥]
तस्य प्राग्विश्वावसुनामकस्य गन्धर्वस्य ब्राह्मणशापेन राक्षसजन्मप्राप्ति । **व० २८०** । ४२ ॥
कमठः । क्षत्रिय । **स० ४** । २८ ॥
कमलपालिका । भीमसेनभार्या हिडिम्बा राक्षसी । **आ० १६९** । २१ ॥
कमलाक्षः । तारकासुरपुत्र । रुद्रेण हत । **क० २४** । ७ ॥
कम्पनः । क्षत्रिय । युधिष्ठिरसभाया । **स० ४** । २८ ॥
कम्पना । नदी । **व० ८२** । ११६ ॥ **भी० ९** । २५ ॥
कम्बलः । सर्प । **आ० ३५** । १० ॥ **स० ९** । १० ॥ **उ० १०३** । ९ ॥
कम्बलं । कुशद्वीपस्थ वर्ष । **भी० १२** । १३ ॥
+ **करः** । भागधेय । बलि. । राजभि प्रजाभ्यस्तद्ग्रहणप्रकार । **शां० ८८** ॥
करकाः । देशः । **भी० ९** । ६० ॥
करकाक्षः । दुर्योधनपक्षीय क्षत्रिय । **द्रो० २०** । ७ ॥
करकायुः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० २०१** । २ ॥
करञ्जनिलया । स्कन्दग्रह । **व० २३०** । ३५ ॥
करटाः । देश । **भी० ९** । ६३ ॥
करतोया । नदी । **स० ९** । २६ ॥ **व० ८३** । ३ ॥ **भी० ९** । ३५ ॥ A sacred river which flows through the Districts of Rungpur and Dinajpur It formed the boundary between the kingdoms of Bengal and Kamarupa
करन्धमः । क्षत्रिय. । सू० व० । **स० ८** । १६ ॥ तत्पिता खनीनेत्रः । अस्य पितृकृत नाम सुवर्चा इति । तत्पुत्र आविक्षत् । **अश्व० ४** । ८–२३ ॥ [तस्य वश । भा० ९ । २ ॥ ययातिपुत्रतुर्वसुवंशोत्पन्नोऽन्य । भा० ९ । २३ ॥]
करभञ्जकाः । देश. । **भी० ९** । ६९ ॥
करवीरः । सर्पः । **आ० ३५** । १२ ॥
करहाटकः । देशः । **स० ३२** । ७२ ॥
करालजनकः । जनकवंशीयो राजा । तस्य वसिष्ठेन सह क्षराक्षरलक्षणविषये संवादः । **शा० ३८–३१३** ॥
करीतयः । देशः । **भी० ९** । ४४ ॥
करीषकाः । (**करूशाः**) । देश । **भी० ९** । ४० ॥ तस्य राजा दन्तवक्त्र. । **स० १४** । १२ ॥ The eastern portion of the District of Shahabad, in the Province of Behar
कर्करः । सर्प. । **आ० ३५** । १६ ॥
कर्कोटकः । (**कार्कोटकः**) । सर्पः । **स० ९** । १० ॥ **उ० १०३** । ९ ॥
तस्याग्ने सकाशान्नलराजेन सरक्षण । तेन नलदंशन च । **व० ६३** । ४ ॥
१ **कर्णः** । सूर्यात्कुन्त्या जात कानीनः पुत्र । आधिरथिः । राधेयः । वसुषेण. । अर्धरथ. । **उ० १६८** । ७ ॥ तस्योत्पत्तिः । **आ० ६४** । **१४०** ॥ **६८** । **१३७** ॥ **११०** । २८ ॥ तस्य कुन्त्या अश्वनद्या विसर्जन । **व० ३०९** । ८ ॥
त प्रति भीष्माचार्येण तस्य कुन्तीसुतत्वकथनं । **भी० १२२** । ९ ॥
त प्रति श्रीकृष्णेन तस्य कुन्तीसुतत्वकथन । **उ० १४०** ॥
त प्रति कुन्त्या तस्य स्वपुत्रत्वकथनं । **उ० १४५** ॥
तस्य स्वपुत्रत्वकथनं युधिष्ठिर प्रति कुन्त्या । **स्त्री० २७** । ७ ॥
तस्य स्वपुत्रत्वकथन कुन्त्या वेदव्यास प्रति । **आश्र० ३२** ॥

तद्भ्रातृषु शत्रुतप अर्जुनेनोत्तरगोग्रहणे हत । **वि० ५८ । १७ ॥**

शत्रुञ्जय. विपाटश्चेति द्वावर्जुनेन हतौ। **द्रो० ३२ । ६१ ॥**

कश्चिदेकोऽभिमन्युना हत । **द्रो० ४१ । ४ ॥**

द्रुम भीमेन हत । **द्रो० १५६ । २७** ॥ वृकरथ भीमेन हत । **द्रो० १५८ । २१** ॥ त्रयोऽर्जुनेन हता । **द्रो० ३२ । ६३ ॥**

२ **कर्णः** । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ३ ॥ भी० ७७ । ८॥**

कर्णाटकाः । देश । **स० ७८ । ९८ ॥ भी० ९ । ५९ ॥**

The Province of Mysore and the District of South Canara in the Madras Presidency, and the Districts of North Kanara, Belgaum, and Dharwar in the Bombay Presidency.

कर्णिका । अप्सराः । **आ० १३२ । ४६ ॥**

१ **कर्दमः** । ब्रह्मर्षि । **स० ११ । १९ ॥ शां० ५८ ॥ ९८ ॥**

[तस्य भार्या स्वायम्भुवमनुपुत्री देवहूतिः । तस्य पुत्र कपिल. । तस्य पुत्र्य अरुन्धत्यादयो नव । विशेषमरुन्धतीशब्दे पश्यत । भा० ३ । २२ ॥ २४ ॥]

२ **कर्दमः** । सर्पः । **आ० ३५ । १६ ॥**

+ **कर्म** । शुभाशुभरूप । तस्य बलवत्त्व । **उ० २९। ६** ॥ तस्य हेतुत्व । **अनु० १ । ७२** ॥ तस्य सात्विकादिभेदेन त्रैविध्य । **भी० ४२ ॥**

कर्वटः । वङ्गदेशसमीपस्थो देशः । यस्य राजा ताम्रलिप्तः । **स० ३१ । २५ ॥**

कलशः । सर्प. । **उ० १०३ । ११ ॥**

कलशपोतकः । सर्पः । **आ० ३५ । ७॥**

कलशतीर्थं । **व० ८१ । ८० ॥**

१ **कलिः** । चतुर्थ युग । तदभिमान्यसुरश्च । तद्धर्माः । **शां० ६९ । १९—२४ ॥** तद्वृत्तान्तकथन । **व० १५१ । ३४ ॥ १९१ । २५ ॥** [विष्णु० ६ । १ ॥ भा० १२ । २—३ । मत्स्य० १४४ ॥]

तस्य तिष्य इति नामान्तर । **भी० १० । ३ ॥**

तस्य दमयन्तीस्वयवरार्थमागमन । **व० ५५ । १ ॥**

तस्य नलराजशरीरे प्रवेश । **व० ५६ । ३ ॥**

तस्य नलदेहान्निष्क्रम्य बिभीतकद्रुमप्रवेश । **व० ७० । ३८ ॥**

तत्र भविष्यल्लोकवृत्तान्तकथन । **व० १९३ ॥**

[तन्निग्रह परीक्षिता । **भा० १ । १७ ॥**]

२ **कलिः** । मुनिपुत्रो देवगन्धर्व । **आ० ६६।४४॥**

१ **कलिङ्गः** । क्षत्रिय । सो० व० ययातिपुत्रस्यानोर्वंशोत्पन्नस्य बलिराजस्य भार्याया दीर्घतमोनाम्ना ऋषिणा उत्पादित पुत्र. । तद्भ्रातर अङ्गो वङ्गः पुण्ड्र सुह्मश्च । **आ० ११३ । ५३ ॥**

२ **कलिङ्गः** । क्षत्रियः । द्रौपदीस्वयवरे । **आ० २०१ । १३ ॥**

कलिङ्गाः । आन्ध्रदेश । **भी० ९ । ४६ ॥** तत्रत्या राजान. । श्रुतायुः शक्रदेव. सत्यदेव. सत्य केतुमान् इत्यादयो भीमसेनेन हताः । **भी० ५४** ॥ The Country lying on the South of the Vaitarini river in Orissa, and north of the Krishna river in the Districts of Rajahmundry, Vizagapatam and Ganjam and a portion of Orissa

तस्य राजधानी राजपुरे । तस्य राजा दुर्योधनश्वशुरश्चित्राङ्गदः । **शां० ४ । २ ॥**

+ **कलुषयोनिजः** । अनार्ययोनिजशब्द पश्यत ।

कल्की । श्रीमतो नारायणस्यावतार. । **स० ५० । ४५ ॥ व० १९२ । ९३ ॥** [भा० १२ । २ ॥]

कल्माषः । सर्पः । **आ० ३५ । ७ ॥**

कल्माषपादः । सौदासशब्द पश्यत ।

कवची । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र. । **आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । ११ ॥ क० ४६ । ७** ॥ भीमेन हत । **क० ८८ । १९॥**

कविः । भृगोः पुत्रः । तत्पुत्रः शुक्राचार्यः । **आ० ६७ । ४२** ॥ [तन्माता ख्यातिः । भा० ४ । १ ॥]

कशेरुकः । क्षत्रियः । श्रीकृष्णेन हतः । **स० ६१ । ६** ॥

कशेरुमान् । क्षत्रियः । श्रीकृष्णेन हतः । **व० १२ । ३३** ॥

कश्यपः । ब्रह्मर्षिः । मरीचिऋषेः पुत्रः । **आ० ६३ । ३** ॥ [तन्माता कर्दमपुत्री कला । भा० ४ । १ ॥]

तस्य भार्या दक्षपुत्र्यस्त्रयोदश । अदितिः दितिः दनुः काला दनायुः सिंहिका क्रोधा प्राधा विश्वा विनता कपिला मुनिः कद्रूः इति । **आ० ६६ । ११** ॥ तासामपत्यानि । **आ० ६६ । १४—५२** ॥

[तस्य भार्याः सप्तदश । भा० ६ । ६ ॥]

तेन पुत्रकाम्यया यजनं । **आ० ३१ । ५** ॥

तस्य तक्षकेण संवादः । **आ० ४२ । ३८** ॥

तस्मै ब्रह्मणा विषहरविद्यादानं । **आ० २० । १६** ॥

तस्मै परशुरामेणाश्वमेधयागान्ते दक्षिणात्वेन पृथिवीदानं । **शां० ४८ । ६४** ॥

तस्य ऐलेन संवादः । **शां० ७३** ॥

तस्य नारायणमहिमविषये गरुडेन संवादः । **अनु० ४०** ॥

तन्नामनिर्वचनं । **अनु० १४२ । २९** ॥

तेन पृथिवीभूय प्राणिधारणं । **अनु० २५९ । ६** ॥

तस्य सिद्धेन संवादः । **अश्व० १७** ॥

कहोलः । उद्दालकमहर्षेः शिष्यो जामाता च । तद्भार्या सुजाता । तत्पुत्रोऽष्टावक्रः । **व० १३४ । ८** ॥

तस्य जनकराजसभागमनं । तत्र वरुणपुत्रेण बन्दिना वादे पराजित्य जले निमज्जनं । **व० १३४ । १५** ॥

तस्य जलात्पुनर्निर्गमनं । **व० १३६ । ३२** ॥

कांस्यकुट्टाः । देशः । **स० ७८ । ९८** ॥

+ **काकहंसयोः कथा** । शल्येन कर्णाय कथिता । **क० ३९** ॥

काकी । ताम्रायाः पुत्री । उलूकानां माता । **आ० ६७ । ५७** ॥

काक्षीवान् । शिबिभार्यायाः दास्यां शूद्र्यां दीर्घतमसऋषेर्जातः पुत्रः । **आ० ११३ । ४७** ॥ **स० ४ । २३** ॥

काञ्चनाक्षी । नैमिषे विद्यमाना सरस्वती नदी । **श० ३९ । १९** ॥

काञ्ची । द्रविडदेशस्य प्राचीनराजधानी ॥ **क० ९ । १९** ॥ Conjeevaram, in Chengleput District in the Madras Presidency It was the capital of Chola Kings

[वामन० १२ । गरुडपूर्वा० ८१ । पद्म०स्वर्गख ५७ ॥]

काठकोपनिषदर्थप्रतिपादनं । **शां० २५२** । **अनु० १०६** ॥

कान्तिकोसलाः । देशः । **भी० ९ । ४०** ॥

कान्यकुब्जः । देशः । गाधेः राजधानी । **आ० १९१ । ३** ॥ Kanouj is on the junction of the river Ganges and the Kali–nadi or Ikshumati, in Rohilkhand

कापच्यः । (**कायव्यः**) । निषादजात्युद्भवो दस्यूनामधिपतिः । **शां० १३५ । ३** ॥

कापव्याः । जनाः । **स० ७८ । ८८** ॥

कापिलं । क्रौञ्चद्वीपस्थं वर्षं । **भी० १२ । १४** ॥

कापी । नदी । **भी० ९ । २४** ॥

कामः । मन्मथः । तद्भार्या रतिः । **आ० ६७ । ३३** ॥

तस्य प्रशंसा । **शां० १६५** ॥

तस्य द्रुमत्वेन रूपणं । **शां० २६० ॥**

कामठकः । सर्पः । **आ० ५७ । १६** ॥

कामधेनुः । नन्दिनीनाम्नी वसिष्ठधेनुः । **आ० १९१ । ९** ॥

तस्या अपहारो विश्वामित्रेण । **आ० १९१ । २३** ॥

कामन्दः । ऋषिः । तस्यारिष्टनाम्ना राज्ञा सह धर्मत्यागिनः प्रायश्चित्तविषये संवादः । **शां० १२३ । ११** ॥

काम्पिल्यं । माकन्दीसमीपस्थं नगरं । **आ० १४८ । ७८** ॥ इदं दक्षिणपाञ्चालानां राज-

धानी । तस्य राजा द्रुपद । Kampilya is twentyeight miles north-east of Fategarh in the District of Farrukhabad, N W P It was the capital of South-Panchala, the king of which was Drupada

काम्भोजाः । देश । निषधपर्वतस्य दक्षिणतो विद्यमान । **भी० ९** । ६५ ॥ तत्रार्जुनस्य राजसूयदिग्विजयार्थ गमन । **स० २८** । २५॥ Afganisthan, the name has been derived from Aswasthan the place of horses

तस्य राजा सुदक्षिण । अर्जुनेन हत. । **द्रो० ९२** । ६२ ॥

काम्यकं । खाण्डवप्रस्थस्य पश्चिमस्या दिशि मरुधन्वसु विद्यमान पुण्यवन । तत्र पाण्डवाना वास. । **व० ५—२३ ॥ ३६—९० ॥ १८४** ॥

काम्या । अप्सराः । **आ० १३२** । ४६ ॥

कायव्यः । कापच्यशब्द पश्यत ।

कायशोधनं । तीर्थ । **व० ८१** । ४२ ॥

कारन्धमः । क्षत्रिय । करन्धमपुत्रोऽविक्षत् । **अश्व० ४** । १८ ॥

कारन्धमतीर्थं । दक्षिणसमुद्रसमीपे । **आ० २३६** । ३ ॥

कारीषिः । ऋषि । विश्वामित्रपुत्र । **अनु० ७** । ५५ ॥

कारूशकाः । करूशदेशवासिनो जना । **स० ७८** । ९९ ॥

कारूषः । क्षत्रिय । मनो पुत्र । **आ० ६९**।१९॥ The eastern portion of the District of Shahabad, in the Province of Bihar

कार्कोटकः । कर्कोटकशब्द पश्यत ।

कार्तवीर्यः । क्षत्रिय । सो० वं० कृतवीर्यस्य पुत्रोऽर्जुन । **स० ८** । ११ ॥

तस्य कथा । **स० ९६** । २७ ॥

तस्य दत्तात्रेयात्सहस्रबाहुत्ववरप्राप्ति. । **स० ४८** । ५ ॥ **अनु० २५७** ॥

तस्य परशुरामेण वध । **स० ४९** । ४ ॥ **व० ११७** । २५ ॥

तत्पुत्रैर्जमदग्निहनन । **व० ११७** । २७ ॥

तेन रावणबन्धन । **स० ९६** । ३९ ॥ [रा०७।३३]

[तस्य कथा । भा० ९ । १५ ॥ हरि० १ । ३३ । वायु० ९४ ॥ मत्स्य० ४३ ॥ ग० ७ । ३१ ॥ मार्कण्डेय० १६ ॥]

तेन वसिष्ठाश्रमदाह । वसिष्ठात् शापप्राप्तिश्च । **शां० ४८** । ४१ ॥

कार्त्तिकेयः । स्कन्द । **व० २३३** । ९ ॥

+ कार्तिकादिद्वादशद्वादशीना विशेष । **अश्व० ११३** ॥

कार्ष्णिः । अभिमन्यु । **भी० ४७** । १५ ॥

१ **कालः** । क्षणलवादिरूप । तस्य महिमा । **आ० १**। २७३ ॥

तस्य विभाग । **वि० ५२** । १ ॥ [भा० ३ । ११ ॥ हरि० १ । ८ ॥]

तं प्रति राज्ञ कारणत्व । **शां० ६९** । ६ ॥

तस्य द्रुततरपातित्व । **शां० १७४ ॥ २८३** ॥

२ **कालः** । कालाभिमानिनी मृत्युनाम्नी देवता । तस्या सर्पेणसवाद । **अनु० १** । ७० ॥

कालकवृक्षीयः । (**कालवृक्षीयः**) । ऋषिः । **स० ७** । १८ ॥

तस्य कथा अमात्यपरीक्षाविषये । **शां० ८२** ॥

तस्य शकुन्त्यामुत्पन्न पुत्र. हिरण्यहस्त. । **अनु० ५३** । २३ ॥

तस्य कौसल्येन क्षेमदर्शिना सवाद । **शां० १०४-१०६** ॥

कालका । असुरस्त्री । तत्पुत्रा कालकेयाः । **व० १७५** । ७ ॥

कालकीर्तिः । क्षत्रिय । **आ० ६८** । ३७ ॥

कालकूटः । पर्वत. । **स० २०** । २६ ॥

किरीटमाली । अर्जुनः । **वि० ६३ । २७** ॥
किरीटी । अर्जुन । तन्नामनिर्वचन । **वि० ४३ । २९** ॥
किर्मीरः । बकभ्राता राक्षसः । **व० ११ । २३** ॥
तस्य वधो भीमेन । **व० ११ । ६७** ॥
किर्मीरवधपर्व । **व० १–११** ॥
किष्किन्धा । वालिसुग्रीवयोरावासभूता नगरी । **स० ३२ । १८** ॥ **५० । १७**॥ **व० २८१। १६** ॥ **२९२ । ५७** ॥ A small village on the northern bank of the iiver Tungabhadra, neai Humpi in the District of Bellary, Madras Piesidency
कीचकः । विराटस्य श्याल । सुदेष्णाया भ्राता । केकयस्य पुत्र । तन्माता मालवी । तद्भ्रातर उपकीचका पञ्चोत्तरशत । **वि० २१** ॥
तेन द्रौपदीकामना । **वि० १६** ॥
तस्य बाणासुरांशत्व । **वि० २१ । २२** ॥
तस्य वध भीमसेनेन । **वि० २६ । ३३** ॥
+ **कीचकवधपर्व** । **वि० १६–२८** ॥
+ **कीटः** । कश्चन क्रिमिः । तस्योपाख्यान । **अनु० १७९** ॥
तस्मै व्यासेन राज्यदानं । तेन राज्यपालन च । **अनु० १८०** ॥
कीर्तिः । दक्षप्रजापतिपुत्री । धर्मस्य भार्या । **आ० ६७ । १४** ॥
+ **कीर्तिः** । यशः । तस्याः स्वर्गप्रापकत्व । **व० २०२** ॥
तस्या सपादनीयत्व । **आ० २२२ । ११** ॥
कीर्तिधर्मा । पाण्डवपक्षीय. क्षत्रियः । **द्रो० १५९ । ३८** ॥
कुकुणः । सर्पः । **उ० १०३ । १०** ॥
कुकुरः । सर्प. । **उ० १०३ । १०** ॥
कुकुराः । देश. । **भी० ९ । ४२** ॥
कुक्कुरः । ऋषिः । **स० ४ । २४** ॥
कुञ्जरः । जयद्रथभ्राता । **व० २६६ । ११** ॥
कुठारमुखः । सर्प । **आ० ५७ । १५** ॥
कुणिगार्ग्यः । ऋषिः । तत्पुत्री वृद्धकन्या या गालवपुत्रः शृङ्गवानुपयेमे । **श० ५३ । ३** ॥
कुण्डकः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । **आ० २०१ । ३** ॥
कुण्डजः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८ । १०५** ॥
१ **कुण्डधारः** । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । **आ० १३१ । ७** ॥ भीमसेनेन हृत. । **भी० ८८ । २३** ॥
२ **कुण्डधारः** । मेघ' । तेन माणिभद्रनामान यक्ष प्रसाद्य ब्राह्मणायैश्वर्यदापन । **शां० २७७** ॥
३ **कुण्डधारः** । सर्पः । **स० ९ । १०** ॥
कुण्डभेदी । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । **आ० ६८ । १०४** ॥ **१३१ । १३** ॥ **भी० ९६ । २७** ॥ तद्वधः भीमसेनेन । **द्रो० १२७ । ४२** ॥
कुण्डलः । सर्पः । **आ० ५७ । १३** ॥
कुण्डलाः । देश । **भी० ९ । ६३** ॥
+ **कुण्डलाहरणं** । विप्ररूपिणा इन्द्रेण कर्णस्य । **व० ३११** ॥
+ **कुण्डलाहरणपर्व** । **व० ३०१–३११** ॥
१ **कुण्डली** । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । भीमेन हतः । **भी० ९६ । २४** ॥
२ **कुण्डली** । गरुडस्य पुत्रः । **उ० ११ । ९** ॥
३ **कुण्डली** । नदी । **भी० ९ । २१** ॥
कुण्डशायी । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र. । **आ० १३१ । १०** ॥
कुण्डाशी । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० १३१ । १४** ॥
कुण्डिकः । क्षत्रिय' । सो० व० तृतीयजनमेजयपुत्रस्य धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ० १०१ । ४६** ॥
कुण्डिनं । भीष्मकस्य काले विदर्भाणा राजधानी । **व० ५७ । २०** ॥ **७१ । २** ॥ In Berar

Vidarbha desa The ancient capital of Vidarbha Kundinapura in Berar, Central India, is about forty miles east of Amraoti

कुण्डी । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० १३१ । ११ ॥**

कुण्डोदः । पर्वत । **व० ८९ । २५ ॥**

१ **कुण्डोदरः** । क्षत्रिय । धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८ । ९७ ॥**

२ **कुण्डोदरः** । सर्प । **आ० ३५ । १६ ॥**

+ **कुतपः** । श्राद्धार्हः कालः । **आ० ८७ । ३१ ॥**

कुन्तयः । देश. । **भी० ९ । ४० ॥** An ancient town of Malwa, the birth place of Kunti It was situated on the bank of a small river called Aswanadi

कुन्तलाः । देश. । **भी० ९ । ५२ ॥** The ancient name of the Province in which Kurugode is situated A portion of the Bellary District in the Madras Presidency

कुन्तिभोजः । शूरराजस्य पितृष्वस्रीयपुत्र । **आ० ६८ । १३१ ॥** अतिरथः । **उ० १७२ । २॥**

तस्य कथा । **व० ३०४ ॥**

तेन शूरराजपुत्र्या वसुदेवभगिन्याः पृथायाः दुहितृत्वेन स्वीकार । **आ० ६८ । १३० ॥**

तस्य पुत्रा दश । अश्वत्थाम्ना हताः । **द्रो० १५७। १८३ ॥**

तस्य वधो द्रोणेन । **क० ३ । २२ ॥**

कुन्ती । शूरराजस्य पुत्री । कुन्तिभोजस्य दत्तकपुत्री पृथा । पाण्डोर्भार्या । या यमानिलेन्द्रेभ्यो युधिष्ठिरभीमार्जुनाञ्जनयामास । श्रीकृष्णस्य पितृष्वसा। **आ० ६३ । ५९ ॥ ६८ । १२९ ॥**

तस्याः स्वसारः । (१) श्रुतदेवा कारूशस्य वृद्धशर्मणः पत्नी । तत्पुत्रो दन्तवक्रः । (२) श्रुतकीर्तिः केकयस्य धृष्टकेतो. पत्नी । तत्पुत्राः सतर्दनादय पञ्च । तत्पुत्री श्रीकृष्णस्य भार्या भद्रा । (३) राजाधिदेवी । आवन्त्यस्य जयत्सेनस्य भार्या । तत्पुत्रौ विन्दानुविन्दौ । पुत्री श्रीकृष्णभार्या मित्रविन्दा । (४) श्रुतश्रवा । चैद्यस्य दमघोषस्य पत्नी । तत्पुत्र शिशुपालः । भा०९ । २४ ॥ विष्णु० ४ । १४ ॥ हरि० १ । ३४ ॥]

तस्या. सिद्ध्यशत्व । **आ० ६८ । १६० ॥**

तस्या बाल्ये दुर्वाससो मन्त्रप्राप्ति । **आ० ६८ । १३२ ॥ १२० ॥ १२८ ॥ व० ३०६ ॥** [देवीभा० २ । ६ ॥]

तस्या मन्त्रपरीक्षार्थं सूर्याह्वान । **आ० १२० । ९॥ व० ३०७ ॥**

तस्या सूर्यात्कर्णोत्पत्तिः । **आ० ६४ । १४० ॥ ६८ । १३८ ॥ १२० । २८ ॥ व० ३०८–३०९ ॥**

ता प्रति एकचक्रानगरे ब्राह्मणेन बकासुरवृत्तान्तकथनं । **आ० १७४ ॥**

तस्या सूर्योपस्थान कुर्वत कर्णस्य समीपगमन । **उ० १४४ । २७ ॥**

तस्या कर्णं प्रति तस्य स्वपुत्रत्वकथन । **उ० १४५ । २ ॥**

तया विदुरं प्रति कर्णस्य स्वपुत्रत्वकथनं । **उ० १४४ । १९ ॥**

तया युधिष्ठिर प्रति कर्णस्य स्वपुत्रत्वकथन । **स्त्री० २७ । ७ ॥**

तस्या समाश्वासन श्रीकृष्णेन । **उ० ९० । ९१ ॥**

तस्या दावाग्निप्रवेशः । **आश्र० ३९ ॥**

कुन्दापरान्ताः । देश । **भी० ९ । ४९ ॥**

कुपटः । दनुपुत्र । **आ० ६६ । २६ ॥**

कुबेरः । (वैश्रवणः) । उत्तरदिगीश्वरो देव । अस्य सोमइति मुख्य नामधेय । अतएव सौम्येति उत्तरदिशो नाम । तद्भार्या ऋद्धिः । **स० १० । ६ ॥**

तत्पुत्रो नलकूबर । **स० १० । २० ॥** तद्भार्या भद्रा । **आ० २१६ । ६ ॥**

तस्योत्पत्तिः पुलस्त्यमहर्षेर्गोनाम्न्या तत्पत्न्या । **व० २७५ । १२ ॥**

तदागमन पाण्डवसमीपे । **व० १६२ । ३३ ॥**

तदागमनमर्जुनसमीपे । **व० ४१ । ७ ॥**

तदागमन भीमसेनसमीपे सौगन्धिकाहरणकाले । **व० १५५ । २७ ॥**

तस्यागस्त्यऋषितः मानुषात्क्लेशप्राप्तिप्रकारकशापप्राप्ति । **व० १६२ । ५९ ॥**

तस्यावास. कैलास । **भी० ६ । ४१ ॥**

तस्य राजधानी अलका । **आ० ७९ । ९ ॥ व० १६३ । ११ ॥**

तस्य मुचुकुन्देन सह क्षत्रधर्मविषये सवादः । **शां० ७४ ॥**

तत्सभावर्णन । **स० १० ॥**

कुब्जावती । तीर्थं । **व० ८२ । ४० ॥**

१ कुमारः । स्कन्द । **शा० ४५ । १ ॥**

२ कुमारः । गरुडपुत्रः । **उ० १०१ । १३ ॥**

कुमारकः । सर्पः । **आ० ५७ । १३ ॥**

कुमारधारा । नदी । **व० ८२ । १४८ ॥**

कुमारविषयः । देशः । तस्य राजा श्रेणिमान् । **स० ३१ । १ ॥**

कुमाराः । देशः । **स० ७८ । ८९ ॥**

+ कुमाराणां क्रीडा । आ० १३७ । १४ ॥

कुमारिकातीर्थं । कन्यातीर्थशब्द पश्यत । **व० ८० । ८२ ॥**

कुमारी । नदी । **भी० ९ । ३६ ॥**

१ कुमुदः । सर्पः । **आ० ३५ । १५ ॥ उ० १०३ । १३ ॥**

२ कुमुदः । दिग्गजः । **उ० ९९ । ८ ॥**

३ कुमुदः । पर्वतः । **भी० १२ । १० ॥**

४ कुमुदः । गरुडपुत्र' । **उ० १०१ । १२ ॥**

कुमुदाक्षः । सर्प. । **आ० ३५ । १५ ॥**

कुम्भः । प्रह्लादस्य पुत्रः । **आ० ६६ । १९ ॥**

कुम्भकर्णः । रावणभ्राता राक्षसः । विश्रवसः पुत्र. । तन्माता पुष्पोत्कटा । **व० २७६ । ७ ॥** तस्य लक्ष्मणेन वधः । **व० २८८ ॥**

कुम्भकर्णाश्रमः । व० ८२ । १५६ ॥

+ कुम्भकारः । कुलालः । एकचक्रनगरे तस्माद्भीमस्य महत्तरपात्रलाभ' । **आ० १७१ । १८ ॥**

तद्गृहे द्रौपदीस्वयंवरकाले पाण्डवाना वासः । **आ० २०० । ६ ॥**

कुम्भयोनिः । अगस्त्यशब्दं पश्यत । **व० ९७ । ८ ॥**

कुम्भरेताः । अग्निविशेषः । **व० २२१ । १८ ॥**

कुम्भीनसी । चित्ररथनाम्नो गन्धर्वस्य भार्या । **आ० १८६ । ३४ ॥**

कुरवः । धार्तराष्ट्रा । तेषा दुर्निमित्तप्रादुर्भाव. । **उ० ८४ ॥**

कुरुः । क्षत्रिय । सो० वं० सवरणस्य पुत्र. । तन्माता तपती । तद्भार्या शुभाङ्गी । तत्पुत्रो विडूरथ । **आ० ६३ । ४१ ॥**

तस्यान्या भार्या वाहिनी । तत्पुत्राः अश्ववान् अभिष्यन्त. चैत्ररथः मुनि. जनमेजयश्च । अश्ववतोऽविक्षत् इति नामान्तर । **आ० १०१ । ३६ ॥ वि० ५३ । १४ ॥** [मत्स्य० ५० ॥]

कुरुक्षेत्रं । कुरुनामकेन राज्ञा निर्मित सरस्वतीदृषद्वत्योरन्तरा विद्यमानं क्षेत्र । **आ० १०१ । ३८ ॥ व० ८३ । ९० ॥** A tract between the rivers Sarasvatı and Dhrishadvatı and ıt was named Bıahmavarta ın the period of Swayambhuva Manu and ıt ıs about 70 mıles ın length and 30 mıles ın wıdth It ıs also a Railway statıon 100 mıles north of Delhı ın the Dıstrıct of Karnal

तस्य महिमा । **व० ८१ । १ ॥ शा० ५४ ॥**

तस्य द्वापरे पुण्यतमत्व । **व० ८३ । ९० ॥**

कुरुजाङ्गला: । कुरुदेशस्य पश्चिमतो विद्यमानो वनप्रचुरो देश । **आ० १०१ । ३७ ॥**
A forest country situated in the north west of Hastinapura, the capital of the Kurus, north-east of Delhi, now entirely diluviated by the river Ganges

कुरुतीर्थं । व० ८१ । १६६ ॥

कुरुपाञ्चाला: । देश॰ । **भी० ९ । ३९ ॥**

कुरुवृद्ध: । भीष्म । **भी० ५२ । ५२ ॥**

१ **कुलपति:** । "एको दशसहस्राणि योऽन्नदानादिना भरेत् । स वै कुलपति॰" इत्युक्तलक्षण शौनक-ऋषि । **आ० १ । ५ ॥**

२ **कुलपति:** । हिमवत्पार्श्वे ब्रह्माश्रमपदे विद्यमानः कश्चन ऋषि । तस्य शूद्रस्य च कथा । **अनु० ३१ । १३ ॥**

कुलम्पुन: । तीर्थं । **व० ८१ । १०४ ॥**

कुलपर्वता: । महेन्द्र मलय. सह्य शुक्तिमान् ऋक्षवान् विन्ध्य पारियात्रः इति सप्त । **भी० ९ । ११ ॥**

कुलिक: । सर्प । **आ० ६६ । ४१ ॥**

कुलिङ्ग: । दुर्योधनमन्त्री ब्राह्मणः । **आ० ६१ । १० ॥**
अस्य कणिक इति नामान्तर । **आ० १५३ । २ ॥** विशेष कणिकशब्दे पश्यत ।

कुलिङ्गा: । देशः । तद्विजयोऽर्जुनेन राजसूयार्थं । **स० २७ । ९ ॥** अय कुलिन्दादनन्य इति भाति ।

कुलिङ्गशकुनि: । (**भूलिङ्गशकुनि:**) । मा साहसमिति वदन्ती शकुन्तिका । **स० ६७ । २८ ॥**

कुलिन्दा: । केकयदेशस्य दक्षिणतः कुरुक्षेत्रस्योत्तरतः सरस्वतीतीरे विद्यमानो देशः । **स० ७८ । ७९ ॥ भी० ९ । ६३ ॥** The District of Shaharnpur, north of Delhi

कुवलाश्व: । क्षत्रियः । सू० व० बृहदश्वस्य पुत्र. । तस्य धुन्धुमार इति नामान्तर । **व० २०४ । ३३ ॥ २०५ ॥** [ब्रह्म० ७ ॥ हरि० १ । ११ ॥ वायु० ८८ ॥ भा० ९ । ६ ॥]
तस्य पुत्रा॰ दृढाश्व कपिलाश्वः भद्राश्व इति त्रय । **व० २०७ । ३७ ॥**

कुवीरा । नदी । **भी० ९ । २७ ॥**

कुश: । कुशिकशब्द पश्यत ।

कुशचीरा । नदी । **भी० ९ । २३ ॥**

कुशद्वीप: । **भी० १२ । ९ ॥**

कुशधारा । नदी । **भी० ९ । २४ ॥**

कुशप्लवनतीर्थं । व० ८३ । ३७ ॥

कुशबिन्दव: । देश । **भी० ९ । ५६ ॥**

कुशल: । क्रौञ्चद्वीपस्थो देश । **भी० २२ । २१ ॥**

कुशस्थली । द्वारका । **स० १४ । ५३ ॥**
Dwaraka, the capital of the Krishna's kingdom in Guzerat

कुशाम्ब: । क्षत्रियः । सो० व० पूरुकुलोत्पन्नस्य कृतिराजपुत्रस्य उपरिचरवसो पुत्र. । अस्य मणिवाहन इति नामान्तर । **आ० ६४ । ४४ ॥**

कुशिक: । सो० व० पुरूरवोवंशोत्पन्नस्य जह्नोर्वंशे उत्पन्नस्य कुशस्य पुत्र । तत्पुत्रो गाधि । **अनु० ७ । ५ ॥**
तेन पुत्रार्थं तपश्चरण । **शां० ४८ । ३ ॥** [भा० ९ । १५ ॥ हरि० १ । २७ ॥]
तस्य गृहे च्यवनऋषेर्वास । **अनु० ८७ ॥**

कुषिक: । क्षत्रिय । **स० ८ । १० ॥**

कुस्तुम्बुरु: । यक्ष. । **स० १० । १७ ॥**

कुहन: । क्षत्रिय । जयद्रथभ्राता । **व० २६६ । ११ ॥**

कूर्चामुख: । विश्वामित्रर्षे पुत्र । **अनु० ७ । ५३ ॥**

कूर्म: । सर्प. । **आ० ६६ । ४१ ॥**

× **कूर्मावतार:** । श्रीमतो नारायणस्य । **आ० १८ । १२ ॥** [पद्म० ६ । २५९ ॥ भा० ८ । ७ ॥]

+ **कूर्मव्यूह:** । कौरवाणा । **भी० ८७ । ९ ॥**

कूष्माण्डक: । सर्प. । **आ० ३५ । ११ ॥**

कृकणेयु: । क्षत्रिय । सो० व० रौद्राश्वपुत्रः । **आ० ८८ । ९ ॥**

कृतक्षणः । वैदेहः । **स० ४** । ३३ ॥ ७८ । ३३ ॥
कृतं । देवयुग । आदियुग । तन्नामनिर्वचन । **व० १५१** । १२ ॥
तस्य स्वभावः । **व० १९१** । २२ ॥ **१९४** । ७ ॥ **शां० ६९** । ८ ॥
+ **कृतघ्नः** । तस्य निन्दा । **शां० १६७** ॥
तस्य निष्कृतिर्नास्ति । **शां० २७७** । ११ ॥
तस्य प्रायश्चित्त । **अनु० ३३** ॥
कृतवर्मा । क्षत्रिय. । सो० व० यदुवशीयसात्वतकुलोत्पन्नस्य हृदिकस्य पुत्र । अतिरथ । **उ० १६५** । २४ ॥
तस्योत्पत्तिः । **आ० ६४** । १४७ ॥ **स० ४** । ३६ ॥
तत्पराक्रमवर्णन । **द्रो० ११४** ॥
तेन शिखण्डिपराजय । **क० १७** । २१ ॥
तस्य पराजय सात्यकिना । **द्रो० ११६** ॥ **श० २०** ॥
तस्य वध. सात्यकिना । **मौ० ४** । २९ ॥
कृतवीर्यः । क्षत्रिय. । सो० व० यदुवश्य. । कार्तवीर्यार्जुनस्य पिता । **आ० १९४** । ११ ॥ **स० ८** । ९ ॥ [तस्य पिता धनक. । तस्य वश । **भा० ९** । २३ ॥]
कृतवेगः । क्षत्रिय । **स० ८** । ९ ॥
कृतश्रमः । ऋषिः । **स० ४** । २० ॥
कृतिः । क्षत्रिय. । **स० ८** । ९ ॥
१ **कृत्या** । नदी । **भी० ९** । १८ ॥
२ + **कृत्या** । आभिचारप्रयोगनिर्मिता दुर्देवता ।
तया दुर्योधनस्य पाताललोकप्रापण । **व० २५२** । २६ ॥
तस्या सर्जन च्यवनेनेन्द्रपीडनाय । **व० ११५** । १८ ॥
तस्या विभजन स्त्र्यादिषु च्यवनेन । **व० १२६** । ९ ॥
तस्याः सर्जन रैभ्येण यवक्रीतहननाय । **व० १३८** । ६ ॥
कृपः । गौतमकुलोत्पन्नस्य शरद्वतः जालवतीनाम्न्या अप्सरसो दर्शनस्त्रुताद्रेतसः शरस्तम्बे पतितात् जात. पुत्र । तत्स्वसा द्रोणाचार्यभार्या कृपी । शान्तनुराजेन पोषितः । **आ० १४०** । २–२१ ॥
रथयूथपयूथपः । **उ० १६६** । २० ॥
तदुत्पत्ति' । **आ० ६४** । १४९ ॥ **१४०** । २ ॥ [भा० ९ । २१ ॥]
तस्य रुद्रगणाशत्व । **आ० ६८** । ७७ ॥
तस्मात्कौरवाणा पाण्डवाना च धनुर्वेदप्राप्ति. । **आ० १३९** । ४१ ॥
तद्गर्हण कर्णेन । **वि० ५०** । २ ॥
तेन कर्णगर्हण । **वि० ४९** । १ ॥ **द्रो० १५९** । १३ ॥
तस्य पराजयोऽर्जुनेन । **द्रो० १४९** ॥
तेनार्जुनप्रशसन । **वि० ४९** । २० ॥
तज्जिह्वाच्छेदप्रतिज्ञा कर्णेन । **द्रो० १५९** । ५६ ॥
तेन धृष्टद्युम्नपराभव । **क० १७** । १० ॥
तस्याश्वत्थाम्ना प्रसुप्तपाण्डुपाञ्चालमारणे विवाद । **सौ० ४** ॥
कृपी । **(गौतमी)** । शरद्वतो जालवतीनाम्न्या अप्सरसो दर्शनस्त्रुतात् शरस्तम्बेपतितात् रेतसो जाता पुत्री । कृपाचार्यस्य स्वसा । द्रोणाचार्यस्य भार्या । शान्तनुराजेन पोषिता । तत्पुत्रोऽश्वत्थामा **आ० १४०** । २–२१ ॥
[तस्या उत्पत्ति' । **भा० ९** । २१ ॥]
कृमिः । नदी । **भी० ९** । १७ ॥
१ **कृशः** । ऋषि । शृङ्गिऋषेः सखा । **आ० ४०** । २९ ॥
२ **कृशः** । तनुनामा विप्रः । यो वीरद्युम्न प्रति आशाया कृशतरत्वमुपपादयामास । **शां० १२७** ॥
कृशकः । सर्पः । **उ० १०३** । १५ ॥
कृशाश्वः । क्षत्रियः । यमसभाया । **स० ८** । १७ ॥
श्रीकृष्णः । भगवान्नारायण' । सो० व० यदुकुलोत्पन्नस्य वसुदेवस्य पुत्रत्वेनावतीर्णो वासुदेवश्च । तन्माता देवकी । तदवतारकथा । **आ० ६४** । १४१ ॥ **स० ५१** ॥ [भा० ३ । २ ॥ १० । ३ ॥ विष्णु० **५** । **३** ॥ ब्रह्म० १८०–२१२ ॥ पद्म० ४ । ६९ ॥ ६ । २७०–२७९ ॥ हरि० २ । ४ ॥ देवीभा० ४ । २३ ॥ लिङ्गपु० ६९ ॥]

समराङ्गणेऽर्जुनाय । **भी० ३५** ॥ उदङ्काय । **अश्व० ५५** ॥

तेन कर्णं स्वरथमारोप्य तेन सह तस्य पाण्डवपक्षप्रवेशे सभाषण । **उ० १३७** । २६ ॥

तेन भीष्मवधेच्छया चक्रायुधग्रहण । **भी० ५९** । ८८ ॥

तस्य भीष्मवधायाभियान । **भी० १०६** । ५५ ॥

तेन भगदत्तविसृष्टस्य वैष्णवास्त्रस्योरसा धारण । **द्रो० २९** । १८ ॥

तेन लाङ्गलायुधोद्यमनेन भीमसेनहननोद्यतस्य बलरामस्य सान्त्वन । **श० ६१** । ९ ॥

तेन दुर्योधनगर्हण । दुर्योधनेन तद्गर्हण च । **श०६२**॥

तेन गान्धार्या समाश्वासन । **श० ६४** ॥

तस्मै गान्धार्या "एवमेव तव कुलमपि नश्यतु" इति शापदान । **स्त्री० २५** । ३९ ॥

तेनाश्वत्थाम्ने शापदान । **सौ० १६** । ६ ॥

तेन कैलासभस्मीकरण । **अनु० २०३** । १८ ॥

तेन पुत्रार्थं शिव प्रति तपश्चरण । **अनु० २०३** ॥ [शिवपु० उमास० १]

तस्मै रुद्रेण वरदान । **अनु० ४६** ॥

तेनोदङ्कऋषिदर्शन । **अश्व० ५३** ॥

तेनोदङ्काय स्वमाहात्म्यकथन । **अश्व० ५४** ॥

तस्य रैवतकप्रवेश । **आ० २३९** ॥ **अश्व० ५९** ॥

तेन प्रसवसमनंतर मृतस्य परीक्षित उज्जीवन । **अश्व० ६६** । ६९ ॥

तस्य पादतले जरनाम्ना व्याधेन बाणेन वेधः । **मौ० ५** । २२ ॥ [भा० ११ । ३१ ॥]

तेन दुर्वाससः परिचर्या । तदुच्छिष्टपायसेन स्वाङ्गविलेपन च । **अनु० २६४** ॥ **मौ० ५** । १८ ॥

तेन बलरामेण धेनुकासुरघातन । **स० ५३** । १६॥ [भा० १० । १५ ॥ हरि० २ । ६३ ॥ विष्णु० ५ । ८ ॥]

तेन नरकासुरवधः । **स० ५५** । ३४ । [भा० १० । ५९ ॥ हरि० २ । ६३ ॥ विष्णु० ५। २९ ॥]

तेन यमलार्जुनभङ्ग । **स० ५२** । २८ ॥ [भा० १० । १० ॥ हरि० २। ७ ॥ विष्णु० ५ । ६॥

तेन शकटासुरवध । **स० ५२** । १७ ॥ [भा० १० । ७ ॥ हरि० २ । ६ ॥ विष्णु० ५ । ६ ॥]

तेन बाणासुरपराजयः । **स० ६०** । ३१ ॥ [हरि० २ । ११८ ॥ भा० १० । ६३ ॥]

तेन सान्दीपिनेश्चतुष्षष्टिकलाभ्यास । **स० ५४** । १ ॥ [भा० १० । ४५ ॥ विष्णु० ५ । २१॥ हरि० २ । ३३ ॥]

चतुष्षष्टिकलाना नामानि । १ गीत । २ वाद्य । ३ नृत्य । ४ नाट्य । ५ आलेख्य । ६ विशेषकच्छेद्य । ७ तण्डुलकुसुमबलिविकारा । ८ पुष्पास्तरण । ९ दशनवसनाङ्गरागा । १० मणिभूमिकाकर्म । ११ शयनरचन । १२ उदकवाद्यमुदकघातः । १३ चित्रयोगाः । १४ माल्यग्रथन । १५ शेखरापीडयोजन । १६ नेपथ्ययोजन । १७ कर्णपत्रभङ्गा । १८ सुगन्धयुक्तिः । १९ भूषणयोजन । २० ऐन्द्रजाल । २१ कौचुमारयोगाः । २२ हस्तलाघव । २३ चित्रशाकापूपभक्ष्यविकारा । २४ पानकरसरागासवयोजन । २५ सूचीवापकर्म । २६ सूत्रक्रीडा । २७ वीणाडमरुकवाद्यानि । २८ प्रहेलिका । २९ प्रतिमाला । ३० दुर्वाचकयोगाः । ३१ पुस्तकवाचकं । ३२ नाटकाख्यायिकादर्शन । ३३ काव्यसमस्यापूरण । ३४ पट्टिकावेत्रबाणविकल्पा । ३५ तर्ककर्माणि । ३६ तक्षण । ३७ वास्तुविद्या । ३८ रूप्यरत्नपरीक्षा । ३९ धातुवादः । ४० मणिरागज्ञानं । ४१ आकरज्ञान । ४२ वृक्षायुर्वेदयोगा । ४३ मेषकुक्कुटलावकयुद्धविधिः । ४४ शुकशारिकाप्रलापन । ४५ उत्सादन । ४६ केशमार्जनकौशलं । ४७ अक्षरमुष्टिकाकथनं । ४८ म्लेच्छितकुतर्क-

विकल्पा । ४९ देशभाषाज्ञान । ५० पुष्पशकटिकानिर्मितिज्ञान । ५१ यन्त्रमातृकाधारणमातृका । ५२ सवाच्य । ५३ मानसीकाव्यक्रिया । ५४ अभिधानकोशः । ५५ छन्दोज्ञान । ५६ क्रियाविकल्पा । ५७ छलितकयोगा । ५८ वस्त्रगोपनानि । ५९ द्यूतविशेषा । ६० आकर्षक्रीडा । ६१ बालक्रीडनकानि । ६२ वैनायिकीना ज्ञान । ६३ वैजयिकीना ज्ञान । ६४ वैतालिकीना ज्ञान । इति चतुष्षष्टिः कलाः । ६४ ॥

तेन कालियमर्दन । **स० ५३ । १५** ॥ [भा० १० । १६ ॥ हरि० २ । १२ ॥ विष्णु० ५ । ७॥]

तेनारिष्टासुरवध. । **स० ५३ । २८** ॥ [भा० १० । ३६ ॥ हरि० २ । २१ ॥ विष्णु० ५ । १४ ॥]

तेन कसवधः । **स० ५३ । ३३** ॥ [भा० १० । ४४ ॥ हरि० २ । ३० ॥ विष्णु० ५ । २०॥]

तेन पूतनासहारः । **स० ५२ । २३** ॥ [भा० १० । ६ ॥ हरि० २ । ६ ॥ विष्णु० ५ । ५॥]

तेन चाणूरवध । **स० ५३ । ३०** ॥ [हरि० २ । ३० ॥ भा० १० । ४४ ॥ विष्णु० ५ । २०॥]

तेन पारिजातहरण । **स० ५७ । ४१** ॥ [भा० १० । ५९ ॥ हरि० २ । ६४ ॥ विष्णु० ५ । ३० ॥]

तेन गोवर्धनोद्धरण । **स० ५३ । २२** ॥ [भा० १० । २५ ॥ हरि० २ । १५ ॥ विष्णु० ५ । १० ॥]

[तेन कुचेलायैश्वर्यदान । भा० १० । ८० ॥]

[तेन कुवलयापीडवध । भा० १० । ४३ ॥ हरि० २ । २९ ॥]

[तेन वृकासुरहनन । भा० १० । ८८]

तेन केशिनामकाश्वरूपदैत्यवध । **स० ५३ । २९**॥ [भा० १० । ३७ ॥ हरि० २ । २४ ॥ विष्णु० ५ । १६ ॥]

[तेन तृणावर्तवध । भा० १० । ७ ॥]

[तेन पौण्ड्रकवासुदेववध । भा० १० । ६६ ॥]

[तेन सृगालवासुदेववध । हरि० २ । ४४ ॥]

[तेन बकासुरवध । भा० १० । ११ ॥]

[तेन वत्सासुरवधः । भा० १० । ११ ॥]

[तेन मृतस्य ब्राह्मणपुत्रस्य श्वेतद्वीपादानयनं । भा० १० । ८९ ॥ हरि० २ । ११३ ॥]

[तस्य रुक्मिण्या सह प्रेमकलह । भा० १० । ६०॥]

[तेन गोमन्तपर्वतदाह । हरि० २ । ४२ ॥]

[तस्य पुत्रा । भा० १० । ६१ ॥]

[तत्पुत्राणा नामानि । भा० १० । ९० ॥ हरि० २ । १०३ ॥]

२ **कृष्णः** । वेदव्यास । **आ० ११५** । ७ ॥

३ **कृष्णः** । अर्जुन । **वि० ४३** । ४१ ॥

कृष्णद्वैपयानः । व्यास । **आ० १ । १६** ॥

कृष्णवेणा । कृष्णा नदी । **भी० ९** । २८ ॥

कृष्णवेणी । कृष्णा नदी । **स० ९** । १६ ॥

कृष्णा । नदी । **भी० ९** । ३३ ॥

केकयः । सूतराज्याधिपो रथकार. । मालव्या भर्ता । तत्पुत्रा कीचकादय. । तस्य द्वितीया भार्या मालव्याः स्वसा । तत्पुत्री विराटभार्या सुदेष्णा । **वि० २१ । १३** ॥

+ **केकयराजोपाख्यानं** । राज्ञा ब्राह्मणरक्षणविषये । **शां० ७७** ॥

१ **केकयाः** । क्षत्रिया । पाण्डवपक्षीयाः । **उ० १७१** । १४ ॥

२ **केकयाः** । क्षत्रिया. । दुर्योधनपक्षीया. । **उ० १९५** । ५ ॥

३ **केकयाः** । देश । **भी० ९** । ४८ ॥ The country between the Beas and the Sutlej It was the kingdom of the father of Kaikeyi one of the wives of Dasaratha

केतवः । ऋषय । **शां० १९** । १६ ॥

१ **केतुमान्** । क्षत्रिय । **स० ४** । ३३ ॥

२ **केतुमान्।** दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६**।२४ ॥
३ **केतुमान्।** निषाद. । एकलव्यपुत्र· । **भी० ५४** । ५ ॥ भीमेन हत । **भी० ५४** । ७७ ॥
केतुमालः। खण्ड. । **स० २९** । २९ ॥ **भी० ६** । ३१ ॥
तस्य सुकृतिना सुखभोगस्थानत्व । **अनु० २४०** ॥
केतुमाला। नदी । **व० ८७** । १४ ॥
केतुवर्मा। त्रैगर्त । **अश्व० ७४** । १४ ॥
केदारतीर्थं। गङ्गाद्वारमारभ्य तमसानदीपर्यन्त विद्यमान तीर्थं । **व० ८१** । ७२ ॥ Kedarinath A sacred stream called Kaliganga has its rise here It is about 146 miles north of Hardwar and is very near to Badarinath
केरलः। केरलदेशाधिपः । **वि० ५३** । १५ ॥
केरलाः। देश । **स० ३२** । ७३ ॥ **भी० ९** । ५८ ॥ The Malabar coast It comprises Malabar, Travancore, and Kanara
केशवः। श्रीकृष्ण· । तन्नामनिर्वचन । **शां० ३५०** । ४८ ॥
+ **केशवादिद्वादशभगवद्रूपाणि । अनु० १७१ ॥ अश्व० ११४ ॥**
१ **केशिनी।** क्षत्रियकुमारी । तस्या. स्वयवरे ब्राह्मणक्षत्रिययोः श्रैष्ठ्यविषये सुधन्वविरोचनयोर्विवाद । **उ० ३५** ॥
२ **केशिनी।** दमयन्त्या दूती । **व० ७२** । ६ ॥
३ **केशिनी।** अप्सराः । **आ० ६६** । ५० ॥
४ **केशिनी।** सुहोत्रपुत्रस्याजमीढस्य भार्या । तत्पुत्रो जह्नुः । **आ० १०१** । २० ॥
१ **केशी।** दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६** । २३ ॥ **व० २२५** । ८ ॥
२ **केशी।** अश्वरूपी असुरः । श्रीकृष्णेन हतः । **स० ५३** । २९ ॥
केसरः। पर्वतः । **भी० ११** । २३ ॥

१ **कैकयी।** सू० व० दशरथभार्या । भरतस्य माता । **व० २७५** । ८ ॥ **स० ५०** । ९ ॥
२ **कैकयी।** विराटराजभार्या सुदेष्णा । **वि० १४** । ६ ॥
कैटभः। असुरः । मधोर्भ्राता । विष्णुना हतः । **व० २०६** ॥
कैतवः। शकुनि । **स० ८५** । १० ॥
कैरातपर्व। व० ३८–४१ ॥
कैलासः। पर्वत· । रुद्रस्यावासभूतः । **भी० ६** । ४१ ॥
तत्र पाण्डवाना गमन । **व० १४१** । ११ ॥
तत्र श्रीकृष्णेन तपश्चरण । **अनु० २०३** । १ ॥
तत्र सकृष्णस्यार्जुनस्य गमन । **द्रो० ८०** ॥
कैलासकः। सर्प । **उ० १०३** । ११ ॥
कोकबकाः। देशः । **भी० ९** । ६१ ॥
कोकामुखं। तीर्थं । **व० ८२** । १५७ ॥ तस्य वराहक्षेत्रमिति नामान्तर ।
कोङ्कणाः। देश । **भी० ९** । ६० ॥
कोटरकः। सर्पः । **आ० ३५** । ८ ॥ **उ० १०३** । १२ ॥
कोटिकः। क्षत्रिय. । **कोटिकास्यः।** जयद्रथस्य प्रेष्य । शिबिवशज. । सुरथस्य पुत्र । **व० २६६** । ६ ॥ २६७ । ४ ॥ **व० २७२** । २४॥
तस्य द्रौपद्या सवाद । **व० २६६** । १ ॥
कोटितीर्थं। व० ८० । ५० ॥ ८१ । १६ ॥ ८२ । ७६ ॥ ८३ । ६१ ॥ A tank situated in Kalinjar in the District of Bundelkhand 2 A sacred tank in Gokarna. 3 In Muttra
कोटिशः। सर्प । **आ० ५७** । ५ ॥
कोपः। क्रोधशब्द पश्यत ।
कोपवेगः। ऋषि. । **स० ४** । २२ ॥
कोमलकः। आ० ५७ । १७ ॥
कोलगिरिः। स० ३२ । ७७ ॥
कोलाहलः। पर्वत· । **आ० ६४** । ४८ ॥

The range hills near Chanderi, which separates Malwa from Bundelkhand, Central India

कोल्लः । पर्वत । अश्व० ८४ । ११ ॥

× **कोशवृद्धेरवश्यकर्तव्यत्वं** । शां० १३०॥

कोशेश्वरः । तीर्थविशेष । व० ८१ । ५७ ॥

कोषा । नदी । भी० ९ । ३४ ॥

कोसला । नदी । व० ८३ । ११ ॥

कोसलाः । देश । भी० ९ । ४१ ॥ Ajodhya in Oudh This was divided into two Provinces by the river Saraju, Uttara and Dakshina Kosala

कोहलः । जनमेजयस्य सर्पसत्रे सदस्य ऋषि. । आ० ५३ । ९ ॥

कौकुट्टकाः । देश । भी० ९ । ६० ॥

कौणकुत्स्यः । ऋषि । आ० ८ । २५ ॥

कौणपः । सर्पः । आ० ५७ । ६ ॥

कौणपाशनः । सर्प । आ० ३५ । १४ ॥

कौण्डिन्यः । ऋषि । स० ४ । २२ ॥

कौत्सः । ऋषि । भगीरथस्य जामाता । तद्भार्या हंसी । अनु० २०० । २६ ॥

कौमोदकी । श्रीकृष्णस्य गदा । आ० २५१ । २८॥

कौरव्यः । सर्प । आ० ३५ । १३ ॥ उ० १०३ । १५ ॥

१ **कौशिकः** । कश्चन ऋषि । य क्रूरदृष्ट्या बलाका पातयामास । व० २०९ । १ ॥

२ **कौशिकः** । स० ४ । १८ ॥

३ **कौशिकः** । ब्राह्मण । य सत्यवचनेन महान्तमनर्थमाप । क० ७२ । ४७ ॥

४ **कौशिकः** । जरासन्धस्य सेनापति । स० २२ । ४२ ॥

५ **कौशिकः** । विश्वामित्र. ।

कौशिकी । नदी । विश्वामित्रभगिनी । या नदी बभूव । आ० २३५ । ७ ॥ व० ८२ । १४३ ॥ १११ । १ ॥ भी० ९ । १८ ॥ अनु० ६ । १० ॥ The river Kusi is a large tributary of the Ganges from the north Its confluence with the Ganges in Bengal is called Kausiki Tirtha

कौसल्यः । क्षेमदर्शी । तस्य कालकवृक्षीयेण सवाद । शां० १०४ ॥

१ **कौसल्या** । अम्बिका । विचित्रवीर्यभार्या । तत्पुत्रो धृतराष्ट्र । आ० ११५ । १८ ॥

२ **कौसल्या** । कोसलदेशाधिपस्य भानुमतो राज्ञ कन्या । दशरथभार्या । तत्पुत्रो रामचन्द्रः । व० २७५ । ८ ॥

३ **कौसल्या** । सो० व० पूरोर्भार्या । तत्पुत्रो जनमेजय. । आ० ६३ । ८ ॥

कौसवी । द्रुपदराजस्य भार्या । तस्याः सौत्रामणीति नामान्तर । आ० १४९ । ४९ ॥

कौस्तुभः । श्रीमन्नारायणेनोरसा ध्रियमाणो मणि. । आ० १८ । ५० ॥

१ **क्रतुः** । ब्रह्मणो मानस पुत्र । आ० ६६ । १० ॥ ६७ । ४ ॥ स० ११ । १९ ॥

तस्य पुत्रा सूर्यानुचरा वालखिल्या । आ० ६७ । ९ ॥ [भा० ४ । १ ॥]

[तस्य भार्या क्रिया । भा० ४ । १ ॥ तस्य भार्या सनति । विष्णु० १ । १० ॥]

२ **क्रतुः** । पाञ्चाल । क्षत्रिय । कर्णेन हत । क० ५१ । ४६ ॥

क्रथकैशिकाः । देश. । विदर्भदेशान्तर्गत । स० १४ । २१ ॥ In Berar, once the capital of Vidarbha

१ **क्रथनः** । अमृतरक्षको देव । आ० ३२ । १८॥

२ **क्रथनः** । असुर । स० ९ । १७ ॥

३ **क्रथनः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र. । आ० १३१ । ११ ॥

क्रमजित् । क्षत्रिय । स० ४ । ३४ ॥

१ **क्राथः** । क्षत्रिय. । आ० ६८ । ४० ॥

२ **क्राथः** । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमसेनेन हत । **क०** **४६** । १७ ॥

+ **क्रिमिः** । अलर्कनामा । तेन कर्णस्योरुभेदन । **शां०** **३** । १३ ॥

तस्मै कस्मै चनान्यस्मै व्यासेन राज्यदान । **अनु०** **१८०** ॥

क्रिया । दक्षप्रजापतिपुत्री । धर्मस्य पत्नी । **आ०** **६७** । १४ ॥

क्रूरा । क्रोधाशब्द पश्यत ।

+ **क्रोधः** । कोपः । तस्य गर्हेण । **आ०** **४२** । ७ ॥ **७३** । ५ ॥ **व०** **२९** । ३ ॥ **अनु०** **१३** । ५ ॥

क्रोधवशः । इन्द्रजितोऽनुयायी राक्षस । **व०** **२८६** । २ ॥

क्रोधवशा । मृग्यादीना माता । क्रोधाशब्द पश्यत ।

क्रोधवशाः । क्रोधायाः पुत्रा काश्यपेया राक्षस-सौगन्धिकवनरक्षिण । **व०** **१५४** । **११** ॥

तेषा भीमसेनेन वध । **व०** **१५५** । **२१** ॥

१ **क्रोधहन्ता** । कालापुत्रोऽसुरः । **आ०** **६६** । **३५**

२ **क्रोधहन्ता** । क्षत्रिय । पाण्डवपक्षीयोरथसत्तमः। **उ०** **१७१** । अयमेव सेनाबिन्दुरिति भाति ।

क्रोधा । दक्षप्रजापतिपुत्री कश्यपभार्या । तस्या. क्रोधवशेति नामान्तर । तत्पुत्रा क्रोधवशा । **आ०** **६६** । **१२** ॥

तत्पुत्र्यो नव । मृगी मृगमन्दा हरी भद्रमना मा तङ्गी शार्दूली श्वेता सुरभि. सुरसा चेति । **आ०** **६७** । ६० ॥

क्रौञ्चः । पर्वतः । **भी०** **१२** । ७ ॥ [मैनाकस्य पुत्रः । हरि० १ । १८ ॥]

तद्दारण सुब्रह्मण्येन । **श०** **४७** । ८४ ॥

क्रौञ्चद्वीपः । **भी०** **१२** । ७ ॥

क्रौञ्चव्यूहः । पाण्डवाना । **भी०** **५०** । ४० ॥ कौरवाणा । **भी०** **७५** । **१५** ॥

क्षत्ता । विदुर' । **आ०** **२** । १४६ ॥

क्षत्रञ्जयः । क्षत्रिय. । धृष्टद्युम्नस्य पुत्र । **द्रो०** **१०** । **५३** ॥ द्रोणेन हत । **द्रो०** **१५६** । १४ ॥

१ **क्षत्रदेवः** । क्षत्रिय. । शिखण्डिन पुत्रः । रथोत्तमः । **उ०** **१७१** । १० ॥ **भी०** **९३** । १४ ॥ **द्रो०** **२३** । ७ ॥ दुर्योधनपुत्रेण लक्ष्मणेन हत । **क०** **३** । **२६** ॥

क्षत्रधर्मा । (**क्षत्रवर्मा**) । धृष्टद्युम्नस्य पुत्र । अर्धरथः । **उ०** **१७१** । ७ ॥ द्रोणाचार्येण हतः । **द्रो०** **१२५** । ६७ ॥

क्षत्रियः । द्वितीयो वर्ण । तस्य ब्राह्मणवर्णादुत्पत्ति. । **आ०** **६५** । ५ ॥

तस्य लक्षण । **शां०** **१८७** । ५ ॥

तस्य महिमा । **व०** **१९७** ॥

तस्य धर्मा । **शां०** **२७** ॥

तत्रानेकेषा नामानि । **आ०** **१** । **२५०** ॥ युधिष्ठिरसभाप्रवेशे । **स०** **४** । २७ ॥ यमसभाया। **स०** **८** । ८ ॥ द्रौपदीस्वयवरे । **आ०** **२०१** । प्रातस्सायस्स्मरणीया । **अनु०** **२७१** । ४८ ॥

तस्य हृदय क्षुरसदृश नवनीतसदृशी वाक् । **आ०** **३** । १२३ ॥

क्षमा । गुणः । तस्या आवश्यकत्व । **आ०** **४२** । ९ ॥

तस्या. प्रशसन । **व०** **२९** । ३७ ॥

+ **क्षरत्वं जगतः** । **शां०** **३०८** ॥

क्षीरवती । नदी । **व०** **८२** । ६८ ॥

क्षीरोदः । क्षीरसमुद्र । **भी०** **११** । १० ॥

तस्य मथनममृतार्थे । **आ०** **१८** ॥ [भा० ८ । ६ ॥ रा० १ । ४५ ॥ विष्णु० १ । ९ ॥ पद्मपु० ३ । ९ ॥ ६ । २६० ॥]

क्षुपः । क्षत्रिय. । **स०** **८** । १३ ॥ **अनु०** **१७७** । **७३** ॥

ख.

ग.

तस्या॰ कलियुगे पुण्यतमत्व । **व० ८३ । ९०** ॥
तस्या आगमन परशुरामेण सह युध्यतो भीष्मस्य सकाशे । **उ० १८२ । १५** ॥
तस्या॰ भीष्ममरणदुःखिताया श्रीकृष्णेन समाश्वासन। **अनु० २७४ । २०** ॥
तन्महिमा । **अनु० ६९** ॥ [भा० ५ । १७ ॥]
गङ्गाद्वारं । हरिद्वारनामक क्षेत्र । तस्य मायापुरीत्यपि नाम। तत्र प्रतीपेन तपश्चरण। तत्र गङ्गाया आगमन च । **आ० १०३ । १** ॥ Hardwar–this is also called Mayapuri
तत्र भरद्वाजाद्द्रोणोत्पत्ति॰ । **आ० १४० । ३४** ॥
तत्र नागकन्यया स्नानार्थं गङ्गायामवतीर्णस्यार्जुनस्य स्वलोकं प्रति नयन । **आ० २३४ । ६–२०** ॥
गङ्गाह्रदः । तीर्थं । **व० ८१ । १७६** ॥
१ गजः । वानर । **व० २८४ । ३** ॥
२ गजः । क्षत्रिय॰ । शकुनेर्भ्राता । इरावता हतः । **भी० ९० । ३०** ॥
+ गजः । हस्ती । तज्जातेरुत्पत्ति । **आ० ६७ । ६६** ॥
+ गजकच्छपोपाख्यानं । **आ० २९ । १३** ॥ **अनु० २५ । १६** ॥
गजकर्णः । यक्षः । **स० १० । १७** ॥
गणवृद्धिप्रकारः । **शां० १०७ । १०** ॥
गणेशः । उमापुत्रो हेरम्ब॰ । तस्य भारतलेखनाय वेदव्याससमीपे आगमन । **आ० १ । ११२** ॥
[तस्योत्पत्ति । लिङ्गपु० १०५ ॥ ब्रह्मवै० गणपतिख० ८ ॥]
गण्डकः । देश॰ । पाञ्चालदेशात्पूर्वतो विद्यमान । **स० ३० । ४** ॥
गण्डकण्डूः । यक्ष । **स० १० । १६** ॥
गण्डा । **(चण्डा)** । पशुसखस्य भार्या । **अनु० १४१ । ५** ॥
तन्नामनिर्वचन । **अनु० १४२ । ४१** ॥
गदः । श्रीकृष्णस्य वैमात्रेयो भ्राता । **आ० २०१ । १७** ॥ **२२९ । १०** ॥ **स० ४ । ३६** ॥
[वसुदेवस्य पुत्र॰ । तन्माता रोहिणी । अय बलरामस्य सगर्भ्य । भा० ९ । २४ ॥]
तस्य मरण । **मौ० ४ । ४६** ॥
+ गदायुद्धं । भीमदुर्योधनयो॰ । **श० ३३ । ५८** ॥ भीमजरासन्धयो । **स० २४** ॥ तत्प्रकाराः । **स० २४ । १३** ॥
१ गन्धमादनः । बदरिकाश्रमसमीपस्थः पर्वत॰ । **भी० ६ । ३४** ॥
तत्रार्जुनेन गमन । तत्रस्थाना पराजयश्च । **स० २९ । ३८** ॥
तत्र पाण्डवाना गमन । **व० १४३ । २३** ॥
तत्र सौगन्धिकपुष्पहरणार्थं भीमसेनस्य गमन । **व० १५३ । ३२** ॥
२ गन्धमादनः । वानर । **व० २८४ । ५** ॥
A part of the Rudra–Himalaya The range of Gandhamadana commences at a short distance to the north-east of Badarikashrama
+ गन्धर्वाः । देवयोनिविशेषा । तेषा नामानि । **आ० ६६ । ४७** ॥
गन्धर्वी । अश्वाना माता । **आ० ६७ । ६८** ॥
गन्धवती । सत्यवती । **आ० ६४ । १२४** ॥
१ गयः । क्षत्रियः । अधूर्तरजस॰ पुत्रः । **स० ८ । १८** ॥ **श० ३९ । २०** ॥
तस्य यज्ञ॰ । **व० ९३ । २०** ॥ **१२२** ॥
तस्य चरित्र । **द्रो० ६६** ॥ **शां० २८ । १११** ॥
२ गयः । क्षत्रियः । सो० व० आयो पुत्र । **६९ । २८** ॥
३ गयः । पर्वतः । **व० ८५ । ८** ॥
गया । क्षेत्र । **आ० २३५ । ७** ॥ **व० २८।८१** ॥
[तन्माहात्म्य । वायुपु० १०६ ॥]
गयाशिरः । गयास्थ॰ प्रदेशविशेष॰ । **व० ८६ । ११** ॥
गरिष्ठः । ऋषिः । इन्द्रसभायां । **स० ७ । १३** ॥
गरुडः । कश्यपपुत्र॰ । तन्माता विनता । **आ०**

१ गान्धाराः । सिन्धुनदीसमीपस्थो देश । भी० ९ । ५३ ॥ तस्य राजधानी तक्षशिला पुष्करावती च । The country of Gandhara lies along the Kabul river between the Kunar and the Indus Its capital was Purushapura now called Peshawar

२ गान्धाराः । शकुन्यादयः ।

गान्धारी । सुबलस्य पुत्री । धृतराष्ट्रभार्या । तत्पुत्रा दुर्योधनादयः शत । पुत्री दुश्शला । एतेषा नामानि धृतराष्ट्रशब्दे द्रष्टव्यानि । **आ० ६३ । ५८** ॥

तस्या भ्रातर शकुन्यादयस्त्रयोदश । तेषा नामानि शकुनिशब्दे द्रष्टव्यानि ।

तस्याः स्वसार धृतराष्ट्रस्यैव भार्या दश । सत्यव्रता सत्यसेना सुदेष्णा सहिता तेजश्श्रवा सुश्रवा निकृति शुभा शम्बठा दशार्णा इति । **आ० ११९ । २२** ॥

तस्या धर्महन्तृदेवताशत्व । **आ० ६४** । १५३ ॥

तस्या विवाह । **आ० ११९** ॥

तस्या गर्भोत्पत्ति. । **आ० १२६** । १२ ॥

तया कुन्त्या. पुत्रोत्पत्तिश्रवणेन स्वोदरघात. । **आ० १२९ । २५** ॥

तस्याः दुर्योधनवध शोचन्त्या श्रीकृष्णेन समाश्वासन । **श० ६४** ॥

तया श्रीकृष्ण प्रति स्वपुत्रादिशवप्रदर्शन । **स्त्री० १८–२५** ॥

तया "इत आरभ्य षट्त्रिंशे वर्षे तव ज्ञातयो विनश्यन्त्विति श्रीकृष्णाय शापदान । **स्त्री० २५** । **३९** ॥

तस्या भीमसेनेन सह विवादः । दुर्योधनवधस्य युक्तायुक्तताविषये । **स्त्री० १४** ॥

तद्दृष्टिपातेन युधिष्ठिरस्य कुनखीभाव । **स्त्री० १५** । ७ ॥

तया पट्टवस्त्रेण स्वनेत्रपिधान । **स्त्री० १५** । **७** ॥

तया द्रौपदीसमाश्वासन । **स्त्री० १५** । १७ ॥

तस्या व्यासप्रसादाद्दिव्यचक्षुःप्राप्ति । **स्त्री० १६** । ३ ॥

तस्या दुर्योधनशवालिङ्गनेन परिदेवन । **स्त्री० १७** ॥

तस्या मृतबन्धुदर्शनेन श्रीकृष्णसमीपे परिदेवन । **स्त्री० १७—२५** ॥

तस्या धृतराष्ट्रेण सह तपोवनगमन । **आश्र० १७** ॥

तस्यास्तपोवने दावाग्नौ प्रवेश । **आश्र० ३९** ॥

२ गान्धारी । अजमीढस्य तृतीया भार्या । **आ० ६३ । ३९** ॥

गायत्री । देवता तदभिमन्यमानो मन्त्रश्च । तज्जपमहिमा । **अश्व० ९९** ॥ ११५ । १८ ॥

१ गार्ग्यः । ऋषि । [वेणुहोत्रस्य पुत्र । वायु० ९२ ॥] तेन धर्मरहस्यकथन । **अनु० १९०** । ९ ॥

तत्पुत्रहिंसनेन जनमेजयस्य ब्रह्महत्याप्राप्ति । **शां० १५१** ॥ [हरि० १ । ३० ॥]

२ गार्ग्यः । विश्वामित्रऋषे. पुत्र । **अनु० ७** । ५५ ॥

गार्दभिः । विश्वामित्रऋषेः पुत्र । **अनु० ७**।५९॥

गार्हस्थ्यं । गृहस्थशब्द पश्यत ।

१ गालवः । विश्वामित्रशिष्य ऋषि. । **उ० १०६** ॥ इन्द्रसभाया । **स० ७** । १० ॥ युधिष्ठिरसभाया । **स० ४** । २१ ॥

तदुपाख्यान । **उ० १०६—११९** ॥

तस्य विश्वामित्राय दातव्यैकतश्श्यामकर्णहयरूपगुरुदक्षिणार्जनार्थं गरुडमारुह्य नानादेशगमन । **उ० १०७** ॥

तस्य ययातिसमीपगमन । **उ० ११४** ॥

तस्य पुत्रः वृद्धकन्याजानिः शृङ्गवान् । **श० ५३** ॥

तस्य नारदेन सह श्रेयस्साधनविषये सवादः । **शां० २९३** ॥

तेन महादेवकथाकथन । **अनु० ४९** । ५२ ॥

तत्कृत पुष्करास्तेयशपथ. । **अनु० १४३** । ३७ ॥

२ गालवः । विश्वामित्रपुत्र. । **अनु० ७** । ५२ ॥ [हरि० १ । १२ ॥ वायु० ८८ ॥ ब्रह्म० ७॥] पूर्वोक्तोप्ययमेवेति भाति ।

२ **गोपतिः** । पाण्डवपक्षीय पाञ्चाल्य. । **द्रो० २३ । ५१** ॥

३ **गोपतिः** । क्षत्रिय । शिबिपुत्रः । **शां० ४८ । ८५** ॥ श्रीकृष्णेन हत । **व० १२ । ३४** ॥

४ **गोपतिः** । अग्निविशेष । तस्य विश्वभुगिति नामान्तर । **व० २२१ । २७** ॥

गोपराष्ट्राः । देश । **भी० ९ । ४४** ॥

गोपालकक्षः । देश. । भीमसेनेन विजित । **स० ३१ । ३** ॥

गोप्रतारं । सरयूसबन्धितीर्थ । **व० ८२ । ७०** ॥ Gopratara–a place of pilgrimage on the bank of the Saraju at Fyzabad

गोमती । नदी । **स० ९ । २७** ॥ **व० ८२ । ७२** ॥ **भी० ९ । १८** ॥ The river Gomti in Oudh

गोमतीगङ्गासङ्गमः । तीर्थ । **व० ८२ । ८०** ॥

१ **गोमन्तः** । क्रौञ्चद्वीपस्थ. पर्वत । **भी० १२ । ८** ॥

२ **गोमन्तः** । द्वारकासमीपे विद्यमान' पर्वत । **स० १४ । ५७** ॥ An isolated mountain on the northernside of the western ghats

[तमारूढयोः श्रीकृष्णरामयोः दाहनार्थ जरासन्धेन गोमन्तस्य दाह । हरि० २ । ४२ ॥]

गोमन्ताः । देश । **भी० ९ । ४३** ॥

गोमुखः । मातले. पुत्र । इन्द्रपुत्रस्य जयन्तस्य सारथि । **उ० १०० । १८** ॥

गोरथः । मगधदेशस्थ. पर्वत' । **स० २० । ३०** ॥

+ **गोलाङ्गूलः** । वानरजातिविशेष । तेषा हर्या उत्पत्तिः । **आ० ६७ । ६४** ॥

गोलोकः । ब्रह्मलोकादुपरितनो लोकः । **अनु० ११७** ॥

१ **गोवर्धनः** । पर्वतः । तदुद्धरण श्रीकृष्णेन । **स० ५३ । २४** ॥ [भा० १० । २५ ॥ हरि० २ । १८ ॥ विष्णु० ५ । ११ ॥]

२ **गोवर्धनः** । बाह्लीकदेशस्थो वटवृक्ष । **क० ३७ । १८** ॥

गोवासनः । शैब्य । क्षत्रिय । दुर्योधनपक्षीय । **द्रो० ९५ । ३९** ॥

गोविततः । यज्ञ । अश्वमेधप्रभेद । **आ० १०१ । ५** ॥

१ **गोविन्दः** । पर्वतः । **भी० १२ । १९** ॥

२ **गोविन्दः** । श्रीकृष्ण । तन्नामनिर्वचन । **उ० ६९ । १३** । **शां० ३५२ । ५** ॥

गोवृषध्वजः । कृपाचार्य । **द्रो० १०५ । १४** ॥

गोव्रतिनः । गोव्रतवन्त ऋषय. । **उ० ९९ । १४** ॥

गोशृङ्गः । निषादभूमिसमीपस्थ. पर्वत. । **स० ३२ । ५** ॥ तस्य राजा श्रेणिमान् ॥

गौः । गोशब्द पश्यत ॥

१ **गौतमः** । *उचथ्यपुत्रस्य दीर्घतमसः पुत्रः । तन्माता प्रद्वेषी । **आ० ११३ । २४** ॥ **स० ४ । २३** ॥ **११ । १९** ॥

तस्य पत्नी अहल्या । **अश्व० ५६ । २६** ॥

तस्यात्रिणा सह ब्राह्मणमाहात्म्यविषये सवादः । **व० १८८** ॥

तस्याङ्गिरसा सह नदीमाहात्म्यविषये सवाद. । **अनु० ६४** ॥

तन्नामनिर्वचन । **अनु० १४२ । ३३** ॥

तस्य शिष्य जामाता च उदङ्कः । **अश्व० ५६** ॥

तस्य यमेन सह मातापित्रो' परिचर्यया तदृणापनोदनविषये सवाद । **शां० १२९** ॥

[तेनानावृष्टिकालेऽन्नदानादिना ब्राह्मणरक्षण । तस्य गोहत्याप्राप्तिः । तेन ब्राह्मणेभ्यः शापदान । देवीभा० १२ । ९ ॥ शिवपु० कोटिरुद्रस० २५–२७ ॥]

* दीर्घतमस एव गौतम इति नाम । तत्पुत्रत्वादहल्यापतेरपि गौतम इत्यमुख्य नामेति सप्रदायविद ।

२ **गौतमः** । मध्यदेशीय कश्चन ब्राह्मण । कृतघ्नमित्रद्रोहिदृष्टान्ततया तत्कथा । **शां० १६७ ॥ १७२ ॥**

तेन राजधर्मनामकबकपक्षिहननं । **शां० १७१ ॥**

३ **गौतमः** । कश्चन ब्राह्मणः । तस्य धृतराष्ट्ररूपिणेन्द्रेण सह हस्तिविषये विवादः । **अनु० १५९॥**

४ **गौतमः** । एकतद्वितत्रिताना पिता । **शा० ३७ । ९ ॥**

५ **गौतमः** । गोतमगोत्रोत्पन्नो मेधातिथि । तत्पुत्र चिरकारी । **शां० २७२ । ९ ॥**

६ **गौतमः** । दीर्घतमा । **स० २१ । ५ ॥**

१ **गौतमी** । स्थविरा ब्राह्मणी । तस्या लुब्धकेन सवाद । **अनु० १ । १८ ॥**

२ **गौतमी** । द्रोणाचार्यभार्या कृपी । **आ० १४० । ४९ ॥**

३ **गौतमी** । काचन देवता ब्रह्मसभाया । **स० ११ । ४० ॥**

गौरकाः । गौरनामकदेशस्था जना । **स०७८।८९॥**

गौरपृष्ठः । क्षत्रिय । यमसभाया । **स० ८ । २१ ॥**

गौरमुखः । शमीकशिष्यः ऋषि. । **आ० ४२ । १४ ॥ ५० । १३ ॥**

गौरवाहनः । क्षत्रिय । **स० ३७ । १५ ॥**

गौरशिराः । ऋषि । **स० ७ । ११ ॥**

गौराश्वः । क्षत्रिय । यमसभाया । **स० ८ । १८ ॥**

१ **गौरी** । पार्वती ।

२ **गौरी** । वारुणीदेवी । **स० ९ । ७ ॥**

३ **गौरी** । नदी । **भी० ९ । २५ ॥** A tributary of the Kabul river

+ **ग्रन्थग्रन्थिः** । व्यासेन गणेशलेखने विलम्बजननाय महाभारते ग्रथिता. कठिनश्लोका । **आ० १ । ११६ ॥**

ग्रन्थिकः । नकुलस्य विराटनगरे नाम । **वि० १२ । १० ॥**

+ **ग्रहभेदाः** । **व० २३० ॥**

ग्रहाः । सूर्यादयो नव । **स० ११ । २९ ॥**

तेषा गतिप्रकारवर्णन । **व० १६४ । २६ ॥** [भा० ५ । २२ ॥]

तेषा मण्डलप्रमाणवर्णन । **भी० १२ । ३९–४७ ॥**

ग्राहः । नक्र' । तेन द्रोणाचार्यग्रहण । अर्जुनेन तद्धनन च । **आ० १४३ । १२ ॥** तद्रूपाणामप्सरसामर्जुनेन नारीतीर्थादुद्धरण । **आ० २३७॥**

घ.

घटजानुकः । ऋषि । **स० ४ । १९ ॥**

घटसृञ्जयाः । देश । **भी० ९ । ६३ ॥**

घटोत्कचः । भीमसेनपुत्र । भैमसेनि । हैडिम्ब । राक्षस । तन्माता हिडिम्बा । **आ० ६१ । २६ ॥ ६३ । ७२ ॥ ६४ । १६६ ॥** रथयूथपयूथप । **उ० १७२ । ६ ॥**

तन्नामनिर्वचन । **आ० १६९ । १३ ॥**

तस्योत्पत्तिः । **आ० ६१ । २६ ॥ ६४ । १६६ ॥ १६९ । ६ ॥**

तेन राजसूययागकरग्रहणार्थे लङ्कागमन । **स० ३२ । ७६ ॥ ३४ । २ ॥**

तत्पुत्र. अञ्जनपर्वा । अश्वत्थाम्ना हत । **द्रो०१५७।८९**

तस्यागमन पाण्डवसमीपे । **व० १४७ । ४ ॥**

तेन द्रौपदीवहन । **व० १५६ ॥**

तस्य युद्ध । **भी० ६४ ॥**

तस्य वङ्गेश्वरेण सह युद्ध । **भी० ९२ ॥**

तेनालायुधवध । **द्रो० १७९ । ३२ ॥**

तेनालम्बुसवध । **द्रो० १०९ । ७५ ॥**

तस्याश्वत्थाम्ना सह युद्ध । **द्रो० १५७ ॥**

तस्य कर्णेन सह युद्ध । **द्रो० १७४ ॥**

तेनालबलवध. । **द्रो० १७५ । २४ ॥**

तस्य वध' कर्णेनार्जुनमारणार्थे सरक्षितया ऐन्द्या शक्त्या । **द्रो० १८० । ५८ ॥**

तदयोग्यताकथन श्रीकृष्णेन युधिष्ठिर प्रति । **द्रो० १८२ । २६–२७ ॥**

घटोत्कचवधपर्व । **द्रो० १५४—१८४ ॥**

घटोदरः । असुर । **स० ९ । १७** ॥
घण्टाकर्णः । स्कन्दपार्षद' । **शा० ४६ । २४** ॥
घूकः । दिवान्ध । चतुर्थमुलूकशब्द पश्यत ।
घूर्णिका । देवयान्या धात्री । **आ० ७२ । ३५**॥
घृतवती । नदी । **भी० ९ । २३** ॥
घृताची । अप्सरा । **आ० १८० । २** ॥ **१३२ । ४७** ॥ **स० १० । ११** ॥ **अनु० ५० । ४७** ॥ **२७१ । १५** ॥
तद्दर्शनाद्भरद्वाजऋषे रेतस्स्खलन । तस्माद्द्रोणोत्पत्तिश्च । **आ० १४० । ३६** ॥
तस्या शुकपक्षिरूपिण्या व्यासाच्छुकोत्पत्ति । **शां० ३३२** ॥
तस्या प्रमतिऋषे रुरोरुत्पत्ति । **आ० ५ । ९** ॥
घोरः । ऋषि. । अङ्गिरस पुत्र. । **अनु० १३२ । ४३** ॥
घोषयात्रापर्व । **व० २३७—२५८** ॥

च.

चक्रः । सर्पः । **आ० ५७ । ६** ॥
चक्रं । श्रीकृष्णायुध सुदर्शनं । **आ० २५१ । २३** ॥
[तत्स्तुतिर्दुर्वाससो रक्षणार्थमम्बरीषकृता । भा० ९ । ५ ॥]
चक्रकः । विश्वामित्रपुत्रः । **अ० ७ । ५४** ॥
चक्रदेवः । यादव । **स० १४ । ६०** ॥
चक्रधर्मा । विद्याधर' । **स० १० । २८** ॥
चक्रव्यूहः । कौरवाणा । **द्रो० ३३ । १४** ॥
अस्य पद्मव्यूह इत्यपि नाम । **द्रो० ३४ । २** ॥
चक्राः । देशः । **भी० ९ । ४५** ॥
चक्रातयः । देश. । **भी० ९ । ४५** ॥
चण्डकौशिकः । ऋषि । कक्षीवत पुत्र । यस्य प्रसादाद्बृहद्रथस्य जरासन्धोत्पत्ति' । **स० १७ । २४** ॥
चण्डतुण्डकः । गरुडपुत्र । **उ० १०१ । ९** ॥
चण्डभार्गवः । च्यवनवश्यः ऋषि. । तेन जनमेजयस्य सर्पसत्रे हौत्रकरण । **आ० ५३ । ५** ॥
चण्डा । गण्डाशब्द पश्यत ।
चण्डालः । चतुर्वर्णबहिष्कृतो नीचजातीय' ।
तस्य राज्ञा सह ब्रह्मस्वापहारस्यानर्थहेतुताया सवादः । **अनु० १५८** ॥
तेन सह विश्वामित्रस्य सवाद । अभक्ष्यभक्षणेनाप्यात्मरक्षणविषये । **शां० १४१** ॥
+ **चण्डालत्वापादकानि कर्माणि** । **अनु० २२३** ॥
चतुर्थदिवसयुद्धारंभः । **भी० ६०** ॥ तत्समाप्ति । **भी० ६४** ॥
चतुर्दशदिवसयुद्धारंभः । **द्रो० १** ॥ तत्समाप्ति । **द्रो० १८७** ॥
+ **चतुर्युगवर्णनं** । युगशब्द पश्यत ।
१ **चन्द्रः** । नवग्रहेष्वन्यतम । [अत्रिऋषिपुत्र । भा० ४ । १॥] अय स्वायभुवमन्वन्तरीय ॥
स धर्मप्रजापतेर्वसुम्या पत्न्या जात । अष्टवसुष्वन्यतम । **आ० ६७ । १८** ॥ अस्य ग्रहत्व वसुत्व चास्ति । अय वैवस्वतमन्वन्तरीय । तत्पुत्रो वर्चा ।
तस्य पत्न्य अश्विन्यादयो दक्षप्रजापतिपुत्र्यः सप्तविशति । **आ० ६७ । १६** ॥
तस्य दक्षप्रजापतिशापाद्यक्ष्मरोगप्राप्तिः । प्रभासतीर्थे निमज्जनेन तन्निवृत्तिश्च । **शा० ३६** ॥
[तेन बृहस्पतिभार्यायास्तारायाः परिग्रह । तस्या बुधोत्पादन च । भा० ९ । १४ ॥ हरि० १ । २५ ॥ पद्म० ५ । १२ ॥ ब्रह्म० ९ ॥ वायु० ९० ॥ मत्स्य० २३ ॥ देवीभा० १ । ११ ॥]
२ **चन्द्रः** । असुर । दनुपुत्रः । **आ० ६६ । २७** ॥
१ **चन्द्रकेतुः** । क्षत्रिय । दुर्योधनपक्षीय । **द्रो० ४८ । १५** ॥
चन्द्रकेतुः । कृपाचार्यस्य चक्ररक्षक । **वि० ६१ । १६** ॥
चन्द्रदेवः । क्षत्रिय' । पाञ्चाल्य. । कर्णेन हत' । **क० ४४ । २९** ॥

चन्द्रभागा । नदी । **स० ९ । २३ ॥ भी० ९ । १५ ॥ अनु० ६४ । ७ ॥**

+ चन्द्रमण्डलं । भी० १२ । ४२ ॥ तत्र द्वीपाना सत्व । **भी० ५ । १६ ॥**

चन्द्रमा । नदी । **भी० ९ । २९ ॥**

चन्द्रमाः । दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६ । २७ ॥**

+ चन्द्रवंशः । आ० ६९ ॥ [विष्णु० ४ । ६ ॥ भा० ९ । १४ ॥ वायु० ९१ ॥ मत्स्य० २४ ॥]

चन्द्रवर्मा । क्षत्रिय । काम्भोजराज । **आ० ६८ । ३२ ॥**

१ चन्द्रसेनः । क्षत्रिय । **स० ३१ । २५ ॥** रथोदार । **उ० १७१ । १९ ॥** अश्वत्थाम्ना हत । **द्रो० १५७ । १८३ ॥**

२ चन्द्रसेनः । शल्यस्य चक्ररक्षक । युधिष्ठिरेण हत । **श० ११ । ५३ ॥**

३ चन्द्रसेनः । क्षत्रिय । समुद्रसेनराजपुत्र । **आ० २०१ । ११ ॥ द्रो० २३ । ६१ ॥** अश्वत्थाम्ना हत । **द्रो० १५७ । १८३ ॥**

चन्द्रहर्ता । सिंहिकापुत्रोऽसुर । **आ० ६६ । ३१ ॥**

चन्द्रोदयः । क्षत्रिय । विराटभ्राता । **द्रो० १५९ । ४१ ॥**

चमसोद्भेदं । सरस्वत्या प्रकाशस्थानं तीर्थं । **व० ८६ । २० ॥ १३२ । ५ ॥**

चम्पकारण्यं । व० ८२ । १३३ ॥

चम्पा । अङ्गदेशस्य राजधानी । **व० ८३ । १४ ॥ ११४ । १५ ॥** [हरिश्चन्द्रप्रपौत्रेण चम्पनाम्ना राज्ञा निर्मिता । भा० ९ । ८ ॥] Champanagar near Bhagalpur It was the ancient capital of Anga

चर्मण्वती । दक्षिणपाञ्चालेषु विद्यमाना नदी । **स० ९ । २५ ॥ ३२ । ७ ॥** सा चम्पानगर्यां गङ्गाया मिलति । **व० ३०९ । २६ ॥** The river Chambal

तदुत्पत्ति. रन्तिदेवयज्ञीयचर्मराशित । **द्रो० ६७ । ५ ॥ अनु० १२३ । १३ ॥**

तस्या महिमा । **व० ८० । ५६ ॥**

+ चर्मपादुकादानफलं । अनु० १४५ । १४ ॥

चर्मवान् । क्षत्रिय । शकुनेरनुज । इरावता हत । **भी० ९० ॥**

चाक्षुषी । चित्ररथेनार्जुनायोपदिष्टा काचन विद्या । **आ० १८६ । ४३ ॥ १९९ । ५ ॥**

१ चाणूरः । कंसभृत्यो मल्ल । श्रीकृष्णेन हत । **स० ५३ । ३० ॥** [भा० १० । ४४ ॥]

२ चाणूरः । युधिष्ठिरसभास्थ क्षत्रिय । **स० ४ । ३२ ॥**

+ चातुराश्रम्यं । आश्रमशब्द पश्यत ।

चातुर्वर्ण्यं । ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रा । तेषा धर्मा हनुमता भीम प्रत्युक्ता । **व० १५२ । २४ ॥** विदुरेण धृतराष्ट्र प्रत्युक्ता । **उ० ४० । २५ ॥** भीष्मेण युधिष्ठिर प्रत्युक्ता । **शां० ५९ ॥** भृगुणा भरद्वाज प्रत्युक्ता । **शां० १८९ ॥** पार्वत्या परमेश्वर प्रति । **अनु० २८ ॥** श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरं प्रत्युक्ता । **अश्व० ९७ ॥**

+ चान्द्रायणविधिः । अनु० १७२ ॥ अश्व० ११२ ॥

चाम्पेयः । विश्वामित्रपुत्र । **अनु० ७ । ५८ ॥**

चारुः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८ । ९५ ॥**

चारुचित्रः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० १३१ । ४ ॥** भीमसेनेन हतः । **द्रो० १३६ । २० ॥**

चारुचित्राङ्गदः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । **आ० ६८ । ९५ ॥**

चारुदेष्णः । श्रीकृष्णस्य पुत्रः । तन्माता रुक्मिणी । **आ० २०१ । १७ ॥ २३९ । १० ॥ स० १४ । ६० ॥ व० १६ । ९ ॥**

[तस्य स्वसा चारुमती । कृतवर्मसुतस्य बलेर्भार्या । भा० १० । ६१ ॥ विष्णु० ५ । २८ ॥]

तस्य वध । **मौ० ४ । ४५ ॥**

चारुनेत्रा । अप्सरा । **स० १० । ११ ॥**

चारुमत्स्यः । विश्वामित्रस्य पुत्र । **अनु० ७ । ५९ ॥**

चार्वाकः । परिव्राड्रूपधारी दुर्योधनसखो राक्षस । **शा० ६५ । ३८ ॥**

तस्य पूर्वजन्मवृत्तान्त । **शां० ३८ ॥**

तस्य ब्राह्मणैर्हुङ्कारेणैव भस्मीकरण । **शां० ३७ ॥**

चिकुरः । आर्यकस्य पुत्र. । सर्प. । सुमुखस्य पिता । **उ० १०३ । २४ ॥**

१ **चित्रः ।** सर्प. । **स० ९ । ८ ॥**

२ **चित्रः ।** दुर्योधमपक्षीय. क्षत्रिय. । प्रतिविन्ध्येन हत । **क० ११ । ३४ ॥**

३ **चित्रः ।** क्षत्रिय पाण्डवपक्षीयश्चैद्य । कर्णेन हत । **क० ५१ । ४९ ॥**

४ **चित्रः ।** क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥**

चित्रकुण्डलः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्र-पुत्र' । **आ० १३१ । ६ ॥**

चित्रकूटः । प्रयागक्षेत्रसमीपस्थ पर्वत' । **व० ८३ । ५८ ॥** तत्र मन्दाकिनीनाम नदी । तत्र रामस्य वासः । **व० २७८ । ४० ॥** A hill on the river Payoshni or Mandakini, fifty miles south east of Banda in Bundelkhand

१ **चित्रकेतुः ।** द्रुपदस्य पुत्र । द्रोणेन हत । **द्रो० १२२ । ४३–४८ ॥** तत्पुत्रः सुकेतुः । कृपाचार्येण हत' । **क० ४९ । २१ ॥**

२ **चित्रकेतुः ।** गरुडस्य पुत्र । **उ० १०१ । १२ ॥**

चित्रगुप्तः । यमस्य लेखकः । तेन धर्मरहस्यकथन । **अनु० १९३ । १३ ॥**

चित्रचापः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८ । ९८ ॥**

चित्रदर्शनः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । **भी० ७९ । २२ ॥**

चित्रधर्मा । क्षत्रिय । **आ० ६८ । २३ ॥**

चित्रबर्हः । गरुडपुत्र. । **उ० १०१ । १२ ॥**

चित्रबाणः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० १३१ । ६ ॥**

चित्रबाहुः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । **आ० ६८ । ९७ ॥**

चित्रमुखः । प्रथम वैश्यो भूत्वा पश्चाद्ब्राह्मणो जात । तत्पुत्री अदृश्यन्ती शक्तिऋषेर्भार्या । **अनु० ५३ । १७ ॥**

१ **चित्ररथः ।** काश्यपभार्यायां मुने पुत्रो देवगन्धर्व । **आ० ६६ । ४३ ॥ स० १० । २७॥**

तस्याङ्गारपर्ण इति नामान्तर । तद्भार्या कुम्भीनसी । **आ० १८६ । १४ ॥**

तेनार्जुनाय चाक्षुषीनामकविद्यादान । तस्या एव समोहनास्त्रमिति नामान्तर । **आ० १८६ । ४३ ॥ १९९ । ५ ॥** तेनार्जुनाय राजसूयकरत्वेन हयाना दान । **स० ७८ । १०२ ॥**

२ **चित्ररथः ।** क्षत्रिय । द्रुपदपुत्रः पाञ्चाल. । द्रोणेन हत । **द्रो० १२२ । ४३ ॥**

३ **चित्ररथः ।** क्षत्रिय' । मार्तिकावतको नृप' । नर्मदाया स्त्रीभि सह क्रीडन्त य दृष्ट्वा तत्र जलाहरणार्थमागता रेणुका स्पृहयामास । **व० ११७॥**

४ **चित्ररथः ।** क्षत्रिय । अङ्गराजः । तद्भार्या प्रभावती । **अनु० ७७ । ८ ॥**

५ **चित्ररथः ।** पाण्डवपक्षीय. कश्चन क्षत्रिय । **द्रो० २३ । ६२ ॥**

चित्ररथा । नदी । **भी० ९ । ३४ ॥**

चित्रलेखा । अप्सरा । **व० ४३ । ३० ॥**

१ **चित्रवर्मा ।** क्षत्रियः । द्रुपदपुत्र. पाञ्चाल्य. । द्रोणेन हतः । **द्रो० १२२ । ४३ ॥**

२ **चित्रवर्मा ।** क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८ । ९७ ॥ १३१ । ६ ॥** भीमेन हत. । **द्रो० १३६ । २१ ॥**

तया स्वपुत्रेण हतस्यार्जुनस्य समीपे आगमन। सञ्जीवनमणिना अर्जुनस्योज्जीवन च। **अश्व० ७९। ८१ ॥**

तस्या हास्तिनपुरगमन। **अश्व० ८९ ॥**

तया पाण्डवाना महाप्रस्थानगमनसमये स्वपितृगृहगमन। **महाप्र० १। २९ ॥**

१ **चित्रायुधः।** पाञ्चाल.। क्षत्रिय। **आ० २०१। १० ॥** महारथ.। **उ० १७१। १७ ॥** कर्णेन हत। **क० ५१। ४९ ॥**

२ **चित्रायुधः।** क्षत्रिय। सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः। **आ० १३१। ८ ॥** भीमेन हत.। **द्रो० १३६। २०१ ॥**

चित्राश्वः। क्षत्रियः। द्युमत्सेनपुत्रस्य सावित्रीजानेः सत्यवतो नामान्तरं। **व० २९५। १३ ॥**

चित्रोपचित्रः। क्षत्रिय.। सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र.। भीमेन हतः। **द्रो० १३६। २० ॥**

चित्रोपला। नदी। **भी० ९। ३४ ॥** A river in Orissa

चिरकारिकः। (चिरकारी)। ऋषिः। गौतमस्य मेधातिथेर्यवीयान्सुत। **शां० २७२। ९ ॥**

+ **चिरजीविनां दुःखं। व० १९६। १७ ॥**

चिरान्तकः। गरुडस्य पुत्र। **उ० १०१। १३॥**

चीनाः। देशः। **आ० १९१। ४० ॥ स० ७८। ५५ ॥ भी० ९। ६६ ॥** China

१ **चीरवासाः।** यक्ष। **स० १०। १९ ॥**

२ **चीरवासाः।** क्षत्रिय। **आ० ६८। ६१ ॥**

चीरिणी। नदी। **व० १९०। ६ ॥**

चुलुका। नदी। **भी० ९। २० ॥**

चेकितानः। वृष्णिप्रवरः क्षत्रियः। पाण्डवपक्षीय। **स० ७९। ९ ॥ उ० २९। २ ॥ ५७। २ ॥ १९६। २३ ॥ भी० १९। १४ ॥** दुर्योधनेनः हतः। **श० ११। ३१ ॥**

चेदयः। (चेदि) देशः। **भी० ९। ४० ॥** The country comprised the southern portion of Bundelkhand and the northern portion of Jubbalpore REWA

चैत्यकः। मगधदेशस्थः पर्वत। **स० २१। २ ॥**

चैत्ररथः। क्षत्रिय। सो० व० कुरुराजस्य पुत्र। **आ० १०१। ३८ ॥**

चैत्ररथं। कुबेरोद्यान। **उ० १११। ११ ॥**

चैत्ररथपर्व। आ० १७९–१९९ ॥

चोलः। क्षत्रिय। द्रमिडदेशाधिपतिः। **स० ३३। २० ॥**

चोलाः। देश.। **भी० ९। ६० ॥**

चौण्डिकाः। देश। **स० ७८। ९१ ॥**

च्यवनः। ऋषि। वरुणपुत्रस्य भृगोः पुत्र। तन्माता पुलोमा। **आ० ५। १३ ॥ स० ११। २२ ॥**

तदुत्पत्ति। **आ० ६। २ ॥ ६७। ४५ ॥**

तस्य सगर्भ्यो भ्राता शुक्राचार्य। **आ० ६७। ४२॥**

तस्य भार्या आरुषी मनुपुत्री। तत्पुत्रः और्व.। **आ० ६७। ४६ ॥**

तस्यान्या भार्या सुकन्या शर्याते पुत्री। तत्पुत्र प्रमति। **आ० ८। १ ॥**

तस्य चरित्र। **व० १२२। २५ ॥ अनु० २६१। १४ ॥** [भा० ९। ३ ॥ देवीभा० ७। ३—७ ॥]

तस्य तपश्चरण। **व० १२३ ॥**

तस्य सुकन्यया विवाह। **व० १२३। २४ ॥**

तस्याश्विनो प्रसादाद्युवशरीरप्राप्ति। **व० १२४। १४ ॥**

तेनाश्विभ्या शर्यातियज्ञे सोमग्राहण। तस्मै इन्द्रस्य कोपश्च। **व० १२५। ८ ॥ अनु० २६१। २३ ॥**

तेनेन्द्रमारणाय मदनामककृत्यासर्जन। **व० १२५। १८ ॥ अनु० २६१। २५ ॥**

तेन जले निमज्ज्य तप करण। दाशैर्मीनैः सह जालैस्तस्य ग्रहण। **अनु० ८५ ॥**

तेन नहुष प्रति दाशेभ्य स्वसदृशमूल्यदाननियोग। **अनु० ८६ ॥**

तस्य शुश्रूषा सभार्येण कुशिकराजेन। **अनु० ८७॥**

तेन कुशिकाय वरदानं। **अनु० ८८ ॥**

तद्वरप्रसादात्कुशिकवंशे ब्राह्मणोत्पत्ति.। **अनु० ९०**। ३० ॥

तेन कुशिक प्रति स्वयोगप्रभावसृष्टस्वर्गप्रदर्शन। **अनु० ८९ ॥**

छ.

छत्रवती। द्रुपदराजनगर। **आ० १८०**। २१॥

छत्रोत्पादनं। सूर्येण। **अनु० १४५ ॥**

छन्दोदेवः। मतङ्गस्य जन्मान्तरीय नाम। **अनु० ५**। २६ ॥

ज.

+ **जगत्सृष्टिकथा**। **आ० १**। ४२ ॥ **स० ४३**। १९ ॥ **शां० १८० ॥ ३४७ ॥**

जङ्घाबन्धुः। ऋषि.। युधिष्ठिरसभाया। **स० ४**। २२ ॥

जङ्घारिः। विश्वामित्रपुत्र.। **अनु० ७**। ५७ ॥

जटायुः। अरुणस्य पुत्र पक्षिराज। तन्माता श्येनी। तद्भ्राता सपाति। **आ० ६७**। ७५॥ **व० २७५**। २ ॥ **२८०**। १ ॥ **२८३**। ४९॥

तस्य वधो रावणेन। **व० २८०**। ७ ॥ [रा० ३। ५१ ॥]

१ **जटासुरः**। राक्षस। तेन वने वसता युधिष्ठिरादीना हरण। भीमसेनेन तद्वधश्च। **व० १५८ ॥**

तत्पुत्र' अलम्बल। घटोत्कचेन हत। **द्रो० १७५**। २२ ॥

२ **जटासुरः**। क्षत्रिय। मद्राधिप। **स० ४**।३०॥

+ **जटासुरवधपर्व**। **व० १५८ ॥**

जटिला। गौतमवशोत्पन्ना काचन स्त्री। तस्याः पतयः सप्तर्षयः। **आ० २११**। १४ ॥

जठराः। देश। **भी० ९**। ४२ ॥

जतुगृहं। दुर्योधनेन पाण्डवदाहार्थं निर्मित भवन। **आ० १५४—१५६** ॥ तस्य दाहो भीमेन। **आ० १६० ॥**

+ **जतुगृहपर्व**। **आ० १५४—१६३ ॥**

जनकः। विदेहराज.। सीताया पिता। **व० २७५**। ९ ॥ **स० ८**। १९ ॥

तस्य पञ्चशिखेन सहाध्यात्मविषये सवाद। **शां० २२१ ॥ ३२४ ॥**

[तस्य वश। रा० १। ७१ ॥ भा० ९। १३ ॥ वायु० ८९ ॥]

तस्य स्वभार्यया सवाद' क्षत्रियस्य प्रजापालनस्यावश्यकर्तव्यत्वे। **शां० १८ ॥**

तस्याश्मनामकब्राह्मणेन सवाद। **शां० २७ ॥**

तेन स्वयोधेभ्यः स्वर्गनरकप्रदर्शन। **शां० ९९ ॥**

जनककूपः। तीर्थ। **व० ८२**। १११ ॥

जनकसमीपे कहोलागमनं। तस्य जले निमज्जन च। **व० १३४ ॥**

तस्योपाख्यान। मिथिलादाहेऽपि तस्याविकृतमनस्त्वप्रतिपादक। **शां० २२३ ॥**

तत्समीपे शुकऋषेरागमन। **शां० ३३२ ॥** [बृहन्नार० ५८—६० ॥]

तस्य माण्डव्येन सह सवाद तृष्णात्यागस्य सुखसाधनताया। **शां० २८२ ॥**

तस्य पराशरमहर्षिणा सह सवाद। **शां० २९६–३०४ ॥** इयमेव पराशरगीता।

तस्य याज्ञवल्क्येन सवाद भूतसृष्टिविषये। **शां० ३१५–३२३ ॥**

तस्य ब्राह्मणेन सवाद.। **अश्व० ३२ ॥**

जनदेवः। जनकवशीयो ज्ञानी राजा। **शां० २२०**। ३ ॥

१ **जनमेजयः**। क्षत्रिय। पाण्डवाना प्रपौत्र.। तत्पिता परीक्षित्। तन्माता भद्रवती। **आ० १**। १५ ॥

तेन दीर्घसत्रकरण । तत्र सरमागमन तया शापदान च । **आ० ३ । १–११ ॥**

तस्य राज्याभिषेक । **आ० ४४ । ६ ॥**

तस्य भार्या वपुष्टमा काशीश्वरस्य सुवर्मण पुत्री । **आ० ४४ । ८ ॥ ६३ । ८७ ॥**

तस्य पुत्रौ शतानीक शङ्कुकर्णश्च । **आ० ६३ । ८७ ॥**

तस्य भ्रातरः । श्रुतसेन उग्रसेन· भीमसेन इति त्रय । **आ० ३ । १ ॥**

तस्य पुरोहितः श्रुतश्रवस ऋषे पुत्र. सोमश्रवाः । **आ० ३ । १३ ॥**

तस्य सर्पसत्रारम्भ. । **आ० ५१ ॥**

तत्समीपे उत्तङ्कऋषेरागमन । **आ० ३ । १७१ ॥**

२ जनमेजयः । क्षत्रियः । दुष्यन्तपुत्र. । तन्माता लाक्षी । **आ० ६३ । ३० ॥** लाक्ष्या लक्षणेति नामान्तर । **आ० ८८ । १८ ॥**

३ जनमेजयः । क्षत्रियः । सो० व० कुरुपुत्र । तन्माता वाहिनी । **आ० १०१ । ३९ ॥** तत्पुत्राः धृतराष्ट्रादय । **आ० १०१ । ४३ ॥**

४ जनमेजयः । क्षत्रिय· । सो० व० पूरो· पुत्रः । तन्माता कौसल्या । तद्भार्या सुनन्दा । तत्पुत्र प्राचीन्वान् । **आ० ६३ । ८ ॥**

तस्य गार्ग्यपुत्रहिंसनाद्ब्रह्महत्याप्राप्तिः । **शां० १४९ । ३ ॥** इन्द्रोतनाम्ना शौनकेनाश्वमेधयाजनेन तत्परिहारश्च । **शां० १५१ । ३९ ॥** [हरि० १ । ३० ॥ ब्रह्म० १२]

तस्य स्त्रीवधप्राप्तिः । **अनु० ९ । ३८ ॥**

५ जनमेजयः । क्षत्रिय. । पार्वतीयो राजा । पाण्डवपक्षीय । दुर्मुखेन हत । **क० ३ । १९ ॥**

६ जनमेजयः । क्षत्रिय· । पाञ्चालः । **द्रो० २३ । ५२ ॥ क० ४४ । ३७ ॥**

जनस्थानं । राक्षसावासभूतं वनं । **व० २७८ । ४८ ॥ शा० ४० । १० ॥** Aurangabad—This was formerly a jungle inhabited by Rakshasas

जन्तुः । सोमकराजपुत्रः । तस्योपाख्यान । **व० १२८ । ४ ॥**

+ जपफलं । **शां० १९४ ॥**

जमदग्निः । ऋषि. । ऋचीकस्य पुत्र । तन्माता गाधिराजपुत्री सत्यवती । **आ० ६७ । ४७ ॥ अनु० ७ । ३६ ॥**

तस्योत्पत्ति । **व० ११६ । ४४ ॥ अनु० ७ । ४६ ॥**

तस्य भार्या प्रसेनजित्पुत्री रेणुका । **व० ११७ । २ ॥**

तत्पुत्रा । रुमण्वान् सुषेणः वसु विश्वावसु· परशुरामश्चेति । **आ० ६७ । ४८ ॥ व० ११७ । ११ ॥**

तेन धर्मोपदेश । **अनु० १९० । १७ ॥**

तन्नामनिर्वचन । **अनु० १४२ । ३७ ॥**

तस्य सूर्येण सह छत्रोपानद्विषये सवाद. । **अनु० १४४ ॥**

जमदग्न्याश्रमः । **व० ११७ । ३ ॥**

+ जम्बुकगृध्रसंवादः । **शां० १५२ ॥**

+ जम्बुकोपाख्यानं । कणिकप्रोक्त । **आ० १५३ । ३५ ॥**

१ जम्बूः । मेरुपर्वतप्रभवा नदी । **भी० ६ । ४९ ॥**

२ जम्बूः । मेरोर्दक्षिणपार्श्वस्थो जम्बूवृक्षः । **स० २९ । २२ ॥**

+ जम्बूखण्डविनिर्माणपर्व । **भी० १ ॥**

जम्बूद्वीपः । **स० २९ । २४ ॥**

तद्वर्णन । **भी० ५ ॥** [भा० ५ । १६ ॥ वायु० ३४ ॥]

जम्बूमार्गं । क्षेत्र । पुष्करक्षेत्रस्य समीपे । **व० ८० । ४० ॥ ८७ । १३ ॥**

जम्बूवनं । मेरुपर्वतस्थ वन । तत्प्रदेशस्य स्वर्गतुल्यत्व । **अनु० २४० ॥**

जम्भः । राक्षस. । **व० २८६ । २ ॥**

जम्भकः । क्षत्रियः । **स० ३२ । ७ ॥**

१ **जयः** । महाभारत । **स्वर्गा० ५ । ६४ ॥**

२ **जयः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **भी० ७७ । ७ ॥** भीमसेनेन हत । **द्रो० १३५ । ३०—३६ ॥**

३ **जयः** । युधिष्ठिरस्य विराटनगरे रहस्य नाम । **वि० ७ । ६६ ॥ २७ । १९ ॥**

४ **जयः** । क्षत्रिय । यमसभाया । **स० ८ । १५ ॥**

१ **जयत्सेनः** । नकुलस्य विराटनगरे रहस्य नाम । **वि० ७ । ६६ ॥ २७ । १९ ॥**

२ **जयत्सेनः** । क्षत्रिय । सो० व० सार्वभौमस्य पुत्र । तन्माता कैकयी सुन्दरा । तद्भार्या सुश्रवा । तत्पुत्रोऽपराचीनः । **आ० ६३ । १५ ॥ ६८ । ४८ ॥**

३ **जयत्सेनः** । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र' । **भी० ७१ । ७९ ॥** भीमसेनेन हत. । **शा० २५ । १० ॥**

जयद्बलः । सहदेवस्य विराटनगरे प्रच्छन्न नाम । **वि० ७ । ६६ ॥ २७ । १९ ॥**

जयद्रथः । क्षत्रिय । सिन्धुदेशाधिपस्य वृद्धक्षत्रस्य पुत्रः । तद्भार्या धृतराष्ट्रपुत्री दुश्शला । **आ० ६८ । ११० ॥ १३१ । १८ ॥ द्रो० १४८ ॥** द्विगुणरथ । **उ० १२५ । ३० ॥**

तत्पुत्रेष्वेकस्य वध अर्जुनेन द्रौपदीस्वयवरे । **आ० २१८ । ३२ ॥**

तत्पुत्रस्यान्यस्य सुरथनाम्नोऽश्वमेधयागार्थं स्वसात्कर-ग्रहणार्थमर्जुनागमनश्रवणमात्रेण मरण । **अश्व० ७८ । २३—२९ ॥**

तस्य द्रौपद्या सवाद. । **व० २६८ । ८ ॥**

तेन वनस्थाया द्रौपद्या अपहार । **व० २६९ । २३ ॥**

तद्भ्रातर । अङ्गारक कुञ्जरः गुप्त शत्रुञ्जय. सञ्जयः सुप्रवृद्ध' प्रभङ्करः भ्रमरः रवि शूर प्रताप कुहन बलाक अनीकविदारणः इत्यादय. । **व० २६६ । ११—१३ ॥**

तस्यार्जुनवर्ज युद्धे सर्वपाण्डवाना सकृज्जये रुद्राद्वर-प्राप्ति । **व० २७३ । ७८ ॥ द्रो० ४२ । २० ॥**

तस्यार्जुनेन पञ्चचूडीकरण । **व० २७३ । १० ॥**

तस्य युद्ध । **द्रो० १४ ॥**

तद्वधप्रतिज्ञाऽर्जुनेन । **द्रो० ७३ । २७ ॥**

तस्य शिरश्छेदोऽर्जुनेन । **द्रो० १४७ । ७१—७५ ॥**

तच्छिरसोऽर्जुनेन वृद्धक्षत्रोत्सङ्गे पातन । **द्रो० १४८ । १८—२० ॥**

जयद्रथविमोक्षणपर्व । व० २७३ ॥

१ **जयन्तः** । क्षत्रिय । पाञ्चाल्य. । महारथ । **उ० १७१ । ११ ॥**

२ **जयन्तः** । इन्द्रस्य पुत्र । तन्माता पौलोमी । **आ० १२३ । ४ ॥**

जयरातः । क्षत्रिय' । दुर्योधनपक्षीय । भीमेन हत' । **द्रो० १५६ । ३१ ॥**

+ **जयसूचकानि चिह्नानि । भी० ३ ।** ६५—७५ ॥ **शां० २०२ ॥**

जयसेनः । क्षत्रियः । मागधः । **स० ४ । ३२॥**

१ **जयानीकः** । क्षत्रिय । विराटस्य भ्राता । **द्रो० १५९ । ४१ ॥**

२ **जयानीकः** । क्षत्रियः । पाञ्चाल्य. । अश्वत्थाम्ना हत. । **द्रो० १५७ । १८१ ॥**

१ **जयाश्वः** । क्षत्रियः । विराटराजस्य भ्राता । **द्रो० १५९ । ४१ ॥**

२ **जयाश्वः** । क्षत्रिय । पाञ्चाल्यः । अश्वत्थाम्ना हत । **द्रो० १५७ । १८१ ॥**

जयेशः । विराटनगरे वसतो भीमसेनस्य गूढनाम । **वि० ७ । ६६ ॥ २७ । १९ ॥**

जरः । व्याध. । तेन मृगबुद्ध्या श्रीकृष्णस्य पाद-तले बाणेन वेध । **मौ० ५ । २२—२५ ॥**

१ **जरत्कारुः** । भृगुवशान्तर्गतयायावरवशोत्पन्न ऋषि. । आस्तीकस्य पिता । **आ० १३ । ११ ॥ ३८ । १४ ॥**

तन्नामनिर्वचन । **आ० ४० । ३ ॥**

तेन विवाहार्थं स्वसनाम्न्याः कन्याया अन्वेषणं । **आ० ४६ । १८ ॥**

तस्य वासुकिभगिन्या जरत्कार्वा विवाहः । **आ० १४ ॥ ४७ । ५ ॥**

तस्य गर्ते लम्बमानै स्वपितृभिः सह विवाहविषये संवादः । **आ० ४५ ॥**

२ जरत्कारुः । वासुकेर्भगिनी । जरत्कारुऋषेः पत्नी । तत्पुत्र आस्तीक. । **आ० ३९ । २ ॥ ५४ । १ ॥ ३८ । २० ॥**

तस्य गर्भोत्पत्ति' । **आ० ४७ । १३ ॥**

१ जरा । वार्द्धक । तद्दोषा । **आ० ७८ ॥**

२ जरा । जरासन्धस्योपमाता राक्षसी । **स० १७ । ५२ ॥**

तस्या वधः । श्रीकृष्णादिहननार्थं जरासन्धप्रयुक्तया गदया तत्प्रतिघातार्थं बलभद्रप्रयुक्तेन स्थूणाकर्णास्त्रेण च । **द्रो० १८२ । १४ ॥**

तत्स्वरूपकथन । **स० १८ ॥**

१ जरासन्धः । बार्हद्रथ. । क्षत्रिय । सो० व० मगधराजस्य उपरिचरवसुपुत्रस्य बृहद्रथस्य पुत्र । **आ २०१ । २३ ॥ स० १७ । १२ ॥**

तस्योत्पत्तिः । चण्डकौशिकप्रसादात् । **स० १७ । २१ ॥** [भा० ९ । २२ ॥]

तन्नामनिर्वचन । **स० १८ । ११ ॥**

तस्य श्रीकृष्णेन सह वैरकारण । **स० २३ ॥**

तस्य विप्रचित्त्यशत्व । **आ० ६८ । ४ ॥**

तच्छौर्यकथन । **स० १४ । ७ ॥ द्रो० १८२ ॥**

तेन रुद्रोद्देशेन पुरुषमेधकरणार्थं षडशीतिसहस्रनृपाणा पशुत्वेन मेलन । **स० १५ । २४—२६ ॥**

तस्य राज्याभिषेकः । **स० १९ । १७ ॥**

तस्य भीमेन सह युद्धारम्भः । **स० २४ ॥**

तस्य भीमसेनेन वध । **स० २५ । २०** [भा० १ । ७२ ॥]

तस्य पुत्रः सहदेव' । **स० २५ । ५३ ॥ द्रोणेन** हत. । **द्रो० १२५ । ४५ ॥**

तत्पौत्रो मेघसन्धि. । **अश्व० ८३ । ३—४ ॥**

तत्पुत्री पाण्डुपुत्रस्य सहदेवस्य भार्येति भाति । **आश्र० १ । २४ ॥**

तेन सह कर्णस्य युद्ध । **शां० ५ । १ ॥**

तस्यावासः गिरिव्रजनाम्नी पुरी । **स० २१ । १८ ॥ २५ । ४२ ॥**

[तस्य वशः । भा० ९ । २२ ॥ गरुडपु० १४०॥]

२ जरासन्धः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । २ ॥**

+ जरासन्धवधपर्व । स० २०–२५ ॥

जरिता । शार्ङ्गी पक्षिणी । मन्दपालऋषेर्भार्या ॥ तत्पुत्रा जरितारि सारिसृक्क द्रोण स्तम्बमित्र इति चत्वार. । **आ० २५५ । १६ ॥**

जरितारिः । शार्ङ्गकः । मन्दपालऋषितो जरितार्यां जातः पुत्रः । **आ० २५८ । १ ॥ अनु० ५३ । २२ ॥**

जलं । उदक । द्वितीय भूतं । तस्य गुणाः । **व० २१५ । ६ ॥ भी० ५ । ६ ॥ शां० २५८ । ६ ॥ २६१ । ४ ॥**

तद्दानप्रशसा । **अनु० १०० । ३ ॥ १०२ । ३ ॥ १०३ । १९ ॥ अश्व० १०१ ॥**

जलक्रीडा । सस्त्रीकयो. कृष्णार्जुनयोर्यमुनाया । **आ० २४८ ॥**

जलन्धरा । काशिराजसुता । भीमसेनभार्या । तत्पुत्र शर्वत्रात' । **आ० ६३ । ७६ ॥**

+ जलप्रदानिकपर्व । स्त्री० १–१५ ॥

१ जलसन्धः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । २ ॥** भीमेन हत. । **भी० ६४ । ३३ ॥ क० ८८ । १९ ॥**

२ जलसन्धः । क्षत्रियः । मागधः । रथवरः । **उ० १६७ । २४ ॥ आ० २०१ । १२ ॥** सात्यकिना हत । **द्रो० ११५ । ५३ ॥**

तस्य शरीरादिसम्बन्धप्रकार । **शां० ३०९—३१० ॥**

जीवलः । ऋतुपर्णस्य सारथि । **व० ६४ । ९ ॥**

जृम्भिकोत्पत्तिः । उ० ९ । ६१ ॥

जेष्ठिलातीर्थं । व० ८२ । १३४ ॥

जैगीषव्यः । ऋषि । **स० ११ ।** २४ ॥ **अनु० ४९ । ३७ ॥**

तस्य योगप्रभाव देवलेन दृष्ट । **श० ५१ ॥**

तस्य असितेन सह सवाद । **शां० २३६ ॥**

[तस्य भार्या हिमवतः पुत्री एकपाटला । हरि० १ । १८ ॥]

जैत्रः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र. । **श० २९ । ५ ॥** भीमसेनेन हतः । **श० २९ । १२—१३ ॥**

जैमिनिः । कौत्सः ऋषि. । सर्पसत्रे उद्गाता । **आ० ५३ । ६ ॥ स० ४ । १७ ॥ शां० ४६ । ७ ॥**

तस्य वेदव्यासाद्वेदाध्ययन । **आ० ६४ । ८१ ॥**

+ ज्ञातिसग्रहे गुणा । **उ० ३९ । १७ ॥**

ज्ञानं । तस्य कर्मापेक्षया श्रैष्ठ्य । **शां० १९९ । २१६ ॥ २४२ ॥ २४९ ॥ २५४ ॥ अनु० २२७ ॥ अश्व० ४४ ॥**

तत्प्राप्त्युपाय । **अनु० २४३ ॥**

ज्येष्ठस्थानं । महादेवक्षेत्र । **व० ८३ । ६२ ॥**

ज्येष्ठा । अलक्ष्मीः । **आ० १८ । ४७ ॥** तत्पुत्रोऽधर्मः । **आ० ६७ । ५३ ॥**

ज्येष्ठिला । नदी । **स० ९ । २५ ॥**

ज्योतिः । अह्नः पुत्र । **आ० ६७ । २३ ॥**

ज्योतिकः । सर्प । **आ० ३५ । १३ ॥**

ज्योतिरथा । नदी । **भी० ९ । २६ ॥**

ज्योतिरथ्या । नदी । **व० ८३ । ८ ॥**

ज्योत्स्नाकाली । चन्द्रस्य पुत्री । वरुणपुत्रस्य पुष्करस्य भार्या । **उ० ९८ । १३ ॥**

+ **ज्वरः ।** रोग । तस्योत्पत्ति । **शां० २८९ । ३९—४७ ॥** [तेन सह श्रीकृष्णस्य युद्ध । हरि० २ । १२२—१२३ ॥]

ज्वलन्ती । तक्षकपुत्री । ऋक्षस्य भार्या । तत्पुत्रोऽन्त्यनार । **आ० ६३ । २५ ॥**

झ.

झिल्लिकाः । देश. । **भी० ९ । ५९ ॥**

झिल्ली । क्षत्रिय. । वृष्णिवश्य' । **आ० २०१ । २० ॥**

ड.

डम्भोद्भवः । (दम्भोद्भवः) । क्षत्रिय' । तस्योपाख्यान। **उ० ९६ ॥ वि० ५३ ।१५॥**

डिबिकः । हसस्य भ्राता । श्रीकृष्णेन यमुनाया निमज्जित । **स० १४ । १३ ॥**

डुण्डुभचरित्रं । आ० ११ ॥

त.

तक्षकः । कद्रूपुत्र सर्प. । तत्पिता कश्यपः । **आ० ३५ । ५ ॥ स० ९ । ९ ॥ उ० १०३ । ९ ॥**

तेन क्षपणकरूपेणोत्तङ्कमहर्षे. कुण्डलहरणं । **आ० ३ । १२७ ॥**

तस्य पुत्रौ अश्वसेन. श्रुतसेनश्च । **आ० ३ । १४० —१४१ ॥**

तस्य कश्यपेन सवादः । **आ० ४२ । ३८ ॥ ५० । १७ ॥**

तेन न्यग्रोधवृक्ष दष्ट्वा भस्मीकरण । **आ० ४३ । ४ ॥ ५० । २२ ॥**

तेन परीक्षिद्राजदशनं । **आ० ४३ । ३६ ॥ ५० । २९ ॥** [भा० १२ । ६ ॥ देवीभा० २ । १० ॥]

तेनेन्द्र प्रति शरणगमन । **आ० ५३ । १५ ॥**

तत्पत्नीशिरश्छेदोऽर्जुनेन खाण्डववने । **आ० २९३ । ८ ॥**

तेन खाण्डवदाहकाले कुरुक्षेत्रे स्थिति । **आ० २५४ । १७ ॥**

तक्षशिला । श्रीरामचन्द्रस्य भ्रातुर्भरतस्य पुत्रेण तक्षनाम्ना निर्मित सिन्धुवितस्तयोर्नद्योर्मध्ये अभिसारिदेशाद्दक्षिणतो विद्यमानो देश । **आ० ३ । २० । १७२ ॥** [रा० ७ । १०१ ॥] सा कदाचिद्गान्धारदेशस्य राजधान्यभूत् । Taxila, one mile north-east of Kalaka-serai, between Attock and Rawalpindi 2 It is on the bank of the Vitasta (Jhelum)

तङ्गणाः । देश । **स० ७८ । ७९ ॥ भी० ९ । ६४ ॥**

तटाकादिप्रतिष्ठा । अनु० ९३ ॥

तण्डिः । ब्राह्मण । शिवभक्त । **शां० २९० । १६ ॥**

तत्कृता शिवस्तुति । **अनु० ४७ ॥** [लिङ्गपु० ६५ ॥]

+ तत्वविभागः । शां० ३२६–३२८॥ अनु० ३८ ॥ २४५ ॥ तेषा सृष्टि । **अनु० १६९ ॥ २४५ ॥** तेषा तारतम्य । **अनु० १६८ ॥**

तनुः । कृशनामा ऋषि । तस्य ऋषभकूटपर्वतवासिना ऋषभनाम्ना ऋषिणा सवाद. । **शां० १२७ ॥**

तन्तुमान् । अग्निविशेष । **व० २२३ । २९ ॥**

तन्त्रीपालः । अज्ञातवासे गोपालरूपस्य सहदेवस्य नाम । **वि० ४ । १५ ॥**

तपः । अस्य शब्दस्य नानार्थकत्व । **शां० २२८ ॥**

तस्य महिमा । **शां० ३०१ ॥**

तपती । सूर्यपुत्री । सवरणस्य भार्या । तत्पुत्रः कुरुः । **आ० ९३ । ४१ ॥**

तस्याः ज्येष्ठा स्वसा सावित्री । **आ० १८८ । २६ ॥**

तदुपाख्यान गन्धर्वेणार्जुनाय कथित । **आ० १८७ । १८९ ॥**

तस्या सवरणेन विवाह । **आ० १८९ । ३०–३३ ॥**

[तन्माता छायादेवी । तद्भ्रातरौ शनैश्चर सावर्णिश्च । भा० ६ । ६ ॥]

१ **तपनः ।** अमृतरक्षको देव । **आ० ३२ । १८ ॥**

२ **तपनः ।** पाञ्चाल्य । कर्णेन हतः । **क० ४३ । १५ ॥**

१ **तमः ।** गृत्समदवशोद्भवस्य श्रवस पुत्रो ब्राह्मण. । तत्पुत्र प्रकाश । **अनु० ८ । ६३ ॥**

२+**तमः ।** गुण. । तत्कार्य । **शां० ३१८ । २६–२८ ॥ अश्व० ३७ ॥**

तमसा । नदी । **भी० ९ । ३१ ॥** [रा० १ । २ ॥] The river Tonse between the Saraju and the Goomti, which flowing through Azamharh, falls into the Ganges

तरन्तुकः । तीर्थ । **श० ५४ । २८ ॥**

तरुणकः । सर्प । **आ० ५७ । १९ ॥**

तंसुः । क्षत्रिय । सो० व० मतिनारपुत्र । तत्पुत्रः ईलिन. । **आ० ८८ । १३ ।** अस्य त्रसुरिति नामान्तर । **आ० ९३ । २७–२८ ॥**

ताडकायनः । ऋषि । विश्वामित्रपुत्र । **अनु० ७ । ५६ ॥**

ताण्डः । ऋषिः । **स० ७ । १२ ॥**

ताण्ड्यः । ऋषि. । **शां० २९० । १७ ॥**

ताम्रद्वीपः । तत्र सहदेवेन राजसूयदिग्विजये गमन । **स० ३२ । ७० ॥**

ताम्रपर्णी । नदी । **स० ३३ । ३१ ॥ व० ८६ । १४ ॥** The river Tamraparni in Tinnevelly (South-India)

ताम्रलिप्तः । क्षत्रिय. । **आ० २०१ । १३ ॥ स० ३१ । २५ ॥**

ताम्रलिप्तकाः । (दामलिप्तकाः) । देश । **भी० ९ । ५७ ॥** Tamluk on the river

Salai, just above its junction with the river Hugli

१ **ताम्रा** । कश्यपभार्या । तस्याः पुत्र्य काकी श्येनी भासी धृतराष्ट्री शुकी इति पञ्च । **आ०** ६७ । ५६ ॥

२ **ताम्रा** । नदी । **भी०** ९ । २८ ॥

ताम्रारुणं । तीर्थं । **व०** ८२ । १५३ ॥

ताम्रौष्ठः । यक्षः । **स०** १० । १७ ॥

तारकः । असुरः । तत्पुत्राः ताराक्ष कमलाक्ष विद्युन्माली चेति त्रय ब्रह्माणं प्रति तपस्तप्त्वा त्रिपुरत्व प्रापु' । तत्र ताराक्षस्य काञ्चन पुर । कमलाक्षस्य राजत । विद्युन्मालिन आयस । क० **२४** । ७ ॥

तस्य वध स्कन्देन । **श०** ४७ । ७३ ॥ **अनु०** १३३ । २९ ॥

१ **तारा** । वालिभार्या । **व०** २८१ । १९ ॥

२ **तारा** । चान्द्रमसी । बृहस्पतिभार्या । **व०** २२१ । ९ ॥

[तस्या चन्द्रात् बुधोत्पत्तिः । भा० ९ । १४ ॥]

ताराक्षः । असुर. । तारकासुरपुत्र । **क०** २४ । ७ ॥

१ **तार्क्ष्यः** । ऋषिः । तस्य सरस्वत्या सवादः । **व०** १८९ ॥

२ **तार्क्ष्यः** । गरुड' । विनतापुत्रः । **आ०** ६६ । ४० ॥

तालकेतुः । भीष्म । **भी०** ४७ । ९ ॥ **उ०** १५० । ५ ॥

तालजङ्घः । शर्यातिपुत्र. । **अनु०** ८ । ८ ॥

तालध्वजः । भीष्म । **वि०** ५६ ॥

तितिक्षा । क्षान्तिनामको गुणः । तत्प्रशसा । **शां०** ११४ ॥

१ **तित्तिरिः** । ऋषि । **स०** ४ । १८ ॥

२ **तित्तिरिः** । सर्पः । **आ०** ३५ । १५ ॥ **उ०** १०३ । १३ ॥

तिमिरापहः । अग्निवशे मुख्योग्निः । **व०** २२० । १४ ॥

तिर्यग्योनिजननकारणं । **अनु०** १७३ ॥

तिलाः । पवित्रधान्यविशेष' । तदुत्पत्ति । **शां०** ३५५ । १६ ॥

तद्दानफल । **अनु०** २३६ । ७ ॥ **अश्व०** १०२ । ५९—६८ ॥

तत्पीडननिषेधः । **अश्व०** १०९ । ३७ ॥

तिलभाराः । जनपद । **भी०** ९ । ५३ ॥

तिलोत्तमा । अप्सरा । अरिष्टायाः पुत्री । **आ०** ६६ । ४९ ॥ १३२ । ४४ ॥ **अनु०** २७१ । १५ ॥

तत्सृष्टि सुन्दोपसुन्दवधार्थं विश्वकर्मणा । **आ०** २११ । ११—२१ ॥

तस्या. सुन्दोपसुन्दसमीपगमन । तद्दर्शनात्क्षुब्धहृदययोस्तयो परस्पराभिघातान्मरण च । **आ०** २१२ ॥

तिष्यं । कलियुग । **भी०** १० । ३ ॥

तीरग्रहाः । देश । **भी०** ९ । ५२ ॥

+ **तीर्थक्षेत्रमहिमा** । **आ०** २३४—२३८ ॥ **व०** ७९—८३ ॥ **श०** ४२ ॥ **अनु०** ६४॥ १७० ॥ [पद्म० १ । १३ ॥ भा० १० । ७९ ॥]

+ **तीर्थयात्रापर्व** । **व०** ७८—१५७ ॥

तुङ्गकारण्यं । क्षेत्र । **व०** ८३ । ४६ ॥

तुङ्गवेणा । नदी । **भी०** ९ । २७ ॥

तुण्डिकेराः । देश । **द्रो०** १७ । १९ ॥

तुम्बकाः । देश' । **स०** ७८ । ९९ ॥

तुम्बुरुः । अरिष्टायाः पुत्रो देवगन्धर्व । **आ०** ६६ । ५१ ॥ ११० । २५ ॥ **स०** ७ । १४ ॥ १० । २७ ॥

तुरायणः । क्रतुविशेषः । **व०** १२ । २४ ॥

तुर्वसुः । क्षत्रिय । सो० वं० ययातिपुत्रः । तन्माता देवयानी । **आ०** ६३ । ७ ॥ ६९ । ३८ ॥

[तस्य वंश । **भा० ९ । २३** ॥]

तुलाधारः । वाराणसीस्थो ज्ञानी वणिक् । **शां० २६७** ॥

तेन जाजलिऋषये धर्मोपदेश. । **शां० २६८** ॥

१ **तुहुण्डः** । दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६ । २५** ॥

२ **तुहुण्डः** । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र· । **आ० २०१ । ३** ॥

तृणकः । क्षत्रिय. । **स० ८ । १७** ॥

तृणबिन्दुसरः । सूर्यवश्यस्य मरुत्तस्य सन्ततावुत्पन्नेन तृणबिन्दुनाम्ना क्षत्रियेण निर्मितं तीर्थं । **व० २५९ । १३** ॥

तृतीयदिवसयुद्धारम्भः । भी० ५६ ॥ तत्स मास्तिः । **भी० ५९** ।

तृष्णा । आशाशब्द पश्यत ।

तेजः । अग्निशब्द पश्यत ।

तेजेयुः । क्षत्रियः । रौद्राश्वपुत्रः । **आ० ८८ । १०** ॥

त्रयोदशदिवसयुद्धारम्भः । द्रो० ३३ ॥ तत्समाप्ति । **द्रो० ५०** ॥

त्रसदस्युः । (त्रसद्दस्युः) । सू० व० मान्धातृपुत्रस्य पुरुकुत्सस्य पुत्र । [भा० ९ । ७ ॥] अगस्तेन धनयाचनार्थं तत्समीपगमन । **व०९६।१२**॥

त्रसुः । (तंसुः) । क्षत्रिय । सो० व० अन्त्यनारपुत्र । तन्माता सरस्वती । तद्भार्या कालिन्दी । तत्पुत्र· इलिलः । **आ० ६३ । २८** ॥

त्रिगङ्गं । तीर्थं । **व० ८२ । २९** ॥

त्रिगर्तराजः । सुशर्मा । **भी० ८५ । ४** ॥

त्रिगर्ताः । बाह्लीकदेशस्य दक्षिणपश्चिमतो विद्यमानः विपाशानदीसमीपस्थो देश । **भी० ९ । ६१** ॥ Jalandhar, a part of the district of Lahore

त्रिगर्तिः । क्षत्रिय. । **स० ८ । २०** ॥

त्रिजटा । राक्षसी । **व० २८१ । ५५** ॥

त्रितः । गौतमस्य पुत्र. । तद्भ्रातरौ एकतो द्वितश्च । **स० ७ । ११** ॥ कूपे पतितेन तेन मानसयज्ञकरण । **श० ३७** ॥

त्रिदिवा । नदी । **भी० ९ । १७** ॥

त्रिपुरासुराः । तारकासुरस्य पुत्रा । ते च ताराक्ष· कमलाक्ष विद्युन्माली च । **क० २४ । ७** ॥ विशेषस्तारकशब्दे द्रष्टव्य ।

तेषा दहन रुद्रेण । **क० २७ । ३५–३७** ॥ **अनु० २६५ । ३१** ॥ [भा० ७ । १० ॥ मत्स्य० १३०–१३७ ॥]

त्रिरावः । गरुडपुत्रः । **उ० १०१ । ११** ॥

त्रिवर्गः । धर्मार्थकामा । तन्निरूपण । **अनु०२१६**॥

त्रिविक्रमावतारः । स० ४७ । १२ ॥ [भा० ८ । २१ ॥]

त्रिशङ्कुः । सू० व० इक्ष्वाकुवश्य. क्षत्रिय । **स० १२ । ११** ॥ तत्पुत्रो हरिश्चन्द्र· । **व० ७७ । २६** ॥

[तस्य सत्यव्रत इति नामान्तर । तस्य भार्या सत्यव्रता । तस्य कथा । भा० ९ । ७ ॥ रा० १ । ५७ ॥ ब्रह्म० ८ ॥ हरि० १ । १३ ॥ वायु० ८८ । देवीभा० ७ । १०–१२ ॥]

त्रिशिराः । विश्वरूपाचार्य । **उ० ९ । ३** ॥

त्रिशूलखातं । तीर्थं । **व० ८२ । ११** ॥

त्रिस्रोतसी । नदी । **स० ९ । २७** ॥

त्रेता । द्वितीय युग । तद्धर्मा । **व० १५१ । २५** ॥ **शां० ६९ । १४** ॥

१ **त्वष्टा** । शुक्राचार्यपुत्र· । **आ० ६६ । ३७** ॥

२ **त्वष्टा** । द्वादशादित्येष्वन्यतम । **आ० ६६ । १६** ॥ **१३२ । ४९** ॥ **शां० २०७ । १८** ॥ **अनु० २५५ । १८** ॥

तत्पुत्रो विश्वरूपाचार्य । **उ० ९ । ३** ॥ **शां० २०७ । २०** ॥

तस्य पुत्री सञ्ज्ञा सवितुर्भार्या । **आ० ६७ । ३५** ॥

[तस्य भार्या दैत्यानुजा रचना । तत्पुत्रो विश्वरूपाचार्य. । भा० ६ । ६ ॥]

[तस्य विश्वकर्मेति नामान्तर । भा० ८ । १३ ॥]

त्वाष्ट्री । त्वष्टृपुत्री सवितुर्भार्या । तत्पुत्रावश्विनौ देवभिषजौ । **आ० ६७** । ३५ ॥

द.

१ दक्षः । गरुडस्य पुत्र. । **उ० १०१** । १२ ॥

१ दक्षः । प्रजापति । ब्रह्मणो दक्षिणाङ्गुष्ठादुत्पन्न । **आ० ६३** । २ ॥ ६७ । १० ॥ तद्भार्या ब्रह्मणो वामाङ्गुष्ठाज्जाता । **आ० ६७** । ११ ॥ **आ० १** । ४६ ॥ **स० ११** । १८ ॥

तस्य प्रचेतोभ्य उत्पत्तिः । **शां० २९०** । १ ॥ **आ० ६९** । ८ ॥ [गरुडपु० ५ ॥ भा० ४ । ३० ॥ ६ । ४ ॥ ब्रह्म० २ ॥ विष्णु० १ । १५ ॥]

तस्य भार्या वीरिणी । **आ० ६९** । ९ ॥

तस्य प्रजोत्पत्तिः । **आ० ६९** । १०॥ **६६** । ११ ॥

तस्य कन्या पञ्चाशत् । **आ० ६७** । ११ ॥ **६९** । ११ ॥

तद्यज्ञविनाशो वीरभद्रेण । **शां० २९०** । ४९ ॥ **अनु० २६९** । ११ ॥ [भा० ४ । २ ॥ वायु० ३० ॥]

तेन चन्द्राय यक्ष्मरोगप्राप्तिशापदान । **श० ३६** । १८–१९ ॥

[तत्पुत्राः हर्यश्वाः । भा० ६ । ५ ॥ हरि० १ । ३ ॥]

[तस्य वशः । हरि० १ । ३ ॥ भा० ६ । ६ ॥ विष्णु० १ । ७ ॥ वायु० १० ॥

[स. दशानां प्रचेतसा पुत्र । तन्माता मारिषा कण्डुनाम्न ऋषेः प्रमोचानाम्यामप्सरसि जाता । सैव वार्क्षी । विष्णु० १ । १५ ॥ हरि० १ । २ ॥ ब्रह्म० २ ॥ भा० ४ । ३० ॥]

तत्रेदं बोध्यं । दक्षौ द्वौ । प्रथमः स्वायंभुवमन्वन्तरीयः ब्रह्मणः पुत्रः । तद्भार्या स्वायभुवमनुपुत्री प्रसूतिः । तस्याः षोडश कन्याः । तासु धर्मप्रजापतिपत्न्यस्त्रयोदश । तासा नामानि । श्रद्धा मैत्री दया शान्ति तुष्टि. पुष्टि क्रिया उन्नति. बुद्धि. मेधा तितिक्षा ह्रीः मूर्ति. इति धर्मप्रजापते पत्न्य' ॥ चतुर्दशी कन्या स्वाहा अग्नेर्भार्या । पञ्चदशी स्वधा अग्निष्वात्ताना पितृणा भार्या । षोडशी कन्या सती भवस्य पत्नी । भा० ४ । १ ॥ स ब्रह्मपुत्रो दक्ष स्वजामातुर्भवस्यापध्यानात्स्वयमेव स्वदेह तत्याज । भा० ४ । ३० ॥

द्वितीयस्तु चाक्षुषमन्वन्तरे दशप्रचेतोभ्यो वार्क्ष्यां मारिषाया जात । तद्भार्या पञ्चजनप्रजापतिपुत्री असिक्नी । सैव वीरिणी । पञ्चजनप्रजापतेर्वीरिण इति नामान्तर । तस्या. पुत्राः हर्यश्वा. शबलाश्वाश्च । ते नारदोपदेशाद्यतयोऽभूवन् । ततो दक्षः षष्टिं कन्या अजीजनत् । तासा धर्मप्रजापतये दश । कश्यपाय त्रयोदश । तस्मा एव तार्क्ष्यनाम्ने पुनश्चतस्र. । एव कश्यपाय । आहत्य १७ । चन्द्राय २७ ॥ भूताय द्वे । अङ्गिरसे द्वे । कृशाश्वाय द्वे । आहत्य पुत्र्यः षष्टिः । भा० ६ । ५—६ ॥

\+ **दक्षिणगोग्रहणं** । **वि० ३२** । ६३ ॥

\+ **दक्षिणदिग्वर्णनं** । **उ० १०९** ॥

दग्धरथः । चित्ररथशब्द पश्यत । **आ० १८६** । ४० ॥

१ दण्डः । क्षत्रिय । मागधः । **आ० २०१** । १२ ॥ भीमसेनेन राजसूयदिग्विजये जित. । **स० ३१** । १७ ॥ अर्जुनेन हतः । **क० ५४** । २० ॥

२ दण्डः । चतुर्थोपाय' । तस्य श्रैष्ठ्य । **शां० १५** ॥ **१२२** ॥

दण्डका । वन । **व० ८३** । ४१ ॥ **२७८** । ४७ ॥

दण्डकेतुः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीय. पाण्ड्यः । **द्रो० २३** । ६९ ॥

दण्डतीर्थं । **व० ८३** । १४ ॥

१ दण्डधारः । क्षत्रियः । मागधः । **आ० ६८** ।

४६ ॥ **२०१ ।** ७ ॥ एकरथ । **उ० १६६ ।** १७ ॥ अर्जुनेन हतः । **क० ५४ ।** १५ ॥ भीमसेनेन जितः । **स० ३१ ।** १७ ॥

२ **दण्डधारः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८ ।** १०३॥ भीमसेनेन हत । **क० ८८ ।** १९–२३ ॥

३ **दण्डधारः ।** क्षत्रिय. । पाञ्चाल्य । कर्णेन हत. । **क० ४४ ।** २९ ॥

४ **दण्डधारः ।** क्षत्रिय. । पाण्डवपक्षीयश्चैद्य' । कर्णेन हत । **क० ५१ ।** ४९–५० ॥

दण्डार्तं । तीर्थं । **व० ८२ ।** १६२ ॥

दण्डी । क्षत्रिय' । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८ ।** १०३ ॥

दत्तात्रेयः । विष्णोरवतार' । अत्रिपत्न्यामनसूयाया जात. । **स० ४८ ।** १ ॥ **अनु० २५७ ।** ५ ॥

तत्पुत्रो निमिर्नाम ऋषि । **अनु० १३८ ।** ५ ॥

[तदवतारकथा । भा० ४ । १ ॥ मार्कं० १६ ॥]

१ **दधिमुखः ।** सर्पः । **आ० ३५ ।** ८ ॥ **उ० १०३ ।** १२ ।

२ **दधिमुखः ।** वानर । **व० २८४ ।** ७ ॥

दधिवाहनः । क्षत्रिय. । दिविरथस्य पुत्र । **शां० ४८ ।** ८७ ॥

दधीचः । (**दध्यङ् दधीचिः**)। आथर्वणऋषेः पुत्र । तद्देहास्थिभिरिन्द्रार्थं त्वष्ट्रा वज्रायुधनिर्माण । **व० ९९ ।** ७॥ [भा० ६ । १० ॥]

[तस्य भार्या प्रातिथ्येयी । तत्पुत्र. पिप्पलाद । ब्रह्म० ११० ॥ शिवपु० शतरुद्रस० २४ ॥]

[तत्पत्नी सुवर्चा । तत्पुत्र पिप्पलाद । स्कान्द० केदारख० १७ ॥]

तस्य पुत्रः सारस्वतऋषिः । अलम्बुषादर्शनेन क्षुभितात् सरस्वतीनद्या पतिताच्चद्रेतसो जात. । **श० ५२ ।** ५ ॥

दधीचतीर्थं । व० ८१ । १८६ ॥

दध्यङ् । दधीचशब्द पश्यत ॥

दनायुः । दक्षप्रजापतिपुत्री कश्यपभार्या । तत्पुत्राश्चत्वार । विक्षर. बल. वीर वृत्रश्चेति । **आ० ६६ ।** १२—३३ ॥

दनुः । दक्षप्रजापतिपुत्री कश्यपभार्या । तत्पुत्रा विप्रचित्त्यादयश्चत्वारिंशत् । **आ० ६६ ।** १२—२६ ॥

दन्तवक्रः । क्षत्रिय । कलिङ्गदेशान्तर्गताधिराजदेशाधिप । सहदेवेन तस्य पराजय । **स० ३१ ।** ३ ॥ [तन्माता श्रुतदेवा श्रीकृष्णस्य पितृष्वसा । तत्पिता कारूशो वृद्धशर्मा । भा० ९ । २४ ॥]

[तस्य वधः श्रीकृष्णेन । भा० १० । ७८ ॥]

+ **दन्तोलूखलिकाः ।** ऋषयः । **अनु० ४५ ।** ४१ ॥

१ **दमः ।** क्षत्रिय' । दमयन्त्या भ्राता । **व० ५० ।** ९ ॥ शेष दमयन्तीशब्दे पश्यत ।

२ **दमः ।** ऋषि । **अनु० ६५ ।** ५ ॥

३ + **दमः ।** इन्द्रियनिग्रह । तत्प्रशसा । **उ० ६३ ।** १२–२७ ॥ **शां० १५८ ।** २२५ ॥

दमघोषः । क्षत्रिय । सो० व० यदुवंशोत्पन्नस्य ज्यामघस्य सन्ततावुत्पन्नस्य चेदिनाम्नो राज्ञ पुत्र' । चेदिदेशस्य राजा । शिशुपालस्य पिता । तत्पत्नी श्रीकृष्णस्य पितृष्वसा श्रुतश्रवाः । **व० १४ ।** ३॥

[तस्य वंश' । हरि० १ । ३१ ॥ २ । ९३ ॥ भा० ९ । २४ ॥]

दमघोषसुतः । शिशुपाल । **स० ७० ।** ३८॥

१ **दमनः ।** ऋषि. । तत्प्रसादाद्विदर्भराजस्य भीमस्य दमयन्त्याद्यपत्योत्पत्ति । **व० ५० ।** ६ ॥

२ **दमनः ।** दमयन्त्या भ्राता । **व० ५० ।** ९ ॥

३ **दमनः ।** क्षत्रिय । पौरवस्य पुत्र । कौरवपक्षीय. । **भी० ६१ ।** २० ॥

दमयन्ती । विदर्भदेशाधिपस्य भीमराजस्य पुत्री । नैषधस्य नलराजस्य पत्नी । तस्य पुत्रः इन्द्रसेनः ।

पुत्री इन्द्रसेना । तद्भ्रातर. दम. दमन दान्तश्च । **व० ५० ॥**

तस्या स्वयवरः । **व० ५४ ॥**

तस्या पुन स्वयवरप्रथा । **व० ६८ । २५ ॥**

तस्याश्चेदिपुरप्रवेशः । **व० ६२ । ४५ ॥**

तस्या वने अजगरेण ग्रहण । **व० ६० । २१ ॥**

तया सार्थवाहदर्शन । **व० ६१ । १११ ॥**

दम्भोद्भवः । डम्भोद्भवशब्द पश्यत ।

दया । करुणानामा गुण । तत्प्रशसा । **अनु० १७८ । २४ ॥**

दरदः । बाह्लीकः । **आ० ६८ । ५८ ॥**

दरदाः । देशः । **स० ७८ । ८८ ॥ भी० ९ । ६७ ॥** Dardistan, north of Kashmir, on the upper bank of the Indus

दरिः । सर्प । **आ० ५७ । १६ ॥**

दर्दाः । देशः । **स० ७८ । ९७ ॥**

दर्दुरः । पर्वतः । **स० १० । ३३ ॥ ७८ । ११३ ॥ व० २८३ । ४३ ॥ अनु० २७१ । ३२ ॥** The Southern portion of the Eastern Ghats

दर्वाः । देश । **स० ७८ । ८८ ॥**

दर्वीसंक्रमणं । तीर्थं । **व० ८२ । ४५ ॥**

दर्शकाः । देश । **भी० ९ । ५३ ॥**

दलः । तृतीयस्य परीक्षित. पुत्र. । तन्माता मण्डूककन्या सुशोभना नाम । **व० १९५ । ३८ ॥**

दशग्रीवः । रावण. । **स० ९ । १८ ॥**

दशज्योतिः । सुभ्राजः पुत्रः । **आ० १ । ५७ ॥**

दशमदिवसयुद्धारम्भः । भी० १०७ ॥ तत्समाप्ति । **भी० १२० ॥**

दशमालिकाः । देश । **भी० ९ । ६६ ॥**

दशरथः । क्षत्रियः । सू० व० श्रीरामचन्द्रस्य पिता । अजराजस्य पुत्रः । **व० २७५ । ६ ॥**

दशार्णाः । दक्षिणकोसलेषु विद्यमानो देश । **भी० ९ । ४१ ॥** तस्याधिपतिः १ सुधर्मा । **स० ३० । ५ ॥** २ हिरण्यवर्मा । शिखण्डिन· श्वशुरः । **उ० १८९ । ९ ॥** A part of the Chhatisgarh district

दशार्णा । गान्धारराजस्य सुबलस्य पुत्री । गन्धार्याः स्वसा । **आ० ११९ । २४ ॥** शेष गान्धारीशब्दे पश्यत ।

+ दशावतारकथा । शां० ३४८ ॥

दशाश्वः । क्षत्रियः । सू० व० इक्ष्वाकोर्दशम पुत्र । माहिष्मतीपुराधिपः । तत्पुत्रो मदिराश्व । **अनु० २ । ६ ॥**

दशाश्वमेधिकं । तीर्थं । **व० ८१ । ६४ ॥**

+ दस्युधर्माः । शां० ६४ । १५ ॥ १३३ ॥ १३५ ॥ १६७ ॥

दहनः । एकादशरुद्रेष्वन्यतम । **आ० ६७ । ३॥**

दानधर्मपर्व । अनु० १—२७१ ॥

दानपतिः । अक्रूर । अक्रूरशब्द पश्यत ।

+ दानपात्राणि । अनु० ६० ॥ ६२ ॥ अश्व० ९८ । १०८ ॥

+ दानफलं । व० २६० । २८ ॥ २०३ । २०—५४ ॥ **शां० २४० ॥ अनु० १०१ —१०४ ॥ १८२ ॥ २०० ॥ २३४—२३६ ॥ अश्व० १०३ ॥**

+ दानवांशा राजानः । आ० ६८ । ३ ॥

दान्तः । क्षत्रिय· । दमयन्त्या भ्राता । **व० ५० । ९ ॥**

दान्ता । अप्सरा· । **अनु० ५० । ४८ ॥**

दामग्रन्थी । अज्ञातवासे अश्वाध्यक्षीभूतस्य नकुलस्य नाम । **वि० ४ । ५ ॥**

दामचन्द्रः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीय । **द्रो० १५९ । ३९ ॥**

दामलिप्ताः । (ताम्रलिप्ताः) । देशः । सुह्मदेशान्तर्गतः । **स० ७८ । ५२ ॥**

दामोदरः । श्रीकृष्ण । तन्नामनिर्वचन । **उ० ६९ । ८ ॥**

दामोष्णीषः । ऋषि । **स० ४ । १९ ॥**
+ दायविभागप्रकाराः । अनु० ८२ ॥
+ दारिद्र्यप्रशंसा । शां० १७५ ॥
दारुकः । श्रीकृष्णसारथिः । **व० २२ । २० ॥ द्रो० १४५ । २६ ॥**
तस्य श्रीकृष्णेन सह सम्भाषण । **द्रो० ७९ । २३—४७ ॥**
तस्य पाण्डवान्प्रति गमन ॥ **मौ० ५ । ३ ॥**
दारुकिः । दारुकपुत्र । प्रद्युम्नसारथि । **व० १८ । ३ ॥**
दारुणः । गरुडपुत्रः । **उ० १०१ । ९ ॥**
दाल्भ्यः । बकनामा ऋषि । **व० २६ । ५ ॥ २९९ । १७ ॥**
दाशरथिः । श्रीरामचन्द्रः ।
दाशराजः । सत्यवत्याः पिता उच्चैःश्रवा । **आ० १०७ । ५७ ॥**
दाशार्हाः । क्षत्रिया । दशार्हवंशोत्पन्ना । **आ० २२४ । २८ ॥ स० १२ । ३७ ॥**
दाशार्ही । कुरुभार्या शुभाङ्गी । **आ० ६३ । ४२॥**
दाशेयी । सत्यवती । **आ० १०७ । ५१ ॥**
दासी । नदी । **भी० ९ । ३१ ॥**
दिगम्बरायाः स्त्रिया अदर्शनीयत्व । **शां० २१६ । १२ ॥**
+ दिग्देवता । रात्रिदेवता । उपश्रुतिः । तस्या अष्टावक्रेण ऋषिणा सह स्त्रीस्वभावविषये सवाद । **अनु० ५०—५२ ।**
+ दिग्विजयपर्व । स० २६—३५ ॥
दितिः । दक्षप्रजापतिपुत्री कश्यपभार्या । **आ० ६६ । १२ ॥ स० ११ । ३९ ॥**
तत्पुत्रः हिरण्यकशिपु । **आ० ६६ । १७ ॥**
[तस्या द्वौ पुत्रौ हिरण्यकशिपुर्हिरण्याक्षश्च । तथा एकोनपञ्चाशन्मरुतश्च । भा० ६ । १८ ॥ हरि० १ । ३ ॥]
१ दिलीपः । क्षत्रिय । सू० वं० सगरपौत्रस्याशुमत. पुत्र । **व० १०७ । ४० ॥ स० ८ । १४ ॥ वि० ५३ ।** १५ ॥ तत्पुत्रो भगीरथ ।
तस्य चरित्र । **द्रो० ६१ ॥ शां० २८ । ७१ ॥**
[रा० १ । ४२ ॥ मत्स्यपु० १२ ॥]
तत्कृतः पुष्करास्तेये शपथ । **अनु० १४३ । २३ ॥**
[तेन तद्भार्यया सुदक्षिणया च पुत्रोत्पत्त्यर्थं वसिष्ठाज्ञया कामधेनुसेवा । तस्या. प्रसादेन रघुनामकपुत्रोत्पत्ति । पद्म० १९७ ॥]
२ दिलीपः । सर्प । **उ० १०३ । १५ ॥**
दिवाकरः । गरुडपुत्र । **उ० १०१ । १४ ॥**
दिविरथः । दधिवाहनस्य पिता । **शां० ४८ । ८७ ॥**
१ दिवोदासः । काशीपतेर्भीमसेनस्य पुत्र । तत्पुत्र प्रतर्दन । ययातिपुत्र्या माधव्या जातः । **उ० ११७ । १ ॥ स० ८ । १२ ॥ अनु० २७१ । ५७ ॥**
तस्य वीतहव्यैः सह युद्ध । **अनु० ८ । १७ —३७ ॥**
२ [**दिवोदासः** । मुद्गलाचार्यस्य पुत्र । तत्स्वसा शतानन्दमाताऽहल्या । भा० ९ । २१ ॥ तद्वंश्यः सोमकः ॥]
३ [**दिवोदासः** । वध्र्यश्वस्य मेनकाया जातः पुत्र । तत्स्वसाऽहल्या । हरि० १ । ३२ ॥]
४ [**दिवोदासः** । वाराणस्यधिप । धन्वन्तरिपुत्रस्य केतुमतः पुत्र. । तस्य भीमरथ इति नामान्तर । वायु० ९२ ॥]
दीपकः । गरुडपुत्र । **उ० १०१ । ११ ॥**
+ दीपदानफलं । अनु० १९५ । ४५ ॥
दीप्तकीर्तिः । स्कन्दः । **व० २३३ । ३ ॥**
दीप्तलोचनः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन हत । **भी० ९६ । २७ ॥**
दीर्घः । क्षत्रिय । मगधराज । पाण्डुना हतः । **आ० १२२ । २७ ॥**
दीर्घजिह्वः । दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६ । ३० ॥ ६८ । ३९ ॥**

दीर्घतमाः । ब्रह्मऋषि. । उचथ्यस्य पुत्रः । तन्मातरि ममताया तेन सगर्भाया सत्या ता यब्धुमारब्धवतो ज्येष्ठपितृव्यस्य बृहस्पते शापादन्धो जात. । तत्पत्नी प्रद्वेषी । तत्पुत्रा गौतमादयः । **आ० ११३** । २२ ॥ **स० ७** । ११ ॥ **२१** । ५ ॥ **शां० ३५०** । ५४ ॥ **अनु० २७१** । ४२ ॥ तद्भ्राता भरद्वाज ।

तेन सो० व० अनुकुलोत्पन्नस्य बलिनामकस्य राज्ञो भार्याया सुदेष्णाया अङ्गवङ्गादिपञ्चपुत्रोत्पादन । **आ० ११३** । ५२ ॥ सुदेष्णाया दास्या च कक्षीवदादीना एकादशाना पुत्राणामुत्पादन । **आ० ११३** । ४७ ॥

दीर्घनेत्रः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्र' । भीमेन हत । **द्रो० १२७** । ४२ ॥

दीर्घप्रज्ञः । क्षत्रियः । **आ० ६८** । १६ ॥

दीर्घबाहुः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । भीमेन हत. । **भी० ९६** । २७ ॥

दीर्घरोमः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० १३१** । १३ ॥

दीर्घलोचनः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८** । १०४ ॥ **१४८** । २१ ॥

दीर्घायुः । क्षत्रिय । श्रुतायुष' पुत्र । तद्भ्राता नियुतायुः । अर्जुनेन हत । **द्रो० ९३** । २७ –२९ ॥

+ **दुःखं** । तत्स्वरूपकथन । **व० १९६** । १६ —३५ ॥ तस्य पापफलत्व । **व० २१३** ॥

दुराधनः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । **आ० ६८** । १०१ ॥

दुराधरः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । **आ० १३१** । १० ॥

दुर्गा । तमोऽभिमानिनी लक्ष्मीः । तत्स्तुतिर्युधिष्ठिरकृता । **वि० ८** ॥

ततस्तुतिरर्जुनकृता । **भी० २३** ॥

दुर्गाणि षट् । **शां० ८६** । ५ ॥

[तत्स्तुतिः । हरि० २ । ३ ॥ अनिरुद्धकृता । हरि० २ । १२० ॥ तत्स्तुति' प्रद्युम्नकृता । हरि० २ । १०७ ॥]

+ **दुर्गातितरणोपायः** । **शां० ११०** ॥

दुर्गालाः । देश. । **भी० ९** । ५२ ॥

१ **दुर्जयः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र' । भीमेन हत । **द्रो० १३३** । ४० ॥

२ **दुर्जयः** । क्षत्रिय । सू० व० इक्ष्वाकुवंश्यस्य सुवीरस्य पुत्र । तत्पुत्रो दुर्योधन । **अनु० २** । ११ ॥

३ **दुर्जयः** । क्षत्रिय. । पाञ्चाल्य । कर्णेन हत । **क० ५१** । ४६ ॥

दुर्जया । वातापिदानवपुरी । अस्या मणिमतीति नामान्तर । **व० ९४** । १—४ ॥

दुर्धरः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन हत । **द्रो० १३५** । ३० ॥

दुर्निमित्तानि । उत्पातशब्द पश्यत ।

दुर्मदः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन हत । **द्रो० १५६** । ४२ ॥

दुर्मर्षणः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । भीमेन हत । **श० २५** । ५—८ ॥

१ **दुर्मुखः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । तत्पराजयः सहदेवेन । **द्रो० १०७** । १९ ॥ भीमेन हतः । **द्रो० १३४** । २० ॥ तस्य पुत्रो यशोधर. । **द्रो० १८५** । ५ ॥

२ **दुर्मुखः** । असुर । **स० ९** । १७ ॥

३ **दुर्मुखः** । क्षत्रियः । **स० ४** । २७ ॥

१ **दुर्योधनः** । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य प्रथम पुत्रः । तन्माता गान्धारी । **आ० ६३** । ५८ ॥ रथोदार' । **उ० १६५** । १९ ॥

तस्य कल्यशस्व । **आ० ६८** । ८७ ॥

तस्योत्पत्ति । **आ० ६४** । १६० ॥ **१२९** । ६८ ॥

तद्भ्रातॄणा नामानि धृतराष्ट्रशब्दे द्रष्टव्यानि ।

तस्य द्रोणाचार्याद्विद्याभ्यासः । **आ० १४२** ॥

तस्यान्वेषणमश्वत्थाम्ना । **श० २५ । ४० ॥**
तस्य द्वैपायनह्रदप्रवेशः । **श० २९ । ४४ ॥**
त प्रति युधिष्ठिरेण निष्ठुरवचन । **श० ३१ । १६ ॥**
तेन ह्रदादुत्थान । **श० ३२ । ४८ ॥**
तस्य गदायुद्धोपक्रमः । **श० ३३ । ५२ ॥**
तस्योरुभेदन भीमेन । **श० ५९ । ४६ ॥**
तस्य समाश्वासन युधिष्ठिरेण । **श० ६० । २१ ॥**
तच्छिरसि पुष्पवृष्टि । **श० ६२ । ६४ ॥**
त भग्नसक्थिक दृष्ट्वाऽश्वत्थामादीना शोकः । **श० ६६ । ९ ॥**
तस्य प्राणत्याग । **सौ० ९ । ५७ ॥**

२ **दुर्योधनः** । क्षत्रिय । सू० व० इक्ष्वाकुवंश्यस्य दुर्जयस्य पुत्रः । तत्पुत्री सुदर्शना अग्नेर्भार्या । **अनु० २ । १२–५० ॥**

दुर्वासाः । महर्षि. । **आ० ६८ । १३३ ॥ स० ७ । ११ ॥ ११ । २३ ॥** [अत्रेः पुत्रः । शङ्करस्यांशभूत । तन्माता अनसूया । तद्भ्रातरौ दत्तात्रेयः सोमश्च । भा० ४ । १ ॥]
तस्य कुन्त्या परिचर्या । तेन तस्या मन्त्रोपदेशश्च । **आ० ६८ । १३२ ॥ १२० । ५ ॥ १२८ । ६२ ॥ व० ३०५ । २० ॥**
तस्य परिचर्या दुर्योधनेन । **व० २६३ । १० ॥**
तस्य वने वसत्सु पाण्डवेषु दुर्योधनप्रार्थनया द्रौपदीभोजनकालानन्तर गमन । **व० २६४ । १ ॥** [शिवपु० शतरुद्रस० ३७ ॥]
तस्य सशिष्यवर्गस्य पाण्डवभयात्पलायनं । **व० २६४ । ३४ ॥**
[तेनाम्बरीषमारणेच्छया कृत्योत्पादन । तस्य अम्बरीषरक्षणार्थं विष्णुना स्थापितात्सुदर्शनायुधाद्भिया पलायन । भा० ९ । ४ ॥]
[तस्य शापादिन्द्रस्य राज्यभ्रश । ब्रह्मवैवर्त० प्रकृतिख० ३६ ॥]
तस्य परिचर्या श्रीरुक्मिणीकृष्णाभ्या । **अनु० २६४ ॥**
तस्य परिचर्या कुशिकेन । **अनु० ८७ ॥**

तेन श्वेतकिराजयाजन । **आ० २४९ । ५९ ॥**
तेन श्रीहिद्रोणापरनाम्नो मुद्गलस्य परीक्षणार्थं तत्समीपगमन । **व० २६१ । ११ ॥**

दुर्विभागाः । देशः । **स० ७८ । ८८ ॥**

दुर्विमोचनः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **द्रो० १२७ । ४४ ॥ श० २५ । ४ ॥**

दुर्विरोचनः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८ । ९७ ॥**

दुर्विषहः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० २०१ । १ ॥ भी० ७७ । ७ ॥** भीमसेनेन हत. । **श० २५ । १७ ॥**

दुलिदुहः । क्षत्रियः । **आ० १ । २५८ ॥**

+ **दुश्शकुनानि** । उत्पातशब्द पश्यत ।

दुश्शलः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥**

दुश्शला । धृतराष्ट्रस्य पुत्री । जयद्रथस्य भार्या । **आ० ६८ । १०९ ॥**
तदुत्पत्ति । **आ० १३० । १९ ॥**
तस्या विवाह । **आ० ६८ । १०९ ॥**
तयाऽर्जुनप्रसादन । **अश्व० ७८ । ३३ ॥**

दुश्शासन । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य द्वितीय पुत्र. । **आ० ६३ । ५८ ॥ २०१ । १ ॥ वि० ३७ । २ ॥ भी० ७७ । ७ ॥** रथोदार. । **उ० १६५ । १९ ॥**
तेन द्रौपदीवस्त्रापहार । **स० ९० । ४० ॥**
तस्य पराभवोऽर्जुनेन । **वि० ६५ । ३० ॥ द्रो० ९० ॥**
तस्यार्जुनेन सह युद्धं । **भी० ११० । १९ ॥**
तस्याभिमन्युना सह युद्धं । **द्रो० ३९ । २७ ॥**
तस्य द्रोणेनोपालम्भः । **द्रो० १२२ । १–२७ ॥**
तत्पुत्रेणाभिमन्योर्वध. । **द्रो० ४९ । १३ ॥**
तत्पुत्रस्य द्रौपदेयेन वधः । **क० २ । १६ ॥**
तस्य पराभव सात्यकिना । **द्रो० १२३ । १० ॥**
तस्य भुजोत्पाटनं भीमसेनेन । **क० ८७ । २८ ॥**

पुत्र'। तन्माता उर्वशी अप्सरा । तद्भ्रातरः आयुः धीमान् अमावसु वनायु शतायुश्च । **आ० ६९ । २८ ॥**

दृढायुधः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ० ६८ । ९९ ॥**

दृढाश्वः । क्षत्रिय । सू० व० कुवलाश्वपुत्र । **व० २०७ । ३७ ॥** [तत्पुत्रो हर्यश्व । भा० ९ । ६ ॥]

दृढेयुः । ऋषि । **अनु० २५५ । ३६ ॥**

दृषद्वती । नदी । **व० ८१ । ८७ ॥ ८८ । ११ ॥ भी० ९ । १५ ॥ शां० ५७ ॥ ३० ॥** The Caggar which flowed through Ambala and Sirhind, now lost in the sands of Rajaputana

देवाः । सुरा. । तेषा दैत्यैर्युद्ध । **आ० १९ ॥ स० ५२ । १० ॥** तेषा गरुडेन सह युद्ध । **आ० ३२ । १ ॥**

तदशा राजान । **आ० ६८ । ६८ ॥**

तेषा चातुर्वर्ण्य । **शां० २०७ । २६ ॥**

तैर्नैमिषारण्ये यज्ञकरण । **आ० २१४ । १ ॥ सौ० १८ । १ ॥**

तेषा मनुष्यचित्तस्थविज्ञानसामर्थ्य । **अनु० २३७ । २० ॥**

देवकः । क्षत्रिय । पूर्वजन्मनि गन्धर्वपतिः । देवक्याः पिता । आहुकस्य पुत्रः । उग्रसेनस्य भ्राता । **आ० ६८ । ६८ ॥** [भा० ९ । २४ ॥ विष्णु० ४ । १४ ॥]

१ **देवकी** । देवकपुत्री वसुदेवभार्या । श्रीकृष्णस्य माता । **स० २३ । ९ ॥**

तस्या विवाह. । **स० २३ । ९ ॥** [भा० १० । १ ॥]

तस्या नारदेन सवाद. । **अनु० ९९ । २ ॥**

तस्या भर्त्रा सह सहगमन । **मौ० ८ । १८–२४ ॥**

२ **देवकी** । शैब्यस्य पुत्री । युधिष्ठिरभार्या । तत्पुत्रो यौधेय । **आ० ६३ । ७५ ॥**

देवकूटतीर्थं । **व० ८२ । १४१ ॥**

देवगन्धर्वाः । तेषा नामानि । **आ० ६६ । ४२ ॥ १३२ । ३६ ॥**

देवदत्तः । अर्जुनस्य शङ्ख । **स० ३ । ९ ॥**

देवप्रस्थः । देशः । **स० २८ । १३ ॥**

देवभ्राट् । **आ० १ । ५६ ॥**

देवयानी । शुक्राचार्यपुत्री । ययातेर्भार्या । **आ० ६३ । ६ ॥ ६९ । ३७ ॥** [तन्माता प्रियव्रतपुत्री ऊर्जस्वती । भा० ५ । १ ॥]

तस्या कथा । **आ० ७०—७७ ॥** [भा० ९ । १८ ॥ मत्स्य० २७—३५ ॥]

तस्या वनक्रीडा । **आ० ७२ । ४ ॥**

तस्या शर्मिष्ठया कूपे प्रक्षेपः ययातिनोद्धरण च । **आ० ७२ । १३—२३ ॥**

तस्या विवाह । **आ० ७५ । ४७ ॥**

तस्याः पुत्रोत्पत्ति । **आ० ७६ । ८ ॥** [मत्स्य० ३१ ॥]

तत्पुत्रौ यदु तुर्वसुश्च । **आ० ७७ । १२ ॥**

१ **देवरातः** । ऋषि । शुनश्शेपः । **अनु० ६ । ८ ॥** स विश्वामित्रपुत्रोप्यभवत् । **अनु० ७ । ५० ॥**

२ **देवरातः** । क्षत्रियः । **स० ४ । ३२ ॥**

देवलः । प्रत्यूषस्य पुत्रो देवर्षिः । **आ० ६७ । २६ ॥ स० ४ । १६ ॥** असित इत्यस्यैव नामान्तरमिति भाति । **शां० २८१ । १ ॥**

तेन देवलोके पितॄन्प्रति महाभारतकथन । **आ० १ । १२४ ॥**

तेन जैगीषव्ययोगप्रभावदर्शन । **श० ५१ । ७ ॥**

तस्य नारदेन सवाद । **शां० २८१ । १ ॥**

देवव्रतः । भीष्म । **आ० ६३ । ५० ॥ १०७ । ७३ ॥**

१ **देवशर्मा** । ऋषि. । तद्भार्या रुचिः यामिन्द्रश्चकमे । **अनु० ७५ । १८ ॥**

२ **देवशर्मा** । ऋषिः । सर्पसत्रे सदस्य. । **आ० ५३ । ९ ॥**

देवश्रवाः। ऋषि । **शां० ४६ । ६ ॥**
देवसेना। दक्षप्रजापतिकन्या । **व० २२६ । १ ॥** स्कन्दस्य भार्या । **व० २२९ । ५२ ॥**
देवसेनाप्रियः। सुब्रह्मण्य. । **व० २३३ । ८ ॥**
देवस्थानः । ब्रह्मर्षि. । **शां० २० । १ ॥ ४६ । ६ ॥**
देवहव्यः। ऋषि. । **स० ७। १९ ॥**
देवह्रदः। तीर्थविशेष । **व० ८३ । ३८ ॥**
देवातिथिः। क्षत्रिय । सो० व० पूरुवश्यस्याक्रोधनस्य पुत्र । तन्माता कालिङ्गी कण्डू. । तद्भार्या वैदर्भी मर्यादा । तत्पुत्र ऋच. । **आ० ६३ । २२ ॥**
१ **देवापिः**। क्षत्रियः। सो० व० प्रतीपपुत्र । तन्माता सुनन्दी। तद्भ्रातरौ शन्तनुः बाह्लीकश्च। अय बाल्य एव प्रवव्राज । **आ० ६३ । ४७ ॥ १०१ । ४९ ॥** [तेन योगमास्थाय कलापग्रामे वासः। भा० ९ । २२ ॥ १२ । २२ ॥]
२ **देवापिः**। क्षत्रियः। सः पृथूदकतीर्थे तपस्तप्त्वा ब्राह्मणो बभूव। **श० ४१ । १० ॥**
३ **देवापिः**। चैद्यः क्षत्रिय. । कर्णेन हत । **क० ५१ । ४९ ॥**
देवारण्यं। क्षेत्र । **आ० २४५ । ३२ ॥**
देवावृधः । **शां० २४० । २१ ॥ अनु० २०० । ७ ॥**
देविका। नदी । **भी० ९ । १६ ॥**
देविकातीर्थं। **व० ८० । १०३ ॥**
देवी। वरुणस्य भार्या। **आ० ६७ । ५२ ॥** तत्पुत्रो बल । पुत्री मद्याभिमानिनी सुरा ।
देवीतीर्थं। **व० ८१ । ५१ ॥**
√**देशाः**। जनपदा । तेषा नामानि। **भी० ९ ॥** [मत्स्य० ११४ ॥]
दैत्यः। असुरशब्द पश्यत ।
दैत्यद्वीपः। गरुडस्य पुत्र. । **उ० १०१ । ११ ॥**
दैत्यसेना। दक्षप्रजापतिसुता । **व० २२६ । १ ॥**
+ **दैवपुरुषकारयोर्मिलितयोः कार्यनिर्वाहकत्वं**। **सौ० २ । ९ ॥ अनु० ९ । १ ॥**
+ **दैवस्य श्रैष्ठ्यं**। **उ० २९ । २० ॥ द्रो० २४ । ५ ॥ श० ६४ । ४६ ॥**
+ **दौहित्रप्रशंसा**। **आ० ८७ । २८–३०**
द्युः। अष्टवसुष्वन्यतम । यो वसिष्ठशापाद्भीष्मोऽजनि। **आ० १०६ । १५ ॥**
१ **द्युतिमान्**। क्षत्रियः । सू० व० इक्ष्वाकुवश्यस्य मदिराश्वस्य पुत्र । तत्पुत्र सुवीरः। **अनु० २ । ९ ॥**
२ **द्युतिमान्** । क्षत्रियः । साल्वराज । यः ऋचीकाय स्वराज्य दत्तवान्। **शां० २४० । अनु० २०० । २३ ॥**
१ **द्युमत्सेनः**। क्षत्रिय । प्राक्कालीनः साल्वराज । सत्यवत पिता । सावित्र्या श्वशुर । तस्य पश्चादन्धत्वप्राप्ति राज्यनाशश्च। **व० २९५ । ७ ॥**
तस्य चक्षु प्राप्तिः। **व० २९९ । १ ॥**
तस्य राज्यप्राप्ति। **व० ३०० । ११ ॥**
तस्य सत्यवता सवाद । **शां० २७३ । २ ॥**
२ **द्युमत्सेनः**। क्षत्रिय । साल्वदेशाधिप । राजसूयदिग्विजयेऽर्जुनेन जितः। **स० ४ । ३७ ॥ २७ । ११ ॥**
३ **द्युमत्सेनः**। क्षत्रिय । श्रीकृष्णेन हतः। **स० ६१ । ७ ॥** अय द्वितीयद्युमत्सेनादनन्य इति भाति ।
+ **द्यूतं**। देवन । युधिष्ठिरस्य। **स० ८४ । २१ ॥**
,, नलराजस्य। **व० ५६ । ९ ॥**
,, विराटराजस्य। **वि० ७० । १२ ॥**
द्यूतपर्व। **स० ७३—९५ ॥**
द्यौः। (द्युः)। अष्टवसुष्वन्यतम । यो वसिष्ठशापाद्भूमौ भीष्मोऽभूत् । **आ० १०६ । १७–४० ॥**
द्रमिडाः। (द्रविडाः) । देशः । **भी० ९ ।**

५८ ॥ Pait of the Deccan fiom Madras to Seiingapatam and cape Comoiin Its capital was Kanchipura modern name Conjeevaiam

द्रविणः । धरनामकवसो पुत्र । **आ० ६७ ।** २१ ॥

द्रुपदः । क्षत्रियः । पाञ्चालराजः । यज्ञसेन. । **आ० १८० ।** ६ ॥ महारथ । **उ० १७० ।** ८ ॥ [सोमकस्य पौत्र. । पृषतस्य पुत्र । भा० ९ । २२ ॥ हरि० १ । ३२ ॥ गरुडपु० १४० ॥ तस्य वशोप्यत्र द्रष्टव्य ।]

तस्योत्पत्ति । **आ० १४० ।** ४३ ॥ **१५० ।** १२ ॥ **१८० ।** ६ ॥

तस्योत्पत्ति । मेनकादर्शनक्षुभितात्पृषतराजस्य रेतस । **आ० १५० ।** १० ॥

तद्राजधान्याः माकन्दीति नाम । **आ० १४८ ।** ७८ ॥

सोमिवेश्यस्य शिष्य । द्रोणाचार्यस्य सतीर्थ्यश्च । **आ० १४० ।** ४४ ॥

त प्रति धनयाचनार्थ द्रोणाचार्यस्य गमन । **आ० १४० ।** ६९ ॥

तस्य ग्रहणार्थ कुरुपाण्डवाना पाञ्चालनगरगमन । **आ० १४८ ।** ७ ॥

तस्य जीवग्राहग्रहणमर्जुनेन । **आ० १४८ ।** ६३ ॥

तस्य पत्नी सौत्रामणी (कौसवी) । **आ० १४९ ।** ४९ ॥

तस्य पुत्रार्थं तपश्चरण । शिखण्डिनामकपुत्रोत्पत्तिश्च । **उ० १८८ ।** ३ ॥

तेन पुनः पुत्रोत्पत्ति प्रति यागकरण । **आ० १४९ ।** ४८ ॥

तस्य धृष्टद्युम्ननामकपुत्रस्य कृष्णानामकपुत्र्याश्च यज्ञ-कुण्डादुत्पत्तिः । **आ० १८१ ।** ४०–४५ ॥

तस्यार्धराज्यापहारो द्रोणाचार्येण । **आ० १४८ ।** ७३ ॥

तन्नामनिर्वचन । **आ० १५० ।** १२–१४ ॥

तस्यान्ये पुत्राः सुमित्रादयः । तेषु सुमित्रः (सौमित्र) जयद्रथेन हत । प्रियदर्शन कर्णेन हत । **आ० २१८ ।** ३० ॥ वीरकेतु द्रोणाचार्येण हत । **द्रो० १२२ ।** ४० ॥ सुरथ शत्रुञ्जयश्च द्रोणाचार्येण हतौ । **द्रो० १५७ ।** १८० ॥ ध्वजकेतु । **आ० २१८ ।** १९ ॥

तेन धृतराष्ट्राय पाण्डवै साक सन्ध्यर्थ पुरोहितप्रेषण । **उ० ६ ।** १७ ॥

तस्य वध द्रोणाचार्येण । **द्रो० १८७ ।** ४२ ॥

१ **द्रुमः** । सूतस्य अधिरथस्य पुत्र । कर्णस्य भ्राता । भीमसेनेन हत । **द्रो० १५६ ।** २७ ॥

२ **द्रुमः** । क्षत्रियः । **आ० ६८ ।** ८ ॥

३ **द्रुमः** । किंपुरुषाचार्य । **स० १० ।** ३० ॥ **६७ ।** १६ ॥

१ **द्रुमसेनः** । क्षत्रिय । **आ० ६८ ।** ३५ ॥ धृष्टद्युम्नेन हत । **द्रो० १७१ ।** २२ ॥

२ **द्रुमसेनः** । शल्यस्य चक्ररक्षक । युधिष्ठिरेण हत । **श० ११ ।** ५३ ॥

१ **द्रुह्युः** । क्षत्रिय । सो० व० ययाते पुत्रः । तन्माता शर्मिष्ठा । **आ० ६३ ।** ७ ॥ **६९ ।** ३८ ॥ तद्भ्रातरौ अनु पूरुश्च । [तस्य वश. । भा० ९ । २३ ॥]

२ **द्रुह्युः** । क्षत्रिय. । सो०व० मतिनारपुत्र । **आ० ८८ ।** १३ ॥

१ **द्रोणः** । अङ्गिरसा वरः । आचार्यः । भरताचार्य । भारद्वाज. । भरद्वाजस्य पुत्र. । शोणाश्व. । रुक्मरथ । रथयूथपयूथप । **उ० १६७ ।** १४ ॥

तस्योत्पत्ति । घृताचीदर्शनक्षुभितात् द्रोणे धृताद्भर-द्वाजरेतस. । **आ० ६४ ।** १४८ ॥ **१४० ।** ३९ ॥ **१८० ।** ५ ॥

तत्पितृव्यस्याग्निवेश्यस्य शिष्यः । **आ १४० ।** ४३ ॥

तस्य बृहस्पत्यशत्व । **आ० ६८ ।** ६९ ॥

तस्य भार्या शरद्वतः पुत्री कृपी । **आ० १४० ।** ४८ ॥

तत्पुत्रोऽश्वत्थामा । **आ० १४० ।** ४९ ॥

ग्रहणे विवादः । अस्यैव हठवाद इति नाम । **व० २७ । ३—३९ ॥**

तस्या अधःपतन गन्धमादनप्रयाणसमये । **व० १४६ । ४ ॥**

तया सत्यभामया सह सवादे स्वस्य पतिषु वर्तन-प्रकारकथन । **व० २३४ ॥**

[ता प्रति श्रीकृष्णमहिषीभि स्वस्वोद्वाहकथाकथन । भा० १० । ८३ ॥]

तया रात्रौ दुर्वाससो भिक्षार्थमागमनसमये श्रीकृष्णस्य स्मरण । **व० २६४ । ७ ॥**

तस्याः कोटिकाश्येन सह सवाद' । **व० २६७ ॥**

तस्या जयद्रथेनापहार । **व० २६९ । २३ ॥**

तस्या वनसचारश्रान्ताया अर्जुनेन वहन । **वि० ६ । २६ ॥**

तस्या अज्ञातवासे नामधेय मालिनीति । **वि० १४ । ४५ ॥**

तत्सौन्दर्यवर्णन । **आ० १४९ । ६२ ॥ स० ८८ । ३३ ॥ वि० १४ । २१ ॥ १६ । १३ ॥ २० । ३२ ॥**

तस्याः कीचकेन पादप्रहार । **वि० १९ । २२ ॥**

तया महानसे प्रसुप्तस्य भीमसेनस्य प्रबोधनं । **वि० २२ । ९ ॥**

तस्याः भीमेन सह सवाद । **वि० २४ । १ ॥**

ता प्रति भीमेन पतिव्रतामाहात्म्यकथन । **वि० २७ । ४५ ॥**

तया श्रीकृष्ण प्रति स्वानुभूतदु'खकथन । **उ० ८१ । १—४३ ॥**

तस्या मूर्च्छा पुत्रवधश्रवणेन । **सौ० ११ । ६ ॥**

तस्या समाश्वासन गान्धार्या कुन्त्या च । **स्त्री० १५ । १७ ॥**

तया युधिष्ठिरं प्रति प्रजापालनस्यावश्यकर्तव्यत्वक-थन । **शां० १४ । ६ ॥**

तस्या पतन महाप्रस्थानगमनसमये । **महा० २।३॥**

+ **द्रौपदीहरणपर्व । व० २६३—२७२ ॥**

द्रौपदेयाः । द्रौपदीपुत्रा' । द्रौपदीशब्द पश्यत ।

+ **द्वादशदिवसयुद्धारम्भः । द्रो० १८** तत्समाप्ति । **द्रो० ३२ ॥**

+ **द्वादशद्वादशीतिथयः । अश्व० ११३-११४ ॥**

तन्नियामकभगवद्रूपाणि । **अनु० १७१ ॥**

द्वादशादित्याः । आदित्यशब्द पश्यत ।

+ **द्वादशीव्रतं । अश्व० ११३-११४ ।** [अम्बरीषकृत । भा० ९ । ४ ॥]

द्वादशमासेषु पूज्यानि भगवद्रूपाणि । **अनु० १७१।**

द्वापरः । तृतीय युग । तदभिमानी असुरश्च **व० ३ । ७३ ॥ ५५ । १ ॥ ८३ । ९० । १२२ । २१ ॥** [मत्स्य० १६५ ॥]

तद्युगधर्मा. । **व० १५१ । २८ ॥ शां० ६९ । १६।**

तस्य कलेश्च सन्धौ भारतयुद्ध । **आ० २ । १३ ॥**

तस्य दमयन्तीस्वयवरार्थमागमन । **व० ५५ । १ ॥**

द्वारका । द्वारावती । श्रीकृष्णस्य पुरी । तस्या वर्णन । **स० ५७ । १ ॥** Dwaraka in Guzerat

[तन्निर्माण विश्वकर्मणा । हरि० २ । ५८ ॥ भा० १० । ५० ॥]

तत्रार्जुनस्य यतिवेषेण गमन । **आ० २४१ । २ ॥**

तत्रोत्पातप्रादुर्भाव । **मौ० ३ । २ ॥**

तस्या समुद्रेण प्लावन । **मौ० ८ । ४२ ॥**

द्वारपालं । तीर्थे । **व० ८१ । १५ ॥**

द्विजिह्वाः । सर्पा । तेषा द्विजिह्वत्वप्राप्ति' । **आ० ३४ । २७—२९ ॥**

द्वितः । चतुर्थस्य गौतमस्य पुत्र. । एकतत्रितयो-र्मध्यमो भ्राता । **स० ७ । ११ ॥**

तस्य कथा । **श० ३७ ॥**

द्वितीयदिवसयुद्धारम्भः । भी० ५० ॥ तत्समाप्तिः । **भी० ५५ ॥**

द्विमूर्धा । असुरः । **द्रो० ६९ । ३९ ॥**

द्विविदः । वानर' । **व० २९० । ४ ॥**

[तस्य बलरामेण वधः । **भा० १० । ६७ ॥**]

२ धाता । भृगुऋषिपुत्र । **आ० ६७ । ५०** ॥
[तन्माता ख्याति । तद्भार्या मेरुपुत्री आयतिः । तत्पुत्रो मार्कण्डेयस्य पिता मृकण्ड । भा० ४ । १ ॥]

धारणः । सर्प । **उ० १०३ । १६** ॥

धारातीर्थं । **व० ८२ । २३** ॥

धार्तराष्ट्राः । धृतराष्ट्रपुत्रा दुर्योधनादय । धृतराष्ट्रशब्द पश्यत ।

धीः । बुद्धिः । तद्गुणाः । **व० २ । १९** ॥

धीमान् । क्षत्रिय । सो० वं० पुरूरवस पुत्र । तन्माता उर्वशी । **आ० ६९ । २७** ॥

१ धुन्धुः । मधुकैटभयो पुत्रः । **व० २०७ । १** ॥

२ धुन्धुः । क्षत्रिय. । **अनु० १७७ । ७३** ॥

धुन्धुमारः । क्षत्रिय. । सू० व० बृहदश्वस्य पुत्रः । तस्य पितृकृत नाम कुवलाश्व इति । **व० २०४–२०५** ॥

तस्योपाख्यान । **व० २०७** ॥ [हरि० १ । ११ ॥ भा० ९ । ६ ॥ वायु० ८८ ॥ ब्रह्म० ७ ॥]

तस्य जराप्राप्ति । **अनु० ९ । ४१** ॥

तेन पुष्करास्तैन्ये शपथकरण । **अनु० १४३ । २१** ॥

धूतपापा । नदी । **भी० ९ । १८** ॥

धूमावती । नदी । **व० ८२ । २१** ॥

धूमिनी । सो० व० अजमीढस्य भार्या । तत्पुत्रः ऋक्ष. । **आ० १०१ । २०** ॥

१ धूमोर्णा । मार्कण्डेयऋषेः पत्नी । **अनु० २४८ । ४** ॥

२ धूमोर्णा । यमस्य भार्या । **अनु० २७१ । ११** ॥

धूम्रा । वसोर्भार्या । तत्पुत्रौ धरो ध्रुवश्च । **आ० ६७ । १९** ॥

धूम्राक्षः । रावणमन्त्री राक्षसः । हनूमता हतः । **व० २८७ । १४** ॥

धूर्तः । क्षत्रिय । **आ० १ । २६३** ॥

धूर्तकः । सर्प । **आ० ५७ । १३** ॥

१ धृतराष्ट्रः । क्षत्रिय । सो०व० पूरुवशोत्पन्नस्य विचित्रवीर्यस्य क्षेत्रज पुत्र. । व्यासवीर्याज्जात । तन्माता अम्बिका । आम्बिकेय । वैचित्रवीर्यः । प्रज्ञाचक्षु । आजमीढः । इत्यादीनि तस्य नामानि । **आ० ६३ । ५७** ॥

तस्योत्पत्ति. । **आ० ६४ । १५५** ॥ **११५ । १८** ॥

तस्य गन्धर्वांशत्व । **आ० ६८ । ८३** ॥

तस्य गान्धार्या विवाह । **आ० ११९ । १२–१६** ॥

तस्य पाण्डवाना जतुगृहे दाहश्रवणेन मृषा विलापः । **आ० १६२ । १३** ॥

तस्य सञ्जयेन सवादः । **स० १०३** ॥

तेन द्रौपद्यै वरदान । **स० ९३ । ३०** ॥

तस्य भार्या गान्धारी तद्भगिन्यश्च काश्चन । **आ० ११९ । २२** ॥

तस्य श्यालाः शकुन्यादय । शकुनिशब्दे द्रष्टव्या. ।

तेन विदुरधिक्कार । **व० ४ । २२** ॥

तेन पाण्डवप्रतापवर्णन । **उ० ५०** ॥

तस्य श्रीकृष्णेन विश्वरूपदर्शनार्थं चक्षुर्दान । **उ० १३१ । २०** ॥

तस्य मूर्च्छा दुर्योधनवधश्रवणेन । **श० २ । ५३** ॥

तस्य विलाप. दुर्योधनवधात् । **श० २ । ५४** ॥ **स्त्री० १** ॥

तस्य विदुरेण शास्त्रार्थकथनेन समाधान । **स्त्री० २ । ३** ॥

तस्य समीपे व्यासागमन । **स्त्री० ८ । २** ॥

तेन मृतपुत्रादिशयनस्थानभूतरणाङ्गणगमन । **स्त्री० ९** ॥

तेन लोहमयभीमसेनप्रतिमाया आलिङ्गनेन चूर्णीकरण । **स्त्री० ११ । १७** ॥

तदनुवर्तन पाण्डवै । **आश्र० १ । २६** ॥

तस्य भीमसेनपरुषभाषणश्रवणेन निर्वेदाधिगमः । **आश्र० ३ । ११** ॥

तेन युधिष्ठिराय राजनीत्युपदेश । **आश्र० ६-८** ॥
तस्य तपोवने दावाग्निप्रवेशः । **आश्र० ३९** । ३१ ॥ [भा० १ । १३ ॥]
तस्य कुबेरलोकप्राप्ति । **आश्र० २२** । ११ ॥
तस्य पुत्रा दुर्योधनादयः ह्यधिक शत । तेषु गान्धार्या जाता पुत्रा दुर्योधनादय शत । दुश्शलानाम्न्येका पुत्री च । दास्या वैश्याया जातो युयुत्सुरेक इति विवेक । **आ० ६३** । ५८ ॥ **६८** । ९३ ॥ **१३१** । २ ॥

अत्रेदमाकूत । अस्मिन्महाभारते तत्रतत्रागताना नाम्ना मेलनेन गणने सङ्ख्या कृतादप्यधिका भवति । तत्रतत्रोक्तानामेव नाम्ना गणने सख्या न्यूना भवति । क्वचिदेकमेव नाम द्विस्त्रिर्वोक्त वर्तते । तत्रापि कानिचिद्विशेषणानि कानिचिद्विशेष्याणि । कानिचित्पर्यायाणि । तेषु पर्यायत्वविशेषणत्वादीनि केषाचिदेव नाम्नामस्मादृशैर्विवेचयितु शक्यानि । कतिचन बहुज्ञानामपि श्रमसाध्यानि । तस्मात्सुधिय. स्वयमेव विवेचयन्त्विति यथोपलब्धि लिख्यते ।

तद्यथा—

अग्रयायी । **आ० १३१** । ११ ॥
अनाधृष्टिः । भीमेन हत । **भी० ९६** । २७॥
अनाधृष्यः । **आ० ६८** । १०४ ॥ **१३१** । १३ ॥
अनुयायी । **आ० ६८** । १०२ ॥ तस्य वधः । **द्रो० १५८** । १७ ॥
अनुविन्दः । **आ० ६८** । १०२ ॥
अनूदरः । **आ० ६८** । ९९ ॥ **१३१** । ८ ॥
अपराजितः । **आ० ६८** । १०१ ॥ **१३१** । १० ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । **भी० ८८** । २२ ॥
अभयः । **आ० ६८** । १०४ ॥ **१३१** । १२ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । **द्रो० १२७** । ४४ ॥
अयोबाहुः । **आ० ६८** । ९८ ॥ **१३१** । ६ ॥
अयोभुजः । तस्य वध । **द्रो० १५८** । १७ ॥
अलम्बुः । तस्य वधो भीमसेनेन । **क० ८८** । १९-२३ ॥
अलोलुपः । **आ० ६८** । १०३ ॥ **१३१** । १२ ॥
आदित्यकेतुः । **आ० ६८** । १०२ ॥ **१३१** । ११ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । **भी० ८८** । २८ ॥
उग्रः । **आ० ६८** । १०३ ॥ **१३१** । १२ ॥ तस्य वधो भीमेन । **भी० ६४** । ३४ ॥ **द्रो० १५८** । १९ ॥
उग्रश्रवाः । **आ० ६८** । १०० । **१३१** । ९ ॥
उग्रसेनः । **आ० ६८** । १०० ॥ **१३१** । ९ ॥
उग्रायुधः । **आ० ६८** । ९९ ॥ **१३१** । ७ ॥ **२०१** । २ ॥
उपचित्रः । **आ० ६८** । ९५ ॥ **१३१** । ४ ॥
उपनन्दः । तस्य वधो भीमसेनेन । **क० ४६** । १९ ॥
उपनन्दकः । **आ० ६८** । ९६ ॥ **१३१** । ५ ॥ **भी० ७९** । २२ ॥
ऊर्णनाभः । **आ० ६८** । ९६ ॥ **१३१** । ५॥
कनकध्वजः । **आ० १३१** । १४ ॥ **२०१** । ३ ॥
कनकाङ्गदः । **आ० ६८** । १०२ ॥
कनकायुः । **आ० ६८** । ९९ ॥
करकायुः । **आ० २०१** । २ ॥
कर्णः । **आ० ६८** । ९५ ॥ **१३१** । ३ ॥ **भी० ७७** । ८ ॥
कवची । **आ० ६८** । १०३ ॥ **१३१** । ११ ॥ **क० ४६** । ७ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । **क० ८८** । १९-२३ ॥
कुण्डकः । **आ० २०१** । ३ ॥

कुण्डजः । आ० ६८ । १०५ ॥
कुण्डधारः । आ० १३१ । ७ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । **भी० ८८** । २३ ॥
कुण्डभेदिः । तस्य वधो भीमसेनेन । **भी०** ९६ । २७ ॥
कुण्डभेदी । आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ । १३ ॥ तस्य वधो भीमेन । **द्रो० १२७** । ४२ ॥
कुण्डली । तस्य वधो भीमसेनेन । **भी० ९६** । २४ ॥
कुण्डशायी । आ० १३१ । १० ॥
कुण्डाशी । आ० १३१ । १४ ॥
कुण्डी । आ० १३१ । ११ ॥
कुण्डोदरः । आ० ६८ । ९७ ॥
क्षेममूर्तिः । आ० ६८ । १०० ॥
क्रथनः । आ० १३१ । ११ ॥
क्राथः । तस्य वधो भीमसेनेन । **क० ४६** । १७ ॥
खड्गी । तस्य वधो भीमसेनेन । **क० ८८** । १९ –२३ ॥
चारुचित्रः । आ० १३१ । ४ ॥ तस्य वधो भीमेन । **भी० ७७** । ८—१४ ॥ **द्रो०** १३६ । २०—२२ ॥
चारुचित्राङ्गदः । आ० ६८ । ९५ ॥
चित्रः । आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥ तस्य वधो भीमेन । **द्रो० १३७** । ३० ॥
चित्रकः । आ० ६८ । १०५ ॥
चित्रकुण्डलः । आ० १३१ । ६ ॥
चित्रचापः । आ० ६८ । ९८ ॥
चित्रदर्शनः । **भी० ७९** । २२ ॥
चित्रबाणः । आ० १३१ । ६ ॥
चित्रबाहुः । आ० ६८ । ९७ ॥
चित्रवर्मा । आ० ६८ । ९७ ॥ १३१ । ६ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । **द्रो०** १३६ । २२ ॥
चित्रसेनः । आ० २०१ । ३ ॥ **वि० ३७** । ३ ॥ **भी० ७७** । ७ ॥ ७८ । ११ ॥ ७९ । २२ ॥ तस्य वधो भीमेन । **द्रो०** १३७ । ३० ॥
चित्राक्षः । आ० ६८ । ९५ ॥ १३१ । ४ ॥ तस्य वधो भीमेन । **द्रो० १३६** । २२ ॥
चित्राङ्गः । आ० १३१ । ६ ॥ **भी० ७९** । २२ ॥
चित्रायुधः । आ० ३१ । ८ ॥ तस्य वधो भीमेन । **द्रो० १३६** । २१ ॥
चित्रोपचित्रः । **द्रो० १३६** । २०—२२ ॥
जयः । तस्य वधो भीमसेनेन । **भी० ७७** । ७–१४ ॥ **द्रो० १३५** । ३०—३६ ॥
जयत्सेनः । **भी० ७७** । ७ ॥ ७९ । ४२ ॥ तस्य वधो भीमेन । **श० २५** । १० ॥
जरासन्धः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । ९ ॥
जलसन्धः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । २ ॥ **क० ४६** । ८ ॥ तस्य वधो भीमेन । **भी०** ६४ । ३३ ॥ **क० ८८** । १९–२३ ॥
जैत्रः । तस्य वधो भीमसेनेन । **श० २५** । १२—१३ ॥
तुहुण्डः । आ० २०१ । ३ ॥
दण्डधारः । आ० ६८ । १०३ ॥ तस्य वधो भीमेन । **क० ८८** । १९–२३ ॥
दण्डी । आ० ६८ । १०३ ॥
दीप्तलोचनः । तस्य वधो भीमसेनेन । **भी०** ९६ । २७ ॥
दीर्घनेत्रः । **द्रो० १२७** । ४२ ॥
दीर्घबाहुः । आ० ६८ । १०५ ॥ १३१ । १४ ॥ **द्रो० १२७** । ३३ ॥ १६५ । १९ ॥ तस्य वधो भीमेन । **भी० ९६** । २७ ॥
दीर्घरोमः । आ० १३१ । १३ ॥
दीर्घलोचनः । आ० ६८ । १०४ ॥ **द्रो०** १२७ । ३४ ॥
दुराधनः । आ० ६८ । १०१ ॥

पाशी । आ० १३१ । ८ ॥ क० ४६ । ७ ॥
प्रमथः । आ० १३१ । १३ ॥
प्रमाथी । आ० १३१ । १३ ॥
बलवर्धनः । आ० १३१ । ७ ॥
बलाकी । आ० ६८ । ९८ ॥ १३१ । ७ ॥ २०१ । २ ॥
बह्वाशी । आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । ११ ॥ तस्य वधो भीमेन । भी० ८८ । २९ ॥
बाहुशाली । आ० २०१ । ३ ॥
बृन्दारकः । आ० १३१ । ८ ॥
भीमः । तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ६४ । ३६ ॥
भीमबलः । आ० ६८ । ९८ ॥ १३१ । ७ ॥
भीमरथः । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥ तस्य वधो भीमेन । भी० ६४ । ३६ ॥
भीमविक्रमः । आ० ६८ । ९८ ॥
भीमवेगः । आ० ६८ । ९८ ॥
भीमवेगरवः । आ० २०१ । २ ॥
भीमशरः । आ० ६८ । ९९ ॥
भूरिबलः । तस्य वधो भीमेन । श० २९ । १२ ॥
मकरध्वजः । तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ९६ । २७ ॥
महाबाहुः । आ० ६८ । ९८—१०५ ॥ १३१ । ६—१४ ॥
युयुत्सुः । आ० ६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥
रविः । तस्य वधो भीमेन । श० २९ । ५–१२ ॥
रौद्रकर्मा । आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ । १२ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो० १२७ । ४४ ॥
वातवेगः । आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । १० ॥ क० ४६ । ८ ॥ तस्य वधो भीमेन । क० ८८ । १९ ॥
वायुवेगः । आ० २०१ । २ ॥
विकटः । आ० ६८ । ९६ ॥ २०१ । ३ ॥ भी० ६४ । २९ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । क० ४६ । १६ ॥
विकटाननः । आ० १३१ । ५ ॥
विकर्णः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ४ ॥ २०१ । १ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो० १३७ । ३० ॥
विन्दः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥
विरजाः । आ० १३१ । १४ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो० १५८ । १७ ॥
विराजः । तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ९६ । २७ ॥
विरावी । आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ । १३ ॥
विरोचनः । आ० २०१ । २ ॥
विवित्सुः । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥ भी० ६४ । २९ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । क० ४६ । १२ ॥
विविंशतिः । आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ४ ॥ २०१ । १ ॥
विशालाक्षः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । १० ॥ तस्य वधो भीमेन । भी० ८८ । २६ ॥
वीरः । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥
वीरबाहुः । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । भी० ६४ । ३५ ॥
व्यूढोराः । आ० १३१ । १४ ॥
व्यूढोरुः । आ० ६८ । १०५ ॥
शत्रुञ्जयः । भी० ७९ । ५७ ॥ तस्य वधो भीमसेनेन । द्रो० १३७ । ३० ॥
शत्रुसहः । भी० ७९ । ५७ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो० १३७ । ३० ॥
शरासनः । आ० १३१ । ४ ॥ तस्य वधो भीमेन । द्रो० १३६ । २२ ॥

धृतिमान् । अग्निविशेष' । अस्य विष्णुरिति नामान्तरं । **व० २२३** । १२ ॥

धृष्टकेतुः । क्षत्रिय. । चेदिराजस्य शिशुपालस्य पुत्र. । शुक्तिमतीपुरनिवासी । पाण्डवपक्षीय । **व० २२** । ५० ॥ **उ० १७१** । ८ ॥ द्रोणाचार्येण हृत । **द्रो० १२५** । ३९ ॥

तस्य पुत्रोपि द्रोणेन हतः । **द्रो० १२५** । ४१ ॥

तस्य स्वसा रेणुमती । नकुलस्य भार्या । **आ० ६३** । ७८ ॥

तस्य युद्ध । **द्रो० १०७** । १० ॥

धृष्टद्युम्नः । क्षत्रिय । द्रुपदपुत्र. । द्रोणशत्रुः । याज्ञसेनि. । अयोनिज । अतिरथ । **उ० १७१** । ४ ॥

तस्योत्पत्तिः अग्निकुण्डात् । **आ० ६४** । १५० ॥ **१४९** । ५३ ॥ **१८१** । ४० ॥

तस्याम्यशत्व । **आ० ६८** । १२६ ॥

तन्नामनिर्वचन । **आ० १४९** । ७१ ॥ **१८१** । ५६ ॥

तस्य पाण्डवजातिजिज्ञासया कुलालगृहगमनं । **आ० २०७** । १ ॥

तस्य पाण्डवै सेनापतित्वकरण । **उ० १५१** । ३७ ॥

तेन द्रोणाचार्यशिरश्छेदः । **द्रो० १९३** । ६४ ॥

तद्वधोद्योग सात्यकिना । **द्रो० १९९** । ४९ ॥

तस्य पराजय कृपाचार्येण । **क० १७** । २० ॥

तस्य वधोऽश्वत्थाम्ना । **सौ० ८** । २४ ॥

तस्य भ्रातर द्रुपदशब्दे द्रष्टव्या ।

तस्य पुत्रा' । क्षत्रञ्जय क्षत्रदेव क्षत्रवर्मा च । **द्रो० १०** । ५३ ॥ सर्वे द्रोणाचार्येण हता । **द्रो० १५६** । १४ ॥ तस्यान्यः पुत्र. क्षत्रधर्मा । द्रोणेन हतः । **द्रो० १२५** । ५७ ॥

धृष्णुः । वैवस्वतमनुपुत्र. । **आ० ६९** । १८ ॥

धेनुकः । गर्दभरूपी असुरः । बलरामेण हत. । **स० ५३** । १६ ॥ **उ० १३०** । ६१ ॥ [भा० १० । १५ ॥ हरि० २ । १३ ॥ विष्णु० ५ । ८ ॥]

धेनुमतीतीर्थं । **आ० २४५** । ३० ॥

धैर्यं । गुण । तस्य सुखसाधनत्व । **शां० २३४**॥

१ **धौम्यः** । आपोदनामा ऋषि. । **आ० ३** । २१ ॥

तस्य शिष्या. उपमन्यु' आरुणिः वैदश्च । **आ० ३** । २२ ॥

२ **धौम्यः** । ऋषिः । व्याघ्रपादऋषेः पुत्र । तस्य भ्राता शिवभक्त उपमन्यु । **अनु० ४५** । ९६ ॥ अथ प्रथमधौम्य एवेति यस्तस्य शिष्य. उपमन्यु' स तस्य भ्राता चेति च भाति ।

३ **धौम्यः** । ऋषिः पाण्डवपुरोहित । असितस्य देवलस्य भ्राता । **आ० १९९** । २ ॥ **स० २** । ७ ॥ **व० ३** । १ ॥ **वि० १** । २१ ॥ **आश्र० १६** । ८ ॥

तेन पाण्डवेभ्यो नानातीर्थमाहात्म्यकथन । **व० ८४—८८** ॥

तेन पाण्डवेभ्यो राजगृहे वासप्रकारकथन । **वि० ५** । ८ ॥

तस्य पाण्डवाग्निहोत्राग्निरक्षणार्थं वने वासः । **वि० ६** । १३ ॥

तेन धर्मोपदेश । **अनु० १९०** । १५ ॥

धौम्रः । ऋषि. । **शां० ४६** । १२ ॥

+ **ध्यानयोगः** । **शां० १९३** ॥

१ **ध्रुवः** । अष्टवसुष्वन्यतमः । धूम्रायाः पुत्रः । **आ० ६७** । १८ ॥ तत्पुत्रः कालः । **आ० ६७** । २१ ॥

२ **ध्रुवः** । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । **द्रो० १५९** । ३८ ॥

३ **ध्रुवः** । क्षत्रियः । सो० वं० नहुषपुत्रः । **आ० ६९** । ३३ ॥

४ **ध्रुवः** । क्षत्रिय. । स्वायंभुवमनुपौत्रस्योत्तानपादस्य पुत्रः । **अनु० ६** । १५ ॥

[तस्य कथा । भा० ४ । ८—१३ ॥ विष्णु० १ । ११ ॥ मत्स्य० ४ ॥ लिङ्गपु० ६२ ॥ स्कान्दपु० वैष्णवख० काशीख० पूर्वार्धे २० ॥]
[तन्मण्डल । भा० ५ । २३ ॥]
ध्वजकेतुः । क्षत्रिय. । द्रुपदपुत्र । **आ० २१८ ।** १९ ॥
ध्वजवती । हरिमेधसः पुत्री । **उ० ११०** । **१३** ॥
+ ध्वजादिवर्णनं । वि० ५६ ॥ द्रो० २३ । १०५ ॥

न.

नकुलः । क्षत्रिय । पाण्डुपुत्र. । माद्र्यामश्विभ्या जात' । **आ० ६३** । ६६ ॥ **१३३** । १८ ॥ एकरथ. । **उ० १६९** । ५ ॥
तन्नामनिर्वचन । **वि० ७** । ३३ ॥
तस्य विराटनगरे प्रसिद्ध नाम दामग्रन्थीति । **वि० ४** । ५ ॥
तस्य विराटनगरे प्रच्छन्न नाम जयत्सेन इति । **वि० ७** । ६६ ॥
तस्य शङ्ख सुघोष. । **भी० २५** । १६ ॥
तस्य भार्या शिशुपालस्य पुत्री । धृष्टकेतो स्वसा रेणुमती । तत्पुत्रो निरमित्र. । **आ० ६३** । ७८॥
तस्य द्रौपद्या जात पुत्र शतानीक । **आ० ६४** । १६४ ॥
तेन पश्चिमदिग्विजयो राजसूययागार्थे । **स० ३२** ॥
तेन सन्धिकरणस्य सुशकत्वाभिधान । **उ० ७९** ॥
तेन दुर्योधनपराजय । **द्रो० १८८** । **५३** ॥
तस्य पराभव. कर्णेन । **क० १९** । ५३ ॥
तस्याध.पतन महाप्रस्थाने । **महा० २ । १२** ॥
नकुलोपाख्यानं । अश्व० ९१ ॥
नग्नजित् । क्षत्रिय । **आ० ६८** । २१ ॥ कर्णेन दिग्विजये जित. । **व० २५५** । २१ ॥ [अय श्रीकृष्णस्य श्वशुर । सत्यानाम्न्या नीलादेव्या पितेति भाति । भा० १० । ५८ ॥]
नचिकेताः । नाचिकेतशब्द पश्यत ।

+ नदीनां नामानि । स० ९ । २२ ॥ व० १९१ । १०३ ॥ **२२४** । २२ ॥ **भी० ९** । १४ ॥ **अनु० ६४** ॥ **२४८** । २० ॥ **२७१** । १९ ॥ [हरि० २ । १०९ ॥ पद्म० १ । १४ ॥ मत्स्य० ११४ ॥]
१ **नन्दः** । सर्प । **उ० १०३** । १२ ॥
२ **नन्दः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० ६८** । ९६ ॥ **१३१** । ५ ॥ **भी० ७९** । २२ ॥ तस्य वधः । **क० ४६** । १९ ॥
१ **नन्दकः** । सर्प । **उ० १०३** । १२ ॥
२ **नन्दकः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० २०१** । ३ ॥ **भी० ६४** । १५ ॥
१ **नन्दा** । धर्मप्रजापतिपुत्रस्य हर्षस्य भार्या । **आ० ६७** । ३३ ॥
२ **नन्दा** । ऋषभकूटपर्वतस्था नदी । **आ० २३५**। ७ ॥ **व० ११०** । १ ॥
नन्दिग्रामः । अयोध्यासमीपस्थो ग्रामः । **व० २९२** । ६३ ॥
१ **नन्दिनी** । नदी । **व० ८२** । १५४ ॥
२ **नन्दिनी** । वसिष्ठस्य धेनु । **आ० १०६** । १४ ॥
नन्दिसेनः । स्कन्दपरिवार. । **श० ४६** । २४ ॥
नन्दीश्वरः । रुद्रवाहनभूतो वृषभ. । **अनु० २५९** । २५ ॥
नमुचिः । दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६** । **२२** ॥ **स० ५१** । ८ ॥ [तद्भार्या स्वर्भानो पुत्री सुप्रभा । **भा० ६** । ६ ॥]
तस्येन्द्रेण सवाद. । **शां० २३३** ॥
तस्येन्द्रेण वध' । **श० ४४** । ३६ ॥
नरः । नारायणभ्राता । तदाश्रमगमन पाण्डवाना । **व० १४७** । २२ ॥ **१५७** । १० ॥ [तयो कथा । भा० ११ । ४ ॥]
१ **नरकः** । दनुपुत्रोऽसुरः । **आ० ६६** । २९ ॥

२ **नरकः** । महीदेव्याः पुत्रोऽसुर । **स० ९** । १६ ॥ १४ । १४ ॥ ५५ । ६ ॥
तस्य वधः श्रीकृष्णेन । **स० ५५** । ३४ ॥ **व० १४४** । १७ ॥ [भा० १० । ५९ ॥ हरि० २ । ६३ ॥]
तस्यास्थिदर्शन पाण्डवै । **व० १४४** । १३ ॥
३ **नरकः** । पापिना यातनानुभवस्थानविशेष. ।
तन्नामकथन । **अनु० २३०** ॥ [भा० ५ । २६ ॥ विष्णु० २ । ६ ॥ मार्कण्डे० ११—१२ ॥ देवीभा० ८ । २१-२३ ॥ शिवपु० उमास० ८-१० ॥ स्कान्दपु० माहेश्वरखण्डान्तर्गतकौमारिकाख० ३९ ॥ ब्रह्मवै० प्रकृतिख० २९—३१ ॥]
तद्दर्शन युधिष्ठिरेण । **स्वर्गा० २** । १६-२५ ॥
नरसिंहः । नृसिहशब्द पश्यत ।
नरिष्यन्तः । क्षत्रिय । वैवस्वतमनुपुत्र । **आ० ६९** । १८ ॥
+ **नर्तनागारं** । **वि० २५** । २१ ॥
१ **नर्मदा** । नदी । **स० ९** । २२ ॥ **व० ८७** । २ ॥ **भी० ९** । १४ ॥ [इय कलिङ्गदेशस्थादमरकण्टकापरनाम्नो मेकलपर्वतात्प्रभवति । मत्स्य० ११३ ॥] The river Nerbuda It rises in the Amarakantaka mountain,
तन्महिमा । **व० ८०** । ५४ ॥ [पद्म० १ । १३ ॥]
२ **नर्मदा** । तन्नामकनद्यभिमानिनी । इक्ष्वाकुवश्यस्य दुर्योधनस्य भार्या । तत्पत्नी सुदर्शना । **अनु० २** । १८ ॥
१ **नलः** । वानरः । रामसेतुबन्धनकर्ता । **व० २८४** । १४ ॥
२ **नलः** । निषधदेशाधिपति । वीरसेनपुत्रः । दमयन्त्या भर्ता। तस्य पुत्रौ इन्द्रसेना इन्द्रसेनश्च । **व० ४९** । ६० ॥
तेन हसग्रहण । **व० ५०** । १९ ॥
तस्य इन्द्रादिलोकपालैर्दमयन्ती प्रति दूत्येन प्रेषण । **व० ५२** ॥
तस्मै इन्द्रादिदेवैर्वरदान । **व० ५४** । ३५ ॥
तस्य दमयन्त्या विवाह । **व० ५४** । ४३ ॥
तच्छरीरे कलिप्रवेश । **व० ५६** । ३ ॥
तस्य पुष्करेण सहाक्षद्यूत । **व० ५६** । ९ ॥
तदुत्तरीयवस्त्रस्य पक्षिभिरपहरण । **व० ५८** । १५ ॥
तेन वने रात्रौ स्वसमीपे सुप्ताया दमयन्त्याः परित्याग । **व० ५९** । २० ॥
तेन कार्कोटकस्य अग्नेस्सकाशाद्रक्षण । **व० ६३** । ९ ॥
तस्य बाहुकनामस्वीकारेण ऋतुपर्णे सारथीभवनं । **व० ६४** । ९ ॥
तस्य ऋतुपर्णेन सह दमयन्त्याः पुनः स्वयवरार्थं विदर्भपुर प्रत्यागमन । **व० ७०** । ४३ ॥
तन्नामस्मरणस्य कलिबाधपरिहारकत्व । **व० ७०** । ३६ ॥ ७७ । १२ ॥
नलकूबरः । कुबेरस्य पुत्र । तद्भ्राता मणिग्रीवः । **स० १०** । २० ॥ **व० २८१** । ६० ॥
[तस्य सभ्रातृकस्य नारदशापाद्यमलार्जुनवृक्षत्वप्राप्तिः । तयो श्रीकृष्णेन मोक्षण च । भा० १० । ९-१० ॥]
नलिनी । नदी । **भी० ६** । ४९ ॥
+ **नलोपाख्यानपर्व** । **व० ४९—७७** ॥
नवतन्तुः । विश्वामित्रपुत्रः । **अनु० ७** । ५८ ॥
नवमदिवसयुद्धारम्भः । **भी० ९७** । तत्समाप्ति । **भी० १०६** ॥
१ **नहुषः** । क्षत्रियः । सो० व० पुरूरवसः पुत्रस्यायोः पुत्रः । तन्माता स्वर्भानवी । **आ० ६३** । ५ ॥ ६९ । २९ ॥ **स० ८** । ८ ॥ **वि० ५३** । १४ ॥ [भा० ९ । १७ ॥ हरि० १ । २८ ॥ वायु० ९२ ॥ ब्रह्म० ११ ॥]
तस्य पुत्राः । यति ययातिः सयाति. आयति अयतिः ध्रुव. इति षट्ट । **आ० ६९** । ३३ ॥

[तस्य भार्यापितृकन्या विरजा । ब्रह्म० १२ ॥ हरि० १ । ३० ॥]
तेन ब्रह्महत्याभयादिन्द्रेऽदर्शन गतेन्द्रपदप्राप्ति' । **उ० ११ । ९ ॥ अनु० १५६ । ४ ॥** [भा० ६ । १३ ॥ देवीभा० ६ । ७—८ ॥]
तेन शच्या कामना । **उ० ११ । १९ ॥**
तस्यागस्त्यशापादजगरत्वप्राप्ति । **व० १८१ । १४ ॥ १८२ । १४ ॥ १८३ । ३७ ॥ उ० १७ । १६ ॥ अनु० १५७ । २२ ॥**
तस्मै च्यवनऋषिणा दाशेभ्य स्वयोग्यमूल्यदाननियोग । **अनु० ८६ । ५ ॥**
तस्य त्वष्टुः सकाशाद्गोलाभ । **शां० २७४ । ६ ॥**
२ नहुषः । सर्प. । **आ० ३५ । ९ ॥ उ० १०३ । ९ ॥**

नागदत्तः । क्षत्रिय' । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । ११ ॥** तस्य वधो भीमसेनेन । **द्रो० १५८ । १७–१९ ॥**
नागकन्या । उलूपीशब्द पश्यत ।
नागधन्वा । तीर्थविशेष. । तत्र बलरामस्य गमनं । **श० ३८ । २९ ॥**
नागराजतीर्थं । व० ८२ । ३२ ॥
नागलोकः । भोगवती । **उ० १०३ ॥**
नागाः । सर्पा । तेषा नामानि सर्पशब्दे द्रष्टव्यानि ॥
तेषामुत्तङ्ककृता स्तुतिः । **आ० ३ । १३४ ॥**
नागास्त्रप्रयोगः । कर्णेनार्जुन प्रति । **क० ९७ । २० ॥**
नाचिकः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्रः । **अनु० ७ । ५८ ॥**
नाचिकेतः । ऋषिः । आरुणिनामकस्योद्दालकस्य पुत्र. । अस्य नचिकेता इति नामान्तर । तत्कथा गोदानप्रशसार्थ । **अनु० १०६ । २ ॥ स० ४ । २३ ॥** अस्य कथा काठकोपनिषदि प्रसिद्धा ।
नाचीनाः । देश । **स० ३२ । १५ ॥**

नाटकेयाः । देश । **स० ३२ । १४ ॥**
नाडीजङ्घः । नालिजङ्घशब्द पश्यत ।
नाभागः । क्षत्रिय' । वैवस्वतमनुपुत्रः । **आ० ६९ । २० ॥** [तत्पुत्रोऽम्बरीषः । भा० ९ । ४ ॥]
तत्कृत' पुष्करास्तेयशपथ । **अनु० १४३ । ३१ ॥**
१ नारदः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । **अनु० ७ । ५३ ॥**
२ नारदः । कश्यपभार्याया मुने' पुत्रो देवगन्धर्वे । तस्योत्पत्ति । **आ० ६६ । ४४ ॥**
३ नारदः । देवर्षि । पर्वतस्य मातुल । **स० १० । २० ॥ शां० २९ । ४ ॥**
तेन देवलोके भारतकथन । **आ० १ । १२४ ॥**
तस्यागमन पाण्डवसमीपे । द्रौपदीविषये व्यवस्थाकरणोपदेश. । **आ० २२८ ॥**
तेन सुन्दोपसुन्दकथाकथनं । **आ० २२९ ॥**
तेन पाण्डवेभ्यः कच्चित्प्रश्नव्याजेन राजनीतिकथनं । **स० ५ । २० ॥**
तद्वर्णन । **आ० २२८ । १०–३७ ॥ स० ५ । २—१४ ॥**
तस्यागमन पाण्डवसमीपे काम्यकवने । **व० १८५ । ४७ ॥**
तदागमन पाण्डवान्प्रति गङ्गातीरे । **शां० १ । ४ ॥**
तस्य पर्वतऋषिशापेन वानरमुखत्वप्राप्तिः । **शां० २९ । २५ ॥**
तेन पर्वतऋषये शापदान । **द्रो० ५५ । २३ ॥ शां० २९ । २६ ॥**
तस्य सृञ्जयपुत्र्या विवाहः । **शां० २९ । ३० ॥**
तस्य श्वेतद्वीपगमन । **शां० ३४३ ॥ ३४४ ॥ ३४६ ॥**
तेन बदर्या श्रीमन्नारायणदर्शन । **शां० ३५३ । ९ ॥**
तद्गुणानुवाद श्रीकृष्णेनोग्रसेनसमीपे । **शां० २३७ । ४–२७ ॥**

निबन्धनः । कश्चन विरक्तो मुनिः । तस्य भोगवतीनाम्न्या स्वमात्रा सह अध्यात्मविषये सवाद. । **शां० २०५ । २ ॥**

निबिडः । पर्वत । **भी० १२ । १९ ॥**

१ निमिः । दत्तात्रेयस्य पुत्र. ऋषि. । तत्पुत्रः श्रीमान् । **अनु० १३८ । ५ ॥**

२ निमिः । क्षत्रिय· । सू० व० इक्ष्वाकुपुत्र । जनकराजस्य पूर्वजः । **स० ८ । ९ ॥**

तस्यात्रिणा सवाद । **अनु० १३८ ॥**

[तस्य वश । भा० ९ । १३ ॥ वायु० ८९ ॥ विष्णु० ४ । ५ ॥ रा० ७ । ५५ ॥]

निमिषः । अमृतरक्षको देव । तेन सह गरुडस्य युद्ध । **आ० ३२ । १९ ॥**

निमेषः । गरुडस्य पुत्रः । **उ० १०१ । १० ॥**

नियुतायुः । क्षत्रियः । श्रुतायुष. पुत्र. । अर्जुनेन हत । **द्रो० ९३ । २७ ॥**

१ निरमित्रः । क्षत्रियः । सो० व० नकुलपुत्र. । रेणुमत्या जातः । **आ० ६३ । ७८ ॥**

२ निरमित्रः । क्षत्रिय । त्रैगर्तस्य वीरधन्वन. पुत्रः । सहदेवेन हतः । **द्रो० १०७ । २६ ॥**

+ निर्बन्धस्यानर्थहेतुत्वं । **उ० १०६ । ७ ॥**

निर्वीरतीर्थं । **व० ८२ । १३८ ॥**

निवातकवचाः । दानवा । **व० १७० । ११ ॥** तेषामर्जुनेन वधः । **व० १७४ । २ ॥**

+ निवातकवचयुद्धपर्व । **व० १६६—१७७ ॥**

+ निवृत्तधर्मकथनं । **अनु० २११ । २ ॥**

निशठः । क्षत्रियः । यादव । **आ० २३९ । १० ॥**

निशाकरः । गरुडस्य पुत्रः । **उ० १०१ । १४ ॥**

निशुम्भः । असुर । श्रीकृष्णेन हतः । **स० ५९ । २९ ॥**

निश्चवनः । बृहस्पतेः पुत्रः । अग्निविशेष. । तत्पुत्रो निष्कृतिनामाग्निः । **व० २२१ । २० ॥**

निषङ्गी । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । ८ ॥** भीमसेनेन हत । **क० ८८ । २३ ॥**

१ निषधः । पर्वत· । **स० २९ । ११ ॥ भी० ६ । ९ ॥**

२ निषधाः । देश । **भी० ९ । ५१ ॥** तदधिपतिर्नलराज । **व० ५० । ३ ॥** Narwar, the capital of Nalaraja This is also called Nalapura

निषादाः । देश । **भी० ९ । ५१ ॥**

+ निषादानां भक्षणं गरुडेन । **आ० २८ । २० ॥**

निषादी । **आ० १६० । ९ ॥**

निष्कृतिः । अग्निविशेष । बृहस्पतिपुत्रस्य निश्चवनस्य पुत्र । तत्पुत्र स्वननामकोऽग्नि । **व० २२१ । २२ ॥**

+ नीतिकथनं । कणिकेन धृतराष्ट्रादिभ्य । **आ० १५३ । ८ ॥** नारदेन कश्चित्प्रश्नव्याजेन युधिष्ठिराय । **स० ५ ॥** धौम्येन पाण्डवेभ्य । **वि० ५ । ८ ॥** विदुरेण धृतराष्ट्राय । **३३—४० ॥** साधारण्येन नीतिकथन । **आ० ८१ । स० ८६ ॥ व० ३२ ॥ शां० ८१ ॥ १६६ ॥ अनु० ३५ ॥**

निष्ठानकः । सर्प । **आ० ३५ । ९ ॥**

१ नीलः । वैदूर्यमयः पर्वत. । **स० २९ । ४८ ॥ भी० ६ । ४ ॥**

२ नीलः । वानर. । **व० २८८ । २८ ॥**

३ नीलः । क्षत्रिय· । कार्तवीर्यार्जुनवंशोद्भव पाण्डवपक्षीयः । **आ० २०१ । १० ॥ स० ३२ । २३ ॥ उ० १९ । २४ ॥** एकरथ. । **उ० १६६ । ४ ॥**

तस्य युद्ध । **भी० ९४ । ३० ॥**

तस्य वधोऽश्वत्थाम्ना । **द्रो० ३१ । २५ ॥**

४ **नीलः** । सर्पः । **आ० ३५ । ७ ॥**

नीला । नदी । **भी० ९ । ३१ ॥**

नीली । सो० वं० सुहोत्रपुत्रस्याजमीढस्य भार्या । तत्पुत्रौ दुष्यन्तः परमेष्ठी च । **आ० १०१ । २० ॥**

नृगः । क्षत्रियः । सू० व० इक्ष्वाकुपुत्रः । **स० ८ । ८ ॥ वि० ५३ । १४ ॥**

[तस्य विप्रशापात्कृकलासजन्मप्राप्तिः । श्रीकृष्णेन गर्ते पतितस्य तस्योद्धारश्च । भा० १० । ६४ ॥ रा० ७ । ५३ ॥]

नृपचण्डालसंवादः । अनु० १५८ ॥

नृशंसलक्षणं । शां० १६२ ॥

+ **नृसिंहः** । विष्णोरवतार । तत्कथा । **स० ४६ । ५५ ॥ व० २७३ । ६१ ॥** [भा० ७ । ८ ॥ पद्म० ६ । २६५ ॥ मत्स्य० ४७ । १६२ ॥ हरि० ३ । ४२ ॥ देवीभा० ४ । १६ ॥]

[तस्य शरभरूपिणा रुद्रेण पराभवः । लिङ्गपु० ९५ ॥ वीरभद्रेण पराभव· । लिङ्गपु० ९६ ॥]

नेपालाः । विदेहदेशस्योत्तरतो हिमवतो दक्षिणतश्च विद्यमानो देशः । **व० २५५ । ६ ॥**

नैकदृक् । ऋषि. । विश्वामित्रपुत्रः । **अनु० ७ । ५४ ॥**

नैकपृष्ठाः । देश । **भी० ९ । ४१ ॥**

+ **नैमि(षा)शारण्यं** । गोमतीतीरस्थ पुण्यारण्य । **आ० १ । ५ ॥ व० ८२ । ५९ ॥ श० ३७ ॥** Nımsar, twenty foui mıles from the Sandıla statıon of the Oudh and Rohılkhand Raılway, and twenty mıles from Sıtapur It ıs sıtuated on the left bank of the goomtı

तत्र देवैर्यज्ञकरणं । **आ० २१४ । १ ॥**

नैमिषकुञ्जं । क्षेत्र । **व० ८१ । १०९ ॥**

नैषधः । नलराजः । **व० ५१ । ३० ॥**

नैषादिः । एकलव्यः । **द्रो० १८२ । १७ ॥**

न्यग्रोधः । वृक्षः । तन्मूले पाण्डवानामुपवेशन । **आ० १६३ । २० ॥**

तत्र कृपाश्वत्थामकृतवर्मणामुपवेशन । **श० ३० । ६६ ॥**

तस्य दंशन तक्षकेण । **आ० ४३ । ४ ॥**

प.

पञ्चचूडा । अप्सरा । तया सह नारदस्य स्त्रीस्वभावविषये सवाद । **अनु० ७३ ॥**

पञ्चतीर्थानि । नारीतीर्थशब्द पश्यत ।

+ **पञ्चदशदिवसयुद्धारम्भः । द्रो० १८८ ।** तत्समाप्ति । **द्रो० २०३ ॥**

पञ्चनदं । क्षेत्र । **स० ३५ । ११ ॥ व० ८० । ८४ ॥** The Punjab,—the country of five rıvers called Satadru, Vıpasa, Iravatı, Chandrabhaga and Vıtasta

+ **पञ्चनलदर्शनं** । दमयन्त्या । **व० ५४ । १० ॥**

+ **पञ्चभूतानि** । पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशानि । विशेष भूतशब्दे पश्यत ।

+ **पञ्चमदिवसयुद्धारम्भः । भी० ६५ ॥** तत्समाप्ति· । **भी० ७४ ॥**

+ **पञ्चमहाभूतानि** । भूतशब्दं पश्यत ।

+ **पञ्चमहायज्ञाः । अश्व० १०४ । ८ ॥**

पञ्चमी । नदी । **भी० ९ । २६ ॥**

पञ्चयक्षा । नदी । **व० ८२ । १० ॥**

पञ्चरात्रं । (पाञ्चरात्रं) । भगवत्कृतो ग्रन्थविशेष. । **शां० ३५९ । १ ॥**

पञ्चवटी । गोदावर्यास्तीरे नासिकक्षेत्रसमीपस्थः स्थलविशेषः । **व० ८१ । १६२ ॥** [रा० ३ । १३ ॥] Nasık on the Godavery

पञ्चशिखः । कापिलेयो मुनिः । कपिलानाम्या ब्राह्मण्याः पुत्रः ।

तस्य जनकेन सवादः । **शां० २२०—२२१ ॥ ३२४ ॥** [अस्य जनकस्य जनदेव इति नाम बृहन्नारदी० ४५ ॥]

तन्नामनिर्वचन । **शां० २२०** । १२ ॥

+ **पञ्चानृतानामपातकत्वं । क० ७२ । ३४ ॥ शां० १६३** । ३० ॥

पञ्चालाः । इन्द्रप्रस्थस्य पूर्वतो विद्यमानो देशः । स उत्तरपाञ्चालः दक्षिणपाञ्चाल इति द्विविध । प्रथमस्य राजधानी आहिच्छत्र । द्रुपदाद्द्रोणाचार्येणापहृत । द्वितीयस्य राजधानी काम्पिल्य द्रुपदस्य । **भी० ९** । ४१ ॥ Rohilkhand Panchala was divided into North and South Panchala. The capital of the former was Ahichhatra, and the capital of the latter was Kampilya South Panchala was the kingdom of Raja Drupada, whose daughter Draupadi was married to the five Pandavas

+ **पञ्चेन्द्रोपाख्यानं । आ० २१४** ॥

पटच्चरः । चोरदेश । **स० ३२** । ४ ॥

पटवासकः । सर्पः । **आ० ५७** । १८ ॥

१ **पण्डितः** । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । भीमसेनेन हतः । **भी० ८८** । २४ ॥

२ **पण्डितः** । विद्वान् । तल्लक्षण । **उ० ३३** । २१—३७ ॥

पण्डितकः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८** । १०१ ॥

पतनः । राक्षस. । **व० २८६** । २ ॥

+ **पतिवशीकरणोपायः । व० २३५** ॥

+ **पतिव्रता** । तद्धर्मा । **व० २३४** । १८ ॥ **अनु० १८५** ॥

तन्माहात्म्य । **व० २०८** ॥

तस्याः कथा भीमसेनेन द्रौपद्यै उक्ता । **वि० २७** । ४४ ॥

पथिकृत् । प्रायश्चित्ताग्निविशेष. । **व० २२३** । ३० ॥

पद्मः । धार्मिक. सर्प । **स० ९** । ९ ॥ अस्य पद्मनाभ इति नामान्तरं । **शां० ३६५-** । ४ ॥

तेन सूर्यवहन । **शां० ३६७** । ८ ॥

पद्मकेतनः । गरुडस्य पुत्र. । **उ०१०१** । ११ ॥

पद्मजालाः । देश । **स० ७८** । ९८ ॥

पद्मनाभः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८** । ९६ ॥

पद्मव्यूहः । कौरवाणा । **द्रो० ३४** । २ ॥ अस्य चक्रव्यूह इति नामान्तर । **द्रो० ३३** । १४ ॥

तद्भेदनमभिमन्युना । **द्रो० ३६** । १९ ॥

पद्मसरः । स० २० । २६ ॥

पनसः । वानर । **व० २८४** । ६ ॥ **२८६** । ९ ॥

पम्पा । नदी तटाकश्च । **व० ८२**।१६२ ॥ **२८०**। ४४ ॥ A branch of the river Tungabhadra It rises in the Rishyamukha Mountain which is eight miles from the Anagandi Hills

तत्र रामस्य गमन । **व० २८१** । १ ॥

पयोष्णी । नदी । **व० ८३** । ४० ॥ **८६** । ७ ॥ **१२१** । ३२ ॥ **भी० ९** । १६ ॥ The river Purna, one of the branches of the Tapti in Berar

तत्र पाण्डवाना गमनं । **व० १२१** । ३२ ॥

तत्तटे गयराजस्य यज्ञ । **व० १२२** । १३ ॥

परतङ्गणाः । देशः । **भी० ९** । ६४ ॥ **स० ७८** । ७९ ॥

+ **परभार्यापुत्राः । अनु० ५७** । ६ ॥

परशुरामः । विष्णोरवतार । भृगुवश्य । जमदग्निपुत्रः । तन्माता रेणुका । **आ० ६७** । ४८ ॥ **स० ८** । १८ ॥ **उ० ९६** । ३ ॥ **शा० ५०** । ७ ॥

तस्योत्पत्तिः कथा च । **आ० २** । ८ ॥ **स० ४९** । १ ॥ **व० ११६** । ५ ॥ **द्रो० ७०** ॥ **क० २८** । ३ ॥ **शां० ४८** ॥ **अश्व० ३०** । ७ ॥ [भा० ९ । १५ ॥ पद्म० ६ । २६८ ॥ वायु० ९१ ॥ ब्रह्म० १० ॥ मत्स्य० ४७ ॥ देवीभा० ४ । १६ ॥]

तस्य भ्रातरः । रुमण्वान् सुषेण. वसु विश्वावसुश्च । **आ० ६७ । ४८ ॥ व० ११७ । ११ ॥**

तेन त्रिःसप्तकृत्वो भुवो नि क्षत्रियीकरणं। **आ० २।** ३ ॥ **६५ । ४ ॥ ११३ । ४ ॥ अश्व० ३०। १७॥**

तस्य तेजोहरणं दाशरथिरामेण । **व० ९८ । ७ ॥** [रा० १ । ७५ ॥]

तेन पित्राज्ञया स्वमातृशिरश्छेदः। **व० ११७ । १५॥** [भा० ९ । १६ ॥]

तद्वाक्य दुर्योधन प्रति पाण्डवैः सह सन्धिकरण-विषये । **उ० ९६ । ३ ॥**

तस्य भीष्मेण सह तेनाम्बा ग्राहयितु युद्ध । **उ० १७९—१८५ ॥**

तस्य पराजयो भीष्मेण । **उ० १८५ । ८ ॥**

तस्मिन्कर्णस्य शस्त्रविद्याभ्यास. । **क० ३६ । ५ ॥**

तेन कर्णाय शापदान । **क० ३६ । १० ॥ शां० ३ । १ ॥ ३० ॥**

तेन कार्तवीर्यार्जुनबाहुच्छेद' । **शां० ४८ । ४७ ॥**

तस्य कर्णोत्सङ्गे शिरोनिधाय शयन । **शां० ३ । ५॥**

तस्य वसिष्ठेन सवादः । **अनु० १३० । ३८ ॥**

+ परशुरामास्त्रप्रयोगः । कर्णेन । **क० ६७। ४८ ॥**

परान्ताः । देशः । **भी० ९ । ४७ ॥**

परावसुः । रैभ्यऋषिपुत्रः अर्वावसोर्भ्राता । **व० १३७ । १३ ॥** विश्वामित्रस्य पौत्रः । **शां० ४८ । ५७ ॥**

तद्भार्योपभोगो बलात्कारेण यवक्रीतेन । **व० १३८ । २ ॥**

तेन बृहद्द्युम्नराजस्य याजनं । **व० १४० । २ ॥**

१ पराशरः । शक्तेः पुत्रः । वसिष्ठस्य पौत्र' । तन्माता अदृश्यन्ती । तस्योत्पत्ति. । **आ० १९४ । १ ॥ स० ७ । १० ॥**

तन्नामनिर्वचन । **आ० १९४ । ३ ॥**

तस्मात्सत्यवत्या व्यासोत्पत्तिः । **आ० ६४। १२६ ॥** अधिकपाठे ५० ॥ **११४ । ३४ ॥**

तेन रुद्रमाहात्म्यकथन । **अनु० ४९ । ४० ॥**

तेन स्वपितरं शक्तिऋषिं राक्षसहत ज्ञात्वा लोकवि-नाशाय यत्न । **आ० १९४ । ९ ॥**

तेन वसिष्ठवचनाल्लोकविनाशनयत्नान्निवृत्य राक्षस-नाशाय यज्ञारम्भः । **आ० १९७ । १ ॥** [विष्णु० १ । १ ॥ लिङ्गपु० ६४ ॥]

तस्य वचन । **अनु० १४६—१५२ ॥**

तस्य जनकेन सवाद. । इयमेव पराशरगीता । **शां० २९६–३०४ ॥**

२ पराशरः । सर्प । **आ० ५७ । १९ ॥**

१ परिक्षित् । (परीक्षित्) । क्षत्रिय । सो० व० अनश्रुषः पुत्र' । तन्माता अमृता । तद्भार्या सुवेषा । तत्पुत्रो भीमसेन । **आ० ६३ ।** ४४ ॥

२ परिक्षित् । क्षत्रिय. । सो० वं० अविक्षत पुत्रः । तद्भ्रातरः शबलाश्वादयः । तत्पुत्रा कक्षसेनादय' । **आ० १०१ । ४० ॥**

३ परिक्षित् । क्षत्रियः । सू० वं० तत्पुत्रा शलो दलो बलश्चेति त्रय । सुशोभनानाम्न्या मण्डूक-कन्याया जाता. । **व० १९५ । ३८ ॥**

४ परिक्षित् । क्षत्रिय । सो० वं० अर्जुनपुत्रस्या-भिमन्योः पुत्र । तन्माता विराटराजदुहिता उत्तरा । **आ० ६३ । ८२ ॥** कृपाचार्यस्य शिष्य । **आ० ४९ । १३ ॥**

तस्य मातृगर्भे प्रयुक्तेनाश्वत्थाम्नो ब्रह्मास्त्रेण मृतस्य श्रीकृष्णेनोज्जीवन । **अश्व० ६९ । २५ ॥**

तस्योत्पत्तिः । **आ० ६८ । १३३ ॥** [भा० १ । १२ ॥]

तन्नामनिर्वचन । **आ० ६३ । ८५ ॥**

तद्भार्या भद्रवती । तत्पुत्रा' जनमेजय. श्रुतसेनः उग्रसेनः भीमसेन इति चत्वारः । **आ० ३ । १ ॥ ६३ । ८६ ॥**

तस्य राज्याभिषेक. । **महा० १ । ७ ॥**

तस्य मृगयागमन । **आ० ४० । ११ ॥ ४९ । २२ ॥**

तेन शमीकऋषे स्कन्धे स्वधनुष्कोट्या मृतसर्पप्रक्षेपण । **आ० ४९ । ३० ॥**

तस्य शमीकर्षिपुत्रेण शृङ्गिणा तक्षकदशनशापदान । **आ० ४१ । १२ ॥ ५० । ८ ॥** [भा० १ । १८ ॥]

[तस्य कथा । भा० १ । १६—१९ ॥]

तस्य विषपरिजिहीर्षया कश्यपऋषेर्गमनं । **आ० ४२ । ३४ ॥ ५१ । १७ ॥**

तस्य तक्षकेण दशनं । **आ० ४३ । ३६ ॥ ५१ । २९ ॥** [भा० १२ । ६ ॥ देवीभा० २ । १० ॥]

परिप्लवतीर्थं । व० ८१ । १२ ॥

परिबर्हः । गरुडपुत्र । **उ० १०१ । १३ ॥**

परिश्रवाः । क्षत्रिय । सो० व० भीमसेनस्य पुत्रः । तन्माता सुकुमारी । तद्भार्या शैब्या सुन्दरी । तत्पुत्रा देवापिः शान्तनुः बाह्लीकश्चेति त्रयः । अस्य प्रतीप इत्यपि नाम । **आ० ६३ । ४७ ॥** तस्य गङ्गया सह विवाहविषये विवादः । **आ० १०३ ॥**

पर्जन्यः । देवगन्धर्व । **आ० ६६ । ४४ ॥**

पर्णजङ्घः । विश्वामित्रपुत्रः । **अनु० १७ । ५२ ॥**

१ **पर्णादः ।** ऋषिः । **स० ४ । १९ ॥**

२ **पर्णादः ।** ब्राह्मण । दमयन्त्या दूत. । **व० ६८ । १ ॥**

पर्णाशा । काचन नदी । **स० ९ । २५ ॥ भी० ९ । ३१ ॥** तस्याः शीततोयेति नामान्तर । तस्या वरुणाज्जातः पुत्र. श्रुतायुधः । सः श्रीकृष्ण प्रति प्रयुक्तया तत्पराक्रमसहनाक्षमतया प्रतिनिवृत्तया स्वगदयैव हत. । **द्रो० ९२ । ४४॥** The river Banas in Rajputana, a tributary of the Chambal

पर्वणः । राक्षस । **व० २८६ । २ ॥**

पर्वतः । नारदस्य भागिनेय **शां० २९ । २६ ॥ स० ४ । २१ ॥ ७ । १० ॥ १० । २७ ॥**

तेन नारदाय वानरमुखप्राप्तिशापदान । **शां० २९ । २५ ॥**

तत्कृत पुष्करास्तेयशपथ । **अनु० १४३ । ३४॥**

+ **पर्वतानां नामानि । भी० ६ । ९ ॥ अनु० २७१ । ३० ॥**

पर्वसङ्ग्रहः । आ० २ । ४१ ॥

पर्वसङ्ग्रहपर्व । आ० २ ॥

पवित्रपाणिः । ब्रह्मर्षिः । **स० ४ । २१ ॥ ७ । १२ ॥**

पवित्रा । नदी । **भी ९ । २१ ॥**

पशुसखः । सप्तर्षिभृत्य कश्चन शूद्रः । तत्पत्नी गण्डा । **अनु० १४१ । ५ ॥**

तन्नामनिर्वचन । **अनु० १४२ । ४३ ॥**

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथ । **अनु० १४३ । ४० ॥**

× **पश्चात्तापः ।** अनुताप. । तस्य पापपरिहारकत्व । **अनु० १७४ । ४ ॥**

+ **पश्चिमदिग्वर्णनं । उ० ११० ॥**

+ **पश्चिमदिग्विजयः ।** नकुलेन । **स० ३५ ॥**

पह्लवाः । देश । **भी० ९ । ६८ ॥**

पांसुराष्ट्राः । देशः । तदधिपतिर्वसुदान. । **स० ७८ । १०६ ॥**

पाञ्चजन्यः । श्रीकृष्णस्य शङ्खः । **उ० १५१ । ७० ॥ भी० २५ । १५ ॥**

पाञ्चरात्रं । पञ्चरात्रशब्द पश्यत ।

पाञ्चालः । द्रुपद । तत्पुत्रो धृष्टद्युम्नश्च ।

पाञ्चालाः । पञ्चालशब्द पश्यत ।

पाञ्चाल्यः । आरुणिनामा ऋषिः । **आ० ३ । २७ ॥**

पाटलावती । नदी । अनूपदेशस्य समीपे पारियात्रपर्वतादुत्पन्ना चर्मण्वत्या उपनदी । **भी० ९ । २२ ॥** The Kali–Scind, a branch of the Chambal

पाणिखातं । तीर्थं । **व० ८१** । ८९ ॥
पाण्डरः । सर्प । **आ० ५७** । ११ ॥
पाण्डवाः । क्षत्रिया । सो० व० पाण्डुराजपुत्रा । तेषु युधिष्ठिर भीमसेन अर्जुन. इतित्रय कुन्त्या यमानिलेन्द्रेभ्यो जाता । नकुलः सहदेवः इति द्वौ माद्र्या अश्विनोर्जातौ ।
तेषामुत्पत्तिः । **आ० ६३** । ६४ ॥ **६४** । १५८ ॥
तेषा देवाशत्व । **आ० ६८** । ११० ॥
तेषां नामकरण । **आ० १३३** । २१ ॥
तेषामुपनयन । **आ० १३३** । ४६ ॥
तेषा शुक्रनामऋषितो धनुर्विद्याभ्यास । **आ० १३३** । ५१ ॥
तत्पितृमरण । **आ० १३४** । २६ ॥
तेषामायुष्यकथन । **आ० १३४** । २ ॥
तेषा हास्तिनपुरगमनं । **आ० १३४** । २ ॥
तेषा धृतराष्ट्राज्ञया वारणावतगमन । **आ० १५५** । २२ ॥
तेषा जतुगृहे वासः । **आ० १५९** । १७ ॥
तेषा जतुगृहान्निर्गताना रात्रौ गङ्गोत्तरण । **आ० १६१** । २२ ॥
तेषा हिडिम्बवनगमन । **आ० १६३** । १९ ॥
तेषा शालिहोत्राश्रमे निवासः । तत्र व्यासागमन च । **आ० १६८** । ३२ ॥ **१७०** । १ ॥
तेषामेकचक्रानगरगमन । **आ० १७०** । ११ ॥
तेषा ब्राह्मणवचनात् द्रौपदीस्वयवरार्थं गमनं । **आ० १८३** । १२ ॥
तैर्मध्येमार्ग गन्धर्वचोदनया उत्कोचकतीर्थे धौम्यस्य पौरोहित्येन वरण । **आ० १९९** । ८ ॥
तेषां द्रुपदनगरे कुम्भकारगृहे निवासः । **आ० २००** । ६ ॥
तेषा द्रौपदीपाणिग्रहणं । **आ० २१५** ॥
तेषा समातृभार्याणा इन्द्रप्रस्थगमन । **आ० २२७** । १९ ॥
तेषा समीपे द्रौपदीविषये समयकरणचोदनार्थं नारदस्यागमन । **आ० २२८** । ९ ॥
तैर्द्रौपदीविषये समयकरण । **आ० २३२** । २८ ॥
तेषा सामवेदित्व । **स० १०२** । २२ ॥
तेषा द्यूतजिताना वनगमनकाले चेष्टाविशेषा । **स० १०२** । ४ ॥
तेषा काम्यकवने वास । **व० ५** । ४ ॥
तेषा द्वैतवने प्रवेश. । **व० २४** । १० ॥
तेषा लोमशेन कैलासगिरिगमनचोदना । **व० १४१** । ११ ॥
तेषा बदरिकाश्रमगमन । **व० १४७** । १५ ॥
तैर्गन्धर्वबद्धस्य दुर्योधनस्य मोचन । **व० २४७** । १५ ॥
तेषा गन्धमादनपर्वतगमन । **व० १५९** । ४३ ॥
तेषामज्ञातवासार्थं विराटनगरगमन । **वि० ६** ॥
तेषा श्मशानवृक्षे धनुषा निक्षेप. । **वि० ७** । ४० ॥
तेषामज्ञातवासे क्रमेण प्रसिद्धनामानि । **वि० २** । २३ ॥ **३** । ८ ॥ ४४ ॥ **४** । ३ ॥ **५** ॥ १५ ॥
तेषामज्ञातवासे गूढनामानि । **वि० २७** । ६६ ॥
तेषा रथाश्वध्वजवर्णन । **उ० ५६** ॥
तेषा कुरुक्षेत्रगमनं । **उ० १५१** । ५० ॥
तत्सेनाया रथातिरथसङ्ख्यान । **उ० १६९** ॥
तेषा प्रशसा कर्णेन । **द्रो० २२** । १८ ॥
तत्सेनाया निहताना नामानि । **क० ३** ॥
तेषा दुर्योधनवधानन्तर ओघवतीतीरे उपवेशन । **श० ६३** । ४७ ॥
तद्वधप्रतिज्ञा अश्वत्थाम्ना दुर्योधनस्य भग्नसक्थिकस्य समीपे । **श० ६६** । ३२ ॥
तानुद्दिश्याश्वत्थाम्ना ऐषीकास्त्रप्रयोगः । **सौ० १३** । २० ॥
तेषा राज्यशासनप्रकारः । **अश्व० १५** ॥
तेषा महाप्रस्थानगमन । **महा० १** । २४ ॥
तेषा स्वर्गे सुखेन वासः । **स्वर्गा० ३** ॥
+ **पाण्डवप्रवेशपर्व** । **वि० १—१४** ॥
१ **पाण्डुः** । क्षत्रियः । सो० व० विचित्रवीर्य

भार्यायामम्बालिकाया व्यासाज्जात । **आ० १ ।** १३० ॥ **स० ८** । २५ ॥ **वि० ५३** । १७ ॥
तस्योत्पत्ति । **आ० ६३** । ५७ ॥ ६४ । १५५ ॥
तस्य राज्याभिषेक' । **आ० ११८** । ३० ॥
तस्य दिग्विजयः । **आ० १२२** । २१ ॥
तस्य कुन्त्या विवाह. । **आ० १२१** । ९ ॥
तस्य माद्या विवाह । **आ० १२२** । १८ ॥
तस्य मृगयार्थं वनगमन । **आ० १२३** । ७ ॥
तस्य किन्दमऋषिणा शापदान । **आ० ६३** । ६१ ॥ **१२३** । ३४—३८ ॥
तस्य माद्रीसगमेन मरण । **आ० ६३** । ६७ ॥ **१३४** । २६ ॥
तदस्थिसस्कार पाण्डवै । **आ० १३६** । ५ ॥
२ **पाण्डुः** । क्षत्रिय' । सो० व० तृतीयस्य जनमेजयस्य पुत्रः । तद्भ्रातरो धृतराष्ट्रादय. सप्त । **आ० १०१** । ४४ ॥
पाण्डुराष्ट्राः । देश । पाण्ड्यदेशस्य नामान्तरं । **भी० ९** । ४४ ॥ Pandya—the modeın districts of Tınnevelly and Madura ın South Indıa Its capıtals at dıfferent perıods were Uragapura now called Negapatam and Madura
पाण्ड्यः । चित्राङ्गदायाः पिता । द्रविडेश्वरः । अश्वत्थाम्ना हत । अस्य प्रवीर चित्रवाहन मलयध्वज इति च नामान्तराणि । **क० ५६** । ४५ ॥
तस्य युद्ध । **क० ५५** । ६० ॥
पाण्ड्याः । पाण्डुराष्ट्रशब्द पश्यत ।
+ **पाताललोकवर्णनं** । उ० ९९ । [भा० ५ । २४ ॥ देवीभा० ८ । १९–२० ॥]
+ **पात्रापात्रलक्षणं** । **अनु० ७२** ॥ **शां० ३५** । ३६ ॥
+ **पापं** । तत्फलभोग' । **व० १८६** । १८ ॥ **अनु० २२०—२२३** ॥

तस्य प्रायश्चित्त । **शां० ३३** ॥ **३४** ॥ **१६३** । ४६ ॥ **अनु० १७४** ॥
तत्कर्मणः फल बालस्य द्वादशवर्षपर्यन्तं नास्ति । **आ० ११७** । १५ ॥
पापहरा । नदी । **भी० ९** । २२ ॥
पारदाः । देश । **स० ७८** । ७९ ॥
पारसिकाः । देश । **भी० ९** । ६६ ॥
पारावतः । सर्प । **आ० ५७** । ११ ॥
पारावताश्वः । धृष्टद्युम्न. । **भी० ६१** । १६ ॥
पाराशर्यः । व्यासः ।
पारिजातः । देवतरु । कल्पवृक्षः । क्षीरसमुद्रादुत्पन्न । **आ० १८** । ५१ ॥
तस्यापहार श्रीकृष्णेन । **स० ५७** । ४१ ॥ [भा० १० । ५९ ॥ हरि० २ । ६४ ॥]
१ **पारियात्रः** । कुलपर्वत । **भी० ९** । ११ ॥ Parıyatra, the western paıt of Vındhya range extendıng from the source of the Nerbada to the Gulf of Cambay. It ıncluded the Aravalı mountaıns.
२ **पारियात्रः** । सर्प. । **आ० ५७** । ११ ॥
पार्थः । अर्जुनः । **वि० ४३** । २१ ॥
पालः । सर्प । **आ० ५७** । ५ ॥
+ **पालाशविधिः** । **अश्व० ११८** । २—६ ॥
पावकः । अग्निविशेष' । **व० २२४** । १ ॥
पावनी । नदी । **भी० ६** । ४९ ॥ The rıver Iravadı ın Burma
पाशाशिनी । नदी । **भी० ९** । २२ ॥
पाशिवाटाः । देश । **भी० ९** । ६४ ॥
पाशी । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० १३१** । ८ ॥ **क० ४६** । ७ ॥
+ **पाशुपतास्त्रं** । रुद्रदेवताकमस्त्र । तत्प्राप्तिरर्जुनस्य । **व० ४०** । ८—२१ ॥ **१६८** । ४६ ॥ **द्रो० ८१** । १८ ॥
पिङ्गतीर्थं । **व० ८०** । ५९ ॥
पिङ्गलः । सर्पसत्रे सदस्य । **आ० ५३** । ६ ॥

पिङ्गलकः । यक्ष । **स० १० । १८ ॥**
पिङ्गला । वेश्या । **शां० १७३ । ५८ ॥** [भा० ११ । ८ ॥]
पिच्छलः । सर्प. । **आ० ५७ । ६ ॥**
पिच्छिला । नदी । **भी० ९ । २९ ॥**
पिञ्जरकः । सर्पः । **आ० ३५ । ६ ॥ उ० १०३ । ११ ॥**
पिञ्जला । नदी । **भी० ९ । २७ ॥**
पिठरः । असुरः । **स० ९ । १७ ॥**
पिठरकः । सर्पः । **आ० ३५ । १४ ॥ ५७ । १५ ॥**
+ **पिण्डदानं** । पितृभ्यः । **अनु० १८८ । २३ ॥** मध्यमपिण्डस्य पत्न्या भोजने पुत्रोत्पत्तिः । **अनु० १८८ । ३८ ॥** पिण्डत्रयस्य प्रयोजन । **अनु० १८८ । २५ ॥**
पिण्डसेक्ता । सर्पः । **आ० ५७ । ८ ॥**
पिण्डारः । सर्पः । **आ० ३५ । ११ ॥ ५७ । १७ ॥**
१ **पिण्डारकः** । सर्पः । **आ० ३५ । ११ ॥ ५७ । १७ ॥**
२ **पिण्डारकः** । क्षत्रियः । यादवः । **आ० २०१ । २० ॥**
पिण्डारकं । तीर्थ । **व० ८० । ६६ ॥ ८६ । २१ ॥**
पितरः । अग्निष्वात्तादयः **स० ८ । ३० ॥** [हरि० १ । १८ ॥ मत्स्य० १३–१५ ॥]
तेषा पिण्डसज्ञाप्राप्ति । **शां० ३५५ । २० ॥**
तद्वणापनोदन । **शां० १२९ । १० ॥**
पितामहः । भीष्मः । **भी० १०७ । ५१ ॥**
पिनाकी । एकादशरुद्रेष्वन्यतम । **आ० ६७ । २ ॥**
पिप्पलादः । ऋषि. । दधीचपुत्रः । **शां० ४६ । १० ॥**
पिशङ्गः । सर्पः । **आ० ५७ । १७ ॥**

+ **पिशाचादिपीडापरिहारोपायः** । **अनु० १९४ ॥**
पिशाची । **व० २३० । २८ ॥**
पुच्छाण्डकः । सर्प. । **आ० ५७ । ८ ॥**
पुञ्जिकस्थला । अप्सराः । **आ० १३२ । ४६ ॥ स० १० । ११ ॥**
१ **पुण्डरीकः** । क्षत्रियः । यमसभाया । **स० ८ । १४ ॥**
२ **पुण्डरीकः** । ब्राह्मण. । तस्य नारदेन सह नारायणस्य सर्वोत्तमत्वे सवादः । **अनु० १८६ । ३ ॥**
पुण्डरीकतीर्थं । **व० ८१ । ८३ ॥**
पुण्डरीका । अप्सराः । **आ० १३२ । ४५ ॥ वि० १४ । ३२ ॥**
पुण्डरीकाक्षः । श्रीकृष्ण । तन्नामनिर्वचनं । **उ० ६९ । ६ ॥**
पुण्ड्रः । क्षत्रियः । बलिनामकस्य राज्ञो भार्याया सुदेष्णाया दीर्घतमसो जात पुत्रः । तद्भ्रा- तर अङ्गादय. । **आ० ११३ । ५३ ॥**
+ **पुण्यं** । सुकृत । तत्फलभोगः । **व० १८६ ॥**
+ **पुत्राणां प्रभेदः** । **आ० १२६ । ३० ॥ अनु० ८४ ॥** तन्नामनिर्वचन । **आ० ७९ । २६ ॥ ९८ । २० ॥ २५५ । १४ ॥**
+ **पुत्र्या दायविभागः** । **अनु० ८० । ११ ॥**
+ **पुनर्द्यूतं** । पाण्डवाना । **स० ९८ । ६ ॥**
+ **पुनःस्वयंवरः** । दमयन्त्या. । **व० ६८ । २५ ॥**
पुरन्दरः । इन्द्रः ।
पुरमालिनी । नदी । **भी० ९ । २१ ॥**
+ **पुरलक्षणं** । **शां० ८६ ॥**
+ **पुराणं** । ऋषिप्रोक्तः वेदार्थनिर्णायको ग्रन्थवि- शेषः । **आ० १ । २३ ॥** [तेच अष्टादश । तेषा नामानि ग्रन्थसङ्ख्या च । भा० १२ । १३॥ मत्स्य० ५३ ॥ देवीभा० १ । ३ ॥]
पुरावती । नदी । **भी० ९ । २४ ॥**

पुरुः । क्षत्रिय. । **स० ४ । ३३** ॥

पुरुकुत्सः । क्षत्रिय । सू० व० । **स० ८ । १३**॥ तत्पुत्रः । अनरण्य. । **अनु० १७७ । ६६** ॥ [अय मान्धातु. पुत्र. । तन्माता बिन्दुमती । भा० ९ । ६ ॥]

पुरुजित् । क्षत्रिय । कुन्तिभोजस्य पुत्र । पृथाया भ्राता । अतिरथ । **उ० १७२ । २** ॥ **भी० २५ । ५** ॥ द्रोणेन हत । **क० ३ । २२** ॥

पुरुमित्रः । क्षत्रिय । दुर्योधनपक्षीय । **भी० ५७ । ३१** ॥

पुरुमीढः । क्षत्रिय । सो० व० भुमन्युपुत्रस्य सुहोत्रस्य पुत्रः । **आ० १०१ । १८** ॥

+ पुरुषशब्दनिर्वचनं । शां० २१२ । ५२ ॥

पुरुषोत्तमः । श्रीकृष्णः । तन्नामनिर्वचन । **उ० ६९ । ११** ॥

पुरूरवाः । क्षत्रिय' । सोमपुत्रस्य बुधस्य पुत्र । इलायां जातः । तत्पुत्राः आयु धीमान् अमावसुः दृढायु वनायु शतायुश्च उर्वश्या जाताः । **आ० ६९ । २१—२७** ॥ तेषु मुख्य आयु. । **आ० ६३ । ५** ॥

[तस्य कथा । भा० ९ । १४ ॥ हरि० १ । २६ ॥ मत्स्य० २४ ॥ वायु० ९१ ॥ देवीभा० १ । १३ ॥]

[तस्य वशः । भा० ९ । १५ ॥ हरि० १ । २७ ॥ वायु० ९१ ॥ मत्स्य० १२ ॥]

तत्कृत. पुष्करास्तेयशपथ । **अनु० १४३ । २२**॥

पुरोचनः । दुर्योधनमन्त्री । तेन जतुगृहनिर्माण । **आ० १५६ । ३** ॥

तस्य जतुगृहे दाह । **आ० १६० । ६** ॥

पुरोहितः । उपाध्यायः । तस्य राज्ञश्च कथा । **अनु० ३१ । ४६** ॥

तस्य लक्षण । **शां० ७३ । २** ॥

पुलस्त्यः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । **आ० ६६ । १०** ॥

[तद्भार्या कर्दमप्रजापतिसुता हविर्भुक् । तत्पुत्र अगस्त्यः । तस्य इडिविलाया जात पुत्र कुबेर । केशिन्या जाताः पुत्रा रावणादय । **भा० ४ । १** ॥]

[तस्य भार्या प्रीति । तत्पुत्रो दम्भोलिः । विष्णु० १ । १० ॥]

तस्य भार्या सन्ध्या । **उ० ११७ । ११** ॥ अन्या तद्भार्या प्रतीच्या । **उ० ११७ । १६** ॥

तस्य भीष्मेण सवाद । **व० ७९ । १५** ॥

तत्प्रार्थनया राक्षसवधार्थं पराशरेणारब्धस्य यज्ञस्य समापन । **आ० १९७ । २२** ॥

तस्य पुत्रा । **आ० ६७ । ७** ॥

पुलस्त्येन तीर्थमहिमानुवर्णन । **व० ८० ॥**

पुलहः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । **आ० ६६ । १०** ॥ **६७ । ४** ॥ **स० ७ । १७** ॥ **११ । १८** ॥

तस्य पुत्राः । **आ० ६७ । ८** ॥

पुलिनः । अमृतरक्षको देव । **आ० ३२ । १९** ॥

पुलिन्दाः । देश । **भी० ९ । ३९** ॥ This included the western portion of Bundelkhand and the district of Sagar

१ **पुलोमा** । दनुपुत्रः । **आ० ६६ । २२** ॥

२ **पुलोमा** । राक्षस. । तेन भृगुपत्न्या पुलोमाया अपहार. । **आ० ५ । १५** ॥

३ **पुलोमा** । भृगो पत्नी । **आ० ५ । १३** ॥ तत्पुत्रश्च्यवन । **आ० ६ । २** ॥

४ **पुलोमा** । दैत्यस्त्री । तत्पुत्रा पौलोमाः । **व० १७५ । ७** ॥

१ **पुष्करः** । वरुणस्य पुत्रः । तद्भार्या सोमस्य पुत्री ज्योत्स्नाकाली । **उ० ९८ । १२** ॥

२ **पुष्करः** । पर्वत. । **भी० १२ । २४** ॥

३ **पुष्करः** । नलराजस्य ज्ञाति. । **व० ५६ । ७** ॥

तेन नलस्य द्यूते पराजय. । **व० ५६ । १०** ॥

तस्य नलेन पराजयः । **व० ७६ । १९** ॥

४ **पुष्करः** । क्षेत्र । **व० ८० । २०** ॥ तस्य

त्रेताया पुण्यतमत्व । **व० ८३ । ९० ॥ अनु० ६४ । ९ ॥** The Pushkar, a lake six miles from Ajmer It is called also Pokhra

पुष्करमालिनी । सत्यनामकस्योञ्छवृत्तेर्भार्या । **शां० २७८ । ६ ॥**

पुष्करिणी । भुमन्योर्भार्या । **आ० १०१ । १३ ॥**

पुष्टिः । दक्षप्रजापतिपुत्री । धर्मप्रजापतेर्भार्या । **आ० ६७ । १४ ॥**

पुष्टिपतिः । अग्निविशेष. । **व० २२३ । १ ॥**

पुष्पकं । कुबेरस्य विमान । **स० ५० । २६ ॥**

तस्य रावणेनापहारः । **व० २७६ । ३४ ॥**

तस्य कुबेरं प्रति रामेण प्रेषण । **व० २९२ । ७० ॥**

पुष्पवती । नदी । **व० ८३ । १२ ॥**

पुष्पाननः । यक्ष । **स० १० । १८ ॥**

पुष्पोत्कटा । रावणकुम्भकर्णयोर्माता । **व० २७६ । ७ ॥**

पुंश्चली । कुलटा । तत्त्वापादकानि कर्माणि । **अनु० २२२ । १ ॥**

पुंस्त्वं । पुसो भावः । तस्य कर्मायत्तत्वं । **अनु० २२६ । ४ ॥**

पूजनी । शकुन्तिका । तस्याः ब्रह्मदत्तेन सवाद. । **शां० १३९ ॥** [हरि० १ । २० ॥]

पूतना । स्कन्दमातृगणेऽन्यतमा । **व० २३० । २७ ॥**

[तस्या वधः श्रीकृष्णेन । भा० १० । ६ ॥ हरि० २ । ६ ॥ विष्णु० ५ । ५ ॥]

१ पूरुः । क्षत्रियः । सो० व० ययातिपुत्र । तन्माता शर्मिष्ठा । तत्पुत्रो जनमेजय । तद्भार्या कौसल्या । **आ० ६३ । ८ ॥ स० ८ । ८ ॥**

तद्भार्या पौष्टी । तत्पुत्राः प्रवीरः ईश्वरः रौद्राश्व । तेषु प्रवीरो वंशकृत् । **आ० ८८ । ४ ॥**

तस्य राज्याभिषेक । **आ० ६९ । ५८ ॥ ७९ । ३८ ॥**

[तस्य वशः । भा० ९ । २० ॥ हरि० १ । ३१ । विष्णु० ४ । १९ ॥]

२ पूरुः । अर्जुनस्य सारथिः । **स० ३६ । ३० ॥**

१ पूर्णः । सर्प. । **आ० ५७ । ५ ॥**

२ पूर्णः । प्राधापुत्र । **आ० ६६ । ४६ ॥**

पूर्णभद्रः । सर्पः । **आ० ३५ । १२ ॥**

पूर्णाङ्गदः । सर्पः । **आ० ५७ । १६ ॥**

पूर्णायुः । प्राधापुत्रः । **आ० ६६ । ४६ ॥**

पूर्णमुखः । सर्प । **आ० ५७ । १६ ॥**

पूर्वचित्तिः । अप्सरा । **आ० १३२ । ४७ ॥**

पूर्वदिग्वर्णनं । **उ० १०८ ॥**

पूर्वाभिरामा । नदी । **भी० ९ । २२ ॥**

+ पूर्वेन्द्राः । **आ० २१४ । २७ ॥**

पूषा । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । **आ० ६६ । १५ ॥**

पृथा । कुन्तीशब्द पश्यत ।

पृथाश्वः । राजर्षिः । **स० ८ । १३ ॥**

पृथिवी । भूमिः । तस्या काश्यपीत्व । **अनु० २५९ । ५–७ ॥** विशेषो भूमिशब्दे द्रष्टव्य. ।

पृथिवीञ्जयः । असुर । **स० ९ । १६ ॥**

पृथिवीतीर्थं । **व० ८१ । १३ ॥**

+ पृथिवीवासुदेवसंवादः । ब्राह्मणमाहात्म्यविषये । **अनु० ६९ । १९ ॥** गृहस्थधर्मविषये । **अनु० १५४ ॥**

१ पृथुः । क्षत्रिय । यादव । **आ० २०१ । १८ ॥ २३९ । १० ॥**

२ पृथुः । अष्टवसुष्वन्यतमः । **आ० १०६ । ११ ॥**

३ पृथुः । वेनराजस्य पुत्रः । **शां० ५८ । १०७ ॥**

[तद्भार्या अर्चिः । तत्पुत्रोऽन्तर्धान' । भा० ४ । १५ ॥ अत्रैव तद्वशोपि द्रष्टव्यः ।]

[तच्चरित्र । भा० ४ । १३ ॥ हरि० १ । २ ॥ विष्णु० १ । १३ ॥ वायु० ६२ ॥ मत्स्य० १० ॥ पद्म० १ । २७ ॥]

तस्य कथा । द्रो० ६९ । शां० २८ । १३७ ॥ ५८ । १२२ ॥

[तत्पौत्रः प्राचीनबर्हि । भा० ४ । २४ ॥ हरि० १ । २ ॥ विष्णु० १ । १४ ॥]

४ **पृथुः ।** क्षत्रिय. । सू० व० अनेनस पुत्र. । **व० २०५ । २ ॥**

पृथुलाक्षः । अङ्गवश्य. क्षत्रिय । तत्पुत्र चम्प । **स० ८ । १० ॥**

पृथुवेगः । क्षत्रिय' । **स० ८ । १२ ॥**

पृथुश्रवाः । क्षत्रिय' । **स० ८ । १२ ॥**

पृथूदकं । तीर्थं । **व० ८१ । १४२ ॥ शा० ४० । ३३ ॥** Pehoa where the celebrated Brahma–yoni tirtha is situated It is fourteen miles to the west of Thaneswara

पृश्निगर्भः । विष्णुः । तन्नामनिर्वचन । **शा० ३५० । ४६ ॥**

पृषतः । क्षत्रियः । पाञ्चालदेशाधिपति. । द्रुपदस्य पिता । **आ० १८० । ६ ॥**

[सः सोमकराजस्य पुत्र । हरि० १ । ३२ ॥ भा० ९ । २२ ॥]

पृषदश्वः । क्षत्रियः । **स० ८ । १३ ॥**

१ **पृषध्रः ।** क्षत्रियः । वैवस्वतमनुपुत्र । **आ० ६९ । १९ ॥**

२ **पृषध्रः ।** पाण्डवपक्षीय क्षत्रियः । अश्वत्थाम्ना हतः । **द्रो० १५७ । १८३ ॥**

पैङ्गथः । ऋषि. । **स० ४ । २३ ॥**

पैलः । पिलिऋषेर्गोत्रापत्य ऋषि. । **आ० ६४ ।** अधिकपाठे ८१ ॥ **स० ४ । १७ ॥ शां० ४६ । ७ ॥**

पोतकः । सर्पः । **उ० १०३ । ११ ॥**

पौण्ड्रः । भीमसेनस्य शङ्खः । **भी० २५ । १५ ॥**

पौण्ड्रकः । वसुदेवपुत्रः । **आ० २०१ । १२ ॥ स० १४ । २० ॥ ३१ । २२ ॥**

[तस्य वधः श्रीकृष्णेन । **भा० १० । ६६ ॥**]

पौदन्यः । देश । **आ० १९३ । ४९ ॥**

पौरवः । क्षत्रिय । रथोदार । **आ० ६८ । २८ ॥ उ० १६७ । १९ ॥ भी० ११६ । १५ ॥ द्रो० ३७ । ६ ॥ २०१ । ८२ ॥**

तस्य वधोऽभिमन्युना । **द्रो० १४ । ६२ ॥**

+ **पौरानुगमनं ।** वन गच्छता पाण्डवाना । **व० २ । १० ॥**

पौलोमतीर्थं । आ० २३६ । ३ ॥

पौलोमपर्व । आ० ४—१२ ॥

पौलोमाः । पुलोमाया पुत्रा । ते चार्जुनेन हता । **व० १७५ । १२–६३ ॥**

पौष्टी । पूरोर्भार्या । **आ० ८८ । ४ ॥**

पौष्यः । सू० व० ध्रुवसन्धिनामा क्षत्रिय । तस्य कथा । **आ० ३ । ८२ ॥**

तद्भार्यया उत्तङ्कऋषये स्वधृतदिव्यकुण्डलदान । **आ० ३ । १११ ॥**

पौष्यपर्व । आ० ३ ॥

प्रकालनः । सर्प. । **आ० ५७ । ६ ॥**

प्रकाशः । ब्राह्मण । तत्पिता तम' । तत्पुत्रो वागिन्द्र । **अनु० ८ । ६३ ॥**

प्रघसः । राक्षस । **व० २८६ । २ ॥**

प्रचेतसः । तेषा भार्या वार्क्षी । **आ० २११ । १५ ॥** [पृथुवश्यस्य प्राचीनबर्हिष पुत्र । तन्माता शतद्रुती । भा० ४ । २४ ॥]

[तेषा भार्या । वार्क्षी मारिषा । तत्पुत्रो दक्षप्रजापतिः । भा० ४ । ३० ॥]

प्रचेताः । वरुण । **स० ७ । १६ ॥**

+ **प्रजागरपर्व । उ० ३३—४० ॥**

प्रजापतिः । ब्रह्मा । तस्य स्थाणुना सवाद. । **शां० २६२ ॥**

तेन देवऋष्यसुरप्रभृतिभ्यः शिष्येभ्य तत्तद्योग्यतानुगुणनानार्थप्रतिपादकवाक्यप्रयोगेण तत्वोपदेश । **अश्व० २७ ॥** [इय कथा छान्दोग्येऽष्टमाध्याये प्रसिद्धा ।]

प्रज्ञा । बुद्धि । तस्या सुखसाधनत्व । **शां० १७८॥**

प्रज्ञाचक्षुः । धृतराष्ट्रः । **आ० १ । १७० ॥ ६८ । ८४ ॥**

प्रज्ञानास्त्रं । **व० २९० । ५ ॥**

प्रणिधिः । अग्निविशेषः । **व० २२२ । ९ ॥**

प्रतर्दनः । काशीशः । दिवोदासस्य पुत्र । ययाते-दौहित्र । तन्माता माधवी । **उ० ११७ । १८ ॥ अनु० २७१ । ५७ ॥ स० ८ । १० ॥ व० २०१ । २ ॥**

तस्य ययातिना सह सवाद । **आ० ८६ । १४ ॥**

तस्य वीतहव्येन सह युद्ध । **अनु० ८ । ४१ ॥**

प्रतापः । क्षत्रिय । जयद्रथस्य भ्राता । **व० २६६ । ११ ॥**

प्रतिग्रहः । तस्य निन्द्यत्व । **अनु० १४१ । १—२९ ॥**

+ प्रतिज्ञापर्व । **द्रो० ७२ —८४ ॥**

प्रतिमत्स्याः । देशः । **भी० ९ । ५२ ॥**

प्रतिविन्ध्यः । क्षत्रिय । सो० व० युधिष्ठिरपुत्र । तन्माता द्रौपदी । **आ० ६३ । १४ ॥ ६४ । १६५ ॥ ६८ । १२८ ॥**

तन्नामनिर्वचन । **आ० २४७ । ७७ ॥**

तस्य वधोऽश्वत्थाम्ना । **सौ० ८ । ६० ॥**

प्रतिश्रवाः । द्वितीय प्रतीपशब्द पश्यत । **आ० ६३ । ४६ ॥**

+ प्रतिश्रुतार्थाप्रदाने दोषः । **अनु० ३१ ॥**

प्रतिष्ठानं । हास्तिनपुरसमीपस्थ नगर । अस्य वर्धमानपुरमित्यपि नाम । **आ० ९६ । ४६ ॥**
Bithoor, where the remains of a fort which is said to have been the fort of Raja Uttanapada still exist

प्रतिस्मृतिः । काचन विद्या । व्यासेन युधिष्ठि-रायोपदिष्टा । **व० ३६ । ३०—३८ ॥**
तदुपदेशो युधिष्ठिरेणार्जुनाय । **व० ३७ । १७ ॥**

प्रतीच्या । पुलस्त्यभार्या । **उ० ११७ । १६ ॥**

१ **प्रतीपः** । क्षत्रियः । सो० व० षष्ठस्य धृतराष्ट्रस्य पुत्र । तत्पुत्रा देवापिः शन्तनुः बाह्लीकश्चेति त्रय । **आ० १०१ । ४८ ॥**

२ **प्रतीपः** । क्षत्रिय । सो० व० भीमसेनस्य पुत्र । तन्माता सुकुमारी । तस्य परिश्रवा इति नामान्तर । तद्भार्या शैब्या सुनन्दी । तत्पुत्रा देवापि शन्तनु बाह्लिकश्चेति । **आ० ६३ । ४६ ॥** तस्य कथा । **आ० १०२—१०३ ॥**

प्रत्यग्रहः । उपरिचरवसुपुत्रः । **आ० ६४ । ४४ ॥**

प्रत्युत्पन्नमतिः । मत्स्यः । **शां० १३७ । १ ॥**

प्रत्यूषः । अष्टवसुष्वन्यतमः । प्रभातायाः पुत्रः । **आ० ६७ । १८ ॥** तत्पुत्रो देवलः । **आ० ६७ । २६ ॥**

प्रथमदिवसयुद्धारम्भः । **भी० ४४ ॥** तत्स-माप्तिः । **भी० ४९ ॥**

प्रद्युम्नः । क्षत्रिय । श्रीकृष्णस्य पुत्रो रौक्मिणेय । सनत्कुमाराशः । **आ० ६८ । १५२ ॥**

[तस्योत्पत्ति । भा० १० । ५५ ॥]

[तस्य भार्या रुक्मिपुत्री रुक्मवती । तत्पुत्रोऽनिरुद्ध । भा० १० । ६१ ॥]

[तस्यान्या भार्या पूर्वदेहे रति शापात् शम्बरासुरभा-र्यात्वेन प्रसिद्धि गता मायावती । भा० १० । ५५ ॥ विष्णु० ५ । २७ ॥ हरि० २ । १०४ ॥]

[तेन शम्बरासुरवधः । भा० १० । ५५ ॥ हरि० २ । १०७ ॥]

तस्य पुत्रोऽनिरुद्धः । **स० ६० । ८ ॥**

तस्य सारथिः दारुकपुत्रः । **व० १८ । ३ ॥**

तस्य वधः । **मौ० ४ ॥**

प्रद्योतः । यक्ष । **स० १० । १६ ॥**

प्रद्वेषी । दीर्घतमस ऋषेः पत्नी । तत्पुत्रा गौतमा-दयः । **आ० ११३ । ३२ ॥**

प्रधानः। राजर्षि.। तत्पुत्री सुलभा। **शां॰ ३२५**। १८३॥

प्रभङ्करः। क्षत्रियः। जयद्रथभ्राता। **व॰ २६६**। ११॥

प्रभञ्जनः। क्षत्रियः। मणलूरेश्वरस्य मूलपुरुष। **आ॰ २३५**। २१॥

१ **प्रभा**। देवमाता। **स॰ ११**। ४१॥

२ **प्रभा**। अप्सरा। **अनु॰ ५०**। ४८॥

प्रभाता। प्रत्यूषप्रभासयोर्माता। **आ॰ ६७**। २०॥

१ **प्रभावती**। देवशर्मपत्न्या रुच्या ज्येष्ठा भगिनी। अङ्गेश्वरस्य चतुर्थस्य चित्ररथस्य भार्या। **अनु॰ ७७**। ८॥

२ **प्रभावती**। स्वयंप्रभाशब्दं पश्यत। **व॰ २८३**। ४१॥

१ **प्रभासः**। अष्टवसुष्वन्यतम.। तद्भार्या बृहस्पतिभगिनी। तत्पुत्रो विश्वकर्मा। **आ॰ ६७**। २७॥

२ **प्रभासः**। तीर्थं। **व॰ ११९**। १५॥ **८०**। ६०॥ **शा॰ ३६**। ३४॥ Somnath in Guzerat A sacred place of pilgrimage to the Hindus, the celebrated temple of Somnath

तत्र श्रीकृष्णस्य गमनं। **आ॰ २३८**। २२॥ **व॰ ११९**। १५॥

तत्रार्जुनस्य तीर्थयात्रार्थं गमन। **आ॰ २३८**। २॥ तत्र वृष्णीना गमन। **मौ॰ ४**। १०॥

तत्र वनवासे पाण्डवाना गमन। **व॰ ११९**। १५॥

प्रमतकः। जनमेजयस्य सर्पसत्रे सदस्य। **आ॰ ५३**। ७॥

प्रमतिः। ऋषिः। च्यवनस्य पुत्र। तन्माता सुकन्या। तत्पुत्रो रुरु॰ घृताच्या जात.। **आ॰ ८**। ११॥ ५८। ३१॥

स वागिन्द्रस्य पुत्र॰। **अनु॰ ८**। ६४॥

प्रमथः। क्षत्रिय। सो॰ व॰ धृतराष्ट्रस्य पुत्रः। **आ॰ १३१**। १३॥

\+ **प्रमथगणः**। रुद्रस्य स्कन्दस्य च पार्षदा। तेषामुपद्रवकारण तत्परिहारोपायश्च। **अनु॰ १९४**॥

प्रमद्वरा। प्रमतिपुत्रस्य रुरोर्भार्या। मेनकाया विश्वावसोर्जाता। तस्याः पोषक पिता स्थूलकेश ऋषि.। **आ॰ ८**। २॥ **अनु॰ ८**। ६५॥ तन्नामनिर्वचनं। **आ॰ ८**। १३॥

प्रमाणः। वटवृक्षः। तत्र पाण्डवाना गमन। **व॰ १**। ४१॥

प्रमाणकोटिः। गङ्गास्थो ह्रद। तत्र भीमसेनस्य दुर्योधनादिभिः पातन। **आ॰ ६१**। १२॥ **१३७**। ४०॥ **१३८**। २१॥

प्रमाथिनी। अप्सरा। **आ॰ १३२**। ४५॥

प्रमाथी। क्षत्रिय। सो॰ व॰ धृतराष्ट्रस्य पुत्रः। **आ॰ १३१**। १३॥ तस्य भीमसेनेन वध। **द्रो॰ १५८**। १९॥

प्रमोदः। सर्प। **आ॰ ५७**। ११॥

प्रम्लोचा। अप्सराः। **आ॰ १३२**। ४७॥ **स॰ १०**। १२॥

प्रयागः। क्षेत्र। **व॰ ८३**। ६९॥ Allahabad

प्रयुतः। देवगन्धर्वः। **आ॰ ६६**। ४३॥

प्ररुजः। अमृतरक्षको देवः। तेन सह गरुडस्य युद्ध। **आ॰ ३२**। १९॥

प्रलम्बः। दानव। **आ॰ ६६**। २९॥ **स॰ ५१**। ७॥

[तस्य वधो बलरामेण। भा॰ १०। १८॥ हरि॰ २। १४॥ विष्णु॰ ५। ९॥]

\+ **प्रलयवर्णनं**। **व॰ १९१**। ६५॥ **शां॰ ३१७**॥ **अनु॰ ३९**। १–१८॥ [भा॰ १२। ४॥]

प्रवरा। नदी। **भी॰ ९**। २३॥

प्रवालकः। यक्षः। **स॰ १०**। १८॥

१ **प्रवीरः**। क्षत्रियः। पाण्ड्यराज। चित्राङ्गदायाः पिता। अस्य मलयध्वज इति चित्रवाहन इति

च नामान्तरे । अश्वत्थाम्ना हत. । **क० ५६ ।** **१—४४ ॥**

२ **प्रवीरः** । सो० व० पूरो पुत्र । तत्पत्नी शूरसेनी । तत्पुत्रो मनस्यु । **आ० ८८ ।** ४ ॥

प्रशमी । अप्सरा । **अनु० ५० ।** ४८ ॥

१ **प्रसेनजित्** । क्षत्रिय । तत्पुत्री जमदग्नि-ऋषिपत्नी रेणुका । **व० ११७ ।** २ ॥ अस्य रेणुरिति नामान्तर ।

२ **प्रसेनजित्** । क्षत्रिय. । यादवः । **स० १४ ।** ६४ ॥ अय सत्राजितो भ्राता । तस्य प्रसेन इत्यपि नाम ।

प्रस्थलः । देशः । **द्रो० १७ ।** १९ ॥

प्रस्वापनास्त्रं । भीष्मस्य । **उ० १८४ ।** २३ ॥

प्रहस्तः । रावणमन्त्री । विभीषणेन हत । **व० २८७ ।** १–४ ॥

प्रहासः । सर्पः । **आ० ५७ ।** १६ ॥

प्रह्लादः । प्रह्लादशब्द पश्यत ।

प्रह्लादः । हिरण्यकशिपोः पुत्र । तत्पुत्राः विरोचन कुम्भ निकुम्भश्च । **आ० ६६ ।** १९ ॥ **स० ११ ।** १९ ॥ [भा० ७ । ४ ॥ तत्पुत्री विश्वरूपाचार्यस्य माता रचना । भा० ६। ६ ॥ तस्याः विरोचनेत्यपि नाम । वायु० ८४॥]

तस्य भ्रातरः सह्लाद अनुह्लादः शिबिः बाष्कलश्च । **आ० ६६ ।** १८ ॥ [तन्माता कयाधू । भा० ६ । १८ ॥]

तस्य हंसेन सवाद. । **उ० ३५ ।** ३२ ॥

तस्य महाबलिना सवाद' । **व० २८ ॥**

तस्येन्द्रेण सवादः । **शां० १२४ ।** १९ ॥ **२२९ ॥**

तस्य आजगरेण ऋषिणा सवाद । **शां० १७७ ।** [भा० ७ । १३ ॥]

[तस्य चरित्र । भा० ७ । ४—८ । विष्णु० १ । १७ ॥]

प्रह्लादाः । देश' । **भी० ९ ।** ४६ ॥

प्राकोटकाः । जनाः । **स० ३२ ।** १४ ॥

प्राग्ज्योतिषं । पुरं । तस्य राजा नरकासुरपुत्रो भगदत्तः । **स० २७ ।** १६ ॥ **५५ ।** ३२ ॥ Kamrup or Kamakshya in Assam

प्राचीनबर्हिः । क्षत्रिय. । अत्रिवशसमुद्भव । तत्पुत्रा दश प्रचेतस. । **शां० २०७ ।** ६ ॥

[अय पृथुराजस्य प्रपौत्र. । अन्तर्धानस्य (हविर्धानस्य) पुत्र । तद्भार्या शतद्रुती । भा० ४ । २४ ॥ हरि० १ । २ ॥ विष्णु० १ । १४ ॥]

[तस्मै नारदेन अजामिलोपाख्यानकथन । भा० ४ । २५—२९ ॥]

प्राचीन्वान् । क्षत्रियः । सो० व० पूरोः पुत्रस्य जनमेजयस्य पुत्रः । तद्भार्या आश्मकी । तत्पुत्र. शय्यातिः । **आ० ६३ ।** १० ॥

प्राचीसरस्वती । नदी । **श० ३८ ।** ३६ ॥

प्राचेतसः । प्राचीनबर्हिष पुत्रा दश । तेषा पुत्रो दक्षः । **आ० ६९ ।** ७–८ ॥ **शां० २०७।६॥**
तद्भार्या वार्क्षी मारिषानाम्नी । **आ० २११ ।** १५ ॥ [भा० ४ । ३० ॥]

प्राच्याः । देश' । **भी० ९ ।** ५८ ॥

+ **प्राणापानादीनां स्वस्वश्रैष्ठ्ये विवादः** । **अश्व० २४ ॥** तेषा कार्यविशेषा । **शां० १३ ॥**

प्रातः । सर्पः । **आ० ५७ ।** १३ ॥

प्रातिकामी । दुर्योधनस्य सूतपुत्रः । **स० ८९ ।** १४ ॥ तस्य वधः । **श० ३३ ।** ४९ ॥

प्रातिपेयः । शान्तनुः । **आ० १४० ।** १८ ॥

प्राद्युम्निः । अनिरुद्धः । **स० ६० ।** ३६ ॥

प्राधा । दक्षप्रजापतिपुत्री । तत्पुत्राः दश । सिद्ध' पूर्ण बर्हि. पूर्णायु ब्रह्मचारी रतिगुण. सुपर्ण. विश्वायुः भानुः सुचन्द्रश्चेति । तत्पुत्र्यः अष्टौ । अनवद्या मनु' वशा असुरा मार्गणप्रिया अरूपा सुभगा भासी इति । **आ० ६६ ।** ४६ ॥

प्रासिः । शमस्य भार्या । **आ० ६७ ।** ३३ ॥

+ **प्रायश्चित्तार्हाणि पापानि** । **शां० ३३ ।** ३४ ॥ **१६३ ।** २६ ॥ **अनु० १९९ ॥**

प्रावरकः । देश । **भी० १२ । २२** ॥
प्रावारकर्णः । उलूकराज । **व० २०२ । ४** ॥
प्रावृषेयाः । देश. । **भी० ९ । ५०** ॥
प्राप्तिः । जरासन्धपुत्री कंसस्य भार्या । **स० १४ । ३२** ॥
प्रियदर्शनः । क्षत्रिय । द्रुपदस्य पुत्रः । कर्णेन हत' । **आ० २१८ । ३१** ॥
प्रोष्ठाः । देश' । **भी० ९ । ६१** ॥
प्लक्षजाता । नदी । **आ० १८६ । २०** ॥
प्लक्षा । नदी । **व० ८२ । ६** ॥
प्लक्षावतरणं । तीर्थं । **व० ८८ । ४** ॥

फ.

फलकक्षः । यक्षः । **स० १० । १७** ॥
फलकीवनं । **व० ८१ । ८६** ॥
फलोदकः । यक्ष । **स० १० । १७** ॥
फल्गुः । गयाक्षेत्रस्था नदी । **व० ८२ । ९७** ॥ **८५ । १२** ॥
फल्गुनः । अर्जुन । **वि० ४३ । २१** ॥ तन्नामनिर्वचन । **वि० ४३ । ३४** ॥
फेनपः । भार्गववंश्य सुमित्रापरनामा मुनि । त्रिशिखरगिरिनिवासी । **अनु० १२० ॥**
फेनपाः । गोफेनाहारा ऋषय । **उ० १०२ । ५** ॥ **अनु० ४२ । ४१** ॥

ब.

१ **बकः** । रावणज्ञाती राक्षस' । एकचक्रानगरस्थवेत्रकीयवननिवासी । **आ० १७४ । ५** ॥
तस्य भ्राता अलायुध घटोत्कचेन हतः । **द्रो० १७९ । ३७** ॥
तस्य भीमसेनेन वधः । **आ० ६१ । २९** ॥ **१७७ । ८३** ॥
२ **बकः** । ऋषि । दाल्भ्यस्य भ्राता । **स० ४ । १७** ॥ **व० २६ । ५** ॥ **१९६ । ४** ॥ कचिद्बकदाल्भ्याविति द्विवचनेन गृहीतत्वात् भ्रातराविति क्वचिद्बको दाल्भ्य इति सामानाधिकरण्येन गृहीतत्वात् दल्भपुत्रो बक इति च भाति ॥
तस्य प्राणिना सुखदु खविषये इन्द्रेण सह सवाद । **व० १९६** ॥
तेन धृतराष्ट्रनाम्न पाञ्चालराजस्य राज्यविनाशार्थं मृतपशुमांसैर्होमकरण । **श० ४२ । २०** ॥
३ **बकः** । धर्मराजनामक. पक्षी । **शां० १६८ । १८** ॥
बकनखः । ऋषि । विश्वामित्रपुत्र' । **अनु० ७ । ५८** ॥
+ **बकवधपर्व** । **आ० १७१—१७८** ॥
बडबाग्निः । बृहस्पते पुत्रोऽग्निविशेषः । तस्य ऊर्ध्वभाक् इति नामान्तर । **व० २२१ । २८** ॥
बदरपाचनं । तीर्थविशेष' । **श० ४९ । १** ॥
बदरिकातीर्थं । **व० ८३ । १३** ॥
बदरी । नरनारायणावासभूतो हिमवत्पर्वतस्थ आश्रम । तत्र पाण्डवाना गमन । **व० १४७ । १५** ॥ Badarınath The temple of Naıanaıayana ıs built on the bank of the Bıshen-Ganga (Alakananda) It was the hermıtage of the celebrated Rıshı Vyasa
तत्र गरुडस्य गमन । **अनु० ४१ । ३** ॥
बदरीकाननं । **व० ८१ । १७९** ॥
बन्धकी । तत्स्वरूपनिरूपणं कुन्त्या । **आ० १३२ । ६४** ॥
१ **बभ्रुः** । क्षत्रियः । अक्रूरः । यादव. । **आ० २३९ । १०** ॥ **स० १४ । ६३** ॥
तद्भार्यापहारः शिशुपालेन । **स० ६८ । १८** ॥
२ **बभ्रुः** । क्षत्रिय' । विराटराजस्य पुत्र. । **उ० ५७ । ३३** ॥
३ **बभ्रुः** । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । **अनु० ७ । ५०** ॥
बभ्रुमाली । ऋषिः । **स० ४ । २२** ॥

बभ्रुवाहनः । क्षत्रियः । अर्जुनस्य पुत्रः । तन्माता चित्राङ्गदा । सः पुत्रिकापुत्रधर्मेण मातामहस्य चित्रवाहनस्य पुत्रोऽभूत् । तस्य राजधानी मणलूरपुरं । **आ० ६३** । ८१ ॥ **२३७** । ३४ ॥

तेन राजसूयार्थं सहदेवाय करदान । **स० ३२** । २८ ॥

तस्यार्जुनेन सह युद्ध । अर्जुनहनन च । **अश्व० ७९** । ३५ ॥

तस्य युधिष्ठिरकृताश्वमेधार्थं हास्तिनपुरागमन । **अश्व० ८९** । १ ॥

बर्बराः । देशः । **स० ७८** । ९९ ॥ **भी० ९** । ५७ ॥

बर्हिः । प्राधायाः पुत्रः । **आ० ६६** । ४६ ॥

बर्हिषदः । पितरः । **आ० ६४** । ९३ ॥ **स० ८** । ३० ॥ [हरि० १ । १८ ॥]

१ बलः । क्षत्रियः । सू० व० तृतीयस्य परिक्षितः पुत्रः । मण्डूककन्यायां सुशोभनायामुत्पन्न । तद्भ्रातरौ शलो दलश्च । **व० १९५** । ३८ ॥

२ बलः । बलराम ।

बलदः । अग्निविशेषः । **व० २२३** । १० ॥

बलदेवः । बलरामः ।

बलरामः । वसुदेवपुत्रः । तन्माता रोहिणी ॥ शेषावतारः । श्रीकृष्णस्य वैमात्रेयो भ्राता । **आ० ६८** । १५२ ॥

तेन धेनुकासुरवधः । **स० ५३** । १६ ॥

तस्य दुर्योधनं प्रति वचन । **उ० ७** । २८ ॥

तस्य तीर्थयात्रा । स्वकृतरोमहर्षणवधप्रायश्चित्ततया । **उ० १५७** । ३५ ॥ [भा० १० । ७८–७९ ॥]

तत्तीर्थयात्राप्रकारः । **श० ३५** । २१ ॥

तस्य तीर्थयात्रायाः प्रतिनिवृत्तस्य गदायुद्धारम्भसमये आगमनं । **श० ३४** । २ ॥ [भा० १० । ७९ ॥]

तस्य द्वारकागमनं । **श० ६१** । ३८ ॥

तेन भीमसेनहननोद्योग । श्रीकृष्णेन सान्त्वन च । **श० ६१** । ९–२१ ॥

तेन धर्मविशेषकथन । **अनु० १८९** । १६ ॥

तेन सर्पशरीरग्रहणेन समुद्रे प्रवेशः । **मौ० ५** । १३ ॥

[तस्य भार्या रैवतापरनाम्न ककुद्मिनः पुत्री रेवती । तस्या विवाह. । भा० ९ । ३ ॥ ब्रह्म० ७ ॥]

[तस्य श्रीकृष्णे कोपाद्विदेहपुरगमन । तत्र दुर्योधनस्य गदाविद्याभ्यासः । विष्णु० ४ । १३ ॥ भा० १० । ५७ ॥]

[तेन रोमहर्षणस्य हनन । भा० १० । ७८ ॥]

[तेन प्रलम्बासुरवध. । भा० १० । १८ ॥ विष्णु० ५ । ९ ॥ हरि० २ । १४ ॥]

[तेन इल्वलपुत्रस्य बल्वलस्य वध । भा० १० । ७९ ॥]

[तेन रुक्मिणो वधः । भा० १० । ६१ ॥ हरि० २ । ६१ ॥]

[तस्य भूपरित्याग । भा० ११ । ३० ॥]

बलवर्धनः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ० १३१** । ७ ॥

बलाकः । लुब्धक । तस्यान्धनामकदुष्टश्वापदहनात्स्वर्गप्राप्ति । **क० ७२** । ३८ ॥

+ **बलाका** । पक्षिविशेषः । तस्याः पातन कौशिकेन स्वक्रूरदृष्टिप्रेक्षणेन । **व० २०९** । ५ ॥

बलाकाश्वः । सिन्धुद्वीपपुत्रः । तत्पुत्रः कुशिकः । **अनु० ७** । ४ ॥

बलाकी । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८** । ९८ ॥ **१३१** । ७ ॥ **२०१** । २ ॥

१ बलानीकः । क्षत्रियः । द्रुपदराजपुत्रः । अश्वत्थाम्ना हतः । **द्रो० १५७** । १८१ ॥

२ बलानीकः । क्षत्रियः । विराटभ्राता । **द्रो० १५९** । ४१ ॥

१ बलाहकः । नागः । **स० ९** । १० ॥

२ **बलाहकः**। क्षत्रिय। जयद्रथभ्राता। **व०** २६६। १३॥

३ **बलाहकः**। श्रीकृष्णस्याश्व। **अश्व० ११८**। ५६॥

१ **बलिः**। [क्षत्रियः। शिबिराजपुत्रः। भा० ९। २३॥ हरि० १। ३१॥] तद्भार्या सुदेष्णा।

तत्पुत्रा दीर्घतमसऋषेर्जाता अङ्ग वङ्ग कलिङ्ग पुण्ड्र सुह्मा। **आ० ११३**। ४२॥

२ **बलिः**। असुरः। महाबलिः। विरोचनपुत्रः। तत्पुत्रो बाणः। **आ० ६६**। २०॥ **स०** ९। १६॥ [तस्य इन्द्रसेन इति नामान्तर। भा० ८॥ २२॥]

[तत्पत्नी विन्ध्यावलि। भा० ८। २०॥]

[तेन नर्मदाया उत्तरतटे भृगुकच्छे यज्ञकरण। तत्र वामनस्य गमन। भा० ८। १८॥]

तस्य निग्रहो भगवता वामनेन। **स० ४७**। २८॥

[तस्य भगवदाज्ञया पाताललोकगमन। भा० ८। २२॥]

तस्य प्रह्लादेन सह सवादः क्षमायाः श्रेष्ठत्वे। **व०** **२८**॥

तस्य धूपदीपादिदानविषये शुक्राचार्येण सवाद। **अनु० १५९**। १०—६६॥

तेन गर्दभरूपग्रहण तदानी इन्द्रेण सवादश्च। **शां०** **२३०**। १३॥

३ **बलिः**। ऋषि। **स० ४**। १६॥

+ **बलिप्रदानं**। **अनु० १५६**। ७॥

बलिवाकः। ऋषि। **स० ४**। २०॥

बल्लवाः। (**बलवाः**)। देश.। **भी० ९**। ६२॥

बहिर्गिरिः। पर्वतः। **स० २८**। ३॥

बहुबाधाः। देश। **भी० ९**। ५५॥

बहुला। नदी। **भी० ९**। २७॥

बहाशी। क्षत्रिय.। सौ० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र। **आ० ६८**। १०२॥ **१३१**। ११॥ भीमसेनेन हत। **भी० ८८**। २९॥

बाणः। महाबलिपुत्रो रुद्रस्यानुचरोऽसुर। तस्य महाकाल इति नामान्तर। **आ० ६६**। २१॥

[तस्य पुत्री उषा। (ऊषा)। तस्याः कथा। भा० १०। ६२॥ हरि० २। ११८॥ विष्णु० ५। ३२॥]

बाभ्रवायणिः। ऋषिः। विश्वामित्रपुत्र.। **अनु०** ७। ५७॥

बार्हद्रथः। क्षत्रियः। जरासन्ध। **स० १९**। १९॥

+ **बार्हस्पत्यव्यूहः**। दाशरथिरामस्य। **व०** **२८६**। ७॥ कौरवाणा। **क० ४१**। ३९॥

+ **बालः**। माणवक.। तस्य द्वादशवर्षपर्यन्त चतुर्दशवर्षपर्यन्तं वा पापलेपो नास्ति। **आ०** **११७**। १५—१८॥

बालधिः। ऋषि। तेन मरणरहितपुत्रोत्पत्त्यर्थं तपश्चरण। मेधाविनामकपुत्रोत्पत्तिश्च। **व०** **१३७**। ४५॥

बाष्कलः। असुरः। हिरण्यकशिपुपुत्र। **आ०** **६६**। १८॥

१ **बाहुः**। क्षत्रियः पाण्डवपक्षीय। **उ० ४**। २२॥

२ **बाहुः**। क्षत्रियः। सुन्दरवंशीयः। **उ० ७३**। १५॥

३ **बाहुः**। क्षत्रिय। सू० व० सगरस्य पिता। **शां० ५६**। ८॥ [भा० ९। ८॥ हरि० १। १४॥]

१ **बाहुकः**। नलराजस्य ऋतुपर्णनगरे नामधेय। **व० ६४**। २॥ ७३। २॥

२ **बाहुकः**। क्षत्रिय। यादव.। **व० १२१**। २०॥

बाहुका। (**बाहुदा**)। परिक्षितो भार्या। अस्याः

सुवेषेति नामान्तर । तत्पुत्रो भीमसेन । **आ० ६३ । ४५ ॥**

बाहुदा । हिमवत पार्श्वे विद्यमाना नदी । **आ० १९ । ९४ ॥ व० ८२ । ६७ ॥ भी० ९ । १४ ॥** The river Dhabala, now called Dhumela or Burha–Rapti, a feeder of the Rapti in Oudh The severed arm of Rishi Likhita grew when he bathed in the river hence the river is called Bahuda

बाहुशाली । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । **आ० २०१ । ३ ॥**

बाह्यकर्णः । सर्प । **आ० ३५ । ९ ॥**

बाह्यकुण्डः । सर्पः । **उ० १०३ । १० ॥**

१ बाह्लीकः । क्षत्रियः । प्रतीपपुत्र. । **२०१ । २१ ॥** अतिरथः । **उ० १६७ । २८ ॥** सः पुत्रिकापुत्रधर्मेण मातामहस्य पुत्र' ।

[तस्य पुत्रः सोमदत्तः । भा० ९ । २२ ॥]

तस्य वधो भीमसेनेन । **द्रो० १५८ । १५ ॥**

२ बाह्लीकः । क्षत्रिय । सो० व० जनमेजयस्य पुत्रः । **आ० १०१ । ४४ ॥ स० ८ । १६ ॥**

बाह्लीकाः । विपाशाशतद्रोर्नद्योर्मध्ये केकयदेशस्य पूर्वभागे विद्यमानो देश. । **भी० ९ । ४७ ॥** A country between the Beas and the Sutlej, north–east of Kakaya

तेषा निन्दा । **क० ३७ । १५ ॥ शां० ३३६ । २६—२७ ॥**

बिन्दुसरः । यत्र भगीरथेन गङ्गावतारणार्थं तपस्तप्त तत्सरः । **स० ३ । ११ ॥ भी० ६ । ४४ ॥** A sacred pool two miles of Gangotri in the Rudra–Himalaya, where Bhagiratha is said to have performed asceticism to bring down the Goddess Ganga from Heaven

तत्र मयस्य गमन । **स० ३ । १० ॥**

बिल्वकः । सर्प. । **आ० ३५ । १२ ॥**

बिल्वजेता । सर्पः । **आ० ५७ । ९ ॥**

बिल्वपत्रः । सर्प । **उ० १०३ । १४ ॥**

+ बिसस्तैन्योपाख्यानं । अनु० १४१—१४२ ॥

बीभत्सुः । क्षत्रियः । प्रथममर्जुनशब्दं पश्यत । तन्नामनिर्वचन । **वि० ४३ । २१ ॥**

+बुद्धाबुद्धस्वरूपकथनं । शां० ३१३ ॥

बुद्बुदकं । तीर्थ । **आ० ११० । ३१ ॥**

बुद्बुदा । अप्सराः । **आ० २३६ । २० ॥ स० १० । १३ ॥**

बुधः । चन्द्रपुत्रो ग्रह' । **स० ११ । २९ ॥**

[तन्माता बृहस्पतिभार्या तारा । भा० ९ । १४ ॥ हरि० १ । २५ ॥ पद्म० ५ । १२ ॥ ब्रह्म० ९ ॥ वायु० ९० ॥ देवीभा० १ । ११ ॥]

[तस्मात्पुरूरवस उत्पत्ति । भा० ९ । १ ॥ देवीभा० १ । १२ ॥]

+ १ बुद्धिः । प्रज्ञा । तद्गुणनिरूपण । **शां० २६१ । १० ॥**

तस्या' श्रैष्ठ्य । **उ० ३३ । ५० ॥**

२ बुद्धिः । धर्मस्य पत्नी । दक्षप्रजापतिपुत्री । **आ० ६७ । १५ ॥**

१ बृन्दारकः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० १३१ । ८ ॥**

२ बृन्दारकः । क्षत्रियः । कौरवपक्षीयः । अभिमन्युना हतः । **द्रो० ४७ । १२ ॥**

बृहज्ज्योतिः । ऋषिः । अङ्गिरस. पुत्रः । **व० २२१ । २ ॥**

बृहत्कीर्तिः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । **व० २२१ । २ ॥**

बृहत्केतुः । क्षत्रियः । **आ० १ । २६२ ॥**

१ बृहत्क्षत्रः । केकयाधिपतिः क्षत्रियः । **आ० २०१ । २१ ॥ द्रो० ३२ । ६५ ॥** द्रोणेन हतः । **द्रो० १२५ । २२ ॥**

तेन क्षेमधूर्तिवध. । द्रो० १०७ । ५ ॥

२ **बृहत्क्षत्रः** । क्षत्रियः । निषधदेशाधिपति । दुर्योधनपक्षीय. । धृष्टद्युम्नेन हत । द्रो० ३२ । ६५ ॥

१ **बृहदश्वः** । इक्ष्वाकुवश्य॰ क्षत्रिय । तत्पुत्र. कुवलाश्व । व० २०५ । ४ ॥

२ **बृहदश्वः** । ऋषि । तेन पाण्डवेभ्योऽनेकेतिहासकथन । व० ४९–७७ ॥

तेन युधिष्ठिरायाक्षहृदयविद्यादान । व० ७७ । ४९ ॥

बृहदुक्थः । अग्निविशेष । व० २२२ । १८ ॥

बृहद्गर्भः । क्षत्रिय । शिबिपुत्र । त शिबि कस्यचिद्ब्राह्मणस्यार्थे प्रमापयित्वा तन्मास पक्त्वा तस्मै निवेदितवान् । व० २०१ । १८ ॥

बृहद्गुरुः । क्षत्रिय । आ० १ । २५८ ॥

बृहद्द्युम्नः । क्षत्रियः । सोर्वावसुपरावसू याजनार्थ वरयामास । व० १४० । १ ॥

बृहद्ध्वनी । नदी । भी० ९ । ३२ ॥

१ **बृहद्बलः** । सू० व० दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रिय । स० ३१ । १ ॥ उ० ४ । २२ ॥ भी० ५६ । ९ ॥ ११६ । ३० ॥ द्रो० ३७ । ५ ॥ रथसत्तम. । उ० १६६ । १८ ॥ अभिमन्युना हत॰ । द्रो० ४७ । २४ ॥ तत्पुत्रो बृहद्रणः । [भा० ९ । १२ ॥]

२ **बृहद्बलः** । क्षत्रिय । शकुनिभ्राता । आ० २०१ । ५ ॥

बृहद्ब्रह्मा । ऋषिः । अङ्गिरस पुत्रः । व० २२१ । २ ॥

१ **बृहद्भानुः** । देवविशेष. । दिव पुत्रः । आ० १ । ५५ ॥

२ **बृहद्भानुः** । अग्निविशेषः । व० २२३ । ८ ॥

बृहद्भासः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्रः । व० २२१ । २ ॥

बृहद्भासा । सोमपुत्री । भानुनामकाग्नेर्भार्या । व० २२३ । ९ ॥

१ **बृहद्रथः** । क्षत्रिय । सो० व० उपरिचरवसुपुत्रः । आ० ६४ । ४३ ॥ तद्भार्ये काशिराजसुते । तत्पुत्रो जरासन्ध॰ । आ० ६८ । १९ ॥ २०१ । २१ ॥ स० ८ । १० ॥ १७ । १३ ॥

तस्य स्वर्गगमन । स० १९ । २० ॥

[तस्य वश । भा० ९ । २२ ॥]

२ **बृहद्रथः** । द्वितीयमङ्गशब्द पश्यत ॥

३ **बृहद्रथः** । क्षत्रिय. । कौसल्य. । दुर्योधनपक्षीय. । उ० १९५ । १० ॥

बृहद्वती । नदी । भी० ९ । ३० ॥

बृहन् । अग्निविशेष. । व० २२२ । ७ ॥

बृहन्तः । क्षत्रिय । उलूकदेशाधिपतिः । पाण्डवपक्षीय । आ० २०१ । ७ ॥ स० २८ । ७ ॥ उ० ४ । १२ ॥ दु शासनेन हत । क० ३ । १२ ॥

तस्य भ्राता क्षेमधूर्ति । द्रो० २५ । ४८ ॥

बृहन्नला । विराटनगरेऽज्ञातवास कुर्वत क्लीबवेषस्यार्जुनस्य नामधेय । वि० ३ । ४४ ॥

तया विपरीत कवचधारणं । वि० ३८ । ६२ ॥

तया उत्तरकुमारस्य सारथ्यकरण । वि० ३८ । ६७ ॥

बृहन्मनाः । ऋषि. । अङ्गिरसः पुत्र । वि० २२१ । २ ॥

बृहन्मन्त्रः । ऋषिः । अङ्गिरसः पुत्र. । व० २२१ । २ ॥

बृहस्पतिः । ऋषि. । अङ्गिरसः पुत्रः । देवगुरुः । आ० ६७ । २६ ॥ ३० । ३८ ॥ स० ११ । २९ ॥ अश्व० ५ । ४ ॥

तस्य देवैर्गुरुत्वेन वरण । व० २२० । २० ॥

तस्याग्नित्वप्राप्तिः । व० २२१ । २ ॥

तद्भगिनी ब्रह्मवादिनी । प्रभासस्य भार्या । आ० ६७ । २६ ॥

[तस्य भार्या तारा । तस्या बुधश्चन्द्राज्जातः । भा० ९ ।

१४ ॥ हरि० १ । २५ ॥ पद्म० ५ । १२ ॥ ब्रह्म० ९ ॥]

तस्य भार्या चान्द्रमसी । (चन्द्रमसाऽऽक्रान्तत्वाच्चान्द्रमसी तारेति नीलकण्ठाचार्य)। ताराया एव शुभेत्यपि नामेति भाति । तस्या बृहस्पतेर्जाता' पुत्राः षडग्नयः । शयु निश्च्यवनः विश्वजित् विश्वभुक् बडबाग्नि स्विष्टकृत् इति । सप्तमी स्वाहा । **व० २२१ । ९ ॥**

तेन स्वयवीयोभ्रातुरुचथ्यस्य भार्याया' पूर्वमेवोचथ्याद्धृतगर्भाया ममताया धर्षण । **आ० ११३ । १० ॥ शां० ३५० ।** ५० ॥ [तत्र जातः पुत्रो भरद्वाजः । भा० ९ । २० ॥ मत्स्य० ४९ ॥]

तेन नहुषकृतनिर्बन्धभीताया शच्याः सरक्षण । **उ० ११ । २३ ॥**

तेन वसुमनस प्रति राजगुणानुवर्णन । **शां० ६७ ॥**

तस्येन्द्रेण सवाद । **शां० ८४।** १०३ ॥

तेन उपरिचरवसोर्याजन । **शां० ३४४ ।** ५ ॥

तेन युधिष्ठिर प्रति धर्मोपदेश. । **अनु० १७३ । ११ ॥**

बृहस्पतिनीतिः । व० ३२ ॥

बैदः । धौम्यस्य शिष्य ऋषि । **आ० ३ ।** ७८ ॥

बोधाः । देश. । **भी० ९ ।** ३९ ॥

बोध्यः । ऋषिः । **शां० १७६ ।** ५७ ॥

ब्रध्नश्वः । क्षत्रियः । तत्सकाश प्रत्यगस्त्यस्य धनार्जनार्थ श्रुतर्वणा सह गमन । **व० ९६ । ७ ॥**

१ ब्रह्मचारी । प्रथमाश्रमः । तद्धर्मा । **आ० ८५ । २ ॥ शां० १८९ । ८ ॥ अश्व० ४६ । ७ ॥**

२ ब्रह्मचारी । प्राधापुत्रो देवगन्धर्वः । **आ० ६६ । ४७ ॥**

३ ब्रह्मचारी । स्कन्दः । **व० २३३ । ८ ॥**

ब्रह्मतीर्थं । व० ८० । ८१ ॥

१ ब्रह्मदत्तः । सो० व० पूरुकुलोत्पन्नः काम्पिल्यवासी क्षत्रियः । **स० ८ । २३ ॥**

तस्य स्वपुत्रस्य चक्षुषी भेदितवत्या पूजिनीनाम्न्या पक्षिण्या सह सवाद. । **शां० १३९ ॥**

[तस्य भार्या देवलपुत्री सन्नति । हरि० १ । २३ ॥]

[तस्य पिता अणुह. । अणुहस्य नीप इति नामान्तर । तस्य माता शुकाचार्यपुत्री कृत्वी । तत्पुत्र. सार्वभौम । (सर्वसेन) यस्य चक्षुषी पूजिन्या निर्भिन्ने । हरि० १ । १९–२० ॥ मत्स्य० २०–२१ ॥]

२ ब्रह्मदत्तः । साल्वशब्दं पश्यत ।

ब्रह्मवेध्या । (ब्रह्मबोध्या)। नदी। **भी० ९ ।** ३० ॥

ब्रह्मशिरोस्त्रं । ब्रह्मास्त्र । तद्विषये नियमा । **आ० १५१ । १२ ॥**

तस्य प्रयोगः प्रतिसहारश्चार्जुनेन । **द्रो० २०२ । ३६ ॥ सौ० १४ । १५ ॥**

तस्य प्रयोगोऽश्वत्थाम्ना । **सौ० १३ । १८ ॥**

ब्रह्मसरः । तीर्थ । **व० ८२ ।** ८४ ॥ ९३ । ११ ॥

+ ब्रह्महत्या । तस्या. स्वरूपवर्णन । **शां० २८८ । १२ ॥**

सा इन्द्रस्य । **उ० ९ ।** ४८ ॥ **१० ।** ४६ ॥ **शां० २८८ । १२ ॥** [भा० ६ । ८ ॥]

सा परिक्षित्पुत्रस्य जनमेजयस्य । **शां० १४९ ।** ३॥

सा वैशपायनस्य । **अनु० ९ ।** २९ ॥

[सा याज्ञवल्क्यस्य । भा० १२ । ६]

तस्या विभागः स्त्र्यादिषु ब्रह्मणा । **शां० २२८ । ३१ ॥**

तस्याः प्रायश्चित्त । **शां० १६३ ।** ४६ ॥

तत्सदृशानि पातकानि । **अनु० ६० ।** २९ ॥

ब्रह्मा । चतुर्मुख. । पितामहः । पद्मभूः । तदुत्पत्ति । **आ० १ ।** ४५ ॥ **व० २७३ ।** ४५ ॥ **शां० ३५७ ।** २१ ॥ [भा० ३ । ८ ॥]

तस्यागमन भारतग्रन्थनिर्माणकाले व्यास प्रति । **आ० १ ।** ८१ ॥

तस्य मानसाः षट् पुत्राः । मरीचिः अत्रिः अङ्गिराः

भ.

तन्महिमवर्णन । **शां० २११ ॥ ३५४ । १ ॥**
[भा० ३ । १५ ॥ ४ । ७ ॥ ४ । २४ ॥]
तदनुस्मृतिप्रकारः । **शां० २१० ॥**
[तद्ध्यानपद्धति । भा० ३ । २८ ॥]
+ भगवद्गीता । भी० २५—४२ ॥
+ भगवद्गीतापर्व । भी० १३—४२ ॥
+ भगवद्यानपर्व । उ० ७१ ॥
भगीरथः । इक्ष्वाकुवंश्यस्य दिलीपस्य पुत्रः । **व० १०७ । ४३ ॥ आ० २०१ । २१ ॥ स० ८ । १२ ॥ वि० ५३ । १६ ॥**
तस्य पुत्री हसी । जामाता कौत्स । **अनु० २०० । २६ ॥**
तेन गङ्गावतारण । **व० १०८ । १६ ॥**
तच्चरित्रं । नारदेन सृञ्जयायोक्त । **द्रो० ६० ॥** श्रीकृष्णेन युधिष्ठिरायोक्त । **शां० २८ । ६३ ॥**
[वायु० ८८ ॥]
तस्य धर्मविषये ब्रह्मणा सह सवादः । **अनु० १६० ॥**
[तस्य वशः । हरि० १ । १५ ॥]
भङ्गः । सर्पः । **आ० ५७ । ९ ॥**
१ **भङ्गकारः** । क्षत्रियः । अविक्षतः पुत्रः । **आ० १०१ । ४१ ॥**
२ **भङ्गकारः** । क्षत्रिय । यादवः । **आ० २३९ । ११ ॥**
भङ्गास्वनः । भाङ्गास्वनशब्दं पश्यत ।
भद्रः । क्षत्रिय । चैद्य । कर्णेन हत । **क० ५१ । ४९ ॥**
भद्रकर्णेश्वरः । तीर्थं । **व० ८२ । ३९ ॥**
भद्रमनाः । क्रोधाया पुत्री । तत्पुत्र ऐरावतो नाग । **आ० ६७ । ६० ॥**
भद्रवटः । कैलासपर्वतस्थो वटवृक्ष । **व० २३२ । १ ॥ ८० । ५१ ॥**
भद्रवती । परीक्षितो भार्या । तत्पुत्रो जनमेजय । **आ० ६३ । ८६ ॥**

१ **भद्रा** । उचथ्यभार्या सोमस्य पुत्री । तस्या वरुणेनापहार । **अनु० २५९ । १० ॥**
२ **भद्रा** । कुबेरभार्या । **आ० २१६ । ६ ॥**
३ **भद्रा** । व्युषिताश्वभार्या । **आ० १२७ । १७ ॥**
४ **भद्रा** । वसुदेवभार्या । **मौ० ८ । १८ ॥**
१ **भद्राश्वः** । खण्ड । **भी० ६ । १३ ॥ ७ । १४ ॥**
तस्य सुकृतिना भोगस्थानत्व । **अनु० २४० । ५ ॥**
२ **भद्राश्वः** । कुवलाश्वपुत्र । **व० २०७ । ३७ ॥**
१ **भरतः** । शयुनामकाग्नेर्द्वितीयः पुत्र । अग्निविशेष । **व० २२१ । १४ ॥**
२ **भरतः** । क्षत्रिय । सो० व० दुष्यन्तपुत्रः । तन्माता शकुन्तला । तस्य तिस्रो भार्या । तासु सुन्दा मुख्या । तत्पुत्रो भुमन्यु । **आ० ६३ । ३४ ॥ ८८ । १८ ॥ वि० ५३ । १४ ॥**
[तेन स्वपुत्राणा स्वाननुरूपत्वकथनेन तद्भार्याभि स्वपुत्रेषु हतेषु वशे वितथे जाते देवैस्तस्मै भरद्वाजस्य पुत्रत्वेन दाने तेन भरद्वाजस्य वितथ इति भुमन्युरिति च नाम कृत्वा पुत्रत्वेन स्वीकारः । भा० ९ । २० ॥]
तस्योत्पत्ति । **आ० ९५ । १० ॥**
तस्य सर्वदमन इति नामप्राप्ति । **आ० ९५ । ३३ ॥**
तस्य राज्याभिषेकः । **आ० १०० । ६९ ॥**
तस्य चरित्र । **आ० १०१ ॥ द्रो० ६८ ॥ शां० २८ । ४५ ॥**
३ **भरतः** । दशरथपुत्रः । तन्माता कैकयी । **व० २७५ । ७ ॥**
१ **भरद्वाजः** । शयुनामकाग्निपुत्रः कश्चनाग्नि । तद्भार्या वीरा । तत्पुत्रो वीर । **व० २२१ । १३ ॥**
२ **भरद्वाजः** । **आ० ८ । २५ ॥ १०१ । १० ॥ १८६ । २९ ॥** [उचथ्यभार्याया ममतानाम्न्या बृहस्पतितो जात । भा० ९ । २० ॥ विष्णु० ४ । १९ ॥ मत्स्य० ४९ ॥]

तस्य पुत्रो द्रोणाचार्य । घृताचीदर्शनक्षुभिताद्द्रोणपात्रे विधृतात्तद्रेतसो जात । **आ ६४।१४८॥ १४०। ३८॥ १८०। ४॥**

तन्नामनिर्वचन। **अनु० १४२। ३१॥**

त प्रति भृगुणा जगत्सृष्टिप्रकारकथन । **शां० १८०। ११॥**

तेन दिवोदासस्य पुत्रकामेष्ट्या याजन । **अनु० ८। २४॥**

तत्कृत पुष्करास्तेये शपथ । **अनु० १४३। ३५॥**

३ **भरद्वाजः**। कश्चन ऋषि । तत्पुत्रो यवक्रीतः। तस्य कथा। **व० १३७—१४०॥** तस्यान्य पुत्रोऽग्निवेश्य. । **आ० १४०। ४२॥**

तस्य रैभ्यनिर्मितकृत्यामारितस्वपुत्रदुःखादग्निप्रवेश । **व० १३९। १९॥**

तस्य पुनरुज्जीवन रैभ्येण। **व० १४०। २८॥**

तस्य स्वर्गगमन। **आ० १४०। ४६॥**

४ **भरद्वाजः**। कश्चन ऋषिः। घृताचीदर्शनक्षुभितात्तद्रेतसो जाता पुत्री श्रुतावती। **श० ४९। २॥**

भल्लाटः। देश.। **स० ३१। ५॥**

भागस्वरिः । (भाङ्गासुरिः।) क्षत्रिय । ऋतुपर्ण.। दशार्णाधिपति । **स० ८। १५॥ व० ६८। २॥ ६९। १३॥**

भाङ्गस्वनः। (भङ्गास्वनः)। राजर्षि । तस्य स्त्रीत्वप्राप्ति.। **अनु० ३४॥**

भाङ्गासुरिः। भागस्वरिशब्द पश्यत॥

भाण्डायनिः। ऋषिः। **स० ७। १२॥**

भाण्डीरः। वटवृक्ष। तस्य च्छायाया श्रीकृष्णेन गोवत्साना चारण। **स० ५३। ८॥**

१ **भानुः**। प्राधापुत्रो देवगन्धर्व.। **आ० ६६। ४७॥**

२ **भानुः**। अग्निविशेषः। **व० २२३। ८॥**

३ **भानुः**। सूर्य.।

भानुदत्तः। क्षत्रियः। शकुनिभ्राता। भीमेन हत। **द्रो० १५८। २४॥**

भानुदेवः। क्षत्रिय । पाञ्चाल । कर्णेन हतः। **क० ४३। १५॥**

तस्य पुत्र शक्रदेव । **भी० ५४। २४॥**

१ **भानुमती**। कृतवीर्यपुत्री । अहयातिभार्या। तत्पुत्र सार्वभौम.। **आ० ९३। १४॥**

२ **भानुमती** । अङ्गिरस पुत्री। **व० २२१। ३॥**

३ **भानुमती**। दुर्योधनभार्येति प्रसिद्धिः।

भानुमान्। कालिङ्ग । भीमेन हतः। **भी० ५४। ३९॥**

१ **भारतं**। जम्बूद्वीपस्थमस्मदावासभूत वर्ष। **भी० ६। ७॥** India

२ **भारतं**। महाभारतनामको ग्रन्थ.। वेदव्यासेन रचित. इतिहासोत्तम।

तन्निर्माणदेश । **आ० १। ३९॥**

तन्निर्माणप्रकार । **आ० १। ३८॥**

तन्निर्माणकाल । **आ० १। ६८॥ ६२। ५५॥**

तस्मिन्ननुक्रान्ता विषयाः । **आ० १। ४२॥**

तस्य देवैस्तुलारोपण। **आ० १ । २९७॥**

तस्य मन्वादिभेदेन त्रैविध्य। **आ० १। ६६॥**

तस्य ग्रन्थसख्या। **आ० १। ७७॥ ६२। १४॥**

तस्य प्रचारकाल । **आ० १। १२५॥**

तस्य प्रचारप्रकार.। **आ० १। ८०॥**

तस्य प्रचारका । **आ० १। १२४॥**

तस्य व्यासेन शिष्येभ्योऽध्यापनं । **आ० १। १२१॥**

तस्येतिहासोत्तमत्व। **आ० १। २९२॥**

तस्य द्रुमत्वेन वर्णन। **आ० १। १०४॥**

तस्मिन्ग्रन्थग्रन्थिः । **आ० १। ११६॥ ६२। १४॥**

तत्प्रशसा। **आ० २। ३८३॥**

तत्कथासक्षेपः। **आ० १॥ २॥ ६१॥**

तत्कथनारम्भः । आ० ६० । २१ ॥
तत्पुस्तकदानफल । आ० ६२ । ५३ ॥
तच्छ्रवणमहिमा । आ० ६२ । १७ ॥ स्व० ५ । ८०–८६ ॥
+ **भारतयुद्धं** । तस्य कालः । आ० २ । १३ ॥ तात्कालिकदुर्निमित्तानि । भी० २ । १६ ॥
तत्र दुर्योधनसेनाधिपतिकृतयुद्धदिनसख्या । आ० २ । ३० ॥
भारताः । भरतवशोत्पन्ना । तेषु मुख्याः धार्तराष्ट्रा पाण्डवाश्च । तेषा कीर्तिप्रकथन व्यासेन । भी० २ । १३ ॥
भारताचार्यमुख्यः । द्रोणाचार्य. । आ० १४९ । ३२ ॥
१ **भारद्वाजः** । भरद्वाजगोत्रोत्पन्न ऋषि । तस्य शत्रुन्तपेन सवाद । शां० १४० । ३ ॥
२ **भारद्वाजः** । द्रोणाचार्यः । आ० १ । २०२ ॥
भारद्वाजतीर्थं । आ० २३६ । ४ ॥
भारद्वाजी । नदी । भी० ९ । २९ ॥
भारुकच्छः । तद्देशाधिपः क्षत्रिय । स० ७८ । ३६ ॥
१ **भार्गवः** । शुक्राचार्य ।
२ **भार्गवः** । परशुरामः ।
३ **भार्गवः** । शौनक ।
भार्गवास्त्रप्रयोगः । कर्णेन । क० ६७ । ६० ॥
भार्गवाः । देश. । भी० ९ । ५० ॥
भार्या । तस्या अष्टविधत्व । अनु० ५६ । २ ॥
तस्या आवश्यकत्व । आ० ९८ । २३—४४ ॥
भालुकिः । ऋषिः । स० ४ । २१ ॥
भासच्छेदः । अर्जुनेन । आ० १४३ । ९ ॥
भासा । सो० व० अयुतानायिभार्या । तत्पुत्रोऽक्रोधनः । आ० ६३ । २१ ॥
१ **भासी** । माधापुत्री । आ० ६६ । ४६ ॥
२ **भासी** । आ० ६७ । ५७ ॥
भास्करी । ब्रह्मर्षि. । शां० ४६ । १२ ॥
भास्वरः । सूर्यानुयायी स्कन्दपार्षद' । शां० ४६ । ३१ ॥
१ **भीमः** । क्षत्रियः । विदर्भदेशाधिपति । दमयन्त्या. पिता । व० ५० । ७ ॥
२ **भीमः** । अग्निविशेष । व० २२२ । ११ ॥
३ **भीमः** । क्षत्रिय । सो० व० इलिनस्य पुत्रः । दुष्यन्तस्य भ्राता । आ० ८८ ॥
४ **भीमः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । भीमसेनेन हत । भी० ६४ । ३६ ॥
५ **भीमः** । कश्यपभार्याया मुनिनाम्न्या पुत्रो देव गन्धर्व । आ० ६६ । ४३ ॥
६ **भीमः** । पाण्डुपुत्रो भीमसेन' ।
१ **भीमबलः** । अग्नि । व० २२२ । ११ ॥
२ **भीमबलः** । क्षत्रिय. । सो०व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । १३१ । ७ ॥
१ **भीमरथः** । भोजराज । स० ४ । २२ ॥
२ **भीमरथः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र' । आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥ भीमसेनेन तस्य वध । भी० ६४ । ३६ ॥
भीमरथी । (**भीमा**) । नदी । व० ८६ । ३ ॥ भी० ९ । २० ॥
भीमविक्रमः । क्षत्रिय' । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । आ० ६८ । ९८ ॥
भीमवेगः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ० ६८ । ९८ ॥
भीमवेगरवः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र' । आ० २०१ । २ ॥
भीमशरः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ० ६८ । ९९ ॥
१ **भीमसेनः** । वायोर्द्वितीयावतार । भीमः । वायुसूनुः । वृकोदरः । सो० वं पाण्डोर्द्वितीयः पुत्रः । तन्माता कुन्ती । तस्योत्पत्ति । आ० १२९ । ५२ ॥ तस्य सगर्भ्यौ भ्रातरौ युधिष्ठिरः अर्जुनश्च । वैमात्रेयौ नकुलः सहदेवश्च ।

तेन धृतराष्ट्र प्रति वैराग्यार्थ परुषभाषण । **आश्र०** ३ । ७ ॥

तस्य महाप्रस्थानगमने पतन । **महा० २ । २३ ॥**

तेनाश्वत्थामवधप्रतिज्ञानं । **द्रो० १९८ । २४** ॥

तच्छिरसि अश्वत्थामप्रत्युक्तनारायणास्त्रस्य प्रज्वलन । **द्रो० २००** । ७० ॥

तस्याश्वत्थाम्ना सह युद्ध । **क० १२ ॥**

तस्य विशोकनाम्ना स्वसारथिना सह सवादः । **क०** ८० ॥

तस्य दुश्शासनेन सह विवाद । **क० ८६** । ३६ ॥

२ **भीमसेनः** । देवगन्धर्व । **आ० ६६** । ४२ ॥

३ **भीमसेनः** । क्षत्रिय । सो० व० अनशुष पुत्रस्य परीक्षित पुत्र । तद्भार्या सुकुमारी । तत्पुत्र परिश्रवा । **आ० ६३** । ४५ ॥

४ **भीमसेनः** । पाण्डवपौत्रस्य परीक्षित पुत्रः । जनमेजयस्य भ्राता । **आ० ३ । १** ॥

भीमा । (भीमरथी) । भी० ९ । २२ ॥

भीष्मः । गाङ्गेय । तालकेतु' । पितामहः । देवव्रत । शान्तनुपुत्रः । तन्माता गङ्गा । **आ० ६३ । ५० ॥ ६८ । ७५ ॥ वि० ३७ । २ ॥**

तस्योत्पत्ति । **आ० ६४ । १३३** ॥

तस्य यौवराज्येऽभिषेक । **आ० १०७** । ४४ ॥

तस्मै शान्तनुना स्वच्छन्दमरणवरदान । **आ० १०७** । ११९ ॥

तेन महाभारतयुद्धे दश दिनानि युद्धकरण । **आ०** २ । ३० ॥

तेन दाशराजसमीपे भयङ्करप्रतिज्ञाकरण । **आ०** १०७ । ८६ ॥

तेन काशिराजकन्यात्रयहरण । **आ० १०९ । १९** ॥

तस्य साल्वेन सह युद्ध । **आ० १०९** । ३९ ॥

तस्य विलापः पाण्डवाना जतुगृहे दाहवार्ताश्रवणात् । **आ० १६२** । ३० ॥

तेन कर्णाधिक्षेपः । **उ० २१ । १६** ॥

तस्य ध्वजस्तालः । **उ० १५० । ५** ॥

तस्य दुर्योधनेन सैनापत्येऽभिषेकः । **उ० १५६** । २६ ॥

तस्य परशुरामेण सह युद्ध । **उ० १७९—१८५** ॥

तस्य परशुरामेण सह युद्धे रथादध पतन तत्र गङ्गाया आगमन च । **उ० १८२** ॥

तस्य परशुरामेण सह युद्धदिने निशीथे निद्राया दिव्यपुरुषैः प्रस्वापनास्त्रानुस्मारण । **उ० १८३** ॥

तत्पराक्रमवर्णन । **भी० १०९ ॥ ११८** ॥

तत्कृता श्रीकृष्णस्तुति । अस्याः स्तुते भीष्मस्तवराज इति नाम । **शां० ४६** । ३९ ॥

[तत्कृता श्रीकृष्णस्तुति. । भा० १ । ९ ॥]

तद्वधकथा सक्षेपेण । **भी० १३** ॥

तद्वधोपायः । **भी० १०७** ॥

तत्सारथे. सात्यकिना वध । **भी० ५४** । ११४ ॥

तद्वधेच्छया श्रीकृष्णेन चक्रायुधग्रहण । **भी० ५९** । ९१ ॥

तस्यार्जुनेन बाणमयोपधानकल्पन । **भी० १२०** । ४५ ॥

तस्मै पर्जन्यास्त्रप्रयोगेणार्जुनेन पानीयदान । **भी० १२१** । २६ ॥

तेनार्जुनप्रशसनपूर्वक दुर्योधनं प्रति पाण्डवै शमविधानं । **भी० १२१** । ३१–५८ ॥

तस्य शरतल्पगतस्य गान्धार्या वर्णनं । **स्त्री० २३** । १८ ॥

तस्मै पाण्डवादीना धर्मोपदेशोपयोगितया श्रीकृष्णेन शरीरदार्ढ्यदान । **शा० ५१** । १४ ॥

तस्य मरण । **अनु० २७४** । ६ ॥ [भा० १ । ९ ॥]

भीष्मकः । स० ४ । ३७ ॥ **३२ । १३** ॥

[विदर्भदेशाधिपतिः । रुक्मिण्याः पिता । तत्पुत्रो रुक्मी । भा० १० । ५२ ॥]

+ **भीष्मवधपर्व । भी० ४३—१२२** ॥

१ **भुमन्युः** । क्षत्रिय. । सो० व० जनमेजयपुत्रस्य धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ० १०१** । ४७ ॥

२ **भुमन्युः** । क्षत्रिय । सो० व० शाकुन्तलेयस्य भरतस्य पुत्र । तद्भार्या सुवर्णा । तत्पुत्र सुहोत्र. । **आ० ९३** । ३५ ॥ सुवर्णाया. पुष्करिणीति नामान्तर । **आ० १०१** । १३ ॥
तस्य पुत्रा दिविरथः सुहोत्र. सुहोता सुहविः सुयजुः ऋचीकश्चेति षट् । **आ० १०१**।१२॥
[अय भुमन्यु भरद्वाजस्य रूपान्तर । तस्य वितथ इति नामान्तर । भा० ९ । २० ॥]
+ **भूगोलवर्णनं** । **भी० ५–९** ॥ [भा० ५ । १६–२० ॥ बृहन्नार० ३ ॥ पद्म० १ । ३ –९ ॥ वायु० ३४–५० ॥ विष्णु० २ । २–७ ॥ मत्स्य० १२१ ॥ कूर्म० १ । ४४ –४९ मार्क० ५१–५७ ॥ वराह० ७४–८९ ॥ ब्रह्म० १८–२७ ॥ देवीभा० ८ । ४–१३ ॥ लिङ्गपु० ४६ । गरुडपु० ५४–५७ ॥ शिवपु० उमास० १७—१८ ॥]
भूतकर्ता । अग्निविशेष । **व० २२४** । १ ॥
भूतकर्मा । क्षत्रिय । कौरवपक्षीय. । शतानीकेन हत । **द्रो० २५** । २३ ॥
भूतशर्मा । क्षत्रिय. । कौरवपक्षीयः । **द्रो० २०** । ७ ॥
भूतानि । पृथिव्यादीनि पञ्च । तेषा सृष्टिः । **शां० ३१९** ॥
तेषा गुणाः । **व० २१९** । ३ ॥ **भी० ५** । ५ ॥ **शां० १९२** । १५ ॥ **२५८** ॥ **२६१** ॥ **अनु० ३९** । १९ ॥ **२४५** । २८ ॥ [भा० ३ । २६ ॥]
भूतिः । ऋषि । विश्वामित्रपुत्र. । **अनु० ७** । ५७ ॥
भूपतिः । अग्निविशेषः । **व० २२४** । १ ॥
भूमिः । पृथिवीभूत । तदभिमानिदेवता च । तया ब्रह्माण प्रति शरणगमन । **आ० ६५** । ३९ ॥
तस्या विष्णुनोद्धरणं । **व० १४४** । २९ ॥
तद्दानफल । **अश्व० १०२** । ९ ॥ **अनु० ९७** । २ ॥ **२३९** । ५१–६६ ॥
तस्या गुणा' । **व० २१९** । ४ ॥ **भी० ४** । ९ ॥ **शां० २६१** । ३ ॥
भूमिञ्जयः । क्षत्रिय. । विराटपुत्र उत्तरकुमार । **वि० ३७** । ९ ॥ उत्तरशब्द पश्यत ।
+ **भूमिपर्व** । **भी० ११–१२** ॥
भूरिः । क्षत्रिय. । सो० व० पूरुवश्य । सोमदत्तपुत्र । तद्भ्रातरौ भूरिश्रवा शलश्च । **आ० २०१** । १५ ॥ [भा० ९ । २२ ॥]
तस्य सात्यकिना वध । **द्रो० १६७** । १२ ॥
१ **भूरिद्युम्नः** । वीरद्युम्नपुत्रः कश्चन क्षत्रिय । **स० ८** । १९ ॥ **शां० १२७** । १४ ॥
२ **भूरिद्युम्नः** । ऋषिः । **उ० ८२** । २७ ॥
भूरिबलः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र. । भीमसेनेन हत. । **श० २५** । ५ ॥
भूरिश्रवाः । क्षत्रिय । सो० व० सोमदत्तपुत्रः । **आ० २०१** । १५ ॥ रथयूथपयूथपः । **उ० १६५** । २८ ॥ अस्य यूपकेतुरिति नामान्तरं । **द्रो० २५** । ५६ ॥
तद्भ्रातरौ भूरि शलश्च । तस्य सात्यकिना सह युद्ध । **भी० ६३** ॥ **७४** । २७ ॥ **द्रो० १४२** ॥
तत्पुत्राणा सात्यकिना वध. । **भी० ७४** । २५ ॥
तस्य सात्यकिना सह युध्यत सत भुजच्छेदोऽर्जुनेन । **द्रो० १४२** । ८६ ॥
तस्य प्रायोपविष्टस्य शिरश्छेद सात्यकिना । **द्रो० १४३** । ६८ ॥
तच्छववर्णन गान्धार्या । **स्त्री० २४** । १ ॥
भूलिङ्गशकुनिः । कुलिङ्गशकुनिशब्द पश्यत ।
भृगुः । ब्रह्मर्षि. । ब्रह्मणो हृदयादुत्पन्न । (अयं स्वायंभुवमन्वन्तरीयः ।) तत्पुत्र कवि । तस्यान्य पुत्रश्च्यवन । **आ० ६७** । ४१–४५ ॥
तस्यान्यौ पुत्रौ धाता विधाता च । तत्पुत्री लक्ष्मीः । अत एव सा भार्गवी । **आ० ६७** । ५० ॥ [तत्पत्नी ख्याति. । भा० ४ । १ ॥ विष्णु० १ । १० ॥]

[तद्भार्यायाः शुक्रमातुर्विष्णुना वध. । देवीभा० । ४ । ११ ॥]

तस्यैव वैवस्वतमन्वन्तरे द्वितीयवार वरुणस्य क्रतौ पावकाज्जन्म । **आ० ५ । ७ ॥ अनु० १३२ । ३६** ॥ अत एव स वारुणि. ।

तद्भार्या पुलोमा । **आ० ५ । १३ ॥ ६ । १२** ॥

तत्पुत्रा. सप्त । च्यवन. वज्रशीर्ष शुचि' और्व शुक्रः वरेण्य' (विभु') सवनश्चेति । **अनु० १३२ । ४०** ॥

तेनाग्नि प्रति सर्वभक्षत्वशापदान । **आ० ६ । १४ ॥ शा० ४८ । २१** ॥

तेन भरद्वाज प्रति सृष्टिप्रकारकथन । **शां० १८० । ११** ॥

तेन पुष्करास्तैन्ये शपथकरण। **अनु० १४३ । १६**॥

तस्यागस्त्येन सह नहुषस्येन्द्रपदात्पातनविषये सवाद. । **अनु० १५६ । १४** ॥

तद्वशकथन । **आ० ५ । ६** ॥

तद्वश्याना कार्तवीर्यैर्हननं । **आ० १९४ । १९** ॥

भृगुकच्छः। नर्मदासागरसगमस्थलस्थः क्षेत्रविशेष । **स० ३२ । ७८** ॥ Broach, on the river Narbada This was the heimittage of the Rishi Bhrigu

भृगुतीर्थं । व० ९८ । १ ॥

१ **भृगुतुङ्गं । (भृगुतुन्दं)** । क्षेत्र । **आ० ६९। ६०** ॥ **२३५ । २ ॥ व० ८२ । ५१ ॥ अनु० ६४ । १८** ॥

२ **भृगुतुङ्गः । (भृगुतुन्दः)** । पर्वतः । **व० १३२ । १९** ॥

+ **भृत्यलक्षणं । शां० ११९** ॥

भैमसेनिः । घटोत्कच. । **भी० ८३ । ३३** ॥

भैरवः । सर्प । **आ० ५७ । १७** ॥

१ **भोगवती** । निबन्धनमुनेर्माता । तयोः सवादः। **शा० २०५ । २** ॥

२ **भोगवती** । नागलोकः । **उ० १०३ । १** ॥

भोगवतीतीर्थं । व० ८३ । ८६ ॥

भोजः । तद्देशाधिपति. कृतवर्मा । **आ० २०१ । ६ ॥ द्रो० ११४ । ७८ ॥ ११६ । ३२** ॥

भोजकटं । विदर्भदेशान्तर्गत रुक्मिण आवासस्थान । **स० ३२ । १२** ॥ Ellichipur on the river Purna in Berar

+ **भोजनविधिः । अश्व० १०९ । १** ॥

भोजा । सौवीरस्य पुत्री । सात्यकेर्भार्या । **द्रो० १० । ३३** ॥

भोजाः । देश । **भी० ९ । ४०** ॥

भौमनः । विश्वकर्मा । तेनामृतरक्षण । **आ० ३२ । ३** ॥

भौमेयाः । जना । **स० ७८ । ९७** ॥

भ्रमरः । जयद्रथस्य भ्राता । **व० २६६ । ११** ॥

म.

मकरकेतुः । प्रद्युम्न. । **व० १८ । ११** ॥

मकरध्वजः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । भीमसेनेन हत । **भी० ९६ । २७** ॥

मकरी । नदी । **भी० ९ । २३** ॥

मगधाः । देश । **भी० ९ । ४५** ॥ The Province of Behar Its western boundary was the river Sone The ancient capital of Magadha was sometime Rajgir.

तत्स्था. पञ्च पर्वताः । वैहार' वाराहः वृषभः ऋषिगिरि. (ऋषभकूटः ।) चैत्यकश्चेति । **स० २१ । २** ॥

मङ्कणकः । ऋषि । सुकन्याया मातरिश्वनो जातः । **शा० ३९ । ३२ ॥ व० ८१।११६**॥

तस्य पुत्रास्सप्त । वायुवेग वायुबल वायुहा वायुमण्डल. वायुज्वालः वायुरेताः वायुचक्र इति ।

तस्य चरित्र । **शा० ३९ । ३२** ॥ [पद्म० १ । २७ ॥ ६ । १३६ ॥ स्कान्दपु० प्रभासख० प्रथमभा० २७० ॥]

[स कश्यपस्य मानसः पुत्रः । वामनपु० ३८ ॥]

मङ्किः । ऋषि । तत्कथा । **शां० १७६ । ४ ॥**

+ मङ्गलाचरणं । **आ० १ । १ ॥ २८ ॥**

मचक्रुकः । यक्ष । **व० ८१ । २०० ॥**

मचक्रुकं । तीर्थं । **श० ५४ । २८ ॥**

मञ्जुला । नदी । **भी० ९ । ३४ ॥**

मणलूरं । (**मणिपुरं**) । पाण्ड्यदेशस्थ अर्जुनश्वशुरस्य चित्रवाहनस्य पत्तन । **आ० ६३ । ८१ ॥ २३५ । १७ ॥**

तत्र तीर्थयात्रानिमित्तेनार्जुनस्य गमन । तत्र स्वपुत्रेण बभ्रुवाहनेन सह युद्ध च । **आ० २३५ ॥**

तत्राश्वमेधाश्वरक्षणार्थमर्जुनस्य गमन । **अश्व० ७९ ॥**

तत्र राजसूयदिग्विजयार्थं सहदेवस्य गमन । **स० ३३ । २९ ॥**

मणिः । ऋषिः । **स० ११ । २४ ॥**

मणिनागं । क्षेत्र । **व० ८२ । १०६ ॥**

मणिपुरं । मणलूरशब्द पश्यत ।

मणिपुष्पकः । सहदेवस्य शङ्ख । **भी० २५ । १६ ॥**

मणिमती । वातापील्वलपुरी । तस्या दुर्जयेति नामान्तर । **व० ९४ । १–४ ॥**

मणिमत्तीर्थं । **व० ८० । १०२ ॥**

मणिमन्थः । पर्वत । **अनु० ४९ । ३३ ॥**

१ **मणिमान्** । द्रौपदीस्वयंवरार्थमागत [illegible] क्षत्रिय । **आ० २०१ । ७ ॥**

२ **मणिमान्** । सर्प । **स० ९ । १०** ॥

३ **मणिमान्** । राक्षस । भीमसेनेन हत । **व० १६१ । ६७—८३ ॥**

मण्डलकः । सर्प । **आ० ५७ । ८ ॥**

मण्डलव्यूहः । कौरवाणा । **भी० ८१ । २१ ।**

मण्डूककन्या । सुशोभना नाम । मण्डूकराजस्यायोः पुत्री । **व० १९५ । ३२ ॥** तस्याः पति इक्ष्वाकुवश्य परीक्षिन्नामा । तत्पुत्रा शलो दलो बलश्चेति ।

मण्डूकराजः । आयुर्नामा । तत्पुत्री सुशोभना । **व० १९५ । ३२ ॥**

+ मण्डूकोपाख्यानं । **व० १९५ ॥**

मतङ्गः । ब्रह्मर्षि । ब्राह्मण्या नापिताज्जात । **अनु० ३ । १८ ॥**

तस्य रासभ्या सवाद । **अनु० ३ । ८ ॥**

तेन ब्राह्मण्यप्राप्त्यर्थं तपश्चरण । **अनु० ४ । १ ॥**

मतङ्गकेदारः । क्षेत्र । **व० ८३ । १७ ॥**

मतङ्गाश्रमः । क्षेत्र । **व० ८२ । १०० ॥**

मतिः । दक्षप्रजापते पुत्री । धर्मप्रजापते पत्नी **आ० ६७ । १५ ॥**

मतिनारः । क्षत्रियः । सो० व० अनाधृष्टे पुत्रः । तत्पुत्रा तसु महान् अतिरथ द्रुह्युश्च । **आ० ८८ । १२ ॥** अन्त्यनारोप्ययमेवेति भाति ।

मत्तिसल्लः । उपरिचरवसुपुत्र । तन्माता गिरिका । **आ० ६४ । ४४ ॥**

मत्स्यः । उपरिचरवसुवीर्यान्मत्स्या उदरे जात पुत्र । तस्य स्वसा मत्स्यगन्धा (सत्यवती) । **आ० ६४ । ८३ ॥**

मत्स्यगन्धा । सत्यवतीशब्द पश्यत ।

मत्स्याः । देश । **भी० ९ । ४० ॥**
Matsya-Desa, the country around Jeypur including Alwar formerly Virata west of Surasena Desa

+ मत्स्यावतारः । भगवतो नारायणस्य । **व० १९० ॥** [भा० ८ । २४ ॥]

+ मत्स्योपाख्यानं । **व० १९० ॥ शां० १३७ ॥**

मदः । च्यवननिर्मित इन्द्रशत्रु । **अनु० २६१ । २६ ॥**

मदयन्ती । सू० व० सौदासस्य कल्माषपादस्य पत्नी । **आ० १२८ । ५० ॥ अश्व० ५७ । १९ ॥**

मदिराक्षः । (**मदिराश्वः**) । विराटस्य भ्राता ।

वि० ३३ । २० ॥ रथोदारः । **उ० १७१** । १५ ॥

१ **मदिराश्वः** । मदिराक्षशब्द पश्यत ।

२ **मदिराश्वः** । सू० व० दशाश्वस्य पुत्र. क्षत्रिय. । तत्सुतो द्युतिमान् । **अनु० २** । ८ ॥

+ **मद्यं** । तदुत्पत्ति तत्पाने दोषश्च । **अनु० २३१** । २९ ॥

तत्पाननिषेध. । **आ० ७०** । ७२ ॥ तत्पान-प्रायश्चित्त । **शां० १६३** । ४७ ॥

मद्रराजः । क्षत्रियः । शल्य. । **आ० १** । २३१ ॥

तस्य व्यासेन सह भगवन्माहात्म्यविषये सवादः । **अनु० १५** ॥

मद्राः । देश. । **भी० ९** । ४२ ॥ A country in the Punjab between the Ravi and the Chenab Its capital was Sakala

तेषा निन्दा । **क० ३४** । ३७ ॥

मद्राधिपः । क्षत्रियः । शल्यः । **भी० ८५** । १४ ॥

+ **मधुकैटभोत्पत्तिः** । **शां० ३५७** । २४ ॥

तयो कथा । **व० २०६** । २३ ॥ **शां० ३५७** । २४ ॥

तयोर्वधः । **स० ४४** ॥ **शां० ३५७** । ६९ ॥

मधुच्छन्दाः । विश्वामित्रस्य पुत्र । **अनु० ७** । ५० ॥

मधुपर्कः । गरुडस्य पुत्र । **उ० १०१** । १४ ॥

+ **मधुपर्के गोः समनुज्ञानं** । **आ० ६०** । १४ ॥

मधुमन्तः । देशः । **भी० ९** । ५३ ॥

मधुरा । शूरसेनदेशस्य राजधानी । श्रीकृष्णस्य जन्मस्थान । **स० १९** । २५ ॥ Muttra the capital of Surasena Desa

मधुवटी । देव्याः स्थानं । **व० ८१** । ९४ ॥

मधुसूदनः । भगवान्नारायणः । तन्नामनिर्वचन । **उ० ६९** । ४ ॥

मधुस्रवतीर्थं । **व० ८१** । १५० ॥

मध्यदेशः । देश । **शां० १६७** । ३ ॥

+ **मनः** । आन्तर ज्ञानेन्द्रिय । तस्य गुणाः । **शां० २६१** । ९ ॥

तज्जये सर्वेन्द्रियाणा जयः । **अश्व० ३१** । ५ ॥

तस्य इन्द्रियै' सह विवाद । **अश्व० २३** ॥

मनस्युः । क्षत्रिय । सो० व० प्रवीरस्य पुत्रः । तन्माता शूरसेनी । तद्भार्या सौवीरी । तत्पुत्रा. मिश्रकेश्या जाता शक्तः सहनन वाग्मी च । **आ० ८८** । ५ ॥

मनस्विनी । देवस्त्री । तत्पुत्रश्चन्द्रमा । **आ० ६७** । १९ ॥

१ **मनुः** । वैवस्वतः । **आ० ६९** । १५ ॥ **अश्व० ४** । २ ॥ तत्पुत्रा इक्ष्वाकुप्रभृतयो दश । **आ० ६९** । २० ॥ [तत्पत्नी श्रद्धा भा० ९ । १ ॥]

तस्य बृहस्पतिना सवाद' । **शां० १९९–२०४** ॥

तस्य सुवर्णनामकेन तपस्विना सह सवाद' पुष्पधूपदीपदानादिविषये । **अनु० १५५** ॥

[मनवः । चतुर्दश । हरि० १ । ७ ॥ विष्णु० ३ । १ ॥ ब्रह्म० ५ ॥ ब्रह्म० वै० २ । ९३ ॥ मार्कण्डे० ५० ॥]

२ **मनुः** । प्राधाया पुत्री । **आ० ६६** । ४५ ॥

३ **मनुः** । अग्निविशेष । **व० २२३** । ४ ॥

मनोजवतीर्थं । **व० ८१** । ९३ ॥

मनोनुगः । देश. । **भी० १२** । २१ ॥

१ **मनोरमा** । अप्सरा । **आ० ६६** । ५० ॥ **१३२** । ४४ ॥

२ **मनोरमा** । (**मनोहरा**) । सरस्वतीनद्याः काचन शाखा । **श० ३९** । ४ ॥

१ **मनोहरा** । काचन देवस्त्री । तत्पुत्रः शिशिरः प्राणः रमणश्च । **आ० ६७** । २२ ॥

२ **मनोहरा** । द्वितीय मनोरमाशब्दं पश्यत ।

+ **मन्त्रस्य गोपनप्रकारः** । **आ० १५३** । ९३ ॥

+ मन्त्रपर्व । स० १—१९ ॥
+ मन्त्री । अमात्यशब्द पश्यत ।
मन्थरा । कैकेय्या दासी । **व० २७७ । १३ ॥**
मन्दकाः । देश । **भी० ९ । ४३ ॥**
मन्दगा । नदी । **भी० ९ । ३३ ॥**
मन्दपालः । शार्ङ्गकपक्षिरूपवान्कश्चन ऋषि । तद्भार्या जरितानाम शार्ङ्गी । तत्पुत्रा । जरितारि सारिसृक्क. द्रोण. स्तम्बमित्रश्चेति । **आ० २२९ । १५ ॥ अनु० ९३ । २१ ॥** तस्यान्या भार्या लपिता । **आ० २२९ । १८ ॥**
मन्दरः । पर्वत । **व० १६४ । ४ ॥**
तेनामृतमथन । **आ० १८ । १ ॥**
तत्र पाण्डवाना गमन । **व० १४४ । २ ॥**
मन्दवाहिनी । नदी । **भी० ९ । ३३ ॥**
मन्दाकिनी । नदी । **भी० ८३ । ५८ ॥**
मन्युः । अग्निविशेष । **व० २२३ । ११ ॥**
ममता । अङ्गिर पुत्रस्योचथ्यऋषेर्भार्या । **आ० ११३ । ९ ॥** विशेषमुचथ्यशब्दे पश्यत ।
मयः । असुराणा शिल्पी । अर्जुनेन खाण्डवदाहान्मोचित । **आ० २२४ । ३९ ॥**
तेन पाण्डवसभानिर्माण । **स० १ । २५ ॥**
तस्य देवै सह युद्ध । **स० ५१ । ७ ॥**
+ मयदर्शनपर्व । आ० २२४—२३० ॥
मयूरः । वृषसेनस्य केतु । **द्रो० १०५ । १६ ॥**
मयूरकेतुः । स्कन्द । **व० २३३ । ३ ॥**
+ मरणं । प्राणवियोग । तत्सूचकान्यरिष्टानि । **शां० ३२२ । ८ ॥ अनु० १५० ॥ १६९ । १ ॥**
तत्प्रभेदा. । **अनु० २४२ ॥**
[तात्कालिककष्टनिरूपण । भा० ३ । ३० ॥]
१ मरीचिः । ब्रह्मर्षि । ब्रह्मणो मानस. पुत्र । तत्पुत्र कश्यप. । **आ० ६३ । २ ॥ ६६ । १० ॥ ६७ । ४ ॥ स० ७ । १७ ॥ ११ । १८ ॥ शां० २०७ । ४ ॥**
[तस्य भार्या कर्दमप्रजापतिपुत्री कला । भा० ४ । १ ॥]
[तस्यान्या भार्या ऊर्णा । तत्पुत्रा षट् । ते ब्रह्मशापात् हिरण्यकशिपो पुत्रा भूत्वा पुन वसुदेवाद्देवक्या श्रीकृष्णोत्पत्ते पूर्वमुत्पन्ना । भा० १० । ८५ ॥]
२ मरीचिः । अप्सरा । **आ० १२२ । ४४ ॥**
मरीचिपाः । ऋषय । **अनु० ४५ । ४१ ॥**
मरुकाः । जना. । **स० ७८ । ९७ ॥**
मरुतः । एकोनपञ्चाशत् । कश्यपादित्या जाता देवयोनय पुत्रा । **आ० १२२ । ५३ ॥ शा० २०७ । २४ ॥**
[तेषामुत्पत्ति । भा० ६ । १८ ॥ रा० १ । ४६—४७ ॥]
मरुत्तः । क्षत्रिय । सू० व० अविक्षित पुत्र । **अश्व० ४ । २३ ॥ स० ७ । १७ ॥ ८ । १० ॥**
तस्य कथा । **द्रो० ५५ । ४६ ॥ शां० २८ । १७ ॥ अश्व० ४ ॥** [रा० ७ । १८ ॥]
[तद्वंशकथन । भा० ९ । २ ॥]
तस्य धृतराष्ट्रेण सवाद । **अश्व० १० । ३ ॥**
तेन यज्ञार्थ सवर्तऋषेरन्वेषण । **अश्व० ६ । २० ॥**
तद्यज्ञ. । **अश्व० ९ । ४ ॥**
१ मर्यादा । सो० व० अपराचीनस्य भार्या । तत्पुत्रोऽरिह । **आ० ६३ । १७ ॥**
२ मर्यादा । देवातिथिभार्या । तत्पुत्र ऋच । **आ० ६३ । २३ ॥**
मलजाः । (मलदाः) । करूशदेशसमीपस्थो देश । **भी० ९ । ४५ ॥** Malada, The western portion of the district of Shahabad
मलदा । नदी । **व० ८० । ९३ ॥**
मलयः । कुलपर्वत. । **भी० ९ । ११ ॥ ११ । १५ ॥**
मलयध्वजः । क्षत्रिय. । मणलूरेश्वर पाण्ड्य । चित्राङ्गदाया पिता । अर्जुनस्य श्वशुर । अस्य

प्रवीर इति चित्रवाहन इति च नामान्तरे। **स० ३३। २९॥ आ० २३५। १७॥** अश्वत्थाम्ना हतः। **क० ५६। ४४॥**

+ मल्लहननं। भीमसेनेन। **वि० १५। ५२॥**

मल्लाः। देशः। **भी० ९। ४६॥** There are two Malla desa, one is in the west—the Multan The other is in the east—the country in which the Parasnath hills are situated, that is portions of the districts of Hazaribagh and Manbhum

मसीराः। देश'। **भी० ९। ५३॥**

महत्तरः। अग्निविशेष.। **व० २२२। ९॥**

+ महत्तत्वनिरूपणं। **अश्व० ४१। १॥**

महद्द्युम। क्षेत्र। **आ० ३। १४२॥**

महाकर्णिः। अम्बुवीचस्य मन्त्री। **आ० २२३। १९॥**

महाकालः। बाणासुर। **आ० ६६। २१॥**

+ महाकुललक्षणं। **उ० ३६। २२॥**

महागौरी। नदी। **भी० ९। ३३॥**

महानदी। नदी। **आ० २३५। ७॥ भी० ९। १४॥** A river in Orissa.

महापद्मपुरं। गोमतीतीरस्थ पत्तन। **शां० ३६३। १॥**

महापार्श्वः। असुरः। **स० ९। १६॥**

महापुरुषस्तवः। **शां० ३४६॥**

महाबलिः। बलिशब्दं पश्यत।

महाबाहुः। क्षत्रिय'। सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र'। **आ० ६८। ९८॥ १०८॥ १३१। ६॥ १४॥** भीमसेनेन हतः। **द्रो० १५८। १७॥**

महाभारतं। भारतशब्द पश्यत।

तच्छब्दनिर्वचनं। **आ० १। २९७—३००॥**

महाभिषक्। (**महाभिषः**)। क्षत्रिय'। सू० व०। **आ० १०२॥**

महाभूतानि। भूतशब्दं पश्यत।

महाभौमः। क्षत्रियः। सो० व० पूरुवंश्यसारिहस्य पुत्रः। तन्माता आङ्गी। तद्भार्या सुयज्ञा। तत्पुत्र अयुतानायी। **आ० ६३। १८॥**

महामती। अङ्गिरसः पुत्री। **व० २२१। ८॥**

महायज्ञाः। पञ्च। **अश्व० १०४। ८॥**

महारवः। यादव'। **आ० २३९। ११॥**

महारौरवः। नरकविशेषः। **अनु० २३०। ९॥**

महालक्ष्मीः। लक्ष्मीशब्द पश्यत।

१ महाशिराः। असुर'। **स० ९। १८॥**

२ महाशिराः। ऋषि'। **स० ४। १६॥**

महाशोणः। नद'। **स० २०। २७॥**

महाश्रमतीर्थं। **व० ८२। ५४॥**

महाश्वः। यमसभास्थ' क्षत्रिय। **स० ८। १९॥**

महासेनः। स्कन्दः। **स० ११। ५२॥**

महाहनुः। सर्प.। **आ० ५७। १०॥**

महिष्मती। अङ्गिरसः पुत्री। **व० २२१। ७॥**

महीषकाः। देश। **भी० ९। ५९॥** माहिषकशब्द पश्यत।

महेन्द्रः। कुलपर्वत'। **आ० २३५। १३॥ व० ८३। १६॥ भी० ९। ११॥**

Mahendra Mali Hills in Ganjam Dt

तत्र परशुरामस्य वासः। **व० ११८। १४॥**

महेन्द्रा। नदी। **भी० ९। २२॥**

१ महोदरः। सर्पः। **आ० ३५। १६॥**

२ महोदरः। ऋषि। यस्य जङ्घाया सलग्नं पूतिगन्धि राक्षसशिर' औशनसतीर्थस्नानान्मुक्तमभूत्। **श० ४०। २०॥**

३ महोदरः। क्षत्रिय'। सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः। **आ० १३१। ७॥ ६८। ९७॥** भीमसेनेन हतः। **भी० ८८। २७॥**

महौजाः। क्षत्रियः। **आ० ६८। ५२॥**

+ मांसभक्षणनिन्दा। **अनु० १७६। —१७८॥ २३३॥**

तस्य उचथ्येन सवाद । **शां० ९० । ९१ ॥**
[तस्य भार्या शशबिन्दो पुत्री बिन्दुमती । तत्पुत्राः पुरुकुत्स. अम्बरीष मुचुकुन्दश्च । भा० ९ । ६ ॥ वायु० ८८ ॥]
[तस्य पुत्र्यः पञ्चाशत् । सौभरिऋषेर्भार्या । भा० ९ । ६ ॥ विष्णु० ४ । २ ॥]

मारिषा । नदी । **भी० ९ । ३६ ॥**

१ **मारीचः** । मरीचिऋषिपुत्रः काश्यप. ।

२ **मारीचः** । ताटकापुत्रो रावणसचिवो राक्षसः । तद्भ्राता सुबाहु । **स० ५० । ५ ॥**
तस्य वधो रामेण । **व० २७९ । २१ ॥**

मारुतन्तव्यः । विश्वामित्रस्य पुत्र ऋषिः । **अनु० ७ । ५४ ॥**

मार्कण्डेयः । मृकण्डपुत्रो महर्षिः । **व० १३० । ७ ॥ स० ४ । २१ ॥ ११ । २२ ॥**
तस्य पत्नी धूमोर्णा । **अनु० २४८ । ४ ॥**
तस्य चरित्र । **व० १३० । ६ ॥ १९१–१९२ ॥** [भा० १२ । ८–१० ॥ ब्रह्म० ५२–५६ ॥ बृहन्नारदी० ४—५ ॥]
[तस्य वशः । भा० ४ । १ ॥]
तदागमन पाण्डवसमीपे द्वैतवने । **व० २५ । ४ ॥**
तदागमन पाण्डवसमीपे काम्यकवने । **व० १८५ । ४१ ॥**
तस्मै महेश्वरेण दीर्घायुष्प्रदान । **व० १३० । ३२ ॥**
तेन श्रीकृष्णस्य सर्वोत्तमत्वकथनं । **व० १९२ । ५१ ॥**
तस्य नारदेन सह चतुर्युगधर्मविषये सवादः । **अनु० ५४ ॥**
तस्मै श्रीनारायणेन प्रलयप्रदर्शन । **व० १९१ । ९० ॥**
तस्य नारदेन सह स्त्रीणा विषये सवाद । **अनु० ५७ ॥**

मार्कण्डेयतीर्थं । **व० ८२ । ७९ ॥**

+ **मार्कण्डेयसमास्यापर्व** । **व० १८४—२३३ ॥**

मार्कण्डेयाश्रमः । गोमतीसरयूसगमस्थले विद्यमान क्षेत्र । तत्र पाण्डवाना गमन । **व० १३० । १ ॥** At the confluence of the Saraju and the Gomati, near Bageswara in the district of Kumaun Markanda Rishi performed asceticism at this place

मार्गणप्रिया । प्राधापुत्री । **आ० ६६ । ४५ ॥**

+ **मार्गशीर्षादिद्वादशद्वादशीव्रताचरणं** । **अश्व० ११४ । १४ ॥**

+ **मार्जारमूषककथा** । **उ० १६० । १५ ॥ शां० १३८ । १८ ॥**

१ **मार्ताण्डः** । देवगव्याः सुरभ्या भर्ता । **अनु० ११७ । ११ ॥**

२ **मार्ताण्डः** । सूर्यः । **आ० ६९ । १५ ॥**

१ **मार्तिकावतकः** । क्षत्रियः । तन्नामकदेशाधिपः साल्व. । **व० १४ । १६ ॥ २० । १५ ॥ द्रो० ४८ । ८ ॥**

२ **मार्तिकावतकः** । चित्ररथनामा गन्धर्व. । स्त्रीभि सह जले क्रीडन्त य दृष्ट्वा जमदग्निभार्या रेणुका तस्मै स्पृहयाञ्चकार । **व० ११७ । ६ ॥**

मार्दमर्षिः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । **अनु० ७ । ५७ ॥**

मालयः । गरुडस्य पुत्रः । **उ० १०१ । १४ ॥**

मालवाः । देश । **भी० ९ । ६० ॥** Malwa Its capitals were Ujjaini and Dharanagara at the time of Raja Bhoja It is situated in the north-west of Anupadesa.

१ **मालवी** । केकयनाम्नः सूतस्य भार्या । कीचकादीना माता । विराटराजभार्यायाः सुदेष्णाया मातृष्वसा । विमाता च । **वि० २१ । १४ ॥**

२ **मालवी** । अश्वपतेर्भार्या सावित्र्या माता । **व० २९८ । ६१ ॥**

१ **मालिनी** । विभीषणमाता । **व० २७६ । ८ ॥** Malini is the name of a river, which

falls into the river Ghagra (Saraju) fifty miles above Ajodhya The Hermitage of Kanva stands upon it

२ मालिनी । अप्सराः । **वि० १४ । ३२** ॥

३ मालिनी । कण्वाश्रमसमीपस्था नदी । **आ० ९१ । २३** ॥

४ मालिनी । विराटनगरे द्रौपद्या अज्ञातवासे नाम । **वि० १४ । ४५** ॥

माल्यपिण्डकः । सर्प । **उ० १०३ । १३** ॥

माल्यवान् । पर्वत । **भी० ६ । १३** ॥ **स० २९ । ४५** ॥ **व० १५९ । ३८** ॥ Northern portion of the Eastern Ghats in the Districts of Cuddapa, Kurnool, Nellore, Guntur etc

मावेल्लकाः । तन्नामकदेशस्था जना । **द्रो० १७ । २०** ॥

मासः । (**माषः**) । ऋषभरूपी राक्षसः । यस्य नालेन जरासन्ध. तिस्रो भेरीश्चकार । **स० २१ । २०** ॥

+ मासनियामकभगवद्रूपाणि । **अनु० १७१** ॥

+ मासाहसपक्षी । कुलिङ्गशकुनिशब्द पश्यत ।

माहिकाः । देशः । **भी० ९ । ४६** ॥

माहिषकाः । (**महीषकाः**) । देशः । **अश्व० ८४ । ११** ॥ (मैसूर् । भारतभ्रमणपत्रे ११३४ ॥) Mysore

माहिष्मती । नगरी । यस्या अधिपति कार्तवीर्य· नीलश्च । **स० ३२ । २३** ॥ Maheshwara on the right bank of the Nerbuda forty miles south of Indore

माहेन्द्रः । पर्वत । महेन्द्रशब्द पश्यत ।

माहेयाः । देशः । **भी० ९ । ४९** ॥

माहेश्वरज्वरः । **शां० २८९ । ४** ॥ [हरि० २ । १२२–१२३ ॥]

माहेश्वरीधारा । तीर्थं । **व० ८२ । ११७** ॥

मिञ्जिकः । रुद्रसभव. । **व० २३१ । १०** ॥

मिञ्जिका । रुद्रसभवा । **व० २३१ । १०** ॥

मित्रः । द्वादशादित्येष्वन्यतमः । **आ० ६६ । १५** ॥

+ मित्रं । सुहृत् । तस्य लक्षण । **शां० ८० । ३** ॥ तस्य स्तुतिः । **शां० १७२ । २०** ॥ तच्छब्दनिर्वचन । **क० ३६ । ३४** ॥

मित्रज्ञः । अग्निविशेष । **व० २२२ । १२** ॥

मित्रदेवः । क्षत्रिय । त्रैगर्तः । अर्जुनेन हत । **क० १८ । ११** ॥

मित्रसहः । कल्माषपादशब्द पश्यत ।

मित्रधर्मा । अग्निविशेष । **व० २२२ । १२** ॥

मित्रवर्धनः । अग्निविशेष । **व० २२२ । १२** ॥

मित्रवान् । अग्निविशेषः । **व० २२२ । १२** ॥

मिथिलः । भरतवशोत्पन्नः क्षत्रियः । तत्पुत्र· जह्नु । **अनु० ७ । २** ॥

मिथिला । नगरी । **व० २१० । २** ॥ Janakpur The capital of the kingdom of Raj–Janaka Mithila was the name both of the country and the capital

मिथ्यः । अग्निविशेष· । **व० २२१ । १९** ॥

मिश्रकं । तीर्थं । **व० ८१ । ९१** ॥

मिश्रकेशी । अप्सरा । **आ० ६६ । ४९** ॥ **१३२ । ४३** ॥ **स० १० । ११** ॥

तत्पुत्रा· रौद्राश्वाज्जाता अन्वग्भानुप्रभृतय· । **आ० ८८ । ७** ॥

मुखमण्डिका । स्कन्दग्रह· । **व० २३० । ३०** ॥

+ मुखरोगापादकानि कर्माणि । **अनु० २२० । ७–१३** ॥

मुचुकुन्दः । सू० व० मान्धातृपुत्र. क्षत्रियः । तं प्रति भार्गवेण शरणागतरक्षणविषये कपोतोपाख्यानकथन । **शां० १४३ । ६** ॥

तस्य वैश्रवणेन सवाद· । **शा० ७४ । ५** ॥

[तद्भ्रातरौ पुरुकुत्सोम्बरीषश्च । तत्स्वसार सौभरिऋषेर्भार्याः पञ्चाशत् । भा० ९ । ६ ॥]

+ मोक्षधर्मपर्व । शां० १७३–३७५ ।

मोदः । सर्प । **आ० ५७ । ११ ॥**

मोदागिरिः । अङ्गदेशस्य पूर्वभागे विद्यमानः पर्वतः । **स० ३१ । २१ ॥** Monghir—Mudgagiri or Mudgallgiri in Bhagalpur District

मोदापुरं । उलूकदेशसमीपस्थो देशः । तदधिपौ वामदेव सुदामा च । **स० २८ । ११ ॥**

मोहिनी । श्रीमता नारायणेनासुरवञ्चनार्थं धृतं स्त्रीरूपं । **आ० १८ । ५५ ॥** [भा० ८ । ९—१० ॥]

[तया शङ्करमोहनं । भा० ८ । १२ ॥]

मौञ्जायनः । ऋषि । **स० ४ । १९ ॥**

१ **मौद्गल्यः** । नालायन्या भर्ता । **आ० २१२ —२१३ ॥**

२ **मौद्गल्यः** । सर्पसत्रे सदस्यः । **आ० ५३ । ९ ॥**

मौनवेपगः । सर्प । **आ० ५७ । १७ ॥**

+ मौसलयुद्धकथा । मौस० ४ ॥ [भा० ३ । ४ ॥ ११ । ३० ॥]

+ म्लेच्छभाषा । तया विदुरेण युधिष्ठिरायोपदेश । **आ० १५७ । २० ॥**

म्लेच्छाः । देशः । **भी० ९ । ५७ ॥**

य.

यकृल्लोमानः । देशः । **वि० ६ । ७ ॥ भी० ९ । ४६ ॥**

यक्षग्रहः । व० २३० । ५३ ॥

+ यक्षप्रश्नः । यक्षरूपिणा यमेन युधिष्ठिरं प्रति कृतः प्रश्नसमुदाय । **व० ३१४ । ४७ ॥**

यक्षाः । देवयोनिविशेषाः । तेषा नामानि । **स० १० । १६— १९ ॥**

तेषामगस्त्यशाप । **व० १६२ । ५७ ॥**

यज्ञः । याग । अध्वरः । स केन केन कर्तव्यः । **शां० १६३ । ५ ॥**

तत्प्रतिनिधिकर्माणि । **अनु० १६४ । ५ ॥**

तस्य प्रशसा । **अनु० २३७ । १—१० ॥**

तस्याप्राशस्त्य । **शां० २७८ ॥**

तन्मुखो देवाः । पञ्चदश । **व० २२१ । ११–१४ ॥**

यज्ञदत्तः । (वज्रदत्तः) । भगदत्तपुत्रः । तेन सहार्जुनस्य युद्ध । **अश्व० ७५–७६ ॥**

यज्ञवराहः । वराहरूपी विष्णु । **स० ४५ । १२ ॥** वाराहशब्द पश्यत ।

यज्ञसेनः । द्रुपदः । **आ० ११० । ७ ॥**

१ **यतिः** । क्षत्रिय । सो० व० नहुषस्य पुत्र । ययातेर्भ्राता । बाल्यात्प्रभृतियोगमास्थित । **आ० ६९ । ३३ ॥**

२ **यतिः** । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । **अनु० ७ । ५८ ॥**

३ **+ यतिः** । चतुर्थाश्रमी । सन्यासी । मद्धर्पो । **आ० ८५ । ५ ॥ शां० १९० ॥ २५१ ॥ २८४ ॥**

तन्महिमा । **अश्व० १०८ । १–१० ॥**

तच्छुश्रूषाप्रशसा । **अनु० १४८ ॥ १४९ ॥**

तदाश्रमस्य परमपुरुषार्थसाधनत्व । **अश्व० ४७ ॥**

१ **यदुः** । क्षत्रियः । ययातिपुत्रः । तन्माता देवयानी । **आ० ६३ । ७ ॥**

[तस्य वंश । भा० ९ । २३ ॥ मत्स्य० ४३ ॥ विष्णु० ४ । ११ ॥ हरि० १ । ३३ ॥ वायु० ९४ ॥]

तद्वंशक्षयः मौसलयुद्धे । **मौ० ४ । ३६ ॥** [भा० ११ । ३० ॥]

२ **यदुः** । उपरिचरवसुपुत्रः । **आ० ६४ । ४४॥**

यमः । दक्षिणदिक्पालकः । सूर्यपुत्रः । तत्सभावर्णन नारदेन युधिष्ठिर प्रति । **स० ८ ॥**

[तस्योत्पत्ति । सूर्यात्सज्ञानाम्न्या तद्भार्याया । भा० ६ । ६ ॥ विष्णु० ३ । २ ॥ हरि० १ । ९ ॥ मत्स्य० ११ ॥ पद्म० ५ । ८ ॥ वायु० ८४ ॥ ब्रह्म० ६ ॥ वरा० २० ॥]

तस्य माण्डव्येन शाप॰। **आ॰ ११७। १७॥**

तस्य विदुररूपेण जनन। **आ॰ ६४। १३८॥ ११५। ४४॥**

तस्य युधिष्ठिररूपेण जनन। **आ॰ १२९। २०॥**

तस्यागमनमर्जुनसमीपे। **व॰ ४१। ९॥**

तस्य साविव्या सवादः। **व॰ २९८। १०॥**

तस्य गौतमेन सह मातापितृपरिचर्यायास्तद्गणापनयनविषये सवाद। **शा॰ १२९॥**

तेन युधिष्ठिराय वरदान। **व॰ ३१५। १०॥**

यमकाः। जना॰। **स॰ ७८। ८८॥**

यमदूतः। ऋषि। विश्वामित्रपुत्र। **अनु॰ ७। ५१॥**

+ **यमयातना**। **अनु॰ २२९॥**

+ **यमलोकमार्गः**। **व॰ २०३। ४६–४९॥ अनु॰ २२९॥ अश्व॰ १००॥** [भा॰ ३। ३०॥]

यमुना। नदी। **भी॰ ९। १५॥** तस्याः सूर्यपुत्रीत्व सूर्यशब्दे द्रष्टव्य।

तस्या श्रीकृष्णार्जुनयोर्जलक्रीडा। **आ॰ २४८। १७॥**

यमौ। नकुलसहदेवौ। **आ॰ २१०। १८॥**

ययातिः। नहुषस्य पुत्र। **आ॰ ६३। ५॥ स॰ ८। ८॥ वि॰ ५३। १४॥**

तच्चरित्र सक्षेपण। **आ॰ ६९। ३५॥ द्रो॰ ६३॥ शां॰ २८। ९४॥**

तच्चरित्रं विस्तरेण। **आ॰ ७०—८७॥**

[तत्कथा। भा॰ ९। १८॥ हरि॰ १। ३०॥ वायु॰ ९३॥ मत्स्य॰ २४–४२॥ रा॰ ७। ५८–५९॥ विष्णु॰ ४। १०॥ ब्रह्म॰ १२॥]

तस्य द्वे भार्ये। तयोः प्रथमा शुक्राचार्यपुत्री देवयानी। तस्या विवाहः। **आ॰ ७५। ३९॥** तत्पुत्रौ यदु॰ तुर्वसुश्च। द्वितीया वृषपर्वपुत्री शर्मिष्ठा। तत्पुत्रा द्रुह्यु अनु॰ पूरुश्च। **आ॰ ६३। ७॥**

तत्पुत्री माधवी। **आ॰ ८७। २३॥**

तस्य विश्वाच्या सह रमण। **आ॰ ६९। ५१॥**

तस्य मृगयार्थं गमन। **आ॰ ७२। १५॥ ७५। ४॥**

तस्य देवयान्या सवाद। **आ॰ ७२। २५॥ ७५। १०–३६॥**

तस्मै शुक्राचार्येण शापदानं। **आ॰ ७७। ५२॥**

तेन निजवार्धकेन स्वयौवनविनिमयमनङ्गीकुर्वद्भ्यो यदुप्रभृतिभ्यश्चतुर्भ्य स्वपुत्रेभ्यः शापदान। **आ॰ ७८॥**

तेन स्ववचनकारिणे पूरवे कनिष्ठसूनवे वरदानं। **आ॰ ७८। ३६॥**

तस्य वैराग्यप्राप्ति। **आ॰ ७९। १२॥**

तेन पूरवे पुनर्यौवनप्रत्यर्पण। **आ॰ ७९। १७॥**

तस्य तपोवनगमन। **आ॰ ७९। ४०॥**

तस्य स्वर्गगमनं। **आ॰ ८०॥**

तस्य स्वर्गसुखानुभव। **आ॰ ८१॥**

तस्य स्वर्गात्पतन। **आ॰ ८२। ६॥ उ॰ १२१। १७॥**

तस्याष्टकेन सह सवाद। **आ॰ ८२—८४॥**

तेन गोदानकरण। **व॰ १९८॥**

तत्समीपे एकतश्श्यामकर्णाना हयाना याचनार्थं गालवस्य गमन। तेन गालवाय हयप्रतिनिधितया स्वपुत्र्या माधव्या दान। **उ॰ ११५। १—१५॥**

तेन सरस्वतीतीरे यज्ञकरण। **श॰ ४२। ३३॥**

तत्कृत॰ पुष्करास्तेयशपथ॰। **अनु॰ १४३। २७॥**

यवक्रीतः। भरद्वाजनामकस्य कस्यचिद्दषे॰ पुत्रः। **व॰ १३७। १३॥**

तेन स्वस्यानधीतवेदप्रतिभानाय इन्द्रमुद्दिश्य तपश्चरणं। **व॰ १३७। १६॥**

तेन परावसुभार्योपभोग। **व॰ १३८। ५॥**

तस्य हनन परावसुपित्रा रैभ्येण निर्मितया कृत्यया। **व॰ १३८। १९॥**

तस्य पुनरुज्जीवन । **व० १४० । २३ ॥**

यवक्षा । नदी । **भी० ९ । ३० ॥**

यवनः । श्रीकृष्णेन हत । **व० १२ । ३३ ॥**
कालयवनशब्द पश्यत ।

यवनाः । देशः । **भी० ९ । ६५ ॥**

यशोदा । सो० वं० हस्तिनो भार्या । तत्पुत्रो विकुञ्जन (विकुण्ठन) । **आ० ६३ । ३७ ॥**

यशोधरः । दुर्मुखनामकस्य पाञ्चालस्य पुत्रः । **द्रो० १८५ । ५ ॥**

याजः । यमुनातीरवासिनः काश्यपगोत्रोत्पन्नस्य कस्यचिदृषे. पुत्र. । तद्भ्राता उपयाज. । **आ० १४९ । ८ ॥ १८१ । २२ ॥**

तेन द्रुपदस्य पुत्रोत्पत्त्यर्थं याजन । **आ० १८१ । ३२ ॥**

याज्ञवल्क्यः । उपनिषत्सु प्रसिद्ध प्रथममहायुगीयवैशपायनस्य शिष्यो भागिनेयश्च ब्रह्मर्षि । **स० ४ । १८ ॥ स० ७ । १२ ॥**

[स ब्रह्मणोऽङ्गात्समुत्पन्नः । वायु० ६० ॥ ब्रह्मरातस्य पुत्र । वैशपायनस्य शिष्य । विष्णु० ३ । ५ ॥]

[तस्य वैशपायनाद्वेदाध्ययनादि । भा० १२ । ६ ॥]

तस्य सूर्याद्विद्याभ्यासः । **शां० ३२३ ॥** [भा० १२ । ६ ॥ विष्णु० ३ । ५ ॥]

[तेन जनकयज्ञे वादे ब्राह्मणाञ्जित्वा ब्रह्मोद्यग्रहण शाकल्यमारण च । वायु० ६० ॥]

तस्य जनकेन सह सवाद. । **शा० ३१६–३२३ ॥**

तस्य विश्वावसुनामकगन्धर्वेण सवादः । **शां० ३२३ । २६ ॥**

याज्ञसेनिः । क्षत्रियः । धृष्टद्युम्नः । **भी० ११२ । १९ ॥**

यामुनाः । देशः । **भी० ९ । ५१ ॥**

यायावराः । जरत्कारोर्वंशकर्तार ऋषयः । **आ० १३ । १८ ॥ ४५ । १६ ॥**

युगन्धरः । सात्यकेः पुत्रः । द्रोणेन हतः । **द्रो० १६ । ४२ ॥**

+ **युगानि ।** चत्वारि । कृत त्रेता द्वापरः कलिश्चेति । तद्धर्मनिरूपण । **व० १५१ । ११ ॥ भी० १० ॥ शां० ६९ ॥** [मत्स्य० १४२ –१४४ ॥ भा० १२ । ३ ॥ हरि० १ । ८ ॥ गरुडपु० २२३ ॥]

+ **युद्धं ।** आयोधन । तद्धर्मा. । **शां० ९५ ॥ अनु० २१४ । २२ ॥**

तस्य धर्म्यत्वसमर्थन । **शां० ९७ ॥**

तस्य दुष्टत्वं । **उ० २७ । ३ ॥**

युधामन्युः । क्षत्रियः । पाञ्चाल्य । **उ० १९६ । ३ ॥** रथोदार । **उ० १६९ । ३ ॥** तस्य युद्ध । **द्रो० १३० । २९ ॥** अश्वत्थाम्ना हत । **सौ० ८ । ४३ ॥**

युधिष्ठिरः । अजातशत्रुः । धर्मपुत्रः । धर्मराज । पाण्डुपुत्र । यमात्कुन्त्या जातः । **आ० ६३ । ६५ ॥** रथोदार । **उ० १६९ । ३ ॥**
तस्योत्पत्तिः । **आ० १२९ । १२ ॥**

तज्जननकालीनग्रहस्थितिः । **आ० १२९ । २१ ॥**

तस्य मुख्या भार्या द्रौपदी । तत्पुत्रः प्रतिविन्ध्यः । **आ० ६४ । १६५ ॥ ६८ । १५७ ॥**

तस्यान्या भार्या शैब्या देवकी । तत्पुत्रो यौधेयः । **आ० ६३ । ७५ ॥**

तस्य यौवराज्येऽभिषेक । **आ० १५१ । १ ॥**

तस्यार्धराज्याभिषेकः । **आ० २२७ । २० ॥**

तस्य पट्टाभिषेकः । **शां० ३९ ॥**

तस्य सताप बकसमीपे भीमसेनस्य प्रेषणविषये । **आ० १७६ । ८ ॥**

तेन द्रौपदीस्वयवरे दुर्योधनपराजयः । **आ० २०५ । ४० ॥**

तस्य इन्द्रप्रस्थे नूतनसभाप्रवेशः । **स० ४ । ७ ॥**

तस्य राजसूयः । **स० ३८ ॥** [भा० १० । ७४ ॥]

तस्य शकुनिना सहाक्षद्यूत । **स० ८५ । ९ ॥**

तस्य वनवासार्थं प्रस्थान । **व० १ ॥**

तेनान्नप्राप्त्यर्थं सूर्यस्तुतिः । **व० ३ । १६ ॥**

तस्य सूर्यादक्षयपात्रप्राप्तिः। व० ३। ५२॥
तस्य दुर्योधनहननपूर्वकं राज्यस्वीकारविषये द्रौपद्या सह विवादः। व० २७-३२॥
तस्य व्यासात्प्रतिस्मृतिनामकविद्याप्राप्तिः। व० ३६। ३०॥
तस्य सकाशे बृहदश्वस्य वासः। व० ४९-७७॥
तस्य बृहदश्वादक्षहृदयप्राप्तिः। व० ७७। २३॥
तस्य सकाशे वने नारदस्य वासः। व० ७९-८३॥
तस्मै धौम्यऋषिणा नानाविधतीर्थक्षेत्रमाहात्म्यकथनम्। व० ८४-८८॥
तस्य लोमशेन सह तीर्थयात्रा। व० ८९-१४४॥
तत्समीपे वने इन्द्रस्यागमनं जयाशीश्शसनपूर्वकं स्वर्गं प्रति गमनं च। व० १६७॥
तेन अजगरकृतप्रश्नानामुत्तरदानम्। व० १८२। १८॥
तस्य मार्कण्डेयेन सह वने वासः। व० १८९—२१९॥ [पद्म० १। ४०-४९॥]
तेन यक्षकृतप्रश्नानामुत्तरदानम्। व० ३१४। ४७—१२४॥
तस्य विराटनगरे प्रसिद्धं नाम कङ्क इति। वि० २। २३॥ तत्र प्रच्छन्नं नाम जय इति। वि० ७। ६६॥
तेन दुर्गास्तवः। वि० ८॥
तेन सुशर्मगृहीतविराटमोचनार्थं भीमसेनचोदना। वि० ३५। १५॥
तस्य विराटेन सह देवने तेनाक्षैर्नासाया उपरि प्रहारः। वि० ७०। ३७॥
तेन दुर्योधनं प्रति ग्रामपञ्चकप्रार्थना। उ० ३१। १७॥
तस्य कुरुसेनादर्शनेन विषादः। भी० २१॥
तेन युद्धारम्भकाले भीष्मादिभ्यो जयाशीर्ग्रहणम्। भी० ४३॥
तस्य जीवग्राहग्रहणप्रतिज्ञा द्रोणाचार्येण। द्रो० १२। २४॥
तस्य द्रोणाचार्येण सह युद्धम्। द्रो० १०६॥
तेन द्रोणसमीपे 'अश्वत्थामा मृत' इति कथनम्। द्रो० १९१। ५४॥
तस्य पराजयपूर्वकमपहासः कर्णेन। क० ४४॥
तेनार्जुनगर्हणं कर्णो नाद्यापि हत इति। क० ७१॥
तत्कृतगर्हणामसहमानेनार्जुनेन तद्वधोद्यमः। क० ७२॥
तस्यार्जुनेनाधिक्षेपः तद्वधप्रतिनिधितया। क० ७३॥
तेन भग्नसक्थिकस्य दुर्योधनस्य परिसान्त्वनम्। शा० ६०। २१॥
तेनाश्वत्थाममणिधारणम्। सौ० १६। ३१॥
तस्य कुनखीभवनं गान्धार्या दृष्टिपातेन। स्त्री० १५। ७॥
तस्य निर्वेदः। शां० ९॥
तं प्रति तद्भ्रातृभिर्द्रौपद्या च प्रजापालनविधानम्। शां० १०—१८॥
तं प्रति देवस्थाननामकऋषिवाक्यम्। शां० २०॥
तस्य हास्तिनपुरप्रवेशः। शां० ३६। ४२॥
तस्मै कुन्त्या कर्णस्य स्वपुत्रत्वाभिधानपूर्वकं तस्योदककरणविधानम्। स्त्री० २७। ७॥
तेन कुन्त्या पूर्वमेव कर्णस्य स्वाग्रजत्वाकथनरुषा सर्वासामपि स्त्रीणां मनसि किमपि गोप्यं न स्यादिति शापदानम्। शा० ६। ११॥
तस्य बृहस्पतिना सहाध्यात्मविषये संवादः। अनु० १७३॥
तस्य बन्धुनिधनदुःखाद्वनं यियासोः श्रीकृष्णेन व्यासेन च परिसान्त्वनम्। अश्व० २॥
तस्मै व्यासेन बन्धुवधसंभाविताशेषपापापनोदनायाश्वमेधकरणविधानम्। अश्व० ३॥
तेनाश्वमेधकरणम्। अश्व० ८९॥
[तेनाश्वमेधत्रयकरणम्। भा० १। १२॥]
तस्याश्वमेधार्थं धनानयनाय हिमवद्गिरिगमनम्। अश्व० ६४॥
तस्य राज्यपालनप्रकारः। आश्र० १॥

तस्मै वन यियासता धृतराष्ट्रेण राजनीत्युपदेश. । **आश्र० ६—८ ॥**

तेन वनस्थधृतराष्ट्रादिदिदृक्षया वने शतयूपाश्रमगमन । **आ० २४-२५ ॥**

तेन कुन्त्या उदकदान । **आश्र० ४१ । १८ ॥**

तेन परीक्षिदादीना राज्येऽभिषेक. । **महा० १ । ७ ॥**

तस्य स्वर्गगमन । **महा० ३ । २५ ॥**

तस्य स्वर्गे बन्धुजनदिदृक्षोर्देवदूतेन नरकप्रदर्शन । **स्वर्गा० २ । १४ ॥**

तेन गङ्गायामवगाहनेन मानुषशरीरत्याग. । **स्वर्गा० ३ । ४२ ॥**

१ **युयुत्सुः** । धृतराष्ट्रस्य वैश्यायां जातः पुत्र' । **आ० ६४ । १६२ ॥ २०१ । २ ॥**

तस्य कौरवपक्षात्पाण्डवपक्षप्रवेश. । **भी० ४३ । १०२ ॥**

तेन पाण्डवपक्षे स्थित्वा उलूकेन सह युद्ध । **क० १६ ॥**

२ **युयुत्सुः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य गान्धार्यां जात. पुत्रः । **आ० ६८ । ९३ ॥ १३१ । २ ॥**

युयुधानः । सात्यकि ।

युवनाश्वः । क्षत्रिय. । सू० व० आर्द्रस्य पुत्र' । मान्धातुः पिता । **व० १२७ । ६ ॥**

तस्यान्य पुत्र. श्रावस्त. । **व० २०५ । ३ ॥** [भा० ९ । ६ ॥]

यूपकेतुः । (यूपध्वजः) । क्षत्रिय. । सो० व० सोमदत्तपुत्र । **द्रो० २५ । ५६ ॥** भूरिश्रव-शब्द पश्यत ।

+ **योगः** । चित्तवृत्तिनिरोध' । तन्निरूपण । **शां० ३०६ ॥ ३११ ॥ अनु० २४६ ॥** [भा० ३ । २८ ॥]

योजनगन्धा । दाशपुत्री व्यासमाता । सत्यवती-शब्द पश्यत ।

+ **योधलक्षणं । शां० १०१ ॥**

योनिद्वारं । क्षेत्रविशेष । **व० ८२** । ९४ ॥

+ **योषित्** । स्त्रीशब्द पश्यत ।

यौधेयः । क्षत्रिय । सो० व० युधिष्ठिरस्य पुत्रः । तन्माता देवकी । **आ० ६३ । ७५ ॥**

र.

रक्षिता । अप्सरा । **आ० ६६ । ५० ॥**

+ **रक्षोब्राह्मणसंवादः । अनु० १८७ ॥**

रघुः । क्षत्रिय. । सू० व० । **वि० ५३ । १६ ॥** [खट्वाङ्गस्य पौत्र । तस्य वश । भा० ९ । १० ॥]

रजताश्वः । शैनेय । सात्यकि. । **द्रो० २३ । ३ ॥**

रजिः । क्षत्रिय । सू० व० आयोः पुत्र । तन्माता स्वर्भानवी । तद्भ्रातर । नहुष. वृद्धशर्मा गय. अनेना. इति चत्वारः । **आ० ६९ । २८ ॥** [तस्य चरित्रं । हरि० १ । २८ ॥ भा० ९ । १७ ॥]

रता । काचन देवस्त्री । तत्पुत्र अहः । **आ० ६७ । २० ॥**

१ **रतिः** । कामस्य भार्या । **आ० ६७ । ३३ ॥** [तस्या. दक्षप्रजापतिस्वेदादुत्पत्तिः । कालिकापु० ३ ॥ शिवपु० सतीख० ४ ॥]

२ **रतिः** । अप्सरा. । **अनु० ५०** । ४८ ॥

रथचित्रा । नदी । **भी० ९** । २६ ॥

+ **रथध्वजादिवर्णनं । उ० ५६ ॥ द्रो० १०५ ॥**

रथध्वानः । अग्निविशेषः । **व० २२१ । १८ ॥**

रथन्तरः । अग्निविशेषः । **व० २२२ । १९ ॥**

रथन्तरी । इलिलस्य भार्या । तत्पुत्राः दुष्यन्तादय. पञ्च । **आ० ६३ । २९ ॥** तेषा नामानि । दुष्यन्त' शूरः भीम प्रवसुः वसुः इति । **आ० ८८ । १६ ॥**

रथप्रभुः । अग्निविशेष । **व० २२१ । १८ ॥**

रथवाहनः । विराटस्य भ्राता । **द्रो० १५९ ।४१॥**

रथसेनः । क्षत्रिय. । पाण्डवपक्षीय. । **द्रो० २३ । ६३ ॥**

तत्र ऋत्विजा नामानि । स० ३६ । ३२ ॥
तस्य प्रशसा । स० १२ ॥ ७१ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥
तत्सभाया दुर्योधनस्य पतन । स० ७४ । ६ ॥
तत्करणार्थं दुर्योधनस्य यत्न । व० २५६ । ६ ॥
तत्करण हरिश्चन्द्रेण । स० १२ । १६ ॥
+ राजसूयपर्व । स० ३६—३८ ॥
+ रात्रियुद्धारम्भः । द्रो० १५३॥ तत्समाप्तिः । **द्रो० १८७ ॥**
राधा । सूतराजस्याधिरथस्य भार्या । कर्णस्य माता । **आ० ६८ । १४० ॥ व० ३१० । २ ॥**
राधेयः । कर्ण॰ । **आ० २०५ । २६ ॥**
१ **रामः ।** श्रीमन्नारायणावतारभूत॰ क्षत्रिय । सू० व० दशरथस्य पुत्रः । तन्माता कौसल्या । **व० २७५ । ८ ॥**
तदवतारकथा । **स० ५० ॥ व० १४९ । ३१ ॥ १५० ॥** [भा० ९ । १०—११ ॥ पद्म० ६ । २६९—२७१ ॥ वायु० ८८ ॥]
तस्योपाख्यान । **व० २७५ ॥ द्रो० ५९ ॥ शां० २८ । ५१ ॥**
तेन परशुरामतेजोहरण । **व० ९८ । ७ ॥**
तस्य यौवराज्याभिषेकोद्यमः । **व० २७८ । ७ ॥**
तस्य वनगमन । **व० २७८ । ३० ॥ २८१ । ११ ॥**
तेन रावणवध । **स० ५० । २३ ॥ व० २९१ । २९ ॥ द्रो० ५९ । ७ ॥**
तस्य पट्टाभिषेकः । **व० २९२ । ६७ ॥**
तत्कथा हनुमता भीमसेन प्रति प्रोक्ता । **व० १४९ । ३१ ॥**
२ **रामः ।** परशुरामः ।
३ **रामः ।** बलराम॰ ।
रामतीर्थ । व० ८२ । ७२ ॥ ८३ । १६ ॥ श० ५० । ७ ॥
रामह्रदः । तीर्थ । **व० ८१ । २६ ॥**
Rama-hrada A sacred tank near Thaneswar, where Parasurama is said to have given oblations to the names of his ancestors after destroying the Kshatriyas
+ रामोपाख्यानपर्व । व० २७४—२९३ ॥
रावणः । विश्रवस पुत्रो राक्षसाधिपः । तन्माता पुष्पोत्कटा । तस्योत्पत्ति॰ । **व० २७६ । ७ ॥**
तस्य कार्तवीर्येण बन्धन । **स० ९६ । ४३ ॥**
तस्य ब्रह्मणो वरप्राप्तिः । **व० २७६ । १५ ॥**
तेन सीतापहार॰ । **व० २७९ । ४४ ॥**
तस्य वध श्रीरामेण । **स० ५० । २३ ॥ व० २९१ । २९ ॥ द्रो० ५९ । ७ ॥**
+ राष्ट्रगुप्तिप्रकारः । शां० ८७ ॥
+ रासभीमतङ्गसंवादः । अनु० ३ ॥
राहुः । सिहिकापुत्र॰ । नवग्रहेष्वन्यतमः । **आ० ६६ । ३१ ॥ स० ११ । २९ ॥ भी० १२ । ३९ ॥**
तच्छिरश्छेद । **आ० १९ । ७ ॥**
रिष्टः । क्षत्रियः । **स० ८ । १५ ॥**
१ **रुक्मरथः ।** मद्रराजस्य शल्यस्य पुत्र॰ । तस्य भ्रातर एकोनशत । **आ० २०१ । १४ ॥ भी० ४७ । ४८ ॥**
तस्य सर्वभ्रातृसहितस्याभिमन्युना वधः । **द्रो० ४५ । १३ ॥** सहदेवेन वध इति । **क० २ । २९ ॥**
२ **रुक्मरथः ।** द्रोणाचार्यः । **द्रो० १३ । २३॥**
रुक्माङ्गदः । शल्यस्य पुत्र॰ । **आ० २०१ । १४॥**
रुक्मिणी । विदर्भराजस्य भीष्मकस्य पुत्री । श्रीकृष्णस्य प्रथमा भार्या । तद्भ्राता रुक्मी ।
ता प्रति महालक्ष्म्या स्वनिवासयोग्यस्थलकथनं । **अनु० ३२ ॥**
तस्या अग्निप्रवेशः । **मौ० ८ । ७४ ॥**
[तस्या॰ स्वयवरस्थाया श्रीकृष्णेन हरण । भा० १० । ५३ ॥ हरि० २ । ५९ ॥ विष्णु० ५ । २६ ॥]

वसु॰ विश्वावसु. परशुरामश्च । **व० ११७ । ११** ॥

रुरुः । ऋषि. । प्रमते पुत्र. । तन्माता घृताची अप्सराः । तद्भार्या प्रमद्वरा । तत्पुत्र शुनक । **आ० ८ । २** ॥ **५८ । ३१** ॥ **अनु० ८ । ६५** ॥

तस्य विवाह । **आ० ९ । २४** ॥

तस्य डुण्डुभेन सवादः । **आ० १०–१२** ॥

रुशङ्गुः । उशङ्गुशब्द पश्यत ।

रुषद्गुः । क्षत्रिय । **स० ८ । १३** ॥

रूपवाहिकाः । देशः । **भी० ९ । ४३** ॥

१ **रेणुकः** । अमृतरक्षको देव । **आ० ३२ । १८** ॥

२ **रेणुकः** । कश्चिद्गज. । **अनु० १९५ । ४** ॥

रेणुका । जमदग्निभार्या । प्रसेनजिन्नामकनृपसुता । **व० ११७ । २** ॥ पद्मादुत्पन्ना अयोनिजा । **अनु० ५३ । २७** ॥ तस्मात्प्रसेनजित् तस्या. पोषकः पितेति भाति ।

[इयमिक्ष्वाकुवश्यस्य रेणोः पुत्री । भा० ९ । १५ ॥ हरि० १ । २७ ॥]

[इय सुवेणो पुत्री । अस्याः कामलीति नामान्तर । वायु० ९१ ॥]

तस्या. स्त्रीभि. सह जलक्रीडा कुर्वतश्चित्ररथनामकगन्धर्वराजस्य दर्शनेन कामविकारोत्पत्ति. । **व० ११७ । ७** ॥ [भा० ९ । १६ ॥]

तच्छिरश्छेदः । तत्पातिव्रत्यभङ्गरुष्टजमदग्निप्रेरितेन परशुरामेण । **व० ११७ । १५** ॥ [भा० ९ । १६ ॥]

तस्याः शिरःपादस्य सूर्यातपेन संतापे भृगुणा छत्रोपानन्निर्माण । **अनु० १४४** ॥

रेणुकातीर्थं । **व० ८० । ८३** ॥ In the Punjab, about 16 miles north of Nahan

रेणुमती । (**करेणुमती**) । नकुलभार्या शिशुपालपुत्री । तत्पुत्रो निरमित्र. । **आ० ६३ । ७८** ॥

रेवती । स्कन्दग्रह॰ । **व० २३० । २९** ॥

रेवतीसुतः । स्कन्दः । **व० २३३ । ६** ॥

रैभ्यः । विश्वामित्रपुत्रः । **शां० ४८ । ५७** ॥ **स० ४ । २२** ॥

स भरद्वाजस्य सखा । तत्पुत्रौ अर्वावसुपरावसू । **व० १३७** ॥ **१२–१३** ॥

तदाश्रमगमन युधिष्ठिरस्य । **व० १३७ । ९** ॥

तस्य हनन तत्पुत्रेण परावसुना मृगभ्रान्त्या । **व० १४० । ६** ॥

तस्य पुनरुज्जीवन । **व० १४० । २०–२३** ॥

१ **रैवतः** । स्कन्दग्रह॰ । **व० २३० । २९** ॥

२ **रैवतः** । द्वारकासमीपस्थ॰ पर्वतः । **आ० २१९ । १२** ॥

तत्र श्रीकृष्णस्य गमन । **अश्व० ५९ । ४** ॥

तत्रार्जुनस्य गमन । **आ० २१८ । २** ॥

रैवतकः । पर्वत । **भी० ११ । १८** ॥ Mount Girnaur near Junagar in Guzerat, north of Prabhasa–Somnath

+ **रोगापादकानि कर्माणि** । **अनु० २२०–२२१** ॥

१ **रोचमानः** । उरगापुर्या अधिपति । अर्जुनेन राजसूयदिग्विजये पराजितः । **स० २८ । १९** ॥

२ **रोचमानः** । अश्वमेधपुरीश्वरः । क्षत्रिय. । चैद्यः । **आ० ६८ । १८** ॥ **२०१ । १०** ॥ भीमसेनेन राजसूयदिग्विजये पराजितः । **स० ३० । ८** ॥ पाण्डवपक्षीय. । **उ० १७२ । १** ॥ कर्णेन हत । **क० ५१ । ५०** ॥ तत्पुत्रो हेमवर्णः । **द्रो० २३ । ६८** ॥

रोमपादः । लोमपादशब्द पश्यत ।

रोमहर्षणः । पौराणिकः सूतः । तत्पुत्र उग्रश्रवा । **आ० १ । ५** ॥ **स० ४ । १८** ॥

[तस्य वधो बलरामेण । भा० १० । ७८ ॥]

रोहिणः । रौहिणशब्द पश्यत ।

१ **रोहिणी**। सुरभ्या पुत्री। तदपत्यानि गाव। **आ० ६७**। ६७–६८॥

२ **रोहिणी**। दक्षप्रजापतिपुत्री नक्षत्ररूपिणी चन्द्रभार्या। **शा० ३६**। ५॥

३ **रोहिणी**। वसुदेवभार्या। तत्पुत्रो बलराम। **मौ० ८**। १८॥

रोही। नदी। **भी० ९**। ३०॥ In Afganistan It was also called Roha

रोहीतकः। देश। **स० ३५**। ४॥ Rohtak, forty-two miles north west of Delhi

तद्विजयः कर्णेन। **व० २५५**। २०॥

रौद्रकर्मा। क्षत्रिय। सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र। **आ० ६८**। १०४॥ **१३१**। १२॥ भीमसेनेन हत। **द्रो० १२७**। ४४॥

रौद्राश्वः। क्षत्रिय। सो० व० पूरो पुत्र। तन्माता पौष्टी। तद्भ्रातरौ प्रवीर ईश्वरश्च। तत्पुत्रा ऋचेयुप्रभृतयो दश मिश्रकेशीनाम्न्याम-प्सरसि जाता। **आ० ८८**। ४—११॥

रौमहर्षणिः। उग्रश्रवा.। **आ० १**। ११॥

रौरवः। नरक। **अनु० २०३**। ३॥

रौहिणः। देववटवृक्षः। **आ० २९**। ४५॥

तस्य परिमाण। **आ० ३०**। २३॥

तच्छाखाभङ्गो गरुडेन। **आ० २९**। ४८॥

ल.

१ **लक्षणा**। दुष्यन्तस्य प्रथमा भार्या। **आ० ८८**। १८॥ तस्या लाक्षीति नामान्तरं। तत्पुत्रो जनमेजय.। **आ० ६३**। ३०॥

२ **लक्षणा**। दुर्योधनपुत्री। लक्ष्मणाशब्द पश्यत।

३ **लक्षणा**। अप्सरा। **आ० १३२**। ४४॥

४ **लक्षणा**। मद्राधिपस्य पुत्री श्रीकृष्णमहिषी। **स० ५७**। २८॥

१ **लक्ष्मणः**। क्षत्रिय.। सू० वं० दशरथपुत्रः। तन्माता सुमित्रा। तद्भ्राता शत्रुघ्न। **स० ८**। १८॥ **५०**। १०॥ **व० २७५**। ८॥

तेनेन्द्रजिद्वध। **व० २९०**। २४॥

२ **लक्ष्मणः**। क्षत्रिय। सो० व० धार्तराष्ट्रस्य दुर्योधनस्य पुत्र। रथसत्तम। **उ० १६६**। १४॥

तस्याभिमन्युना सह युद्ध। **भी० ५५**। ८॥

तस्याभिमन्युना पराजय। **भी० ७३**। ३२–३८॥

तस्य वधोऽभिमन्युना। **द्रो० ४६**। १८॥

तच्छववर्णन। **स्त्री० २०**। ३४॥

१ **लक्ष्मीः**। महालक्ष्मी।

२ **लक्ष्मीः**। दक्षप्रजापतिपुत्री। धर्मप्रजापतिभार्या। **आ० ६७**। १४॥

लक्ष्यवेधः। अर्जुनेन। द्रोणाचार्यकृतास्त्रविद्याप-रीक्षाया। **आ० १४३**। ९॥ द्रौपदीस्वयंवरे तेनैव। **आ० २०३**। २५॥ [श्रीकृष्णेन। भा० १०। ८३॥]

लङ्का। राक्षसराजधानी। **व० २८१**। ४२॥ तत्र युधिष्ठिरराजसूयार्थे करादानाय घटोत्कचस्य गमन। **स० ३४**॥ Ceylon

लज्जा। दक्षप्रजापतिपुत्री धर्मप्रजापतिभार्या। **आ० ६७**। १५॥ तस्या ह्रीरिति नामान्तर।

लता। अप्सरा। शापेन ग्राहत्व प्राप्ता। अर्जुनेन मोचिता। **आ० २३६**। २०॥

लपिता। मन्दपालस्योपभार्या शार्ङ्गी। जरितायाः सपत्नी। **आ० २५५**। १७॥

लपेटिका। तीर्थं। **व० ८३**। १५॥

लम्बकाः। (**लम्पाकाः**।) देश। **द्रो० १२१**। ४६॥ Lamghan on the northern bank of the Kabul river

लवणासुरः। मधुदानवपुत्र। **आ० २७**। २२॥

तस्य वध शत्रुघ्नेन। **स० ५०**। २७॥

लाक्षी। दुष्यन्तभार्या। तस्या लक्षणेति नामान्तरं। तत्पुत्रो जनमेजय। **आ० ६३**। ३०॥ **८८**। १८॥

लाङ्गली । नदी । **स०** ९ । २६ ॥
लिखितः । शङ्खस्य भ्राता । ऋषि. । **स०** ७ । ११ ॥ **शां०** २३ । १८ ॥
+ **लिङ्गार्चनफलं** । **अनु०** २४७ ॥
लीलाढ्यः । ऋषि । विश्वामित्रपुत्र । **अनु०** ७ । ५३ ॥
लुब्धकः । अर्जुनकनामा किरातः । तस्य गौतमी-मृत्युसर्पै सवाद. । **अनु०** १ । २२ ॥ ३६ । ६३ ॥
लेवलिका । नदी । **व०** ८२ । १६३ ॥
लोकोद्धारं । तीर्थं । **व०** ८१ । ४५ ॥
लोपामुद्रा । विदर्भराजदुहिता । अगस्त्यमहर्षे पत्नी । तस्या उत्पत्ति । **व०** ९४ । २४ ॥
तस्याः सत्यवतीति नामान्तर । **व०** ९४ । २९॥
तस्या विवाहः । **व०** ९५ । ७ ॥
तस्या दृढस्युनामकपुत्रोत्पत्तिः । **व०** ९७ । ३१ ॥
+ **लोभः** । दुष्टो गुण । तन्निन्दा । **शां०** १६१ ॥
+ **लोभादिजयोपायः** । **शां०** १५६ ॥
लोमपादः । सो० व० अनो. कुलोत्पन्नस्याङ्गराजस्य वशीय' । दशरथस्य सखा । **व०** १११ । १९ ॥
[तस्य दशरथ इति नामान्तरं । हरि० १ । ३१ ॥ २ । ९३ ॥]
तस्य राज्ये अनावृष्टिः । **व०** १११ । ७ ॥
तस्य पुत्री शान्ता । ऋश्यशृङ्गमहर्षेर्भार्या । **व०** ११४ । ११ ॥ अधिक शान्ताशब्दे द्रष्टव्य ।
तस्य राज्ये ऋश्यशृङ्गमहर्षेरागमनेन वृष्टिप्रादुर्भावः । **व०** ११४ । १० ॥
लोमशः । ऋषि । तस्य युधिष्ठिरसमीपे वने आगमन । **व०** ४५ ॥ ८९ । १ ॥
तेन धर्मरहस्यकथन । **अनु०** १९२ ॥
+ **लोमशतीर्थयात्रा** । **व०** ९१—१५७ ॥
लोमहर्षणः । रोमहर्षणशब्दं पश्यत ।

१ **लोहिताक्षः** । सूतः । जनमेजयसर्पसत्रे स्थपति । **आ०** ५१ । १५ ॥ ५६ । ६ ॥ ५८ । १२॥
२ **लोहिताक्षः** । स्कन्दपार्षद । **श०** ४६ । २४॥
लोहिताश्वः । (**रोहिताश्वः**) । हरिश्चन्द्रपुत्र' । **व०** ७७ । ३१ ॥
लौहितारणिः । नदी । **भी०** ९ । १८ ॥
१ **लौहित्यः** । समुद्र । **आ०** २ । ३६७ ॥ **महा०** १ । ३४ ॥
२ **लौहित्यः** । नद । **स०** ९ । २६ ॥
A portion of the river Brahmaputra north of Pragjyotishapura
लौहित्यतीर्थं । **व०** ८३ । २ ॥
लौहित्या । नदी । **भी०** ९ । ३५ ॥

व.

वंशगुल्मतीर्थं । **व०** ८३ । ९ ॥ A sacred Reservoir (kund) on the table land of Amarakantaka which is situated, about four miles and a half from the source or the first fall of the Nerbuda
वंशमूलतीर्थं । **व०** ८१ । ४१ ॥
वंशा । प्राधायाः पुत्री । **आ०** ६६ । ४५ ॥
वक्रः । करूशदेशाधिपतिर्दन्तवक्र. । **स०** १४ । १२ ॥
वक्रद्वारः । पर्वतः । **शां०** ३२५ । १८४ ॥
वक्षोग्रीवः । ऋषि' । विश्वामित्रऋषिपुत्रः । **अनु०** ७ । ५३ ॥
वङ्गः । क्षत्रिय' । बलिराजपुत्रः । तन्मातरि सुदेष्णाया दीर्घतमस ऋषेर्जात. । **आ०** ११३ । ५३ ॥
वङ्गाः । देशः । **भी०** ९ । ४६ ॥ The Province of Bengal
१ **वज्रः** । क्षत्रिय' । श्रीकृष्णस्य पौत्रः । **मौ०** ८ । ३९ ॥
तस्य राज्याभिषेकः । **मौ०** ८ । ७३ ॥
२ **वज्रः** । ऋषि. । विश्वामित्रस्य पुत्रः । **अनु०** ७ । ५२ ॥

वज्रविष्कम्भः । गरुडपुत्र । उ० १०१ ।१०॥
वज्रव्यूहः । पाण्डवाना । भी० १९ । ३५ ॥ ८१ । २३ ॥
वटेश्वरपुरं । व० ८२ । १२९ ॥
वत्सः । प्रतर्दनस्य पुत्र ।, परशुरामेण हतेषु क्षत्रियेषु गोवत्सै सवर्धितत्वादुर्वेरित । शां० ४८ । ८६ ॥ [दिवोदासस्य पौत्र । तस्य भ्राता गर्ग' । वायु० ९२ ॥]
वत्सनाभः । महर्षि । तच्चरित्र । अनु० ३३ ॥
वत्सराजः । आ० २०१ । २२ ॥
वदान्यः । ऋषि । तद्दुहिता सुप्रभा अष्टावक्रऋषेर्भार्या । अनु० ५० । ११ ॥
+ **वधप्रतिनिधित्वमधिक्षेपस्य** । क० ७२ । ८१—८६ ॥
वधूसरा । नदी । रुदन्त्या भृगुभार्याया पुलोमाया अश्रुबिन्दुभ्य उत्पन्ना । आ० ६ । ८ ॥
वध्राः । देश । भी० ९ । ५५ ॥
१ **वनायुः** । (**वनायवः**) । देश । भी० ९ । ५६ ॥ Arabia
२ **वनायुः** । दनो पुत्र. । आ० ६६ । ३० ॥
३ **वनायुः** । क्षत्रिय । पुरूरवस पुत्र । आ० ६९ । २८ ॥
वनेयुः । क्षत्रिय । रौद्राश्वपुत्र । आ० ८८ । ९ ॥
वन्दना । नदी । भी० ९ । १८ ॥
वन्दी । वरुणस्य पुत्र । व० १३६ । २४ ॥
वपुष्टमा । पाण्डवप्रपौत्रस्य जनमेजयस्य भार्या । काशिराजस्य सुवर्णवर्मण' पुत्री । आ० ४४ । ८ ॥
वयस्यः । अङ्गिरस. पुत्र । ऋषि । अनु० १३२ । ४२ ॥
वरदानतीर्थं । यत्र दुर्वाससा विष्णवे वरो दत्त । व० ८० । ६५ ॥ Baroda where Rishi Durvasa gave a boon to Vishnu
वरा । नदी । भी० ९ । २६ ॥
वराङ्गी । त्रिशङ्को पुत्री शय्यातेर्भार्या । तत्पुत्रोऽहयाति । आ० ६३ । १३ ॥
वराणसी । नदी । भी० ९ । ३१ ॥
१ **वराहः** । ऋषि । स० ४ । २३ ॥
२ **वराहः** । भगवतो नारायणस्य मत्स्यादिषु तृतीयोऽवतार । स० ४५ । ४ ॥ व० १४४ । २९ ॥ २७३ । ५३ ॥ शां० २०८ । २१ ॥ [भा० ३ । १३ ॥ वायु० ६ ॥ पद्म० ६ । २६४ ॥ लिङ्गपु० ९४ ॥]
तेनात्मपिण्डदान । शां० ३५५ । १४ ॥
वराहकः । सर्प. । आ० ५७ । १८ ॥
वराहकर्णः । यक्ष. । स० १० । १७ ॥
वराहतीर्थं । पुण्यतीर्थ । व० ८१ । १८ ॥
तस्य कोकामुखमिति नामान्तर ।
वराहध्वजः । जयद्रथ । द्रो० १०५ । २० ॥
१ **वरुणः** । देवगन्धर्व । आ० ६६ । ४२ ॥
२ **वरुणः** । द्वादशादित्येष्वन्यतम । आ० ६६ । १५ ॥
३ **वरुणः** । पश्चिमदिगीश्वर । स० ९ । १ ॥
तस्य भार्या ऋद्धि । स० १० । ६ ॥
तस्यान्या भार्या वारुणी । तस्या गौरीति नामान्तर । स० ९ । ६ ॥
तस्यान्या भार्या शुक्राचार्यपुत्री ज्येष्ठा देवी । तत्पुत्रा. बल मद्याभिमानिनी सुरा अधर्मश्च । आ० ६७ । ५२—५३ ॥
तस्यान्य पुत्र. पुष्कर । उ० ९८ । १२ ॥
तस्यान्य पुत्रो बन्दी । यो जनकराजसभाया कहोलादीन्ब्राह्मणान्वादे विजितवान् । व० १३६ । २४ ॥
तत्सभावर्णन नारदेन युधिष्ठिर प्रति । स० ९ ॥
तल्लोकवर्णन । उ० ९८ । १०—२५ ॥
तस्यार्जुनसमीपे आगमनमस्त्रदान च । व० ४१ । ५ ॥ २९ ॥

तेन उचथ्यभार्याया भद्राया अपहार. । **अनु० २५९ । १३ ॥**

तस्य जलाधिपत्येऽभिषेक । **शा० ४८ । ११ ॥**

तेन सीताया निर्दुष्टत्वकथन । **व० २९२ । २९ ॥**

वर्गा । शापेन ग्राहत्व प्राप्ताऽप्सरा: । **आ० २३६ । १५ ॥ स० १० । १३ ॥**

वर्चा: । सोमस्य पुत्र । **आ० ६७ । २२ ॥**

तस्य भूमावभिमन्युत्वेनावतार । **आ० ६८ । ११२ ॥**

वर्ण: । ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रा इति चतुर्विध: । चातुर्वर्ण्यशब्द पश्यत ।

वर्धमानपुरं । प्रतिष्ठानपुर। **आ०** ९६ । ६८ ॥

वलल: । विराटनगरे अज्ञातवासे सूदवेषधारिणो भीमसेनस्य नाम । **वि० ३ । ८ ॥**

वल्लवा: । देश: । बल्लवशब्द पश्यत ।

वसातय: । बाह्लीकदेशसमीपस्थो देश । **स० ७८ । ५ ॥**

वसिष्ठ: । (**वशिष्ठ:**) । ब्रह्मणो मानस: पुत्र. । तद्भार्या अरुन्धती । तत्पुत्र शक्ति । **आ० १८९ । १९ ॥ १९० । ५ ॥ स० ११ । १९ ॥**

[तस्योत्पत्ति । उर्वशीपुत्रत्व मित्रावरुणपुत्रत्व च । भा० ६ । १८ ॥ ९ । १३ ॥]

तस्य वरुणपुत्रत्व । **आ० १०६ । ५ ॥**

तन्नामनिर्वचन । **आ० १९० । ६ ॥ अनु० १४२ । २७ ॥**

तस्योपाख्यान । **आ० १९०—१९८ ॥**

तदाश्रमदाह: कार्तवीर्यार्जुनेन । तेन तस्मै शापदान च । **शां० ४८ । ४० ॥ ४२ ॥**

तस्य विश्वामित्रेण सह वैरं । **आ० १९१ ॥**

तेनेक्ष्वाकूणा पौरोहित्यकरणं । **आ० १९० । १२ ॥**

तस्य व्याघ्रयोन्या पुत्रोत्पत्ति । **अनु० ५३ । ३० ॥**

तस्य करालजनकेन सवाद: । **शां० ३८–३१३ ॥**

तेनेन्द्रस्य रक्षण । **अनु० २६० । २५ ॥**

तस्य परशुरामेण सवाद । **अनु० १३० । ३८ ॥**

तस्य सौदासेन कल्माषपादेन गोमहिमविषये सवाद: । **अनु० ११३ ॥**

वसिष्ठपर्वत: । तत्रार्जुनस्य तीर्थयात्रार्थे गमन । **आ० २३५ । २ ॥**

वसिष्ठापवाहतीर्थं । **शा० ४३ । १ ॥**

१ **वसु:** । जमदग्निपुत्र. । ऋषि । **व० ११७ । ११ ॥**

२ **वसु:** । उपरिचरवसु: । **आ० ६४ । २ ॥**

३ **वसु:** । अष्टवसुशब्द पश्यत ।

वसुतेया: । जना. । **स० ७८ । ९० ॥**

वसुदा । (**वसुधा** । **सुभा**) । अङ्गिरसो भार्या । **व० २२१ । १ ॥**

१ **वसुदान:** । क्षत्रिय. । पाञ्चाल्य. । **स० ४ । ३३ ॥** अतिरथ । **उ० १७१ । २७ ॥** द्रोणेन हत. । **द्रो० २१ । ५५ ॥**

२ **वसुदान:** । क्षत्रिय । काश्य । **द्रो० १९१ । २९ ॥ क० ३ । ३७ ॥**

३ **वसुदान:** । क्षत्रिय । पासुदेशाधिप: । **स० ७८ । १०६ ॥**

वसुदेव: । श्रीकृष्णस्य पिता कुन्त्या भ्राता । शूरराजस्य यादवस्य पुत्र । **स० २३ । ३ ॥** [भा० १० । १ ॥]

[तेन यज्ञकरण । भा० १० । ८४ ॥]

[तस्य भार्या पुत्राश्च । भा० ९ । २४ ॥ हरि० १ । ३५ ॥]

[तस्य कथा । वायु० ९६ ॥ ब्रह्म० १४ ॥]

तस्य सपत्नीकस्य शरीरत्याग । **मौ० ८ । १५–२४ ॥**

१ **वसुमना:** । क्षत्रिय. । हर्यश्वस्य पुत्र. । अस्य वसुमानिति नामान्तर । तन्माता ययातिपुत्री माधवी । **व० २०१ । २ ॥ स० ८ । १३ ॥ वि० ५३ । १३ ॥ उ० ११६ । २३ ॥**

तस्य ययातिना सह सवाद. । **आ० ८७** । ५ ॥.
तस्य वामदेवेन सवाद । **शां० ९२—९४** ॥

२ **वसुमनाः** । कौसल्य क्षत्रिय । तस्मै बृहस्पतिना राजगुणवर्णन । **शां० ६७** ॥

१ **वसुमान्** । प्रथमवसुमनश्शब्द पश्यत ।

२ **वसुमान्** । क्षत्रिय । **स० ४** । ३८ ॥ **शां० ३१४** । २ ॥

३ **वसुमान्** । अग्निविशेष । **व० २२३** । २७ ॥

वसुमित्रः । क्षत्रिय. । **आ० ६८** । ४१ ॥

वसुषेणः । कर्ण । **आ० ६८** । १४७ ॥ १२० । ३६ ॥ **व० ३१०** । १५ ॥ शेष कर्णशब्दे पश्यत ।

वसुहोमः । अङ्गराज । तस्य मान्धात्रा सवाद' । **शां० १२२** । १ ॥

वसोर्धारा । तीर्थ । **व० ८०** । ७७ ॥ The place where Alakananda has got its source, about 4 miles north of Badarinath

वस्रा । नदी । **भी० ९** । २५ ॥

+ **वस्त्रापहारः** । द्रौपद्या दुश्शासनेन । **स० ९०** । ४० ॥ नलराजस्य पक्षिभिः । **व० ५८** । १५ ॥ उत्तरकुमारेण कौरवाणा । **वि० ६७** । २१ ॥

वस्वौकसारा । नदी । **भी० ६** । ४९ ॥

वहीनरः । क्षत्रिय । **स० ८** । १५ ॥

वागिन्द्रः । प्रकाशनाम्न ऋषे पुत्र । तत्पुत्र प्रमिति । **अनु० ८** । ६४ ॥

वाटधानाः । देश. । **भी० ९** । ४७ ॥

वाणी । नदी । **भी० ९** । २० ॥

वातघ्नः । विश्वामित्रस्य पुत्र. । ऋषिः । **अनु० ७** । ५४ ॥

वातपतिः । क्षत्रिय. । **आ० २०१** । २० ॥

वातवेगः । गरुडस्य पुत्रः । **उ १०१** । १० ॥

वातस्कन्धः । देवयोनिविशेष । **स० ७** । १४ ॥

वातापिः । असुर । **आ० ६६** । २९ ॥ इल्वलस्य यवीयान्भ्राता । **व० ९४** । ४ ॥
तेन मेषरूपग्रहणेनानेकेषा ब्राह्मणाना हनन । मेषमासरूपेणागस्त्यकुक्षि प्रविष्टस्य तस्य तेन जीर्णीकरण च । **व० ९४** ॥ **९६** ॥ **९७** ॥ [रा० ३ । ११ ॥]

वात्स्यः । ऋषि । सर्पसत्रे सदस्य. । **आ० ५३** । ९ ॥ **शां० ४६** । ६ ॥

वात्स्याः । गङ्गायमुनयोर्मध्ये कानपूरनगरस्य दक्षिणत कौशाम्ब्या उत्तरतश्च विद्यमानो देश । **द्रो० ११** । १५ ॥ A. country situated to the west of Allahabad It was the kingdom of Udayana, its capital was Kousambi

वादुलिः । ऋषि । विश्वामित्रस्य पुत्र । **अनु० ७** । ५३ ॥

वाध्र्यश्वः । क्षत्रिय । **स० ८** । १२ ॥

वानप्रस्थः । तृतीय आश्रम । तद्धर्मा । **आ० ८९** । ४ ॥ **अश्व० ४६** । ९ ॥ **शां० ९** ॥ **१८९** ॥ **२५०** ॥ **आश्र० २०** ॥

+ **वानरः** । शाखामृग । तदुत्पत्ति । **आ० ६७** । ६४ ॥

वानरध्वजः । अर्जुन । **द्रो० १०५** । ८ ॥

+ **वानरसृगालसंवादः** । **अनु० ३०** ॥

१ **वामदेवः** । क्षत्रिय । मोदापुराधिपति । अर्जुनेन राजसूयदिग्विजये पराजित. । **स० २८** । ११ ॥

२ **वामदेवः** । ऋषि. । **स० ७** । १७ ॥
तस्य शिष्य आत्रेय । **व० १९५** । ४६ ॥
तेन सवर्धितयोरश्वयो' शलेनापहारः । **व० १९५** । ४६ ॥
तस्य वसुमनसा सवाद । **शां० ९२—९४** ॥

वामदेवी । ऋचस्य भार्या । **आ० ६३** । २४ ॥

१ वामनः । सर्प । **आ० ३५ ।** ६ ॥ **उ० १०३ ।** १० ॥

२ वामनः । दिग्गज । **उ० ९९ ।** ८ ॥ **भी० १२ ।** ३३ ॥

३ वामनः । गरुडपुत्र । **उ० १०१ ।** १० ॥

४ वामनः । श्रीमतो नाराणस्यावतार । **स० ४७ ।** ८ ॥ **व० २७३ ।** ६४ ॥ [भा० ८ । १३ ॥ १८ ॥ पद्म० ४ । १ ॥ ६ । २६७ ॥]

वामनकं । तीर्थं । **व० ८१ ।** १०३ ॥

वामनकः । पर्वतः । **भी० १२ ।** १८ ॥

वायुः । भूतवायु तदभिमानिनी देवता च ।
तेन सीताया निर्दोषत्वकथन । **व० २९२ ।** २७ ॥
तद्गुणनिरूपण । **शा० २६१ ।** ६ ॥
तेन धर्मोपदेश । **अनु० १९१ ॥**
तस्मात्कुन्त्या भीमोत्पत्ति. । **आ० ६८ ।** १११ ॥ **१२९ ।** ५२ ॥
तस्य सर्वदेवोत्तमत्व । **आ० १२९ ।** ४६ ॥

वायुभक्षः । ऋषि । **स० ४ ।** १९ ॥

वायुवेगः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० २०१ ।** २ ॥

वारणावतं । हास्तिनपुरसमीपस्थ पत्तन । तत्र पाण्डवाना गमन । **आ० १५५ ॥ १५८ ॥** पाण्डवप्रार्थिते ग्रामपञ्चकेऽन्यतमं । **उ० ३१ ।** १९ ॥
Barnava, nineteen miles north-west of Mirat, where an attempt was made by Duryodhana to burn the Pandavas
तत्र पाण्डवाना दिधक्षया दुर्योधनेन जतुगृहनिर्माण । **आ० १५६ ।** २२ ॥

वारवास्याः । देश । **भी० ९ ।** ४५ ॥

वाराणसी । काशीक्षेत्र । **व० ८२ ।** ७७ ॥

वाराहः । मगधदेशस्थः पर्वतः । **स० २१ ।** २ ॥

वारिसेनः । क्षत्रिय. । **स० ८ ।** २० ॥

वारुणतीर्थं । **व० ८१ ।** १६४ ॥

१ वारुणिः । विनतायाः पुत्रः । **आ० ६६ ।** ४० ॥

२ वारुणिः । वरुणपुत्रोऽगस्त्य । **व० १०४ ।** १ ॥

३ वारुणिः । वरुणपुत्रो वसिष्ठ. । **आ० १०६ ।** ९ ॥

वारुणी । वरुणभार्या । तस्या गौरीति नामान्तर । **स० ९ ।** ६ ॥

वार्क्षी । दशप्रचेतसा भार्या । **आ० २११ ।** १५ ॥ अस्या मारिषा इति नामान्तरं ।

वार्तः । क्षत्रिय । **स० ८ ।** १० ॥

वार्धक्षेमिः । क्षत्रिय । वृद्धक्षेमपुत्र । त्रैगर्तराज सुशर्मा । **आ० २०१ ।** ९ ॥ **द्रो० २१ ।** ६० ॥

१ वार्ष्णेयः । श्रीकृष्ण । वृष्णिवंशोत्पन्न सात्यक्यादिश्च ।

२ वार्ष्णेयः । नलस्य सारथि । **व० ५७ ।** २२ ॥

+ वार्ष्णेयाध्यात्मं । शां० २१२—२१९ ॥

वार्ष्णेयी । कुन्ती । **आ० १२० ।** ३२ ॥

वालखिल्याः । ऋषय । **स० ११ ।** २० ॥
[तेषा पिता क्रतुर्नाम महर्षि. । तन्माता क्रिया । ते च षष्टिसहस्रसख्याका । भा० ४ । १ ॥]
तेषामिन्द्रेणोपहास । **आ० ३१ ।** १० ॥
तैस्तपसा इन्द्रोपद्रवकरणेच्छया गरुडस्योत्पादन । **आ० ३१ ।** ३७ ॥
तत्कृत. पुष्करास्तेयशपथ. । **अनु० १४३ ।** ३९ ॥

वाली । सुग्रीवभ्राता इन्द्रपुत्रो वानरः । **स० ९ ।** १८ ॥ तद्भार्या तारा । **व० २८१ ।** १७ ॥ तत्पुत्रोऽङ्गद ।
[तस्योत्पत्ति । रामायणे उत्तरकाण्डे सप्तत्रिंशसर्गादुपरितने प्रक्षिप्तभागे प्रथमे सर्गे ।]
तस्य वध श्रीरामेण । **व० २८१ ।** ३८ ॥

१ वाल्मीकिः । रामायणग्रन्थकर्ता महर्षि । **आ० ५५ ।** १४ ॥ **स० ७ ।** १६ ॥ तस्य ब्रह्महत्याप्राप्ति । **अनु० ४९ ।** ८ ॥

२ वाल्मीकिः । गरुडस्य पुत्रः । **उ० १०१ ।** ११ ॥

वितस्ता । नदी । **व० ८०** । ९० ॥ **१३२** । २० ॥ **भी० ९** । १६ ॥ The river Jhelum

वितस्त्यः । ब्राह्मण । सावैनसस्य पुत्रः । तत्पुत्रः शिवः । **अनु० ८** । ६२ ॥

विदर्भाः । विन्ध्यस्य दक्षिणत दशार्णदेशस्य पश्चिमतः गोदावर्या उत्तरत' सुराष्ट्रदेशस्य पूर्वतश्च विद्यमानो देश । **भी० ९** । ४३ ॥ Berar, the kingdom of Bhishmaka whose daughter Rukmini was married to Krishna Its principal towns were Kundinanagara Bhojakatapura, Akola, Amraoti, Ellichpur, etc

विदिशा । नदी । **स० ९** । २२ ॥

विदुरः । विचित्रवीर्यभार्याया अम्बिकाया भुजिष्याया व्यासाज्जात पुत्र. । **आ० ६३** । ५७ ॥

तस्योत्पत्ति । **आ० ६८** । ८६ ॥ **११९** । ४४ ॥ **आश्र० ३०** । १२ ॥

तस्य यमांशत्व । **आ० ६४** । १३८ ॥

तस्य पारसव्या विवाहः । पुत्रोत्पत्तिश्च । **आ० १२६** । १–३ ॥

तस्य कुन्त्या सवाद । **आ० १५४** । ३ ॥

तेन म्लेच्छभाषया पाण्डवान्प्रत्युपदेशः । **आ० १५७** । १९–२५ ॥

तस्य धिक्कारो धृतराष्ट्रेण । **व० ४** । २२ ॥

तस्य पाण्डवदिदृक्षया काम्यकवनगमन । **व० ५** । ५ ॥

तेन धृतराष्ट्राय नीतिकथन । **उ० ३४–४०** ॥

तस्य गृहे श्रीकृष्णस्यागमन तत्र भोजन च । **उ० ९१** । ३६–४६ ॥

तेन धर्मप्रशसा । **शां० १६५** । ५–९ ॥

तस्य धृतराष्ट्रेण सह तपोवनगमन । **आश्र० १७** । ४ ॥

तस्य स्वशरीरत्यागेन युधिष्ठिरशरीरप्रवेशः । **आश्र० २८** । २५ ॥

[तस्य भारतयुद्धसमये तीर्थयात्रार्थे गमन । भा० १ । १३ । ३१ ॥]

[तस्य प्रभासे देहत्यागः । भा० १ । १५ ॥]

+ विदुरनीतिः । **उ० ३४–४०** ॥

+ विदुरागमराज्यलाभपर्व । **आ० २१७ –२३२** ॥

विदुला । सौवीरराजस्त्री । तस्या सञ्जयनाम्ना स्वपुत्रेण सह क्षत्रियेण युद्धस्यावश्यकर्तव्यत्वविषये सवाद । **उ० १३३–१३६** ॥

विदूरथः । सो० व० कुरुराजपुत्रः । तत्पुत्रोऽनश्वान् । **आ० ९३** । ४२ ॥

विदेहाः । देशः । **भी० ९** । ४५ ॥ Tirhoot The kingdom of Raja Janaka Videha was bounded by the river Kausaki on the east, Gandak on the west, Himalaya on the north and the Ganges on the South

विद्या । ज्ञान । **उ० ४४** । २ ॥

तस्या स्तुति । **शां० १७४** । ३५ ॥ **२८३** । ३६ ॥ **अनु० १८४** । १९ ॥

तद्विहीनस्य निन्दा । **उ० ३९** । ७७ ॥

तद्ग्रहण नीचादपि कर्तव्य । **शां० १६३** । ३१ ॥

विद्याः । अष्टादश । **स० ५** । ५ ॥ [चतुर्दश । विष्णु० ३ । ६ ॥]

+ विद्यादानफलं । **अनु० २३९** । ७५ –७७ ॥

विद्युज्जिह्वौ । अमृतरक्षिणौ सर्पौ । **आ० ३३** । ५–६ ॥

विद्युता । अप्सरा । **अनु० ५०** । ४८ ॥

विद्युत्पर्णा । अप्सरा' । **आ० ६६** । ४९ ॥ **१३२** । ४४ ॥

विद्युत्प्रभः । ऋषिः । **अनु० १८८** । ४३ ॥

विद्युत्प्रभाः । तन्नाम्न्यो दशाप्सरस. । **उ० १११** । २१ ॥

विद्युन्माली । तारकासुरपुत्रः । **क० २४** । ७ ॥

विद्योता । अप्सरा । **अनु० ५०** । ४८ ॥
विधाता । ब्रह्मण॰ (भृगो) ॰पुत्र. । **आ०** ६७ । ५० ॥
[तद्भार्या मेरोर्दुहिता नियति । तत्पुत्रो वेदशिरा कविश्च । भा० ४ । १ ॥]
विधिः । दैव । दिष्ट । तस्य प्राबल्य । **व० ३०** ॥ **अनु० २१४** । १–२१ ॥
विनता । दक्षप्रजापतिपुत्री कश्यपभार्या । तत्पुत्रौ गरुडारुणौ । **आ० १६** । ६ ॥ ६६ । ४० ॥ ६७ । ३९ ॥
तस्याः कथा । **आ० २०–३४** ॥ **अनु० २०–२९** ॥
तस्या गर्भोत्पत्ति. । **आ० ३१** । ३१ ॥
तस्यै तत्पुत्रेणारुणेन दासीत्वप्राप्तिशापदान । **आ० १६** । १९ ॥ **अनु० २०** । २० ॥
तस्या दासीभाव । **आ० २३** । ३ ॥
+ **विनयः** । गुण । तस्य श्रैष्ठ्य । **शां० ११३** ॥
विनशनतीर्थं । सरस्वतीनदी यत्रान्तर्हिता तत्तीर्थं । निषादराष्ट्रस्य द्वारे वर्तते । **व० ८०** । १११ ॥ ८२ । ११२ ॥ The spot in the great sandy desert in the District of Sirhind where the river Saraswati loses itself after taking a westerly course from Thaneswar
१ **विन्दः** । आवन्त्यराजपुत्र । तद्भ्राता अनुविन्द । रथसत्तमः । **उ० १६६** । ६ ॥ **स० ३२** । ११ ॥ अर्जुनेन हतः । **द्रो० ९९** । २७ ॥
२ **विन्दः** । केकयराजपुत्र । कौरवपक्षीय । तद्भ्राता अनुविन्द. । सात्यकिना हतः । **क० १०** । ६ ॥
३ **विन्दः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० ६८** । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥ भीमसेनेन हत. । **द्रो० १२७** । ४८ ॥
विन्ध्यः । कुलपर्वत । **भी० ९** । ११ ॥ The Vindhya Range
तस्य सूर्यमार्गनिरोधार्थं वृद्धि । **व० १०२** । २३ ॥
[रा ३ । ११ ॥ देवीभा० १० । ३ ॥ स्कान्दपु० काशीख० पूर्वार्ध० ४–५ ॥]
तस्य कथा । **व० १०३** । २–१९ ॥
विन्ध्यचुलिकाः । देश । **भी० ९** । ६२ ॥
विपाटः । कौरवपक्षीय. क्षत्रिय. । अर्जुनेन हत । **द्रो० ३२** । ६१ ॥
विपापः । अग्निविशेष । **व० २२१** । २१ ॥
विपापा । नदी । **भी० ९** । १५ ॥
विपाशा । नदी । **स० ९** । २३ ॥ **व० १३२** । ८ ॥ **भी० ९** । १५ ॥ The river Beas
तस्या पुत्रमरणनिर्विण्णेन वसिष्ठेनात्मप्राणपरित्यागाय स्वदेह पाशैरवबध्य पतन । ब्राह्मणवधभीतया तया नद्या तस्य पाशानाच्छिद्य तस्य तीरप्रापणं च । **आ० १९३** । ४ ॥
१ **विपुलः** । देवशर्मशिष्यो ब्राह्मणः । तेन गुरुपत्न्या रुचिनाम्न्या देवराजधर्षणाद्रक्षण । **अनु० ७५–७८** ॥
२ **विपुलः** । सौवीरदेशाधिपति क्षत्रिय॰ । अर्जुनेन हत. । **आ० १५१** । ४६ ॥
विपुला । नदी । **भी० ९** । १४ ॥
विपृथुः । यादव । **आ० २०१** । १८ ॥ २३९ । १० ॥ **स० ४** । ३६ ॥
तेन सहार्जुनस्य सुभद्राहरणकाले युद्ध । **आ० २४४** ॥
+ **विप्रकन्योपाख्यानं** । **अनु० २५३** ॥
विप्रचित्तिः । दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६** । २२ ॥ **स० ९** । १६ ॥ ५१ । ७ ॥
+ **विप्रसेनजित्संवादः** । **शां० १७३** ॥
विभाण्डकः । कश्यपवंश्य ऋषि । तत्पुत्र. ऋश्यशृङ्ग. । **व० १११** । ११ ॥
१ **विभावसुः** । सुप्रतीकस्य भ्राता ऋषि । सः शापेन कच्छपता प्राप्तो गरुडेन भक्षित । **आ० २९** । १६ ॥

२ विभावसुः । विवस्वत्पुत्र । **आ० १ । ५५ ॥**
१ विभीषणः । यक्षः । **स० १० । १८ ॥**
२ विभीषणः । राक्षस. । विश्रवस पुत्र । रावणकुम्भकर्णयोर्भ्राता । तन्माता मालिनी । **स० ५० । २५ ॥ व० २७६ । ८ ॥**
तस्माद्राजसूयार्थं कर ग्रहीतु सहदेवेन त प्रति घटोत्कचप्रेषण । **स० ३२ । ८० ॥**
तस्य पट्टाभिषेको रामेण । **व० २८४ । ४९ ॥**
विभुः । शकुनेर्भ्राता । भीमेन हत. । **द्रो० १५८ । २३ ॥**
विभूतिः । विश्वामित्रस्य पुत्र. । **अनु० ७ । ५७ ॥**
विमलतीर्थं । **व० ८० । ८८ ॥**
विमलपिण्डकः । सर्प । **आ० ३५ । ८ ॥**
विमलोदका । सरस्वती नदी । **श० ३९ । ४ ॥**
१ विरजाः । सर्प. । **आ० ३५ । १४ ॥ उ० १०३ । १६ ॥**
२ विरजाः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० १३१ । १४ ॥** भीमसेनेन हत । **द्रो० १५८ । १७—१९ ॥**
विरजातीर्थं । **व० ८३ । ६ ॥**
१ विराजः । क्षत्रियः । अविक्षित पुत्र । **आ० १०१ । ४० ॥**
२ विराजः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । भीमेन हत । **भी० ९६ । २७ ॥**
विराटः । मत्स्यदेशाधिपः क्षत्रिय । मरुद्गणाश. । **आ० ६८ । ८२ ॥ २०१ । ८ ॥** महारथ । **उ० १७० । ८ ॥**
तस्य प्रथमा भार्या सुरथा । तत्पुत्रौ श्वेतः शङ्खश्च । **वि० २१ । १७ ॥**
तस्य द्वितीया भार्या केकयनाम्नः सूतराजस्य पुत्री सुदेष्णा। तत्पुत्र भूमिञ्जयापरनामा उत्तरकुमार । **वि० २१ । १८ ॥**
तस्यान्यः पुत्रो बभ्रु । **उ० ५७ । ३३ ॥**
तत्पुत्री अभिमन्योर्भार्या उत्तरा । **आ० ६३ । ८२ ॥**
तस्य भ्रातर एकादश । शतानीकः मदिराक्ष. (मदिराश्व) सूर्यदत्त' श्रुतानीक. श्रुतध्वज. बलानीक जयानीक. जयाश्वः रथवाहन चन्द्रोदय समरथ । **वि० ३३ । १९—२१ ॥ द्रो० १५९ । ४० ॥**
तस्य दक्षिणगोग्रहणे सुशर्मणा सह युद्ध । **वि० ३४ । ३१ ॥**
तस्य जीवग्राहग्रहण सुशर्मणा । युधिष्ठिराज्ञया भीमसेनेन मोचन च । **वि० ३५ ॥**
तेन बृहन्नलायाः कौरवजयवार्तामसर्षयता कङ्कनाम्नो युधिष्ठिरस्य नासायामक्षेण कुट्टन । **वि० ७० । ३७ ॥**
तस्य वधो द्रोणाचार्येण । **द्रो० १८७ । ४२ ॥**
विराटदेशः । मत्स्यदेशशब्द पश्यत । The capital of Virata Raja king of Matsya Desa One hundred and five miles to the south west of Delhi and forty-one miles to the north of Jaipur
विराधः । राक्षस. । रामेण हत । **स० ५० । १४ ॥**
विरावी । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र. । **आ० ६८ । १०४ ॥ १३१ । १३ ॥**
१ विरूपः । अङ्गिरसः पुत्रः । ऋषि । **अनु० १३२ । ४२ ॥**
२ विरूपः । विकृतेन विवदमानः कामाभिमानी पुरुष. । **शां० १९७ । ९४ ॥**
३ विरूपः । असुर. । **स० ९ । १८ ॥**
१ विरूपाक्षः । दनुपुत्र । **आ० ६६ । २५ ॥**
२ विरूपाक्षः । घटोत्कचस्य सारथिः । **द्रो० १७६ । १८ ॥**
३ विरूपाक्षः । राक्षस. । **व० २८६ । ९ ॥ शां० १६९ । १५ ॥**
१ विरोचनः । प्रह्लादस्य पुत्रः । **आ० ६६ । १९ ॥ स० ५१ । ७ ॥**

तस्य सुधन्वनाम्ना ब्राह्मणेन सह केशिन्या स्वयंवरे ब्राह्मणक्षत्रिययो श्रैष्ठ्ये विवाद । **स० ९० । ६७ ॥ उ० ३५ । ५—११ ।**

तत्पुत्रो महाबलिः । **आ० ६६ । २० ॥**

२ **विरोचनः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० २०१ । २ ॥**

विरोहणः । सर्प । **आ० ५७ । ९ ॥**

विवर्धनः । क्षत्रिय । **स० ४ । २७ ॥**

विवस्वान् । अदिते पुत्र । द्वादशादित्येष्वन्यतम । **आ० ६६ । १५ ॥** सूर्यशब्द पश्यत ।

विवाजी । इल्वलासुरस्य रथहयः । **व० ९७ । २२ ॥**

+ **विवाहः** । तत्प्रभेदा । **आ० ९४ । १४ ॥ अनु० ७९ । १—१५ ॥** [विष्णु० ३ । १० ॥]

तदुचितवयोनिर्णय । **अनु० ७९ । १६ ॥**

विवित्सुः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । ५ ॥** भीमसेनेन हत । **क० ४६ । १२ ॥**

विविन्ध्यः । साल्वपक्षीयोऽसुर । चारुदेष्णेन हत. । **व० १६ । २६ ॥**

विविंशः । क्षत्रिय. । सू० व विंशस्य पुत्रः । तत्पुत्रः खनीनेत्रः । **अश्व० ४ । ५ ॥**

विविंशतिः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ४ ॥ २०१ । १ ॥ वि० ३७ । ३ ॥** भीमसेनेन हत । **क० २ । ९ ॥**

तच्छववर्णनं । **स्त्री० १९ । १४ ॥**

विशल्या । नदी । **व० ८२ । ११४ ॥ स० ९ । २४ ॥**

विशाखः । सुब्रह्मण्यः । **स० ७ । १४ ॥**

विशाखयूपः । क्षेत्रं । **व० १७९ । १६ ॥ शां० १२ । ३ ॥**

विशालकः । यक्ष । **स० १० । १७ ॥**

विशालराजः । क्षत्रिय । **स० ६८ । २१ ॥**

विशाला । नदी । **श० ३९ । ४ ॥**

१ **विशालाक्षः** । गरुडस्य पुत्र । **उ० १०१ । ९ ॥**

२ **विशालाक्षः** । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० ६८ । १०१ ॥ १३० १ । १० ॥** भीमसेनेन हत । **भी० ८८ । २६ ॥**

विशुण्डिः । सर्प । **उ० १०३ । १६ ॥**

विशोकः । भीमसेनस्य सारथि । **स० ३६ । ३० ॥ भी० ७७ । २४ ॥** [श्रीकृष्णात्रिवक्राया जात । भागवते विजयध्वजीयपाठे—१० । १०३ ॥] अस्याशोक इति नामान्तर ।

तस्य भीमसेनेन सह रणाङ्गणे संवाद । **क० ८० ॥**

विश्रवाः । रावणादीना पिता ऋषि । पुलस्त्यस्य रूपान्तर । **व० २७५ । १४ ॥ २७६ । १ ॥** [तस्योत्पत्ति । रा० ७ । २ ॥] [तस्य सकाशादिडबिलाया कुबेरोत्पत्ति । **भा० ९ । २ ॥**]

१ **विश्वः** । श्रीमान्नारायणः । तस्य स्तुतिर्ब्रह्मकृता । **भी० ६५–६६ ॥**

२ **विश्वः** । क्षत्रिय. । **आ० ६८ । ३६ ॥**

विश्वकर्मा । प्रभासस्य पुत्र. । **आ० ६७ । २८ ॥** [अस्य त्वष्टेति नामान्तरं । अस्य भार्या प्रह्लादपुत्री विरोचना । तत्पुत्रो देवाचार्यस्त्रिशिरा विश्वरूपाचार्य. । वायु० ८४ ॥]

[तन्माता बृहस्पतिभगिनी ब्रह्मवादिनी । हरि० १ । ३ ॥ विष्णु० १ । १५ ॥]

तत्पुत्री सवितुर्भार्या सञ्ज्ञा । अश्विनोर्माता । **आ० ६७ । ३५ ॥**

तेनेन्द्रप्रस्थनिर्माण । **आ० २२७ । ५९ ॥**

तेन सुन्दोपसुन्दवधार्थं तिलोत्तमासृष्टिः । **आ० २३१ । १२ ॥**

तेन त्रिपुरवधार्थं रुद्राय रथनिर्माणं । **क० २६ ॥**

विश्वजित् । बृहस्पतेस्तृतीय पुत्रः । अग्निविशेष । **व० २२१ । २४ ॥**

विश्वपतिः । अग्निविशेषः । **व० १२३ । १७ ॥**
विश्वभुक् । बृहस्पतेश्चतुर्थ पुत्र । अग्निविशेषः । अस्य गोपतिरिति नामान्तरं । **व० २२१ ।** २५ ॥
१ **विश्वरूपः** । असुरः । **स० ९ । १८ ॥**
२ **विश्वरूपः** । त्वष्टु पुत्रः । उ० ९ । ४ ॥ **शां० २०७ । २० ॥**
[तन्माता दैत्यानुजा (विरोचनानुजा) रचना । भा० ६ । ६ ॥ प्रह्लादपुत्री विरोचना । वायु० ८४ ॥]
[तेन देवाना पौरोहित्यकरण । भा० ६ । ७ ॥]
तस्येन्द्रेण वधः । उ० ९ । २२ ॥ [भा० ६ । ९ ॥]
+ **विश्वरूपप्रदर्शनं** । श्रीकृष्णेन धृतराष्ट्रसभाया । **उ० १३१ ॥** समराङ्गणे अर्जुनाय । **भी० ३५ ॥** उदङ्काय । **अश्व० ५५ ॥** हनुमता भीमाय । **व० १५२ ॥**
विश्वरूपा । कामधेनुदुहिता । **उ० १०२ । ९॥**
विश्वा । धर्मप्रजापतेर्भार्या । दक्षप्रजापतिकन्या । **आ० ६६ । १२ ॥** [तत्पुत्रा विश्वेदेवा. । मत्स्य० २०३ ॥]
विश्वाची । अप्सरा॰ । **स० १० । १२ ॥**
तया सह ययाते रमणं । **आ० ७९ । ९ ॥**
विश्वामित्रः । ब्रह्मर्षि । सो० ब० गाधेः पुत्रः । पूर्वं क्षत्रिय पश्चात्तपसा ब्राह्मण्य प्राप्त. । **आ० १९१ । ४ ॥ स० १२ । ११ ॥ उ० ११३ । २५ ॥ शां० ४८ । ५७ ॥**
तस्योत्पत्तिः । **आ० १९१ । ४ ॥ अनु० ७ ।** ४७ ॥ ९१ । २१ ॥ [हरि० १ । २७ ॥ वायु० ९१ ॥ भा० ९ । १६ ॥]
तन्नामनिर्वचन । **अनु० १४२ । ३५ ॥**
[तस्य क्षत्रियत्वावस्थाया नाम विश्वरथ इति । हरि० १ । २७ ॥ ३२ ॥ वायु० ९१ ॥]
तस्य भार्या हैमवती । **उ० ११७ । १३ ॥**
[तस्य भार्या शालावती दृषद्वती रेणु माधवी इत्याद्याः । हरि० १ । २७ ॥ ३२ ॥ वायु० ९१ ॥]
तस्य पुत्रा. । मधुच्छन्दआदय । **अनु० ७ ।** ५० ॥ [भा० ९ । १६ ॥ रा० १ । ५७ ॥]
[तस्य पुत्रा । कतिः पाणिन याज्ञवल्क्यः साङ्कृति गालव. मुद्गलः देवल. अष्टक देवरातापरनामा शुनश्शेप इत्यादय॰ । तत्र शुनश्शेपोऽभिमानपुत्र. । हरि० १ । २७ ॥ ३२ ॥]
तेन ब्राह्मण्यार्थं तपश्चरण । **आ० ९२ । ३२ ॥ १०१ ।** ६० ॥ [रा० १ । ५६ ॥]
तस्य क्षत्रियत्वावस्थाया वसिष्ठाश्रमगमन । **आ० १९१ ।** ६ ॥ [रा० १ । ५१ ॥]
[तस्य तपश्चरणकाले तद्दाराणा त्रिशङ्कुराजेन रक्षण । हरि० १ । १२ ॥]
तस्य तपश्चरणकाले मेनकाया शकुन्तलोत्पत्ति॰ । **आ० ९३ ॥**
[तच्चरित्र । रा० १ । ५१–६५ ॥ हरि० १ । २७ ॥ भा० ९ । १६ ॥ स्कान्दपु० नागरख० १६७–१६८ ॥]
तेन सरस्वतीनद्या रुधिरीभवनशापदान । **श० ४३ ।** ३९ ॥
तस्य ब्राह्मण्यप्राप्ति॰ । **आ० १९१ ।** ६० ॥ **श० ४१ ।** ११ ॥
तेन गालव प्रति गुरुदक्षिणार्थं एकतश्श्यामकर्णाना हयाना शताष्टकस्यानयनचोदना । **उ० ११४ ।** १४ ॥
तेन ययातिपुत्र्या माधव्या एकतश्श्यामकर्णहयाना शतद्वयप्रतिनिधितया परिग्रहः । तस्यामष्टकनामकपुत्रोत्पादन च । **उ० ११९ । १५–१८ ॥**
तेन धर्मविशेषकथन । **अनु० १९० ॥**
तस्य हरिश्चन्द्रेण सह वैर । **व० ७७ ।** ३७ ॥ [देवीभा० ७ । १८ ॥]
तेन श्वजाघनीचौर्यं । श्वपचेन सवादश्च । **शां० १४१ ॥**

तत्कृतः पुष्करास्तेयशपथः। **अनु० १४३। ३३॥**
तस्य वश। **अनु० ७। ४८॥** [हरि० १।२७॥ रा० १। ३२॥ ५१॥ वायु० ९१॥]
विश्वामित्रतीर्थं। व० ८१। १३९॥
विश्वामित्रा। नदी। **भी० ९। २६॥**
१ विश्वावसुः। प्राधापुत्रो देवगन्धर्व। **आ० ६६। ४७॥ स० ७। २२॥**
तस्य ब्राह्मणशापेन कबन्धनामकराक्षसजन्मप्राप्तिः। **व० २८०। ४२॥**
तस्य याज्ञवल्क्येन सह सवादः। **शां० ३२३। २६॥**
२ विश्वावसुः। जमदग्निपुत्रः। **व० ११७। ११॥**
+ विश्वासानर्हाः। उ० ३७। ५७॥ शां० १३९। २५—३३॥ तेषु विश्वासकरणे दोष। **आ० १५३। ७२॥**
विश्वेदेवाः। आ० १। ४७॥ १३२। ५३॥ अनु० १३८। २९—३७॥ २५५। २१॥
[ते च धर्मप्रजापतेर्विश्वानाम्न्या दक्षपुत्र्या जाताः। क्रतुदक्षपुरूरवोमार्द्रवसत्यवसुकालकामादयः। मत्स्य० २०३॥]
+ विश्वोपाख्यानं। भी० ६५—६६॥
+ विषपानं। रुद्रेण। **आ० १८। २५॥** [भा० ८। ७॥ रा० १। ४५॥]
+ विषहरविद्यादानं। ब्रह्मणा कश्यपाय। **आ० २०। १६॥**
विषुवं। पुण्यकाल। **अश्व० ११५। २॥**
+ विषोत्पत्तिः। अमृतमथनसमये। **आ० १८। १९॥** [भा० ८। ७॥ रा० १। ४५॥]
१ विष्णुः। अग्निविशेष। अस्य धृतिमानिति नामान्तर। **व० २२३। १२॥**
२ विष्णुः। क्षत्रिय। कश्चन चैद्य। कर्णेन हत। **क० ५१। ४९॥**
३ विष्णुः। द्वादशादित्येष्वन्यतम. श्रीमान्नारायण। **आ० ६६। १६॥**
तेन रुद्रमाहात्म्यकथन। **अनु० ४९। ७१॥**
तेन देवान्प्रति वृत्रासुरहनने युक्तिकथन। **उ० १०। १०॥**
तन्नामनिर्वचन। **उ० ६९। १३॥ शां० ३५०। ४३॥**
तेन भूम्युद्धरण वराहरूपेण। **व० १४४। ३०॥**
तत्प्रीतिकरा धर्मा। **अनु० १८९। १—७॥**
विष्णुधर्मा। गरुडस्य पुत्र। **उ० १०१। १३॥**
विष्णुपञ्चकं। व्रतविशेष। **अश्व० ११४। १४॥**
+ विष्णुपदतीर्थं। व० ८१। १०३॥
विष्णुवर्मा। चैद्य क्षत्रिय। कर्णेन हत। **क० ५१। ४९॥**
विष्वक्सेनः। विष्णुपार्षद। **स० ७। १९॥**
विष्वगश्वः। सू० व० इक्ष्वाकुवश्यस्य पृथुराजस्य पुत्र। तत्पुत्र आर्द्रक। **व० २०५। ३॥ अनु० १७७। ६७॥**
विहङ्गः। सर्प। **आ० ५७। ११॥**
+ वीटाक्रीडा। कन्दुकक्रीडा। कौरवपाण्डवाना। **आ० १४१। १७॥**
वीतहव्यः। क्षत्रिय। सू० वं० शर्यातिपुत्र। तद्भ्राता तालजङ्घ। तस्य भार्या दश। पुत्रा शत। तपसा ब्राह्मण्यं प्राप्त। **अनु० ८॥**
तस्य ब्राह्मण्यप्राप्त्यनन्तर जात पुत्रो गृत्समदः। **अनु० ८। ५९॥**
वीतिः। अग्निविशेष। **व० २२३। २५॥**
वीरः। भरद्वाजनामकाग्नेर्द्वितीय. पुत्रोऽग्निविशेष। तस्यैवाग्नीषोमाविति सोमेन सह प्रयोग। तस्य रथप्रभु रथध्वान कुम्भरेता इति नामान्तराणि। **व० २२२। १३—१८॥**

वीरकरा । नदी । **भी० ९ । २६ ॥**
वीरकेतुः । क्षत्रिय । पाञ्चाल्य. । द्रोणेन हतः । **द्रो० १२२ । ४१ ॥**
वीरणकः । सर्प । **आ० ५७ । १८ ॥**
वीरद्युम्नः । राजर्षि । भूरिद्युम्नस्य पिता । तस्य तनुनामकेन विप्रेण सवाद । **शां० १२७ ।** १४ ॥
वीरधन्वा । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीय. । त्रैगर्त । धृष्टकेतुना हत. । **द्रो० १०७ । १४–१७ ॥**
वीरधर्मा । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । **उ० ४ । १६ ॥**
वीरप्रमोक्षतीर्थं । **व० ८२ । ५१ ॥**
१ **वीरबाहुः** । क्षत्रिय' । चेदिराज । सुबाहो' पिता । तस्य गृहे दमयन्त्या वास । **व० ६६ ।** १५ ॥
२ **वीरबाहुः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र' । **आ० ६८ । १०३ ॥ १३१ । १२ ॥** भीमेन हत । **भी० ६४ । ३५ ॥**
वीरभद्रः । रुद्रावतार. । तेन दक्षाध्वरध्वसः । **शां० २९० । ४९–५३ ॥**
[तस्योत्पत्ति । भा० ४ । ५ ॥ वायु० ३० ॥ कालिकापु० १६ ॥]
वीरसेनः । क्षत्रिय । **अनु० १७७ । ७२ ॥**
१ **वीरा** । भरद्वाजनामकाग्नेर्भार्या । **व० २२१ ।** १७ ॥
२ **वीरा** । नदी । **भी० ९ । २२ ॥**
वीरिणी । दक्षप्रजापतिभार्या । ब्रह्मणो वामपादाङ्गुष्ठादुत्पन्ना । **आ० ६७ । ११ ॥ ६९ । ९ ॥** [वीरणप्रजापतेर्दुहिता । तस्या असिक्नीत्यादि नामान्तराणि । तस्या षष्टिकन्योत्पत्ति. । विष्णु० १ । १५ ॥]
[तस्या सतीदेव्या उत्पत्ति । कालिका० ८ ॥]
१ **वृकः** । क्षत्रिय । पाञ्चाल्य । द्रोणेन हतः । **द्रो० २१ । १६ ॥**
२ **वृकः** । क्षत्रिय । **आ० २०१ । १० ॥ क० ८९ । ९ ॥**
३ **वृकः** । पूर्वकालीन क्षत्रिय । **अनु० १७७ । ७० ॥**
वृकरथः । कर्णस्य भ्राता । भीमसेनेन हतः । **द्रो० १५८ । २१ ॥**
वृकस्थलं । पाण्डवप्रार्थितेषु पञ्चसु ग्रामेष्वन्यतम' । **उ० ३१ । १९ ॥ ८६ । १ ॥**
वृकोदरः । भीमसेन । **आ० १४७ । १० ॥**
+ **वृक्षः** । महीरुह । पादप । तस्योत्पत्ति' । **आ० ६७ । ६९ ॥**
+ तदारोपणफल । **अनु० ९३ । २२ ॥**
वृक्षवासी । यक्ष । **स० १० । १९ ॥**
वृत्तः । सर्प । **आ० ३५ । १० ॥**
१ **वृत्रः** । दनायुष पुत्रोऽसुर. । **आ० ६६ ।** ३३ ॥
२ **वृत्रः** । त्वष्टृप्रजापतिना इन्द्रशत्रुत्वेनाग्नेरुत्पादित' पुत्र. । उ० ९ । ५५ ॥ [भा० ६ । ९ ॥]
तस्येन्द्रेण सह युद्ध । **व० ९९ ॥ शां० २८७ ।** ७ ॥ **अश्व० ११ । ६ ॥**
तस्येन्द्रेण वधः । **व० १०० । १५ ॥ उ० १० ।** ४१ ॥ **शां० २८८ ।** ८–९ ॥ [भा० ६ । १२ ॥ रा० ७ । ८५ ॥ पद्म० २ । २४ ॥ ५ । १९ ॥ देवीभा० ६ । १–६ ॥ स्कान्दपु० केदारख० १६–१७ ॥]
[तस्य पूर्वजन्मनि चित्रकेतुरिति नाम । तस्य कथा । भा० ६ । १४–१७ ॥]
तस्मै सनत्कुमारेण विष्णुमाहात्म्यकथनं । **शां० २८६ ॥**
+ **वृत्रगीता** । **शां० २८५ ॥**
वृद्धकन्या । कुणिगार्ग्यस्य ऋषे. पुत्री । गालवऋषिपुत्रस्य शृङ्गवतो भार्या । तस्या. कथा । **श० ५३ ॥**
वृद्धक्षत्रः । क्षत्रियः । सिन्धुदेशाधिपः जयद्रथस्य

पिता । साय सन्ध्यामनुतिष्ठतस्तस्य हस्ते पतितस्य अर्जुनबाणनिकृत्तस्य जयद्रथशिरसस्तेनाध. प्रक्षेपणात्तन्मूर्ध्नो विदारण । द्रो० १४८ ॥

वृद्धगार्ग्यः । ब्रह्मर्षि । अनु० १८८ । ७३ ॥

वृषकः । गान्धारराजस्य सुबलस्य पुत्र । शकुन्यादीना भ्राता । आ० २०१ । ५ ॥ एकरथ । उ० १६८ । १ ॥

तस्य इरावता सह युद्ध । भी० ९० । ३० ॥

तस्य वधोऽर्जुनेन । द्रो० ३० । १२ ॥ क० २ । ४३ ॥

१ **वृषदर्भः** । सेदुकभ्राता क्षत्रिय । व० १९९ । २ ॥

२ **वृषदर्भः** । काशीश कश्चित्क्षत्रिय । य श्येनाद्भीतस्य कपोतस्य रक्षणार्थं स्वमासमुत्कृत्य ददौ । अनु० ६७ । ४ ॥ [अय सो० व० अनुकुलोत्पन्नस्योशीनरराजपुत्रस्य शिबे पुत्र । भा० ९ । २३ ॥ वृषादर्भ वृषादर्भिश्चायमेवेति भाति ॥]

तत्पुत्रोऽनिल । य मृत पक्त्वा सप्तर्षयो भोक्तुमयतन्त । अनु० १४१ । ८ ॥

तेन सप्तर्षिहननाय कृत्योत्पादन । अनु० १४१ । ४४ ॥

१ **वृषपर्वा** । दनुपुत्रोऽसुर । आ० ६६ । २४॥

तत्पुत्री ययातिभार्या शर्मिष्ठा । आ० ७२ । ६ ॥ [मत्स्य० २९ ॥ भा० ९ । १८ ॥]

त प्रति शुक्राचार्यस्य कोप । आ० ७४ । १ ॥

२ **वृषपर्वा** । नरनारायणाश्रमस्थ कश्चन राजर्षि. । व० १५९ । २० ॥ १७९ । ७ ॥

वृषभः । पर्वतः । ऋषभशब्द पश्यत ।

वृषभदानफलं । अश्व० १०३ । ५ ॥

वृषभा । नदी । भी० ९ । ३२ ॥

वृषसाह्वया । नदी । भी० ९ । ३५ ॥

वृषसेनः । कर्णस्य पुत्र. । महारथ । उ० १६७ । २३ ॥ तस्य युद्ध । क० ८८ । ३६ ॥

तत्पराजयोऽभिमन्युना । द्रो० ३७ । २५–३८ ॥

तद्वधप्रतिज्ञाऽर्जुनेन । द्रो० १४६ । २१ ॥

तस्य वधोऽर्जुनेन । क० ९० । १४ ॥

वृषाकपिः । भगवान्नारायण । तन्नामनिर्वचन । शां० ३५२ । २४ ॥

वृषादर्भिः । वृषदर्भशब्द पश्यत ।

१ **वेगवान्** । सर्प । आ० ५७ । १७ ॥

२ **वेगवान्** । दनुपुत्रोऽसुर । आ० ६६ । २४ ॥ साल्वपक्ष प्रविष्टस्य तस्य श्रीकृष्णपुत्रेण जाम्बवतेयेन साम्बेन वध । व० १६ । २० ॥

वेगवाहिनी । नदी । स० ९ । २२ ॥

वेणा । नदी । व० ८३ । ३३ ॥ ८६ । ३ ॥ भी० ९ । २० ॥

१ **वेणी** । कृष्णवेणीनदी ।

२ **वेणी** । सर्प । आ० ५७ । १३ ॥

वेणीस्कन्धः । सर्प । आ० ५७ । १३ ॥

वेणुजङ्घः । ऋषि । स० ४ । २४ ॥

वेणुदारिः । कश्चन यादव । स० ६१ । १६ ॥ तत्पुत्रस्य पराजय कर्णेन । व० २५५ । १५ ॥ [सोश्मकदेशाधिपति । हरि० २ । ६१ ॥]

वेणुमण्डलं । क्रौञ्चद्वीपस्थ वर्ष । भी० १२ । १२ ॥

वेतसिका । तीर्थ । व० ८२ । ५६ ॥

वेत्रकीयगृहं । एकचक्रानगरस्थ. स्थलविशेष । आ० १७८ । २५ ॥

वेत्रवती । नदी । विदिशानद्या समीपे पारियात्राादुत्पन्ना । सा वात्स्यदेशे यमुनाया मिलति । भी० ९ । १६ ॥ Vetravati is a river called Betwa in the kingdom of Bhopal in Malwa

१ **वेदः** । वेदशब्द पश्यत ।

२ **वेदः** । अपौरुषेयो ग्रन्थविशेष । ऋग्यजुस्सामाथर्वाद्यात्मक । तद्विभागो व्यासेन । आ० ६० । ५ ॥ [भा० १२ । ६ ॥ वायु० ६० ॥ विष्णु० ३ । ३ ॥]

तदपहारो मधुकैटभाभ्या । **शां० ३५७ । २९ ॥**
तेषा परस्पर सवाद. । **अनु० १३ ॥**
वेदव्यासः । व्यासशब्द पश्यत ।
वेदस्मृता । नदी । **भी० ९ । १७ ॥**
वेदाश्वा । नदी । **भी० ९ । २८ ॥**
वेदीतीर्थं । **व० ८१ । ९९ ॥**
वेनः । अङ्गराजस्य पुत्र । तन्माता सुनीथा । तत्पुत्रः पृथुचक्रवर्ती । तस्य कथा । **द्रो० ६९॥ शां० २८ । १३७ ॥ ५८ । १०२॥** [हरि० १ । २ ॥ विष्णु० १ । २३ ॥ भा० ४ । १३ ॥]
+ **वेश्याः** । वारस्त्रियः । ताभिः ऋश्यशृङ्गसमीपगमन । **व० १११ । ३१ ॥**
वैकर्तनः । कर्णः । **आ० १२० । ५३ ॥**
वैकुण्ठः । भगवान्नारायण । तन्नामनिर्वचन । **शां० ३५२ । १५ ॥**
[**वैकुण्ठलोकवर्णनं** । भा० ३ । १५ ॥]
वैजयन्तः । क्षीरसमुद्रमध्यस्थ चतुर्मुखब्रह्मण आवासभूतः पर्वत । **शां० ३६० । ९ ॥**
वैतरणी । नदी । **स० ९ । २४ ॥ व० ८१ । ८४ ॥ ८३ । ६॥ उ० १०९ । १४॥ भी० ९ । ३४ ॥** Betrani is a river near Cuttack in the Province of Orissa
वैदर्भी । सगरराजस्य पत्नी केशिनी । तत्पुत्राः षष्टिसहस्राणि । **व० १०५ । १० ॥**
अय शब्द लोपामुद्रा–रुक्मिणी–दमयन्ती–प्रभृतीना साधारणः ।
वैदूर्यशिखरः । पर्वतः । **व० ८७ । ६ ॥**
वैदेहाः । देश । **भी० ९ । ५७ ॥**
वैन्यः । पृथुचक्रवर्ती । **स० ८ । २० ॥** तस्याश्वमेध । **व० १८८ ।५॥** शेष पृथुशब्दे पश्यत ।
वैयाघ्रपद्यः । युधिष्ठिर । **वि० ३६ । ११ ॥**
+ **वैराग्यं** । गुण. । तस्य मुक्तिसाधनत्व । **शां० १८७ । १७ ॥**
+ तस्य ज्ञानकारणत्व । **अनु० २४४ ॥**
वैराटी । उत्तरा॰। **आ० १ । २३९ ॥**
वैवस्वतः । विवस्वन्नामकसूर्यस्य पुत्र । श्राद्धदेवनामा मनु । तन्माता त्वष्टृप्रजापतिपुत्री सज्ञादेवी । तस्य चरित्र मत्स्योपाख्यानसहित । **व० १९० । ५३ ॥**
[तस्योत्पत्ति । भा० ८ । १३ ॥]
तस्य वश । **आ० ६९ । १६ ॥** [भा० ९ । १–१३ ॥ हरि० १ । १० ॥ ब्रह्म० ७ ॥ वायु० ८५–८९ ॥]
+ **वैवाहिकपर्व** । **आ० २०८–२१६ ॥ वि० ७४–७८ ॥**
१ **वैशंपायनः** । वैवस्वतमन्वन्तरीयाष्टाविंशमहायुगीयद्वैपायनव्यासशिष्य । **शां० ३३५ । २७ ॥**
२ [**वैशंपायनः** । महर्षि. । वैवस्वतमन्वन्तरीयप्रथममहायुगीयस्वयभूनामकव्यासशिष्य. । याज्ञवल्क्यस्य मातुलो गुरुश्च । भा० १२ । ६ ॥]
तेन जनमेजयाय महाभारतकथन । **आ० १२५ ॥ ६० । २१ ॥**
तेन ब्राह्मणवधो बालवधश्च । **अनु० ९ । ३९ ॥**
वैश्यः । तृतीयो वर्ण. । तद्धर्मा. । **शां० १८७ । ६ ॥**
वैश्यापुत्रः । धृतराष्ट्रपुत्रो युयुत्सुः ।
वैश्रवणः । कुबेरशब्द पश्यत ।
+ **वैश्वदेवहोमः** । **अनु० १५४ । ९ ॥**
+ **वैष्णवधर्मप्रशंसनं** । **अनु० ३६ । २९–६२ ॥ अश्व० ९६–११८ ॥**
+ **वैष्णवलक्षणं** । **अश्व० १०४ ॥**
वैष्णवास्त्रं । तत्प्रयोगो भगदत्तेन । **द्रो० २९ । १७ ॥**
वैहारः । पर्वत । मगधदेशस्थ. । **स० २१ । २ ॥**
व्यश्वः । राजर्षिः । **स० ८ । १२ ॥**

+ **व्याघ्रः** । द्वीपी । तज्जातीयानामुत्पत्ति. । **आ० ६७ । ६५** ॥

१ **व्याघ्रकेतुः** । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीय पाञ्चाल्य । कर्णेन हत । **क० ५१ । ४६–४७** ॥

२ **व्याघ्रकेतुः** । दुर्योधनपक्षीयो राजकुमारः । सात्यकिना हत· । **द्रो० १०७ । ३१** ॥

+ **व्याघ्रगोमायुकथा** । **शां० १११** ॥

१ **व्याघ्रदत्तः** । क्षत्रिय· । मागधपुत्र. । सात्यकिना हत· । **द्रो० १०७ । ३२** ॥

२ **व्याघ्रदत्तः** । कश्चन पाञ्चाल्यः । रथोदार । **उ० १७१** । १९ ॥ द्रोणेन हत । **द्रो० १६ । ४९** ॥

व्याघ्रपदः । ऋषि । वसिष्ठाद्याघ्र्यामुत्पन्नः । **अनु० ५३ । ३०** ॥

व्याघ्रपादः । ऋषिः । तत्पुत्रौ उपमन्यु· धौम्यश्च । **अनु० ४५ । २९** ॥ ९६ ॥

+ **व्याधकपोतोपाख्यानं** । **शां० १४३—१४८** ॥

+ **व्याधिः** । तस्य शारीरमानसभेदेन द्वैविध्य । **अश्व० १२ । १** ॥

तदुत्पत्तिः । **शां० २६४ । ३५** ॥

व्यासः । वेदविभागकर्ता । पराशरसुत । कृष्णद्वैपायनः । तन्माता वासवी सत्यवती । **आ० ६० । १४** ॥ [वेदविभागकर्तृत्वादन्येपि व्यासशब्दवाच्या. । ते च एकैकस्मिन्महायुगे एकैक इत्यनेके स्वयभूप्रभृतयः सप्तविंशतिरतीता. । वर्तमाने महायुगे तु कृष्णद्वैपायन. । आगामिनि महायुगे द्रौणिर्व्यासो भविष्यति । देवीभा० १ । ४ ॥ विष्णु० ३ । ४ ॥]

तस्योत्पत्ति· । **आ० ६० । २** ॥ **६४ । १२६** ॥ **११४ । ३४** ॥ **शां० ३५९ । ६** ॥ [भा० १२ । ६ ॥ देवीभा० २ । १–२ ॥]

[तस्यावतारकालः । भा० १ । ४ ॥]

तस्य वेदाध्ययन । **आ० ६० । ३** ॥

तस्योपनयन । **आ० ६४ ।** अधिकपाठे ७६ ॥

तेन वेदविभाग. । **आ० ६० । ५** ॥ [भा० १२ । ६ ॥ विष्णु ३ । ३–४ ॥ वायु० ६० ॥]

तेन महाभारतनिर्माण । **आ० १ । ६८** ॥

तेन भारताना कीर्तिप्रकथनप्रतिज्ञा । **भी० २ । १३** ॥

तेन यज्ञकरण । **आ० ५५ । ७** ॥

तस्य स्तुति. । **आ० १ । ३२** ॥ **द्रो० २०२ । ४७** ॥ **शां० ३५६ । ११** ॥ **३५९ । ३** ॥

तत्प्रशसा ब्रह्मकृता । **आ० १ । ९६** ॥

तत्प्रशसा वैशपायनकृता । **शां० ३५९ । ४** ॥

तत्सकाशे ब्रह्मण आगमन । **आ० १ । ८१** ॥

तेन भारतलेखनाय गणेशस्मरण तदागमन च । **आ० १ । १११–११२** ॥

तेन महाभारते ग्रन्थग्रन्थिकरण । **आ० १ । ११६** ॥

तदागमन जनमेजयस्य सर्पसत्रे । **आ० ६० । १** ॥

तेन मधुपर्के गो. समनुज्ञान । **आ० ६० । १४** ॥

तेन विचित्रवीर्यभार्ययो अम्बिकाम्बालिकयो धृतराष्ट्रपाण्ड्वोरुत्पादन । **आ० ११५** ॥

तेन हास्तिनपुरात्सत्यवत्यास्तपोवनप्रापण । **आ० १३७ । १२** ॥

तदागमन पाण्डवसमीपे शालिहोत्राश्रमे । **आ० १६८ । ३२** ॥

तद्दर्शन पाण्डवानामेकचक्रामार्गे । **आ० १७० । ७** ॥

तेन पाण्डवान्प्रति तेषा द्रौपदीलाभस्य भावित्वकथनं । **आ० १८४ । १५** ॥

तद्दर्शन पाण्डवैर्द्रुपदपुरमार्गे । **आ० २०० । २** ॥

तेन धृतराष्ट्र प्रति पाण्डवैः सह शमविधानं । **व० ८** ॥

तेन युधिष्ठिराय प्रतिस्मृतिविद्योपदेशः । **व० ३६ । ३०** ॥

तदागमनं काम्यकवने पाण्डवसमीपे दानप्रशंसनं च । **व० २६०** ॥

तेन सजय प्रति धृतराष्ट्रप्रश्नस्योत्तरदानाभ्यनुज्ञान । **उ० ६६ । १० ॥**

तेन सजयाय कुरुपाण्डवयुद्धविषये सर्वज्ञत्वप्रदान । **भी० २ । ९ ॥**

तेनाभिमन्युवधमनुशोचतो युधिष्ठिरस्याश्वासन । **द्रो० ५२ । १० ॥**

तेन युधिष्ठिरायाकम्पनोपाख्यानकथन । **द्रो० ५२-५४ ॥**

तेन युधिष्ठिराय षोडशराजकीयोपाख्यानकथन । **द्रो० ५५-७१ ॥**

तेन समराङ्गणे अश्वत्थामान प्रति तत्प्रयुक्तनारायणास्त्रस्य वैफल्ये श्रीकृष्णार्जुनयोर्नारायणनरस्वरूपत्वस्य कारणत्वकथन । **द्रो० २०२ । ४७ ॥**

तेन समराङ्गणेऽर्जुनाय शतरुद्रीयकथनं । **द्रो० २०३ । ९-२० ॥**

तेन दुर्योधनहननार्थं स्वय गच्छतो युधिष्ठिरस्य प्रतिनिवर्तन । **द्रो० १८४ । ५७ ॥**

तेन वधोद्यतस्य सात्यकेः सकाशात्सञ्जयस्य मोचन । **श० २९ । २० ॥**

तेन पुत्रशोकाभितप्तस्य धृतराष्ट्रस्य तत्वोपदेशाच्छोकापनोदन । **स्त्री० ८ ॥**

तेन युधिष्ठिर शप्तुकामाया गान्धार्याः कोपापनोदन । **स्त्री० १३ ॥**

तेन युधिष्ठिर प्रति शङ्खलिखितोपाख्यानकथनपूर्वक क्षात्रधर्मस्वीकरणचोदना । **शां० २३ ॥**

तेन पुत्रार्थ तपश्चरण । **शां० ३३१ । १२-१३ ॥**

तस्माद्घृताच्या शुकनामकपुत्रोत्पादन । **शां० ३३२ । ४-१० ॥**

तेन शुकाय सृष्ट्यादिप्रकारकथन । **शां० २३८-२६१ ॥**

तेन शुकानुशासन । **शां० ३२९ ॥**

तस्य वासुदेवेन सवादोऽध्यात्मविषये । **अनु० १५ ॥**

तस्य वचनं हिंसा विनापि ब्रह्महत्या भवतीति विषये । **अनु० ६३ ॥**

तेन कीटाय राज्यदान । **अनु० १८० ॥**

तस्य मैत्रेयेण सह दानस्योत्तमत्वे सवादः । **अनु० १८२-१८४ ॥**

तेन युधिष्ठिर प्रति बन्धुजनहननपापापनोदायाश्वमेधकरणविधान । **अश्व० ३ । १-१० ॥**

तेन दुर्योधनादीना मृताना पुनर्धृतराष्ट्रादिभ्य. प्रदर्शन । **आश्र० ३५ ॥**

तेन परीक्षिच्छमीकश्रृङ्गिणा पुरामृताना पुनर्जनमेजयाय प्रदर्शन । **आश्र० ३७ । ७-८ ॥**

तेन पाण्डवाना भूमिं त्यक्त्वा स्वलोकगमनाय सूचन । **मौ० ९ । ३५-३६ ॥**

व्यासवनं । क्षेत्र । **व० ८१ । ९३ ॥**

व्यासस्थली । क्षेत्र । **व० ८१ । ९६ ॥**

व्युषिताश्वः । क्षत्रिय. । सो० व० पूरुवशोद्भव तद्भार्या काक्षीवती भद्रा ।

तत्पुत्रा साल्वमद्रप्रभृतय सप्त । **आ० १२७ ॥**

व्यूकाः । देशः । **भी० ९ । ६१ ॥**

व्यूढोराः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **आ० १३१ । १४ ॥**

व्यूढोरुः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० ६८ । १०५ ॥**

+ **व्रीहिद्रौणिकपर्व । व० २६०-२६२ ॥**

श.

शंयुः । बृहस्पतेस्ताराया जातेषु षट्सु पुत्रेषु प्रथम । स आज्याहुतिभागग्निविशेष । तद्भार्या सत्या । तत्पुत्रौ भरतो भरद्वाजश्चाग्निविशेषौ । **व० २२१ । १० ॥**

शकटः । कसभृत्योऽसुर । श्रीकृष्णेन हत । **स० ५२ । १७ ॥** [भा० १० । ७ ॥ हरि० २ । ६ ॥ विष्णु० ५ । ६ ॥]

+ **शकटव्यूहः** । कौरवाणा । द्रोणाचार्यनिर्मितः । अस्य चक्रव्यूह इति पद्मव्यूह इति च नामान्तरे । **द्रो० ३३ । १४ ॥ ८७ । २२ ॥** पद्मव्यूहशब्द पश्यत ।

शकाः। देश.। **स० ७८**।९९ ॥ **भी०** ९।४५ ॥

१ **शकुनिः**। क्षत्रियः। सुबलस्य पुत्र.। गान्धार्या भ्राता। दुर्योधनादीना मातुल। एकरथ। **उ० १६७**।१ ॥

तस्योत्पत्ति। **आ० ६४**।१५४ ॥

तस्य द्वापराशत्व। **आ० ६८**।७८ ॥

तस्य पुत्र उलूक। सहदेवेन हत। **श० २७**।३१ ॥

तस्य भ्रातर। वृषक बृहद्बल। **आ० २०१**।५ ॥ अचल। **द्रो० ३०**।८ ॥ शरभ सुभग विभु भानुदत्त.। **द्रो० १५८**।२३-२४ ॥ गज. गवाक्ष चर्मवान् आर्जव. शुक। **भी० ९०**।३० ॥

तस्य स्वसार। गान्धारीप्रभृतय। गान्धारीशब्दे-द्रष्टव्या।

तस्य युद्ध। **द्रो० १४**।२३ ॥

तस्य नकुलसहदेवाभ्या पराजय। **द्रो० ९६**।२४॥

तस्य सुतसोमेन सह युद्ध। **क० १६**।१८-४२ ॥

तस्य भीमसेनेन पराजय। **क० ८१**।६८ ॥

तस्य सहदेवेन वध। **श० २७**।६० ॥

तच्छववर्णन। **स्त्री० २४**।२३ ॥

२ **शकुनिः**। सर्प। **आ० ५७**।१६ ॥

३ **शकुनिः**। स्कन्दग्रह। **व० २३०**।२६ ॥

+ **शकुनिकथा**। ज्ञातिभिर्विरोधस्यानर्थहेतुताया दृष्टान्तत्वेन विदुरेण कथिता पक्षिकथा। **उ० ६४** ॥

शकुन्तः। विश्वामित्रस्य पुत्रः। **अनु० ७**।५० ॥

शकुन्तला। कण्वमहर्षे पोषितदुहिता। दुष्यन्तस्य द्वितीया भार्या। तत्पुत्रो भरत। **आ० ६३**।३१ ॥ **८८**।१८ ॥

तस्या उत्पत्ति। **आ० ९२**।२७ ॥

तस्या जनक पिता विश्वामित्र। माता मेनका अप्सरा.। **आ० ६३**।३१ ॥ **९३**।१५ ॥

तन्नामनिर्वचन। **आ० ९३**।२६ ॥

तस्या दुष्यन्तेन सह विवाहविषये विवाद। **आ० ९२** ॥

तस्या दुष्यन्तेन सह गान्धर्वविवाह। **आ० ९४**।३४ ॥

तस्या कण्वेन सह तत्कृतगान्धर्वविवाहविषये सवाद। **आ० ९४**।५०-६६ ॥

तस्या भरतनामकपुत्रोत्पत्ति। **आ० ९५**।९ ॥

तस्या दुष्यन्तगृहगमने कण्वेन सह विवाद। **आ० ९६**।२६-४१ ॥

तस्या भरतेन कण्वशिष्यैश्च सह हास्तिनपुरगमन। **आ० ९७**।१८ ॥

+ **शकुन्तलोपाख्यानं**। **आ० ८९-१००** ॥

शक्तिः। ऋषि। वसिष्ठपुत्र। तन्माताऽरुन्धती। तद्भार्या अदृश्यन्ती। तत्पुत्र पराशर। **आ० १९२**।११ ॥

तस्य कल्माषपादेन भक्षण। **आ० १९२**।४९ ॥

शक्रः। द्वादशादित्येष्वन्यतम। **आ० ६६**।१५ ॥ इन्द्रशब्द पश्यत।

शक्रदेवः। क्षत्रिय। कालिङ्गराजस्य भानुमत. पुत्र। भीमसेनेन हत। **भी० ५४**।२४ ॥

+ **शक्रबकसंवादः**। **व० १९६** ॥

१ **शङ्कुकर्णः**। सर्प। **आ० ५७**।१५ ॥

२ **शङ्कुकर्णः**। क्षत्रिय.। सो० व० जनमेजयस्य पुत्र। **आ० ६३**।८७ ॥

शङ्कुकर्णेश्वरः। **व० ८०**।७१ ॥

१ **शङ्खः**। क्षत्रिय। विराटराजस्य पुत्र। तन्माता सुरथा। रथोदारः। **उ० १७१**।१५ ॥ **आ० २०१**।८ ॥ **स० ७**।११ ॥ तस्य सगर्भ्यो भ्राता श्वेत। **वि० २१**।१८ ॥

तस्य युद्ध। **वि० ३४**।२४ ॥ **भी० ४९**।२६ ॥

तस्य वधो द्रोणाचार्येण। **भी० ८२**।२३ ॥

२ **शङ्खः** । सर्प । **आ० ३५ । ८ ॥ उ० १०३ । १२ ॥**

३ **शङ्खः** । असुर । **स० ९ । १७ ॥**

४ **शङ्खः** । लिखितस्य भ्राता ऋषि. । **शां० २३ । १८ ॥**

शङ्खतीर्थं । **श० ३८ । १९ ॥**

शङ्खपिण्डः । सर्प । **आ० ३५ । १३ ॥**

शङ्खमुखः । सर्प । **आ० ३५ । ११ ॥**

शङ्खमेखलः । ऋषि । **आ० ८ । २४ ॥**

शङ्खशिराः । सर्प । **आ० ३५ । १२ ॥**

शङ्खिनीतीर्थं । **व० ८१ । ५१ ॥**

शची । इन्द्रस्य भार्या । पुलोमनाम्नोऽसुरस्य पुत्री । जयन्तस्य माता । इन्द्राणी । **स० ७ । ४ ॥ ११ । ४२ ॥**

तस्याः सूर्येण सवाद । **अनु० १४ । ५–६ ॥**

शतकुम्भा । नदी । **व० ८२ । १० ॥ भी० ९ । १९ ॥**

शतचन्द्रः । क्षत्रिय । सुबलस्य गान्धारराजस्य पुत्र' । भीमसेनेन हत. । **द्रो० १५८ । २३ ॥**

शतज्योतिः । सुभ्राजस्य पुत्रः । **आ० १ । ५७ ॥**

शतद्युम्नः । राजर्षि' । तस्य मुद्गलाय ऋषये गृहदानेनोत्तमलोकप्राप्ति. । **शां० २४० । ३२ ॥ अनु० २०० । २१ ॥**

शतद्रुः । पुत्रमरणेन जीविते निर्विण्णस्य आत्मान त्यक्तुकामस्य वसिष्ठस्य स्वस्मिन्पतनादात्मान शतधा विभज्य स्थिता हैमवती नाम नदी । **आ० १९३ । ९–१० ॥ स० ९ । २३ ॥ भी० ९ । १५ ॥** The river Sutlej it is also called Ghaggar or the Ghara

शतधन्वा । कलिङ्गराजकन्यास्वयवरार्थमागत. कश्चन क्षत्रियः । **शां० ४ । ७ ॥**

शतपर्वा । शुक्राचार्यभार्या । **उ० ११७ । १३ ॥**

शतबला । नदी । **भी० ९ । २० ॥**

शतमुखः । असुर । तस्य रुद्राद्वरप्राप्ति । **अनु० ४५ । ६८ ॥**

शतयूपः । केकयवश्य । वानप्रस्थाश्रमो राजर्षिः । **आश्र० २० । १२ ॥**

+ **शतरुद्रीयं** । व्यासेनार्जुनं प्रति कथिता रुद्रस्तुति । **द्रो० २०३ । २९ ॥**

शतशीर्षा । वासुकेर्भार्या । **उ० ११७ । १७ ॥**

शतशृङ्गः । पर्वत' । **आ० १२४ । ५१ ॥**

तस्य कुन्त्या अङ्के स्थितस्य भीमसेनस्य अव पतनेन सच्चूर्णन । **आ० १२९ । ६२ ॥**

शतशौचं । तीर्थ । **व० ८१ । २१ ॥**

शतसाहस्रकं । तीर्थं । **व० ८२ । ७३ ॥**

१ **शतानन्दः** । सप्तर्षि'वन्यतमस्य गौतमस्य पुत्र । तन्माता ब्रह्मणो मानसपुत्री अहल्या । अय विदेहाना पुरोहित । **अनु० ६५ । ८ ॥**

२ [**शतानन्दः** । अन्यस्य गौतमनाम्न ऋषे पुत्र' । तन्माता विन्ध्याश्वराजपुत्री अहल्या । तद्भ्राता चिरकारी । तत्पुत्र. कृपाचार्यस्य मूलपुरुषः सत्यधृति. । भा० ९ । २१ ॥]

१ **शतानीकः** । क्षत्रिय' । सो० वं० पाण्डवप्रपौत्रस्य जनमेजयस्य पुत्र. । तत्पुत्रोऽश्वमेधदत्त. । **आ० ६३ । ८७ ॥**

२ **शतानीकः** । मत्स्यराजस्य विराटस्य भ्राता । **वि० ३३ । १९ ॥** भीष्माचार्येण हत । **भी० ११८ । २७ ॥** द्रोणाचार्येण हत. । **द्रो० २१ । २८ ॥ १५९ । ४० ॥**

तस्य शल्येन सह युद्ध । **द्रो० १६८ । २९ ॥**

३ **शतानीकः** । क्षत्रिय. । सो० व० नकुलस्य पुत्र. । तन्माता द्रौपदी । **आ० ६३ । ७४ ॥ ६४ । १६५ ॥**

तस्य तन्नामकरणे कारण । **आ० २४७ । ८० ॥**

तस्य वध अष्टादशरात्रौ द्रौणिना । **सौ० ८ ।** ६४ ॥

४ **शतानीकः** । सो० व० कश्चन राजर्षि । **आ० २४७ । ८०** ॥

शतायुः । क्षत्रिय । सो० व० पुरूरवस पुत्र । **आ० ६९ । २८** ॥

+ **शत्रुः** । तल्लक्षण । **शां० ८०** ॥

तच्छब्दनिर्वचन । **क० ३६ । ३५** ॥

स च त्रयोदशविध । **शां० १६१ । ३** ॥

शत्रुघ्नः । क्षत्रिय । सू० व० दशरथस्य पुत्र । तन्माता सुमित्रा । तद्भ्राता लक्ष्मण । **स० ५० । २७** ॥ **व० २७५ । ८** ॥

१ **शत्रुञ्जयः** । क्षत्रिय । द्रुपदस्य पुत्र । **द्रो० ३२ । ६१** ॥ अश्वत्थाम्ना हत । **द्रो० १५७ । १८१–१८२** ॥

२ **शत्रुञ्जयः** । सूत । कर्णस्य भ्राता । अर्जुनेन हत । **द्रो० ३२ । ६१** ॥

३ **शत्रुञ्जयः** । क्षत्रिय । कौरवपक्षीयः । अभिमन्युना पराजित । **द्रो० ४८ । १५** ॥

४ **शत्रुञ्जयः** । क्षत्रिय । जयद्रथभ्राता । **व० २६६ । ११** ॥

५ **शत्रुञ्जयः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **भी० ५१ । ८** ॥ **७९ । ५७** ॥ भीमसेनेन हत । **द्रो० १३७ । ३०** ॥

शत्रुन्तपः । कर्णस्यानुज । अर्जुनेनोत्तरगोग्रहणे हत । **वि० ५८ । १८** ॥

शत्रुसहः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । भीमेन हत । **द्रो० १३७ । ३०** ॥

शनिः । **शनैश्चरः** ।

शन्तनुः । क्षत्रिय । सो० व० प्रतीपस्य पुत्र । तन्माता सुनन्दी । तद्भ्रातरौ देवापि बाह्लीकश्च । **आ० ६३ । ४७** ॥ **१०१ । ५०** ॥ तन्नामनिर्वचन । **आ० ६३ । ४९** ॥

+ **शपथः** । **अनु० १४२ । ५६–७५** ॥ **१४३ । १६–४१** ॥

शबराः । देश । **भी० ५० । ५२** ॥ **द्रो० ११९ । ५३** ॥

शबलः । सर्प । **आ० ३५ । ७** ॥

शबलाश्वः । क्षत्रिय । सो० व० अविक्षित पुत्र । **आ० १०१ । ४०** ॥

१ **शमः** । धर्मप्रजापते पुत्र । तद्भार्या प्राप्ति । तद्भ्रातरौ कामो हर्षश्च । **आ० ६७ । ३२** ॥

२ **शमः** । अहर्नामकवसो पुत्र । तद्भ्रातर ज्योति शान्त मुनिश्च । **आ० ६७ । २३** ॥

३ + **शमः** । गुण तस्य श्रैष्ठ्य । **उ० २७ । २३** ॥ **७३** ॥

शमठः । गयाशिरनामकपर्वतस्थो ब्राह्मण । **व० ९३ । १९** ॥

शमीकः । ऋषि । शृङ्गिण पिता । **आ० ४१ । २१** ॥ [भा० १ । १८ ॥]

तस्य समाधिस्थस्य स्कन्धे परीक्षिद्राजेन मृतसर्पप्रक्षेप । **आ० ४१ । ९** ॥

तस्य शिष्यो गौरमुख । **आ० ४२ । १४** ॥

तस्य शृङ्गिणा विवाद परीक्षिच्छापदानस्यायुक्तताया । **आ० ४२ । १–१२** ॥

+ **शमी** । वृक्ष । विराटनगरसमीपे श्मशानस्थे तस्मिन्वृक्षे पाण्डवैरायुधनिक्षेप । **वि० ७ । १७** ॥

शमीतीर्थं । तीर्थ । **व० ८० । ७२–७३** ॥

शम्पाकः । शम्याकशब्द पश्यत ।

शम्बरः । दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६ । २२** ॥

तस्य इन्द्रेण सह ब्राह्मणमाहात्म्यविषये सवाद । **अनु० ७१** ॥

[तस्य वध श्रीकृष्णपुत्रेण प्रद्युम्नेन । भा० १० । ५५ ॥ हरि० २ । १०७ ॥]

शम्बुकः । दाशरथिरामेण हत शूद्रतापस । **शां० १५२ । ६७** ॥ [रा० ७ । ७६ ॥]

शम्भलग्रामः । सम्भलग्रामशब्द पश्यत ।

१ **शम्भुः** । रुद्रशब्द पश्यत ।

२ **शम्भुः** । अग्निविशेष । **व० २२३ । ५ ॥**
शम्भवठा । सुबलराजस्य पुत्री । गान्धार्याः स्वसा । धृतराष्ट्रस्य भार्या । **आ० १९९ । २४ ॥**
शम्याकः । (**शम्पाकः** ।) ब्राह्मण । **शां० १७५ । २ ॥**
+ **शम्याकगीता** । दारिद्र्यधनिकत्वयो क्रमेणार्थानर्थसाधनत्वे । **शां० १७५ ॥**
+ **शय्यादानफलं** । **अश्व० १०३ । १९ ॥**
शरणः । सर्प । **आ० ५७ । ६ ॥**
+ **शरणागतरक्षणफलं** । **अनु० ६७ ॥**
+ **शरतल्पं** । भीष्मस्य प्रायोपवेशनार्थमर्जुनेन निर्मित बाणमय तल्प । **आ० २ । २५२ ॥ भी० १२० । १५ ॥ द्रो० ३ । १ ॥**
शरद्वान् । ऋषि । **आ० ६४ । १४९ ॥** [विन्ध्याश्वनामकपाञ्चालपुत्रस्याहल्याभर्तुर्गौतमस्य वशे उत्पन्नस्य सत्यधृते. पुत्रः । भा० ९ । २१ ॥]
तत्पुत्रौ कृपी कृपाचार्यश्च । **आ० ६४ । १४९ ॥**
तस्य तपस्यतो जालवतीनामकाप्सरोदर्शनात्स्कन्नाच्छरस्तम्बे पतिताद्रेतस कृपस्य कृप्याश्चोत्पत्ति । **आ० १४० । २–२० ॥**
१ **शरभः** । दनुपुत्रोऽसुर । **आ० ६६ । २६ ॥**
२ **शरभः** । सर्प. । **आ० ५७ । ११ ॥**
३ **शरभः** । क्षत्रिय । शिशुपालस्य पुत्र । तेनाश्वमेधाश्वरक्षणार्थमागतस्यार्जुनस्य पूजन । **अश्व० ८४ । ३ ॥**
४ **शरभः** । क्षत्रिय. । गान्धारराजस्य सुबलस्य पुत्र' । भीमसेनेन हत । **द्रो० १५८ । २३ ॥**
५ **शरभः** । राजर्षि. । **स० ८ । १४ ॥**
शरभङ्गः । गौतमकुलोत्पन्नः ब्रह्मर्षि । **व० २७८ । ४७ ॥**
शरभङ्गाश्रमः । **व० ८३ । ४२ ॥** दण्डकारण्ये गोदावरीतीरे । **व० २७८ । ४६ ॥**
+ **शरमयवेश्मनिर्माणं** । हयाप्यायनार्थमर्जुनेन । **द्रो० ९९ । ६३ ॥**

शरावती । नदी । **भी० ९ । २० ॥** The river Sabarmati in Guzerat Ahmedabad stands on this river 2 Sarawati appears to be the corruption of the river Saraswati in Fyzabad (Oudh)
शरासनः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र' । **आ० १३१ । ४ ॥** भीमसेनेन हत. । **द्रो० १३६ । २० ॥**
+ **शरीरस्य पाञ्चभौतिकत्वं** । **शां० १८२ । ४ ॥**
शर्मिष्ठा । असुरराजस्य वृषपर्वण पुत्री । ययातेर्द्वितीया भार्या । तत्पुत्रा द्रुह्यु अनु' पूरुश्च । **आ० ६३ । ७ ॥ ६९ । ३८ ॥ ७७ । २१ ॥**
तया देवयान्या कूपे प्रक्षेप. । **आ० ७२ । १३ ॥**
तया पुत्रोत्पादनार्थे ययाति प्रति प्रार्थना । **आ० ७६ । ३६ ॥**
तस्याः पुत्रोत्पत्ति' । **आ० ७६ । ४३ ॥**
[तस्या कथा । भा० ९ । १८ ॥ मत्स्य० २७–३२ ॥]
१ **शर्यातिः** । क्षत्रियः । सू० व० वैवस्वतमनोः पुत्र । तस्य कन्या सुकन्या । **व० १२३—१२६ ॥**
२ **शर्यातिः** । क्षत्रिय । सो० व० प्राचीन्वत पुत्र । तन्माता आश्माकी । तद्भार्या त्रिशङ्कोर्दुहिता । तत्पुत्रोऽहयातिः । **आ० ६३ । १२ ॥**
१ **शलः** । क्षत्रियः । सू० व० परीक्षित्पुत्रः । तद्भ्रातरौ दलो बलश्चेति । **व० १९५ । ३८ ॥**
तस्य मृगयार्थं वनगमन । तत्र वामदेवऋष्याश्रमगमन च । **व० १९५ । ३८—४२ ॥**
२ **शलः** । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्रः । **आ० १३१ । ४ ॥ क० ४६ । ८ ॥**
३ **शलः** । सर्प । **आ० ५७ । ५ ॥**
४ **शलः** । क्षत्रिय. । सो०व० कुरुपुत्रजह्नुवशीयस्य बाह्लीकराजपुत्रस्य सोमदत्तस्य पुत्र । तद्भ्रातरौ भूरि. भूरिश्रवाश्चेति । **आ० २०१ । १५ ॥**

द्रौपदेयैर्हत । **द्रो० १०८ । १–११ ॥**
[भा० ९ । २२ ॥]
तत्पुत्रस्य वध धृष्टद्युम्नेन । **भी० ६१ ॥**
तच्छववर्णन । **स्त्री० २४ । ९ ॥**
शलकरः । सर्प । **आ० ५७ । ९ ॥**
१ **शलभः** । दनुपुत्रोऽसुरः । **आ० ६६ । २६ ॥**
२ **शलभः** । पाण्डवपक्षीय । कश्चन चैद्य क्षत्रियः ।
कर्णेन हत । **क० ५१ । ५० ॥**
शल्यः । मद्रराज । आर्तायनि । मद्रदेशाधिपते
ऋतायनस्य पुत्र । तत्स्वसा पाण्डोर्भार्या माद्री ।
अतिरथ । **उ० १६५ । २६ ॥ भी० ६२ ।**
१४ ॥
तस्य सह्लादाशल्व । **आ० ६८ । ६ ॥**
तत्पुत्रौ रुक्माङ्गदो रुक्मरथश्च । **आ० २०१ ।**
१३–१४ ॥
तस्य पराजयो भीमसेनेन । **आ० २०५ ।**
३४ ॥ द्रो० १५ ॥
तस्य युद्धे साहाय्यकरणार्थमागमन । **उ० ८ । १ ॥**
तद्युद्धवर्णन । **द्रो० १५ ॥**
तस्य सैनापत्येऽभिषेक । **श० ६ । १४ ॥**
तेन कर्णस्य तेजोहरणार्थं तदुपालम्भ । **क० ३१ ।**
३३ ॥
तद्गर्हण कर्णेन । **क० ३७ ॥**
तेन दुर्योधनप्रार्थनया कर्णसारथ्याभ्युपगम । **क०**
२३ ॥
तेन कर्णस्य युद्धप्रोत्साहन । **क० ८३ । ३८–४८॥**
तत्पराक्रमवर्णन । **श० १२ ॥**
तस्य भीमसेनेन सह गदायुद्ध । **द्रो० १५॥ श०**
११ ॥
तस्य वधो युधिष्ठिरेण । **श० १६ । ५० ॥**
तद्वधकथा सक्षेपेण । **श० १ । १० ॥**
तदनुजवधो युधिष्ठिरेण । **श० १६ । ६० ॥**
+ **शवानां** युद्धे मृताना वर्णन गान्धार्या । **स्त्री०**
१६—२२ ॥

शशबिन्दुः । राजर्षि । **स० ८ । २७ ॥ शा०**
२८ । १०५ ॥ [वृष्णिवश्यस्य चित्ररथस्य पुत्र ।
भा० ९ । २३ ॥]
तस्य शतसहस्र भार्या । एकैकस्या भार्याया सहस्र
सहस्र पुत्रा । **द्रो० ६५ । २ ॥**
तस्य कथा । **द्रो० ६५ ॥ शां० २८ ।**
१५—१०० ॥ २०७ । ११ ॥
[तत्पुत्री बिन्दुमती मान्धातुर्भार्या । भा० ९ । ६ ॥
वायु० ८८ ॥]
शशयानतीर्थं । व० ८० । ११४ ॥
शशलोमा । राजर्षि । **आश्र० २१ । १४ ॥**
शशादः । क्षत्रिय । सू० व० इक्ष्वाकुपुत्रस्य
विकुक्षेर्नामान्तर । तत्पुत्र ककुत्स्थ । **व०**
२०५ । १ ॥
[तस्य कथा । भा० ९ । ६ ॥]
शशिकाः । (**शशकाः**) देश । **भी० ९ ।**
४६ ॥
शाकद्वीपः । **भी० ११ । ८ ॥**
शाकलः । मद्रदेशस्य राजधानी । **स० ३५ ।**
१४ ॥ क० ३७ । ३५ ॥ चन्द्रभागेरावत्योर्मध्ये
विद्यमानो देश ॥ The capital of Madra
Desa
शाकलद्वीपः । अयं इन्द्रप्रस्थस्योत्तरे विद्यमानो
देश । नतु द्वीप । तस्य राजा प्रतिविन्ध्य ।
तेन सहार्जुनस्य राजसूयदिग्विजये युद्ध । **स०**
२७ । १४ ॥
शाकल्यः । शिवभक्त ऋषि । **अनु० ४५ ।**
८४ ॥
+ **शाकुनिककथा** । ज्ञातिविरोधस्यानर्थहेतुताया
दृष्टान्तत्वेन विदुरेण धृतराष्ट्राय कथिता । **उ०**
६४ । १–१६ ॥
शाक्तेयः । पराशर । **आ० १९८ । १ ॥**
शाखः । स्कन्दस्य मूर्त्यन्तर । **श० ४५ । ३७ ॥**
शाखम्भरी । देव्या स्थान । **व० ८२ । १२ ॥**
शाण्डिली । शाण्डिल्यऋषे कन्या । ऋषभकूट-

पर्वतस्था । उ० ११३ । १ ॥ इयमेव स्वयप्रभा । भी० ८ । ९ ॥ [रा० ४ । ५१ ॥]

तस्या अपध्यानेन गरुडस्य पक्षभ्रश । तस्या' प्रसादात्पुनस्तस्य पक्षप्ररोहण च । उ० ११३ । ५ ॥ २० ॥ [स्कान्दपु० नागरख० ८१ —८२ ॥]

तस्या सुमनानाम्ना राजकन्यया पातिव्रतामाहात्म्यविषये सवाद । अनु० १८५ ॥

१ **शाण्डिल्यः** । मरीचिपुत्रस्य काश्यपस्य वशे उत्पन्न ऋषि । तद्वशे कासिश्चित्काले वैश्वानरनामाग्निरुत्पन्न इत्यग्रे शाण्डिल्यगोत्रत्व । स० ४ । २३ ॥ शां० ४६ । ७ ॥

२ **शाण्डिल्यः** । अग्नेर्जात ऋषि । अनु० ५३ । २६ ॥

शान्तः । अहर्नामकवसो पुत्र । आ० ६७।२३॥

शान्तनवः । भीष्म । आ० १०८ । ३ ॥

शान्तनुः । शन्तनुशब्द पश्यत ।

तस्योत्पत्ति । आ० १०३ । २०–२१ ॥

तन्नामनिर्वचन । आ० १०३ । २२ ॥

तस्य पूर्वजन्मनि महाभिषङ्नामकसूर्यवशीयराजत्व । आ० १०३ । २१ ॥

तेन कृपाचार्यस्य कृप्याश्च पोषण । आ० १४० । १३—१८ ॥

तस्य गङ्गया विवाह । आ० १०४ ॥ [देवीभा० २ । ३ ॥]

तस्य दाशराजकन्यया सत्यवत्या विवाहः । आ० १०८ । १ ॥

तस्य गङ्गाया जात' पुत्रो भीष्म । आ० ६३ । ५० ॥

तस्य सत्यवत्या जातौ पुत्रौ चित्राङ्गदो विचित्रवीर्यश्च । आ० ६३ । ५२ ॥ १०८ । ३ ॥

[तच्छ्राद्धकरणकाले भीष्मेण दर्भेष्वेव पिण्डनिक्षेपः । हरि० १ । १६ ॥]

[तस्य कथा । भा० ९ । २२ ॥ तस्य परिवेत्तृत्वात्तद्राज्ये अनावृष्टि पश्चात्तच्छान्तिश्चेत्यादिकथा । विष्णु० ४ । २० ॥]

शान्ता । अङ्गराजस्य रोमपादस्य पुत्री । ऋश्यशृङ्गऋषेर्भार्या । व० ११४ । ११ ॥

[सा दशरथस्य पुत्री लोमपादाय दत्ता । भा० ९ । २३ ॥]

[सा लोमपादस्यैव पुत्री । तस्यैव दशरथ इति नामान्तर । हरि० १ । ३१ ॥]

शान्तिः । अङ्गिरस. पुत्र' । अनु० १३२ । ४२ ॥

शारदण्डायनिः । क्षत्रिय । केकय । तद्भार्या श्रुतसेना । तत्पुत्रा दुर्जयप्रभृतय । आ० १२६ । ३७ ॥

शारद्वतः । कृपाचार्य. । आ० १५२ । ३० ॥

१ **शारद्वती** । द्रोणाचार्यभार्या कृपी ।

२ **शारद्वती** । अप्सरा । आ० १३२ । ४६ ॥

शार्ङ्गरवः । ऋषि । जनमेजयकृते सर्पसत्रे ऋत्विग्ब्रह्मा । आ० ५३ । ६ ॥

शार्दूली । क्रोधवशाया पुत्री । सिहव्याघ्राणा माता । आ० ६७ । ६१–६५ ॥

शालग्रामः । क्षेत्र । व० ८२ । १२४ ॥ A Place near the source of the river Gandaki

शालिपिण्डः । सर्प । आ० ३५ । १४ ॥

शालिशिराः । देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४४ ॥

शालिशूर्प । तीर्थ । व० ८१ । १०७ ॥

शालिहोत्रः । कपिलऋषे' पुत्र अश्वशास्त्रप्रणेता । १६८ । ५ ॥ व० ६९ । ३० ॥

शालिहोत्रसरः । तत्र पाण्डवाना गमन । आ० १६८ । २ ॥

शालूकिनी । तीर्थ । व० ८१ । १३ ॥

१ **शाल्मलिः** । क्षत्रिय. । सो० ब० अविक्षितः पुत्र. । आ० १०१ । ४० ॥

२ **शाल्मलिः** । द्वीप । भी० १२ । ६ ॥

३ **शाल्मलिः** । वृक्षः । शां० १५३ । ४ ॥

क्रोष्टा । तद्वंशीयो ज्यामघ । तद्वंशोत्पन्नस्य दमघोषस्य पुत्र । तन्माता श्रीकृष्णस्य पितृष्वसा श्रुतश्रवा । **व० १५ । २॥ स० ६६ । २३॥**

[अय पाण्डवाना मातृष्वस्रीय । भा० ७ । १ ॥ ९ । २४ ॥]

तस्य सुनीथ इति नामान्तर । **स० ३९ । ५४ ॥ ४२ । १ ॥**

तस्योत्पत्ति. । **स० ६६ । १ ॥**

तद्धननाय भीमसेनेन प्रयतन । **स० ६५ । ९ –१४ ॥**

तेन भीष्माचार्योपालम्भ । **स० ६४ ॥**

तस्य हिरण्यकशिप्वंशत्व । **आ० ६८ । ५ ॥ स० ७० । ४६ ॥**

तेन श्रीकृष्णोपालम्भ. । **स० ३९ । ५१ ॥ ४०॥**

तद्वध श्रीकृष्णेन । **स० ७० । ५० ॥** [भा० १० । ७४ ॥]

तस्य पुत्र सुकेतुः । द्रोणाचार्येण हत । **क० ३ । ३२ ॥**

तस्यान्य पुत्र' धृष्टकेतु । द्रोणाचार्येण हत । **द्रो० १२५ । ३९ ॥**

तस्य ततोऽप्यन्य पुत्र शरभ' । **अश्व० ८४ । ३ ॥**

तत्पुत्री नकुलभार्या रेणुमती । **आ० ६३ । ७८ ॥**

तेन बभ्रुभार्यापहार । **स० ६८ । १८ ॥**

+ **शिशुपालवधपर्व । स० ६३—७२ ॥**

+ **शिशुरूपी नारायणः** । मार्कण्डेयेन तस्य दर्शन । **व० १९१ । ९१ ॥** [भा० १२ । ९ ॥]

शिशुरोमा । सर्प । **आ० ५७ । १० ॥**

शीघ्रा । नदी । **भी० ९ । २९ ॥**

शीततोयवहा । नदी । **व० ८८ । २५ ॥**

शीतपूतना । स्कन्दमातृगणेष्वन्यतमा । **व० २३० । २८ ॥**

शीतवनं । क्षेत्र । **व० ८१ । ५९ ॥**

+ **शीलं** । सत्स्वभाव. । तस्य धर्मादिकारणत्व । **शां० १२४ ॥**

१ **शुकः** । क्षत्रिय । गान्धारराजस्य शकुनेरनुज । सुबलराजस्य पुत्र । इरावता हत । **भी० ९० । ३०—४९ ॥**

२ **शुकः** । कृष्णद्वैपायनपुत्र । शुकीरूपधारिण्या घृताच्या जात । **आ० ६४ । १३१ ॥ स० ४ । १७ ॥**

तदुत्पत्तिकथा । **शां० ३३२ ॥** [देवीभा० १० । १४ ॥

तेन गन्धर्वादीना भारतकथाकथन । **आ० १ ।१२४॥**

तस्य व्यासेन सह जगत्सृष्ट्यादिविषये सवाद । **शा० २३८ ॥**

त प्रति व्यासेन धर्मानुशासन । **शां० ३२९ ॥**

तेन विद्याभ्यासार्थं जनकराजसमीपगमन । **शां० ३३३ ॥**

तेन कैलासशिखरारोहण । **शां० ३३९ । ६५ ॥**

तस्य नारदेनोपदेश । **शां० ३३७—३३९ ॥**

[तस्य भार्या पितॄणा कन्या पीवरी। तत्पुत्री अणुहस्य भार्या कृत्वी यस्या पुत्रो ब्रह्मदत्त.।भा० ९।२१॥ मत्स्य० १५ ॥ हरि० १ । १९–२० ॥]

[तस्य भार्या पितॄणा कन्या पीवरी। तत्पुत्राश्चत्वार.। कृष्णः गौरप्रभ' भूरि देवश्रुत इति । तत्कन्या कीर्ति अनुहस्य भार्या । इति देवीभा० १ । १९ ॥]

३ **शुकः** । रावणमन्त्री राक्षस । **व० २८४ । ५२ ॥**

४ **शुकः** । पक्षी । तेन सहेन्द्रस्य सवाद । **अनु० ११ ॥**

शुकी । ताम्राया पुत्री । तत्पुत्रा शुकपक्षिणः । **आ० ६७ । ५९ ॥**

१ **शुक्तिमती** । शुक्तिमत्पर्वतादुत्पन्ना नदी । **आ० ६४ । ४८ ॥ भी० ९ । ३५ ॥**
The river Suvarnaiekha in Orissa
2 The river Vetravati in Malwa

२ **शुक्तिमती** । शुक्तिमती नदीतीरस्था चेदिदेशस्य राजधानी । धृष्टकेतोर्नगरी । **व० २२ । ५०॥**

तस्या कोलाहलनाम्न पर्वतादुपरिचरवसुभार्याया गिरिकाया उत्पत्ति । **आ० ६४** । ५१-५३ ॥

शुक्तिमान् । पर्वत । **स० ३१** । ५ ॥ **भी० ९** । ११ ॥ The western portion of the Vindhya Range near Ujjain

१ **शुक्रः** । भृगो पुत्र । तन्माता पुलोमा । तस्य भ्राता च्यवन । **आ० ६७** । ४२ ॥ **स० ११** । २९ ॥ तत्पुत्री देवयानी । **आ० ७०** । १ ॥

तस्य कथा । **आ० ६९—७७** । **शां० २९५** ॥

तद्भार्या शतपर्वा । **उ० ११७** । १३ ॥

[तद्भार्या प्रियव्रतपुत्री ऊर्जस्वती । तस्याः पुत्री देवयानी । भा० ५ । १ ॥]

[तद्भार्या पुरन्दरस्य कन्या जयन्ती । तस्याः पुत्री देवयानी । मत्स्य० ४७ ॥]

तत्पुत्री देवी । सा वरुणस्य भार्या । **आ० ६७** । ५२ ॥

[तन्मातुर्विष्णुना हनन । वायु० ९७ । देवीभा० ४ । ११ ॥ मत्स्य० ४७ ॥]

[तत्पुत्रौ शण्डामर्कौ । भा० ७ । ५ ॥]

तेन कुबेराद्धनापहार । **शां० २९५** । ९ ॥

तेन रुद्रशिश्नाद्बहिर्निर्गमन । **शां० २९५** । ३२ ॥

तन्नामनिर्वचन । **शां० २९५** । ३२ ॥

तत्कृत पुष्करास्तेयशपथ । **अनु० १४३** । २४ ॥

तस्य पुष्पधूपदीपादिदानविषये महाबलिना सवाद. । **अ० १५५** ॥

२ **शुक्रः** । शर्यातेः पुत्र । तेन पाण्डवेभ्यो धनुर्विद्योपदेश । **आ० १३३** । ५१ ॥

३ **शुक्रः** । क्षत्रिय. । पाण्डवपक्षीय. पाञ्चाल्यः । कर्णेन हतः । **क० ५१** । ४६—४७ ॥

१ **शुचिः** । प्रायश्चित्ताग्नि । **व० २२३** । २४ ॥ २६ ॥

२ **शुचिः** । विश्वामित्रऋषिपुत्रः । **अनु० ७** । ५४ ॥

३ **शुचिः** । चेदिराजस्य सुबाहोः सार्थवाह । **व० ६१** । १२७ ॥

शुचिका । अप्सरा । **आ० १३२** । ४४ ॥

शुचिश्रवाः । श्रीमान्नारायण । तन्नामनिर्वचन । **शा० ३५२** । २६ ॥

शुचिस्मिता । अप्सरा । **स० १०** । ११ ॥

शुद्धास्पदं । तीर्थ । **व० ८१** । ७७ ॥

शुनकः । ऋषि । च्यवनपुत्रस्य प्रमते पुत्र । तन्माता घृताची । तद्भार्या मेनकाया पुत्री स्थूलकेशेन पोषिता प्रमद्वरा । तत्पुत्र शौनकस्य पिता शुनक । **आ० ८** । **स० ४** । २३ ॥ **अनु० ८** । ६५ ॥

२ **शुनकः** । क्षत्रिय । सो० व० आयोर्वंशोत्पन्नस्य गृत्समदस्य पुत्र । **आ० ६८** ॥ ३८ ॥

+ **शुनः कथा** । **शां० ११६—११७** ॥

शुनःशेपः । भृगुकुलोत्पन्नस्य ऋचीकऋषेर्मध्यम पुत्र । यो हरिश्चन्द्रयज्ञे पशुभूतो विश्वामित्रेण मोचित । **अनु० ६** । ६ ॥

[तस्य कथा । भा० ९ । ७ ॥ हरि० १ । २७ ॥ रा० १ । ६१ ॥ देवीभा० ७ । १६ ॥ ऋचीकस्यैव अजीगर्त इति नामेति भाति ।

शुनस्सखः । त्रिदण्डसन्यासरूपवानिन्द्र. । **अनु० १४२** । ४५ ॥

शुभा । गान्धारराजस्य सुबलस्य पुत्री । **आ० ११९** । १० ॥

शुभाङ्गदः । द्रौपदीस्वयवरार्थमागत कश्चन क्षत्रिय. । **आ० २०१** । २२ ॥

शुभाङ्गी । सो० व० कुरुराजस्य भार्या । तत्पुत्रो विदूरथ. । **आ० ६३** । ४२ ॥

शूद्रः । चतुर्थवर्ण । तस्य लक्षण । **शां० १८७** । ७ ॥

तस्य कुलपतेश्च कथा । **अनु० ३१** ॥

तस्याध्ययन नास्ति । **अनु० ३१** । ४—५ ॥ **अश्व० ११८** । १३ ॥

त प्रत्युपदेशस्यानर्थहेतुत्व । **अनु० ३१** ॥

तस्य धर्मा । **अनु० १४६** । १ ॥ **अश्व० ११८** । १५ ॥

तस्य यतिशुश्रूषाधिकार । **अनु० १४७** ॥

शूरः । क्षत्रिय । यदुकुलोत्पन्नस्य देवमीढस्य पुत्र । तद्भार्या मारिषा । तत्पुत्रा वसुदेवादय । **आ० ६८** । १२९ ॥ **१२०** । १ ॥

तस्य पुत्र्य कुन्तीप्रभृतय । कुन्तीशब्दे द्रष्टव्या । [भा० ९ । २४ ॥ हरि० १ । ३४ ॥]

शूरसेनः । क्षत्रिय । पाण्डवपक्षीय पाञ्चाल्य । कर्णेन हत । **क० ४३** । १५ ॥

शूरसेनाः । देश । तस्य राजधानी मधुरा । **भी० ९** । **३९** ॥ ५२ ॥ The kingdom of which Mathura was the capital

शूरसेनी । सो० व० पूरो पुत्रस्य प्रवीरस्य भार्या । तत्पुत्रो मनस्यु । **आ० ८८** । ५ ॥

शूर्पणखा । (**शूर्पनखी** ।) खरराक्षसस्य स्वसा राक्षसी । राकायाः पुत्री । **व० २७६** । ८ ॥

तस्या नासिकाछेदो लक्ष्मणेन । **व० २७८** ॥

शूर्पारकः । देश । जामदग्न्यावासभूत । **शां० ४८** । ६८ ॥ **स० ३२** । ६७ ॥ **व० ८३** । ४३ ॥ Shurpalya near Jamkhandi in the District of Bijapur (Bombay)

+ **शूलारोपणं** । माण्डव्यस्य । **आ० ११६** । १४ ॥

+ **शृगालः** । सृगालशब्द पश्यत ।

तस्याग्निवक्र.व । **व० २२६** । १८ ॥

शृङ्गबेरः । सर्प. । **आ० ५७** । १३ ॥

शृङ्गबेरपुरं । भागीरथ्या उत्तरतीरस्थ गुहनामकस्य निषाधाधिपस्य पुर । **व० ८३** । ६५ ॥ Sringaur on the river Ganges, eighteen miles north west of Allahabad

१ **शृङ्गवान्** । पर्वत । **स० २९** । ६३ ॥ **भी० ६** । ५ ॥

२ **शृङ्गवान्** । गालवस्य ऋषे पुत्र. । तद्भार्या वृद्धकन्या । **श० ५३** । १५ ॥

शृङ्गी । आङ्गिरसकुलोत्पन्नस्य शमीकऋषे गवि जात पुत्र । **आ० ४०** । २५ ॥ ५० । २ ॥

तेन परीक्षिद्राजाय शापदान । **आ० ४१** । १४ ॥ [भा० १ । १८ ॥]

तस्य स्वपित्रा शमीकेन सह राज्ञे शापदानस्य युक्तायुक्तताया विवाद । **आ० ४२** । १-११ ॥

+ **शृङ्गाटकव्यूहः** । पाण्डवाना । **भी० ८७** । १७ ॥

शेषः । कद्रूपुत्रो नाग । **आ० ३५** । ५ ॥ ६६ । ४१ ॥

तेन तपश्चरण ब्रह्मणो वरलाभ पृथिवीधारण च । **आ० ३६** । ५-२२ ॥

शैखावत्यः । ऋषि । भीष्मात्साल्वाच्च प्रतिनिवृत्तया अम्बया तस्याश्रमे तपश्चरण । **उ० १७५** । ३९-४६ ॥

१ **शैब्यः** । वृष्णिवंश्य. क्षत्रिय । युधिष्ठिरसभायां । **स० ४** । ३१ ॥

२ **शैब्यः** । गोवासन क्षत्रिय । **द्रो० ९५** । ३९ ॥

३ **शैब्यः** । श्रीकृष्णस्य रथाश्वचतुष्टयेऽन्यतमः । **व० २०** । १३ ॥ **अश्व० ११८** । ५६ ॥

४ **शैब्यः** । कोटिकाश्य । **व० २६८** । २ ॥

५ **शैब्यः** । वृषादर्भि । **अनु० १४१** । १२ ॥

६ **शैब्यः** । श्रीकृष्णेन निर्जित. कश्चन क्षत्रिय । **व० १२** । ३१ ॥

१ **शैब्या** । नदी । **भी० ९** । २४ ॥

२ **शैब्या** । प्रतीपभार्या सुनन्दी । तत्पुत्रा देवापिप्रभृतय । **आ० ६३** । ४७ ॥

३ **शैब्या** । श्रीकृष्णभार्या मित्रविन्दा । **मौ० ८** । ७४ ॥

४ **शैब्या** । सूर्यवंश्यस्य सगरराजस्य पत्नी सुमतिः । तत्पुत्रोऽसमञ्जा. । **व० १०५** । १० ॥

५ **शैब्या** । द्युमत्सेनराजस्य भार्या । सत्यवतो माता । **व० २९९** । २ ॥

शैलाभः । विश्वेषु देवेष्वन्यतम । **अनु० १३८** । ३२ ॥

शैलालयः । क्षत्रिय । भगदत्तस्य पितामह । **आश्र० २१** । १० ॥

शैलूषः । गन्धर्व । **स० १०** । २७ ॥

शैलोदा । नदी । **स० २९** । ४२ ॥

शैवलाः । देश । **भी० ९** । ५४ ॥

शोणः । नद । **व० ८३** । ८ ॥ **स० ९** । २५ ॥

शोणा । नदी । **भी० ९** । २९ ॥ The river Sone, it was the western boundary of Magadha

शोणाश्वः । द्रोणाचार्य । **वि० ५६** । ६ ॥ **द्रो० १२५** । २ ॥

शोणितोदः । यक्षः । **स० १०** । १८ ॥

+ **शौचं** । गुण । तन्निरूपण । **अनु० १७०** ॥

शौनकः । भृगुवंश्य । नैमिशारण्यवासी कुलपति. भारतादीतिहासपुराणाना सौतिमुखाच्छ्रोता । **आ० १** । ५ ॥ ४ । १ ॥ **शां० ३४८** । ९१ ॥

तद्वंशकथन । **आ० ५** । ६–११ ॥

१ **शौनकः** । इन्द्रोतापरनामा विप्र । तेन पूरो पुत्रस्य जनमेजयस्य ब्रह्महत्याया अश्वमेधयाजनेनापनोदन । **शां० १४९–१५१** ॥

२ **शौनकः** । युधिष्ठिरेण सह वने उषितवान्कश्चन ब्राह्मणः । **व० २** । १४ ॥ **२६** । २३ ॥ **८३** । १२१ ॥

+ **श्मशानवृक्षः** । तस्मिन्पाण्डवानामायुधनिक्षेप । **वि० ७** ॥

श्यामः । पर्वत. । **भी० ११** । १९ ॥

श्यामायनः । विश्वामित्रऋषे. पुत्र । **अनु० ७** । ५५ ॥

+ **श्येनकपोतीयं** । (**श्येनकपोतोपाख्यानं**) । **व० १३२** । २१ ॥ **२००** ॥ **अनु० ६७** ॥

श्येनचित्रः । क्षत्रिय । **अनु० १७७** । ७० ॥

१ **श्येनजित्** । क्षत्रिय । इक्ष्वाकुकुलोत्पन्नस्य परीक्षित्पुत्रस्य दलराजस्य पुत्र । **व० १९५** । ६३ ॥

२ **श्येनजित्** । पाण्डवपक्षीय. क्षत्रिय । **उ० १४१** । २७ ॥

+ **श्येनव्यूहः** । पाण्डवाना । **भी० ६९** । ५ ॥

श्येनी । ताम्राया पुत्री । विनतापुत्रस्यारुणस्य भार्या । तत्पुत्रौ सपातिर्जटायुश्च । **आ० ६७** । ५७ ॥

श्रद्धा । स्वायम्भुवमन्वन्तरीयदक्षप्रजापते पुत्री । धर्मप्रजापतेर्भार्या । **आ० ६७** । १४ ॥

श्रद्धा । सूर्यस्य दुहिता । **शां० २७०** । ८ ॥

श्रवाः । शिवनामकब्राह्मणस्य पुत्र । तत्पुत्रस्तम. । **अनु० ८** । ६३ ॥

+ **श्राद्धं** । पैतृक कर्म । तत्र त्रीणि पवित्राणि । **आ० ८७** । २९ ॥

तत्र वर्ज्यानि धान्यानि । **अनु० १३८** ॥

तत्रानर्हा ब्राह्मणा । **अनु० ६१** ॥ **१३७** ॥

तद्दिने मैथुननिषेध । **अनु० १८८** । २४ ॥

+ **श्राद्धपर्व** । **स्त्री० २६–२७** ॥

+ **श्राद्धप्रकरणं** । **अनु० १३४–१३९** ॥ **१८८** ॥ **२३८** ॥ [हरि० १ । १६–२४ ॥] गरुडपु० २१८–२२० ॥ मार्कण्डे० २८–३० ॥]

श्रावस्तः । (**शावस्तः**) । क्षत्रिय । सू० व० युवनाश्वस्य पुत्र. । श्रावस्तीनामकपुर्या निर्माता । तत्पुत्रो बृहदश्व । **व० २०५** । ४ ॥ [भा० ९ । ६ ॥]

श्रीः । महालक्ष्मी । श्रीमतो नारायणस्य भार्या । तस्या क्षीरार्णवादुत्पत्तिः । **आ० १८** । ४९ ॥ [भा० ८ । ८ ॥]

तया रुक्मिणी प्रति स्वावासस्थानकथन। **अनु०** ३२ ॥

तस्या भृगुऋषे· ख्यातिनामकभार्यायामुत्पत्तिः। **आ० ६७ । ५१** ॥ [भा० ४ । १ ॥]

तस्या शक्रेण सवाद । **शां० २३२** ॥

श्रीकुञ्जतीर्थं । व० ८१ । १०८ ॥

श्रीतीर्थं । व० ८१ । ४६ ॥

श्रीपर्वतः । व० ८३ । १९ ॥ [तस्य श्रीशैल इति प्रसिद्ध नाम। कृष्णाजिल्लाया कृष्णानदीतीरे वर्तते। तदुपरि मल्लिकार्जुननाम्न· शिवस्य स्थानमस्ति।]

श्रीमान् । दत्तात्रेयपुत्रस्य निमिऋषे पुत्र । **अनु० १३८ । ५** ॥

श्रीवहः । सर्प । **आ० ३५ । १३** ॥

श्रुतः । पाञ्चालराजस्य द्रुपदस्य पुत्र । रात्रियुद्धे अश्वत्थाम्ना हत· । **द्रो० १५७ । १८२** ॥

१ **श्रुतकर्मा** । क्षत्रिय । सो० व० अर्जुनस्य पुत्रः। तन्माता द्रौपदी। अस्य श्रुतकीर्तिरिति नामान्तर। **आ० २४७ । ७५** ॥

तन्नामनिर्वचन। **आ० २४७ । ७९** ॥

२ **श्रुतकर्मा** । क्षत्रिय·। सो० व० सहदेवस्य पुत्र । तन्माता द्रौपदी। तस्य श्रुतसेन इति नामान्तर। **भी० ४५ । ६६** ॥ **द्रो० २३ । ३२** ॥

तस्य सुदक्षिणनामकेन काम्भोजराजेन युद्ध। **भी० ४५ । ६६** ॥

तस्य वध· शिबिरे अश्वत्थाम्ना। **सौ० ८ । ६६** ॥

श्रुतकीर्तिः । क्षत्रिय । सो० वं० अर्जुनपुत्रः। तन्माता द्रौपदी। तस्य श्रुतकर्मेति नामान्तर। **आ० ६३ । ७४** ॥ **६४ । १६५** ॥ **२४७ । ७५** ॥ **द्रो० २३ । ३३** ॥

तस्य शल्येन पराजय·। **क० १३** ॥

श्रुतञ्जयः । क्षत्रिय । त्रैगर्तः। अर्जुनेन हतः। **क० २८ । ११** ॥

श्रुतध्वजः । मत्स्यराजस्य विराटस्य भ्राता। **द्रो० १५९ । ४०** ॥

१ **श्रुतर्वा** । कश्चन क्षत्रिय । तत्सकाश प्रति धनार्जनार्थमगस्त्यस्य गमन। **व० ९६ । १** ॥

२ **श्रुतर्वा** । क्षत्रियः। सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र·। भीमसेनेन हत । **श० २५ । २९** ॥

श्रुतवर्मा । क्षत्रिय । धार्तराष्ट्रनाममध्यपठितत्वादियमपि धृतराष्ट्रपुत्र इति भाति। **क० ४ । १८** ॥

श्रुतश्रवा । चेदिराजस्य दमघोषस्य भार्या। वसुदेवस्य भगिनी। श्रीकृष्णस्य पितृष्वसा। तत्पुत्रः शिशुपाल·। **व० १५ । २** ॥

१ **श्रुतश्रवाः** । क्षत्रिय । **स० ८ । ९** ॥

२ **श्रुतश्रवाः** । ऋषि । पाण्डवप्रपौत्रजनमेजयस्य पुरोधस सोमश्रवस· सर्प्या जात· पुत्र·। **आ० ३ । १३** ॥ **५३ । ९** ॥

१ **श्रुतसेनः** । तक्षकपुत्र सर्पः। **आ० ३ । १४१** ॥

तद्भ्राता अश्वसेन । **आ० २५३ । ५** ॥ **क० ९७ । १२** ॥

२ **श्रुतसेनः** । क्षत्रिय । सो० व० सहदेवस्य पुत्र । तन्माता द्रौपदी। **आ० ६३ । ७४** ॥ **६४ । १६६** ॥

तन्नामनिर्वचन। **आ० २४७ । ८१** ॥

३ **श्रुतसेनः** । पाण्डवपौत्रस्य परीक्षित· पुत्रः। जनमेजयस्य भ्राता। **आ० ३ । १** ॥

श्रुतसेना । शारदण्डायनिभार्या। **आ० १२६ । ३७** ॥

श्रुतानीकः । क्षत्रियः। विराटस्य भ्राता। **द्रो० १५९ । ४०** ॥

श्रुतान्तः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः। भीमसेनेन हतः। **श० २५ । ९** ॥

१ **श्रुतायुः** । क्षत्रिय·। सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः। भीमसेनेन हत । **क० ४६ । ७—११** ॥

२ **श्रुतायुः** । द्रौपदीस्वयंवरार्थमागत कश्चन क्षत्रिय. । **आ० २०१** । २१ ॥ **स० ४** । ३४ ॥

३ **श्रुतायुः** । क्षत्रिय । कालिङ्ग' । तद्भ्राता अश्रुतायु । **क० ७६** । १४ ॥ तस्य भीमेन सह युद्ध । **भी० ५४** ॥ अर्जुनेन हत. । **द्रो० ९३** । २४ ॥

तत्पुत्रौ दीर्घायु नियुतायुश्च । तयोर्वधः । **द्रो० ९३** । २७–२९ ॥

श्रुतायुधः । क्षत्रिय. । कालिङ्ग । **स० ४** । ३२ ॥ **भी० १६** । ६ ॥

सः वरुणात्पर्णाशानद्या जात. । श्रीकृष्ण प्रति स्वेन प्रयुक्तया गदया प्रतिनिवृत्तया हत । **द्रो० ९२** । ५८–६० ॥

श्रुतावती । कस्यचन भरद्वाजनामकस्य ब्राह्मणस्य पुत्री । तया केनचिद्ब्राह्मणेन दत्ताना बदराणा पाचनार्थं स्वपादयोरपि दाहन । **शा० ४९** । १–३२ ॥

श्रुताह्वः । क्षत्रिय । पाण्डवपक्षीय । अश्वत्थाम्ना हत । **द्रो० १५७** । १८२ ॥

श्रेणिमन्तः । क्षत्रिया । **स० ७८** । ९२ ॥

श्रेणिमान् । क्षत्रियः । **आ० ६८** । ५१ ॥ **२०१** । ११ ॥ **स० ३२** । ५ ॥ **उ० १५१** । ६३ ॥ अतिरथ. । **उ० १७१** । २७ ॥ **द्रो० २३** । ४२ ॥

श्रौतश्रवः । शिशुपाल । **व० १९** । २ ॥

+**श्वपचविश्वामित्रसंवादः** । **शां० १४१** ॥

१ **श्वसनः** । अमृतरक्षको देव । तेन साक गरुडस्य युद्ध । **आ० ३२** । १९ ॥

२ **श्वसनः** । सर्प । **आ० ५७** । १७ ॥

+ **श्वा** । शुनक' । तस्य पुन' श्वानो भविष्यसीति शापदानकथा । **शां० ११६–११७** ॥

तेन सह पाण्डवाना स्वर्गं प्रति गमन । **महा० १** । २६ ॥

श्वानलोमापहृतीर्थं । **व० ८१** । ६१ ॥

श्वासा । श्वसनस्य माता । **आ० ६७** । १९ ॥

१ **श्वेतः** । मत्स्यराजस्य विराटस्य पुत्र । तस्य प्रथमभार्याया सुरथाया जात । **वि० २१** । १८ ॥ उत्तरकुमारस्य भ्राता । **भी० ४७** । ४४ ॥

तस्य सगर्भ्यो भ्राता शङ्ख । **वि० २१** । १८ ॥

तस्य वधो भीष्माचार्येण । **भी० ४८** । ११ ॥

२ **श्वेतः** । पर्वत । **व० २२७** । ११ ॥ **भी० ६** । ४ ॥ ५३ ॥

तत्र राजसूयदिग्विजयेऽर्जुनस्य गमन । **स० २८** । २९ ॥

३ **श्वेतः** । प्राक्कालीन' कश्चन क्षत्रिय । इन्द्रस्य विमाने । **वि० ५३** । १३ ॥

४ **श्वेतः** । क्रोधवशापुत्र्या श्वेताया पुत्रो दिग्गजः । **आ० ६७** । ६६ ॥

श्वेतकिः । सतत यज्ञनिरतः कश्चन क्षत्रिय । यस्य यज्ञेषु हविषामदनेनाग्नेरजीरणरोग समभवत् । **आ० २४९** । १७–६९ ॥

श्वेतकेतुः । गौतमकुलोत्पन्नस्योद्दालकस्य पुत्र । तस्य आरुणिरिति नामान्तर । तस्य भ्राता नचिकेता' । तस्य स्वसा कहोडऋषेर्भार्या सुजाता । तेन स्त्रीपुरुषमर्यादाकरण । **आ० १२८** । १२–४९ ॥

तेन जनमेजयस्य सर्पसत्रे सादस्यकरण । **आ० ५३** । ७ ॥

तस्य देवलनामकविप्रपुत्र्या सुवर्चलया सह ज्ञानिन' पुरुषार्थसिद्धिविषये सवाद' । तया सह तस्य विवाहश्च । **शां० २२४** ॥

सोऽष्टावक्रस्य मातुल । **व० १३४** । १२ ॥

तस्याष्टावक्रेण सह जनकराजयज्ञाय गमन । **व० १३५** । २१–२३ ॥

श्वेतद्वीपः । श्रीमन्नारायणस्य धामसु श्वेतद्वीपानन्तासनवैकुण्ठाख्येषु त्रिष्वन्यतम । तद्वर्णनं । **शां० ३४३** । ८ ॥

तद्गतभगवन्महिमानुवर्णन । **शां० ३४६–३५३ ॥**
तत्र नारदस्य गमन । तत्कृत श्वेतद्वीपवर्णनादिक्ष च । **शां० ३४३–३५३ ॥**

श्वेतवाहनः । अर्जुन । तन्नामनिर्वचन । **वि० ४३** । २१ ॥ २८ ॥

श्वेता । क्रोधवशापुत्री । तत्पुत्र श्वेतो नाम दिग्गज । **आ० ६७** । ६१ ॥

श्वेताश्वः । अर्जुन ।

श्वैत्यः । शैब्यनृपतिपुत्रस्य सृञ्जयस्य नामान्तरं । **द्रो० ५५** । ५७ ॥

ष.

+ **षडङ्गानि** । **स० ५** । ६ ॥

षडाननः । स्कन्द । **व० २३३** । १० ॥

+ **षष्ठदिवसयुद्धारम्भः** । **भी० ७५** ॥ तत्समाप्ति । **भी० ७९ ॥**

षष्ठीप्रियः । स्कन्द । **व० २३३** । ६ ॥

षाड्गुण्यं । सन्धिप्रभृतिगुणषट्क । **स० ५** । ११॥

+ **षोडशदिवसयुद्धारम्भः** । **क० ८ ॥** तत्समाप्ति । **क० २१ ॥**

+ **षोडशराजकीयं** । अभिमन्युवधश्रवणदुःखिताय युधिष्ठिराय व्यासेन कथिता षोडशाना राज्ञा कथा । तेच—मरुत्त ॥ १ ॥ सुहोत्र ॥ २ ॥ अङ्गराज ॥ ३ ॥ शिबि ॥ ४ ॥ दाशरथिराम ॥ ५ ॥ भगीरथ ॥ ६ ॥ दिलीप ॥ ७ ॥ मान्धाता ॥ ८ ॥ ययाति ॥ ९ ॥ नाभागोऽम्बरीष ॥ १० ॥ शशबिन्दु ॥ ११ ॥ गय. ॥ १२ ॥ रन्तिदेव ॥ १३ ॥ दौष्यन्तिर्भरत ॥ १४ ॥ वैन्यः पृथुः ॥ १५ ॥ परशुरामः ॥ १६ ॥ **द्रो० ५५–७० ॥** इयमेव कथा श्रीकृष्णेनापि कथिता । **शां० २८॥** तत्र परशुरामस्थाने सगरस्य कथोक्ता । इयानेवोभयोर्विशेष. ।

स.

संतोषः । हर्ष । तस्य परमसुखत्व । **व० २** । ४६ ॥

संन्यासः । सत्याश्रम । तस्य परमपुरुषार्थसाधनत्व । **अश्वं० ४७ ॥**

संन्यासी । यतिशब्द पश्यत ।

संयातिः । क्षत्रिय । सो० वं० नहुषस्य पुत्र । **आ० ९५** । ३३ ॥

संवरणः । क्षत्रिय । सो० व० पूरुकुलोत्पन्नस्याजमीढपुत्रस्य ऋक्षस्य पुत्र । तद्भार्या सूर्यपुत्री तपती । तत्पुत्रः कुरु । **आ० ६३** । ४० ॥ **१०१** । २१ ॥ **१८७** । १२ ॥ **१८९** । ५६ ॥

तस्य विवाह. । **आ० १८९** । ३३ ॥

संवर्तः । ऋषि । अङ्गिरस पुत्र । **आ० ६७** । ५ ॥ **स० ७** । १९ ॥ **११** । २२ ॥ **अनु० १३२** । ४३ ॥

तद्भ्रातरौ उचथ्यो बृहस्पतिश्च । **आ० ६७** । ५ ॥

तेन बृहस्पत्युपद्रवमसहमानेनारण्यप्रवेश. । **अश्व० ५** । ६ ॥

तेन मरुत्तराजस्य याजन । **अश्व० ९** । ४ ॥

तेनात्मान हन्तुमागतस्येन्द्रस्य वज्रस्तम्भन । **अश्व० १०** । १७॥

संवर्तकः । कालाग्नि । **भी० ७** । २८ ॥

संवर्ततीर्थं । **व० ८३** । ३२ ॥

+ **संवर्तमरुत्तीयं** । **अश्व० ४—१० ॥**

संवेद्यं । **तीर्थं** । **व० ८३** । १ ॥

+ **संशप्तकवधपर्व** । **द्रो० १७—३२ ॥**

संशप्तकाः । ये शपथपूर्वकं युध्यन्ते ते राजान । तेच प्रकृते त्रिगर्तराजपुत्रा सुशर्मादय । नवकोट्यस्तदनुयायिनश्च । **आ० २** । २६२ ॥

तेषामर्जुनेन सह युद्ध । **द्रो० १७—२७ ॥ क० १८ ॥ ४८ ॥ ५५ ॥**

तेषा वधोऽर्जुनेन । **द्रो० २७ ॥ क० ५५ ॥**

संश्रुत्यः । विश्वामित्रऋषे पुत्र । **अनु० ७** । ५५ ॥

संसारः । ससृति । तस्य कान्तारत्वेन वर्णन । **स्त्री० ५** । २ ॥

नामा युयुधानः । **आ० २३९ । ११** ॥ युधिष्ठिरसभाया । **स० ४ । ३६** ॥

सत्यकर्मा । क्षत्रिय. । त्रैगर्तराजपुत्र' । अर्जुनेन हतः । **श० २६ । ३७** ॥

सत्यजित् । क्षत्रियः । द्रुपदराजस्य पुत्रः । **आ० १४८ । ५०** ॥ अतिरथः । **उ० १७१ । २४** ॥ **द्रो० १७ । ४५** ॥ द्रोणाचार्येण हत । **द्रो० २१ । २१** ॥

१ **सत्यदेवः** । कलिङ्गस्य चक्ररक्षक । भीमसेनेन हत । **भी० ५४ । ७६** ॥

२ **सत्यदेवः** । क्षत्रियः । त्रैगर्तराजपुत्र' । अर्जुनेन हत । **क० १८ । २१–२२** ॥

१ **सत्यधृतिः** । द्रौपदीस्वयंवरार्थमागतः कश्चन क्षत्रिय' । **आ० २०१ । १०** ॥

२ **सत्यधृतिः** । पाण्डवपक्षीय' कश्चन क्षत्रिय । रथोदार' । **उ० १७१ । १८** ॥ तस्य वध' । **क० ३ । ३१** ॥ तस्य सुचित्तपुत्रत्वात्सौचित्तिरिति नामान्तर । **उ० १९६ । २८** ॥

सत्यभामा । श्रीकृष्णमहिषी । सत्राजित पुत्री । तया श्रीकृष्ण प्रति तद्वासकारणप्रश्न. । **आ० २३८ । १०** ॥

तया सह श्रीकृष्णस्येन्द्रलोकगमन । **स० ५६ । ४०** ॥ [भा० १० । ५९ ॥ हरि० २ । ६४ ॥ विष्णु० ५ । ३० ॥]

तस्या' पाण्डवदिदृक्षया श्रीकृष्णेन सह काम्यकवनगमन । **व० १८५ । ७** ॥

तया द्रौपदी प्रति पतिवशीकरणोपायप्रश्न. । **व० २३४ । ४** ॥

[तस्या विवाह. । भा० १० । ५६ ॥ हरि० १ । ३८ ॥ विष्णु० ४ । १३ ॥]

[तस्याः क्रोधगृहप्रवेश' । हरि० २ । ६५ ॥]

तस्या स्वलोकगमनार्थं तपोवनप्रवेश. । **मौ० ८ । ७५** ॥

सत्यरथः । क्षत्रियः । त्रैगर्तराजपुत्रः । रथोदार । **उ० १६६ । ११** ॥

१ **सत्यवती** । गाधिराजस्य पुत्री । ऋचीकऋषेः पत्नी । तत्पुत्रो जमदग्निः । तद्भ्राता विश्वामित्र । **व० ११६ । ३९** ॥ **शां० ४८ । १६** ॥ **अनु० ७ । ७** ॥ [रा० १ । ३४ ॥ भा० ९ । १५ ॥]

तस्या विवाह । **अनु० ७ । २०** ॥

तस्या पुत्रोत्पत्ति' । **अनु० ७ । ४६** ॥

२ **सत्यवती** । सू० व० त्रिशङ्कोर्भार्या । केकयवशोत्पन्ना । तत्पुत्रो हरिश्चन्द्र । **स० १२ । १२** ॥

३ **सत्यवती** । अगस्त्यऋषिभार्या लोपामुद्रा । **व० ९४ । २९** ॥

४ **सत्यवती** । उपरिचरवसोः पुत्री । तद्वीर्यान्मत्स्या उदरे उत्पन्ना । **आ० ६० । २** ॥ **६४** ॥ अधिकपाठे–४९ ॥

तस्याः गन्धवती काली मत्स्यगन्धा योजनगन्धा इति नामान्तराणि । व्यासस्य चित्राङ्गदविचित्रवीर्ययोश्च माता ।

सा पूर्वजन्मनि अच्छोदा नाम बर्हिषत्पितॄणा कन्या । शापाद्भूमावुत्पन्ना । **आ० ६४ । ९२** ॥

तस्या कन्यात्वे एव पराशराद्व्यासोत्पत्ति' । **आ० ६४ । १२८** ॥

तस्याः शान्तनुराजेन विवाह' । **आ० १०८ । १** ॥

तस्या चित्राङ्गदविचित्रवीर्ययोरुत्पत्तिः । **आ० १०८ । ३** ॥

तया भीष्म प्रति स्वस्मिन्पराशराद्व्यासोत्पत्तिकथन । **आ० ११४ । १६** ॥

तस्या' सस्नुषाया व्यासेन सह तपोवनगमन । **आ० १३७ । १२** ॥

सत्यवाक् । देवगन्धर्वः । **आ० ६६ । ४३** ॥

१ **सत्यवान्** । दुर्योधनस्य सेनापति. । महारथः । **उ० १६७ । ३०** ॥

२ **सत्यवान्** । क्षत्रिय' । साल्वदेशाधिपस्य द्युमत्सेनस्य पुत्र. । तस्य विवाह. । **व० २९६** ॥

तद्भार्या सावित्री । व० २९५ । ११ ॥ तस्य चित्राश्व इति नामान्तरं । व० २९५ । १३ ॥
तस्य काष्ठाद्यानयनार्थं वनं गतस्य मारणाय यमागमनं । सावित्रीप्रार्थनया तेन तदुज्जीवनं च । व० २९८ ॥
तस्य राज्यप्राप्तिः । व० ३०० । ११ ॥
तस्य पित्रा सह संवादः । शां० २७३ ॥
सत्यव्रतः । क्षत्रियः । दुर्योधनपक्षीयस्त्रैगर्तः । भी० ६२ । १७ ॥
सत्यव्रता । गान्धार्याः स्वसा । धृतराष्ट्रस्य भार्या । आ० ११९ । २३ ॥
सत्यसन्धः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० ६८ । १०० ॥ १३१ । ९ ॥
सत्यसेनः । कर्णपुत्रः । नकुलेन हतः । क० ४३ । १८ ॥ श० ९ । ४१ ॥
सत्यसेना । गान्धार्याः स्वसा । धृतराष्ट्रस्य भार्या । आ० ११९ । २३ ॥
सत्येयुः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरोः पुत्रस्य रौद्राश्वस्य पुत्रः । तन्माता मिश्रकेशी । आ० ८८ । १० ॥
सत्येषुः । त्रैगर्तराजपुत्रः । अर्जुनेन हतः । श० २६ । ३९ ॥
+ **सत्वं** । गुणः । तत्कार्यं । अश्व० ३९ ॥ शां० ३१८ ॥
सत्वः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । आ० १३१ । ४ ॥
सदः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० १३१ । ४ ॥
सदश्वः । यमसभावासी क्षत्रियः । स० ८ । १२ ॥
सदश्वोर्मिः । यमसभावासी क्षत्रियः । स० ८ । ११ ॥
सदाकान्ता । नदी । भी० ९ । २५ ॥
+ **सदाचारनिरूपणं** । शां० १९१ ॥
सदानिरामया । नदी । भी० ९ । ३३ ॥
सदानीरा । नदी । स० २० । २७ ॥ भी० ९ । २४ ॥ The river Karatoya in Oudh which flows through the districts of Rungpur and Dinajpur
सनत्कुमारः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । स० ११ । २३ ॥
तस्य केनचिन्मुनिना सह संवादः । शां० २२७ ॥
तेन वृत्रासुराय विष्णुमाहात्म्यकथनं । शां० २८६ ॥
तस्य नारदेन सह संवादः । अनु० ३८ ॥
तस्य जगत्सृष्टिविषये रुद्रेण संवादः । अनु० १६५—१६९ ॥
सनत्सुजातः । ब्रह्मणो मानसः पुत्रः । तेन धृतराष्ट्रं प्रति धर्मोपदेशः । उ० ४१–४६ ॥
+ **सनत्सुजातपर्व** । उ० ४१—४६ ॥
+ **सनत्सुजातीयं** । उ० ४१–४६ ॥
सनातनः । ऋषिः । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ । २२ ॥
१ **सन्ध्या** । नदी । स० ९ । २७ ॥
२ **सन्ध्या** । पुलस्त्यऋषेर्भार्या । उ० ११७ । ११ ॥
३ **सन्ध्या** । सन्ध्यावन्दनं ।
सन्नतेयुः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरोः पुत्रस्य रौद्राश्वस्य मिश्रकेश्यां जातः पुत्रः । आ० ८८ । १० ॥
सप्तगङ्गं । तीर्थं । व० ८२ । २९ ॥
सप्तगोदावरं । राजमहेन्द्रसमीपस्थं क्षेत्रं । व० ८३ । ४४ ॥
सप्तचारुः । तीर्थं । व० ८० । ९९ ॥
+ **सप्तदशदिवसयुद्धारम्भः** । क० २२ ॥ तत्समाप्तिः । क० ९८ ॥
सप्तपालः । ऋषिः । युधिष्ठिरसभायां । स० ४ । २० ॥

+ सप्तमदिवसयुद्धारम्भः । भी० ८० ॥
तत्समाप्ति । भी० ८६ ॥
सप्तरावः । गरुडपुत्र । उ० १०१ । ११ ॥
सप्तर्षयः । तेच कश्यपः अत्रिः भरद्वाज विश्वामित्र. गौतम. जमदग्नि वसिष्ठ इति । शा० ४९ । ५२ ॥ अनु० १४१॥ मरीचि अत्रि अङ्गिरा पुलस्त्य पुलह क्रतु वसिष्ठ । तेषा चित्रशिखण्डिन इति नामान्तर । शां० ३४३ । ३० ॥
तेषा वृषादर्भिणा सवाद । अनु० १४१ ॥
तेषा परिव्राड्रूपेणागतस्येन्द्रस्य दर्शन । अनु० १४२ ॥
तत्पत्नीनामग्निना कामन । व० २२६ । ३३ ॥
सप्तर्षिकुण्डं । तीर्थ । व० ८१ । ७२ ॥
सप्तसारस्वतं । तीर्थ । व० ८१ । ११५ ॥
तस्य सप्ताङ्गानि । सुप्रभा काञ्चनाक्षी विशाला मनोरमा ओघवती सुरेणुः विमलोदका इति । श० ३९ ॥
सभानिर्माणं । युधिष्ठिरस्य । स० १ । २५ ॥
सभाप्रवेशः । युधिष्ठिरस्य । स० ४ । ७ ॥
सभावर्णनं । युधिष्ठिरस्य । स० ४ ॥
„ ... इन्द्रस्य । स० ७ ॥
„ यमस्य । स० ८ ॥
„ . वरुणस्य । स० ९ ॥
„ ... कुबेरस्य । स० १० ॥
„ . ब्रह्मण. । स० ११ ॥
+ सभासदां लक्षणं । शां० ८३ । २ ॥
समः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । आ० ६८ । ९६ ॥ १३१ । २ ॥ भी० ६४ । २९ ॥ क० ४६ । ७ ॥
समङ्गः । कश्चन ऋषि. । ऋज्वङ्ग प्राप्तस्याष्टावक्रस्य नामेति प्रामाणिकाः । तस्य नारदेन सवादः । शां० २९२ ॥
समङ्गा । नदी । व० १३६ । ३९ ॥
तत्र स्नानेनाष्टावक्रस्य समाङ्गप्राप्ति । व० १३६ । ३९ ॥
समङ्गाः । देशः । भी० ९ । ६० ॥
समन्तपञ्चकं । परशुरामनिर्मित क्षेत्र । आ० १ । १८ ॥ श० ३८ । ४४ ॥ तस्य कालान्तरे कुरुक्षेत्रमिति नामान्तर ।
तदुत्पत्तिकथा । आ० २ । १ ॥
तत्र परशुरामेण ह्रदपञ्चकनिर्माण । व० ११८ । ९॥
तत्र वृद्धक्षत्रेण तप करण । द्रो० १४८ । १० —११ ॥
समन्तराः । देश । भी० ९ । ५० ॥
+ समयपालनपर्व । वि० १५ ॥
समयोरेव स्नेहः । आ० १४१ । ६७—७३ ॥
समरथः । क्षत्रिय । मत्स्यराजस्य विराटस्य भ्राता । द्रो० १५९ । ४१ ॥
समसौरभः । ऋषिः । जनमेजयस्य सर्पसत्रे सदस्य. । आ० ५३ । ९ ॥
समीकः । द्रौपदीस्वयवरार्थमागत कश्चन क्षत्रिय । आ० २०१ । १९ ॥ स० ७ । १६ ॥
समीची । अप्सरा । शापेन ग्राहत्व प्राप्ता । अर्जुनेन शापान्मोचिता । आ० २३६ । २० ॥ स० १० । १३ ॥
समुद्रः । उदधिः । अब्धि. । आ० १८ । ९ ॥ व० १०९ । १८ ॥ १०४ । १ ॥ तद्भार्या जाह्नवी । उ० ११७ । १० ॥ सच सप्तविध । लवणसमुद्र इक्षुसमुद्र सुरासमुद्र. सर्पिस्समुद्रः क्षीरसमुद्रः दधिसमुद्र. शुद्धोदकसमुद्रः इति ।
तद्वर्णन । आ० २१ ॥
+ समुद्रपानं । अगस्त्यऋषिणा । व० १०४ । ३ ॥ उचथ्येन । अनु० २५९ । २३ ॥
+ समुद्रपूरणं । व० १०९ । १८ ॥
+ समुद्रमथनं । आ० १८ । १३ ॥ [भा० ८ । ७—९ ॥ रा० १ । ४५ ॥ स्कान्दपु० केदारख० ९—१३ ॥]

समुद्रसेनः । पाण्डवपक्षीय क्षत्रिय. । **आ० ६८ । ५४ ॥ २०१ । ११ ॥ स० ३१ । २५ ॥ उ० ४ । २२ ॥**

तत्पुत्र चन्द्रसेन । **द्रो० २३ । ६१** ॥ अश्वत्थाम्ना हत । **द्रो० १५७ । १८३ ॥**

तेन पाण्डवपक्षीयस्य चित्रसेनस्य वध । **क० ३ । १५ ॥**

समृद्धः । सर्प । **आ० ५७ । १८ ॥**

सम्पातिः । (**सम्पाती**) । वैनतेयस्यारुणस्य पुत्रः पक्षी । तद्भ्राता जटायु । **आ० ६७ । ७५ ॥ व० २८० । १ ॥ २८३ । ४९ ॥**

[तत्पुत्र सुपार्श्व । रा० ४ । ५९ ॥]

[तस्य कथा । रा० ४ । ५६–६३ ॥]

सम्प्रिया । मागधी । सो० व० कुरुराजपुत्रस्य विदूरथस्य भार्या । **आ० ९३ । ४३ ॥**

सम्भलग्रामः । (**शम्भलग्रामः**) । कल्किरूपस्य विष्णोरवतारस्थल । **व० १९३ । ९४ ॥**

+ **सम्भवपर्व** । **आ० ६६–१५३ ॥**

सम्भाव्यः । बह्वृचो ब्राह्मण । **आश्र० ११ । ११ ॥**

सम्मोहन । अस्त्र । तत्प्रयोगोऽर्जुनेन कुरुसैन्ये । **वि० ६७ । १३ ॥**

१ **सरमा** । स्कन्दग्रहः । **व० २३० । ३४ ॥**

२ **सरमा** । देवशुनी । **आ० ३ । १ ॥ स० ११ । ४० ॥**

तया जनमेजय प्रति शापदान । **आ० ३ । ९ ॥**

सरयूः । अयोध्यासमीपस्था नदी । **स० ९ । २६ ॥ २० । २८ ॥ भी० ९ । १९ ॥** The river Gogra The town of Ajodhya is situated on this river

१ **सरस्वती** । नदी । **स० ९ । २३ ॥ व० ८८ । ३ ॥ भी० ९ । १४ ॥** The river Saraswati It rises in the hills of Sirmur It disappears at Vinasanatirtha after taking a westerly course from Thaneshwar.

तस्या विश्वामित्रेण रुधिरमयजलीभवनशापदान । **श० ४३ । ३८ ॥**

तस्या स्थलभेदान्नामभेद । सुप्रभा काञ्चनाक्षी विशाला मनोरमा ओघवती सुरेणु विमलोदका इति । **श० ३९ ॥**

२ **सरस्वती** । नदी । सो० व० अन्त्यनारभार्या । तत्पुत्र त्रसु । **आ० ९३ । २६ ॥**

३ **सरस्वती** । सात्यकेर्भार्या । **मौ० ८ । ७२ ॥**

+ **सरस्वतीतार्क्ष्यसंवादः** । **व० १८९ ॥**

सरस्वतीसागरसंगमः । तीर्थ । **व० ८० । ६३ ॥**

सरस्वत्यरुणासंगमः । तीर्थ । **व० ८१ । १५१ ॥** तन्महिमा । **श० ४४ । ४१ ॥**

+ **सरित्सागरसंवादः** । **शां० ११३ ॥**

सरिद्वीपः । गरुडस्य पुत्र । **उ० १०१ । ११ ॥**

सर्पः । एकादशरुद्रेष्वन्यतम । **आ० ६७ । २ ॥**

+ **सर्पकालयोः संवादः** । **अनु० १ । ७० ॥**

सर्पदर्वी । तीर्थ । **व० ८१ । १४ ॥**

+ **सर्पमृत्युसंवादः** । **अनु० १ । ५० ॥**

+ **सर्पलुब्धकसंवादः** । **अनु० १ । ३५ ॥**

सर्पसत्रं । पाण्डवपौत्रेण जनमेजयेन सर्पनाशार्थं कृतो याग ।

तत्र सदस्या ऋत्विजश्च । **आ० ५३ । ४–१० ॥**

तत्र व्यासागमन । **आ० ६० । १ ॥**

तत्राग्नौ पतिताना नागाना नामानि । **आ० ५७ ॥**

तत्राग्नौ पतितु सेन्द्रस्य तक्षकस्यागमन । **आ० ५६ । ९ ॥**

तत्रास्तीकस्य गमन । **आ० ५४ । २६ ॥**

तस्य विराम. । **आ० ५८ । ९ ॥**

सर्पाः । कद्रूपुत्रा । नागा । **आ० ५७ । १ ॥**

तेषामुत्पत्तिः । **आ० १६ । १३ ॥**

तेषा मातृशाप । **आ० १५ । १ ॥ २० । ८ ॥ अनु० २३ । २ ॥**

तेषा जनमेजयस्य सर्पसत्रे अग्नौ पतनं । **आ० ५२ ॥**

तेषा नामानि । **आ० ३५** ॥ ५७ ॥ **स० ९** । ९–१४ ॥
तेषा द्विजिह्वत्वप्राप्ति । **आ० ३४** । २७ ॥
तज्जन्यभीतिपरिहारोपाय. । **आ० ५८** । २३–२४ ॥
तैः सर्पसत्रनिवारणविषये मन्त्रकरण । **आ० ३८** ॥
सर्पान्तः । गरुडस्य पुत्रः । **उ० १०१** । १२ ॥
सर्पिमाली । ऋषि. । **स० ४** । १६ ॥
सर्वकर्मा । क्षत्रियः । सौदासस्य पुत्र । पराशंरेण रक्षित । **शां० ४८** । ८४ ॥
सर्वकामदुघा । कामधेनुदुहिता । **उ० १०२** । १० ॥
+ **सर्वतोभद्रः** । कौरवाणा व्यूह । **भी० ९९** । १ ॥
सर्वदमनः । शकुन्तलापुत्रस्य भरतस्य नाम । **आ० ९५** । ३३ ॥
सर्वसारङ्गः । सर्प । **आ० ५७** । १८ ॥
१ **सविता** । द्वादशादित्येष्वन्यतम । **आ० ६६** । १५ ॥
२ **सविता** । सूर्य. । **आ० १** । ५५ ॥ सूर्यशब्द पश्यत ।
सव्यसाची । अर्जुन । तच्छब्दनिर्वचन । **वि० ४३** । २१ ॥ ३२ ॥
सहः । क्षत्रिय. । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । **आ० १३१** । २ ॥ २०१ । १ ॥ भीमसेनेन हतः । **क० ४६** । १६ ॥
सहजन्या । अप्सरा । **आ० १३२** । ४६ ॥ **स० १०** । १२ ॥
१ **सहदेवः** । क्षत्रियः । सो० व० पाण्डुराजस्य पुत्रः । तन्माता माद्री । **आ० ६३** । ६६ ॥ तस्योत्पत्ति । **आ० १३३** । १८ ॥ एकरथः । **उ० १६९** । ५ ॥
तेन द्रौपदीस्वयवरे दुश्शासनपराजयः । **आ० २०५** । ४३ ॥ **क० १४** ॥
तस्य भार्या द्रौपदी । तत्पुत्र श्रुतसेन. । **आ० ६४** । १६४ ॥
तस्यान्या भार्या मद्रेशस्य शल्यस्य पुत्री विजया । तत्पुत्र सुहोत्र । **आ० ६३** । ७९ ॥
[तस्यान्या भार्या भानो पुत्री भानुमती । हरि० २ । ९० ॥]
तेन राजसूयदिग्विजयार्थं दक्षिणदिश गतेन शूरसेनमाहिष्मत्यादिदेशविजयः । विभीषण प्रति करादानार्थं घटोत्कचप्रेषण च । **स० ३२** ॥
तेन भीष्माज्ञया श्रीकृष्णस्याग्रपूजाकरण । **स० ३९** । ४८ ॥
तेन शकुनिवधप्रतिज्ञान । **स० ९९** । ३८–४२ ॥
तस्य विराटनगरप्रवेशः । **वि० १३** । २ ॥
तस्य विराटनगरे नाम तन्त्रीपाल इति । **वि० ४** । १५ ॥ तत्र प्रच्छन्न नाम जयद्बल इति । **वि० ७** । ६६ ॥
तस्य पराजय कर्णेन । **द्रो० १६८** । १४ ॥
तेन शकुनिवध । **श० २७** । ६० ॥
तस्य महाप्रस्थाने पतन । **महा० २** । ८ ॥
२ सहदेव । क्षत्रिय. । मगधदेशाधिपस्य जरासन्धस्य पुत्र । तस्य राज्याभिषेक । **स० २५** । ६७ ॥ तस्याश्वाः कर्बुरवर्णा । **द्रो० २३** । ४९ ॥
स द्रोणाचार्येण हत. । **द्रो० १२५** । ४२ ॥
सहस्रचित्यः । राजर्षि. । केकयराजस्य शतयूपस्य पितामह । **आश्व० २१** । ६ ॥
सहस्रज्योतिः । विवस्वतः पुत्र । **आ० १** । ५७ ॥
+ **सहस्रनाम** । विष्णोः । **अनु० २५४** ॥ शिवस्य । **अनु० ४८** ॥
सहस्रपात् । ऋषि. । खगमनामकऋषिं तार्णसर्पेण भीषयित्वा तच्छापेन डुण्डुभसर्पता प्राप्त. । **आ० १०** । ७ ॥
सहस्रवाक् । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ० ६८** । १०० ॥

सह्यः। कुलपर्वत । **भी० ९। ११**॥

सांयमनिः। क्षत्रिय॰। सो० व० बाह्लीकपुत्र- सोमदत्त । **भी० ६१। ११**॥

+ **साक्षिधर्माः**। **उ० ३५। ३२**॥ **आ० ७। ३**॥ **स० ९०। ७६**॥

+ **सागरसरित्संवादः**। **शां० ११३**॥

सागराः। सू०व० सगरस्य पुत्रा षष्टि सहस्राणि। कपिलमहर्षिकोपाद्दग्धा । **व० १०७। ४**॥

साङ्काश्यः। यमसभावासी राजर्षि । **स० ८। १०**॥

१ **साङ्कृतिः**। रन्तिदेवशब्द पश्यत।

२ **साङ्कृतिः**। अत्रिवशोद्भवो ब्राह्मण । **शां० २४०। २२**॥

+ **साङ्ख्यनिरूपणं**। **शां० ३०७॥ ३११॥ ३२०॥ अनु० २४५। १–२**॥

सात्यकिः। क्षत्रियः। सो० व० यदुकुलोत्पन्नस्य शिने पुत्रस्य सत्यकस्य पुत्रो युयुधान॰। तत्पुत्रा दश। **आ० २३९। ११**॥ रथयूथप । **उ० १७०। ४**॥

तस्योत्पत्तिः। **आ० ६४। १४७**॥ तस्य मरुत्पक्षाशत्व। **आ० ६८। ७९**॥

तेन द्रौपदीस्वयवरदर्शनार्थे गमन। **आ० २०१। १८**॥

तेन दुर्योधने पक्षपातमाविष्कृतवतो बलरामस्य प्रतिक्षेपः। **उ० ३**॥

तेन पाण्डवाना कौरवै सह युद्धपक्षस्यैवानुमोदन। **उ० ८०। ६–८**॥

तद्रथभङ्गो गान्धारैः। **भी० ५८। ८**॥

तस्य भूरिश्रवसा युद्धं। **भी० ६३॥ ७४॥ द्रो० १४२**॥

तत्पुत्रदशकवधो भूरिश्रवसा। **भी० ७४। १२–२१**॥

त हन्तुमुद्यतस्य भूरिश्रवसो भुजच्छेदोऽर्जुनेन। **द्रो० १४२। ८६**॥

तेन प्रायोपविष्टस्य भूरिश्रवसश्शिरश्छेद। **द्रो० १४३। ६८**॥

तेन द्रोणाचार्यधनुश्शतकर्तन। **द्रो० ९८। ३९**॥

तस्य युधिष्ठिरेणार्जुनप्रवृत्तिपरिज्ञानार्थं प्रेषण। **द्रो० ११०। १०५**॥

तस्य युद्ध। **द्रो० ११९**॥

तत्पराभवकारणकथन। **द्रो० १४४। ३–२०**॥

तेन धृष्टद्युम्नवधोद्यम । **द्रो० १९९। ४७–५१**॥

तेन कृतवर्मपराजय । **श० २०**॥

तेन कृतवर्मशिरश्छेद॰। **मौ० ४। २९**॥

तद्भार्या सरस्वती। **मौ० ८। ७२**॥

१ **सात्वतः**। कृतवर्मा।

२ **सात्वतः**। श्रीकृष्ण॰। तन्नामनिर्वचनं। **उ० ६९। ७**॥ **शां० ३५२। १३**॥

साध्यः। धर्मप्रजापते साध्यानाम्न्या दाक्षायण्या मुत्पन्नो देवयोनिविशेष। **स० ७। ७**॥

[तेषा नामानि। मत्स्य० २०३॥]

+ **साध्यहंससंवादः**। **शां० ३०५**॥

+ **साध्यात्रेयसंवादः**। **उ० ३६**॥

+ **सान्त्वं**। गुण॰। तन्महिमा। **आ० ८१। २१**॥ **शां० ८४**॥

तस्य वशीकरणोपायत्व। **अनु० १८७**॥

सान्दीपिनिः। अवन्तीपुरवास्तव्यो ब्राह्मणः। श्रीकृष्णबलरामयोर्विद्यागुरु । **स० ५४। १**॥

[तस्माच्छ्रीकृष्णस्य चतुष्षष्टिकलाभ्यास । भा० १०। ४५॥ विष्णु० ५। २१॥] चतुष्षष्टिः कलाश्च श्रीकृष्णशब्दे द्रष्टव्याः।

+ **साम**। सान्त्वशब्द पश्यत।

सामुद्रनिष्कुटाः। देश॰। **भी० ९। ४९**॥

साम्बः। क्षत्रिय । सो० व० यादववंशीय- श्रीकृष्णस्य पुत्रः। तन्माता जाम्बवती। **आ० २०१। १७॥ २३९। ९॥ स० ४। ४१**॥

[तद्भार्या दुर्योधनपुत्री लक्ष्मणा। भा० १०। ६८॥]

तस्य क्षेमधूर्तिना सह युद्ध । **व० १६ । ११ ॥**

तस्य गर्भिणीवेषकल्पन यादवकुमारै । **मौ० २ । ५ ॥**

तस्य मरण । **मौ० ४ । ४५ ॥**

सारङ्गाश्वः । युयुधान । **द्रो० २३ । ४ ॥**

१ सारणः । क्षत्रिय । सो० व० यादववशीय-श्रीकृष्णस्य भ्राता । **आ० २३९ । १० ॥ स० ४ । ३६ ॥**

२ सारणः । रावणमन्त्री राक्षस । **व० २८४ । ५२ ॥**

२ सारसः । गरुडपुत्र. पक्षी । **उ० १०१ । ११ ॥**

१ सारस्वतः । अथर्वणऋषिपुत्रस्य दधीचे' अलबुषादर्शनक्षुभितात्सरस्वतीनद्या पतिताच्चद्रेतसो जात. पुत्र' । तस्य चरित्र । **श० ५२ ॥**

२ सारस्वतः । अपातरतमस्य नामान्तर । **शां० ३५९ । ३८ ॥**

सारिकः । ऋषि । युधिष्ठिरसभाया । **स० ४ । १९ ॥**

सारिमेजयः । वृष्णिकुलोत्पन्नो यादवः । **आ० २०१ । १९ ॥**

सारिसृकः । शार्ङ्गक. पक्षी । मन्दपालऋषे' पुत्र' । तन्माता शार्ङ्गी जरिता । खाण्डवदाहे तत्स्तुतिप्रसन्नेनाग्निना दाहात्त्यक्त । **आ० २५८ । ३ ॥**

+ **सार्थवाहः** । व्यूहपति । तद्दर्शन दमयन्त्या । **व० ६१ । १११ ॥ १३३ ॥ १२७ ॥**

सार्वभौमः । क्षत्रिय । सो० व० अहयातिपुत्र. । तन्माता भानुमती । तद्भार्या सुन्दरा । तत्पुत्रो जयत्सेन. । **आ० ६३ । १५ ॥**

सालकटङ्कटी । हिडिम्बा । **आ० १६७ । १७ ॥**

सालङ्कायनः । विश्वामित्रऋषेः पुत्र. । **अनु० ७ । ५२ ॥**

१ साल्वः । ब्रह्मदत्तः । श्रीकृष्णेन हत । **व० २२ । ३७ ॥** [भा० १० । ७७ ॥]

तस्य अम्बाद्यास्तिस्र काशिराजपुत्री स्वयवरमण्टपाद्बलादपहृतवता भीष्मेण सह युद्ध । **आ० १०९ । ४४ ॥**

तस्य श्रीकृष्णेन सह युद्ध । **व० १४–२२ ॥** [भा० १० । ७६ ॥]

तत्सकाश प्रति अम्बया भीष्म परित्यज्य गमन । तेनापि तस्या अपरिग्रहण च । **आ० १०९ । ७७–८१ ॥ उ० १७४–१७५ ॥**

२ साल्वः । साल्वदेशीय क्षत्रियः । म्लेच्छगणाधिप । तस्य सात्यकिना वध । **श० १९ ॥**

साल्वाः । देश. । **भी० ९ । ३९ ॥**

सावर्णः । ऋषि । **स० ४ । २१ ॥**

सावर्णिः । कृतयुगीय रुद्रोद्देशेन षष्टिवर्षसहस्राणि तपस्तप्तवानृषि । **अनु० ४५ । ८७ ॥ स० ७ । १२ ॥**

सावर्ण्यः । मृण्मय्या स्त्रिया सूर्याज्जातो राजर्षि । **अनु० ५३ । २५ ॥**

सावित्रः । कर्ण । **आ० १४६ । ८ ॥**

१ सावित्री । काचन देवता । तदभिमन्यमानो मन्त्रविशेषश्च । **व० २९४ । ९–१० ॥**

तन्महिमा । **अनु० २५५ । ६८–८२ ॥**

२ सावित्री । मद्रदेशाधिपस्याश्वपतेर्दुहिता । तन्माता मालवी । साल्वराजस्य द्युमत्सेनपुत्रस्य सत्यवतो भार्या । **व० २९४ । ४ ॥**

तस्या विवाह । **व० २९६ । १५ ॥**

तस्या यमेन सह सवादः । **व० २९८ । १० ॥**

तस्या उपाख्यान । सावित्र्युपाख्यानशब्द पश्यत ।

+ **सावित्र्युपाख्यानं** । **व० २९४–३०० ॥**

सावैनसः । ऋषि. । गृत्समदस्य पुत्रः । **अनु० ८ । ६१ ॥**

+ **सिंहः** । मृगेन्द्रः । क्रोधवशापुत्र्या शार्दूल्या तदुत्पत्तिः । **आ० ६७ । ६५ ॥**

सिंहकेतुः । क्षत्रिय॰ । पाण्डवपक्षीयश्चैचः । कर्णेन हतः । **क॰ ५१** । ५० ॥

सिंहचन्द्रः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीय॰ पाञ्चाल्य॰ । **द्रो॰ १५९** । ३९ ॥

सिंहपुरं । काश्मीरदेशस्थ पत्तन । तत्रार्जुनेन राजसूयदिग्विजयार्थं गमनं । **स॰ २८** । २० ॥

सिंहसेनः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीय । पाञ्चाल्यस्य गोपतेः पुत्र. । द्रोणेन हत॰ । **द्रो॰ १६** । ४९ ॥ **२३** । ५१ ॥ **क॰ ५१** । ४६ ॥

सिंहिका । दक्षप्रजापतिकन्या । कश्यपप्रजापतेर्भार्या । तत्पुत्राः राहु सुचन्द्रः चन्द्रहर्ता चन्द्रप्रमर्दनः इति चत्वारः । **आ॰ ६६** । ३१ ॥

सितः । ऋषिः । विश्वामित्रपुत्र. । **अनु॰ ७** । ५४ ॥

१ **सिद्धः** । प्राधायाः पुत्रो देवगन्धर्व. । **आ॰ ६६** । ४६ ॥

२ **सिद्धः** । देवयोनिविशेषः । **स॰ ७** । ७ ॥

३ **सिद्धः** । स्कन्दग्रह. । **व॰ २३०** । ४९ ॥

+ **सिद्धकाश्यपसंवादः** । **अश्व॰ १७–२०** ॥

+ **सिद्धशिलोञ्छवृत्तिसंवादः** । गङ्गामाहात्म्ये । **अनु॰ ६५** ॥

सिद्धिः । अग्निविशेषः । वीरनामकाग्नेः सरय्वा जातः । **व॰ २२१** । १९ ॥

सिनीवाकः । ऋषि॰ । **स॰ ४** । २० ॥

सिनीवाली । अङ्गिरसः पुत्री । **व॰ २२१** । ५ ॥

१ **सिन्धुः** । नदी । **स॰ ९** । २३ ॥ **भी॰ ९** । ४ ॥ The river Indus

२ **सिन्धुः** । देश॰ । **भी॰ ९** । ४० ॥ सौवीरदेशसमीपस्थः ॥ The country between the Indus and the Jhelum

१ **सिन्धुद्वीपः** । सो॰ व॰ जह्नोः पुत्रः । जन्मना क्षत्रियः । तपसा ब्राह्मण्य प्राप्त । तत्पुत्रो बलाकाश्व । **शा॰ ४१** । १० ॥ **अनु॰ ७** । ४ ॥

[सूर्यवंश्य ऋतुपर्णपितामहः सिन्धुद्वीपस्त्वन्यः । हरि॰ १ । १५ ॥ भा॰ ९ । ९ ॥]

सिन्धुराजः । जयद्रथ । **आ॰ २१८** । ६४ ॥

+ **सिन्धुसागरसङ्गमः** । **व॰ ८०** । ६९ ॥

सिन्धुसौवीराः । देश. । **भी॰ ९** । ५३ ॥

सिन्धूत्तमतीर्थं । **व॰ ८०** । ८० ॥

१ **सीता** । नदी । **भी॰ ६** । ४९ ॥

२ **सीता** । जनकराजपुत्री । श्रीरामस्य भार्या । तत्पुत्रौ कुशो लवश्च । तस्या कथा । **व॰ २७९** ॥ **स॰ ५०** ॥ The river Yarkh and on which the town of Yarkhand is situated (Eastern Turkistan)

सुकन्या । शर्यातिराजपुत्री । च्यवनऋषेर्भार्या । तत्पुत्रः प्रमतिः । **आ॰ ८** । १ ॥ तस्या कथा । **व॰ १२३–१२६** ॥ [भा॰ ९ । ३ ॥]

सुकर्मा । युधिष्ठिरसभास्थः कश्चन क्षत्रिय । **स॰ ४** । ३३ ॥

सुकुण्डलः । क्षत्रियः । सो॰ व॰ धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ॰ ६८** । ९८ ॥

१ **सुकुमारः** । सर्प । **आ॰ ५७** । ९ ॥

२ **सुकुमारः** । पुलिन्दनगरस्य राजा । राजसूयदिग्विजये भीमसेनेन जित । **स॰ ३०** । १० ॥

३ **सुकुमारः** । मत्स्यदेशसमीपस्थः कश्चन क्षत्रियः । राजसूयदिग्विजये सहदेवेन जितः । **स॰ ३१** । ४ ॥

१ **सुकुमारी** । सो॰ व॰ परीक्षित्पुत्रस्य भीमसेनस्य भार्या । तत्पुत्र॰ परिश्रवाः । यमाहु प्रतीप इति । **आ॰ ६३** । ४६ ॥

२ **सुकुमारी** । सृञ्जयस्य पुत्री । नारदस्य भार्या । **शां॰ २९** । १३ ॥

सुकृतं । पुण्य । तत्फलभोग. । **व॰ १८६** ॥

१ **सुकेतुः** । क्षत्रियः । पाञ्चाल्यस्य चित्रकेतो.

पुत्र । **आ० २०१ । ९** ॥ कृपाचार्येण हत । **क० ४९ । २१—२९** ॥

२ **सुकेतुः** । क्षत्रिय । चेदिदेशाधिपस्य शिशुपालस्य पुत्रः । द्रोणाचार्येण हतः । **क० ३ । ३२** ॥

१ **सुकेशी** । अप्सराः । **अनु० ५० । ४८** ॥

२ **सुकेशी** । गान्धारराजसुता । श्रीकृष्णभार्या । **स० ५७ । २६** ॥

सुक्षत्रः । क्षत्रियः । कोसलदेशाधिपतिपुत्र । **द्रो० २३ । ५८** ॥

+ **सुखं** । आनन्द । तत्स्वरूपकथन । **व० १९६** ॥ तस्य सुकृतफलत्व । **व० २१३** ॥

सुगन्धा । अप्सराः । **आ० १३२ । ४५** ॥

१ **सुग्रीवः** । सूर्यपुत्रो वानर । तद्भ्राता वाली । तद्भार्या तारनामकवानरस्य दुहिता रुमा । **स० ५० । १७** ॥

तस्य कथा । **व० २८१ । १–४१** ॥

[तस्योत्पत्तिः । रा० ७ ॥ सप्तत्रिंश (३७) सर्गादुपरि प्रक्षिप्तेषु प्रथमसर्गे ।]

२ **सुग्रीवः** । श्रीकृष्णस्य चतुर्षु रथाश्वेष्वन्यतम । **व० २० । १३** ॥ **अश्व० ११८ । ५६** ॥

सुघोषः । माद्रेयस्य नकुलस्य शङ्खः । **भी० २५ । १६** ॥

१ **सुचन्द्रः** । सिंहिकाया पुत्रोऽसुरः । **आ० ६६ । ३१** ॥

२ **सुचन्द्रः** । प्राधापुत्रो देवगन्धर्वः । **आ० ६६ । ४७** ॥

सुचारुः । क्षत्रिय । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । **भी० ७९ । २२** ॥

१ **सुचित्रः** । क्षत्रिय । सो० वं० धृतराष्ट्रपुत्रः । **भी० ७९ । २२** ॥

२ **सुचित्रः** । पाण्डवपक्षीय पाञ्चाल्य । द्रोणेन हतः । **द्रो० २१ । ६२** ॥

तत्पुत्र । चित्रवर्मा । द्रोणेन हत । **क० ३ । २७** ॥

सुजातः । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र । भीमेन हत । **श० २५ । ५** ॥

सुजातयः । जना । **स० ७८ । ९२** ॥

सुजाता । उद्दालकऋषे पुत्री । कहोलस्य भार्या । तत्पुत्रोऽष्टावक्र । **व० १३४ । ९** ॥

सुतनुः । आहुकस्य पुत्री । अक्रूरस्य भार्या । **स० १४ । ३४** ॥

सुतसोमः । क्षत्रियः । सो० व० पाण्डवस्य भीमसेनस्य पुत्र । तन्माता द्रौपदी । **आ० ६३ । ७४** ॥ **६४ । १६५** ॥

तन्नामनिर्वचन । **आ० २४७ । ७८** ॥

तस्य शकुनिना सह युद्ध । **क० १६ । १८–४२** ॥

तस्य वधो द्रौणिना । **सौ० ८ । ६२** ॥

सुतीर्थकं । तीर्थं । **व० ८१ । ५४** ॥

सुतेजनः । क्षत्रिय । पाण्डवपक्षीय । **द्रो० १५९ । ३९** ॥

सुदक्षिणः । क्षत्रिय । काम्भोजराजः । **आ० २०१ । १५** ॥ **उ० १९ । २२** ॥ एकरथः । **उ० १६६ । १** ॥ अर्जुनेन हतः । **द्रो० ९२ । ६३** ॥

तस्य श्रुतकर्मणा सह युद्ध । **भी० ४५ । ६६** ॥

तदवरजस्य वधोऽर्जुनेन । **क० ५१ । ११२** ॥

१ **सुदर्शनः** । चन्द्रमण्डलस्थो द्वीप । **भी० ५ । १६** ॥

२ **सुदर्शनः** । सुदर्शनानाम्न्या इक्ष्वाकुवंशीयदुर्योधनस्य पुत्र्यामग्नेर्जात । तद्भार्या ओघवती । **अनु० २ । ५२** ॥

३ **सुदर्शनः** । दुर्योधनपक्षीयः क्षत्रिय । **स० ४ । ३४** ॥ सात्यकिना हतः । **द्रो० ११८** ॥

४ **सुदर्शनः** । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र । **भी० ७७ । ७** ॥ भीमसेनेन हतः । **द्रो० १२७ । ४९** ॥ **श० २६ । ४८** ॥

५ **सुदर्शनः** । जम्बूद्वीपस्य केतुभूतो जम्बूवृक्ष । **भी० ७ । १९** ॥

१ **सुदर्शना**। सू० व० दुर्योधनस्य नर्मदानद्या जाता कन्या। अग्नेर्भार्या। तत्पुत्र. सुदर्शन। **अनु० २। १९॥**

२ **सुदर्शना**। माहिष्मत्यधिपतेर्नीलस्य दुहिता। अग्ने. पत्नी। **स० ३२। ३२॥**

१ **सुदामा**। क्षत्रिय। दशार्णाधिपति। चेदिराजस्य सुबाहोर्दमयन्त्याश्च मातामह। **व० ६६। १४॥**

२ **सुदामा**। मोदापुराधिपति. क्षत्रिय। **स० २८। ११॥**

३ **सुदामा**। कर्णपुत्र। वृषसेनादवरजः। अर्जुनेन द्रौपदीस्वयवरयुद्धे हत'। **आ० २१८। ३२॥**

सुदामानः। देश.। **भी० ९। ५५॥**

सुदिनं। तीर्थं। **व० ८१। १००॥**

सुदिवा। ऋषि। **शां० २५०। १६॥**

सुदृष्टाः। देशः। **भी० ९। ५१॥**

१ **सुदेवः**। दमयन्तीभ्रातु' सखा ब्राह्मणः। **व० ६५। ३३॥ ६८। २३॥**

२ **सुदेवः**। अम्बरीषस्य सेनापति.। **शां० ९८। ५॥**

३ **सुदेवः**। काशीशस्य हर्यश्वस्य पुत्रः। स वीतहव्यैः पराजितः। तत्पुत्रो दिवोदासः। **अनु० ८। १४॥**

१ **सुदेष्णा**। सो० व० अनुकुलोत्पन्नशिबिराजपुत्रस्य बलेर्भार्या। तस्या दीर्घतमस ऋषेर्जाताः पुत्राः अङ्ग वङ्गः कलिङ्गः पुण्ड्र सुह्मश्चेति पञ्च। **आ० ११३। ५१॥** [भा० ९। २३॥ हरि० १। ३१॥]

२ **सुदेष्णा**। मत्स्यदेशाधिपतेर्विराटस्य महिषी। कीचकस्य मातृष्वसृपुत्री। केकयस्य रथकारस्य द्वितीयभार्याया मालव्या दुहिता। कीचकादयस्तु प्रथमभार्यापुत्राः। **वि० २१। १६–२०॥**

तस्य पुत्र उत्तरकुमार। पुत्री अभिमन्योर्भार्या उत्तरा। **वि० २१। १९॥**

३ **सुदेष्णा**। गान्धारराजस्य सुबलस्य पुत्री। गान्धार्या स्वसा। धृतराष्ट्रस्य भार्या। **आ० ११९। २३॥**

सुदेष्णाः। देश। **भी० ९। ४६॥**

सुद्युम्नः। क्षत्रियः। सू० व० युवनाश्वस्य पिता। **व० १२७। १०॥ स० ८। १६॥**

तेन लिखितऋषेश्चौर्यदोषप्रायश्चित्तार्थं तत्करच्छेद.। **शां० २३। २९–३६॥**

१ **सुधन्वा**। ऋषिः। अङ्गिरसः पुत्रः। **अनु० ३२। ४३॥**

तस्य केशिनीनामककन्यार्थे विरोचनेन सह ब्राह्मणक्षत्रिययो श्रैष्ठ्ये विवाद। **स०. ९०। ६७–८९॥ उ० ३५॥**

२ **सुधन्वा**। क्षत्रिय.। पाण्डवपक्षीयः पाञ्चाल्य। **द्रो० २३। ५६॥** द्रोणेन हत। **द्रो० १२२। ४३–४८॥**

१ **सुधर्मा**। पाण्डवपक्षीय. क्षत्रिय.। **स० ४। ३४॥ उ० १५१। ६५॥ स्त्री० २६। २४॥**

२ **सुधर्मा**। ब्राह्मणः। दुर्योधनस्य पुरोहितः। **शां० ३९। ५॥ ४३। १४॥**

३ **सुधर्मा**। दशार्णदेशाधिप। तेन सह राजसूयदिग्विजययुद्धे तुष्टेन भीमसेनेन तस्याधिसेनाधिपतीकरणं। **स० ३०। ५—६॥**

४ **सुधर्मा**। इन्द्रसारथेर्मातलेर्भार्या। तत्पुत्री गुणकेशी। **उ० ९७। १९॥**

१ **सुनन्दा**। मागधी। सो० व० पूरुपुत्रस्य जनमेजयस्य भार्या। तत्पुत्रः प्राचीन्वान्। **आ० ६३। १०॥**

२ **सुनन्दा**। चेदिराजस्य सुबाहोर्भगिनी। तत्सकाशे दमयन्त्या भुजिष्यात्वेन वासः। **व० ६२। ७६॥**

३ **सुनन्दा** । भरतस्य भार्या । **आ० ६३** । ३४ ॥

सुनसा । नदी । **भी० ९** । ३१ ॥

१ **सुनाभः** । क्षत्रिय । कटदेशाधिपतिः । राजसूयदिग्विजये अर्जुनेन जितः । **स० २७** । १२ ॥

२ **सुनाभः** । क्षत्रिय । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्र. । **आ० १३१** । ५ ॥ भीमसेनेन हतः । **भी० ८८** । १३ ॥

३ **सुनाभः** । पर्वत. । **स० १०** । ३३ ॥

१ **सुनामा** । कसस्य भ्राता । बलरामेण हत । **स० १४** । ३५ ॥ ५४ । २५ ॥

२ **सुनामा** । गरुडस्य पुत्र । **उ० १०१** । २ ॥

३ **सुनामा** । क्षत्रिय । सुकेतोः पुत्र । तद्भ्राता सुवर्चाः । **आ० २०१** । ९ ॥

सुनीथः । शिशुपालः । **स० ८** । ११ ॥ ४२ । ६ ॥

सुनेत्रः । गरुडस्य पुत्र. । **उ० १०१** । २ ॥

सुन्दः । निकुम्भस्य पुत्रोऽसुर' । तद्भ्राता उपसुन्द । **आ० २२९** । २–३ ॥
तस्य कथा । **आ० २२८** । ५० ॥ **२३२** । २० ॥
तस्य उपसुन्दगदाप्रहारेण मरण । **आ० २३२** । १९ ॥

सुन्दरा । कैकयी । सार्वभौमस्य भार्या । तत्पुत्रो जयत्सेन' । **आ० ९३** । १५ ॥

सुन्दरिकातीर्थं । **व० ८२** । ५७ ॥

सुन्दोपसुन्दोपाख्यानं । **आ० २२८** । ५० ॥ २३२ । २० ॥

१ **सुपर्णः** । प्राधापुत्रो देवगन्धर्व । **आ० ६६** । ४७–४८ ॥

२ **सुपर्णः** । ऋषिः । **शां० ३५८** । २० ॥

३ **सुपर्णः** । गरुडः ।

सुपर्णलोकः । गरुडलोकः । तत्र मातलेर्गमन । **उ० १०१** । १ ॥

+ **सुपर्णव्यूहः** । कौरवाणा । **द्रो० २०** । ४ ॥

सुपर्वा । क्षत्रिय' । पाण्डवपक्षीयः । तेन रुचिपर्वणो वधः । **द्रो० २६** । ५३ ॥

सुपार्श्वः । क्षत्रियः । **आ० ६८** । २९ ॥

+ **सुप्तानां वधः** । अश्वत्थाम्ना । **सौ० ८** ॥

१ **सुप्रतीकः** । ऋषि. । विभावसुऋषेर्भ्राता । शापेन गजत्व प्राप्त. । गरुडेन भक्षित. । **आ० २९** । १७ ॥

२ **सुप्रतीकः** । भगदत्तस्य हस्ती । **भी० ९५** । २४ ॥

३ **सुप्रतीकः** । दिग्गज । **भी० १२** । ३४ ॥

१ **सुप्रभा** । वदान्यस्य पुत्री । अष्टावक्रऋषेर्भार्या । **अनु० ५०** । १२ ॥

२ **सुप्रभा** । सरस्वतीनद्याः सप्तसु शाखास्वन्यतमा । **शा० ३९** । ४ ॥

सुप्रयोगा । नदी । **भी० ९** । २१ ॥

सुप्रवृद्धः । क्षत्रिय. । सौवीरदेशाधिपस्य जयद्रथस्य भ्राता । **व० २६६** । ११ ॥

सुप्रिया । अरिष्टापुत्री अप्सराः । **आ० ६६** । ५१ ॥

सुबलः । क्षत्रियः । सिन्धुदेशाधिपः । गान्धार्या. पिता । तत्पुत्रा. शकुन्यादयः । **आ० ६४** । १५३ ॥ **११९** । ५ ॥

१ **सुबाहुः** । चेदिराजः । तद्गृहे दमयन्त्या सैरन्ध्रीभूय प्रच्छन्न वासः । **व० ६२** । ४५ ॥
तत्पिता वीरबाहु. । **व० ६६** । १५ ॥

२ **सुबाहुः** । राक्षसः । मारीचस्य भ्राता । तन्माता ताटका । श्रीरामेण हतः । तत्पिता सुन्दः । **स० ५०** । ५ ॥

३ **सुबाहुः** । किरातराजः । तेन पाण्डवाना दर्शनं । **व० १७९** । ११ ॥

४ **सुबाहुः** । क्षत्रियः । कुलिन्दाधिपतिः । **व० १४२** । २५ ॥

५ **सुबाहुः** । सर्पः । **आ० ३५** । १४ ॥

६ **सुबाहुः** । अप्सराः । **आ० ६६ । ५० ॥ १३२ । ४५ ॥**

७ **सुबाहुः** । क्षत्रिय । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्र. । **आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ३ ॥ १४८ । २१ ॥** भीमसेनेन तस्य वध । **भी० ९६ । २७ ॥ क० ४६ । ८–११ ॥**

८ **सुबाहुः** । क्षत्रिय. । कौरवपक्षीय । तद्भुजयो. कर्तन युयुत्सुना । **द्रो० २५ । १३—१४ ॥**

सुब्रह्मण्यः । स्कन्दशब्द पश्यत ।

सुभगः । शकुनेर्भ्राता । भीमसेनेन हत । **द्रो० १५८ । २४—२५ ॥**

सुभगा । प्राधायाः पुत्री । अप्सराः । **आ० ६६ । ४६ ॥**

१ **सुभद्रा** । देवकीवसुदेवयो: पुत्री । अर्जुनस्य भार्या । तत्पुत्रोऽभिमन्यु । **आ० ६३ । ७७ ॥**

तस्या अपहरणे अर्जुन प्रति श्रीकृष्णस्याज्ञा । **आ० २३९ । २४ ॥**

तस्या विवाहः । **आ० ६१ । ४५—४७ ॥ २४२ ॥**

तद्गृहे यतिरूपस्यार्जुनस्य वास: । **आ० २४१ । १४ ॥** [भा० १० । ८६ ॥]

तस्या अर्जुनेनापहरणकाले तया रथसारथ्यकरणं । **आ० २४४ । ११ ॥ २४५ । २३ ॥**

तया गोपीवेषस्वीकारेण द्रौपदीसमीपगमन । **आ० २४६ । ११–१५ ॥**

तस्यामभिमन्योरुत्पत्तिः । **आ० २४७ । ६२ ॥**

तस्या श्रीकृष्णेन सह वनाद्वारकागमन । **व० २२ । ४७—४८ ॥**

तस्याः द्वारकात उपप्लाव्ये पाण्डवसमीपे आगमनं । **वि० ७८ । ७ ॥** तस्या हास्तिनपुराद्वारकागमनं । **अश्व० ५२ । ५५ ॥**

तस्याः प्रलापोऽभिमन्युमरणे । **द्रो० ७८ ॥**

२ **सुभद्रा** । कामधेनुदुहिता । **उ० १०२ । ९ ॥**

+ **सुभद्राहरणपर्व** । **आ० २३९–२४४ ॥**

सुभीमः । यज्ञमुट्सु पञ्चदशसु देवेष्वन्यतमो देवः । **व० २२२ । ११ ॥**

सुभूमिका । सरस्वतीतीरस्था अप्सरसामावासभूमि. । **श० ३८ । ७ ॥**

सुभ्राजः । सूर्यानुयायी स्कन्दपार्षद. । **श० ४६ । ३१ ॥**

सुभ्राट् । वैवस्वतमनो: पुत्र. । **आ० १ । ५६ ॥**

सुमतिः । असुर: । **स० ९ । १७ ॥**

सुमनः । सर्प । **आ० ३५ । ८ ॥**

सुमना । कैकयी काचन स्त्री । तस्या. पतिव्रतामाहात्म्यविषये शाण्डिल्या सवादः । **अनु० १८५ ॥**

१ **सुमनाः** । असुरः । **स० ९ । १७ ॥**

२ **सुमनाः** । राजर्षिः । **स० ८ । १२ ॥**

३ **सुमनाः** । किरातराज. । **स० ४ । ३१ ॥**

सुमन्तुः । ऋषिः । व्यासशिष्यः । **आ० ६४ । ८१ ॥ स० ४ । १७ ॥ शां० ४६ । ६ ॥**

सुमल्लिकाः । देशः । **भी० ९ । ५५ ॥**

१ **सुमित्रः** । सौवीरराजः । पाण्डवदिग्विजयेऽर्जुनेन दमित । **आ० १५१ । ४७ ॥** युधिष्ठिरसभाया । **स० ४ । ३१ ॥ ३२ । ४ ॥**

२ **सुमित्रः** । भार्गववशोत्पन्नः फेनपापरनामा ऋषि. । तस्य कथा गोमहिमविषये । **स० ४ । १६ ॥ अनु० १२० ॥**

३ **सुमित्रः** । अभिमन्योः सारथिः । **द्रो० ३५ । ३२ ॥**

४ **सुमित्रः** । पुलिन्दनगराधिपतिः । भीमसेनेन राजसूयदिग्विजये वशीकृतः । **स० ३० । १० ॥**

५ **सुमित्रः** । द्रुपदराजपुत्र: । जयद्रथेन हृतः । अस्य सौमित्र इति नामान्तर । **आ० २१८ । ३० ॥**

६ **सुमित्रः** । हैहयराजः । **शां० १२५ । ९ ॥**

७ **सुमित्रः** । अग्निविशेषः । **व० २२२ । १२ ॥**

सुमित्रा । सू० व० दशरथराजस्य द्वितीया भार्या । मगधदेशाधिपस्य शूरराजस्य पुत्री । तत्पुत्रौ लक्ष्मण. शत्रुघ्नश्च । **व० २७५ । ८ ॥**

सुमीढः । क्षत्रिय । सो० व० सुहोत्रस्य पुत्र । तद्भ्रातरौ अजमीढः पुरुमीढश्च । **आ० १०१ । १८ ॥**

१ **सुमुखः** । सर्पः । **आ० ३५ । १४ ॥**

तेनेन्द्रसारथेर्मातलेर्गुणकेशीनाम्न्याः पुत्र्याः विवाहः । **उ० १०४ । २९ ॥**

२ **सुमुखः** । गरुडस्य पुत्रः । **उ० १०१ । १२ ॥ भी० ६ । १४ ॥**

सुमुखी । अप्सराः । **अनु० ५० । ४८ ॥**

सुयज्ञा । सो० व० महाभौमस्य भार्या । तत्पुत्रोऽयुतानायी । **आ० ६३ । १९ ॥**

सुयोधनः । क्षत्रियः । दुर्योधनः । **द्रो० १११ । ७ ॥**

सुरकृत् । विश्वामित्रपुत्र. । **अनु० ७ । ५७ ॥**

सुरजा । अप्सराः । **आ० ६६ । ५० ॥**

सुरता । अप्सरा । **आ० ६६ । ५० ॥**

१ **सुरथः** । कृपाचार्यस्य चक्ररक्षक । **वि० ६१ । १७ ॥**

२ **सुरथः** । जयद्रथस्य पुत्रः । तन्माता दुश्शला । अश्वमेधाश्वरक्षणार्थमागतस्यार्जुनस्य आगमनश्रवणमात्रेण मृत. । **अश्व० ७८ । २३–२९ ॥**

३ **सुरथः** । द्रुपदराजपुत्र । अश्वत्थाम्ना हतः । **द्रो० १५७ । १८० ॥ शा० १३ । ४१ ॥**

४ **सुरथः** । यमसभावासी राजर्षि. । **स० ८ । ११ ॥**

५ **सुरथः** । क्षत्रियः । शिबिवश्यः । कोटिकाश्यस्य पिता । **व० २६७ । ४ ॥**

सुरथा । विराटराजस्य प्रथमा भार्या । तत्पुत्रौ श्वेतः शङ्खश्च । **वि० २१ । १७ ॥**

सुरप्रवीरः । अग्निविशेषः । **व० २२२ । १३ ॥**

सुरभर्ता । अग्निविशेषः । **व० २२२ । १३ ॥**

सुरभिः । दक्षप्रजापतिपुत्री । कश्यपभार्या । तत्पुत्री नन्दिनीनाम्नी वसिष्ठधेनुः । **आ० ६७ । ६७ ॥ १०६ । ८ ॥ स० ११ । ४० ॥**

तस्या उपाख्यान । **व० ९ ॥**

तल्लोकवर्णन । गरुडेन गालवंप्रति । **उ० १०२ ॥**

तत्कृत पुष्करास्तेयशपथः । **अनु० १४३ । ४१॥**

सुरभिमान् । अग्निविशेषः । **व० २२३ । २८ ॥**

सुरभी । सुरभिशब्द पश्यत ।

सुरभीपट्टणं । पत्तन । **स० ३२ । ७० ॥**

सुरसा । दक्षप्रजापतिसुता । कश्यपभार्या । तत्पुत्रा नागा. । **आ० ६७ । ७५ ॥ स० ११ । ३९ ॥ उ० १०३ । ४ ॥**

सुरा । मद्याभिमानिनी देवता । अमृतमथनकाले उत्पन्ना । **आ० १८ । ४९ ॥**

+ **सुरा** । मद्यशब्द पश्यत ।

सुरारिः । क्षत्रियः । पाण्डवपक्षीयः । **उ० ४ । १५ ॥**

सुराष्ट्राः । देशः । **स० ३२ । ६४ ॥** Surat.

तद्देशस्थाना जनाना सकरजातीयत्व । **क० ३८ । २८ ॥**

सुरुक् । गरुडस्य पुत्र । **उ० १०१ । ३ ॥**

सुरूपा । कामधेनु. । **उ० १०२ । ८ ॥**

सुरेणुः । सरस्वतीनद्याः सप्तसु प्रवाहेष्वन्यतमः । **शां० ३९ । २६ ॥**

सुरेशः । अग्निविशेष. । **व० २२२ । १३ ॥**

सुरोमा । सर्प. । **आ० ५७ । १० ॥**

सुलभा । प्रधाननामकराजर्षिपुत्री काचन सन्यासिनी । तस्या धर्मध्वजनाम्ना जनकेन सह सवाद. । **शां० ३२५ ॥**

सुलोचनः । क्षत्रिय. । सो० व० । **आ० ६८ । ९४ ॥ १३१ । ४ ॥ १४८ । ८ ॥** भीमसेनेन हतः । **भी० ६४ । ३७ ॥**

सुवर्चला। देवलस्य दुहिता। श्वेतुकेतुऋषे पत्नी। **शां० २२४। ४ ॥ २२८। २९ ॥**

तस्या श्वेतकेतुना सहाध्यात्मविषये सवाद। **शां० २२४। ३० ॥**

१ **सुवर्चाः**। क्षत्रिय'। सू० व० दिष्टकुलोत्पन्नस्य करम्भराजपुत्रस्य खनीनेत्रस्य पुत्रः। तत्पुत्र' करन्धमः। **अश्व० ४। ९ ॥**

२ **सुवर्चाः**। गरुडस्य पुत्रः। **उ० १०१। २ ॥**

३ **सुवर्चाः**। अग्निविशेषः। **व० २२२। १३ ॥**

४ **सुवर्चाः**। द्रौपदीस्वयवरार्थमागत कश्चन क्षत्रियः। सुकेतो' पुत्र। तद्भ्राता सुनामा। **आ० २०१। ९ ॥**

५ **सुवर्चाः**। ब्रह्मर्षिः। **व० २९९। १० ॥**

६ **सुवर्चाः**। क्षत्रिय। सो० व०. धृतराष्ट्रस्य पुत्र'। **आ० ६८। १०२ ॥ २०१। ३ ॥ १३१। १० ॥ क० ४६। ८ ॥** भीमसेनेन हत। **क० ८८। १९ ॥**

७ **सुवर्चाः**। दुर्योधनपक्षीय क्षत्रिय। अभिमन्युना हत। **द्रो० ४८। १५ ॥**

सुवर्णः। ऋषि'। तस्य मनुना सह धूपदीपादिविषये सवाद.। **अनु० ११५ ॥**

सुवर्ण। उत्तमधातुः। तस्योत्पत्ति। **अनु० १३०। १०–४३ ॥** तद्दानमहिमा। **अनु० २३५। २२–३० ॥**

+ **सुवर्णकदलीवनं**। हनूमदावासभूतं गन्धमादनपर्वतस्थ वन। **व० १४८। ६३ ॥**

सुवर्णचूडः। गरुडपुत्र.। **उ० १०१। ९ ॥**

सुवर्णवर्मा। काशिदेशाधिपः क्षत्रियः। तत्पुत्री वपुष्टमा पाण्डवप्रपौत्रस्य जनमेजयस्य भार्या। **आ० ४४। ८ ॥**

सुवर्णशिराः। मुनि.। **उ० ११०। १२ ॥**

सुवर्णष्ठीवी। क्षत्रियः। शैब्यपुत्रस्य सृञ्जयस्य पुत्र। तस्य मलमूत्रादिकमपि सुवर्णमभूदिति लोभाच्चोरैर्हतः। **द्रो० ५५। ३७–३८॥**

तद्भगिनी दमयन्ती नारदब्रह्मर्षेर्भार्या। **शा० २९। ३० ॥** [देवीभा० ६। २७ ॥]

तच्चरित्र। **शां० ३० ॥**

१ **सुवर्मा**। क्षत्रिय'। त्रैगर्तराजस्य सुशर्मणो भ्राता। **वि० ३५। ९ ॥**

२ **सुवर्मा**। क्षत्रियः। सो० व० धृतराष्ट्रपुत्र। **आ० ६८। ९७ ॥ १३१। ६ ॥ भी० ७७। ८ ॥** भीमसेनेन हत। **द्रो० १२७। ४८ ॥**

सुवस्त्रा। नदी। **भी० ९। २५ ॥**

सुवाक्। क्षत्रिय। सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः। **आ० १३१। ९ ॥**

सुवाजी। इल्वलनाम्नोऽसुरस्य रथाश्व.। **व० ९७। २२ ॥**

सुवामा। नदी। **भी० ९। २८ ॥**

सुवीरः। क्षत्रिय। सू० व० मदिराश्वपुत्रस्य द्युतिमत. पुत्रः। तत्पुत्रो दुर्जयः। **अनु० २। १० ॥**

सुवेषा। सो० व० परीक्षितो भार्या। तस्या बाहुकेति नामान्तरं। तत्पुत्रो भीमसेन। **आ० ६३। ४५ ॥**

१ **सुशर्मा**। क्षत्रियः। त्रिगर्तदेशाधिपतिः। **आ० २०१। ९ ॥**

तस्य विराटनगरे दक्षिणगोग्रहणार्थं दुर्योधनेन प्रेषणं। **वि० ३२। ५६ ॥**

तेनाष्टम्या गोग्रहण। **वि० ३२। ६२ ॥**

तस्य विराटेन सह युद्ध। **वि० ३४। २५–३३॥**

तेन विराटस्य जीवग्राहग्रहण। **वि० ३५। ११ ॥**

तस्य जीवग्राहग्रहण वलल्लनाम्ना भीमसेनेन। **वि० ३५। ५५ ॥**

तस्य युद्ध। **द्रो० १८। २२ ॥**

तस्य वधोऽर्जुनेन। **श० २६। ४४ ॥**

२ **सुशर्मा**। कर्णपुत्रः। नकुलेन हतः। **श० ९। ५१ ॥**

३ सुशर्मा । क्षत्रिय । पाञ्चाल्यः । कर्णेन हत । **क० ५१ । ४६—४७ ॥**

सुशोभना । आयुनामकमण्डूकराजस्य दुहिता । इक्ष्वाकुवश्यस्य परीक्षितो भार्या । **व० १९५ ।** ३२ ॥

१ सुश्रवा । सो० व० जयत्सेनभार्या । तत्पुत्र. पराचीनः । **आ० ६३ । १६ ॥**

२ सुश्रवा । धृतराष्ट्रभार्या । गान्धार्याः स्वसा । **आ० ११९ । २३ ॥**

सुश्रुतः । ऋषि. । विश्वामित्रस्य ऋषेः पुत्रः । **अनु० ७ । ५५ ॥**

१ सुषेणः । ऋषिः । जमदग्निऋषेः पुत्रः । **व० ११७ । ११ ॥**

२ सुषेणः । वालिनः श्वशुरो वानर. । **व० २८४ । २ ॥**

३ सुषेणः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ० ६८ । ९७ ॥ १३१ । ७ ॥** भीमसेनेन हतः । **भी० ६४ ।३४ ॥ द्रो० १२७ । ४२ ॥**

४ सुषेणः । कर्णस्य पुत्रः । **क० ४३ । १८ ॥** भीमसेनेन हतः । **क० ७९ । १४ ॥**

५ सुषेणः । सर्पः । **आ० ५७ । १६ ॥**

६ सुषेणः । क्षत्रियः । **आ० २०१ । १६ ॥** दुर्योधनपक्षीयः । **श० ५ । ३ ॥**

सुसामा । ऋषिः । युधिष्ठिरराजसूये ऋत्विक् । **स० ३६ । ३४ ॥**

सुस्वरः । गरुडपुत्रः । **उ० १०१ । १४ ॥**

सुहनुः । असुरः । **स० ९ । १७ ॥**

सुहस्तः । क्षत्रियः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ० ६८ । १०२ ॥ १३१ । १० ॥** भीमसेनेन हतः । **द्रो० १५८ । १७–१९ ॥**

सुहृत् । मित्रशब्दं पश्यत ।

१ सुहोत्रः । (द्वैतिथीं) । क्षत्रियः । तच्चरित्र । **द्रो० ५६ ॥ शां० २८ । २५ ॥**

२ सुहोत्रः । क्षत्रियः । सो० व० माद्रेयस्य सहदेवस्य पुत्रः । तन्माता विजया । **आ० ६३ । ७९ ॥**

३ सुहोत्रः । क्षत्रियः । सो० व० भुमन्युपुत्रः । तद्भार्या जयन्ती । तत्पुत्रोऽजमीढः । **आ० ६३ । ३५ ॥ १०१ । १२ ॥ व० १९७ । २ ॥**

सुह्मः । शिबिराजपुत्रस्य बलेर्भार्यायां दीर्घतमसऋषेर्जातः । **आ० ११३ । ५३ ॥**

सुह्माः । सिन्धुनदीप्रान्ते विद्यमानो देशः । **स० २८ । २१ ॥ ३१ । २६ ॥**

१ सूतः । ऋषिः । विश्वामित्रस्य पुत्रः । **अनु० ७ । ५७ ॥**

२ सूतः । रोमहर्षणनामा पौराणिकः । **आ० १ । ५ ॥**

+ सूतजातिस्वरूपं । वि० २१ । ९ ॥

सूतनन्दनः । कर्णः । **आ २२१ । २३ ॥**

१ सूर्यः । दनुपुत्रोऽसुरः । **आ ६६ । २७ ॥**

२ सूर्यः । कश्यपाददित्या जातः पुत्रः । सविता । **आ० ६६ । २७ ॥**

तस्य भार्या त्वष्टुः पुत्री । सञ्ज्ञादेवी । **आ० ६७ । ३५ ॥**

[तत्पुत्राः । यमः मनुः यमुना च सञ्ज्ञायां जाताः । सञ्ज्ञाया एव रूपान्तरे छायाया जातौ सवर्णः शनैश्चरश्च । बडबारूपधारिण्या तस्या जातौ नासत्यौ अश्विनौ । भा० ६ । ६ ॥ ८ । १३ ॥ हरि० १ । ९ ॥ विष्णु० ३ । २ ॥ वराह० २० ॥ ब्रह्म० ६ ॥ वायु० ८४ ॥ पद्म० ५ । ८ ॥ मत्स्य० ११ ॥]

तस्मात्कुन्त्या कर्णस्योत्पत्तिः । **आ० १२० । २८—३१ ॥**

तस्य राहुकृतोपद्रवमसहमानस्य कोपोदयः । **आ० २४ । ७ ॥**

तत्पुरतो देवैररुणस्य सारथित्वेन स्थापनं । **आ० २४ । १६—१७ ॥**

तस्य स्तुतिः । वसिष्ठकृता । आ० १८९ । २४ ॥
तस्य स्तुतिः । युधिष्ठिरेणाक्षयपात्रप्राप्त्यर्थं कृता । व० ३ । १६ ॥
तस्याष्टोत्तरशतनामानि । युधिष्ठिरेणोक्तानि । व० ३ । ६८ ॥
[तस्य स्तुतिः आदित्यहृदयनामिका । दाशरथिरामकृता । रा० ६ । १०५ ॥]
[तस्य स्तुतिः याज्ञवल्क्यकृता । विष्णु० ३ । ५ ॥]
तस्यागमन कर्णस्य समीपे स्वप्ने । व० ३०१ । ६—८ ॥
तद्गतिप्रकारकथन । व० १६४ । २६ ॥
तस्य शच्या सवादः । अनु० १४ । ५—६ ॥
तस्य छत्रोपानद्विषये जमदग्निना सवाद. । अनु० १४४–१४५ ॥
[तत्पुत्रः सुग्रीव । तदुत्पत्ति सुग्रीवशब्दे द्रष्टव्या ।]
सूर्यतीर्थं । व० ८१ । ४८ ॥
सूर्यदत्तः । क्षत्रियः । विराटभ्राता । रथोदार. । उ० १७१ । १५ ॥ वि० ३३ । २१ ॥ द्रो० १५९ । ४० ॥
सूर्यनेत्रः । गरुडपुत्र' । उ० १०१ । १३ ॥
सूर्यध्वजः । द्रौपदीस्वयवरार्थमागतः क्षत्रिय. । आ० २०१ । १० ॥
+ **सूर्यबिम्बं** । सूर्यमण्डल । भी० १२ । ४४–४७ ॥ तस्याश्चर्यतमत्व । शां० ३७२ ॥
तत्पिधान चक्रायुधप्रयोगेण श्रीकृष्णेन । द्रो० १४७ । पाठान्तरे २–३ ॥
[तस्य वशः । भा० ९ । २–१३ ॥ विष्णु० ४ । १–५ ॥ वायु० ८५–८९ ॥ ब्रह्म० ७–८ ॥ रा० १ । ७० ॥]
सूर्यवर्चाः । देवगन्धर्वः । आ० ६६ । ४२ ॥
सूर्यवर्मा । क्षत्रियः । त्रैगर्तराजः । अश्व० ७४ । ११ ॥
सूर्याक्षः । क्षत्रियः । आ० ६८ । ५७ ॥

सृञ्जयः । शैब्यस्य पुत्र । तद्भार्या कैकयी । तत्पुत्रः सुवर्णष्ठीवी । स० ८ । १५ ॥
तत्पुत्रस्य सुवर्णष्ठीविनश्चोरैर्मारणे दु:खाक्रान्तस्य तस्य दु खापनोदाय नारदेन षोडशराजकीयोपाख्यानकथन । द्रो० ५५–७० ॥ शां० २८ । १३–१४५ ॥
तत्पुत्री सुकुमारी । तस्या नारदेन परिणय. । द्रो० ५५ । ११–२४ ॥ शां० २९ । ३१–३३॥
१ **सृगालः** । सृगालवासुदेव' । करवीरपुराधिपः । शां० ४ । ७ ॥ [हरि० २ । ४४ ॥]
२ **सृगालः** । जम्बुकः । तद्रूपिणा इन्द्रेण सह काश्यपस्य सवाद' । शां० १७८ ॥
तस्य वानरेण सवाद. । अनु० ३० ॥
सृष्टिनिरूपणं । स० ४३ ॥ शां० १८० ॥ ३४७ ॥ [भा० ३ । १३ ॥]
सेकाः । चर्मण्वतीपाटलावतीनद्योर्मध्ये विद्यमानो देशः । स० ३२ । ९ ॥ The country South of the river Charmanvati and north of Avanti
सेचकः । सर्पः । आ० ५७ । १५ ॥
सेतुबन्धनं । रामेण । स० ५० । २० ॥ व० २८४ । ४४ ॥
सेदुकः । वृषदर्भस्य भ्राता क्षत्रिय. । व० १९९ । २ ॥
सेनजित् । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुकुलोत्पन्नबृहदिषुवशीयविशदनामकराजपुत्रः । तत्पुत्रा. रुचिराश्व. दृढहनु. काश्यः वत्स इति चत्वारः । तेन नीतिकथन । शां० २५ । १३–२९ ॥
सेनानीः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० १३१ । ९ ॥
सेनापतिः । क्षत्रिय. । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्र. । आ० ६८ । ९७ ॥ भीमसेनेन हतः । भी० ६४ । ३२ ॥
सेनाबिन्दुः । पाण्डवपक्षीयः पाञ्चाल्यः क्षत्रियः । आ० ६८ । २० ॥ २०१ । ९ ॥ स०

२८ । १० ॥ रथसत्तमः । उ० १७१ । २० ॥ द्रो० २३ । २६ ॥ कर्णेन हतः । क० ४३ । १५ ॥

+ सेनोद्योगपर्व । उ० १–१९ ॥

सेयनः । ऋषिः । विश्वामित्रऋषे. पुत्र. । अनु० ७ । ५८ ॥

सैन्धवः । क्षत्रियः । सिन्धुदेशाधिपतिः । जयद्रथः । आ० १ । २१६ ॥

सैन्धवायनः । ऋषिः । विश्वामित्रऋषेः पुत्रः । अनु० ७ । ५१ ॥

+ सैन्यनिर्याणपर्व । उ० १५१–१५९ ॥

सैसिरिध्राः । देशः । भी० ९ । ५७ ॥

१ सोमः । चन्द्रः । तस्यैवाष्टवसुष्वन्यतमत्वमप्यस्ति । मनस्विन्याः पुत्रः ।

तत्पुत्रो वर्चाः । आ० ६७ । १८ ॥ सोम इति कुबेरस्यापि नाम । अतएवोत्तरदिशः सौम्येति नामप्राप्तिः ।

२ सोमः । यज्ञार्हलताविशेषः । शां० १६३ । ५ ॥

सोमकः । क्षत्रियः । सो० वं० पूरुवंश्यस्य पाञ्चाकराजस्य सहदेवस्य पुत्रः । व० १२६ । २६ ॥ स० ८ । ८ ॥ वि० ५३ । १५ ॥

तस्य शत भार्याः । तासु ज्येष्ठा जन्तुनामान पुत्रं सुषुवे । कदाचित्तस्य पुत्र. पिपीलिकादशेन महादु.ख प्राप । ततः ऋत्विग्वचनेन त पुत्र पशु कृत्वाऽयजत् । तेन तस्य शत पुत्रा बभूवुः । व० १२८–१२९ ॥ [स दिवोदासस्य पौत्रः। तत्पुत्रः पृषतः । भा० ९ । २२ ॥ हरि० १ । ३२ ॥]

सोमकीर्तिः । क्षत्रियः । सो० वं० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । आ० ६८ । ९९ ॥

सोमतीर्थं । व० ८१ । १९ ॥ ११४ । १८५ ॥ श० ४४ । ४६ ॥ ५१ । ६७ ॥ प्रभासतीर्थस्यैव नामान्तरमिति केचित् ।

सोमदत्तः । क्षत्रियः । सो० व० प्रतीपपुत्रस्य बाह्लीकस्य पुत्रः । तत्पुत्राः भूरिः भूरिश्रवा शल इति त्रयः । आ० २०१ । १४ ॥ [भा० ९ । २२ ॥]

तस्य पराजय सात्यकिना । द्रो० १५७ । २९ ॥

तस्य वधः । सात्यकिना । द्रो० १६३ । ३३ ॥

सोमपदं । पुण्यक्षेत्र । व० ८२ । ११९ ॥

सोमभोजनः । गरुडस्य पुत्रः । उ० १०१ । १२ ॥

सोमवंशः । चन्द्रवंशशब्दं पश्यत ।

सोमश्रवाः । पाण्डवप्रपौत्रस्य जनमेजयस्य पुरोहितः । श्रुतश्रवस ऋषेः सर्प्या जातः पुत्रः । आ० ३ । १३ ॥

सोमा । अप्सराः । आ० १३२ । ४३ ॥

+ सौकन्योपाख्यानं । सुकन्याशब्दं पश्यत ।

सौगन्धिकं । कमलपुष्पविशेषः । तद्दर्शनं द्रौपद्या । व० १४८ । ८ ॥

तस्याऽऽहरण भीमसेनेन । व० १५५ । २५ ॥

+ सौगन्धिकवनं । कुबेरस्य । व० ८२ । ४ ॥ १५३ । ३२ ॥

सौचित्तिः । सत्यधृतिशब्दं पश्यत ।

सौतिः । रोमहर्षणपुत्र उग्रश्रवाः । तेन नैमिषारण्यवासिभ्यः शौनकादिभ्यः महाभारतपुराणकथनं । आ० १ । ५ ॥

तस्य शौनकेन सवादः । आ० ४ ॥

[तस्योत्पत्तिः भा० १० । ७८ ॥]

सौत्रामणिः । द्रुपदस्य भार्या । तस्याः कौसवीति नामान्तरं । आ० १४९ । ५० ॥

सौदासः । क्षत्रियः । सू० वं० ऋतुपर्णपुत्रस्य सुदासस्य पुत्रः । आ० १२८ । ४९ ॥ तस्य कल्माषपाद इति नामान्तर । आ० १९३ । २६–३२ ॥ [तस्य मित्रसह इति नामान्तरं । [हरि० १ । १५ ॥]

तस्य वसिष्ठपुत्रेण शक्तिऋषिणा राक्षसत्वशापदानं । आ० १९२ । १९ ॥

तासु च्यवनऋषिणा इन्द्रवधार्थं स्वसृष्टाया कृत्याया विभज्य स्थापन । व० १२६ । ९ ॥
तासु इन्द्रेण स्वकृतब्रह्महत्याया विभज्य स्थापनं । उ० ९ । ५० ॥
तद्धर्म(स्त्रीधर्म)कथनं पार्वत्या रुद्र प्रति । अनु० २४९—२५० । १—६४ ॥
तासामेक एव पतिः । आ० ११३ । ३४ ॥
तासा मनसि गोप्य न स्थीयतामिति युधिष्ठिरेण शापदानं । स्त्री० २७ । ३२ ॥
तासा दिगम्बराणामदर्शनीयत्वं । शां० २१६ । १२ ॥
तत्कथाया अप्यश्राव्यत्वं । शां० २१६ । १२ ॥
तासा दोषा । अनु० ७३–७४ ॥ २२२ ॥
तासामसत्स्वभावविषये नारदपञ्चचूडासवादः । अनु० ७३ ॥
तासा स्वभावविषये अष्टावक्र ऋषे जरतीरूपधारिण्याः दिग्देवतायाश्च सवादः । अनु० ५० –५२ ॥
तद्रक्षणस्य दुश्शकत्वे देवशर्मनाम्नऋषेः विपुलनाम्नस्तच्छिष्यस्य च कथा । अनु० ७५–७८ ॥
तासा सतीत्वे असतीत्वे च कथा । अनु० ५९ ॥
तासा परपुरुषगमने प्रायश्चित्तं । अनु० ५९ । २१–२२ ॥
तासा प्रशंसा । अनु० ८१ ॥
तासामपरित्याज्यत्व । अनु० ५९ । २० ॥
तासा दुष्कुलजानामपि ग्रहणस्योचितत्व । शां० १६३ । ३२ ॥
तासा रत्येककामत्व । अनु० ५० । ९८ ॥
तासा चापलाधिक्य । अनु० ५२ । ५ ॥
तासा कामाधिक्य । आ० १२८ । ८ ॥
तासा सुन्दरपुरुषदर्शनेन योनेरुत्क्लेदनं । वि० १८ । १८ ॥
+ **स्त्रीत्वस्य कर्मायत्तत्वं** । अनु० २२६ ॥
+ **स्त्रीपुरुषसंयोगः** । सुरत । तस्मिन्स्त्रिया एव सुखाधिक्य । अनु० ३४ । ५२ ॥
+ **स्त्रीविलापपर्व** । स्त्री० १६–२५ ॥
स्थपतिः । स्थलमापनादिशास्त्रज्ञो जनमेजयसूतो लोहिताक्षनामा । आ० ५१ । १५ ॥ ५८ । १२ ॥
स्थण्डिलेयुः । क्षत्रिय । सो० वं० रौद्राश्वस्य पुत्रः । आ० ८८ । ९ ॥
स्थाणुः । एकादशरुद्रेष्वन्यतमः । आ० ६७ । ३ ॥
तस्य प्रजापतिना सह सवादः । शां० २६३ । १–१२ ॥
स्थाणुवटं । तीर्थं । व० ८१ । १७८ ॥
१ **स्थूणः** । ऋषि विश्वामित्रपुत्र. । अनु० ७ । ५१ ॥
२ **स्थूणः** । स्थूर्णाकर्णोनाम कुबेरानुचरो यक्षः । उ० १९१ । २०–२२ ॥
तस्य शिखण्डिना सह स्त्रीत्वपुंस्त्वविनिमयः । उ० १९२ । ९ ॥
स्थूलकेशः । प्रमद्वरायाः पोषकः पिता । आ० ८ । १० ॥
स्थूलशिराः । ऋषिः । स० ४ । १७ ॥ [रा० ३ । ७१ ॥]
+ **स्नानगुणाः** । उ० ३७ । ३३ ॥
+ **स्नानविधिः** । अश्व० १०४ । १९–३६ ॥
+ **स्यमन्तकमणिः** । सत्राजिता सूर्याल्लब्धो मणिः । स० १४ । ६५ ॥ [भा० १० । ५६ ॥ हरि० १ । ३८ ॥]
स्यमन्तपञ्चकं । समन्तपञ्चकशब्दं पश्यत ।
स्यानन्दूरं । केरलदेशस्थमनन्तशयनक्षेत्रं । तत्रार्जुनस्य तीर्थयात्रार्थं गमनं । आ० २३७ । ३७ ॥
स्यूमरश्मिः । ऋषिः । गा प्रविष्टस्य तस्य कपिलऋषिणा सह सवादः । शां० २७४–२७६ ॥
स्रक्षाः । देशः । भी० ९ । ४५ ॥
स्वनः । निष्कृतिनामकस्याग्नेः पुत्रोऽग्निविशेषः । व० २२१ । २३ ॥

ह.

१ **हरिः** । श्रीनारायणः । तन्नामनिर्वचन । **शां० ३५२ । ३ ॥**

२ **हरिः** । तारकाक्षपुत्रः । **क० २४ । ३१ ॥**

३ **हरिः** । पाण्डवपक्षीयश्चैद्यः । कर्णेन हतः । **क० ५१ । ४९ ॥**

४ **हरिः** । अकम्पनराजपुत्रः । **द्रो० ५२ । २८ ॥ शां० २६२ । ८ ॥**

५ **हरिः** । गरुडपुत्र· । **उ० १०१ । १३ ॥**

हरिणः । सर्प· । **आ० ५७ । ११ ॥**

हरिणाश्वः । सू० व० क्षत्रियः । **शां० १६४ । ७९ ॥**

हरिणी । हिरण्यकशिपोः पुत्री । अग्नेर्भार्या । **व० २२३ । १८ ॥**

हरिद्रकः । सर्पः । **आ० ३५ । १२ ॥**

हरिबभ्रुः । ऋषिः । **स० ४ । २२ ॥**

१ **हरिमेधाः** । ध्वजवत्या पिता । **उ० ११० । १३ ॥**

२ **हरिमेधाः** । श्रीनारायणः । **शां० ३५७ । ९ ॥**

हरिवंशः । पर्वत्रयात्मकः महाभारतस्य खिलभूतो भागः । **आ० २ । ८३ ॥**

हरिवर्ष । जम्बूद्वीपस्थ· खण्ड. । **स० २९ । ८ ॥ भी० ६ । ८ ॥**

हरिश्चन्द्रः । सू० व० त्रिशङ्को पुत्रः । **स० ७ । १३ ॥ व० ७७ । २६ ॥ वि० ५३ । १६ ॥** [तन्माता सत्यव्रता । तत्पुत्रो रोहितः । तस्य भार्या चन्द्रवती । भा० ९ । ७ ॥ हरि० १ । १३ ॥]

तदुपाख्यानम् **स० १२ । १० ॥ व० ७७ । २४–४१ ॥** [भा० ९ । ७ ॥ वायु० ८८ ॥ ब्रह्म० १०४ ॥ मार्कण्डे० ७–९ ॥ देवीभा० ७ । १३–२७ ॥]

हरिश्रवाः । सो० व० धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ० १९१ । ४७ ॥**

हरी । क्रोधवशाया पुत्री । तत्पुत्रा वानरा गोलाङ्गूलाश्च । **आ० ६७ । ६० ॥**

१ **हर्यश्वः** । क्षत्रियः । सू० व० अयोध्याधिपतिः । तत्पुत्रो ययातिपुत्र्या माधव्या जातो वसुमनाः । **उ० ११५ । १८ ॥**

[तस्यान्या भार्या मधुनामकदैत्यसुता मधुमती । तत्पुत्रो यदु· । हरि० २ । ३७ ॥]

२ **हर्यश्वः** । क्षत्रियः । काशिराजः । तत्पुत्रः सुदेवः । पौत्रो दिवोदास· । **अनु० ८ । ११–१४ ॥**

हर्षः । धर्मप्रजापतेः पुत्रः । तद्भार्या नन्दा । **आ० ६७ । ३१–३२ ॥**

हलिकः । सर्पः । **आ० ३५ । १५ ॥**

हलायुधः । बलरामः । **स० ७६ । १८ ॥**

हलीमकः । सर्प । **आ० ५७ । ५ ॥**

हविष्मती । अङ्गिरसऋषे. पुत्री । **व० २२१ । ७ ॥**

हविष्मान् । ऋषि. । **स० ७ । १३ ॥**

हस्तिपदः । सर्पः । **आ० ३५ । ९ ॥**

हस्तिपिण्डः । सर्प । **आ० ३५ । १४ ॥**

हस्तिभद्रः । सर्प. । **उ० १०३ । १३ ॥**

हस्तिसोमा । नदी । **भी० ९ । १९ ॥**

१ **हस्ती** । क्षत्रिय । सो० व० षष्ठस्य धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । **आ० १०१ । ४६ ॥**

२ **हस्ती** । क्षत्रियः । सो० वं० सुहोत्रस्य पुत्र· । तन्माता जयन्ती । तत्पुत्रो विकुञ्जनः । तद्भार्या यशोदा । (जयन्त्या· सुवर्णा इति विकुञ्जनस्य विकुण्ठन इति यशोदाया यशोधरा इति नामान्तर) । स· हास्तिनपुर्या निर्माता । **आ० ६३ । ३७ ॥**

हहा । हाहाशब्द पश्यत ।

हारहूणाः । जना. । **स० ३५ । १२ ॥ व० ४८ । २५ ॥**

हारीतः । आङ्गिरसकुलोत्पन्नः ऋषिः । **शां० २८४ । ३ ॥**

हार्दिक्यः । क्षत्रियः । सो० व० यदुवंशोत्पन्नस्य हृदिकस्य पुत्रः कृतवर्मा । **आ० २३९** । ११ ॥ **द्रो० ११४** । ५९ ॥

हासिनी । अप्सरा । **अनु० ५०** । ४८ ॥

हास्तिनपुरं । हस्तिनाम्ना राज्ञा निर्मितं पुरं । कौरवाणां राजधानी । तन्नामनिर्वचनं । **आ० ६३** । ३७ ॥ The capital of the Kurus, north east of Delhi entirely diluviated by the river Ganges It was situated twenty-two miles north east of Mirat and south west of Bijnor, on the right bank of the Ganges

हाहा । (**हहा**) । अरिष्टायाः पुत्रो देवगन्धर्वः । **आ० ६६** । ५१ ॥

+ हिंसाया निन्दा । **अनु० ७६** ॥

हिडिम्बः । किर्मीरस्य भ्राता राक्षसः । **व० ११** । ३२ ॥ भीमसेनेन हतः । **आ० ६१** । २५ ॥ **६३** । ७२ ॥ **१६६** । ३५ ॥ **व० १२** । ९७–११३ ॥

तत्स्वसा हिडिम्बा (हिडिम्बी) । भीमसेनस्य भार्या । **आ० १६४** । १५ ॥

+ हिडिम्बवधपर्व । **आ० १६४–१७०** ॥

हिडिम्बा । (**हिडिम्बी**) । राक्षसी । हिडिम्बस्य स्वसा । तस्याः कमलपालिकेति नाम । तत्पुत्रो घटोत्कचः । **आ० ६३** । ८० ॥

तस्याः दिव्यज्ञानवत्त्वं । **आ० १६७** । २७ ॥

तत्परिग्रहो भीमसेनेन । **आ० १६८** । १४ ॥

हिमवान् । उत्तरदेशस्थः पर्वतः । **भी० ६** । ४ ॥ The Himalayas

[तद्भार्या पितॄणां कन्या मेना । तत्पुत्रो मैनाकः पर्वतः । तत्पुत्र्यः तिस्रः अपर्णा एकपर्णा एकपाटला चेति । तासु अपर्णा महादेवस्य पत्नी । एकपर्णा असितऋषेः पत्नी । एकपाटला जैगीषव्यऋषेः पत्नी । हरि० १ । १८ ॥ मत्स्य० १३ ॥]

तदुत्तरप्रदेशस्य स्वर्गतुल्यत्वं । **शां० १९०** । ८–२६ ॥

हिरण्मयं वर्षं । **भी० ८** । ५ ॥

हिरण्यकशिपुः । दितिपुत्रोऽसुरः । तत्पिता कश्यपः । **आ० ६६** । १७ ॥ [भा० ३ । १४ ॥]

[तद्भ्राता हिरण्याक्षः । भा० ३ । १५–१९ ॥]

[तद्भार्या जम्भनामकस्यासुरस्य पुत्री कयाधूः । भा० ६ । १८ ॥ ७ । ७ ॥]

तत्पुत्राः प्रह्लादः सह्लादः अनुह्लादः शिबिः बाष्कलश्च । **आ० ६६** । १८ ॥ तत्पुत्री हरिणी (रोहिणी) विश्वपतिनामकस्याग्नेर्भार्या । **व० २२३** । १८ ॥

तस्य कथा । **स० ४६** ॥ [भा० ७ । ३ ॥ विष्णु० १ । १७ ॥]

[तस्य नृसिंहरूपिणा हरिणा संहारः । **भा० ७** । ८ ॥

हिरण्यधनुः । (**हिरण्यधेनुः**) । एकलव्यनाम्नो निषादस्य पिता । **आ० १४२** । ४० ॥

हिरण्यपुरं । कालकेयानां पौलोमानां चावासभूतं पाताललोकस्थं दैत्यपुरं । तत्रार्जुनस्य गमनं । **व० १७५** । १३ ॥ **उ० १००** । १ ॥

हिरण्यबाहुः । सर्पः । **आ० ५७** । ६ ॥

हिरण्यबिन्दुतीर्थं । हिमवत्पार्श्वस्थं तीर्थं । **आ० २३५** । ४ ॥

हिरण्यवर्मा । क्षत्रियः । दशार्णाधिपतिः शिखण्डिनः श्वशुरः । **उ० १८९** । १० ॥

हिरण्यहस्तः । कालकवृक्षस्य शकुन्त्यां जातः पुत्रो महर्षिः । तद्भार्या मदिराश्वराजपुत्री सुमध्यमा । **शां० २४०** । ३५ ॥ **अनु० २००** । २४ ॥

हिरण्याक्षः । हिरण्यकशिपोर्भ्राताऽसुरः । **शां० २०८** । १० ॥ [दितेः पुत्रः । भा० ३ । १४ ॥ १७ ॥ तस्य वराहरूपिणा हरिणा वधः । भा० ३ । १९ ॥]

[तद्भार्या रुषाभानुः (रुशद्भानु.) । तत्पुत्राः शकुनिशम्बरादयः । भा० ७ । २ ॥

हिरण्वतं । वर्षविशेष । **स० २९ । ५३ ॥**

हिरण्वती । कुरुक्षेत्रसमीपस्था नदी । **आ० १०८ । १२ ॥ उ० १६० । १ ॥ भी० ९ । २५ ॥ अनु० २७१ । २५ ॥**

हीकः । पिशाच । **क० ३७ । ५२ ॥**

+ हीनयोनिजानामपि ब्रह्मर्षित्वप्राप्तिः । अनु० ५३ ॥

+ हीनादपि विद्याग्रहणं । शां० १६३ । ३१ ॥

हूणाः । देशविशेष । **भी० ९ । ६६ ॥**

हूहूः । (हुहूः) । अरिष्टायाः पुत्रो देवगन्धर्व. । **आ० ६६ । ५१ ॥**

[तस्य देवलशापेन ग्राहत्वप्राप्तिः । गजेन्द्र ग्रहीतवतस्तस्य हरिणा मोचन । भा० ८ । ४ ॥]

हृदिकः । क्षत्रियः । सो० व० यादवः । कृतवर्मण. पिता । **आ० ६४ । १४७ ॥**

हृषीकेशः । श्रीनारायणः । तन्नामनिर्वचन । **शां० ३५२ । १ ॥**

हेमकूटः । पर्वतः । **स० २९ । ७ ॥ भी० ६ । ४ ॥**

हेमगुहः । सर्पः । **आ० ३५ । ९ ॥**

हेमनेत्रः । यक्षः । **स० १० । १८ ॥**

१ **हेमवर्णः** । गरुडपुत्रः । **उ० १०१ । १४ ॥**

२ **हेमवर्णः** । रोचमानस्य पुत्रः । **द्रो० २३ । ६८ ॥**

हेमा । नदी । **भी० ९ । २३ ॥**

हेरम्बकाः । तन्नामकदेशस्था जनाः । **स० ३२ । १४ ॥**

हैडिम्बः । घटोत्कचः । **भी० ८३ । २५ ॥**

१ **हैमवती** । नदी । शतद्रुशब्द पश्यत ।

२ **हैमवती** । विश्वामित्रऋषिभार्या । **उ० ११७ । १३ ॥**

हैरण्वती । नदी । **भी० ८ । ५ ॥**

हैहयः । क्षत्रिय. । शर्यातिपुत्र. । वीतहव्यशब्दं पश्यत । **अनु० ८ । ८ ॥**

होत्रवाहनः । अम्बाया मातामहो राजर्षि. । **उ० १७६ । १५ ॥ व० २६ । २४ ॥**

+ ह्रदप्रवेशपर्व । श० २८–५९ ॥

ह्रीः । दक्षप्रजापतिपुत्री । धर्मप्रजापतेर्भार्या । महालक्ष्म्यशभूता । लज्जाशब्दं पश्यत ।

श्रीमन्महाभारतस्थानां मुख्यनाम्नां विषयाणां च वर्णानुक्रमणी संपूर्णा ।

इदं पुस्तकं कुंभघोणस्थेन टी आर् कृष्णाचार्येण विरच्य मुंबय्यां निर्णयसागर मुद्रणयन्त्रे मुद्रापितम् । शकाब्दाः १८३५ सन १९१३.